

O. B. Bubenok

JÁSZOK OROSZORSZÁGBAN*

A jelenlegi kutatások szerint a középkorban az iráni nyelvű lakosságot jászoknak nevezték, függetlenül attól, hogy Kelet-Európa vagy az Észak-Kaukázus területéről származott. Teljesen lehetséges, hogy a dél-oroszországi jászok kialakulása tekintetében aktív szerepet tulajdoníthatunk azon iráni nyelvű lakosok utódainak, akik Kelet-Európa sztyeppés térségein a szarmata időszakból maradtak fenn. Azonban jól tudjuk azt is, hogy a VIII. században az Észak-Kaukázusból Kelet-Európa területére költözött át az alán lakosság egy része. Teljesen nyilvánvaló, hogy a kelet-európai szarmaták utódai és az észak-kaukázusi alánok aktívan részt vettek a kazár időszak szaltovói kultúrájának létrehozásában, és meghatározó módon vették ki részüket a középkori kelet-európai etnikai közösség kialakulásában. Ebben a folyamatban nem maradtak közömbösek a keleti szlávok sem, akik befogadták a kelet-európai alánok-jászok kultúrájának sok elemét, és ennek eredményeképpen magukba szívták az adott etnikai közösség hagyományait. A XIII. század első felében végbemenő mongol-tatár betörés azonban félbeszakította ezt a folyamatot.

A mai történelemtudományban Kelet-Európa iráni nyelvű lakossága és a szláv lakosság közötti intenzív etnokulturális kapcsolatokról két vélemény létezik. Az első kiemelkedő képviselője B. A. Ribakov, aki úgy véli, hogy a keleti szlávok elődei és a szkíták között még a Kr. e. I. évezredben a Középső-Dnyeper vidék területén, ahol a véleménye szerint szláv lakosság tartózkodott, közvetlen kapcsolatok alakultak ki. Ennek az alátámasztását a Középső-Dnyeper vidék lakóinak anyagi kultúrájában látja. Hiszen ez nem kevés szkíta vonást tükröz. Ezen kívül B. A. Ribakov úgy véli, hogy éppen ebben az időben kerültek be a keleti szláv nyelvekbe a szkíta származású szavak: 'topor' (fejsze, balta, szekerce, bárd); 'szobáka' (kutya, eb) stb. (Ribakov, 1979; 1987, 26-27. o.; 1988, 8-72. o.).

Az adott problémát némileg más megvilágításban látja V. V. Szedov. Véleménye szerint ez a folyamat valamivel későbbben következett be. Az iráni hatás eredményei, az ő véleménye szerint, annak a szláv lakosságnak a nyelvi anyagaiban, valamint szellemi és materiális kultúrájában jelentek meg, amelyek az irániak közvetlen közelében éltek. Mindez alapot szolgáltatott a kutató számára, hogy szláv-iráni szimbiózisról beszélhessen, amelynek Kr. u. az I. évezred első felében a Fekete-tenger északi partvidékével határos terület volt a színhelye, azaz arról a folyamatról van szó, amely a csernjahovói kultúra képviselői között ment végbe. V. V. Szedov

* Egy fejezet O. B. Bubenok: A jászok és a brodnyikok Kelet-Európa sztyeppjein (VI–XIII. sz. eleje) c. Kijevben, a "Logosz" kiadónál 1997-ben (218 oldal) orosz nyelven megjelent könyvéből.

feltételezi, hogy a keleti szlávok déli részének keveredése az irániak északnyugati csoportjával Kr. u. az I. évezred második felében történhetett, erről azt tartja, hogy „ebben az időben csak lokális határmenti kontaktusokról lehetett szó egyes szláv törzsek és az iráni nyelvű lakosság maradéka között” (Szedov, 1979, 98-100. o.).

Azonban a jelenlegi kutatások kontextusaiból következik, hogy Kelet-Európában végig a középkor folyamán létezett iráni nyelvű lakosság. Az archeológia és az írott források adatai alapján feltételezhetjük, hogy az I. évezred második felében Kelet-Európa sztyepei és erdős sztyepei zónáiban folytatódott a szláv és az iráni nyelvű közösségek együttélése. Ennek talán világos bizonyítékként szolgálhat az antokról szóló adat, amelyet Jordanes gót történetíró említ először a VI. évszázadban. Ő említi, hogy az antok a Dnyeper és a Dnyeszter sztyeppés folyóközén éltek (Jordan, 1960, 72. o.).

Sok kutató az antokat a szlávokkal kapcsolja össze, elfeledkezve arról, hogy az adott népnévnek nincs magyarázata a szláv nyelvekben. Sokkal inkább elfogadható az ‘ant’ terminus iráni származásáról szóló verzió. Egyet lehet érteni F. P. Filin véleményével, aki azt tartja, hogy az ‘antok’ szó az óirán *antas*’ (vég, szél), ‘*antyas*’ (a szélen található) és az oszét *attiya* (hátsó, mögötte) szavaknak felel meg. Ebből kiindulva, a kutatók véleménye szerint, az ‘antok’ szó jelentését úgy kell fordítani, mint „a peremen élő, határvidéki lakos” (Filin, 1962, 60. o.). Teljesen lehetséges, hogy az ‘antok’ megnevezés alatt kezdetben az iráni nyelvű lakosság rejtőzött, amely a keleti szlávok közvetlen közelében lakott, s végeredményben a régi népvénüket a szláv lakosság egy részére is át lehetett vinni.

A VIII. században az erdősztyeppes Don-vidékre a kaukázusi alánok nyomultak be, akik a keleti szerzőknél *burtaszok* név alatt váltak ismertté. Hozzájuk köthető a Don vidéken a katakombás temetkezés elterjedése, a szomszédos szlávokkal együtt pedig a kurgánok alatti halotthamvasztás. Amint a kutatók megjegyzik, a szlávok és az alánok között kezdetektől fogva baráti viszony alakult ki. A. Z. Vinnikov véleménye szerint „ezek és azok is a doni erdősztyepe számukra új körülményei között az egymással való kapcsolatokban kölcsönösen kifejlesztették az anyagi kultúra néhány nélkülözhetetlen elemét”. A szláv településeken az együttélés tényének alátámasztására a kerámia készítmények szláv és szaltovói típusait, a félig föld építményeket köves kemencékkel, valamint a szabadtűzhelyes lakóhelyiségeket találhattuk (Vinnikov, 1984, 178-179. o.; 1992, 55. o.). Ezenkívül A. Z. Vinnikov és Sz. A. Pletnyev feltételezi, hogy a szaltovói lakosság bizonyos része a keleti szlávok közé települhetett be. Erről – a véleményük szerint – a szláv temetőkben a kurgánok töltései alatt az olyan fazekakban és korsókban elhelyezett halotti hamvak gyakorisága tanúskodik, amelyeket a szaltovói kultúra területén készítettek. A Don felső folyásán a kazár korszak minden temetőjében ebben a tekintetben különösen jellemző bizonyíték az I. Belogorszkij temető, amelyben más sajátosságok is megtalálhatók (Vinnikov, 1984. 180. o.; Pletnyeva, 1989. 282-283. o.). Sz. A. Pletnyeva szintén úgy véli, hogy az adott folyamat bizonyítékként szolgál a XI-XIII.

századokban a keleti szlávok letelepülési helyein az olyan gorodiscsék megléte, amelyek földsánccal vannak körülvéve, olyan terv szerint építve fel, amely szem előtt tartotta a VIII-IX. századi szaltovói gorodiscsék építkezését (Pletnyeva, 1964a, 24-33. o.; 1989. 282-283. o.).

A Don felső vidékén a szaltovói kultúra hordozóinak befolyása alá került lakosság azonban az adott területen csak a XI. századig létezett. Az említett települések élete eddig ismeretlen okok miatt megszűnt. Teljesen valószínű, hogy a borscsevói kultúra képviselőit ugyanaz a sors érte, mint a középső Don-vidék szaltovói lakosságának többségét is – átköltöztek a Volga középső vidékére (Alihova, 1959. 13-54. o.; Vinnikov, 1992. 56. o.).

Teljesen valószínű, hogy az óoroszl állam megalkotásában nemcsak a szlávok vettek aktívan részt, hanem az irániak is. 945-ben Igor kijevi nagyfejedelem a követein keresztül szerződést írt alá Bizánccal. A szláv vezetők között ebben a diplomáciai akcióban nyilván nem szláv származásúak is részt vettek: Szfanidr, Praszten, Isztr, Fraszten és mások (Radzivilovszkaja Letopisz, 1989. 25. o.). A Kalmikov véleménye szerint ezek a nevek nyilván iráni jellegűek (Kalmikov, 1925. 68-71.) Teljesen elképzelhető, hogy az adott esetben Kelet-Európából, és nem a Kaukázusból származókról van szó, ahol a középkornak ebben az időszakában az iráni nyelvű lakosság jelentős tömege található volt.

Szvjatoszlávnak a kazárok elleni hadjárata idejében, 965-ben (6473. év) Oroszországban valószínűleg a Don alsó folyása és az Elő-Kaukázus jászaival ismerkedtek meg. A novgorodi első évkönyv közli, hogy az óoroszl nagyfejedelem „legyőzte a jászokat és a kaszagokat, s Kijevbe hozta őket” (Novgorodszkaja I. letopisz, 1950. 117. o.). A Patriarhai (Nikon) évkönyv a jászokra vonatkozóan pontosít: „... és Kijevbe hozta őket” (Patr. I., 1859. 31. o.). Az idézett részletet D. Sz. Lihacsov annak bizonyítékaként javasolta, hogy a jászok Kijev függősége alá lettek kényszerítve (PVL, 1950. II. rész, 311. o.). A kiragadott részleteket azonban úgy is lehet tekinteni, mint utalást arra, hogy Szvjatoszlav képes volt a jászokat Oroszországba áttelepíteni. Ezzel kapcsolatosan sajátos érdeklődésre tarthat számot Kijev területén a szaltovói típusú katakombákba történő halotthamvasztásos temetkezések feltárása. Jellemző, hogy az elhamvasztott csontokat korsókba helyezték. A halotthamvasztás és a katakombás sírbolt kombinációja azonban nem jellemző a szaltovói emlékekre. Mindemellett Kijev területén egyszerű temetkezéseket is rögzítettek, «amelyekből a felső-Szaltovói temetőből származó kerámiához hasonló korsók kerültek ki» (Karger, 1958. I. köt. 136-137. o.).

Később Oroszország birtokai a Kaukázusi Alánia közvetlen közelébe kerültek. A XI. században a Tamani félszigeten, a nyugat-kaukázusi alán-ászok közelében létezett a Tmutarakani fejedelemség, amelyet az óoroszl nagyfejedelmek alapítottak. Az 1026-os esztendőben (6534. év) Bölcs Jaroszláv kibékült a fivérével, Msztviszlávval, aki a kaszagok (adigok) közötti ténykedéséről ismert. Éppen ehhez az eseményhez kapcsolható az V. Novgorodi évkönyv közlése az 1029-es (6537.) esztendőről:

«Jaroszláv a jászok ellen megy és legyőzi őket» (Novg. V. 1917. 116. o.). V. N. Taticseva szerint Jaroszláv a jászokat a Rosz folyóhoz telepítette, ahol nem sokkal előtte alapították Korszuny, Boguszlav, Jurjev városokat. Oroszország éppen ilyen módon igyekezett biztosítani a déli határait a nomádok betöréseivel szemben (Taticsev, 1963. II. köt., 350. o.). Lehetséges, hogy ennek az észak-kaukázusi lakosságnak a migrációjához kapcsolhatóak egyes kurgán temetkezések felszerelése a XI-XII. századból Jablonovka és Porosz közelében, amelyek közvetlenül a Zemeji katakombás temetővel hasonlatosak (Orlov, Mocja, Pokasz, 1985. 55-56. o.). Jellemző, hogy erről az átköltözetről csak az V. Novgorodi évkönyv emlékezik, amiből arra következtethetünk, hogy az adott migráció nem volt tömeges jellegű. Eltérő volt a jászok áttelepítése Oroszországba 1116-ban.

Az 1116-os esztendő eseményei meghatározóak voltak a donyecki jászok számára, hiszen Jaropolk hadjáratot vezetett a Polovec sztyeppre, és magával vitte Oroszországba a jászokat (Voszkrzenszkaja letopisz // PSZRL. Szankt-Peterburg, 1856. T. VII.; Lavrentyelszkaja letopisz // PSZRL. Szankt-Peterburg, 1846. T. I.). Jaropolk ebben az időben a Perejaroslavi földek fejedelme volt, amelynek birtokai Oroszország déli határai mentén terültek el. A pusztává vált területekre jövevényeket telepítettek le, azzal a céllal, hogy védelmezzék Oroszország határait a poloveceknek a sztyepp felőli mind gyakoribbá váló betöréseivel szemben. Ugyanebben az 1116-os évben, a „doni” hadjárat előtt, Jaropolk a Gleb Minszkijel való háborúban vett részt, amely Vlagyimir Monomah győzelmével és Minszkijnek a tőle való függőségével végződött. A háborúnak ebben az időszakában Jaropolk elfoglalta Drjuzskot, amelynek a lakóit a perejaszlavi földre vitték el, és a Szula folyó alsó folyásánál újból felépített Zselna városában telepítették le újra (Ipatyevszkaja letopisz, //PSZRL. Szankt-Peterburg, 1843. T. II.; Lavrentyelszkaja letopisz // PSZRL. Szankt-Peterburg, 1846. 276.; Voszkrzenszkaja letopisz //PSZRL. Szankt-Peterburg, 1856. 24. o.). Természetesen feltételezhetjük, hogy ilyen sorsra jutottak a Donyec melléki jászok is. Ezzel kapcsolatban különös érdeklődésre tarthatnak számot, a régi Oroszország idejéből, az évkönyv által említett Szula folyó melletti Zselna városhoz tartozó keresztény temető egyes temetkezései. Az ilyen temetkezések száma több volt 40-nél. Koporsós temetkezések, nyugatról keletre való tájolásúak. Anatómiai rendben csak a csontváz alsó végtagjai feküdtek ott, a törzs helyén pedig a koponya szétszórt csontjai, állkapocs stb. A koporsó fából való tetején állatok csontjait tárták fel (Rutkivszka, 1972. 52. o.). Az adott temetkezési szertartás pogány vonásai arra emlékeztetnek bennünket, hogy ezek különösen az Északi-Donyec medencéjének szaltovói lakosságára voltak jellemzőek.

Teljesen egyetérthetünk N. Kosztromarova és V. Ljaszkoronszkij véleményével, hogy a jász fejedelemségből hozott foglyokat Jaropolk a birtokain telepítette le, a Perejaszlavi fejedelemség földjein (Kosztmarov, 1872, T. I. 186. o.; Ljaszkoronszkij, 1897. 322. o.). Okkal beszélhetünk a jászok Oroszországba való tömeges migrációjáról, ugyanis a donyeci lakosság jelentéktelen mennyiségű letelepedéséről nem találhatnánk a krónikákban említést.

Az 1132. évben meghalt I. Misztyiszlav, és Jaropolk Vlagyimirovics lett a kijevi nagyfejedelem. Azonban nem sokáig uralkodott. Jaropolk 1139-ben halt meg. Az évkönyv közli, hogy az 1116-os évben magával hozott egy rabnőt, a jász fejedelem lányát, aki később a felesége lett (Ipatyevszkaja letopisz, // PSZRL. Szankt-Peterburg, 1843. 8. o.). Név szerint ezt az asszonyt 1145-ben említik Kijevben. Jelena Jaszszaként ismerjük. A krónikák az alábbiakat közlik róla: „Ugyanazon a nyáron az igazhitű Olena Jaszka átvitte az ő Jaropolk fejedelmét a szent Andrej székesegyház sírkamrájába, s elhelyezte őt Janka mellett” (Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 21. o.). Jelena Jaszka Jaropolk felesége volt. Azonban nem számított egyedüli képviselőnek azon jászok közül, akik magas társadalmi helyzetben voltak Oroszországban. A jászok hosszú időn keresztül tartózkodtak a vlagyimir-szuzdáli udvarban Monomah utódainál is. 1175-ben gyilkolták meg Andrej Bogolobszkijt. Gyilkosai között volt a Jász Anbal (Ambal) is. Andrej Bogolobszkij szolgálatában állt, ugyanis „nála volt a fejedelem minden házának a kulcsa, és minden kívánságát teljesíteni kellett” (Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 114. o.) Azonban ez nem akadályozta meg Anbalt, hogy részt vegyen a bojárok összeesküvésében, amely Andrej Bogolobszkij meggyilkolását eredményezte. Ezért bosszúból Vszevolod fejedelem felakasztatta Anbalt.

Vszevolod Jurjevics szuzdali fejedelem felesége is jász nő volt, akiről az 1182. év eseményeiről szóló krónikás híradása tudósít: „Szvjatoszlav Vszevolodovics kijevi fejedelem megnősítette 2 fiát, Glebnek Rjurikovnát adta, Misztyiszláv mellé pedig jász lányt hozott a Szuzdali Vologyimirből, így egyesítette a Vszevolodokat; nagy jelentőségű esküvő volt.” (Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 125. o.). Ebből arra következtethetünk, hogy Svjatoszlav Vszevolovics Msztyiszlav kijevi fejedelem fia, és a szuzdali fejedelem, Vszevolod Jurjevics jász származású két nővért vettek feleségül. Msztyiszlav feleségének a neve ismeretlen, Vszevolod feleségének a nevét nem nehéz kiderítenünk. Az évkönyv közli, hogy 1205-ben „március 19-én bemutatkozott Marija Vszevolozsnaja nagyfejedelem-asszony”. Ezzel kapcsolatban a „a szmolenszki püspök és Mihail, az Otrocsiji monostor iguánja leánykérőbe érkeztek Vszevolodhoz a nászurától, Msztyiszlávtól” (Voszkrzeszenszkaja letopisz, 1856. 112. o.).

Az idézett tények alapján feltételezhetjük, hogy miután 1132-ben Jaropolk kijevi nagyfejedelem lett, Perejaszlávból Kijevbe telepítette át a feleségét, s annak rokonságát. Jaropolk nagyfejedelem felesége „a jász fejedelem lánya” volt. Ezért semmi meglepő sincs abban, hogy ő és a rokonsága megtisztelő helyet foglaltak el Oroszországban. A szuzdáli fejedelmeket Monomah utódainak tekintették, ez pedig lehetővé teszi, hogy a jászoknak nemcsak Kijevben, hanem a Vlagyimir-Szuzdáli földeken való letelepítéséről beszélhessünk. Úgy tűnik, hogy jászoknak tekinthetjük az 1174. és az 1182. évi évkönyvek által emlegetett alánok azon a leszármazottjait is, akiket Jaropolk 1116-ban telepített át a „Dontól”. Az írott források nem beszélnek az alánoknak a Kaukázusból Oroszországba történő valamiféle nagy tömegű átköltözéséről. Ezért bizonyos kutatók feltételezése az Oroszországban említett jászoknak észak-kaukázusi származásáról nem látszik meggyőzőnek (Novoszelcev, 1968. 216. o.). Azonban nem minden olyan egyszerű, amilyennek tűnik.

Ebben a tekintetben más vélemény is létezik. I. G. Dobrodomov és A. N. Karszanov feltételezi, hogy a XII. század második felében Oroszországban élő jászok a Középső-Volga vidékének az átköltözői. Ennek alapjául szolgáltak az évkönyvek információi Andrej Bogolobszkijnak a Volgai Bulgáriába irányuló 1164-es sikeres hadjáratáról, és az antroponimák adatai (Dobrodomov, 1993. 130-135. o.; Karszanov, 1994. 385397. o.).

Ezzel kapcsolatosan különösen érdekesek Bulgáriában, a Középső Volgánál „Babij Bugor” temető ásatási eredményei. Mint az emlékek kutatója, E. A. Halikova megállapította: a temető a XII. században keletkezett a X-XI. században itt létezett bolgár falucska elpusztulása után, és folytatta létezését a XIII-XIV. században. A temető keresztény temetkezési hely, ahol a halottakat a talajban levő sírokba temették. Az esetek többségében koporsókat használtak, azonban szögek nélkül. A 218 közül 7 sírban a sírgödör a falai mentén és az alján kőből készült konstrukcióval volt megerősítve. Néha a csontvázak fölé homokkőből való kisebb-nagyobb kőlapokat helyeztek. 10 esetben, beleértve a kővel burkoltakat, különböző idejű közös sírgödörbe történt temetkezéseket tártak fel. (Kalikova, 1978. 205-207. o.).

T. A. Trofimova megfigyelései alapján a Babij Butra-i kraniológiai típusok feltűnő hasonlatosságot mutatnak a Felső-Szalgovából származó típusokkal, és úgyszintén az Északnyugat-Kaukázus kurgánsírjaiból származó pontusi típusú koponyákkal. (Trofimova, 1956. 97-98. o.). Ezt még azzal is kiegészíthetjük, hogy a V. P. Alekszejev által vezetett paleoantropológiai vizsgálatok mellett tanúskodnak, hogy ott a mongol periódus előtt az észak-szaltovóiakkal analóg, ún. hosszúkoponyájú típusok voltak elterjedve (Alekszejev, 1993. 279-284.). E. A. Halikova véleménye szerint a temetkezési létesítmény felszerelése és kőláda formájú szerkezete is egyenes analógiát mutatnak a Kubán-melléki Észak-Kaukázuséval (Halikova, 1978. 209. o.). Ezzel kapcsolatban meg kell említenünk V. A. Kuznyecov tájékoztatását arról, hogy a Kaukázusi Alánia nyugati és keleti részén a második évezred első évszázadaiban a temetkezési szertartásokban a helyi szokások felülkerekedtek, a sziklás és a földes katakombákat felváltották a kőládákba történő temetkezések (Kuznyecov, 1973. 69-70. o.).

Éppen ezek a sajátosságok győzték meg E. A. Halikovát arról, hogy a „Babij Bugor” temetőt a XII. században az Észak-Kaukázusból átköltöző alánok hagyták hátra (Halikova. 1978. 210. o.). Ezzel teljes mértékben egyet lehet értenünk. Azonban az adott helyzetben problematikus a Babij Bugorból áttelepültekben azokat a jászokat látnunk, akiket a XII. század végén az orosz évkönyvek megemlítenek. Mint már említettük, az adott temető csak a XIV. században szűnt meg működni. (Halikova, 1978. 206. o.).

Az utóbbi időkben a kutatók többször is kimondták azt a feltételezést, hogy a középkorban a Középső Volgánál alánok éltek, és az írásos forrásokban burtaszokként voltak ismeretesek. Jellemző, hogy a «burtaszok» népnév az orosz dokumentumokban csupán csak a XIII. századtól kezd szerepelni. A burtaszokat elsőként az «Ének az orosz föld pusztulásáról» említi a Középső-Volga vidék népei között. (Begunov,

1965. 183-184). o.). Ezzel kapcsolatosan figyelmet kell fordítanunk arra, hogy Dzsuvejni perzsa történetíró (XIII. sz.) Kelet-Európa népeiről készült leírásában a Volgai Bulgária és Oroszország közé helyezi el az ászok országát (Tizengauzen, 1941. T. II. 22-24.). A burtaszokról nem tesz említést. A fentiek háttérében szükségszerűen felmerül a kérdés: lehetséges-e, hogy a Középső-Volga vidék alánjai-burtaszai szerepeltek-e valamikor ász vagy jász név alatt?

I. G. Dobrodomov figyelmet szentelt arra, hogy az évkönyvek által 1175-ben említett Ambal Jaszint az Ipatyij évkönyv „zsidó vallásúnak” nevezi (Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 114-115. o.). Ezzel kapcsolatban említendő P. Carpini megjegyzése, hogy a „brutahok ... zsidóknak számítanak” (Karpini, 1957. 72. o.). Ebből kiindulva feltételezhetjük, hogy a Jász Ambal a burtaszok közül származott, akik a X. századig kerültek a kazár kultúrkör népei közé. Ambal nem tekinthető a Kaukázusi Alániából származó jövevénynek, ugyanis ismeretes, hogy ott a kereszténység megjelenése még a X. században elkezdődött (Kulakovszkij, 1898. b). Ha keresztény lett volna, akkor nyoma lett volna az óorosz évkönyvekben. A kereszténység terjedéséről a Középső Volga burtaszai között semmit sem tudunk. Éppen ezért lehetséges, hogy a Jász Ambal Andrej Bogolobszkij 1164. évi hadjárata után került Oroszországba.

Már említettük, hogy a kijevi nagyfejedelem, Szvjatoszláv Vszevolodovics fiának, Misztyiszlávnak, és Vszevolod Jurjevics szuzdáli fejedelemnek két jász nővér volt a felesége. Vszevolod feleségét Marijának hívták ((Ipatyevszkaja letopisz, 1843. 125. o.; Voszkreszenszkaja letopisz, 1856. 112. o.). Marija származását tekintve Novgorodi első és a Tveri évkönyv azt mondja: „Marija Vszevolozsna Svarnovna, a cseh fejedelem lánya” (Novgorodszkaja I. letopisz, 1950. 468. o.), «a szerzetesrendbe belépett Marna Vszevolozsna, a cseh Skarlov lánya» (Tverszkaja letopisz, 1965. 1204. o.). Hogy kik voltak Misztyiszlav és Vszevolod feleségei – jászok-e vagy csehek, még megállapításra vár. Ezzel kapcsolatban különösen érdekes P. Butkov közlése a Bizánci Birodalom hanyatlásának következményei a Kaukázus népei számára: „Kialudt az Evangélium hitének fényforrása Oszétiában, Zihában vagy a Kubáni Csehiában, Abháziában és a Kaukázus más országaiban...” (Bugkov, 1825. 329. o.). A kialakult helyzetben egészen problematikusnak mutatkozik ennek a két asszonynak a származása.

Ily módon arról beszélhetünk, hogy az ősi Oroszországba a dél-orosz sztyeppékről, az Észak-Kaukázusból és a Volga középső vidékéről, sőt Csehija területéről települtek be. Az évkönyvek szövegéből kitűnik, hogy a jászok a XII. sz. folyamán Oroszországban megtartották etnikai önállóságukat. A továbbiakban azonban a jászok neveit nem említik, ami érthető, mert őket is ugyanaz a sors érte, mint a többi korábbi elődeiket. Amint N. I. Kosztomarov megjegyezte «a jász törzs egy része beolvadt az orosz népállományba» (Kosztomarov, 1872. I. köt. 186. o.).

Fordította Kovács J. Béla

Gulyás Éva

SZENT GYÖRGY-CSODA OSZÉTIÁBAN 1992-BEN

Bármennyire is hihetetlennek tűnik, korunk technikai világából sem hiányoznak a misztikus jelenségek. Számos példa bizonyítja, hogy különböző népeknél, különböző szentekhez kapcsolódva ma is él az emberekben a csodás események iránti lelki fogékonyság. A csodának vagy mirákulumnak számos, nem mindig egyező értelmezése, jelentése létezett a történelmi korok folyamán, ennek részletezésébe itt most nem bocsátkozunk bele, utalunk a szakirodalomra.¹ A vallásosság történetében a miráculum többnyire a jelenben lejátszódó, történetileg hitelesnek feltüntetett, gyakran tanúkkal bizonyított rendkívüli esemény, melyet fel is jegyeztek.² A szájhagyományban is sok történet él a zarándokhelyekhez fűződő csodás esetekről (pl. gyógyulásokról, Mária-jelenésekről), melyet úgy adnak elő, mintha velük esett volna meg, vagy legalábbis részesei, szemtanúi lettek volna a történeteknek. Írott változatukat is ismerjük, hiszen sokszor kinyomtatták és terjesztették a zarándokok között a ponyvanyomtatványokat. A csoda fogalomkörébe sorolhatók egyrészt a régi legendairóladomból Krisztus csodái, a szentek legendáinak csodás eseményei, illetve ezeknek az újkori néphagyományban továbbélő szóbeli és írott változatai, másrészt a képekről, jelenésekről, égi jelekről, fényjelenségekről, imameghallgatásokról, a veszélyből való megmenekülésről, a halottak feltámadásáról szóló történetek.³ Közülük most a jelenések motívumát ragadjuk ki a csodás események gazdag tárházából, és vizsgáljuk meg az alábbi, Oszétiából származó példaanyag alapján.

Az a rendkívüli esemény, melyről szó lesz, Észak-Oszétia digori körzetében történt 1992 januárjában. A hótól vakító téli napsütésben többek szeme láttára megjelent az égen Szent György, az oszétek egyik főistene. Háromlábú szárnyas lován, az Avszurgon leereszkedett az egyik ház tetejére, és intő szavakat intézett vallástól elfordult népéhez. A csoda híre futótűzként terjedt Oszétiában és határain túl is. A korabeli újságok is hírt adtak az eseményről, a Kavkaz című oszét tudományos ismeretterjesztő folyóirat 1993/1-es számában jelent meg a csodás jelenésről tudósító írás, melyet az alábbiakban szó szerint közreadunk.⁴

¹ Ld. Tüskés Gábor- Knapp Éva: Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században, 2001. Bp

² Példának említtem a homokkomáromi mirákulumos-könyvet, melyet a templomi Mária-kegyképhez fűződő csodás esetekről vezettek a helyi szerzetesek 1751-1786 között. Ld. Tüskés Gábor-Knapp Éva: Egy dunántúli zarándokhely: a homokkomáromi mirákulumos könyv tanulságai. I.m.: 153-175.

³ Ld. Tüskés Gábor-Knapp Éva...stb...

⁴ A Kavkaz című folyóiratnak ez a száma 1993 tavaszán került a kezembe, amikor oszét kutatók küldöttsége járt Szolnokon, hogy az "alán út" nevű közös kutatási programot egyeztesse a magyarországi kutatókkal. Ők hozták magukkal a folyóiratnak ezt a számát, melyben rábukkantam erre a számomra fontos cikkre, hiszen akkor már hosszabb ideje kutattam a Szent György-kultuszt. Azóta is az íróasztalom mélyén hevert, várva az alkalmat a feldolgozásra és publikálásra, ami most el is érkezett, amikor megkaptam a Jászsági Évkönyv felkérését.

Gulyás Éva

SZENT GYÖRGY-CSODA OSZÉTIÁBAN 1992-BEN

Bármennyire is hihetetlennek tűnik, korunk technikai világából sem hiányoznak a misztikus jelenségek. Számos példa bizonyítja, hogy különböző népeknél, különböző szentekhez kapcsolódva ma is él az emberekben a csodás események iránti lelki fogékonyság. A csodának vagy mirákulumnak számos, nem mindig egyező értelmezése, jelentése létezett a történelmi korok folyamán, ennek részletezésébe itt most nem bocsátkozunk bele, utalunk a szakirodalomra.¹ A vallásosság történetében a mirákulum többnyire a jelenben lejátszódó, történetileg hitelesnek feltüntetett, gyakran tanúkkal bizonyított rendkívüli esemény, melyet fel is jegyeztek.² A szájhagyományban is sok történet él a zarándokhelyekhez fűződő csodás esetekről (pl. gyógyulásokról, Mária-jelenésekről), melyet úgy adnak elő, mintha velük esett volna meg, vagy legalábbis részesei, szemtanúi lettek volna a történeteknek. Írott változatukat is ismerjük, hiszen sokszor kinyomtatták és terjesztették a zarándokok között a ponyvanyomtatványokat. A csoda fogalomkörébe sorolhatók egyrészt a régi legendairóladomból Krisztus csodái, a szentek legendáinak csodás eseményei, illetve ezeknek az újkori néphagyományban továbbélő szóbeli és írott változatai, másrészt a képekről, jelenésekről, égi jelekről, fényjelenségekről, imameghallgatásokról, a veszélyből való megmenekülésről, a halottak feltámadásáról szóló történetek.³ Közülük most a jelenések motívumát ragadjuk ki a csodás események gazdag tárházából, és vizsgáljuk meg az alábbi, Oszétiából származó példaanyag alapján.

Az a rendkívüli esemény, melyről szó lesz, Észak-Oszétia digori körzetében történt 1992 januárjában. A hótól vakító téli napsütésben többek szeme láttára megjelent az égen Szent György, az oszétek egyik főistene. Háromlábú szárnyas lován, az Avszurgon leereszkedett az egyik ház tetejére, és intő szavakat intézett vallástól elfordult népéhez. A csoda híre futótűzként terjedt Oszétiában és határain túl is. A korabeli újságok is hírt adtak az eseményről, a Kavkaz című oszét tudományos ismeretterjesztő folyóirat 1993/1-es számában jelent meg a csodás jelenésről tudósító írás, melyet az alábbiakban szó szerint közreadunk.⁴

¹ Ld. Tüskés Gábor- Knapp Éva: Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században, 2001. Bp

² Példának említtem a homokkomáromi mirákulumos-könyvet, melyet a templomi Mária-kegyképhez fűződő csodás esetekről vezettek a helyi szerzetesek 1751-1786 között. Ld. Tüskés Gábor-Knapp Éva: Egy dunántúli zarándokhely: a homokkomáromi mirákulumos könyv tanulságai. I.m.: 153-175.

³ Ld. Tüskés Gábor-Knapp Éva...stb...

⁴ A Kavkaz című folyóiratnak ez a száma 1993 tavaszán került a kezembe, amikor oszét kutatók küldöttsége járt Szolnokon, hogy az "alán út" nevű közös kutatási programot egyeztesse a magyarországi kutatókkal. Ők hozták magukkal a folyóiratnak ezt a számát, melyben rábukkantam erre a számomra fontos cikkre, hiszen akkor már hosszabb ideje kutattam a Szent György-kultuszt. Azóta is az íróasztalom mélyén hevert, várva az alkalmat a feldolgozásra és publikálásra, ami most el is érkezett, amikor megkaptam a Jászsági Évkönyv felkérését.

Oleg ALAN(szöveg)

Miron TEMIRJAEV(fotó)

Csoda napjainkban!

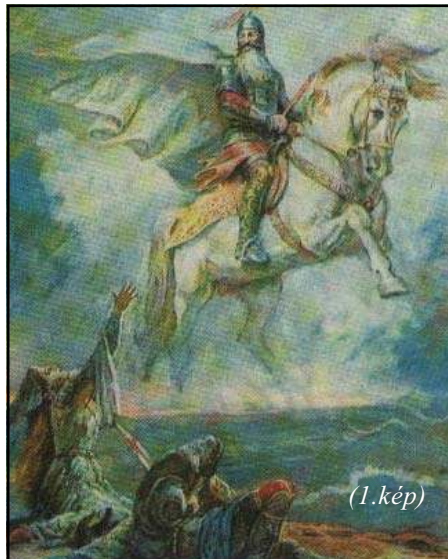
SZENT GYÖRGY MEGJELENÉSE

*A fehér lovas leszállt az égből
A keresztények és a muzulmánok
alázatosan könyörögnek Szent Uasztürdzsinek
A kereszténység reneszánsza Oszétiában?*

Néhány szakember véleménye szerint 1992. január 23-át Észak-Oszétiában a kereszténység újjászületése napjának lehet tekinteni. Ezen a napon a kis vidéki falu, Digor lakói tamüi voltak Szent György megjelenésének.

... Mindenek bírója ebben az esztendőben enyhe, délies telet hozott Oszétiának erre az egyébként „északi” jellegűnek tartott részére. Az említett napon az „Asztau-don” („Középen folyó patak”) jegének vastagsága a McDonald's cég egy jobb hamburgeréhez volt hasonlatos. Délután három óraker, amikor az 1-es számú iskola tanulói a tanítás végének örülve hokizni kezdtek a jégen, az égen egyetlen felhő sem mutatkozott. És akkor az egyik pillanatban az egyik játékos, az ötödikes Alekszandr SAHOV összeütközve egyik ellenfelével, a jégre esett, felemelte a fejét és valami olyat látott, hogy a meglepetéstől felkiáltott. Harminc méter magasban, egy épülő nyaraló horganyzott tetején, amely az Asztau-don bal partján állt, lassan egy fénylő „objektum” ereszkedett lefelé...

Az esemény szemtanúi, a gyerekek elbeszélése szerint a „jelenség”, amely leereszkedett a behavazott ház tetejére, olyan fényesen világított, mint a nap. Feltehetően emiatt voltak eltérések a részleteket illetően a látvány leírásában. A többség azonban egyetértett abban, hogy egy óriási termetű, dús ősz körszakállú öregember volt fehér ruhában, s egy háromlábú szárnyas fehér lovon ült.(1.kép) A ló szárnyai nem voltak nagyok, de belőlük minden irányba szikrák hullottak, úgy, mint a hegesztésnél. Amikor a ló leereszkedett a háztetőre, a szárnyai felcsapódtak. A gyerekek Alekszandr hangjára megfordultak és dermedten

álltak. Elsőnek Alan GUCAEV ocsúdott fel: „Hej, ha fegyver lenne nálam!” – kiáltott mérgesen. Nem találva jobbat, kirugdosott egy jégbe befagyott kavicsot és a fehér lovas felé hajította. Egy másik fiú Mairam KEVROSZOV is követte példáját. Am ekkor a jég hirtelen megrepedt és Alan derékig a jeges vízbe merült.

A lejátszódott eseményeknek még egy tanúja, Szergej KUCKIEV közigazdász. Véletlenül került a ház mellett a partra és látva, hogyan merül a gyermek a jég alá, felemelte a kezeit a fehér lovas felé: „Nem tudom, ki vagy, ó, te szent, de mentsd meg az okatlan gyermeket!” Ekkor hangot hallott: „Felhagyatok Isten imádásával!” Aztán meg: „Vigyázzatok a fiataljaitokra!”

Ezek után a ló kiterjesztette szárnyait és szárnycsapások nélkül lassan felemelkedett. A fehér lovas és a ló egy pillanat alatt nyomtalanul eltűnt a felhőtlen égen...

A szokatlan jelenség híre villámgyorsan elterjedt a városkában. A lakosok hamarosan kisebb áldozati ajándékokkal tódultak a házhoz: a hagyományos három darab piroggal, amely házi sajttal készült, és arakkal, kukoricából erjesztett gyenge alkohollal.

A házigazda ebben az időben távol volt, este hazatérve pedig megfélemedezett az áldozat bemutatásáról. Éjszaka azonban hét angyal jelent meg álmában. Körülvették, és az egyik, egy szőke fürtű, a legfiatalabb, szigorúan így szólt: „Ítékezünk feletted, mert nem róttad le a kötelességedet Uasztürdzsi előtt!” Azután az angyalok összetanakodtak és ismét előállt a szőke fürtös: „Úgy határoztunk, hogy megbocsájtunk.” Ezután megnevezte magát és két másik angyalt is, akik mögötte álltak: „Egyikünkre a gyűlésen arakkal teli ivókürtöt, a másikunkra árpasört, harmadikunkra komlóból erjesztett kvaszt ürítesz!” E szavak után szárnyait csapkodva az egyik angyal Kabardia felé, a másik Dél-Oszétiába, a szőke fürtös pedig az ég felé repült...

Reggel az álom híre bejárta Digort, és az idősebbek a niházon⁵ gyűlést tartottak Szent György látogatásának tiszteletére (Az oszétek Szent Uasztürdzsinek nevezik, digori nyelven UaszkerGINEK). Ő védi a férfiakat, utasokat, harcosokat és ő emel szót Istennél a szegények és kismizettek érdekében.

E sorok írója csak a következő vasárnap, február 2-án tudott Digorba utazni, akkor, amikor kezdetét vette a Szent György-napi búcsú, az „arvitanbon”. Oszétiából és határain túlról zarándokok ezrei érkeztek, s gépkocsik özöne árasztotta el a környező utcákat. Templomi lobogókkal és ikonokkal vonultak a

⁵ Nihász: a férfiak tanácsa az oszéteknél, illetve az a hely, épület, ahol a nap végeztével a férfiak összegyűltek megbeszélni a közösség ügyes-bajos dolgait. Itt döntöttek társadalmi ügyekben, a háború és béke kérdéséről, hidak, utak építéséről, a falu pásztorának felfogadásáról, és bírósági ügyekben is, pl. a falubeliek közötti vitás kérdéseket is itt simították el. Itt zajlottak a céllövő, a vívó gyakorlatok, és az ékesszólás vetélkedői, bemutatói is. A fiatalság a niházon áhitattal hallgatta az öregeket, itt hallhatták népi hangszerral kísérve a nártokról szóló történeteket, énekeket. Ld. B.A. Kaloev: Szkazanyija a nartam. Oszetyinszkij eposz. Moszkva, 1978. 506-507., Szabó István: Történetek az oszét nemzeti eposzból, a „Nart mondakör”-ből, Szolnok, 1992. 200.

papok, a vlagyikavkái pravoszláv templomok egyházközségeinek tagjai, a büszke kozákok kék cserkeszkában lépdeltek ünnepélyesen, nemzeti harmonikával és táncokkal jelentek meg a távoli körzettek hegylakói. Látni lehetett itt zárán-

dokokat Moszkvából, Szentpétervárról, Közép-Ázsiából és autós turistákat Törökországból. Még a szomszédos Ingus-földről is érkeztek, pedig ismeretes, hogy ők az iszlám fundamentalizmushoz tartoznak.(2. kép)

Az Asztau-don partjának fehér havát vörösre festette az áldozati állatok vére, hatalmas üstökben főtt a hús. A falhoz, ahol Szent György ikonja volt kifüggesztve, lehetetlen volt odafurakodni, egy gombostűt sem lehetett volna leejteni. Pénzadományokat gyűjtöttek Szent Uasztürdzsi templomának építésére. Rövid időn belül több millió rubel gyűlt össze. Emberek ezrei ültek az utcákon felállított többszáz méternyi asztaloknál...

Emberek tolongtak annál a helynél, ahonnan jól lehetett látni a ház hóval fedett tetején a nyomokat: egy kiterjesztett szárnyú madár pontos nyoma maradt mintegy másfél méternyire mindkét oldalon. És olyan mélyedések, mint egy ló patáinak nyoma.

Szemtanúk mesélik, hogy Szent György megjelenése után két nappal ismét havazott ugyan, de ez nem takarta el a tetőn a nyomokat. Még tíz nap után is – jöllehet olvadt – jól ki lehetett venni több tízméternyi távolságról is.

Mondják, hogy mielőtt a ház épült, a föld a KIBIZOV családé volt, akik baptisták voltak. Miután eladták a földjüket, a helytől messze távolra költöztek.

Mindenesetre Digor városát korábban kereszténynek tartották, amelyet pravoszláv hitű oszét-digor lakosság lakott. Az 1917-es forradalomig temploma is volt.

A kereszténység Oszétiába Bizáncból terjedt Grúzián keresztül. Ezért az oszétek elődei, az alánok korábban keresztelkedtek meg azoknál a keleti szlávoknál, akiket Vlagyimir herceg erővel kényszerített erre. Az oszéteknél a pravoszlávoktól megkülönböztető vonások vannak, a pogányság továbbélő formái. Egyáltalán nem különös náluk, hogy a pogány idolk és a keresztény istenség békésen megfér egymással. De a legősibb és leginkább tisztelt szent mégis Szent György maradt,

Szent Uasztürdzsi. Minden év novemberében egy héten át ünneplik Dzsiorgub-ot (dígoriul „Giorgob”) a tiszteletére rendezett ünnepség keretében. És a hegyi közetekben nincs olyan hely, ahol ne lenne szentély Uasztürdzsi tiszteletére.

A nagy sokadalmak nem várt kellemetlenségeket is szoktak okozni, különösen, ha azt az arak iddogálása is kíséri. Ezért a rendőrök rendszerint a közelben tartózkodnak. És jöllehet, a helyi hatalom ezt ez alkalommal figyelmen kívül hagyta, a szent helyeken emberemlékezet óta nem jegyezték fel egyetlen rendbontást sem. Az emberek megnyíltak, kitárták egymás előtt a szívüket, annak ellenére, hogy a legutóbbi évek az oszéteknek csak terheket, nélkülözést és háborúkat hoztak. Mindenki igyekezett jó szóval fordulni az olyan idegenhez is, akinek egyébként még a nyelvét sem beszéli. Az égi szent leereszkedett Oszétia földjére.⁶

A közzétett anyag jobb megértéséhez elengedhetetlen az oszét vallás és mitológia rövid felvázolása. A Közép-Kaukázusban élő oszét nép zárt földrajzi helyzeténél fogva sok archaikumot megőrzött társadalmában, mitológiájában, népi kultúrájában. Alán eredetű népcsoport, nyelvük az indoeurópai nyelvcsalád iráni ágához tartozik. A kutatók gyakran hangoztatják a szkítákkal való rokonságukat annak alapján, amit Hérodotosz a szkítákról leírt, s ami alig tér el attól, amit a kutatók a 19. század közepén a módszeres néprajzi, társadalmi, mitológiai kutatások megindulásakor az oszéteknél találtak. Érdemes idézni az oszét kutatás helyzetére vonatkozóan G. DUMÉZIL francia vallástörténész találó sorait: „*Jöllehet az oszétok szkíta származása bizonyított, és a grúz krónikák nyomán a legközelebbi őseik, az alánok történetéből is ismerünk néhány eseményt, és pontosan meg tudunk határozni néhány adatot, a néprajzkutató és a történész változatlanul nehéz helyzetben van. A görög és latin szerzők az i. e. 5. századtól kezdve néhány századon át elég jól tudósítanak a szkíták erkölcseiről és hiedelmeiről, de ezután egészen a 19. század közepéig semmilyen forrással nem rendelkezünk róluk. Némi megszorítással azt kell mondanunk, hogy ezen európai irániak két és félezer éves történelmének csak a két végpontját ismerjük. Ilyen körülmények között csoda, hogy annyi ‘megőrzött régiséget’ találtak náluk. De ez a csoda kétségbevonhatatlan: az oszétok az egyik leghagyománytisztelőbb indoeurópai nép.*”⁷ DUMÉZIL e sorainak igazságát, melyben az oszét kultúra iránti csodálata, tisztelete is kifejeződik, az orosz kutatások is igazolták. A tudományos igényű folklórkutatásokat és ezek közzétételét V. F. MILLER akadémikus indította el az *Oszét etűdök* című 1881-87

⁶ In: Kavkaz, 1993/1. A szöveget fordította Gulyás Éva, lektorálta Szabó István.

⁷ Dumézil, G.: Mítosz és eposz. Bp. 1986. 328.

között megjelent könyvében. Kortársa és levelezőtársa M. M. KOVALEVSZKIJ, aki hozzá hasonlóan a Kaukázus hegyi népeinél történeti, néprajzi alap kutatásokat végzett.⁸ Az első kutatók nyomdokait követték V. I. ABAEV, B. A. KALOEV, és a francia vallásetnológus, G. DUMÉZIL, hogy csak a legfontosabbakat említsük. V. I. ABAEV összeállította és három kötetben kiadta az oszét nyelv történeti-etimológiai szótárát, mely forrásértéke miatt az orosz és külföldi kutatók nélkülözhetetlen kézikönyvévé vált.⁹ Az oszét folklór jelenségeit is nyelvészeti szempontból közelítette meg.¹⁰ B. A. KALOEV munkái közül az oszétekről írt népszerű történeti-néprajzi monográfiáját említhetjük.¹¹ G. DUMÉZIL, az oszét kultúra szerelmese, az oszét eposz és mítoszok kérdését, valamint az oszét társadalom szerkezetét vizsgálta több, magyarul is megjelent könyvében.¹²

Szinte alig volt kutató, akit valamilyen módon meg ne érintett volna az oszét mitológia, és nemzeti eposzuk, a Nart-eposz varázsa. Kutatók sora vett részt az eposzi töredékek gyűjtésében, feltárásában és vizsgálták a mítoszokból, hiedelmekből kibontakozó világképet, az istenek világát, s rekonstruálták az oszét mitológiát. Ahhoz hasonlóan, ahogyan ez a finn Kalevala, az észti Kalevipoeg esetében történt.¹³

Az oszét panteon főistenei közül csak felsorolásszerűen megemlítünk néhányat: *Uacilla* (Szent Illés), a földművelés istene, *Tutír* (Szent Fedor, Teodor) a farkasok ura, *Afszati*, a vadászat, a nemes vadállatok istene, *Falvara*, az apró lábasjóság (kecske, juh) pártfogója, *Donbettír* (Szent Péter) a vizek ura, *Kurdalagon*, az istenek kovácsa, ő készíti a nart hősök fegyvereit.¹⁴ Az egyik legnépszerűbb azonban Szent György, akit az oszétek, mint a fenti írásban is olvashattuk, többféle névvel illettek:

⁸ Ld. B. A. Kaloev: M. M. Kovalevszkij i evo isszledovanyija gorszkij narodov Kavkaza, 1979. Moszkva

⁹ Abaev, V. I.: Isztoriko-etymologiceszkij szlovar oszetyinszkovo jazika, I-III. Moszkva-Leningrád, 1958-1979.

¹⁰ Abaev, V. I. Oszetyinszkij jazik i folklor. I. Moszkva-Leningrád, 1949.

¹¹ Kaloev, B. A.: Oszetyini (Isztoriko-etnograficeszkije isszledovanyije, Moszkva, 1971.

¹² Dumézil, G.: Válogatott mitológiai tanulmányok, Bp.1968., Uő: Mítosz és eposz. Tanulmányok. Bp. 1986.

¹³A Nart-eposz kutatástörténetének bemutatása nem célokom, utalok a magyar nyelvű összefoglalásokra, melyek az idegen nyelvű szakirodalmat is felsorolják: Szabó István: Történetek az oszét nemzeti eposzból, a „Nárt -mondakör”-ből. In: Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Levéltár Évkönyve 7., (szerk.: Botka János), Szolnok, 1992. 193-217., Uő: Szemelvények az oszét nemzeti eposzból, a „Nart-legendák”-ból. In: Múzeumi Levelek. Írások az oszét kultúráról, Szolnok, 1989. (61-62. sz.) 222-239. - Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a közelmúltban elkészült az eposz első, teljes magyar nyelvű fordítása, mely egyelőre kéziratban olvasható: Hősmondák a nartokról. Fordította: Kovács Béla. Az idegen nyelvű irodalomra vonatkozóan ld. Mitológiai enciklopédia II. Kaukázusi népek mitológiája. Oszét mitológia c. fejezetének irodalma 280-281. l. (Budapest, 1988.)

¹⁴ Kaloev, B. A.: Pogány istenek és kultuszok az oszéteknél (ford.: Gulyás Éva) In: Múzeumi Levelek 61-62. (1989), 201-222. l.

általában *Uasztürdzsi*, a digori-oszéteknél *Uaszkergi*, grúz közvetítéssel *Dzsiorgub*, *Giorgob*. A kutatók szerint e népszerű szent nevének első része az óiráni 'uac' szó, mely *istent, istenit, szentet* jelent, második része pedig a *Giorgi* (Szent György grúz neve) eltorzult alakja.¹⁵ A többi névalak nyelvjárási változat. Uasztürdzsi a férfiak, a harcosok istene. A nők még a nevét sem merik kiejteni, helyette *lagti dzuárt*, férfiak istenét mondanak, és nem vehetnek részt a tiszteletére rendezett lakomán sem. Állandó jelzős névalakjai is férfiaságáról, nagy erejéről tanúskodnak: „*merész Uasztürdzsi*”, „*erős Uasztürdzsi*”, „*villámló Uasztürdzsi*”. Háború idején megnövekszik a népszerűsége. Az oszét falvakban ilyenkor új szentélyeket állítottak tiszteletére és hozzá könyörögtek segítségért. Patrónusi tulajdonságai sokrétűek: ő a becsületes emberek, az úton járók, az elesettek, a bajban, szükségben szenvedők védelmezője, az emberek megsegítője, az igaz ügy védelmezője. Valószínűleg ezzel függ össze, hogy az ő nevét említik eskütételnél és hálaadásnál. Az oszét néphit szerint gyakrabban jár le a földre, mint a többi égi lakó, hogy megtudja: az emberek segítik-e egymást a bajban. Ezért sokszor inkognitóban, öregember, főleg koldus alakjában jelenik meg a földön, és próbára teszi az emberek vendégszeretétét. Számos legenda szól a koldus-Uasztürdzsi viselt dolgairól (közülük egyet később bemutatunk). Mint „jó ügyet szolgáló isten” ádáz ellensége a tolvajoknak, gazfickóknak, esküszegőknek, gyilkosoknak, akik az erről szóló történetekben elnyerik tőle méltó büntetésüket. Alakja a gazdasági élettel is kapcsolatos, bár ennek saját istenei vannak az oszét mitológiában: ő a háziállatok pártfogója, azon kívül képes arra, hogy bő gabonatermést biztosítson és megsokasítsa az állatállományt.¹⁶ Az alakjával kapcsolatos gazdag képzeteket, szokásokat a következő részben fogom bővebben kifejteni.

A továbbiakban a Szent György-jelenést fogom kommentálni: kiragadom és elemzem e rendkívüli esemény illetve az erről szóló tudósítás főbb mozzanatait. Azt is szükséges itt megjegyezni, hogy a csodás események menete, mechanizmusa meglepően hasonló bárhol a világon, a helyi szint és sajátosságot az etnikum és szokásvilág különbözőségei adják. Nézzük tehát az esemény főbb mozzanatait:

1. Szent György megjelenése, szemtanúk elbeszélései az esetről
2. a szent képeinek kihelyezése a csodás esemény helyszínén, áldozati ajándékok, állatáldozat és áldozati lakoma
3. zarándokok ezrei érkeznek közeli és távoli vidékekről; pénzgyűjtés a szent templomának felépítésére

¹⁵ Miller, V.: *Oszetyinszkije etyudi*, 1882. II. 242., Abaev, V. I.: *Izbrannije trudi*. Religija, folklor, literatura. Vlagyikavkaz, 1990. 111.l.s

¹⁶ Ld. *Mitológiai Enciklopédia* II. Bp. 1988. 279-281., 316., Miller, V.: *Oszetyinszkije etyudi* II. 1882.242., Kalojev B.A.: *Pogány istenek és kultuszok az oszéteknél* (ford.: Gulyás Éva), In: *Múzeumi Levelek* 61-62. (1989), 202-211.

4. a csodás eseményt kísérő hiedelmek (pl. a szentet megdobáló gyermek elmerülése a vízben, a jelenés nyomainak tartós megmaradása a behavazott háztetőn, annak az embernek az álomlátása és megbüntetése, aki megfélemedezett az áldozat bemutatásáról)

5. lelki hatás: a haragosok kibékülnek, az emberek közelebb kerülnek egymáshoz

1. Szent György megjelenése, szemtanúk elbeszélései az esetről

Előljáróban néhány szót a csoda helyszínéről. Digor falu Oszétia északi részén fekszik, az orosz kutatók szerint Oszétia egyik leghagyományörzőbb vidéke a környező területekkel együtt, melynek lakóit a kutatók digori-oszéteknek, digorszkiaknak nevezik. Nyelvjárásuk, folklóruk rendkívül archaikus, szinte nincs olyan oszét kutató, aki ne járt volna ezen a vidéken.

A csoda szemtanúi gyerekek, illetve egy felnőtt voltak. A gyerekek szerepeltetése a csodák jellemző motívuma, a fatimai Mária-jelenés szemtanúi is gyerekek voltak. (3. kép)

(3. kép)

A szemtanúk elbeszélése szerint Szent György megjelenését erős fényjelenség kísérte: *„...olyan fényesen világított mint a nap.”; ...”...lassan egy fénylő ‘objektum’ ereszkedett lefelé.”* A látványt így fogalmazták meg: *„...egy óriás termetű, dús ősz körszakállú öregember volt fehér ruhában, és egy háromlábú szárnyas fehér lovon ült. A ló szárnyai nem voltak nagyok, de belőlük minden irányba szikrák hullottak...”* Ez a Szent György-kép megegyezik az oszét mitológiából, illetve a Nart-eposzról ismert ábrázolással. Az oszét főistenek repülő, égben lakozó lények. Az oszét nép öregek, vének iránti tisztelete jut kifejezésre abban, hogy Uasztirdzsit ősz öregembernek képzelik, aki fehér lovon ül, fehér nemezkepényt visel. A főistenek közül ő a legtevékenyebb. Háromlábú lován, az Avszurgon leereszkedik a földre, mint a villám, s végigvágat annak egyik végétől a másikig. A Nart-eposzban az egyik hős, Szatana atyja. Jó barátságban van a nártokkal, egy asztalhoz ül velük, s részt vesz a hadjárataikban. Csodatévő erejével megsegíti őket, övé a varázsserejű nemezkorbács, amellyel feltámasztja a nártokat. Később szembefordul velük.¹⁷

17 Kalojev, B.: Oszét mitológia (szócikk), In: Mitológiai Enciklopédia II. 279-280.

2. *A szent képének kihelyezése a csodás esemény helyszínén, áldozati ajándékok, állatáldozat, áldozati lakoma*

Az esemény hírére a lakosok kisebb áldozati ajándékokat vittek a házhoz, melynek falára kifüggesztették a szent ikonját: három darab házi sajttal készült pirogot és arakot, kukoricából erjesztett gyenge alkoholt. A férfiak tanácsában, a nihászon is gyűlést tartottak, hogy megbeszéljék a következő napok teendőit. Az eseményt követő héten megkezdődött a Szent György-napi búcsú, az „*arvitanbon*”. Állatáldozatot mutattak be, a leölt állatok húsát közös áldozati lakomán fogyasztották el. Az oszéteknél ma is népszerűek az isteneik részére vagy nagyobb ünnepek alkalmából bemutatott állatáldozatok. „*Az Asztau-don partjának fehér havát vörösre festette az áldozati állatok vére, hatalmas üstökben főtt a hús... Emberek ezrei ültek az utcákon felállított többszáz méternyi asztaloknál...*”

Az állatáldozatnak és az áldozati lakomának voltak rituális részei az oszéteknél. A fenti cikk írója ezekre a részletekre nem tér ki, ezért V. MILLER 19. század végéről származó leírásából közöljük, hogy az oszét családoknál milyen előkészületek előzték meg nagyobb ünnepeken az áldozati lakomát.¹⁸ Az áldozatnak szánt állatot -bárányt vagy tinót- egy fiatalember odavezette a családi tűzhelyhez. Odament a legidősebb férfi (nemzetségfő, családfő), megfogta az állatot bal szarvánál fogva, és imádkozni kezdett Istenhez és ahhoz a szenthez, akinek az áldozatot szánták. Ezután egy tüzes fahasábbal keresztet rajzolt az állat jobb füle mögé, a nyakára és a homlokára. Amikor a megperzselt szőr füstje felfelé szállt, azt mondta: így szálljon a mi áldozati ajándékunk Istenhez! Azután egy pohár arakot vittek neki: az arak egy részét a tűzbe hintette, másik részét a fiatalembernek adta, a maradékot pedig megitta. Ezt követően a fiatalember a többiek segítségével az áldozati bárányt egy háromlábú asztalra (*fyng*)¹⁹ tette úgy, hogy a fejét észak, a torkát kelet felé fordította, majd elmetszette a bárány torkát, ‘Hucau,²⁰ neked adjuk!’ szavakat mormolva. Amíg az állat vére a tálba kifolyt, a fiatalembernek csendben kellett maradnia. Azután levágta a fejét, egy pillanatra újra visszatette, majd odaadta az öregembernek, aki óvatosan leperzselt róla a szőrt és a katlanba tette. A fej az idősebb férfiak tiszteletére szánt étel a lakomán.

Az áldozati lakomán kizárólag férfiak vehettek részt. Az asztalfőn ült a legidősebb férfi, a *tamada*, mellette kor szerint haladva a többiek, a fiatal férfiak a felszolgálásban vettek részt. A tamada elé három nagy, egymásra helyezett pirogot tettek, háromszög

¹⁸ Miller, V.: Oszetyinszkije etyudi, II. 1882. 264-265.

¹⁹ Háromlábú rituális asztal az oszéteknél. Ld. Vilen Uarziati: Hagyományos asztalka (*fyng*) az oszét mitológiában. In: A Jászkunság kutatása, Szolnok, 1988. 10-13. 1.

²⁰ Az oszét mitológia főistene, az egy isten, a nagy isten, a föld teremtője és anyja, az ég lakója, láthatatlan isten. Mindenről tud, ami a földön történik. Különösen kedvelt hírhözója Uaszitirdzsi, ő közvetít ég és föld között. Mitológiai enciklopédia II. Bp. 1988. 299.1.

alakban kissé széthúzva, valamint egy pohár arakot. Egy másik tálon szintén a tamadának szolgálták fel a bárány vagy borjú keresztrel megjelölt fejét, melléhelyezve más belső részeket is, pl. a bárány tövestől kivágott nyelvét, a két lapockát, nyaki részeket, esetleg lábszárát. (4. kép) Az áldozati falatok elfogyasztása a tamada, illetve az öregek kitüntetett tisztje volt. A lapockacsontot nem

dobták ki, nagy becsben tartották, ebből jósoltak az oszétek a jövőbeni eseményekre. A Nart-eposzban, Afszati, a vadak ura azt kéri az emberektől egy lakomán, hogy az elejtett vad jobb bokacsontját őrizzék meg számára.²¹

A lakoma megkezdése előtt a résztvevők a tamada vezetésével étel és italáldozatot hoztak az istenségnek az asztalnál. A tamada felállt, kezébe vett egy erre a célra sültött húsdarabot (saslikot), levette a sapkáját és imádkozni kezdett. Minden imádság után közösen mondták az ament. Kérte Istent és azt a szentet, akit ünnepeltek, hogy hozzon a családra szerencsét és bőséget, és áldozat gyanánt tűzbe vetett egy saslikot. A másikat odaadta valamelyik háziállatnak, a következőt maga elé tette, a maradékot pedig kiosztotta az öregek között. Ezt az áldozati húsdarabot '*ahszarfambal*'-nak nevezik az oszétek. Azután felemelt egy arakos poharat, rövid imádság után ebből is locsolt egy kicsit a tűzbe, megkínált belőle valakit az öregek közül, és a maradékot megitta. Ezután kezdődhetett a lakoma. Az étkezés és a pohárköszöntők rendjének felelőse a tamada volt, ő kezdeményezte és irányította az asztalnál folyó társalgást is. A lakomán a nők nem vehettek részt, nem ülhettek asztalhoz, a lakás más helyiségeiben tartózkodtak a vendégség alatt. Ezt nem érezték megalázónak, ez volt számukra a természetes. A vendégek távozása után a megmaradt ételeket fogyasztották el. MILLER megjegyzi, hogy régen az oszét falvakban az asszonyok nem az asztalnál ülve, hanem a földön guggolva étkeztek.²²

Érdekes, hogy az oszétek hagyományosan nem a pravoszláv naptár szerinti hivatalos napon, május 6-án ünneplik Szent Györgyöt, hanem novemberben.²³

²¹ Mivel ajándékozták meg az églakók Szoszlant? című fejezetből. Hősmondák a Nartokról (kézirat). Kovács Béla fordítása. 45-46. l.

²² Miller, V.: i. m. II. 265.

²³ De erről is tudnak és esetenként ezt is megünneplik. 1984. május 6-án (szent) György-lakomát rendeztek a Fiagdon völgyi Dzvisz faluban a Szent György-templom melletti közösségi házban, melynek falán, a tamada feje fölött lógott sárkányölő Szent György ikonja. Templomi szertartás nem volt, a résztvevők a tamada névnapját (Györgynek hívták) ünnepelték. Borjút vágtak, és a tamada tiszteletére külön tálon felszolgálták az áldozati ételeket (borjúfej, lapocka stb.). Ld. Szabó István-Szabó László: Az összetartó nép, valamint Az oszétek földjén című írásait, Élet és Tudomány 1988. 1539-41, és 1579-80.

Ennek az oszéték hagyományos évi időbeosztása az oka. Az év egyes időszakait isteneiknek ajánlják fel, esetenként róluk is nevezik el, és nem a hivatalos naptári hónapok, hanem a gazdasági élet rövidebb-hosszabb időszakai tagolják életüket. Nem áll szándékomban ennek a témának bővebb kifejtése, csupán néhány példát hozok. *Szent Vaszilij-hónapja* december végétől január közepéig, *Szent Nyikoláj-hava* április második felétől május közepéig tart. Külön hónapot szentelnek *Falvarának*, az apró lábasjóság istenének, május közepétől június közepéig. A nyári hónapokban ünneplik *Uacillá-t*, a gabonaistent, a tiszteletére rendezett ünnepet 'horibon'-nak, termés napjának nevezik.²⁴

Az oszétéknél a november volt Szent György-hava, oszétül *Dzsiorgub*, *Giorgob*, *Gorguba*. Késő ősszel, november végén tartották az ünnepét, mely a következőképpen történt. A rituális áldozati lakomát, melyet az oszéték 'kuvd'-nak neveznek, nem a faluban, hanem a falu határában a Szent György szentélynél (ez többnyire

(5. kép)

körakás vagy elpusztult védőbástya romja) tartották meg. (5. kép) A szentély többnyire magaslaton állt, hogy Szent György szemmel tudja tartani a falut, az embereket és az állatokat. Ide vitték ki a férfiak az áldozati ajándékokat, a pirogokat és arakot is. Itt ölték le a bárányt, itt főzték meg és fogyasztották el a húsát, miközben imádkoztak,

étel és italáldozatot hoztak neki. Az ebéd befejezése után felültek a lovakra, megkerülték a szentélyt, ezt mondva: „*Uasztürdzsi, őrizz meg minket és a lovainkat.*” Ezután visszatértek a faluba. Ott már az ifjúság javában ünnepelt, Szent György-dalokat adtak elő: „*Oh, Szent György,... segíts ennek a háznak, gyarapítsd a jószágállományt és a gabonatermést!*” Az éneklés és a férfiak mulatozása, mely a faluban is folytatódott, reggelig is eltartott.²⁵

3. Zarándokok

A csodás események jellemző kísérőjelensége, hogy zarándokok ezrei érkeznek a helyszínre közeli és távoli vidékekről, hogy saját szemükkel győződjenek meg a történetekről, és hogy részesüljenek az ezzel járó nagy lelki élményben. A cikkíró sorait idézve: „...*Oszétiából és határain túlról zarándokok ezrei érkeztek, s*

²⁴ Ld. Miller,V.: i.m. II. 262-288.

²⁵ Miller,V.: i.m. II. 282.

gépkecsik özöne árasztotta el a környező utcákat. Templomi lobogókkal és ikonokkal vonultak a papok, a vlagyikavkási pravoszláv templomok egyházközségeinek tagjai, a büszke kozákok kék cserkeszkában lépdeltek ünnepélyesen, nemzeti harmonikával és táncaikkal jelentek meg a távoli körzetek hegylakói. Látni lehetett itt zarándokokat Moszkvából, Szentpétervárról, Közép-Ázsiából és autós turistákat Törökországból. Még a szomszédos Ingus-földről is érkeztek, pedig ismeretes, hogy ők az iszlám fundamentalizmushoz tartoznak.” Tehát nemzeti viseletükben, ünnepélyesen vonultak ki a környező vidékek hegylakói, az oszét főváros, Vlagyikavkaz pravoszláv egyházközségeinek papjai, az orosz főváros, Moszkva és Szentpétervár zarándokai. Nemcsak a keleti kereszténység hívei jöttek el a csoda folytán híressé vált észak-oszét faluba, Digorba, hanem még a muzulmánok is Törökországból, Közép-Ázsiából, Ingus földről, akik szintén tisztelik Szent Györgyöt. Megtekintették a házat, melynek behavazott tetején még mindig ki lehetett venni a Szent György-jelenés nyomait: *„egy kiterjesztett szárnyú madár pontos nyoma maradt mintegy másfél méternyire mindkét oldalon. És olyan mélyedések, mint egy ló patáinak nyoma.”* Lerótták tiszteletüket Szent György ikonja előtt: *„A falhoz, ahol Szent György ikonja volt kifüggesztve, lehetetlen volt odafurakodni, egy gombostűt sem lehetett volna leejteni.”* Itt helyezték el a zarándokok ajándékaikat is. Pénzgyűjtés indult Uasztürdzsi templomának felépítésére, rövid időn belül több millió rubel gyűlt össze. A zarándokhelyé vált templomok eredetmondáiban gyakran felbukkan ez a motívum. A csoda helyszínén, mint megszentelt helyen templom épül a hívők, zarándokok adományainak felhasználásával. Tudjuk, hogy a nyugati kereszténységben a Mária-jelenések helyszínén épültek zarándoktemplomok.

4. A csodás eseményt kísérő hiedelmek

Három hiedelem motívumot ragadunk ki a fenti leírásból. Hasonló típusú hiedelmek többnyire felbukkannak a rendkívüli események leírásaiban, mint a csoda megtörténtét igazoló, alátámasztó további esetek. Az első annak a gyermeknek a megbüntetése, aki a jégből kikapart kavicsal meghajítja Szent Györgyöt, ezért beszakad alatta a jég, és derékig a jeges vízbe merül. A bűn és bűnhődés elve érvényesül az ilyen típusú hiedelem történetekben, melynek kiváltó oka sokféle lehet, témája is változatos, de általában a szent és profán összeütközéséből fakadnak. Jelen esetben a hit és hitetlenség ellentéte a kiváltó ok: *„Felhagyatok isten imádásával! Vigyázzatok a fiataljaitokra!”* - hangzik az intelem az esemény felnőtt szemtanújához, aki kérte Szent Györgyöt, hogy mentse meg az okatlan gyermeket a haláltól. A szakrális kisműemlékekhez kapcsolódva számos hasonló hiedelemmondát feljegyeztek már a néprajzkutatók.

A másik, témájánál fogva ide kapcsolódó hiedelem annak az embernek a megbüntetése, illetve felelősségre vonása, aki hazatérve elfelejtett áldozatot

bemutatni, s jellemző módon mindez egy álomlátás keretében jelenik meg: „*A házigazda ebben az időben távol volt, este hazatérve pedig megfélekedzett az áldozat bemutatásáról. Éjszaka azonban hét angyal jelent meg álmában. Körülvették és az egyik, egy szöke fürtű, a legfiatalabb, szigorúan így szólt: “Ítékezünk feletted, mert nem róttad le a kötelességedet Uasztürdzsi előtt!” Azután az angyalok összetanakodtak és ismét előállt a szöke fürtös: “Úgy határoztunk, hogy megbocsájtunk.” Ezután megnevezte magát és két másik angyalt is, akik mögötte álltak:” Egyikünkre a gyűlésen arakkal teli ivókürtöt, a másikunkra árpasört, harmadikunkra komlóból erjesztett kvaszt ürítesz!” E szavak után szárnyait csapkodva az egyik angyal Kabardia felé, a másik Dél-Oszétiába, a szöke fürtös pedig az ég felé repült...” Az angyalok vagy zedek az oszét mitológia démonszerű lényei, *dauagok*-nak is nevezik őket. Az emberek, állatok, erdők, vizek, szelek pártfogói, mindenütt ott vannak, az égi istenek és az emberek között közvetítenek. A Nart-eposzban a földön laknak, és a nártok elkeseredett küzdelmet vívnak ellenük.²⁶ A hét angyal szerepeltetése összefügg a „*hét isten, hét szent*” (*avd dzuari*) kultuszával, mely hét különböző helyi istent magában egyesítő istenség volt, és tisztelete egész Oszétiában elterjedt, szentélyeket is emeltek neki.²⁷ A harmadik, természetfölöttire utaló hiedelem az a jelenség, hogy Szent György nyomait még napok múlva is látni lehetett a behavazott háztetőn, azokat a többszöri havazás sem tüntette el.*

5. *Lelki hatás*

Végezetül ejtsünk néhány szót arról a lelki hatásról, melyet a csodás események, illetve az azt kísérő ünneplések kiváltanak az emberekből. A közös lelki élmény hatására az emberek közelebb kerülnek egymáshoz, megértőbbek, türelmesebbek, a haragosok is kibékülnek. A cikkíró, Oleg ALAN szavaival: „*Az emberek megnyíltak, kitárták egymás előtt a szívüket, annak ellenére, hogy a legutóbbi évek az oszéteknek csak terheket, nélkülözést és háborúkat hoztak. Mindenki igyekezett jó szóval fordulni az olyan idegenhez is, akinek egyébként még a nyelvét sem beszéli. Az égi szent leereszkedett Oszétia földjére.*”

Összegzésként azt szeretném még elmondani, hogy az a Szent György-kép, ami a leírtakból élénk táru nem egyezik a nyugati és keleti kereszténységben ismert képpel: pl. hiányzik az egyik legjellemzőbb motívum, a sárkányölés. Szent György az oszét mitológiában főistenhez, egy istenhez hasonló, általánosabb tulajdonságokkal rendelkező istenség. Az oszétek igen korán, már a IX. században megkeresztelkedtek,

²⁶ Mitológiai Enciklopédia II. 1988. 293.

²⁷ Mitológiai Enciklopédia II. 1988. 290.1.

a bizánci kereszténységhez csatlakoztak. Pogány isteneiket azonban még sokáig megőrizték, sok esetben változatlan funkcióval, új, keresztény név alatt éltek tovább régi isteneik. Emellett azonban tisztelik az ortodox egyház sárkányölő szentjét is, ikonját házaikban, templomaikban kifüggesztik. Az oszét vallás jellegzetessége a legutóbbi időkig éppen ez a kettősség: a pogány kultuszok és keresztény szentisztelet évszázadok óta tartó együttélése. Ennek létrejöttében közrejátszott egy másik körülmény is, melyet nem hagyhatunk figyelmen kívül. Az 1917-es októberi forradalom után a szovjet hatalom alatt a hivatalos vallásgyakorlás háttérbe szorult, sok kis falusi templomot bezártak, így újjáéledhettek és megerősödhetnek az oszéteknél a régi pogány kultuszok.

FÜGGELÉK

Ehelyütt közreadok néhány szövegfolklor alkotást, egy Szent György-mesét (Szent György és a három fivér), valamint két mondát Miller 19. század végi gyűjtéséből, illetve közléséből. Mindkét monda digorszki gyűjtés, és természeti képződmények (hasadék, barlang) keletkezéséről szóló eredetmonda. Feltűnik bennük a só anyyala, aki mindig ravaszkodik, sőt akar lopni, szembeszáll Szent Györggyel és mindig túljár az eszén.

SZENT GYÖRGYLEGENDA (Szent György és a három fivér)

Valahol a mezőn dolgozott három fivér. Uasztürdzsi öregember képében odament hozzájuk és azt mondta, hogy mindnyájan kívánhatnak valamit, és a kívánságukat teljesíti. A legidősebb azt kívánta, hogy neki mindig kitűnő gabonatermése legyen az összes vetésén, a középső, hogy szaporodjon a nyája, a legfiatalabb nem tudva, hogy mit kívánjon, azt mondta, hogy elmegy tanácsot kérni a nagybátyjától. Azt tanácsolta neki, hogy kívánjon jó feleséget és háziasszonyt. Meghallva a legfiatalabb kívánságát, Uasztürdzsi elment vele együtt egy házba, ahol éppen akkor esküvőt tartottak. A menyasszonyt már megkérték, az öregember szavai szerint valószínűleg igazi felesége lenne a fiatalembernek. Rábeszélte őt, hogy amikor az esküvőn a tisztas öregember imádkozik, szokás szerint lepénnyel, báránycombbal és pohárral a kezében furakodjon előre és igyekezzen hörpinteni a pohárból a másik fiatalember helyett, akinek a jelenléte a szertartás során szükséges volt. Mivel elsőnek ivott a pohárból az Uasztürdzsivel érkezett fiatalember, olyanná lett, mintha ő lenne a vőlegény, mert sikerült ezt megcsinálnia. Akkor Uasztürdzsi beszélni kezdett az esküvőn összegyűltekhöz, hogy az igazi vőlegény az a fiatalember, akivel idejött, hogy neki a menyasszony már korábban elígérte és elkötelezte magát. Nagy vita támadt. A menyasszony szülei és a vőlegény

rokonsága cáfolták az öregembert. Akkor ő isteni döntést javasolt. "Fogjon mindkét kérő egy száraz ágat, és tegye mindegyik a sajátját a tűzhely hamujába, akinek az ága kiszárad, kivirágzik és termést hoz, az az igazi völegény." A kérők végrehajtották, és Uasztürdzsi hatalma folytán annak a fiatalembernek az ága termett almákat, akit ő pártfogolt. Néhányan a jelenlévők közül újabb bizonyítékot követeltek, és az öregember a következőt javasolta: "mindkét kérő vágjon le egy kakast, kopassza meg, főzze meg, akinek a kakasa kiugrik a fazékból, a fazék peremére ül és kukorékol, az az igazi völegény." Ismét Uasztürdzsi fiatalemberre nyert, és ily módon ő lett a lány férje. A fiatalok egyetértésben és szeretetben éltek, Uasztürdzsi pedig eltűnt. Egy év múlva Uasztürdzsi koldus képében elment próbára tenni a fivéreket. Elment a legidősebbhez és kért egy kis takarmányt a kimerült lovának. Bő gabonatermése volt és azt forgatta éppen a szérűn. De a koldus kérésére azt válaszolta: „Menj barátom az utadra! Közületek sokan ide jönnek. Ha mindegyikőtöknek adnék, nekem semmi sem maradna.” Akkor Uasztürdzsi megátkozta, és azt mondta: hát csak változzál kövé a gabonáddal együtt! – és kövé változott, ahogy volt, lapáttal a kezében, a gabonaszemek pedig apró kavicsokká váltak.

A középső fivér, akinél hatalmas nyáj legelészett ugyanúgy elutasította a koldus-Uasztürdzsít, és hasonló módon lett megbüntette. Végül Uasztürdzsi elment a legifjabb fivérhez. Az szívélyesen fogadta a feleségével együtt, leültették és bányahúst sütöttek neki. Ebéd után megkérdezte a koldust, hogy milyen betegsége van. A koldus beszámolt a betegségéről és hozzáfűzte, hogy egyetlen módon tudna a betegségéből kigyógyulni, de az számára elérhetetlen: valakinek fel kellene áldoznia a csecsemőjét, hogy annak a vérével bekenhesse a mellét. A férj és a feleség összenéztek és átmentek a másik szobába. Az asszony így szólt: „áldozzuk fel a gyermekünket a vendég kedvéért. Mi még fiatalok vagyunk, lehetnek még gyermekeink, de az öregnek nincs honnan csecsemőt szerezni a felgyógyulásához.” A férj meghallgatta a feleségét és felajánlotta a vendégnek a fiát. Az anya mindenképpen látni akarta, hogy fog meghalni a fia, és az ajtóból nézte, mit csinál a vendég. Keresztülvágta a mellkasát, kivette a szívét, lemetszette a felét, azután visszatette a csecsemő testébe, és a bölcsőbe fektette. A gyermek meg se mukkant és az anya, könnyeiben úszva meg volt győződve, hogy a bölcsőben csak a holtteste fekszik. Azután az öregember megdörzsölve a mellét, fiatalodni kezdett és ifjúvá vált. Ültek a szobában. Hirtelen az anya meghallotta, hogy a gyermek sír. Nem akart hinni a fülének, odaszaladt a bölcsőhöz és látja, hogy él és egészséges a gyermeke. Ezután Uasztürdzsi felfedte magát a háziak előtt, és elment gazdagon megajándékozva őket vendégszeretetükért.²⁸

(Vlagyikavkazi gyűjtés)

²⁸ Miller, V.: Oszetyinszkije etyudi, Moszkva, 1881. I. 156-158.

UASZKERGI ÉS A SÓ ANGYALA

Uaszkergi fiával együtt őrizte a sóbányát Hariesz helységben, mivel az angyal sunyi módon sót akart onnan lopni. Egy alkalommal Uaszkerginek dolga akadt, ezért szigorúan megparancsolta a fiának, hogy senkit és semmit ne engedjen a bányához vezető útra. Az angyal ravaszul kihasználta az alkalmat, felvette egy vadászkutya alakját, elszaladt Harieszbe és ellopta a sót. Mikor Uaszkergi visszatért, kérdezte a fiát: látott-e valakit. Azt válaszolta, hogy csak egy vadászkutya futott erre. Uaszkergi azonnal rájött, hogy mi történt, és az angyal után lőtt egy nyílveszőt. A nyíl nem ment bele, de lángoló szikráitól Ahszau falu környékén körtefák nőttek; a második nyílveszőt Uaszkergi Zadeliszki falu irányába lötte, amelynek szikráitól a 'moria' nevű közismert erdő nőtt ki. Mivel Uaszkergi a tolvajt nem tudta megbüntetni, dühbe gurult, kardjával rácsapott a sziklára, a kopjájával pedig keresztüldöfte. A kardcsapástól egy hasadék támadt, a kopjadöféstől pedig egy barlang, amit ma is mutogatnak. Ezeket a helyeket évente ünnepséget tartanak Uaszkergi tiszteletére: a fiatalság összegyűjti az áldozati ajándékokat a környékbeli lakosoktól, lakmároznak a sziklánál, és dalaikban hálát adnak Uaszkerginek a digorszkiak iránti kegyeiért.²⁹

(A digorszki oszét esperes, GATUEV gyűjtéséből)

HOGYAN KELETKEZETT A ZADALESZKI-HASADÉK?

A hegylakó Uaszkergi nagyon szerette a hegyeket. Azt mondta a sóbánya angyalának: „Keritek neked egy jobb tartózkodási helyet”, és elvitte Harieszbe. Ott azonban Canhigolnak ez nem volt kedve szerint való, nem fértek meg egymással. Ezért Uaszkergi itt a Zadaleszki-hegyszorosban őrizet alá vette őket. Szirdon ekkor azt mondta az angyalnak: “Hogyha a kutyám (szukám) ravaszságával nem szabadulsz ki, elpusztítanak.” A só angyala belebújt Szirdon kutyájának a bőrébe és elsomfordált az örök mellett.” Ez Szirdon kutyája” – mondták, és átengedték. Canhigol pedig ott maradt, ahol addig is volt, és ahol most is van.

Megérkezett Uaszkergi és megkérdezte az öröket: „járt-e erre valamilyen vándor”? Szirdon kutyáján kívül senkit sem láttunk – felelték. „Az Isten verje meg!” – kiáltott az örökre: „Nem megparancsoltam, hogy egyetlen lelket se engedjétek át.” Uaszkergi mérgében kirántotta a kardját és belevágott a hegybe: „Miért nem vágatok oda ti is így?” A hegy egészen Zadaleszkig kettéhasadt. Majd eldöfte a kopjáját is, beledöfte a hegybe, és a hegy átlukadt: „Miért nem döftétek le így azt a kutyát?”

Zadaleszkben ezek a csapások ma is tisztán láthatóak.³⁰

(Digorszki gyűjtés)

²⁹ Miller, V. i.m. 1882. II. 242-243.

³⁰ Miller, V. i.m. 1881. I. 103.

HŐSMONDÁK A NARTOKRÓL¹

Uarhag és fiai Ahszar és Ahszartag születése

A nart Uarhagnak két ikerfia született öregségére. Abban az órában, amikor a kakasok elsőt kukorékolnak, született az első fiú, és ugyanazon az éjszakán, amikor a Hajnalcsillag, Bonvarnon még nem jött fel az égre, abban az órában, amikor a kakasok másodszor kukorékolnak, született a második fiú. A reggeli nap sugarai bepillantottak Uarhag és a felesége, Szajnagon szívébe, a szülők pedig átérezték, hogy milyen drágák számukra a gyermekek, akiket ők nemzettek. Hogy szerencsét hozzon az újszülötteknek a születésük napja, Uarhag lakomát rendezett, amint a nartoknál szokás volt, csupán vadakat, amelyeket a vadászaton ejtettek, szolgáltak fel ezen a lakomán.

Uarhag meghívta a torra Kurdalagont, az égi kovácsot, a tenger mélyének uralkodóját, Donbettirt és az apósát, Szajnag-aldart. Sok tiszteletben álló nartot, az élükön Boraval és Alibeggel, is meghívtak erre a gazdag lakomára. Kurdalagon megkedvelte Uarhag fiait és nevet adott nekik. Az idősebbet Ahszarnak, a fiatalabbat Ahszartagnak nevezte el.

De miért nevezték el őket Ahszarnak és Ahszartagnak?

A bátrát ahszarnak hívják. Ilyen volt az első fivér. Így is nevezték el. Azonban a második fivér még bátrabb volt, őt Ahszartagnak nevezték el, ami «bátrabbat» jelent. És az újszülöttek névadásának tiszteletére Kurdalagon csodálatos tilinkót ajándékozott Uarhagnak, amelyet maga kovácsolt égi acélból, fatigból az égi kovácsműhelyében. A nartok az asztalra helyezték ezt a csodálatos tilinkót, amely csengőn és vidáman rákezdedt:

Fogj egy csésze rongot! / Emeld fel a csésze rongot! / És idd ki az egészségedre!

Hét nap és hét éjszaka lakomáztak Uarhag vendégei, amikor pedig vége lett a tornak, Kurdalagon felugrott egy lángvihar tarajára, mint egy szárnyas Pakundza eltűnt az égben. Gyöngyházszínű lángoló halként Donbettir is visszatért és elrejtőzött a tenger mélyén. Szajnag-aldar is elment a várába. A nartok is, ahogyan azokhoz illik, akik egész életüket a hadjáratokban töltik, elindultak veszélyes útjukra.

Nem naponként, hanem óránként nőtt Ahszar és Ahszartag. Egy nap alatt egy hüvelyknyit, egy éjszaka alatt pedig egy egész arasznyit. Csintalan fiúcskák voltak Ahszar és Ahszartag. Íjat és nyílvevesszőket készítettek maguknak, és nem akadt olyan madár, amely el tudott volna repülni előlük: azonnal eltalálták, és kőként hullt le a földre. Hamarosan megtudhatta az egész világ, hogy a nart Uarhagnak felnöttek bátor ikerfiai, Ahszar és Ahszartag.

¹ A Kaukázus lejtője a népek és a nyelvek egyik legérdekesebb gyűjtőhelye. Itt született meg a „nárt eposz”, amely a világirodalom nagy remekművei - a Nibelung-ének, a Roland-ének, a Kalevala - közé sorolható. Az eposz a térség minden népe között elterjedt ugyan, leginkább azonban a jászok legközéleti vérokonaihoz, az oszétekhez köthető. Feltételezhető, hogy a mű a Kr. e. 8-7. században született, és a Kr. u. 13-14. évszázadok közötti időszakban kezdtek a különálló mondák valamelyik szereplő vagy esemény köré ciklusokká szerveződni.

HÖSMONDÁK A NARTOKRÓL¹

Uarhag és fiai

Ahszar és Ahszartag születése

A nart Uarhagnak két ikerfia született öregségére. Abban az órában, amikor a kakasok elsőt kukorékolnak, született az első fiú, és ugyanazon az éjszakán, amikor a Hajnalcsillag, Bonvarnon még nem jött fel az égre, abban az órában, amikor a kakasok másodszor kukorékolnak, született a második fiú. A reggeli nap sugarai bepillantottak Uarhag és a felesége, Szajnagon szívébe, a szülők pedig átérezték, hogy milyen drágák számukra a gyermekek, akiket ők nemzettek. Hogy szerencsét hozzon az újszülötteknek a születésük napja, Uarhag lakomát rendezett, amint a nartoknál szokás volt, csupán vadakat, amelyeket a vadászaton ejtettek, szolgáltak fel ezen a lakomán.

Uarhag meghívta a torra Kurdalagont, az égi kovácsot, a tenger mélyének uralkodóját, Donbettirt és az apósát, Szajnag-aldart. Sok tiszteletben álló nartot, az élükön Boraval és Alibeggel, is meghívtak erre a gazdag lakomára. Kurdalagon megkedvelte Uarhag fiait és nevet adott nekik. Az idősebbet Ahszarnak, a fiatalabbat Ahszartagnak nevezte el.

De miért nevezték el őket Ahszarnak és Ahszartagnak?

A bátrát ahszarnak hívják. Ilyen volt az első fivér. Így is nevezték el. Azonban a második fivér még bátrabb volt, őt Ahszartagnak nevezték el, ami «bátrabbat» jelent. És az újszülöttek névadásának tiszteletére Kurdalagon csodálatos tilinkót ajándékozott Uarhagnak, amelyet maga kovácsolt égi acélból, fatigból az égi kovácsműhelyében. A nartok az asztalra helyezték ezt a csodálatos tilinkót, amely csengőn és vidáman rákezdedt:

Fogj egy csésze rongot! / Emeld fel a csésze rongot! / És idd ki az egészségedre!

Hét nap és hét éjszaka lakomáztak Uarhag vendégei, amikor pedig vége lett a tornak, Kurdalagon felugrott egy lángvihar tarajára, mint egy szárnyas Pakundza eltűnt az égben. Gyöngyházszínű lángoló halként Donbettir is visszatért és elrejtőzött a tenger mélyén. Szajnag-aldar is elment a várába. A nartok is, ahogyan azokhoz illik, akik egész életüket a hadjáratokban töltik, elindultak veszélyes útjukra.

Nem naponként, hanem óránként nőtt Ahszar és Ahszartag. Egy nap alatt egy hüvelyknyit, egy éjszaka alatt pedig egy egész arasznyit. Csintalan fiúcskák voltak Ahszar és Ahszartag. Íjat és nyílvevesszőket készítettek maguknak, és nem akadt olyan madár, amely el tudott volna repülni előlük: azonnal eltalálták, és kőként hullt le a földre. Hamarosan megtudhatta az egész világ, hogy a nart Uarhagnak felnöttek bátor ikerfiai, Ahszar és Ahszartag.

¹ A Kaukázus lejtője a népek és a nyelvek egyik legérdekesebb gyűjtőhelye. Itt született meg a „nárt eposz”, amely a világirodalom nagy remekművei - a Nibelung-ének, a Roland-ének, a Kalevala - közé sorolható. Az eposz a térség minden népe között elterjedt ugyan, leginkább azonban a jászok legközelebbi vérrokonaihoz, az oszétekhez köthető. Feltételezhető, hogy a mű a Kr. e. 8-7. században született, és a Kr. u. 13-14. évszázadok közötti időszakban kezdtek a különálló mondák valamelyik szereplő vagy esemény köré ciklusokká szerveződni.

A nartok almája

Almafa nőtt a nartok kertjében. A kék égbolton ragyogtak a virágai, de egy nap csak egyetlen alma érett meg rajta. Aranyból volt ez az alma, hasonlatos a fényhez, úgy csillogott. Éltető erővel rendelkezett az alma, meggyógyította az embert minden betegségétől, és minden sebet beforrasztott. Csak a haláltól nem mentette meg. Egész nap érett az alma, csillogott a fa tetején, de éjjel valaki mindig ellopta. A nartok sorjában őrizték az almájukat, de egyetlen egyszer sem látta senki közülük a tolvajt, az alma azonban minden éjjel eltűnt.

Uarhagra került a kert őrzésének a sora. Hívta a fiait, Ahszart és Ahszartagot, és azt mondta nekik:

– Gyertek, napocskáim, őriztétek az arany almát! Minden reményem bennetek van. Ha nem óvjátok meg, akkor tudjátok, mind a három nart nemzetség ide gyűl össze. Minden házból küldenek egy-egy embert, egyikötöknek levágják a fejét, a másíknak leütik a karját, karókra tűzik szégyenemre. Egyedül maradok öreg éveimre, védők és táplálók nélkül.

– Ne félj, apánk, hiszen mi megőrizzük ezt az almafát, és a tolvaj nem menekül el tőlünk! – felelték neki a fiai.

Gyertek csak, gyertek! Tudom én, hogy ti semmitől sem féltetek, de én féltelek titeket. Ha nem őrzitek meg az almát, akkor nem tértek vissza hozzám – felelte az apjuk.

Szarvasagancsokból készült kerítéssel volt körülzárva a nartok kertje, és olyan magas volt ez a kerítés, hogy még a madár sem tudott átrepülni rajta. Ültek a fivérek a csodálatos almafa alatt, megvacsoráztak, és a fiatalabbik, Ahszartag, azt mondta az öregebbiknek, Ahszarnak:

– Sorban fogunk ügyelni. Te most lefekszel, és éjfélíg alszol. Éjfélől reggelig rajtad a sor.

Ahszar beleegyezett, lefeküdt és elaludt. Éjfélétől felébredt és azt mondta a fivérének:

– Az Isten bocsássa meg nekem, Ahszartag! Úgy tűnik, elaludtam...

– Még nincs éjfél, aludj még! – felelte neki Ahszartag. Ahszar félálomban volt, és nem tudta mennyi az idő, visszafeküdt, és nyomban elaludt. Ahszartag nem alszik, ül az almafa alatt, szorongatja a felajzott íjat és a nyilvesszőt. És pontosan, amikor az éjszaka átadta a helyét a nappalnak, mintha valamiféle madár repült volna a kertbe.

Egyszerre csak kivilágosodott az almafa, és Ahszartag galambocskát pillantott meg a csodálatos almafa mellett. Éppen le akarta tépni az almát, amikor Ahszartag kilötte a nyilát, és a galamb fél szárnya lehullott a földre, maga pedig vértől borítva, egyensúlyát veszítve, a föld fölött alacsonyan elrepült, az alma pedig lepottyant. Akkor Ahszartag felkeltette Ahszart.

– Látod-e a vércseppeket? – kérdezte a fivéréől. Ezek azé a galambocskáé, amelyet

megsebesítettem az almafán. Elszállt, de a fél szárnya itt maradt. Vérfolyást hagyva, a föld fölött alacsonyan repült. El kell indulnom a nyomán, hogy megfogjam őt, vagy belepusztulok. Másként nem tehetek.

Ahszartag gondosan selyemkendőbe burkolta a galambocska fél szárnyát. A kendőt becsúsztatta az öve mögé, az almát a kebelébe rejtette, és amikor egészen megvirradt, így szólt Ahszarhoz:

– Elmegek, megkeresem ezt a romlást hozó madarat. Mit szólsz hozzá?

– Én szintén oda megek, ahová te – felelte Ahszar. A fivérek elindultak a vérfolyásokon, amelyek a tengerpartra vezettek.

– A víz alá vezetnek – mondta Ahszar. Ahszartag így szólt Ahszarhoz:

– Elmegek a tenger fenekére. Várj meg itt! Ha a hullámok véres habot sodornak a partra, nem tartozom tovább az élők sorába, és térj haza. Ha fehérek maradnak a habok, várj rám itt legalább egy esztendeig!

– Jól van – felelte Ahszar, és ott maradt a parton. Akkor Ahszartag egymásra hajtotta a ruháit, feszesen összekötötte azokat, a tengerbe lépett és eltűnt a víz alatt.

A szépséges Dzerassza

A ház falai gyöngyházból készültek, a padlója égszínkéék kristályból, és a hajnalcsillag tündöklik a mennyezetéről.

Ahszartag átlépte a ház küszöbét és látta, hogy hét fivér ül ott két nővérel, akik közül az egyik szebb volt mint a másik. Hajukat mintha színaranyból öntötték volna.

– Jó napot! Sok szerencsét kívánok a házatoknak! – szólt Ahszartag.

– Legyen szerencsés a te sorsod is! – felelték neki. Ekkor mind a hét fivér és a két nővér is felállt, leültették Ahszartagot. Hárman, akik idősebbek voltak nála, az egyik oldalra, négyen, akik fiatalabbak, a másik oldalra ültek. Szemügyre vették Ahszartagot, és azt mondták neki:

– Hozzád hasonló vendég nem volt a házunkban és nem is lesz soha. Örülünk kellene az érkezésednek, és tisztelettel fogadni téged, de nem tehetjük, mert nagy a szomorúságunk.

– Szabadítson meg az Isten a szomorúságotoktól! Miért szomorkodtok? És a fivérek elmondták neki:

– Három nővérünk van, és az egyikük, Dzerassza, szerencsétlenségére rákapott a nartok kertjére. Ott naponta egy-egy aranyalma érik a fán. Dzerassza nővérünk pedig éjjelenként galambbá változott, hogy ellophassa azt. Nem egyszer mondtuk neki: «Bátrak a nart ifjak, még a madarak is félnek elszállni fölöttük. Ne repülj el az almáért!» De ő nem hallgatott ránk. Hogy vagdálnák össze egymást a kardjukkal a nart Ahszar és Ahszartag! Ezen az éjszakán ők őrizték az almafát, és megsebeztek a mi Dzerasszánkat.

Mihelyt kiejtették a nővérük nevét, a szomszédos szobából nyöszörgés hallatszott.
– Ki az, aki nyöszörög? – kérdezte Ahszartag.
– A mi Dzerasszánk, akiről beszéltünk neked.
– Létezik-e orvosság, amely meggyógyítaná őt? – kérdezte Ahszartag.
– Van ilyen szer – felelték a fivérek. – Ha visszahelyeznék a szárnyacskáját az eredeti helyére, és megízlelhetné a nartok csodálatos almáját, meg lehetne menteni. Másképpen elpusztul.

– Mivel jutalmaztátok meg azt, aki meggyógyítja a nővéreteket? – kérdezte Ahszartag.

– Férjhez adjuk ahhoz, aki megmenti a mi szeretett nővérünket, a mi Dzerasszánkat. Maga az Isten rendelte őt neki. És ekkor Ahszartag így szólt a fivérekhez:

– Uarhag fia vagyok. A nevem Ahszartag. A szárnyacskája nálam van. Az én nyilam sebezte meg, én is fogom meggyógyítani. Hozzátok őt hozzám! Öröm ragyogta be a fivérek arcát, és azt válaszolták Ahszartagnak:

– Súlyos beteg a mi Dzerassa nővérünk, nem tud kijönni hozzád. Te magadnak kell átlépni a szobája küszöbét.

És az ifjú belépett a szobába.

Íme, amit látott:

Egy leány fekszik az ágyon, aranyhaja hullámai a földre omlanak. A nap rámosolyog az arcára, a hold beragyogja a mellét. Odafordult Ahszartaghoz, és a boldogságtól nem tudta visszatartani a mosolyát. Az pedig előhúzta az öve mögül a selyemkendőt, kibontotta és visszahelyezte a sebre a szárnyat. Odaadta neki az almát, Dzerassa megkóstolta, és még hétszer szebb lett, mint előtte volt.

Megörült mind a hét fivér, Dzerasszát pedig feleségül adták Ahszartaghoz. Estétől reggelig, és még egy egész hétig tartott Ahszartag és Donbettir lányának a lakodalma. A naphoz és a holdhoz volt hasonló Ahszartag és Dzerassa ragyogása.

Nap telt nap után, múltak a hetek.

Ahszartag és Dzerassa Donbettir víz alatti országában éltek. És eljött a nap, amikor Ahszartag rágondolt a fivérére, Ahszarra, és elszomorodott. Így szólt Dzerasszához:

– Nem élhetek tovább itt, el kell mennem a fivéremhez, és haza kell térnem.

Ilyen szavakat hallva, megörvendezett Dzerassa:

– Ha van saját házad, akkor oda kell igyekeznünk. Nem illik tovább itt maradnom.

Gyermeket várt akkor Dzerassa, és szerette volna, ha a férje házában születik meg.

A megfelelő órában kihúzott a hajfonatából egy aranyszálat, körültekerte vele önmagát és Ahszartagot, azonnal ragyogó gyöngyházpikkelyes hallá váltottak, és kiúsztak a tenger felszínére.

Urizmag és Hamic születése

Dzerassza a szülei, Donbettirék házában élt a víz alatt. Amikor az anyja megtudta, hogy Dzerassza gyermeket vár, azt mondta neki:

– Menj el, lányom, a nartok országába! Aki nem az ő földjükön születik, soha sem fogadják be maguk közé.

A szegény leány pedig úgy is cselekedett, amint az anyja meghagyta neki. Lehorgasztott fejjel indult a távoli útra. Nehéz gondok kínozták.

– Ha el is jutok a nartok földjére, ki lesz ott, aki szállást ad nekem? – gondolta.

Íme, a nartok lakóhelye. Végigmegy Dzerassza az utcán, a tanácskozó hely mellett – azon a helyen, ahol a tekintélyes nartok gyülekeznek. Menyecskeként elhalad az öregek mellett, mélyen lehajtja a fejét, nem fordít hátat nekik.

Elcsodálkoztak a tekintélyes nartok:

«Kicsoda ez? Tisztelettudó irántunk, mintha a mi menyecskeink közül való lenne. De minden menyecskeknk itt van a faluban. Egyetlenegy sincs, aki vendégeskedne a szüleinél, vagy megsértődött, és elment közülünk».

Az idősebb nartok azt mondták a fiatalabbaknak:

– Menjete el az asszonyainkhoz, és mondjátok meg nekik, tudakolják meg, ki ő, ki ez a vendég!

A fiatal nartok elmentek és megkérdezték a nart asszonyoktól:

– Halljátok-e, menyecskeink, akik tisztességesek vagytok, hallgattok az öregebbek szavára, kérdezzétek ki ezt az asszonyt: azért hallgat-e, mert a mi menyecskeknk? És ti, tiszteletben álló anyáink, ha ő is ugyanolyan tiszteletre méltó anya, mint ti is vagytok, akkor tudjátok meg és mondjátok meg nekünk, kicsoda ő?

Körülvették a fiatalasszonyok Dzerasszát és elkezdtek kérdezgetni:

– Mondd meg nekünk, kicsoda vagy te!

Semmit sem válaszolt nekik Dzerassza, és elgondolkodott magában:

«Ha én elmondanám nekik, ki is vagyok, akkor az idősebbek nem hallgatnák meg a tájékoztatóm önmagamról».

Az idősebb asszonyok is látták, hogy semmit sem mondott a fiatalabbaknak, odamentek hozzá, és megkérdezték:

– Mondd nekünk, hogy kerültél a nartokhoz! Dzerassza azt felelte nekik:

– Ne kérdezzetek engem állandóan! Ha meg szeretnétek tudni, kicsoda és milyen vagyok, kérdezzen meg engem egyetlen valaki közületek, és én mindenre felelek.

Akkor pedig odavezették az egyik köztiszteletben álló asszonyhoz, aki azt mondta neki:

– Mondd nekem, napocskám: kivel vagy rokonságban a nartok közül! Megbízhatnak bennem a nartok falujában, és te szintén megbízhatsz bennem. Dzerassza rápillantott az asszonyra, és így válaszolt:

– Nem könnyű elbeszélnem, hogy kicsoda vagyok és honnan. Szégyellem magam a nart földön, és szégyellem magam előttem, nartok asszonyai, hiszen régebbi menyecskék vagytok nálamnál. Egyet kérek tőletek: vezessetek el engem a férjem családi lakótornyának a bejáratához

– De hiszen egy csomó lakótornyot láthatsz itt körben. De ki volt az, mi a neve, aki idehozott téged?

– Szégyellem magam előttem – mondta Dzerassza. – De nem tehetek mást, én magam beszélek magamról. A férjem Ahszartag volt, és kérek titeket, csak a lakótornya alsó szintjéig, odáig, ahol a marha szokott telelni, vezessetek el engem.

És az asszonyok elmondták a tekintélyes nartoknak Dzerassza szavait.

– Ez az asszony azoktól a rokonainktól érkezett, akiknek a visszatérésére várunk. De azok nem jöttek vele.

Megörvendtek a tekintélyes nartok, és azt mondták:

– Úgy is legyen. Ha ők maguk nem tértek vissza, akkor legalább megtudtunk valamit a sorsukról. Nemcsak Uarhag régi lakótornyába, és nemcsak az alsó szintre, hanem Ahszartag tornyának a felső részébe is kísérijétek el őt.

És akkor így szólt Dzerassza:

– Nem illendő most nekem ott lakni. Hamarosan eljön az idő, amikor bemutatom nektek a nemzedétek új sarját. Addig pedig nem a magas lakótornyban lesz a nyugodtabb, hanem a sötét istállóban.

Elvezették az asszonyok az istállóba, és ott Dzerassza két ikerfiúnak adott életet. Urizmag és Hamic – így nevezték a fiúkat.

Satana születése

Uarhag és Dzerassza házassága után eltelt egy esztendő. Elhunyt Uarhag, és csak egy évvel élte túl őt Dzerassza. A halála előtt így szólt a fiaihoz:

– Amikor én meghalok, az első három nap őriznetek kell a testemet, mert adósa maradtam egy rossz embernek, és még a Halottak országában sem hagy engem nyugodni.

Dzerassza meghalt, és befektették őt a sírboltba.

Eljött az első éjszaka. Urizmag magára öltötte a vértezetét, fogta a fegyvereit, odaállt a bejáratához, és őrséget állt egészen reggelig. Ugyanígy cselekedett a második éjszaka is. A harmadik este Hamic így szólt a fivéréhez, Urizmaghoz:

– Együtt nevelt fel bennünket az anyánk, engedj engem is ezen az éjszakán, hogy őrizzem a holttestét!

Komótosabb és okosabb volt Urizmag. Nálánál könnyebb gondolkodású és mozgékonyabb Hamic, aki szeretett táncolni az ifjúság multságain.

Urizmag így felelt a fivérének:

– Ha megbízhatnék benned, akkor nem én, hanem te, a fiatalabb fivér örködné három éjszakán keresztül az anyánk fölött.

Urizmag szavait Hamic rossz néven vette, felöltötte a vértjét, fogta az íját és a nyílvevesszőket, és elindult a sírbolthoz.

Áll Hamic a sírbolt szájánál – hogy is történhetne másképpen? De íme a település felől vidám asztali énekeket, a tánc zaját hozza a szél egy lakodalomból. Hamic bosszankodva gondolja magában:

«Elpusztul az, aki szót fogad a haldoklónak. Kinek kellene az anyám holtteste? Inkább elmegyek a lakodalomba, mintsem itt sétáljak».

Mihelyt eltávolodott a sírtól, akkor a sírbolt kivilágosodott és bement oda Uasztirdzsi. Arcul legyintette Dzerasszát a filcből készült varázkendőjével. Dzerassza feléledt, és hétszer kívánatosabbá vált, mint az életében. Uasztirdzsi távozván ismét arcul legyintette Dzerasszát a varázkendőjével, és az élet ismét eltávozott Dzerassza testéből.

Eltelt egy esztendő. A szemfüles Szirdon Dzerassza sírboltja mellett haladt el, és hallotta, hogy egy gyermek sírdogál ott. Elment a nihaszba, ahol éppen gyülekezett a nartok mindhárom nemzetsége.

– Legyen békés a tanácskozástok, és derűs a reggeletek!

– Legyen boldog a te jövőd is, Szirdon! Szirdon pedig ezt mondta:

– Csoda történt a nartok temetőjében: egy újszülött sírdogál egy sírboltban.

Urizmag az összes öreg helyénél magasabban ült a tanácsban. Hallván Szirdon szavait, azt gondolta: «Úgy látszik, nem védte meg jól ez a könnyelmű fivérem az anyánkat...» Felugrott, és elsietett a temetőbe. Bement a sírboltba, ahol Dzerassza teste feküdt, és kihozott onnan egy újszülött leánykát.

Satanának nevezték el a kislányt. Amikor eltelt egy hónap, akkor egyévesnek, amikor pedig egy esztendő múlt el, háromévesnek nézett ki. És olyan bölcs és olyan szép volt, hogy az arcának a ragyogásától még a sötét éjszaka is nappallá változott, szavai pedig világosabbak voltak a napnál, és élesebbek a karnál.

Hogyan lett Satana Urizmag felesége

Megférriasodott Urizmag, és feleségül vette a nartok Alagát nemzetségéből való szépséges Eldát.

Ez alatt az idő alatt Satana is felnövekedett.

Egy hónap alatt annyit nőtt, mint más egy év alatt, egy esztendő alatt pedig annyit, mint más három év alatt. Gyönyörű volt Satana, a nart lányok közül senki sem volt szebb nála. Arányos termetű, szikraszemű, mint az angyal, úgy forog, mint a nyíl suhan, a hangja a fülemüle énekéhez hasonló, a szavai, mint az édesanyád

becézése, a kezei bőkezűek és vendégszeretők. És a kenyér, amelyet süt, olyan, hogy egy falatnyi belőle csillapítja az éhséget, és megrészesgít, mint az aluton, a nartok komlós itala.

Eljött az ideje, hogy férjhez menjen. Elábrándozott Satana: «Férjhez mennék, de hogyan tudjam meg, ki van nekem szánva?» Rátekintett a földre, rátekintett az égre, de sem az égi sem a földi lelkek között nem talált Urizmagnál dicsőbbet és okosabbat. És csak a saját szívére tudott hallgatni. «Vagy Urizmag felesége leszek, vagy egyáltalán nem megyek férjhez» – döntötte el.

Könnyű határozni, de nehéz megvalósítani. Magának Urizmagnak félt bevallani, más szájára pedig nem akarta rábízni ezt a vallomást.

«Mit tegyek? Meg kell mutatni neki a saját vakmerő arcát».

Váratlanul azt mondta Urizmagnak:

– Urizmag, vajon rendben van az, ha valaki odaajándékozza a sajátját másnak? Vajon nem kár engem idegen nemzetségbe férjhez adni? Légy te a férjem! Másképpen nem lehetséges.

Urizmag fülei vörösek lettek a szégyentől, a fején pedig égnek állt a haja.

– Felejtsd el ezt! – felelte neki. Hogy nem szégyelled magad? Olyan lenne, mintha a nartnak megmutatnám a saját arcát.

Hosszú vagy rövid idő múlt-e el ezután, Urizmag távoli hadjáratra készülődik, egy esztendeig lesz távol.

Azt mondta a fiatal feleségének, Eldának:

Amikor egy esztendő múlva visszatérek, emberek fognak hozzánk érkezni, köszönteni fognak engem, hogy sértetlenül jöttem meg a hadjárattól. Ügyelj, nehogy szégyenben maradj, készíts arra az időre elegendő ételt-italt!

Végéhez közeledik az egy esztendő. Eljön Urizmag visszatérésének az ideje. A férje hazatérésére Elda a rongnak, a nartok csodálatos italának az elkészítéséhez fogott. Megfőzte a rongot, de amikor kovászfélét öntött bele, nem indult forrásnak. Elda nem sejtette, hogy Satana égi bölcsességgel és földi boszorkánysággal akadályozta meg a forrását. Elda nyugtalanzkodott és elszaladt Satanához.

– Leány, leány, a férjem nemzetségéből való leány! Elérkezett az ideje a szégyenemnek: nem forr a rongom. Ha nem készülök fel a vendéglátásra, a fivéred gyámoltalannak talál, megöl engem. Haragudni fog, ami nekem a halálnál is rosszabb.

– És miben segíthetek neked? – felelte Satana. Elda futkározik a kiforratlan rong és Satana szobája között és jajgat:

– Mi tegyek, szerencsétlen? A hajszálnál vékonyabbá váltam, lelkecském. Ütött a halálom órája!

Satana kétségbe ejtette a menyecskét, meggyőződött róla, hogy jobban fél a férjétől, mint a haláltól, és ezt mondta:

– Hallgass rám, szépséges Elda, meg akarom tréfálni Urizmagot! Add nekem kölcsön egy éjszakára az esküvői ruhád és a fejkendőd, elintézem, hogy forrásba jöjjön a rongod.

A menyecske beleegyezett. Satana másik kovászt készített, önmaga kovászolta be a rongot, ami forrásba jött.

Urizmag visszatért. Vidáman italoztak a nartok, dicsérték a rongot és Urizmagot, jókívánságokkal üdvözölték visszatérése alkalmából.

Vége lett a tornak, a vendégek hazaszéledtek. Ekkor Satana felöltötte magára Elda esküvői ruháját, bement Urizmag szobájába, és úgy fogadta, mint az saját felesége.

– Te, Alagát nemzetségbeli lány, jobbá váltál, mint az első éjszakán.

– Ilyen minden lány a nemzetségemből, felelte talpraesetten Satana.

Elérkezett a virradat ideje. Azonban Satana a maga égi bölcsességével és földi boszorkányságával holdat és csillagokat gyűjtött a szoba mennyezetén.

– Nem kellene már felkelnünk? – kérdezte Urizmag.

– Messze van még hajnalig – felelte Satana. – Nézz csak fel, a csillagok és a hold még világítanak nekünk!

Elda éjjel be akart menni a férjéhez, meglökte az ajtót, zárva volt. Mindenütt futkosott az üres házban. Ismét kopogott a bezárt ajtón, nem nyílt ki neki. A gonoszságtól megszakadt a gyenge szíve, és Elda meghalt.

Értesülvén a menyecske haláláról, Satana eltüntette a mennyezetről az éjjeli csillagok hasonmásait. Fényes nap lett, és akkor felkeltette Urizmagot:

– Ébredj fel, már nappal van!

Satanát látva, Urizmag meghökkent.

– Valóban te vagy, Satana? – kérdezte Urizmag.

– Hát ki töltötte veled ezt az éjszakát?

Mit volt mit tennie Urizmagnak. Tisztességgel eltemették Eldát.

– Szégyenbe hoztál engem, Satana, – mondta szemrehányóan Urizmag. – Hogy fogunk mi veled a nartok között élni? Milyen képet vágjunk nekik? Bizonyára meg fognak szégyeníteni.

– Minden csoda csak három napig tart - felelte neki Satana. – Nem olyan nagy ez a szégyen. Tégy úgy, ahogyan tanácsolom, és a gyalázatunkról elfeledkeznek. Ül fel háttal az útiránynak a számárra, háromszor haladj el a nihász előtt, és azután meséld el nekem, mit mondtak rólad a niháson üldögélők!

Urizmag úgy tett, ahogyan Satana kioktatta.

Amikor a nartok megpillantották, hogy Urizmag fordítva ült fel a számárra, a felnőttek és a gyermekek, az öregek és fiatalok egyaránt hanyatt estek, és hemperegtek a nevetéstől. Így történt, amikor Urizmag először haladt el a nihász előtt. De amikor visszatért, és másodszor is elhaladt, akkor már csak a leghajlamosabbakat neveltette meg, sokan már rá sem pillantottak, némelyek pedig bánkódtak, hogy lám, Urizmag volt a nartok tanítója, most meg elment az esze.

Amikor harmadszor fordult Urizmag háttal ülni a számáron, már egyetlen mosolyt sem fakasztott. A nihászban üldögélő tekintélyes nartok közül sokan azt mondták:

– Nem ok nélkül ült a mi Urizmagunk visszájáról a számárra – valószínű, hogy valami ravaszság lehet mögötte.

Urizmag hazatérve mindenről beszámolt Satanának.

– No látod, – mondta neki Satana, – velünk is így történik a dolog. Az elején nevetgélnek egyesek, de azután megszokják. Így lett Satana Urizmag felesége.

Hogyan vált el Urizmag Satanától?

Dühbe gurult egyszer Urizmag, és így szólt a feleségéhez, Satanához:

– Az Isten nevével kérlek téged, menj vissza a szülői házádba! Vigyél magaddal bármit, amit akarsz, bármiféle kincset, amihez csak a szíved vonzódik, csak menj el tőlem: nem vagyok hajlandó tovább együtt élni veled!

– Így is jó! – felelte Satana. – Vajon tehetek-e én valamit a sorsom által kijelölt férjem akarata ellen? Teljesítem az akaratod, de te is teljesítsd az én utolsó kívánságom! Egész életemet a nartok között töltöttem, jóban-rosszban együtt voltam velük. Rendezzünk búcsúlakomát: szeretném utoljára nartként megemelni a búcsúpoharamat!

Urizmag beleegyezett, búcsúlakomát rendeztek. Mi mindent tállalt fel a nartoknak Satana? A legjobb italokat és étkeket hozta ki a kamrából. Hét éjjel és hét nap mulatoztak a nartok a lakomán, amikor pedig kezdtek volna szétszéledni, azt mondta Satana a fiatal nartoknak, akik a toron szolgáltak:

– Rosszul szolgáltátok ki a házigazdánkat, még egészen józan. Vigyetek neki gyöngéd szavak kíséretében egy búcsúpoharat!

Az ifjú nartok pedig az egyik búcsúpoharat a másik után kezdték neki hordani. És az eddig is már jócskán ittas Urizmag a búcsúpoharak után egészen lerészegedett, mámorító, békés álomba szenderült. Ezután a fiatal nartok szintén elindultak hazafelé.

Akkor Satana a legerősebb ökröket befogta egy nagy szekér elébe, a legpuhább szénát terítve szét a szekéren, beágyazott a szénával, szőnyeget terített rá, a szőnyegre pedig az alvó férjét fektette. A szekérrel pedig kihajtott az udvarból.

Semmit sem vitt magával, minden gazdagságot otthon hagyott.

Amikor kiértek a mezőre, Urizmag kijózanodott és felébredt. Látja, hogy Satana ül mellette, bojtorjánlevéllel hajtogatja az arcáról a legyeket, rá-rákiált az ökrökre, és egy nyírfaággal ösztökéli őket.

Elcsodálkozott Urizmag, nem értette miféle csoda történt.

– Mintha utaznánk valahová? – kérdezte Satanát.

– Úgy látom, elfeledted, hogy elkergettél a házadtól, és most a szülői házába vagyok visszatérőben.

– Erre emlékszem, – mondta Urizmag. – De hová viszel most engem?

– Amikor elültél, azt mondtad: «Vigyél magaddal bármit, amit akarsz, bármiféle kincset, amihez csak a szíved vonzódik!» Nekem nincs drágább kincs nálad. Azért hozlak téged, minden más otthon maradt.

– No, magát az ördögöt vettem én feleségemül! – mondta mosolyogva az öreg Urizmag.

A feleségével kibékülve, együtt tértek vissza a házukba, és folytatták tovább szerelemben és egyetértésben az életüket.

Urizmag ismeretlen fia

Ínséges esztendő köszöntött a nartokra. Sem gabona nem termett, sem fű nem nőtt. Elpusztultak az éhségtől, elcsüggedtek, elvesztették az erejükbe vetett hitüket. A híres nart ifjak, akik korábban annyira bátrak voltak, annyira elerőtlenedtek, hogy reggeltől estig alva heverték a nihaszon, és ha felébredtek, akkor is csak annyi volt tőlük hallható, miképpen emlékeznek a régi torokra, az ellenségtől elhajtott szarvasmarha szétosztásakor nekik jutott bőséges zsákmányrésze. A jó kardra, a nagyszerű íjra és nyilakra senki sem emlékezett vissza.

Szirdonnak volt egy szemtelen szukája, amelyik akkortájt éppen a nihaszon futkározott, az alvó nartok feje fölött ugrált: volt akinek a száját nyalogatta, volt akinek a lábbelijét rágta szét, vagy az övét rágta el, szörnyű volt látni mindezt!

Egyszer, amikor Urizmag megérkezett a nihaszra, azt látta, mint a csatamezőn: fekszenek a bator, daliás termetű ifjak, Szirdon szukája pedig az undorító dolgát végzi fölöttük. A dühtől megremegett Urizmag szíve, elefántcsont botját a kutya után dobta, egy köhöz csapódva darabokra törött a pálca. Urizmag összeszedte a darabjait, feldühödve tért haza. A padlóra vetette botjának darabjait, testének minden súlyával a karosszékebe ereszkedett, csakúgy recsegett alatta az elefántcsont szék.

– Miért sötétült el úgy a tekinteted? Miért ülsz olyan dühösen a székeken, uram és parancsolóm? – kérdezte tőle Satana. Mi történt veled? Ki bántott meg téged?

– Senki nem bántott engem – felelte neki szomorúan Urizmag. De hogyan is tűrhetném, amikor látom, hogy az ifjúságunk egészen elcsüggedett! Egész napokon keresztül csak a nihaszon hempereg, s azt kell látnom, hogy Szirdon pimasz szukája ugrándozik a dicső nart ifjak feje fölött: kit szájon nyal, kinek a lábbelijét rágja szét, kinek az övént rontja szét a szíjakat. Mindenki alszik, és senkinek sincs elegendő ereje, hogy elkeresse a nihaszról.

Kedves feleségem, az életemet is odaadnám érte, ha még egyszer jóllakathatnám a nartokat, úgy, hogy az eleven vér még egyszer átjárja az ereiket, és ismét megerősödjön a szívük.

– Ne bánkódj, – mondta Satana, menj, hívj össze mindenkit! A raktáraink tele vannak étellel és itallal, – egy emberként mindenkinek enni adok.

Satana végigvezette Urizmagot a raktáraikon. Az egyik raktár kétszersülttel volt tele, a másik a padlótól a mennyezetig szárított hússal teleakasztva, a harmadikban az italokat tárolták.

– Látod, amikor a nartok megtiszteltek, és elküldték a részemet a nagy nart lakomákból, én mindent félretettem, és íme hasznát vehetjük! – mondta Satana.

Eloszlottak a felhők Urizmag képéről, és így szólt Satanához:

– Itt annyi az étel, hogy akár egy hétig is jut minden nartnak enivaló. Készülj a lakomára, kedves felségem!

Urizmag hívatta a kikiáltót, jóllakatta és megparancsolta neki:

– Menj és hirdesd ki fennhangon a nartok között: «Aki jární tud, jöjjön a saját lábán, aki nem tud jární, hozzák el! Akinek csecsemője van, hozza magával bölcsőstől! A nart Urizmag Ahszartagatnál lakoma lesz, ahová minden nartot meghív.»

– A kikiáltó mindenhová elment és fennhangon kiabálta:

– Nartok! Aki jární tud, jöjjön a saját lábán, aki nem tud jární, hozzák el! Akinek csecsemője van, hozza magával bölcsőstől! A nart Urizmag Ahszartagatnál lakoma lesz, ahová minden nartot meghív.

Hallván a hírt, tódultak a nartok Urizmag házába. Apraja-nagyja összegyülekezett nála. Szét voltak rakva az asztalok Urizmag házában, és éjjel-nappal lakmározta a nartok.

Urizmag a házigazda méltóságával ül a főhelyen. Satana, a bőkezű háziasszony a vendégek kedvében jár, az ételek súlya alatt hajladoznak az asztalok, patakokként ömlenek az italok. Urizmag egymás után mondja a tósztokat.

Amikor a lakoma idején a tűz kialvófélben volt a házi tűzhelyen, Urizmag felkelt a székéről, és kiment az udvarba, hogy fát vágjon. Aprított is, és amikor össze akarta gyűjteni, akkor a Fekete-hegyről egy hatalmas bozontos fekete sas repült fel, Urizmagot megragadta a karmaival és elvitte magával.

Sokáig vitte a tenger fölött, amikor messze a partoktól letette egy magányos sziklára. Körben csak tenger, se hegyek, se fák, semmi élőlény nem látható, csak a kéklő víz mindenfelé. Elkezdett keseregni a sorsa fölött Urizmag. Belátta, hogy a biztos pusztulás vár itt rá, szerencsétlennek érezte magát.

Egész napon keresztül üldögélt a sziklán, pislogott körbe, de csak a pusztá tenger volt körülötte. Beesteledett, éjjel lett, s hirtelen megpillantotta, hogy a víz alól, egy nagy vízalatti szikla alól, fény szűrődik.

Bármi is legyen, meg kell tudnom, mi a csoda van ott – gondolta Urizmag.

Leereszkedett a vízbe, megmozdította a sziklát, s egy ajtó volt előtte. Urizmag kinyitotta az ajtót, és három lány, az egyik szebb és karcsúbb a másikinál, fut vele szembe.

– Micsoda szerencse hozott a mi házunkba, Urizmag! Micsoda szerencse hozott ide téged, kedves rokonunk! Gyere beljebb, és légy a mi vendégünk! – mondták örömmel a lányok.

Urizmag bement a házba és megpillantott egy tiszteletre méltó idős nőt.

– Szerencse köszöntsön a házadra! – mondta neki.

– Jó egészséget, érezd magad jól minálunk! – felelte neki az idős háziasszony és leültette egy karosszékbe.

Urizmag leült, körülnézett, és látja, hogy a lába alatt a padló égszínkéék üvegéből van, gyöngyházzal kirakva a falak, és a hajnalsillag ragyog a mennyezetről.

Csodálkozik Urizmag: miféle csoda ez a tenger mélyén? Rájött, hogy a rokonaihoz, a donbettirekhez került.

Urizmag megpillantotta, hogy egy fiúcska futkározik a házban, és olyan könnyedén és sebesen szaladgál, hogy a szemével alig győzte követni. Belefáradt a követésébe, és a szíve megtelt örömmel. «Boldog lehet az, akinek a fia vagy» – gondolta.

– A nap vagy a szél hozott-e téged a mi országunkba? Régóta vágyunk rá, hogy láthassunk téged – mondta gyöngéden Urizmagnak az anyóka.

Urizmag ekkor egészen felbátorodott, és azt gondolta, hogy mégsem köszöntött rá a vég, ha rokonokra lelt itt a tenger fenekén, akik látni szerették volna őt. Elkezdett mesélni nekik arról, hogyan került a donbettirek országába, a lányok pedig ezalatt a megvendéglésére készültek. Egy kövér bárányt vezettek elő, és megkérték, hogy maga Urizmag vágja le. Gyors lángot gyújtottak a lányok, Urizmag még körül sem nézhetett, amikor gazdagon terített asztalt látott maga előtt.

Mint korábban is, amikor enni kezdett, Urizmag nart szokás szerint, a kardja hegyén felemelt egy falat húst, amelyet az Istennek ajánlott, és imát mondott. Amikor pedig befejezte az imát, gyöngéden a fiúcskához fordult:

– Gyere ide, napocskám, kóstold meg a feláldozott húst.

A húst az éles kardon tartva odanyújtotta a fiúcskának. A csöppség gyorsan odafutott, és hirtelen megbotolva a kardba esett. Az éles kard áthatolt a fiú szívéen. Mint a lekaszált virágszál, hanyatlott le. A fiú testecskeje még vonaglott néhányszor, és kirepült belőle a lelkecskéje.

Keserűség töltötte el Urizmagot és a donbettirek egész családját. A fiúcska testét sírva vitték el a lányok.

«Micsoda bánat szakadt az én fejemre! Szerencsétlenségemre jöttem én a világra!» – gondolta Urizmag kétségbeesésében.

Látva, hogy nem nyúlt a vendégasztalhoz, azt mondta neki az anyóka:

– Enned kell, Urizmag! Ami megtörtént nem változtathatod meg. Minden az Isten akaratából történt.

De nem volt Urizmagnak ehetnékje. Szomorúan felkelt, és ugyanazon az úton, amelyen odaérkezett, távozott. Távozóban sokáig hallhatta, hogyan siratták a nők az idő előtt elpusztult gyereket.

Amikor Urizmag kijutott a vízből, ugyanazon a magányos sziklán találta magát, a hatalmas fekete sas pedig rögvést megjelent az égen. Ismét megragadta a karmaival Urizmagot, sokáig repült vele, s oda eresztette le, ahonnan elhozta.

Urizmag összeszedte az általa aprított fát, és szomorúan bevitte a szobába. Látta, hogy a tor folytatódik, és senki sem vette észre a távollétét. Leült a helyére, és a lakmározókhoz fordult:

– Miféle igaz történetet szeretnétek hallani tőlem? Régit vagy újat?

– Sokat hallottunk már a régi időről – felelték a lakmározók. - Valami újat szeretnénk hallgatni.

És Urizmag elmesélte, ami vele történt. Satana abban az időben a szomszédos szobában, a nők között tartózkodott. Hallgatva Urizmag történetét, a haját kezdte tépni, és fájdalmában az arcát karmolászta. Hangosan jajveszékelnéni kezdett:

– Dicső férfiak, a legkiválóbbak legkiválóbbjai, és tekintélyes idős emberek, ne ítéljete el engem, bocsássatok meg, hogy hangosan sírok elöttetek. A Donbettir szülői házban egy titkos kincset őriztem. A ház gazdája hadjáraton tartózkodott éppen, amikor megszületett a fiam. Odaadtam őt a szülői házamba, a mieinkhez, nevelésre. Azonban ott felkereste Urizmag, aki még nem ismerte őt, és a mi fiunkat a Halottak országába küldte. Hogyan fogunk most élni? Ki gondoskodik rólunk öregségünkre?

Hallgatva a jajgatását elszomorodtak az emberek, és csendben hazaszéledtek.

Urizmag ettől az időtől nem találta a helyét. Fejét lehorgasztva és a vállait meggörnyesztve járkált az emberek között, nem felelt mosolyogva a mosolyra, s aki beszélgetésbe próbált elegyedni vele, nem kapott tőle választ.

A nihászon volt egy szürke kő, a feledés köve. Az, aki lefeküdt erre a kőre, elfelejtkezett a bánatáról. Erre a kőre arccal feküdt rá Urizmag, és hosszú ideig, fel sem kelve, feküdt rajta. Nem egyszer mondták is Urizmagnak az idős nartok:

– Nart Urizmag, legdicsőbb a dicsők közül! Nem kell annyira bánkódnod. Bárkivel történhet közülünk ilyen szerencsétlenség.

Segítettek rajta ezek a bölcs szavak. Más emberek szemével tekintett önmagára, és nevésegesnek találta önmagát. Urizmag megvigasztalódott, és egy bizonyos idő múlva ismét kezdte hívni a nartokat a vidám torokra.

A Donbettirek a fiú testét átadták a földnek, a lelke a Halottak országába szállt, és annak az országnak az uralkodója, Barasztir, az ölébe ültette a fiút. Aggódott és szomorkodott a fiú, hogy a földön senki sem emlékezett rá.

– Miért szomorkodsz? – kérdezte tőle Barasztir? A fiú pedig így felelt neki:

– Sok idő eltelt attól a naptól kezdve, amikor a Halottak országába érkeztem, de az én apám, Urizmag, aki még az idegen emberekről is gondoskodva tölti az idejét, egészen elfeledett engem. Nem rendez nekem halotti torokat, és hajléktalan vagyok itt, a holtak között. Kérlek téged, Barasztir, engedj ki engem egy időre a Halottak országából. Csak megszerzek mindent, ami elengedhetetlen az évenkénti torokhoz, és a szavamat adom, hogy idejében visszatérek.

– Nem akarlak téged megbántani, azonban olyat kérsz tőlem, amelyet nem teljesíthetek, felelte Barasztir. – Hiszen, ha a többi halott megtudja, hogy elengedtelek téged, senki sem akar itt maradni. Most is nehezen tudom itt tartani őket a Halottak országában, de hogy tartsam őket akkor?

– Segítek neked ebben – felelte a fiú. – Visszájára fordítom a patkót az Alasza lovam patáin, és amikor a halottak utánam rohannak a Halottak országa kapujáig,

akkor mondd nekik azt: «Nézzetek a ló nyomaira. Ha kifelé haladnak a kapun, akkor nincsen hatalmam visszatartani titeket, de ha a nyomok fordítva vezetnek, nem engedhetlek ki benneteket a Halottak országából».

Barasztir beleegyezett.

A fiú megpatkolta Alaszát, ahogyan eltervezte, és kivágtatott vele a Holtak országából. Nyomába tódult annak minden lakója.

– Hová mentek? – kérdezte őket a kapunál Aminon kapus.

– Ha akár egyetlen is elmehet innen, akkor senki sem marad itt közülünk! – kiabálták a halottak. Aminon azt felelte:

– Először vizsgáljátok meg, mi történt. Nézzétek meg a ló nyomait, és meg fogjátok látni, hogy senki sem távozott el innen.

Nézték a halottak, és látták, hogy a patkónyomok a Halottak országába vezetnek, megnyugodtak, és mindegyik visszatért a helyére.

A fiú pedig, a Donbettirek csemetéje, Urizmag fia, aki nem kapott nevet, bevágtatott a nartok falujába, az Ahszartagok régi házához érkezett, és hangosan hívta a gazdát. A hívásra maga Satana ment ki.

Urizmagot keresem – mondta a kis lovas. – Nem jönne-e el velem egy portyára. Mondd neki, hogy az Emlékkurgánon fogom várni.

Satana visszatért a házba, és így szólt:

– Megöregedtél, gazda. Csúfolódnak az ősz fejed fölött. Egy szemtelen fiúcska érkezett éppen, aki alig látszik ki a nyeregből, és azt kérte tőlem, adjam át neked, hogy portyára hív téged: úgymond várni fogom Urizmagot az Emlékkurgánon.

Urizmag pedig esküvel fogadta, hogy bármely portyán részt vesz, amelyre őt hívják.

– Igyekezz, házunk gazdasszonykája! Készíts fel engem a portyára. Természetesen, ha valaki meglát engem ezzel a fiúcskával együtt portyára indulni, nevetnie kell rajtam. De nem szeghetem meg az eskümet. Öreg vagyok én már ahhoz, hogy megváltozzam. Ameddig a két szemem a szemöldököm alatt pislog, a tisztességnek megfelelően fogok cselekedni. Urizmag sosem utasította el azt, aki barátjaként portyára hívta. Most sem fogom.

Nem akaródzott Satanának Urizmagot ezzel a merész fiúcskával együtt elengedni. Amikor beesteledett, három mézes lepénykét sütött, és így imádkozott fölöttük:

– Istenek Istene, én Istenem! Ha megalkottál engem, kérlek téged, részesíts kegyedben! Bocsásd le ma éjjel a földre mindazt a havat és esőt, amelyet az elkövetkező hét esztendőre szántál, tetézd viharokkal és fürgetegekkal. Remélem, hogy ez a szemtelen fiúcska, aki méltó a pusztulásra, bevégzi ezen az éjszakán, a mi öregünk pedig itthon marad.

Alig végzett az imádkozással, amikor az ég beborult, leereszkedtek a felhők, eleredt az eső, egész éjjel dőlt a hó, az emberek ekkora havat még sohasem láttak. Az örök jég megindult a hegyről, a vihar kavargott a föld fölött mindenkit elvakítva, aki megpróbált a házából akár a szomszéd házába átmenni. Urizmag alig látott,

felnyergelte a tarka Arfanáját, és útnak eredt, keresztültörte magát a jégen és a hó-buckákon. A távolban a kavargó havon keresztül megpillantotta a fekete hegyként kiemelkedő Emlékkurgánt, és látta, hogy nincs rajta hó. Odalovagolt, és látta, hogy a fiú a dombon fekszik, szétterítette a lópokrócot, feje alá tette a nyergét, betakarózott a burkával, körülötte pedig hét szérűnyi zöld tisztás. Övig ér a fű ezen a tisztáson, a fiú lova, Alasza pedig legelészik rajta.

– „Földi vagy égi lélek-e ez, mindenképpen csodálatos” – gondolta magában Urizmag.

Hűséges Arfán lován felkaptatott a dombra, és az alvóhoz fordult:

– Hé, fiú, ébresztő! Hosszú az út, rövid a téli nap. Ideje útnak indulnunk.

Felugrott a fiú, gyorsan összekapta magát, felült a lovára, és elindultak. Elöl Urizmag a tarka Arfanján, mögötte pedig a fiú Alasza nyergében. Haladnak tovább, de a hózivatar egyre erősödik. Urizmag lova, a tarka Arfan szétolja a kavargó havat a hatalmas szügyével, amelyet mellvért takar, de egyre nehezebb neki a járás, akadozik, a hó eltömi az orrlyukait. A fiú lova a nyomukban halad, és ott, ahol elhalad, megolvad a hó és feketéllik a föld. Urizmag lova fuldokolni kezd, és azt mondja neki a fiú:

– Én haladok majd elöl. A mai naptól kezdve nem kell szégyellni, ha a fiatalabb megy az idősebb előtt.

Amint elébe ment Urizmagnak, a lova forró leheletétől olvadni kezdett a hó, és hét szérűnyi széles fekete út terült elébük.

Már jó ideje haladhattak, amikor Urizmag így szólt:

– Most pedig, fiatalember, tanácskoznunk kellene: melyik ellenségünkre támadjunk?

– Vezess olyan országba, amelyben még egyszer sem harcoltál.

– Nem találtam a tengeren keresztül utat, mert talán csak ott maradt, a tengeren túl, egy ország, Terk-Türknek nevezik – felelte Urizmag. – Nincs a világon gazdagabb nála. Ott annyi a juh, a szarvasmarha, annyi a ló, hogy amikor mennek az úton, akkor a pásztorok nem tudják őket másik útra áthajtani. De nem könnyű abba az országba eljutnunk. Át kell úsztatni a viharos tengert, azután pedig legyőzni azokat, akik a terk-türkök csordáit, méneseit és nyájait őrzik: a vascsödört, a farkast, amelynek a szája vasból van kovácsolva, és a vascsörű sólymot.

– Induljunk el abba az országba! – mondta a fiú. – Itt próbálunk szerencsét. Lehet, hogy szerencsével járunk.

Elérték a viharos tenger partját, beúszattak lovaikkal a vízbe. Mint a halak, úgy úsztak a lovak, és átvitték őket a másik partra. Leszálltak a tengerparton. A fiú gondosan leszerszámozta Alaszát, bekente varázsragasztóval, ami víz nélkül ragaszt, és hagyta, hogy meghemperegjen a parti kavicsban. Azután ismét bekente ragasztóval és meghempergette a homokban. Alasza akkora lett, mint egy hegy. Végre a lovasaink eljutottak a terk-türkök méneséhez, a fiú pedig két vermet ázott ki, egyet magának, a másikat Urizmagnak és a lovának. Így szólt Urizmaghoz:

– Figyeld csak, Urizmag, most fog a lovam megmérkőzni a vascsödörrel! Először

összerúgnak a hátsó patáikkal, s amikor a damaszkuszi patkók egymáshoz ütődnek, akkor lángot csiholnak, és megég a föld. Ügyelj, és ne próbálj akkor kitekinteni a veremből, nehogy baj érjen. Azután harapdálni fogják egymást, összerúgnak az első patáikkal, és akkora szél keletkezik a viharos leheletüktől, hogy egy arasznyi réteget söpör el a földből. Ne mozdulj ki a helyedről ekkor, nehogy elfújja a porodat az erdők és a síkságok fölé. Amikor eljön a cselekvés ideje, én magam szólok neked.

A vascsödör és az ifjú lova, Alasza egymást nem sajnálva küzdöttek. Damaszkuszi acélból készült patkóiktól akkora tűz csiholódott, hogy lángot fogott a föld. Urizmag nem tudta visszatartani a kíváncsiságát, kinézett a veremből, és lángot fogott a hosszú szakálla. A fiú gyorsan eloltotta, és azt mondta neki:

– Ettől az időtől fogva új divat lesz érvényben: olyan hosszú szakállat kell hordani, amilyenné most a tiéd vált.

A vascsödör és Alasza használatba vették a fogukat és az első patáikat. Akkora szél keletkezett, hogy egész arasznyi réteget söpört le a föld felszínéről.

Urizmag ismét nem tudta türtöztetni a kíváncsiságát. Felemelte a fejét a veremből, és a szél letépte a koponyája felső részét és elsodorta.

– Hát az én öregem fej nélkül maradjon – mondta a fiú, kiugrott a veremből, utolérte Urizmag koponyájának a darabját, amelyet messzire sodort a szél. Feltette Urizmag fejére, és így szólt:

– Ettől kezdve a nartok koponyájának a teteje ne váljon le többé!

Ettől fogva lett úgy, hogy bármelyik nart le tudta venni a koponyája felső részét (hogy kényelmesebben tudja a fejét leborotválni), és megborotválva ismét visszatehesse azt.

Még nem fejezték be a lovak a küzdelmet, de a vasszájú farkas a vascsödör segítségére ugrott. A fiú belelőtte a nyilát: – Járjon így mindenki, aki téged bánt! – a farkas ott helyben kinyúlt. A fiú lemetszette az egyik fülét, és elrejtette magánál. A vascsödörű sólyom repült most a ló segítségére. A fiú ismét megmutatta, hogy milyen fürge, eltalálta a nyilával, a sólyom megemelte a szárnyát, elterült a földön. A fiú levágta a fejét, és szintén elrejtette.

A lovak még mindig nem tudták egymást legyőzni. A vascsödör többször is elkapta a fogaival Alasza nyakát, de a homokkal és kavicssal megtelt a szája, és nem tudta Alaszát szétmarcangolni. Alasza kezdett felülkerekedni. A vascsödör a térdére bukott. A fiú megragadta a nyergét, egy pillanat alatt felnyergelte a csödört, és a hátára ugrott.

– Hej, Urizmag, gyorsan hajtsd tovább a terk-türkök gulyáját, nekem pedig értesítenem kell a gazdáikat, hogy eltérítettük a csordájukat!

– Amíg senki sem követ bennünket, jobb lenne a saját utunkon elindulnunk – mondta Urizmag.

– A becsületem nem hagyja, hogy üldözők nélkül, lopva hajtsak el ekkora zsákmányt.

A terk-türkök népe éppen tort ült akkortájt. A lakmározók azt látják hirtelen, hogy a vascsödörön vágat egy fiú. Odaugrat a lakoma helyére és elkiáltja magát:

– Terk-türkök népe, riadó! Minden méneseteket, minden gazdagságokat tovahajtják!

A fiatalok meghallották az aggasztó hírt, és közölték az idősebbekkel. Az öregek azt mondták:

– Ez az ember azt keresi, hol ehetne és ihatna egy jót. Hívjátok meg őt, meg fogjuk vendégléni!

Odafutottak a fiúhoz a fiatal terk-türkök, és meghívták abba a házba, ahol a lakomázás zajlott. Leugrott a fiú a vascsödörrel, megkötötte az állófához, és sietet oda, ahol az idősebb terk-türkök lakomáztak. Szemével végigmérte a megterített asztalokat, elővette a sólyom fejét és a farkas fülét. A fejet oda dobta, ahol az idősebbek mulattak, a fület pedig a fiatalok közé, a többieket pedig azzal traktálta, ami általában dukál, és így szólt:

– Vezetők, hiányzik a fejetek, íme, itt van egy fej. Nem volt elég fületek, ifjabbak, íme egy fül. A vascsödörötök pedig az állófához van kikötve.

Pánikhangulat kerítette hatalmába a lakmározókat: felfogták, hogy elveszítették a megbízható öreiket. A fiú pedig máris felpattant a vascsödörre, és elvágatott Urizmag nyomába.

Amikor már túl járt a falu kerítésén, azt látja, hogy hat kurgán között üldögél egy anyóka, aki sírdogál, és jajgatva fordul sorjában mindegyik kurgánhoz:

«Miféle csoda ez?» – gondolta a fiú. S ekkor a kurgánokra mutatva, így szólt hozzá az anyóka:

– Hét fiam volt. Hatan közülük elmentek a Holtak országába. Akkor pusztultak el, védve a tulajdonukat, amikor az ellenségeink megpróbálták elhajtani a terk-türkök csordáit. Csak egyetlen fiam maradt. Tudom, az üldözésekre vágat, akik elhajtottátok a gulyáinkat. Tapasztalatból és a magatartásodból érzem, hogy bátor vagy, a fiam pedig, aki különb mindenkinél, rád fog támadni. Szánd meg őt a kedvemért, egy özvegy édesanya kedvéért, ne öld meg őt! Ejts rajta könnyű sebet, lökd őt az út mellé, hogy el ne tiporják azok, akik a nyomotokban fognak száguldani! Egyetlen fiamnak te vagy az oltalmazója. És hogy így legyen, légy a tejtestvére, vedd a szádba az emlémet!

Leugrott a fiú a vascsödörrel, szájába vette az anyóka mellét, és szavát adta neki, a nart ember szigorú szavát, nem tesz kárt az egyetlen fiában. Az anyóka elmondta a fiúnak, hogyan is néz ki a gyermeke.

A fiú ismét a vascsödörön termett, vágta fogott, és hamarosan utolérte Urizmagot.

Áthajtották a gulyát és a méneseket a tengeren, tovább terelték őket, amikor meghallották, hogy egy lovas vágat utánuk.

– Tereld tovább, Urizmag, a zsákmányt, én pedig megpróbálom feltartóztatni az üldözőnket!

Így is cselekedtek.

– Ej, te kutya, te ebfajzat! – kiáltott már távolról a lovas, és egyre közelebb vágatott. – Tudod-e te, hogy kiknek a csordáját hajtottad el? Ha férfi vagy, ne próbálj menekülni előlem!

És mint a legyek, zümmögtek a nyílvevők a fiú körül.

– Nem szabad téged megérintenem. Anyádat anyámnak neveztem, a számban tartottam az emléjét, és szavamot adtam neki, hogy óvni foglak. Ne akadályozz engem az utamon! – felelte neki a fiú.

– Apámra és anyámra esküszöm, hogy nem engedem neked elhajtani ezt a ménest! – felelte neki az elszánt ifjú. Hevesen szitkozódva az egyik nyílvevőt a másik után engedte útjára, egyre közelebb ugratott. És akkor a fiú kilötte az egyetlen nyílvevőjét. Repült a nyílvevő, nem érintette a testet, átütötte az üldözője ruházatát, letaszította a lováról, s a földhöz szögezte. Hiába próbálkozott az eltépni magát a földtől, még megmoccanni sem tudott a helyéről.

Odavágatott a többi üldöző is, és együttesen próbálták kihúzni a nyílvevőt, de nem futotta az erejükből. Megpróbálták karddal széthasítani a vértetét, és szétvágni a ruháját, és csak így sikerült nekik kiszabadítani az anyóka elbizakodott fiát. A terk-türkök a fiú után vetették magukat, és elkezdődött a küzdelem. A terk-türkök hadának a felét lekaszabolta a fiú, és már olyan sok volt a kiömlött vér, hogy patakjai elsodorták a holttesteket. Azok pedig, akik élve maradtak, felfogták, hogy semmiképpen sem tudják legyőzni ezt a harcost, és visszatértek az országukba.

Utolérte a fiú Urizmagot. Az pedig sasok módjára vijjogott, sólyom módjára füttyült, és terelte maga előtt a zsákmányt, a terk-türkök gulyáját és méneseit. Azt mondta ekkor a fiú:

– Még megőrizted a fiatalkori erődöt.

Urizmag és a fiú szerencsésen elhajtották a zsákmányt a nartok falujába, az Osztozkodó térre. Így szólt a fiú Urizmaghoz:

– Te vagy az idősebb, neked kell szétosztani a zsákmányunkat.

– Miért én osszam el azt, amit te szereztél? – felelte Urizmag.

Akkor a fiú kiválasztott egy fehér ökröt, és külön kipányvázta egy selyemkötéllal. A többi zsákmányt három részre osztotta fel, és így szólt Urizmaghoz:

– Az első rész a tiéd, mint az idősebbé. A második, mint a portyázó társamé, szintén a tiéd. A harmadik rész az enyém, de szintén neked ajándékozom. Ezt az ökröt pedig vezesd el és áldozd fel az éves halotti ünnepemen! Minden elhunytnek megadtad a tiszteletet, csak rólam, a te ismeretlen fiadról, akit a Donbettirek házában magad küldtél a holtak birodalmába, csak rólam nem emlékeztél meg semmivel.

Felugrott Alasza lovára, búcsút intett a kezével Urizmagnak és elvágatott a Halottak országába.

Könnyek gördültek le Urizmag orcáján, utána kiáltott a fiúnak:

– Csak még egyszer tekints rám!

De nem tekintett vissza a fiú, csak visszakiáltotta Urizmagnak:

– Nincs több időm, sietnem kell.

Urizmag hazahajtotta a zsákmányt, és így szólt Satanához:

– Kedves feleségem! Hiszen azzal a fiúval voltam portyán, aki az örömed volt, és akiben nem gyönyörködhetél életében.

Hallván ezt, Satana a fiú után rohant. Sokáig járt utána, szinte már utolérte, és azt kiáltotta neki:

– Ó, aki minden örömöm voltál, ó, akiben nem gyönyörködhettem életében! Ne sajnálj tőlem egy pillantást, fordulj felém!

A fiú nem fordult vissza hozzá.

– A nap lehanyatlik, az időm letelik, sietnem kell vissza a Holtak országába! – kiáltotta neki a fiú.

És Satana, a szerencsétlen anya, megértette, hogy nem fordulhat vissza hozzá, imádkozni kezdett:

– Ó Istenek Istene, én Istenem! Hiszen beelátsz az anyák szívébe! Add, hogy ma a hegycsúcsok haván tovább ragyogjon a napfény, a halottak hideg napja.

És az imája nyomán a magas hegycsúcsok haván tovább tündökölt, nem aludt ki a halottak napjának hideg, bágyadt fénye.

A fiú elérve a Holtak országának kapuját, bekiáltott Aminon kapusnak:

– Ej, nyisd már ki a kaput!

– Elkéstél, a nap már lehanyatlott, – felelte a kapus.

– Nem, még korán van. Hiszen a hegyeken még fénylik a halottak napja. Vissza-fordulva a hegyekre mutatott. A portás kaput nyitott, és abban a pillanatban Satana megpillantotta a fiát. Félig felvillant az öltözete, egy pillanatra láthatta az arcát, és már-már bezárult mögötte a kapu, amikor Satana utána dobta a gyűrűjét, ami magától rátekerődött a fiú ujjára. Ezzel a gyűrűvel tért vissza a Holtak országába Urizmag bator fia, és foglalta el a helyét Barasztir ölében.

Amikor Satana hazatért levágták a fehér ökröt, és nagy halotti tort rendeztek a fiuknak. Az általuk zsákmányolt ökrök maradékát pedig szétosztották a nartok szegényei között.

Urizmag és a három kíváncsi

Az egész világon elterjedt a híre, hogy – úgymond – a nart Urizmagnak csak rá kell pillantania valakire, és abban a pillanatban meg tudja mondani, milyen ember.

– És ha ezt az embert csak először látja, vajon akkor is meg tudja mondani, miféle szerzet áll előtte? – kérdezték egyesek.

– Hogy lehet megtudni, hogy mi nyomja a szívét az embernek, ha nem is ismerjük?
– mondták mások.

Ekkor találkozott három férfi, s a bölcs Urizmagról folyt közöttük a szó. Az egyik potrohos volt, gazdag és falánk. Nem akadt ember, akiből hasznot ne húzott volna magának.

A másik a legnagyobb csirkefogók közé tartozott. A lelkét és a szemét is kész volt eladni bárkinek, csakhogy valakit becsaphasson. Sosem tartotta meg a szavát, az esküjét semmibe vette. Külsejét tekintve cingár, a tekintete alattomos és ravasz, szószátyár.

A harmadik pedig csendes és szűkszavú volt. Amikor valamilyen tragikus veszekedés történt az asztalnál, és ki kellett békíteni a vérbosszút forralókat, vagy az egymásra felbőszült szomszédok között helyreállítani a barátságot, vagy békét teremteni az ellenségeskedő falvak között, vagy leánykérőbe menni az egyik településről a másikra, vagy akár egyszerűen beszédet mondani a lakomán vagy a halotti toron, akkor mindig ehhez a férfihoz fordultak. Jó és okos ember volt, a nép kedvence.

Hosszasan beszélgettek Urizmagról, végül elhatározták:

– Menjünk csak el, és a saját szemünkkel győződjünk meg róla, milyen bölcs is valójában a nart Urizmag, aki bárkiről az első látásra meg tudja mondani, hogy milyen ember.

Így döntöttek, s azon nyomban útnak indultak a nartok falujába.

A három kíváncsi ember – ahogyan ez már lenni szokott – egyszer csak megérkezett a nartok településére, és kérdezősködni kezdtek, hol lakik itt Urizmag, a bölcs nart.

Elmagyarázták nekik, hogy ahol ebben és ebben az utcában egy magas kerítést és egy csúcsos tetejű házat látnak, ott lakik a nart Urizmag.

Bement a három kíváncsiskodó Urizmag házába, megkérdezték, hol lelik őt, egyszerűen kijött hozzájuk egy magas öregember, hosszú ősz szakállal.

– Az Isten hozott benneteket, vendégeim! Kerüljetek beljebb, napocskáim!

– Legyen hosszú, boldog, napfényes az életed, nart Urizmag! – mondta egyszerre a három vándor.

A nart Urizmag bevezette őket a házába, leültette őket, maga sürgölődött körülöttük, hol kiment, hol bejött a házba.

– Miért fárasztod magad, Urizmag? Kérünk téged, ne gyötörd magad miattunk.

– Ne szóljatok így, kedves vendégeim! A vendég – Isten küldötte. A vendég készen van, a gazda nincs készen – felelte Urizmag⁹.

– De előbb mondjátok el, kik vagytok, és milyen ügyben jöttetek ebbe a házba!

– Mi, – felelték a vándorok – hallottunk a te bölcseségedről. Az egész világ arról beszél, hogy Urizmag az első látásra meg tudja ítélni az embereket. A tulajdon szemünkkel szeretnénk látni, a fülünkkel hallani, a szívünkkel meggyőződni, hogy igaz-e vagy nem. Ezért vagyunk itt.

– Jó van, napocskáim, jól van, – felelte nekik Urizmag. – Üljetek le addig, amíg átmegyek a többi kedves vendégemhez!

A három utas semmi ellenvetést sem tett.

Urizmag akkor ismét hol kiment a másik szobába, hol bejött, hol ismét visszatért.

Csodálkoztak a vándorok. Úgy tűnt nekik, mintha Urizmag az előbbinél jobban sürgölődne. Amikor ismét visszatért közéjük, megkérdezték tőle:

– Miféle rendkívüli vendégeid vannak, akik körül olyan sűrűn forgolódsz?

– Hogyne fáradoznék miattuk, hiszen távoli országból érkeztek. Nem sokkal előttetek jöttek meg. Itthon pedig, rajtam kívül, nincsen senki sem. Ezért magam igyekszem helytállni.

– Mifélék ők? – kérdezte a potrohos. – Biztosan nagyon gazdagok?

– Bizonyára másoknak adták ki magukat, mint akik valójában? Lehet, hogy becsaptak téged? Csak semmi baj ne történjék! Nem kevés szélhámós ténfereg az utakon! – mondta a másik.

– Látjuk, tiszteletet érdemlő férfiként akarsz helytállni előttük, aki megoldja a feladatait, akit a nép becsül ezért, az ilyen ember pedig közel áll a szívedhez. Biztosan ezek is ilyen emberek.

– Nem tudom – felelte Urizmag. – Én még nem voltam velük, és semmit sem tudok róluk mondani.

– Akkor légy kegyes velünk, és mondd meg, ki milyen közülünk! Te, biztosan még sosem láttál bennünket, de már megismerkedtünk.

– Semmit sem tudok nektek mondani, kedves vendégeim. Nálam nincsenek más vendégek rajtatok kívül. Közületek pedig mindenki elmondott már magáról mindent.

Elcsodálkoztak a kíváncsiskodók, felálltak, elbúcsúztak, és visszaindultak haza.

Szoszlan halála

Boldogságban és megelégedettségben élt Szoszlan a Nap lányával, a gyönyörű Aciruhsszal. Észrevétlenül múlt el nap nap után, év év után. Szoszlan gyakran járt vadászni a Zilahar mezejére, amelyet a nartok már régóta vetélkedéseik és vadászkalandjaik színhelyéül szemeltek ki.

Így teltek a napjai.

Egyszer tizenkét társával vadászgatott ott.

A Zilahar mezején verték fel sátrukat, reggeltől délig vadászgattak, a vadászat után pedig visszatértek a sátrukba pihenni. Éjszakára ismét kimentek vadászni. Egy ízben ebédelni tértek vissza, és lefeküdtek pihenni. Meleg volt, mindnyájan kimerültek, csak Szoszlanon nem vett erőt a fáradtság. Fogta az íját és a nyilait, egyedül indult el egy ösvényen, amely a tóhoz vezetett. Úgy gondolta: «Ekkora hőségben valamiféle vadnak mégis csak jönnie kell vizet inni».

Leült a tó partján és várni kezdett. Sokáig ült így, és éles szemmel figyelte a tópartot. Hirtelen azt látta, hogy egy szarvasüő jött ki az erdöböl és a vízhez közelít. Gyönyörü állat volt, semmihez sem lehetet mémi az alakját és a mozgásának könnyedségét. A hajnalcsillag ragyogása tündökölt a nyakán. Szoszlan nyilat helyezett az idegre, és éppen el akarta engedni az útjára, amikor a szarvasüő lányvá változott és megszólította őt:

– Egészséges légy, Szoszlan!

– Sok örömet kívánok neked az életedben, kedves kislány – válaszolta neki Szoszlan.

– Hányszor ereszkedtem le ide az égből, csak azért, hogy veled találkozhassak, Szoszlan! Hány évig vártalak téged, és ime találkoztunk végül! Végy el engem feleségül!

– Ha én minden földönfutó lányt feleségül vennék, akkor nem férnék el velük a nartok falujában.

– Meglátod, Szoszlan, megbánod még ezeket a szavakat! – mondta a lány.

– Sokat vadászgattam és tudom, hogy mennyire szeretnek a disznók a mocsárban dagonyázni. Ha Szoszlán mindet feleségül venné, akkor a fényes acélteste fekete vessá változna.

A lány ezeket a kegyetlen szavakat hallván, egyszeriben kinyújtotta a karjait, ezek pedig szárnyá változtak. Szoszlan szerette volna ebben a pillanatban megragadni őt, de felröppent, elrepülve pedig azt mondta neki:

– Nart Szoszlan, én Balszag lánya vagyok. Mindjárt meglátod, mi történik veled!

A lány elrepült az apja, Balszag házába és elmesélte neki, miképpen bántotta meg őt Szoszlan. Balszag megsértödött, és parancsot adott a kerekének:

– Menj, öld meg Szoszlant!

Zúgva, dörögve gördült előre Balszag kereke. Balszag ordította Szoszlanra:

– Ügyelj most, nart fajzat!

– Miféle fegyvered van, miben reménykedsz, hogy megöl engem? – kiáltotta neki Szoszlan válaszul.

– Megindul ellened valami, várd a csapását!

– És mivel védjem a csapást? – kérdezte Szoszlan.

– Tedd elé a homlokod! – válaszolt Balszag. Szoszlan látja, hogy egy kerék repül feléje. Megállította az ornyergével. Beleütközött a kerék, és visszapattant, még egy karcolást sem hagyott hátra. Szoszlan el akarta kapni, de elgördült.

– Kapaszkodj meg! Ismét gördül ellened!

– Mivel fogjam fel az ütését? – kiáltotta Szoszlan.

– Tedd elé a melled, – felelte Balszag. Dörögve csapódott a kerék Szoszlan mellének. Azonban Szoszlan akkor elkapta, és megragadta acél kezeivel. Felemelte a kereket, és kitörte két küllőjét.

Könyörgött akkor Balszag kereke:

– Ne szakítsd félbe az életemet, Szoszlan! Nem leszek többé Balszag kereke, Szoszlan kereke leszek mostantól.

Szoszlan elhítte neki, hiszen hogyan kételkedett volna ilyen esküben. Elengedte a kereket, az pedig hazafelé készülődött. Az úton azonban elébe akadt a keréknek a szemfüles nart Szirdon.

– Jó utat kívánok, Balszag kereke! – köszönt neki.

– Jaj, ne nevez engem Balszag kerekének, mert az a Szoszlan megöl engemet! Mostantól kezdve Szoszlan kereke lettem.

– Hej, mi történt veled, te kerék? Hová szállt a korábbi erőd? Ki homályosította el a rettegett híredet? – kérdezte Szirdon.

– Hallgass el, Szirdon, megesküdtem Szoszlanak – felelte a kerék.

– Eressz vért a kisujjadból, és felszabadulsz az esküd alól! Vagy nem tudod, hogy neked kell megölnöd Szoszlant? Próbálg meg még egyszer elgördülni ellene! – mondta Szirdon.

Veszélyes ember – szölte a kerék. – Ha megpróbálok még egyszer ellene gördülni, akkor a fogaival fog szétrágni. Hogyan tudnék vele megvívni!

– Siess el Kurdalagonhoz, készítsen neked acélküllőket. Akkor pedig, amikor Szoszlan aludni fog, gördülj a térdén keresztül, és meg fog halni.

A kerék pedig engedett Szirdon uszításának.

– És hol találhatom őt alva? – kérdezte.

– Most a Zilahar mezején vadászat – felelte Szirdon. Ebéd után a sátorban pihen a barátaival együtt. Gördülj végig rajtuk, velük együtt Szoszlant is megölheted.

Balszag kereke elsietett Kurdalagonhoz. Új, acélból készült küllőket rakott belé, és ismét elgördült a Szoszlanal vívott harcra.

Mint már annyiszor, Szoszlan ezen a napon sem pihent ebéd után, hanem elment egy ösvényen bolyongani.

Tizenkét társa lefeküdt a sátorban, hatan az egyik oldalra, hatan a másikra, egymás felé a lábukkal.

Alig aludtak el, amikor dörögve végiggördült rajtuk Balszag kereke.

– Jaj neked, Szoszlan! – dörögte, és mind a tizenkét társának levágta a lábát, akik mindnyájan meghaltak.

Nem sok idő telt el, amikor Szoszlan egy elejtett szarvassal a vállán visszatért a vadászatról.

– Hej, gyertek ki, nézzétek meg! – kiabálta a sátorhoz lépve.

Látja, hogy holtan fekszik ott mind a tizenkét társa, mindnyájuknak le van vágva a lába. Minden elsötétült a szeme előtt.

– Istenem, mit tegyek? Csak Balszag kereke volt képes ekkora gonoszságra! – mondta Szoszlan, és kifutott a sátorból. Látja, hogy ott gördül Balszag kereke a tágas mezőn. Kérleli a széles síkot:

– Állítsd meg Balszag kerekét!

- A mező azonban nem tartotta vissza Balszag kerekét, Szoszlan elátkozta miatta.
- Csak hét esztendeig legyen rajtad termés, azután legyen pusztaság!

A hegyen robogott a kerék. Szoszlan így kiáltott:

– Tartsd vissza őt! A társaimnak a gyilkosa! A hegy szintén nem állította meg a kereket.

– Lavina lavina hátán, hegyomlás hegyomlás után borítson murvával téged! – átkozta meg a hegyet.

A kerék az égerfa erdőben gurult tovább.

– Égerfa, állítsd meg a barátaim ellenségét! – kiáltotta Szoszlan. Azonban az égerfák sem tartóztatták fel a kereket.

– Légy örökre a legsilányabb fa, készítsenek belőled festéket, hántsák le a kérged, hogy száradj ki!

Hársfák között gördült tovább a kerék, Szoszlan a hársfákat is kérlelte:

Hársfa, hársfa, tartóztasd fel az ellenségem!

– Bár vastag vagyok – válaszolta a hárs –, még sincs erőm megállítani az ellenséged, nagyon puha vagyok.

– Akkor légy te is átkozott! – kiáltotta Szoszlan. – Az emberek csak a kérgedért keressenek! Virágozz szépen, de ne hozz termést!

Gyertyánosba érkezett a kerék. Szoszlan ekkor így szólt:

– Hatalmas gyertyán, akár egy percre is, állítsd meg az ellenségem!

A gyertyán továbbengedte Balszag kerekét, Szoszlan pedig őt is megátkozta érte:

– Adja az Isten, hogy az emberek azért keressenek csak, hogy a tüzeiken égjél!

Most meg a bükkösben gördül tovább Balszag kereke.

– Itt fut az ellenségem! Fogjátok meg őt! – kérte Szoszlan.

– Ennél nagyobb bajod ne legyen! – felelte neki a bükk. – Egy egész falu elférne az árnyékomban, te pedig levagdaltad az ágaim, felszaggattad a gyökereim.

– Könnyen lehessen feldolgozni a fádat! – kiáltotta Szoszlan a bükknek.

A tölgyerdőben robogott a kerék.

– Legalább te, tölgy, állítsd meg az ellenségemet! A tölgy azonban emlékeztette Szoszlant, hogy nem kímélte sem a tetejét, sem az ágait, sem a törzsét, aprította a tölgyet, hogy nyilvesszőket készíthessen belőle.

– Akkor csak makk teremjen rajtad, amelytől viszolyognak az emberek! – harsogta Szoszlan.

Most pedig egy fehér nyíresben futott Balszag kereke, Szoszlan pedig ezt kiáltotta a nyírfának:

– Nyírfá, nyírfácska, csak egy pillanatra is, tartóztasd fel az ellenségemet!

– Aki a te ellenségeddé vált, az az én ellenségem is lesz, – válaszolta a nyírfá.

Hálóként bocsátva le vékony tincseit a kerék elé, retesztelte el annak az útját. Balszag kereke azonban áttörve rajtuk, továbbrobogott.

– Örökre a legjobb faként emlegetnek téged, fehér nyírfá! Az ágaid pedig

összegyűjtik az emberek, hogy nyársat készítsenek, és saslikot süssenek rajtuk, – köszönte meg Szoszlan a nyírfának.

A mogyoróbokrosba gördült be a kerék, amely komlóval volt befuttatva.

– Fodros komló – kérte Szoszlan –, tartóztasd fel a halálos ellenségemet, aki a tizenkét társamat megölte!

Erősek és hajlékonyak, mint a kötelek, a komló hajtásai. Rátekeredtek Balszag kerekére, és megállították. Egy nyíllövésnyi távolságra közelítette meg Szoszlán a kereket, belelőtt egy nyílvesszőt, és pozdorjára zúzta a küllőjét. Elengedte a második nyilat, és finom forgácsként repült szét a második küllő. Szoszlan a komlóval átszött mogyorósban utolérte a kereket, és megragadta azt. Szoszlan hálálkodva mondta mind a mogyorósnak, mind a komlónak:

– Mától kezdve, mogyorós, az emberek messze földről idejönnek hozzád az ízletes termékédért. Téged pedig, komló, jókedvükben dicsérjenek az emberek a veled készített italokért!

Szoszlan kihúzta a kardját, suhintott egyet, és apró darabokra kívánta vagdalni Balszag kerekét. Ekkor a kerék ismét könyörögni kezdett:

– Kezdedben az életem, Szoszlan! – Mindent megteszek, amit csak óhajtsz!

– Nem hiszek neked – válaszolt Szoszlan. – Esküszegő vagy, és ismét becsapsz engem.

De olyan szájalomra méltón kérte a kerék, és annyira lelkesen esküdözött, hogy Szoszlan ismét elhitte neki.

– Jól van – mondta. – Megbocsátok neked. Azonban a tizenkét barátomért meg kell ölnöd a saját családodból tizenkét embert, akkor élve elengedlek.

Balszag kereke beleegyezett, és szomorúan hazagördült.

Szirdon megtudta, hogy Szoszlant mégsem sikerült megölni. Öregemberré változott, és a kerék útjába állt.

– Legyen egyenes utad, kerék! – mondta neki. – Mi történt veled, miért vagy annyira szomorú.

– Mitől lehetnék vidám? – válaszolta a kerék. – A nart Szoszlan legyőzött, és szavamot vette, hogy megölök tizenkét embert a családomból.

– Miért kellene őket megölnöd? Vágd le tizenkét embernek a családodból a lábán és a kezén a körmöt, és ezzel teljesíted az esküdet – mondta a ravasz Sziridon.

Balszag kereke nem hallgatott rá, továbbgurult. Azonban ismét elébe került az úton Sziridon. Ezúttal öregasszonynak változva át.

– Legyen egyenes az utad, kerék! – mondta az öregasszony. – Mi történt veled, miért vagy annyira szomorú?

– Az ég szerelmére, mit tegyek? A családomból tizenkét embert kellene megölnöm, hogy teljesítem a nart Szoszlanak adott eskümet.

– De miért kellene őket megölnöd? Vágd le a családodból tizenkét embernek a lábán és a kezén a körmöt, s ezzel teljesíteni fogod az esküdet!

A kerék nem engedelmeskedett, hanem továbbgördült. Ismét elébe futott Szirdon fiatalemberré változva, akinek éppen most serked az arcán a szakálla, és a kerék mellé állt az úton.

– Legyen az utad egyenes, te kerék! – mondta neki. – Miért vagy annyira szomorú?

– Szavamat adtam a nart Szoszlanak, hogy megölök a családomból tizenkét embert. Most pedig azért gördülök, hogy teljesítsem ezt az ígéretet.

– Azonban miért kellene neked megölnöd őket? Vágd le tizenkét embernek a családoból a lábán és a kezén a körmöt – mondta neki az ifjú.

Semmit sem felelt a kerék, elgördült mellette. De amikor kissé továbbjutott, elgondolkodott:

«Íme, az öregember, az öregasszony meg az ifjú ugyanazokat a szavakat mondták nekem egyazon dologról. Hiszen nem vártak érte tőlem semmiféle jutalmat. Megszívlelem a jó tanácsaikat».

Ekkor hazagurult, és lenyírta a családjából tizenkét embernek a lábáról és a kezéről a körmöt. Ezután békésen üldögélt otthon.

Napok napok után, hetek hetek után teltek. A ravasz Szirdon, Gatag fia időről időre felkereste Balszag kerekét.

– Meg kellene próbálnod, híres kerék, hogy még egyszer megbosszuld Szoszlanon a megalázást – szólt neki Szirdon.

De ekkorra már elment a haragja Balszag kerekének, és így válaszolt Szirdonnak:

– Hej, te ravasz róka, hagyj már békét nekem! Hiszen miattad szakadt rám ez a szerencsétlenség.

Szirdon azonban, a nartok szerencsétlenségére, nem tett le a meggyőződéséről, Szoszlan elpusztításáról. Feloldotta hazug nyelvét, és ismét azt mondta Balszag kerekének, hogy támadjon Szoszlanra, ölje meg őt.

Kurdalagon ismét új acélból való küllőket rakott a kerékbe. Egyszer Szoszlan Zilihar mezején volt, és óvakodva kúszott hason fekve a vad irányába. Hirtelen, a semmiből előgördült Balszag kereke, térdből levágta a lábát, odavetette neki a családjából való tizenkét ember kezéről és lábáról levágott körmöket, és hazatért az égre.

Szoszlan Zilihar mezején fekszik, folyik a vére, körbepillant: „Kit lehetne elküldeni a nartokhoz a szomorú hírel?”

Egy sas repül el a feje fölött, Szoszlan így szól hozzá:

– Sas, légy a bánatomnak hírnöke! Repülj az Ahszartagatok háza fölé, s közöld a fivéreimmel, Urizmaggal és Hamiccal, hogy haldoklom, én a nart Szoszlan, a Zilihar mezőn, és senki sincs, aki a szememet lefogná!

– Szeretném azt látni, hogy még rosszabb állapotban vagy, mint most! – felelte neki a sas. – Vajon sajnáltál engem, amikor fáradtan egy fára vagy köre ereszkedtem? Nem, azon nyomban az íjad után kaptál, Ne hozzon többé örömet a számodra!

Kis idő múlva egy kánya repült el a feje fölött.

– Téged kérlek, kánya – könyörgött Szoszlan. – Légy az én nyomorúságomnak a

hírnöke! Repülj az Ahszartagatok háza fölé, és mondd el, hogy Balszag kereke levágta Szoszlan lábát, és siessenek hozzám a nemzetségem tagjai!

– Keresd csak te, keresd magad, amit akarsz! Számptalan tyúkja van Satanának, azonban hagyta-e valaha, hogy egyet is elvigyek? Te máris az újad után nyúltál – mondta a kánya és továbbbrepült.

Fekszik Szoszlan. Vár...

Hirtelen csicseregve egy fecske repült föléje. Megörült Szoszlan:

– Ó, te fecske! – mondta neki. – Repülj gyorsan az Ahszartagatok házához, és mondd el, hogy Balszag kereke levágta Szoszlan lábát. A Zilahar mezején haldoklik, s senki sincs, aki a szemét lefogná.

– Legyen meg az akarod – válaszolta a fecske. Túlságosan jó vagy hozzá, hogy itten egyedül haldokoljál, és senki nem akad, aki lefogná a szemedet. Én leszek a bánatodnak a hírnöke. Amikor eláztatott az eső, te felvettél engem, a ruhád keblébe rejtettél, és megmentetted az életemet. Te mindig nyitva hagyta nekem a hombárod ajtaját, én pedig jóllakhattam ott. Nem, sohasem feledkezhetem meg a te jótetteidről!

– Maradj örökre az emberek kedvence! – hálálkodott neki Szoszlan.

A fecskemadár elrepült a nartok falujába a szomorú hírral.

Fekszik Szoszlan a mezőn, várja, mikor érkeznek hozzá a nartok, lefogni a szemét.

Fekete holló repült el Szoszlan fölött, s amikor meglátta, hogy Szoszlan haldoklik, sírva fakadt:

Elárvultam, Szoszlan. Hogyan éljek nélkülüded? Minden ösvényt és szakadékot telerakta vaddal, és ezért mindig meg tudtam tölteni a begyemet. Ki fog ezután etetni?

Fölöslegesen keseregsz, válaszolta Szoszlan. – Semmi sem segít a sírásodon. Repülj hozzám közelebb és lakjál jól a véremmel.

– Hogy beszélhetsz így, Szoszlan? Hiszen a lelkem szakad meg miattad – felelte a holló.

És látva az őszinte bánatát, azt mondta neki Szoszlan:

– Ha valahol messze, ahol az ég a földet éri, egy dög fog feküdni, mindig lelj arra rá. Véres oszloppal lesz megjelölve a hely, ahol feküdni fog, éles szemeiddel keresd meg ezt az oszlopot, és mindig jól fogsz lakni. Az Isten adjon neked sok szerencsét!

Elrepült a holló. Ekkor pedig egy varjú körözött Szoszlan feje fölött, és siránkozott:

– Ó, ki fogja most minden nap gazdagon megteríteni az asztalomat? Ki fogja a szurdokot megtölteni vaddal? Hogy fogunk élni nélkülüded ezután?

– Repülj közelebb hozzám, – mondta neki Szoszlan. – Itt vannak a levágott lábaim, a megalvadt vérem, mindegy, hogy haszontalan rothadnak-e el. Edd meg őket, lakj jól velük, és ne siránkozz feleslegesen!

A varjú közeledett hozzá, hogy csipegessen a húsából és a vérből, Szoszlan pedig megátkozta őt:

– Te gonosz madár, reggeltől estig átkozod az embereket, de nem fognak rajtuk az

átkaid. Mostantól fogva estétől reggelig mozdulatlanul állj a fa ágán. Ilyen legyen a sorsod!

A vadállatok is odajöttek Szoszlanhoz. Először a medve érkezett. Tépi a szőrt a mellén az első mancsával, és üvölti:

– Mi lesz velem nélküled, Szoszlan? Ki pótol téged? Mindig jóllakattál az ételeiddel, amikor pedig megszomjaztam, eloltottad a szomjamat.

– Ne szomorkodj medve. A kesergés nem segít. Jobb, ha jóllaksz a hússal, amelyet a Halottak országába viszek magammal – mondta neki Szoszlan.

– Hogy mondhatsz nekem ilyet! – mondta fájdalmasan a medve, és még jobban elkezdett keseregni.

– Áldjon meg az Isten téged olyan szerencsével, hogy egyedül a nyomod látásától is elterüljenek az emberek félelmükben. A legnehezebb téli időszak öt hónapját élelem nélkül is ki tudd bírni a barlangodban.

Elment a medve. Múlt az idő, a farkas futott el mellette. Meglátta Szoszlant és hangosan felüvöltött:

– Hogy leszek meg nélküled? Mennyi vízmosást töltöttél meg nekem hússal! Ki pótolhat téged?

– Nem kell hiába szomorkodnod – mondta Szoszlan. – Ezzel most nem segítesz rajtam. Íme az én húsom, amelyet fölöslegesen viszek el magammal a Halottak országába. Lakjál jól vele pukkadásig.

– Hogy mondhatsz ilyen szavakat a barátodnak! – válaszolta a farkas, és még szomorúbban vonított.

Szoszlan pedig, amikor látta, hogy a lelke mélyéből sajnálkozik a farkas, megköszönte neki:

– Amikor rátámadsz a nyájra, legyen a szívedben akkora bátorság, amilyen az én szívemben is volt. Azonban légy olyan félénk, gyöngéd legyen a szíved, mint azé a lányé, aki még nem ment férjhez, amikor el kell futnod az üldözőid elől. És szálljon át a kisujjam ereje a nyakadba!

Elment a farkas, és akkor hirtelen a rókát pillantotta meg Szoszlan maga mellett.

– A farkát csóválva, vékonyka hangon sirdogált a ravasz róka:

– Elárvulok nélküled, dicső Szoszlan!

– Ne sírj hiába, róka – mondta neki Szoszlan. – Gyere inkább közelebb, és lakj jól a hússal, amelyet a Halottak országába fogok elvinni.

– A róka elkezdte mohón lefetyelni Szoszlan véré, de amikor a vérző térdeibe kapott bele, így kiáltott rá:

– Légy átkozott! A gyönyörű bundáért öljenek meg az emberek, de semmire se legyen használható a húsd!

A lehető leggyorsabban eliszkolt a róka, mást mit is tehetett volna?

A fecske elrepült a nartok falujáig, berepült az Ahszartaggatok házába, ráült a mestergerendára és csivitelte:

– A ti Szoszlanotoknak Balszag kereke szétvágta a térdét. Egyedül fekszik Zilahar mezején, várja a halált, és senki nincs, aki a szemét lefogná.

Feljajdultak, jajveszékélésbe kezdtek ekkor mind az idősebb, mind a fiatalabb nartok. Kis csoportokban indult el minden nart a Zilahar mezőre, mindenki igyekezett, hogy ő lehessen az, aki elsőnek érkezik.

Azonban mindenkit megelőzve vágatott oda a lován a ravasz Szirdon. Elsőként érkezett Szoszlanhoz, és így szólt hozzá:

– Hej, Szoszlan, korábban kellett volna neked meghalnod! Az összes nart kis csoportokban igyekszik ide, és minden csoport vidám éneklésbe fogott, minden nart vidáman énekel.

Szoszlan szíve majdnem megszakadt a keserűségtől, amikor ezeket a szavakat hallotta. Amikor azonban megérkeztek a nartok hozzá, és meglátta, hogy a férfiak az arcukat karmolják fájdalmukban, a nők pedig a hajukat tépdesik, így szólt:

– Méltatlan hírt hozott nekem rólatok Szirdon. Mutassátok meg őt! Hol van most?

Ki tudott volna most Szirdonra rálelni? Elvágatott és elrejtőzött. A nart ifjak felemelték Szoszlant és elvitték a faluba. Ekkor pedig valahonnan előkerült Szirdon. Elvágatott Szoszlan mellett és azt kiáltotta:

– Ó, te szerencsétlen Szoszlan, még egy gyalázat vár téged a szülői házában. Kígyók bőréből készült a koporsód, a halotti ruhádat pedig békák bőréből varrták.

Alig vitték be Szoszlant a szülői házba, mindjárt így szólt a rokonokhoz:

– Amíg életben vagyok, mutassátok meg nekem a koporsóm és a halotti öltözetemet.

Miért szükséges neked, az élőnek azt megnézned, hogy mit szántak neked a halálod után? Nem lesz olyan sem a halotti ruhád, sem a koporsód, hogy szégyenkezned kellene miatta. Te hatalmassá és dicsővé tted a nemzetségünket, nekünk áldoztat minden erődet, – vajon miért nem készítenénk neked méltó halotti ruhát, és vajon miért ne kísérenk el téged méltósággal a Halottak országába!

– Mit tegyek! – szólt Szoszlan. – Keserű szavakat mondott nekem Szirdon, nyugtalankodtam, hogy láthassam én is a koporsómat és a halotti öltözetemet.

Akkor a nartok kihozták a halotti öltözetet – értékes selyemszövetből valót. Megmutatták neki a koporsót, amely színaranyból volt kovácsolva. Szoszlan pedig úgy akarta, hogy élve adják rá a halotti öltözetet, és azt parancsolta, hogy élve tegyék bele a koporsóba.

– Akkor pedig így szólt:

Mától kezdve erőtlén vagyok, azonban amíg Balszag kereke életben van, nem hagy nekem nyugalmat. Annak, aki megöli őt, a kardom legyen a jutalma.

Hallgatnak a nartok, senki sem reménykedik abban, hogy képes megmérkőzni Balszag kerekével. De akkor megérkezett Batradz, Hamic fia. Amikor közölték vele Szoszlan végrendeletét, hallgatott, egy szót sem szólt, odament, fogta Szoszlan kardját, felkötötte az övére, és elment, hogy megkeresse Balszag kerekét. Kereste az égen és az ég alatt, de sehol sem tudta megtalálni.

Egyszer a nartok pásztora azt mondta Batradznak:

– A tenyészbikátok naponta odajár a kriptátokhoz, féktelenül bög ott, nem tudom, mi történt vele.

«Ez bizony különös!» – gondolta Batradz..

Levágta azt a bikát, a vállára öltötte a bőrét, odament a kriptához, és bögni kezdett, mint a bika. Hirtelen Balszag kerekének a hangját hallotta:

– Egyenek meg a halotti toron! Az égen és az ég alatt egyedül Batradztól félek, előle rejtőzöm, te pedig itt sem hagysz nekem nyugalmat.

– Tehát itt vagy! Én pedig az vagyok, aki elől bujkálsz. De most nem futhatsz el előlem – mondta neki Batradz.

– Amíg Batradz lehúzta magáról a bika a bőrét, Balszag kereke kiugrott és futásnak eredt. Batradz utána vetette magát.

Gácsérrá változott át Balszag kereke, és elrepült. Batradz akkor sólyommá alakult át, és üldözőbe vette. Balszag kereke félelmében egy síkságra bukott le, amely magas sással volt borítva. Batradz ismét emberré változott át, egyet tapsolt a tenyerével, és akkora forróság áradt ki belőle, hogy a síkság körös-körül tüzet fogott és lángra lobbant a sás is.

Ekkor egy fácán repült fel az égő tisztás fölé. Balszag megrémült kereke fácánná változott. Batradz ekkor sas lett, és a fácán után vetette magát. Tarthatatlan volt Balszag kerekének a helyzete, amikor a nartok faluja fölött repült, berepült a jósnő házába. Batradz a megszokott képét öltötte, és bement az asszonyhoz.

– Hol van az a fácán, aki elrejtőzött a házadban? Mondd meg gyorsan, hogy rád ne gyújtsam a gyermekeiddel együtt – parancsolta az ifjú.

Megrémült az öregasszony, és rámutatott a temetőre:

– Ott keresd. Az utoljára elhunyt sírjában rejtőzik, ebben a temetőben.

Batradz kiásta a sírt, kihúzta onnan Batradz kerekét, kétfelé hasította, és elvitte Szoszlan sírjára. Mint fejfát, beleszúrta a földbe. Azután felállt a sírra és tele torokból kiáltotta:

- Szoszlan! Íme elhoztam neked Balszag kerekét!

Ekkor Szoszlan a fivéreihez fordult:

– Hej, Urizmag és Hamic, építsetek nekem egy kriptát! Az egyik ablaka keletre tekintsen, hogy reggel betekinthessem hozzám a nap. A másik ablaka középre nézzen, hogy a nap délben is besüthessen, a harmadik pedig nyugatra, hogy este elbúcsúzhassak tőle. Az íjamat és a nyilaimat helyezzeitek mellém.

A fivérek teljesítették Szoszlan kérését, megépítették a kriptát, és belefektették Szoszlant. Az íját és a nyilait mellé tették.

Szoszlannek azonban nem kellett meghalnia. Bár láb nélkül feküdt a kriptájában, amikor elhangzott a riadó kiáltás, akkor felemelkedett, hogy honnan jön a riadó.

Egyszer egy fiú, egy nart pásztorgyerek elkiáltotta magát a kriptá mellett:

– Riadó!

Szoszlan felemelkedett a kriptájából és megkérdezte:

– Melyik oldalról fenyeget a vész?

A fiú pedig azt felelte:

– Ez csak tréfa volt. Sohasem láttalak, és szerettelek volna megnézni téged.

Szoszlan megsértődött, hogy még a gyermekek is elkezdenek gúnyolódni fölötte. Ettől az időtől kezdve pedig nem járt ki a kriptájából.

Batradz és a nartok Uacamong kelyhe

Sok kincse volt a nartoknak, mégis az Uacamong kelyhüket tartották a legértékesebbnek. Ennek a kehelynek a csodálatos tulajdonsága a következőkben rejtett: ha valaki – a torozók közül – igaz történetet mesélt a hőstetteiről vagy a vitézségéről, akkor felemelkedett ennek az embernek az ajkához. Ha pedig valaki érdem nélkül hengegett, akkor nem mozdult el a helyéről.

Egy szép napon, amikor a nartok tort tartottak, a csordulásig sörrel töltött Uacamong kelyhe éppen előttük állt. A nartok egymás után kezdtek el dicsekedni a hőstetteikről és a vitézségükről. Azonban ahányszor valótlanságot beszéltek, Uacamong kelyhe nem mozdult el a helyéről.

Egyedül csak Batradz ült csendesen ezen a toron, és nyugalommal hallgatta a nartok fecsegését. Amikor mindenki elhallgatott, Batradz könnyedén felállt a helyéről, az ostora nyelével megkocogtatta a kehely peremét, és azt mondta:

– Tegnap este vadászni voltam, a hegy oldalán haladtam felfelé, amikor rám támadt hét éjszakai démon. Kemény küzdelemben mind a hetet megöltem. Igazat mondtam, Uacamong kelyhe, ha ez valóban így van, emelkedj fel, és állj meg az apám, Hamic térdénél!

A kehely könnyedén emelkedett a földről, és Hamic térdénél megállapodott.

Batradz újból kopogott az ostornyéllel a kehely szélén, és mesélni kezdett:

– Hajnalban, hazafelé, egy másik lejtőn ereszkedtem lefelé, és hét hajnali demont pusztítottam el. Igazat mondtam, ha nem hazudtam, becsületkehely, emelkedj meg az apám, Hamic övéig!

Hamic övéig emelkedett a serleg. Amikor pedig Batradz tovább szándékozott beszélni, Hamic így szólt:

Csak arról beszélj, amiről beszélni kell, és hallgass arról, amiről nem illik beszélni.

Hamic azért mondta ezeket a figyelmeztető szavakat, mert a gabonából készült italban, amellyel Uacamong kelyhe színültig volt töltve, úszott egy apró zsírgyöngy, amelyben Hor-aldar, a gabona védőszelleme volt elrejtőzve. Azért rejtőzött el így, hogy kihallgassa a nartok kérdésését, szeretne volna megtudni, ki ölte meg a fiát. Hamic félt, ha Batradz tovább beszélne, a nartokra vonná Hor-aldar bosszúját.

Batradz azonban harmadszor is kopogott a kehely peremén, még határozottabban mondta a magáét:

– Ismét felfelé mentem a hegyoldalban, ott megküzdöttem Uacillának, a villám istenének hét fiával, és a bőség hét szellemével. Közöttük volt magának Hor-aldarnak, a gabona védőszentjének a fia, Bur-hor-ali is. Mindegyiket megöltem. Ha igazat mondok, akkor emelkedjen hát fel a kehely az apám, Hamic ajkáig.

Uacamong kelyhe Hamic ajkáig emelkedett, és abban a pillanatban kiugrott belőle Hor-aldar, tartva attól, hogy az itallal együtt őt is kiüssza Hamic. Hor-aldar elrepült, és dühösen esett neki az árpa szárának. Hat kalászt hozott ebben az időben a szárán az árpa. A markába szorította mind a hatot. A fia halála miatti dühében mind a hatot el szándékozott pusztítani, hogy bosszút álljon a nartokon. Ekkor azonban megkérte őt Uasztirdzsi:

– Ej, hagyj már meg egyetlen kalászt legalább a lovainknak! Így hagyott Hor-aldar az árpán csak egyetlen kalászt, ötöt pedig összemorzsolott.

Amikor Hamic fel akarta hörpíteni a kelyhet, gyíkok, kígyók, békák és más férgek jelentek meg benne. Nyüzsögtek, úszkáltak a serlegben, és mindnyájan Hamic szájába igyekeztek. Mintha acélból volna, olyan kemény volt Hamic bajusza, felapritotta, szétzúzta vele a férgeket, amelyek ismét elrejtöztek a kehely alján. Az acélbajszú Hamic pedig felhajtotta róluk Uacamong kelyhének tartalmát.

A nartok pusztulása

A dicső nartok egész életüket csatákban töltötték. Sok ellenségük erejét roppantották össze. Egytől-egyig elpusztították az óriásokat, sőt még a földi és az égi démonokkal is szembeszálltak. Hétszer hét földi démont irtottak ki, és kétszer annyi földi ártó szellemet.

Nem maradt senki, akivel összemérhették volna az erejüket. Elméláztak efölött, amikor a szerencsétlen Szirdon, Gattag fia, azt mondta:

– Mindig csak imádkoztok az Istenhez. Jobb lenne, ha próbára tennétek az erejét! A nartok így feleltek neki:

– Tényleg imádkozunk hozzá, pedig még azt sem tudjuk, hol található.

– Ha jól felbőszítetek, akkor személyesen is meg fog jelenni – mondta nekik Szirdon.

– Mivel tudánk őt feldühíteni? – kérdezték a nartok.

– Vigyen el benneteket az ördög, nartok, ha ilyen nehéz a felfogásotok! – korholta őket. Hagyjátok abba az imádását, felejtsétek el a nevét is, mintha nem is lenne.

Alakítsátok át a házaitok ajtaját, hogy magasabbak legyenek, hogy amikor beléptek, ne kelljen e fejeteket meghajtanotok, ne gondolhassa az Isten, hogy előtte hajlongtok. Cselekedjete így, s akkor maga jön hozzátok.

A nartok mindenben úgy cselekedtek, ahogyan Szirdon tanácsolta nekik. Az ajtaikat megmagasították, abbahagyták az imádkozást. Amikor már a nevét sem emlegették, egy fecskét küldött hozzájuk:

– Repülj el a nartokhoz, s kérdezd meg őket, miért sértődtek meg. A fecskemadár elszállt, leült egy fiatal fácskára, amely a nartok nihaszán nőtt, s hatiang nyelven csevegte:

– Követként érkeztem hozzátok. Aki előtt meghajoltatok, küldött engem, hogy kérdezzem meg tőletek: «Mit tettem olyat, nartok, ami miatt megbántódtatok?»

Urizmag tudott hatiangul, és a nartokhoz fordult:

– Akit kerestünk, elküldte hozzánk a követét. A követnek pedig választ kell adni. Gondolkodjatok a feleleten, döntsetek, s közöljétek velem az egyhangú válaszotokat.

– Miért kellene döntenünk? – mondták a nartok. – Ez a dolog már elrendeződött. Sokáig szolgáltunk az Istennek, ő pedig még csak nem is mutatkozott előttünk. Most küzdjön meg velünk, mérjük össze az erőnket.

Urizmag mindent elmondott a fecskének.

Elrepült a fecske, megjelent az Isten előtt, és tolmácsolta az Istennek a nartok üzenetét.

Az Isten ismét elküldte a madarat:

– Menj vissza ismét, s mondd meg nekik: „Abban az esetben, ha megküzdök veletek, mit szeretnétek inkább – hogy teljesen kiirtsam a nemzetségeteket, vagy csak hitvány utódokat hagyjak meg utánatok?”

A fecskemadár ismét elszállt a nartokhoz, átadta nekik az Isten üzenetét. Egymásra néztek, és így szóltak:

– Ha ki szeretné irtani a nemzetségünket, akkor irtsa ki egészen.

Néhány tökfilkó közbeszólt:

– Hogyan éljünk utódok nélkül, akkor hagyja csak meg a hitványakat, de maradjanak utódaink.

Akkor Urizmag szólt meg:

– Inkább utódok nélkül maradjunk, mint a hitvány utódokban éljünk tovább.

Minden nart egyetértett Urizmaggal. A fecske visszarepült az Istenhez, és elmondta neki, mit döntöttek a nartok.

– Nincs tőlem nyugtód – mondta az Isten a madárnak. – Kérlek még egyszer, szállj el a nartokhoz, és mondd meg nekik, aki csak teheti, öltözzön páncélba, s a következő pénteki napon jöjjön el Hiz mezejére, a nartok bajjívó helyére, s bemutatkozom nekik.

A fecske harmadszor is elrepült a nartokhoz, s tolmácsolta nekik az Isten szavait. Megörvendtek a nartok.

– Magával az Istennel fogunk megütközni! – mondogatták egymásnak. – Most megtapasztaljuk, milyen ő.

Az elkövetkező pénteki napon a nartok közül mindnyájan, akik csak teheték, fegyvert ragadtak, egymást sürgetve siettek Hiz mezejére, ahová meg volt hirdetve a párviadal. A nartok falujának lakói, nők és gyermekek, elfoglalták a helyüket az Uaz magaslaton, hogy láthassák a harcot.

Az Isten nem törekedett a nartok kiirtására, hanem elküldte hozzájuk a hírnökét, Uasztirdzsi, s meghagyta neki, hogy adja át a nartoknak:

– Menj el hozzájuk és mondd meg nekik: «Én nagyon szeretlek benneteket, nartok, nem akarlak kiirtani titeket. Gondoljátok meg még egyszer, örök életet adjak-e nektek, vagy örök dicsőséget! Válasszatok a kettő közül!»

Uasztirdzsi elment a nartok közé, és elmondta nekik, mit üzent az Isten.

– Mi szükségünk, hogy örökké éljünk? – mondták a nartok. Olyan csodálatos örökké élni? Azt akarjuk, hogy a dicsőségünk örökké maradjon meg a földön!

Uasztirdzsi visszatért az Istenhez, és azt mondta neki:

– A nartok úgy döntöttek, hogy nekik ne örök életet, inkább örök dicsőséget adj! Ekkor az Isten megharagudott a nartokra, s elátkozta őket.

– Egyetlen napi munkátok se hozzon nektek egyetlen mérő gabonánál többet!

Íme, betelt az átok a nartok felett. Bármennyi kévét is kicsépeltek naponta, csak egyetlen zsákocska magot kaptak belőlük. A nartok azonban találékonyak voltak, kitalálták, hogy mindenki csak egyetlen ugaszt csépel ki naponta, ami hét kévéből áll. Minden hét kévéből egy zsákocska gabonát nyer naponta, minden kalangyából tíz zsákocskával.

Eleinte semmiben sem szenvedtek hiányt.

Amikor az Isten tudomást szerzett a ravaszkodásukról, még egyszer megátkozta őket: a nappal maradjanak a mezők zöldek, a termés azonban csak éjjel érjen be, s legyen aratásra alkalmas.

Nappal, amikor csak kimentek a mezőre, mindig zöld volt a gabona. Akkor megpróbálkoztak az éjszakai aratással. Mihelyt kimentek a szántóföldre, az érett gabona átváltozott éretlenné.

A nartok ismét ravaszághoz folyamodtak. Kalyibákat állítottak a szántóföldek mellé, és kimentek oda éjszakára, íjakkal és nyilakkal felfegyverkezve. A nyilaikra kettős hegyeket erősítettek, s éjszakánként belőtték azokat a zsendülő gabonába. A nyílvégek levágták a kalászokat, s azok éretten maradtak. Amikor pedig örölték a gabonát, még a szarát is hozzáörölték a liszthez.

Így éltek még egy esztendeig. Akkor azt mondták egymásnak:

– Hát ezt meg miért tesszük? Hiszen magunk mondtuk az Istennek, hogy a dicstelen életnél jobb a dicső halál! – Ekkor mindegyik megásta a maga sírját, és belefeküdt.

Így lett végük a híres nartoknak.

Fordította: Kovács J. Béla

Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria

SZKÍTÁK, SZARMATÁK, ALÁNOK – AZ EURÁZSIAI SZTYEPPE IRÁNI NYELVŰ NOMÁDJAI

(nemzetközi interdiszciplináris konferencia Barcelonában)

2007. május 7. és 10. között két neves intézmény – a Barcelonai Autonóm Egyetem Ókor- és Középkortudományi Tanszéke és az Oroszországi Tudományos Akadémia Etnológiai és Antropológiai Intézete (Moszkva) – égisze alatt nagyszabású nemzetközi tanácskozás helyszíne volt a katalán főváros. A szervezők célja az volt, hogy a sztyeppei iráni nomádokkal foglalkozó tudományágak képviselői számot adjanak legújabb eredményeikről, lehetővé téve a nyelvészek, régészek és filológusok számára egy új kutatási stratégia kimunkálását.

Az eurázsiai sztyeppe évszázadokon – ha nem évezredekben – keresztül iráni nyelvű népek uralma alatt állt. Gyökereiket időben visszafelé nyomon követhetjük legalább a bronzkorig, de megalapozott vélemények szerint alighanem a Dnyeper vidékén kereshetjük az iráni népek őshazáját is. Első név szerint ismert sztyeppelakó csoportjuk a kimmerek voltak – a bronzkori kurgánnépek egyenes ági leszármazottai. Nyelvükről azonban olyannyira gyér ismeretekkel rendelkezünk, a rájuk vonatkozó forrásemlítések száma annyira csekély, tárgyi hagyatékuk pedig olymértékben vitatott, hogy kutatásuk komplex összefoglalására még nem érett meg az idő.

Elsősorban Hérodotosz munkái alapján tudjuk, hogy az eurázsiai sztyeppe korábbi iráni népeinek leszármazottai a szkíták, illetve szaka-masszageták (előbbieket a nyugati, európai, az utóbbiakat a keleti, ázsiai füves sztyeppe lakói). Miután valamikor a Kr. e. VI. század táján egy másik – a Volga és Dél-Urál-vidéken lakó – törzsük ragadta magához a hatalmat, az uralkodó szkíta csoportokat fokozatosan nyugat, illetve dél felé szorították. Így jött létre a Kr. e. III. századra két „utóállam” – mindkettő Kis-Szkítia néven. Az egyik a Krímbe, a másik Dobrudzsába. Az Uráltól a Dunáig a szarmata törzsek (aorszok, szirákok, roxolánok, jazigok) lettek az urak.

Míg Európában a Római Birodalom, addig Ázsiában Kína építette ki azt a határt, amely a nagyállattartó nomádok számára hosszú ideig áthatolhatatlan akadályt jelentett. Kína határáról indult az a népmozgás, mely elvezetett a konferencia tárgyát képező harmadik iráni népesség, az alánok térhódításáig. Kérdés, hogy valóban bevándorló nagyobb népességgel vagy csupán hatalomátvétellel kell-e számolnunk ebben az esetben. Tény, hogy a Kr. u. I. században egy új nép tűnt fel a Fekete-tenger északi partvidékén: az alánok. Az ő kilétükről és történetükről olvashatunk a

Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria

SZKÍTÁK, SZARMATÁK, ALÁNOK – AZ EURÁZSIAI SZTYEPPE IRÁNI NYELVŰ NOMÁDJAI

(nemzetközi interdiszciplináris konferencia Barcelonában)

2007. május 7. és 10. között két neves intézmény – a Barcelonai Autonóm Egyetem Ókor- és Középkortudományi Tanszéke és az Oroszországi Tudományos Akadémia Etnológiai és Antropológiai Intézete (Moszkva) – égisze alatt nagyszabású nemzetközi tanácskozás helyszíne volt a katalán főváros. A szervezők célja az volt, hogy a sztyeppei iráni nomádokkal foglalkozó tudományágak képviselői számot adjanak legújabb eredményeikről, lehetővé téve a nyelvészek, régészek és filológusok számára egy új kutatási stratégia kimunkálását.

Az eurázsiai sztyeppe évszázadokon – ha nem évezredekben – keresztül iráni nyelvű népek uralma alatt állt. Gyökereiket időben visszafelé nyomon követhetjük legalább a bronzkorig, de megalapozott vélemények szerint alighanem a Dnyeper vidékén kereshetjük az iráni népek őshazáját is. Első név szerint ismert sztyeppelakó csoportjuk a kimmerek voltak – a bronzkori kurgánnépek egyenes ági leszármazottai. Nyelvükről azonban olyannyira gyér ismeretekkel rendelkezünk, a rájuk vonatkozó forrásemlítések száma annyira csekély, tárgyi hagyatékuk pedig olymértékben vitatott, hogy kutatásuk komplex összefoglalására még nem érett meg az idő.

Elsősorban Hérodotosz munkái alapján tudjuk, hogy az eurázsiai sztyeppe korábbi iráni népeinek leszármazottai a szkíták, illetve szaka-masszageták (előbbieket a nyugati, európai, az utóbbiakat a keleti, ázsiai füves sztyeppe lakói). Miután valamikor a Kr. e. VI. század táján egy másik – a Volga és Dél-Urál-vidéken lakó – törzsük ragadta magához a hatalmat, az uralkodó szkíta csoportokat fokozatosan nyugat, illetve dél felé szorították. Így jött létre a Kr. e. III. századra két „utóállam” – mindkettő Kis-Szkítia néven. Az egyik a Krímbe, a másik Dobrudzsába. Az Uráltól a Dunáig a szarmata törzsek (aorszok, szirákok, roxolánok, jazigok) lettek az urak.

Míg Európában a Római Birodalom, addig Ázsiában Kína építette ki azt a határt, amely a nagyállattartó nomádok számára hosszú ideig áthatolhatatlan akadályt jelentett. Kína határáról indult az a népmozgás, mely elvezetett a konferencia tárgyát képező harmadik iráni népesség, az alánok térhódításáig. Kérdés, hogy valóban bevándorló nagyobb népességgel vagy csupán hatalomátvétellel kell-e számolnunk ebben az esetben. Tény, hogy a Kr. u. I. században egy új nép tűnt fel a Fekete-tenger északi partvidékén: az alánok. Az ő kilétükről és történetükről olvashatunk a

szakirodalomban a legtöbbit. Ugyanakkor az egyetlen olyan szkíta-szarmata nép, amelynek ma is élnek utódai: az oszétek az észak-kaukázusi Oszétiában (Oroszországi Föderáció), illetve a Kaukázus gerincén túl, Dél-Oszétiában (Grúzia). Egy középkori csoportjuk – a jászok – Magyarországon telepedett le (Jászág). Nem véletlen, hogy az előadók közül többen kitértek a szarmata/alán-oszét kapcsolatokra.

Végül nem hagyhatjuk említés nélkül a szkíta-szarmata népek kései „szereplését”, hisz e nélkül aligha lenne érthető, miért épp Barcelona adott helyet egy ilyen konferenciának. A IV–V. században a hunokhoz csatlakozott alánok „bekalandozták” egész Európát. Részt vettek Hispania megszállásában a germán vandálokkal egyetemben, majd ugyancsak velük eljutottak Észak-Afrikáig (Karthágó) is. Nem először vetődtek el csoportjaik Nyugat-Európa területére. Már korábban, a római hadsereg barbarizálódása jegyében Észak-Itáliába, Galliába és legfőként Britanniába telepítették át nagyobb kontingenseiket. Az utóbbi évek – nem alaptalan – felvetése, hogy Arthur királyon és a kerek asztal lovagjain át erősen hatottak az európai középkori lovagi kultúra kialakulására.

Időben visszakanyarodva azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a sztyeppe iráni népei a magyar nép etnogenezisében is nyilvánvalóan fontos szerepet játszottak. Az elmúlt években a kutatás mindinkább jelezte azokat a vonásokat – akár a nyelvben, akár a monda- és mesekincsben, az anyagi kultúrában stb. nyilvánuljanak meg –, amelyek iráni kapcsolatokat mutatnak.

Úgy gondoljuk, hogy a felsoroltakat figyelembe véve, mind fontosabbá válik a hazai kutatás számára is a szkíták, szarmaták és alánok megismerése.

A kissé hosszúra nyúlt bevezető után lássuk dióhéjban, hogy a barcelonai összejövetel alapján hol áll ma a sztyeppe irániak tanulmányozása!

A szervezők 14 országból több mint félszáz kutatót láttak vendégül. Többségük az Oroszországi Föderációból érkezett. Nem véletlen, hogy népes delegáció vett részt Észak-, illetve Dél-Oszétiából, de érkeztek kutatók Iránból, Kazahsztánból és a tengerentúlról – Ausztráliából, az Egyesült Államokból – is. Magyarországot e beszámoló szerzői képviselték.

Az előadások csaknem felét régészek tartották, kisebb hányadát történészek, nyelvészek és filológusok. Ez az arány nagyjából tükrözi a kutatás valós összetételét. Az „eltolódás” a régészet javára nem véletlen, hiszen a véges számú és viszonylag kis mennyiségű írott forrás és nyelvészeti adat mellett a sztyeppe iráni népek tárgyi hagyatéka hatalmas és igen gazdag, ráadásul folyamatosan bővül.

Az egyes tudományágak képviselői között az átjárók ma még meglehetősen szűkek. Az általunk vizsgált témakör nyelvi és filológiai forrásbázisa rendkívül sokrétű. A görög és a latin mellett a kínai, a grúz, az örmény és még jó néhány más nyelv ismeretére lenne szüksége annak, aki teljes áttekintést kívánna nyújtani az adott témakörrel. Emellett kellene figyelembe vennie a könyvtárnyi régészeti és néprajzi adatot, s nem hagyhatná figyelmen kívül a többi tudományág (hogy csak néhányat

említsünk: numizmatika, archeozoológia, antropológia, genetika, epigráfia stb.) eredményeit sem. Belátható, hogy ez lehetetlen. Szükséges tehát a különböző tudományterületek közötti szoros együttműködés. A konferencia szervezőinek – a katalán A. Alemanynek és az orosz I. Arzsancevának – előadása az együttműködés egy lehetséges megoldását kívánta bemutatni. Már a cím is hangzatos volt: „Alanica Bilingua. A források és a régészet.” Előadásuk a maga nemében példamutató, és a konferencián egyedülálló volt, s egyúttal megadta a konferencia alapfelületét, megmagyarázva a rendezők koncepcióját: a probléma többoldalú megközelítését minden lehetséges társtudomány oldaláról.

Ahogy az a négy nap folyamán is nyilvánvalóan kiderült, jelenleg zömében a régészek tesznek kísérletet arra, hogy az általuk vizsgált időszak történeti áttekintését adják. A konferencia nyitóelőadását is régész – V. Kovalevszkaja, az alán kutatás egyik orosz doyenje – tartotta, aki összefoglalta ismereteinket a korai eurázsiai iráni vándorlásokra vonatkozóan a bronzkortól kezdve az alánok kaukázusi térfoglalásáig.

A régészek saját diszciplínájuk eredményein kívül elsősorban a filológiai adatokat hasznosítják. Példaként hozhatjuk Sz. Szavenko munkáját, aki összevetette az alán lovas temetkezésekből kirajzolódó képet a források információival, és számos ellentmondást talált. Míg a hasonló részletek elemzése csaknem mindenki számára célravezetőnek tűnik, egy-egy korszak vagy terület átfogó történeti képének megfestése bizony gyakran vezet tévútra, ha a nyelvet és a filológiai problémákat nem ismerő régész képzett szakemberrel való együttműködés nélkül vág bele. Ezekre a nehézségekre hívta fel a figyelmet Sz. Perevalov.

Új színfoltként tűnt föl a jelenlévők között egy molekuláris biológus szakember, J. Pstrusińska, aki az egyes indoírani népek genetikai hasonlóságát kutatja. Talán nem véletlen, hogy épp Lengyelországból érkezett, ahol a nemesség a középkortól a szarmaták leszármazottaiként tartotta magát számon. Annyi bizonyos, hogy a „régészeti” genetika még annyira kezdeti stádiumában van, hogy megbízható eredmények – ha egyáltalán lesznek – csak a jövőben várhatók.

Térjünk át a kizárólag régészeti kérdéseket feszegető előadásokra! Talán közsímet, hogy a sztyepei iráni világ egyik legjellegzetesebb művészi/hitvilági leképeződése az ún. „állatstílus”. Eredete, tipológiája, törzsi meghatározása és legfőképpen értelmezése kutatógenerációk tanulmányainak homlokerében állt. Ezúttal térben Kazahsztántól a Kárpátokig, időben a stílus feltűnésétől a hanyatlásáig fogták össze az egyes előadások a téma legfőbb problémáit (M. Pogrebova és †D. Rajevszkij, A. Kantorovics, V. Mordvinceva, K. Lymer).

Több előadás az egy-egy régióban újonnan előkerült leleteket taglalta, így a Kubán-vidéki szkíta kurgánokról beszélt V. Erlih, a kaukázusi szkíták anyagáról A. Mosinszkij, a legújabb kazahsztáni szarmata régészeti emlékekről M. Kuszainova.

L. Jablonszkij a filippovkai új ásatások leleteit mutatta be. Az aranyszarvasairól világhírűvé vált Urál-vidéki szarmata temető egy rendkívül gazdag kurgánját tárta

fel az előadás szerzője, benne – a többi között – teljes felszerelésben eltemetett nehézpáncélos harcos sírjával. A részletes közlés hamarosan angolul olvasható a *Folia Archaeologica*-ban, a Magyar Nemzeti Múzeum folyóiratában.

A magyarországi szarmata kutatás szempontjából kiemelendő J. Zajcev beszámolója a Krím-félsziget késő szkíta kultúrájáról. Még ma is kérdéses, hogy a Kárpát-medencébe bevándorló egyes szarmata csoportok honnan érkeztek a Duna-vidékre. Nem tartjuk kizártnak, hogy e tekintetben figyelembe kell vennünk a Krím késői szkíta anyagi kultúráját (is).

Ugyancsak izgalmas volt a magyarországi szarmata kutató számára Sz. Jacenko tamgákról szóló munkája. A tamgák – ezek a máig sem tisztázott funkciójú jelek – széles körben elterjedtek a sztyeppe népeknél. Ha nem is nagy számban, az alföldi szarmata leleteken is kimutathatók. A sztyeppei kapcsolatok szempontjából ez a tény különösen becses számunkra.

A belső-ázsiai iráni városi civilizációk (Selyemút menti oáziskultúrák) és az ugyancsak iráni nomádok közötti kapcsolatokra több előadó is kitért: F. Kidd a horezmi falfestmények sztyeppei elemeire, N. Cleary a sztyeppei népek hatására Horezm építészetében. A. Karasulus a technológiai innovációk (pl. a kengyel) terjedésének mechanizmusát vizsgálta a sztyeppén. M. Canepa az indo-szkiták és szomszédaik vizuális kultúrájával foglalkozott.

Végül a sok kelet-európai, ázsiai vonatkozás után halhattunk több, nyugat-európai alán emlékekkel kapcsolatos beszámólót is. Régészeti közhelyeket cáfolt M. Kazanszkij és A. Masztikova prezentációja, amelynek témája az alán divat szerepe a kora népvándorlás kori elit viseletének alakulásában. Minthogy a hunkori arisztokrácia elképesztően gazdag ékszerkészletének létrejöttében a Kárpát-medencének központi szerepe volt, így a kérdés taglalása mindenképpen az egyik, számunkra leglényegesebb előadássá rangsorolta a keleti és nyugati anyagban egyaránt otthonosan mozgó kutatópáros munkáját, melyben – az általános trenddel ellentétben – azt hangsúlyozták, hogy a történészek túlértékelik az alánok szerepét a kora középkori uralkodói réteg divatjának formálódásában. Ezzel csengenek össze J. Pinar megállapításai, aki hat V. századi spanyolországi aranylelet kapcsán mutatta ki, hogy a kor általános divatját tükrözik, s nem határozhatók meg etnikailag; könnyelműség lenne alánnak, szvébnek vagy vandánnak besorolni őket.

Természetesen a nyugat-európai alán anyag messze nem olyan gazdag, mint a keleti. Ezért is számíthatott különleges érdeklődésre az az előadás, amely arra a kérdésre próbált választ adni, hogy lehet-e a spanyolországi alánok régészetéről beszélni? (J. López Quiroga – R. Catalán).

Számos régészeti előadás foglalkozott a kaukázusi alánok régészetével, ezen belül az alán hatalom központjával Észak-Oszétiában az V. században (T. Gabujev), az Észak-Kaukázus alán régióival a régészeti leletek és az írott források alapján (D. Korobov), az V–IX. századi alán amulettekkel (Z. Carikajeva-Albegova), s végül a

zmejszkajai katakombás temetőben előkerült lovas temetkezésekkel (R. Fidarov).

A Délkelet-Ázsiától az Ibériai-félszigetig ívelő spektrumon a Kárpát-medence két előadásban kapott központi helyet. Saját előadásunk azokat az ismereteket foglalta össze, amelyek a Kárpát-medence legkorábbi szarmata foglalásáról állnak rendelkezésünkre. A régi ellentmondás, amely évtizedek óta zavarja a kutatást, máig fennáll. Az tudniillik, hogy az írott források alapján valamikor a Kr. u. I. századra tehetjük az első szarmata törzs, a jazigok bevándorlását a Duna–Tisza közére. Ugyanakkor a legkorábbi időre keltezhető régészeti anyag jó esetben ennek a századnak a végére, de inkább a II. század elejére datálható. Előadásunkban, amelynek bővített magyar szövege a közelmúltban jelent meg a nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyvében, részletesen bemutatjuk a témára vonatkozó antik forrásokat, elemezzük a legkorábbinak tartott szarmata leletek típusait. Egyik fő megállapításunk, hogy az ún. „aranyhorizont” tárgyainak többségéről nem vagy csak bizonytalanul állapítható meg eredete. Számos nyom ugyanakkor az I–II. századi Krímbe vezet. A konferencia még inkább rávilágított arra, amit a cikk írása közben is éreztünk: a magyarországi kutatásban jelenleg hiányzik az olajozott együttműködés a régészek, nyelvészek és filológusok között. Annak ellenére így van ez, hogy hazánkban ennek lenne tradíciója. Gondoljunk itt Párducz Mihály szarmatás régész és Harmatta János iranista nyelvész harmónikus kooperációjára!

A magyar kutatás szempontjából kiemelkedően fontos volt a konferencia egyetlen numizmatikai beszámolója. Egy fiatal zaragozai kutató – F. López Sánchez – egyes római császárok érméinek felírataiból és hátlapi ábrázolásaiából kiindulva olyan, a Kárpát-medence szempontjából mindenképpen meghatározó jelentőségű történeti kérdésekre igyekezett választ adni, mint például az, hogy a nagy markomann–szarmata háborúktól idején, azaz a Kr. u. II. század utolsó harmadában valóban provinciát akart-e szervezni Marcus Aurelius császár az alföldi szarmaták szállásterületéből. Véleménye szerint az ezt megelőző időszakban, a rómaiak potenciális szövetségesként kezelték a Kárpát-medence iráni nyelvű népességét. Reményeink szerint ez a dolgozat a közeljövőben magyarul is hozzáférhető lesz a nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyvében.

A nyelvészeti előadások reflektorfényében elsősorban a szkíták, a szarmaták és az alánok nyelvének kapcsolatait, ezen belül is az oszéttal kimutatható rokon vonások álltak. Igen kevés olyan közszóval rendelkezünk, mely kiindulópont lehet egy ilyen jellegű vizsgálatban. Nem véletlen, hogy továbbra is központi kérdés az oszét viszonya a szkíta-szarmata-alán nyelvhez. Ezúttal J. Cheung interpretációját hallgathattuk meg. Több előadó Hérodotosz szkíta nyelvre utaló adatait vette ismételtlen górcső alá (J. Dzicojti, T. Salbije, E. Pirart). Sz. Kullanda más irányból közelített a kérdéshez, ő az ékírásos források szkítákkal kapcsolatba hozható szavait vizsgálta.

A régészek már korábban igyekeztek a sztyeppei iráni világ kontaktusaira rávilágítani az egyes tárgyak, tárgye gyűttesek, jelenségek kölcsönhatása és

előfordulása alapján. A szogd területek kutatása nem nevezhető e tekintetben újdonságnak. Újabb bizonyítékot szolgáltatott azonban ezúttal a nyelvészet: P. Lurje feladatának tekintette a szogd szókészlet iráni nomád (szaka) elemeinek felgyűjtését.

A sztyepei iráni népek saját írásbeliségének léte máig vitatott. Tény, hogy – ha létezett is valamiféle formája – gyakorlatilag teljesen hiányoznak az erre utaló értékelhető emlékek. A közszókhöz viszonyítva valamivel jobban ismerjük a tulajdonneveket, melyek egyfelől az auktoroknál, másfelől az epigráfiai hagyatékban (elsősorban a fekete-tenger-parti görög városokban állított síremlékekről van szó) fellelhetők, ám ezek is rendre a latinhoz vagy göröghöz stb. idomított formában, azaz némileg torzultan maradtak ránk. A tanaiszi feliratokban újabban felbukkant adatokat gyűjtötte csokorba ezúttal A. Ivancsik.

A kaukázusi alánok, illetve oszétek legkorábbi nyelvemlékeként tartják számon egyfelől a X. századi görög betűs zelencsuki sírfeliratot, másfelől a XII. századi bizánci Iohannes Tzetes művében, a Theogoniában leírt alán nyelvű köszönési formulát. Ezek legújabb értékelését nyújtotta T. Kambolov.

A forráselemzések közül elsősorban Dio Chryszosztomosz munkájára vetült fény. A görög szónok Kr. u. 97 körül látogatott el a Fekete-tenger északi partjának egyik legfontosabb városába, Olbiába. A régészeti kutatásban evidenciának számít – akárcsak a többi észak-pontusi görög városnak is – a fokozatos barbarizálódása. A szkíták, illetve a szarmaták és a görögök szoros „szimbiózisban” éltek e vidéken (ennek egy vonatkozásáról szólt pl. O. Sarov előadása a szarmata arisztokrácia temetkezéséről a Bosporusnál), amit például az epigráfiai anyagban a Kr. u. első századokban egyre szaporodó iráni névanyag már önmagában is jelez. Sajátos ellentmondásra mutatott rá A. Podoszinov, aki szerint a görög utazó nyomát sem lelte barbároknak Olbiában. Ez a tény ráirányítja figyelmünket a régészeti és történeti források között feszülő ellentétekre, valamint arra, hogy a közhelynek számító korábbi megállapítások gyakran komplex módon újravizsgálandók.

A filológusok szerteágazó iranzitikai munkáiból nyújtottak ízelítőt azok a kollégák, akik a kínai (L. Ramírez), az orosz (V. Petruhin), az örmény (M. Bais) források adataiba engedtek bepillantást. Különlegesség Szkítia említése az izlandi szagákban és más skandináv mítoszokban (T. Jackson).

Míg a kutatók zöme a szkíta-szarmata-alán világ szempontjából igyekezett értékelni a különféle forrásokat, addig az Iránból érkezett H. Borjian az Iráni-félföld lakóinak szemszögéből közelített: milyenek láthatták ők északi nomád rokonaikat.

A többi déli „magaskultúrának” ugyancsak sokszínű volt a kapcsolata a sztyepei nomádjaival. A nomád törzsek egyike-másika eljutott területükre. Talán a legjellegzetesebb a parthusok térfoglalása, akiknek nomád gyökereit M. Olbrycht elemezte. Rokon témát választott Ch. Baratin, aki a Hindukustól délre fekvő terület Kr. e. I. századi elitjének iráni eredetét vizsgálta.

A történész résztvevők – nem véletlenül – a hangsúlyt az alánokra helyezték, feltűnésükre Európában (A. Balahlancev) és Dél-Oszétia területén (R. Gaglojev). A hasonló témájú konferenciák örök „slágertémája” az a kérdés, mit is fed az alán népnév, hogyan viszonyul a többi szarmata törzsnévhez (N. Liszenko). Egy késői történeti kérdéskörrel foglalkozott F. Gutnov előadása, aki az észak-kaukázusi feudalizmus kezdetét világította meg.

S nem lett volna teljes egy alanológia tanácskozás, ha nem hangzott volna el néhány olyan előadás, amely az oszét népszokásokat, s a Nart eposzban fellelhető hatalmas hasznos adathalmazt próbálta meg történetileg interpretálni (R. Bzarov, F. Takazov).

A konferenciára egy barcelonai városnézés tette fel a koronát. Ekkor, a Bario Gótico egy hangulatos kocsmájában, némi vörösbor mellett vetődött fel, hogy a tanácskozást rendszeressé kellene tenni. A különböző tudományágak közötti – egyelőre még kialakulatlan, de reményteli – együttműködést erősíteni kell, harmonizálni a régészet és a nyelvészet, a történelemtudomány és a filológia eredményeit. Az ötlet megvalósulását reális közelségbe hozta, hogy az észak-oszét kormány, amely szemmel láthatólag különleges jelentőséget tulajdonított a konferenciának és amelynek vezetője külön levélben üdvözölte a résztvevőket, kezdeményezte a következő tanácskozás megrendezését fővárosában, Vlagyikavkazban.

Úgy gondoljuk, hogy ebben a folyóiratban felesleges lenne a magyar–oszét–jász kapcsolatok, a hazai szarmata kutatás jelentőségét hangsúlyoznunk, hisz ez magától értetődő. Ezek után nem marad más hátra, mint várnunk a barcelonai konferencia kötetének megjelenését, és a vlagyikavkazi összegyűjtetle magas szintű előadással készülnünk abban a reményben, hogy egyszer, a talán nem is olyan távoli jövőben hazánk is helyet adhat egy hasonló jellegű nemzetközi rendezvénynek.

AZ ÉGI TÜKÖR¹

Élt-éldegélt egy ember a feleségével, és egyetlen fiúgyermekükkel. Egyszer azt mondta a fiú a szüleinek:

– Meddig tûrjük még a nélkülözést? Engedjete el hazulról! Lehet, hogy valahol találok valami munkát, és megszabadítalak benneteket a szegénységtől.

Az anyja és az apja sokáig nem akartak ráállni, hogy elengedjék a fiukat, de ő csak hajtogatta a magáét, és végül felkészítették az útra. Az anyja könnyű és tápláló ételt készített neki, a legény beletette egy tarisznyába, a tarisznyát a vállára vetette, elbúcsúzott a szüleitől, és elindult szerencsét próbálni.

Ki tudja mennyit ment már, amikor elfogyott az ennivalója, amit magával hozott, és a fiút mardosni kezdte az éhség. Kiment az erdőszélre és szembetalálkozott egy farkassal. A legény elhatározta, hogy megöli a farkast, hogy csillapítsa az éhségét.

– Ne ölj meg – mondta a farkas –, inkább vakard meg a hasam az ujjaiddal, én pedig valamikor még segíteni fogok neked! A legény megvakarta a farkas hasát, és továbbment. Látja ám, hogy a földön ül egy sas. A sas megpróbált elrepülni, de nem tudott.

– Agyonütöm ezt a sast, és megeszem – mondta a fiú.

– Ehelyett inkább dobj fel egy ölnyire – felelte a sas –, és valamikor még megiszolgom neked. A fiú feldobta a sast, az csapdosott néhányat a szárnyával, és elrepült. A fiú pedig továbbment. Megy és látja, hogy egy róka beleesett egy csapdába.

– Lehet, hogy megeszem a rókát? – mondja a fiú. – Meghalok az éhségtől.

– Hol láttak már ilyet, megenni egy rókát? – felelte a róka. Az én húsom nem alkalmas ételnek. Inkább szabadíts ki a csapdából, meglátod én is megiszolgom neked.

Elengedte a rókát is. Ment, ment és elért a tenger partjára. Látja, hogy a hullámok partra vetettek egy nagy tokhalat.

– No, itt van ez, és én megeszem. – támadt a gondolat a fiúban, odaugrott és megragadta a tokhalat.

– Ne egyél meg engem! – mondta a hal. Bármikor előfordulhat, hogy te kerülsz nehéz helyzetbe, és akkor én meghálálom neked. Jót a jóért.

Megsajnálta a legény a tokhalat, visszadobta a vízbe. Hogy mennyit ment még, senki sem tudja, de nagy nehezen eljutott az aldar szálláshelyéig. Bement a szélső házba, ahol egy ördögös öregasszony lakott.

– Öreganyó, adj nekem szállást! – mondta a fiú.

¹ Az eredeti meséket oszétről oroszra fordította: Tajmuraz Szalamov, Megjelent a Darjal 2006. évi 5. számában

AZ ÉGI TÜKÖR¹

Élt-éldegélt egy ember a feleségével, és egyetlen fiúgyermekükkel. Egyszer azt mondta a fiú a szüleinek:

– Meddig тұrjuk még a nélkülözést? Engedjete el hazulról! Lehet, hogy valahol találok valami munkát, és megszabadítalak benneteket a szegénységtől.

Az anyja és az apja sokáig nem akartak ráállni, hogy elengedjék a fiukat, de ő csak hajtogatta a magáét, és végül felkészítették az útra. Az anyja könnyű és tápláló ételt készített neki, a legény beletette egy tarisznyába, a tarisznyát a vállára vetette, elbúcsúzott a szüleitől, és elindult szerencsét próbálni.

Ki tudja mennyit ment már, amikor elfogyott az ennivalója, amit magával hozott, és a fiút mardosni kezdte az éhség. Kiment az erdőszélre és szembetalálkozott egy farkassal. A legény elhatározta, hogy megöli a farkast, hogy csillapítsa az éhségét.

– Ne ölj meg – mondta a farkas –, inkább vakard meg a hasam az ujjaiddal, én pedig valamikor még segíteni fogok neked! A legény megvakarta a farkas hasát, és továbbment. Látja ám, hogy a földön ül egy sas. A sas megpróbált elrepülni, de nem tudott.

– Agyonütöm ezt a sast, és megeszem – mondta a fiú.

– Ehelyett inkább dobj fel egy ölnyire – felelte a sas –, és valamikor még megiszolgálom neked. A fiú feldobta a sast, az csapdosott néhányat a szárnyával, és elrepült. A fiú pedig továbbment. Megy és látja, hogy egy róka beleesett egy csapdába.

– Lehet, hogy megeszem a rókát? – mondja a fiú. – Meghalok az éhségtől.

– Hol láttak már ilyet, megenni egy rókát? – felelte a róka. Az én húsom nem alkalmas ételnek. Inkább szabadíts ki a csapdából, meglátod én is megiszolgálom neked.

Elengedte a rókát is. Ment, ment és elért a tenger partjára. Látja, hogy a hullámok partra vetettek egy nagy tokhalat.

– No, itt van ez, és én megeszem. – támadt a gondolat a fiúban, odaugrott és megragadta a tokhalat.

– Ne egyél meg engem! – mondta a hal. Bármikor előfordulhat, hogy te kerülsz nehéz helyzetbe, és akkor én meghálálom neked. Jót a jóért.

Megsajnálta a legény a tokhalat, visszadobta a vízbe. Hogy mennyit ment még, senki sem tudja, de nagy nehezen eljutott az aldar szálláshelyéig. Bement a szélső házba, ahol egy ördögös öregasszony lakott.

– Öreganyó, adj nekem szállást! – mondta a fiú.

¹ Az eredeti meséket oszétről oroszra fordította: Tajmuraz Szalamov, Megjelent a Darjal 2006. évi 5. számában

– Ha elfogadod a szegénységünket, vendégül látunk – válaszolta az öregasszony. Ottmaradt a legény az ördögös öregasszony házában. A háziasszony megvendégelte, amivel tudta, azután beszédbe elegyedtek.

– Az aldarunk lányáért a legkiválóbb kérők versenyeznek különféle országokból, de ő még senkinek sem adta a beleegyezését. Megparancsolta, hogy mindnek vegyék a fejét, és tűzzék a kerítéskaróra. Egyetlen szabad karó maradt – mondta az öregasszony.

– De miért ölette meg őket, mivel haragították meg annyira? – kérdezte a legény.

– Van egy égi tükre. Mindenkinek, aki feleségül kéri, azt a feltételt szabja: „Rejtőzz el háromszor, ahol akarsz! Meg foglak keresni az égi tükör segítségével. Ha nem találalak, azt jelenti, hogy a tiéd kell, hogy legyenek. De ha megtalállak, megparancsolom, hogy üssék le a fejed, és tűzzék a kerítéskaróra.”

– Nekem is szerencsét kell próbálnom – mondta az ifjú, és másnap elindult az aldar lányához. Ő azt mondta neki:

– Rejtőzz el háromszor! Ha nem találalak meg, azt jelenti, a tied kell, hogy legyenek. Ha megtalállak, leütik a fejedet, egy karó a kerítésben még szabad.

A legény ráállt. Kiment a tenger partjára. Kiúszott hozzá a tokhal és megkérdezte:

– Miben tudok segíteni neked?

– Rejts el engem a legmélyebb helyre! Az aldar lánya keresni fog az égi tükrét nézve. Ha megtalál, én elvesztem.

A hal kitátotta a száját, bekapta a legényt, és lemerült a tenger fenekére. Az aldar lánya vette a tükrét és keresni kezdte az ifjút. Kereste egész estig, és amikor leszállt a nap, meglátta a tenger fenekén. A tokhal visszahozta az ifjút a partra, és a szomorú legény visszatant az aldar lányához.

– Nos, megtaláltál?

– Megtaláltalak. De holnap még egyszer elrejtőzhetsz.

A második napon a sashoz ment a legény.

– Szükségem van a segítségedre – mondta. Az aldar lánya keresni fog engem az égi tükrét nézve. Ha megtalál, a fejemet veszik. Rejts el engem valahol!

A sas elvitte őt a hét hegy mögé, és elbújtatta egy szikla alá. Az aldar lánya vette az égi tükröt, elkezdte forgatni minden irányba, aztán azt mondja:

– Nézzétek csak, a sas elrejtette a szikla alá a hét hegy mögött!

A sas visszavitte az ifjút az aldar kastélyához.

– Megtaláltalak téged – mondta a lány.

– Megtaláltál – ismerte el a legény.

– Nos, holnap még rejtőzz el, de ez az utolsó alkalom!

Elment az ifjú, hívta a farkast.

– Hol vagy farkas? Segítséget ígértél nekem, és sohasem volt olyan szükségem a segítségedre, mint most.

Megjelent előtte a farkas, és megkérdezte:

– Miben lehetek a segítségedre?

– Rejts el engem, valahova messzire! Holnap keresni fognak, és ha megtalálnak, nekem végem.

A farkas elvitte a távoli sűrű erdőbe, és elbújtatta az ágak alá. Az aldar lánya reggel vette az égi tükrét, és keresni kezdte a legényt. Kereste a földön, kereste a föld alatt, – a legény nem volt sehol. Megnézte a fekete sziklákon, a fehér hegyekben, de nem volt ott. A nap már lenyugvóban volt, már-már leáldozott, és akkor felkiáltott az aldar lánya:

– Megtaláltam! A szürke farkas elbújtatta a sötét erdőben az ágak alá.

Kihúzta a farkas a legényt az ágak alól, és visszavitte

– Nos, megtaláltalak? – kérdezte a lány.

– Megtaláltál – felelte az ifjú. – Az egyezségünk szerint megölelhetsz, de azt kérem: engedd meg, hogy még egyszer elrejtőzzek!

– Annak az embernek, aki a madarakkal, az állatokkal, sőt a halakkal barátságban van, természetesen megengedem, hogy még egyszer elrejtőzzön.

Elment a fiú a mezőre, és elkiáltotta magát:

– Róka! Ha te nem segítesz, elvesztem.

Megjelent előtte a róka:

– Mire van szükséged?

– Bujtass el úgy, hogy ne lehessen megtalálni!

– Menjünk az aldar várához! Ott a fal tövében ásunk egy gödröt, te elbújsz, én betakarlak földdel és kövekkel, magam pedig asszonnyá változom, ráülök és fenni fogok.

Úgy is tettek. Az aldar lánya reggel vette a tükröt, kezdett különböző irányokba nézelődni, megnézte az ég mind a négy sarkát – a messzeségben sehol sem látta a legényt. Kezdte közelebb keresni, és látja: egyenesen a vár tornyának fala tövében van egy gödör, ott bújt el a legény, a verem felett pedig egy asszony ül és kendert fon.

Elcsodálkozott a lány, de hogy ne csodálkozott volna. Hányan jöttek megkérni őt, és egyiknek sem volt annyi barátja, mint ennek a legénynek.

A legény pedig, fejét lógatva, elment az ördögös öregasszony házához, és elmesélte a baját.

– Vendégem – mondta az anyóka –, csináljunk így! Menj el az aldar lányához, és kérd meg, hogy engedjen neked még egy próbálkozást! Lehet, hogy ezúttal szerencséd lesz.

A leány engedélyezett még egy próbálkozást az ifjúnak. Reggel az ördögös öregasszony azt mondja a vendégének:

– Megcsapdoslak egy nemezostorral, és te átváltozol agárrá. Elmegyünk az aldar palotájába. Amikor a lány keresni kezd téged, te a háta mögött állsz. Ő forgatni kezd a tükröt, te végig legyél a háta mögött, hogy a tükör ne kapjon el!

Vette az öregasszony a nemezostort, megcsapdosta a fiút, és az egy szép agárrá

változott. Elment az öregasszony a kutyával az aldar udvarába. Az aldar lánya és a szolgálói megőrültek a kutyának, simogatni kezdték, az agár pedig nem nézett a szolgálókra, nem hagyta el az aldar lányát.

Vette a lány az égi tükröt, kezdte benne keresni. Ahogy forgolódott a tükörrel, a kutya úgy mozgott a háta mögött, hogy elbújt mögé a tükör elől. Nézi a lány a tükröt – a legény nem látható sehol. Régen elmúlt dél, már a nap is lenyugodott, a lány egyre kereste. Végül leengedte a tükröt, és így szólt:

– Gyere elő, nem talállak. Úgy látszik, a tiéd kell legyenek.

Akkor az ördögös öregasszony megcsapdosta a kutyát a nemezostorral – és az agár visszaváltozott legénnyé.

Az aldar megáldotta a lányát és az ifjú vejét, aranyat és drágaságokat adott nekik, az anyóka pedig nekik ajándékozta a nemezostorát.

A legény és fiatal felesége felültek a magától járó szekerekre, és hazautaztak. A szülei ez idő alatt már nagyon megöregedtek. A fiú megcsapkodta őket a nemezostorral, és újra fiatalok lettek.

És élnek, éldegélnek mind a mai napig.

A TETŰ ÉS A BOLHA²

Réges-régen élt egy tetű és egy bolha. Búzát vetettek a tóparton. Learatták, kiscsépelték, ám amikor osztzkodni kezdtek nem tudtak megegyezni. Ekkor az agyafűrt bolha azt ajánlotta:

– Gyerünk, ugorjuk át a tavat! Aki átugorja, azé az egész búza, a másiké másfél szem.

– Jó. Legyen úgy – állt rá a tetű.

A hosszúlábú bolha ugrott, és a túlsó parton termett. A tetű összeszedte az erejét, ugrott, és mi történt: beletoccsant a vízbe a tó közepén.

– Bolha, barátom! Elpusztulok! Segíts gyorsan!

Hagyhatta-e a bolha a tetűt a bajban? Rohant a disznóhoz.

– Disznó, adj nekem gyorsan egy sörtét, kihúzom a barátomat a tóból!

A keményszívű disznó azt mondta a bolhának:

– Előbb hozz nekem makkot!

Elrohant a bolha a tölgyfához.

– Tölgyfa, adj nekem makkot! A makkot megeszi a disznó, a disznó ad nekem sörtét, én pedig kihúzom a barátomat a tóból.

– Jó, de a héja ne szálljon rám! – mondja a tölgyfa.

A bolha a hétéhez fordult:

² Megjelent a Darjal 2006.évi 3.számában.

– Héja, ne ülj a tölgyfára! A tölgy makkot ad nekem, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét, én kihúdom a barátomat a tóból.

A héja azt mondta:

– Előbb hozz nekem egy csibét!

Rohant a bolha a tyúkhoz.

– Tyúk, adj nekem egy csibét! A csibét megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgyfa ad makkot, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét, és én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja a tyúk:

– Előbb hozz nekem kölest!

Rohan a bolha a hombárhoz.

– Hombár, adj nekem kölest! A kölest felcsipegeti a tyúk, a tyúk ad csibét, a csibét megeszi a héja, a héja nem száll a tölgyfára, a tölgy ad makkot, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét, én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja a hombár:

– Jó, de az egér ne rágjon ki!

A bolha odarohant az egérhez:

– Egér, ne rágd ki a hombárt! A hombár kölest ad, a kölest a tyúk felcsipegeti, a tyúk csibét ad, a csibét megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét, én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja az egér:

– De a macska ne vadásson rám!

A bolha megtalálta a macskát:

– Macska ne üldözd az egeret! Az egér nem rágja meg a hombárt, a hombár kölest ad, a kölest felcsipegeti a tyúk, a tyúk csibét ad, a csibét megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét ad, én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja a macska:

– Először hozzál nekem tejet!

Rohan a bolha a tehénhez:

– Tehén, adjál tejet! A tejet kilefetyeli a macska, a macska nem kezdi üldözni az egeret, az egér nem fogja kirágni a hombárt, a hombár kölest ad, a kölest felcsipegeti a tyúk, a tyúk csibét ad, a csibét megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét ad, és én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja a tehén:

– Hozz nekem szénát!

Megtalálta a bolha a kaszásokat, kérlelni kezdte őket:

– Kaszások, adjatok nekem szénát! A szénát megeszi a tehén, ad érte tejet, a tejet fellefetyeli a macska, a macska nem fogja üldözni az egeret, az egér nem rágja ki a hombárt, a hombár kölest ad, a kölest felcsipegeti a tyúk, a tyúk csibét ad, a csibét

megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznó sörtét ad és én kihúzom a barátomat a tóból.

– Hozz nekünk pirogot!

Elugrált a bolha a faluba, elmondott mindent egy asszonynak. Úgy látszik, Isten jóra teremtette az embert, az asszonyt pedig az emberiség ékességére, az ő jó szíve a világ szépsége, az élet forrása. Végighallgatta az asszony a bolhát, és azt mondta:

– Jól van, nekem ennyi elég. Te pedig addig ringasd a gyermeket a bölcsőben!

A bolha ringatni kezdte a bölcsőt, egyszer sem csípte meg a babát, elfelejtkezett a szokásáról.

A háziasszony megsütötte a pirogot, a bolha elvitte a kaszásoknak, azok adtak neki egy nyaláb szénát, elvitte a bolha a szénát a tehénnek, a tehén adott tejet, a macska fellefetyelte a tejet, és felhagyott az egér üldözésével, az egér abbahagyta a hombár rágcsálását, a hombár kölest adott, a tyúk felcsipegette a kölest, adott csibét, a csibét megette a héja, nem szállt rá a tölgyfára, a tölgy makkot adott, a makkot megette a disznó, adott a bolhának sörtét, és ezzel a sörtével a bolha kihúzta a tóból a tetűt.

Ahogy megegyeztek, a tetű magához vette a másfél búzaszemet, az összes többi búza a bolháé maradt.

A tetű, bár elég buta volt, de megértette: a gyengének ravaszság nélkül nehéz megélnie. Keresnie kell egy magánál butábbat. Beletette a másfél magot egy bórzsákba, felfújta, a hátára vetette, és elindult az aldar városa felé. Betért a szélső házhoz, a zsákot letette a földre, maga pedig bement a házba, mintha otthon lenne. A kakasok és tyúkok, meglátva a zsákot, azt hitték élelem van benne, csipkedni kezdtek, és az összes levegő kijött a zsákból.

A tetű pedig szándékosan hosszan időzött a házban, beszélgetett erről-arról, aztán búcsúzni kezdett. Kiment az udvarra, és látja: a zsák üresen hever. A tetű jajgatni kezdett:

– Jaj, nekem! Jaj! Minden gabonám, egy teli zsákkal! Megették a tyúkjaitek! Jaj, jaj, teljesen kifosztottak, koldussá tettek! A házamat lerombolták, koldusbotra juttattak!

– Ó, ne sírj tovább, kárpótolunk a veszteségedért – mondta a házigazda. – Válaszd ki magadnak bármelyik tyúkot!

A tetű kiválasztotta a legszebb tyúkot, beletette a zsákba és továbbállt. Ment, mendegélt, elérkezett a következő udvarhoz. A zsákot a tyúkkal betette a birkák közé, ő maga pedig bement a házba. Ebben a házban szintén elidőzött, és amikor kiment, látta, hogy a birkák felöklelik a zsákot a tyúkkal.

– Ó, mekkora nyomorba döntötték a házamat a birkáitek! Megsemmisítettek mindent, amit hosszú éveken át gyűjtöttem, minden vagyonomat!

– Ne bánkódj annyira, vegyél el a tyúk helyett egy bárányt!

A tetű magával vitte a bárányt. Bement a következő udvarba, odakötötte a bárányt

a hízott tinók közé, és maga ismét bement a házba. Ott ismét elidőzött, és amikor kijött, látja, hogy a tinók felöklelték a szarvukkal a bárányt.

– Jaj, jaj, mit csináltak a tinóitok!

Az lett a vége, hogy erről az udvarról elvitt egy tinót. A tetű azon kezdett gondolkodni, hogy hol kellene éjszakáznia, és estére az aldar udvarába ért. A tinót beterelték az istállóba, a tetűt pedig bevezették a vendégházba.

– Hogyan, hát vendég vagyok én itt? Én távoli rokon vagyok, ezért bemegyek a házba.

Az aldarnak volt hét lánya, egyik szebb, mint a másik. Selyemruha volt mindegyiken, lábukon piros szattyanpapucsok, mellükön aranycsatok, a derekukon széles ezüstövek, és az öveken kis török függtek. A tetű egész este különféle játékokat játszott az aldar lányával, és amikor eljött a nyugovóra térés ideje, velük együtt vetettek neki ágyat. Amikor a lányok elaludtak, a tetű odalopakodott közülük a legszebbhez, kihúzta a törét a hüvelyéből, kiment az istállóba és megölte a saját tinóját. Aztán visszatért, visszatette a tört a hüvelybe, ő maga lefeküdt az ágyába, és mintha mi sem történt volna, aludt reggelig.

Reggel felkészült az útra, bement az istállóba és kiabálni kezdett:

– Óh, óh! Jaj, jaj! Lám, hogy bánnak az aldar házában a vendéggel. A tinómnak, a családom eltartójának, a támaszomnak, az aldar lányai közül valamelyik elvágta a torkát, és ő maga nyugodtan lefeküdt aludni. Nem hiába ijedtem meg mindjárt a késeiktől! –

– Hogyhogy? – mondta az aldar és a felesége. – Ki merészelt ilyet tenni? Ha valaki a lányaink közül ilyen gátlástalanul megkárosította a vendéget, a tetű vigye magával! Vizsgáljátok meg a töreiket!

Megvizsgálták, és a középső lány – a szépséges Dudu – töre véres volt.

– Vidd őt magaddal! —mondta az aldar.

A tetű beletette a szépséges Dudut a zsákba, a zsákot feldobta a hátára, és elindult táncolva a városból.

Ment a tetű az úton, a zsák a hátán, a zsákban a lány. Ment a tetű, és vidáman énekelt:

Másfél magért tyúkocska,
Tyúkocskáért bárányka,
Báránykáért tinócska,
Tinócskáért szép leány.

– Ugye, Dudu! – és megcsókolta a leányt.

Ment magában tovább, ment és újra rázendített:

Másfél magért tyúkocska,
Tyúkocskáért bárányka,
Báránykáért tinócska,
Tinócskáért szép leány.

– Ugye, Dudu? – és megcsókolta.

Így, vidáman énekelve és táncolva érkezett el estére a pásztorokhoz. A pásztorok a hegyekben töltik a napjaikat, zöld rétek között, vidámak és egészségesek, és szeretik megtréfálni az utazókat. Levágtak egy birkát, megvendégelték a tetűt saslikkal, és lefektették aludni.

Amikor a tetű elaludt, a pásztorok kiengedték a zsákból a szépséges Dudut, és a helyére tettek egy kutyát. Reggel újtára bocsátották a tetűt.

Ment a tetű magában tovább, és újra rázendített:

Másfél magért tyúkocska,

Tyúkocskáért bárányka,

Báránykáért tinócska,

Tinócskáért szép leány.

– Ugye, Dudu?

Beledugta a fejét a zsákba, ott volt a kutya, és az agyaraival elkapta a pofáját.

Fordította: Wirth Lajos

Kovács Szilvia

ALÁN DINASZTIKUS KAPCSOLATOK A 11-12. SZÁZADBAN

A Kaukázus, valamint előtere és az ott élő népek minden történelmi korban jelentős szerepet tölthettek be. Itt találkozott Kelet és Nyugat, a kereszténység és az iszlám, a római, majd bizánci és a keleti, valamint az iráni és török civilizáció. Az Észak-Kaukázusban élő – a Magyar Királyság területén a 13. században megjelent iráni nyelvű népességnek, a jászoknak az ősei, – alánok területe a középkorban stratégiaiul rendkívül fontos volt. Államuk ugyanis földrajzilag különböző birodalmak keresztútjának számító térségben feküdt. Ennek következtében a 7-10. század folyamán a Kaukázus megszerzéséért folytatott harcokban meghatározó volt a szerepük. A 10. században, a Kazár Kaganátus bukása után az Észak-Kaukázus központi részén a legerősebb hatalomnak számított. Feltételezhető, hogy sok szomszédos kaukázusi törzs tartozott a fennhatóságuk alá. Legfontosabb központjukat, Magaít régebb Minorsky csecsen-ingus területre lokalizálta (Minorsky 1958, 107). A legújabb kutatások nyomán azonban Nizsne-Arhizzal, egy ma már csak romjaiban álló erőddel azonosították, amely Bolsoi Zelencsuk folyó mentén van karacsáj-cserkesz területen (Allsen 1987-1991, 19). A Kaukázustól délre fekvő területekkel a Dariel-hágón (Alán-kapun) és Dagesztánon keresztül tartották a kapcsolatot.

A 10. században Bátorbanszületett Konstantin szerint a térség korábbi nagyhatalmának számító kazárokat az úzok mellett az alánok is meg tudják támadni. Sőt a 9. század végén és 10. század elején még hatalmas kazárok Krím-félsziget elleni támadásait is meg tudják akadályozni, ha szükséges (DAI 62-65). A kazárok elleni alán-bizánci szövetségről egy névtelen kazár levél Haszdai ibn Sapruthoz is említést tesz (Golb 1982, 114-115; vö. Golden 1980, 94-96; Hunyadi 2001, 168-169). Az alán uralkodó a 10. században egyike volt a császár „lelki fia” cím viselőjének. A másik két császári vazallus, akit e címmel ruháztak fel, a Balkán-félszigeten fontos bolgár cár, valamint a kis-ázsiai területeken szintén jelentős szerepet betöltő örmény király volt (Obolensky 1999, 221).

Annak ellenére, hogy a 11-12. század folyamán Bizánc szempontjából csökkent valamelyest korábbi jelentőségük, még mindig számottevő szerepet tölthettek be a Kaukázusban. Ez az időszak az alánok történelmében lényegében a komolyabb katonai konfliktusok nélküli stabil külpolitikai körülményekkel jellemezhető. Ebben az időszakban a szomszédos hatalmakkal való kapcsolataikban gyakoribbá válnak a dinasztikus házasságok.

A térség korábbi nagyhatalmai közül továbbra is kapcsolatban álltak a Bizánci

Kovács Szilvia

ALÁN DINASZTIKUS KAPCSOLATOK A 11-12. SZÁZADBAN

A Kaukázus, valamint előtere és az ott élő népek minden történelmi korban jelentős szerepet tölthettek be. Itt találkozott Kelet és Nyugat, a kereszténység és az iszlám, a római, majd bizánci és a keleti, valamint az iráni és török civilizáció. Az Észak-Kaukázusban élő – a Magyar Királyság területén a 13. században megjelent iráni nyelvű népességnek, a jászoknak az ősei, – alánok területe a középkorban stratégiaileg rendkívül fontos volt. Államuk ugyanis földrajzilag különböző birodalmak keresztútjának számító térségben feküdt. Ennek következtében a 7-10. század folyamán a Kaukázus megszerzéséért folytatott harcokban meghatározó volt a szerepük. A 10. században, a Kazár Kaganátus bukása után az Észak-Kaukázus központi részén a legerősebb hatalomnak számított. Feltételezhető, hogy sok szomszédos kaukázusi törzs tartozott a fennhatóságuk alá. Legfontosabb központjukat, Magaít régebb Minorsky csecsen-ingus területre lokalizálta (Minorsky 1958, 107). A legújabb kutatások nyomán azonban Nizsne-Arhizzal, egy ma már csak romjaiban álló erőddel azonosították, amely Bolsoi Zelencsuk folyó mentén van karacsáj-cserkesz területen (Allsen 1987-1991, 19). A Kaukázustól délre fekvő területekkel a Dariel-hágón (Alán-kapun) és Dagesztánon keresztül tartották a kapcsolatot.

A 10. században Bátorbanszületett Konstantin szerint a térség korábbi nagyhatalmának számító kazárokat az úzok mellett az alánok is meg tudják támadni. Sőt a 9. század végén és 10. század elején még hatalmas kazárok Krím-félsziget elleni támadásait is meg tudják akadályozni, ha szükséges (DAI 62-65). A kazárok elleni alán-bizánci szövetségről egy névtelen kazár levél Haszdai ibn Sapruthoz is említést tesz (Golb 1982, 114-115; vö. Golden 1980, 94-96; Hunyadi 2001, 168-169). Az alán uralkodó a 10. században egyike volt a császár „lelki fia” cím viselőjének. A másik két császári vazallus, akit e címmel ruháztak fel, a Balkán-félszigeten fontos bolgár cár, valamint a kis-ázsiai területeken szintén jelentős szerepet betöltő örmény király volt (Obolensky 1999, 221).

Annak ellenére, hogy a 11-12. század folyamán Bizánc szempontjából csökkent valamelyest korábbi jelentőségük, még mindig számottevő szerepet tölthettek be a Kaukázusban. Ez az időszak az alánok történelmében lényegében a komolyabb katonai konfliktusok nélküli stabil külpolitikai körülményekkel jellemezhető. Ebben az időszakban a szomszédos hatalmakkal való kapcsolataikban gyakoribbá válnak a dinasztikus házasságok.

A térség korábbi nagyhatalmai közül továbbra is kapcsolatban álltak a Bizánci

Birodalommal. Azonban annak ellenére, hogy a 11-13. századi bizánci írott kútfőink alapján a Komnénoszok (1081-1185) felismerik a külföldiekkel kötött dinasztikus kapcsolatok jelentőségét, az ekkor már keresztény alán fejedelmi házakkal¹ mégsem kötnek házasságot.²

Ugyanakkor a 11. század végén, a 12. század elején felemelkedő és nagyhatalmi státusra szert tevő Grúz Királyság számára az alánokkal való dinasztikus és katonai kapcsolatok alapvetővé váltak.

A kelet-európai rusz fejedelemségek is hasonló módon, azaz dinasztikus házasságokkal kötődtek az alánokhoz, ezt több fejedelem oszét származású felesége bizonyítja.

Jelen munka tárgya az alánok dinasztikus kapcsolatainak vizsgálata a 11–12. században a különböző szomszédos hatalmakkal. Ugyanis az alánok jelentőségét a vizsgált korszakban a dinasztikus kapcsolataik is tükrözik. A tanulmány a bizánci, a grúz és végül a rusz fejedelmek udvarába került hölgyek történetét veszi sorra.

A forrásaink, kevés kivételtől eltekintve nagyon szűkszavúan írnak ezekről a nőkről, azonban alaposan megvizsgálva ezeket a kútfőket mégis kiderül, hogy az idegen udvarokba került alán hercegnők nyugati kortársaikhoz hasonlóan néha nagyon fontos szerepet tölthettek be új hazájukban.

Közismert, hogy a bizánci uralkodók a 11. századig nem szívesen kötöttek házasságot idegen uralkodóházak hercegnőivel. A 11. században, több mint háromszáz év után tulajdonképpen VII. Dukasz Mihály (1071-78), majd III. Niképhorosz Botaniatész (1078-81) felesége, Alániai Mária volt az első keleti részekről származó idegen eredetű császárné.³ Alániai Mária történetére azonban nem fogok kitérni az előadásomban, mert ő neve ellenére IV. Bagrat grúz (1027-1072) uralkodó lányaként került a bizánci udvarba. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy véleményem szerint a jól tájékozott bizánci források szerzői nem véletlenül nevezték

¹ Az alánok keresztény hitre térésével kapcsolatban lásd Fejős 2001. Az alánok egy része azonban a 13. században sem volt keresztény. Erre utal Theodor, az alánok püspöke, aki egy 1226. január 6-án kelt levelében leírja, hogy nyájának tagjai hogyan áldoztak szellemeiknek a magas hegyeken (Alemany 2000, 239). Valamint Julianus, aki szerint „... *elérkeztek az Alániának nevezett földre, ahol keresztények és pogányok vegyesen laknak*” (Györfly 1986, 65). Egy 16. századi utazó, Giorgio Interiano pedig azt állítja, hogy a kaukázusi népeknél a kereszténység hatása az ő korában is felszínes (Göckenjan 1997, 96–97). Az alánok ma is élő utódainál, az oszétoknál a kereszténység és az iszlám elemeivel keveredő pogány hagyományok még a 20. században is éltek. Ez a különleges szinkretizmus teszi egyedivé az oszét kultúrát (N.E. Leeper: Ossetians. In: E12 VIII, 179–180).

² Ugyanakkor ebben az időben, azaz a 11–12 században az alán zsoldosok jelentőségét a bizánci hadseregben számos forrás tanúsítja (Kovács 2005, 219–225).

³ II. Jusztinianosz (685–695; 705–711) második felesége, Theodóra egy kazár kagán lánya volt. V. Konstantin (741-775) pedig 732-ben szintén egy kazár uralkodó lányát, Èiëákat vette feleségül, aki Bizáncban az Eirené nevet kapta.

Alániaiának a császárnét, akinek szépségét legtöbb forrásunk kiemeli. Több korabeli írott kútfő szerint az alán származású nők a külsejükkel vonták magukra a figyelmet. Ennek függvényében úgy vélem, hogy a kortárs bizánci szerzők feltehetően tudták, hogy a császárné édesanyja, Boréna alán származású volt. Tehát lehetséges, hogy Mária neve előtt az alániai jelző egyrészt a szépsége, másrészt viszont az édesanyja miatt szerepel.⁴

A Bizánci Birodalom a Komnénosz-dinasztia (1081-1185) idején ismeri fel a külföldiekkel kötött házasságokban rejlő igazi lehetőségeket (Kazhdan 2006, 31; Macrides 2006, 238-239). Így a vizsgált korszakban az első alán származású nő a bizánci udvarban nem feleség, hanem tús volt. Ez az alán lány érdekes karriert futott be a Bizánci Birodalomban IX. Konstantin Monomakhosz (1042–1055) szeretőjeként.

Mikhaél Pszelosz (1018–1096), aki a korabeli bizánci udvarban jelentős pozíciót töltött be, így közvetlen közlőre figyelhette meg a történeteket, egyik kedves témája volt szereplőinek szerelmi élete. IX. Konstantin Monomakhosz, amíg felesége, a Makedón-dinasztia egyik utolsó tagja, Zoé császárnő élt, diszkrét volt, nem merete bevinni a palotába, mint előző szeretőjét, Szklérénát (Psellos 6, 58-63; Sewter 1966², 183-186). Zoé halála (1050) után a fiatal kegyencnőt *szebaszté*⁵ címmel ruházta fel, császári testőrséget állított mellé, és úgy élt vele, mintha összeházasodtak volna, sőt szerette volna megkoronáztatni. Ez utóbbiban állítólag csak két dolog akadályoz-

⁴ A császárné leírását Anna Komnénának köszönhetjük, akit születésekor eljegyeztek Mária fiával. Azonban Mária fia a házasság előtt meghalt. A művelt császárlány szerint Mária „*mert egy bizonyos, hogy olyan alakja volt Máriának, mint a ciprusnak, bőre a hó fehérségéhez hasonlított, ovális arca olyan volt, mint a harmatos rózsza. Tekintetét halandó ember le tudná-e vajon írni? Lángszín szemöldökök íve alatt húzódtott meg világoskék szeme. Nem kétséges, hogy a költők gyakran megörökítették a legkülönbözőbb évszakok virágait, ám a baszilissza szépsége, elvakító gráciája, bájos és elragadó viselkedése őt minden művészi alkotás fölé emelte, sem Pheidiasz, sem Apellész, de semmiféle művész sem volt képes hasonló remekművet megalkotni. Úgy mondják, hogy a Gorgó feje kővé meresztette azt, aki rátekintett. Am amikor Mária feltűnt valaki előtt – a férfiak kővé meredve szegeződtek ahhoz a helyhez, ahol álltak, mintha elvesztették volna józan értelmüket és ítélőképességüket. Soha senki nem látta a részeknek egymáshoz s megint az egésznek külön-külön a részekhez illő ilyen isteni harmóniáját: élő remekmű volt, a legnagyobb elragadtatás tárgya a szépségre éhes emberek számára. Nyugodtan mondhatták volna őt a földre szállt Szerelme istennőjének*” (Passuth 20022, 90–91; vö. Alex. III, 2, 4)

⁵ A *szebasztosz* 'tisztletreméltó' cím, az 1–2. századi görög szerzőknél szereplő latin augusztusz megfelelője. A 11. században jelenik meg újra mint méltóságnév. IX. Konstantin Monomakhosz korábbi szeretőjének, Szklérénának hozta létre a *szebaszté* címet. Később I. Alexiosz is átvette a tisztségnevet, és a Komnénoszok korában a szebasztoszok több mint 90 százaléka a dinasztia rokonai közül került ki. A méltóságnév jelentősége azonban a 12. század végén csökkenni kezdett. A 14. századi ceremóniakönyvekben pedig már csak jelentéktelen rangot jelöl (Kazhdan 1991, 1862–1863).

ta meg: egyrészt már a harmadik felesége volt Zoé,⁶ ami a bizánci jog szerint nem volt szerencsés, másrészt a társuralkodó Theodóra se tűrt volna el egy ilyen sértést (Psellos 6, 152-154; vö. Sewter 1966², 235-236; Alemany 2000, 227-228).

Forrásunk szerint évente két-három alkalommal meglátogatták a fiatal szebasztét apja követei Alániából, és a császár úgy mutatta be a látogatóknak őt, mint hitvesét és császárnőt (Psellos 6, 155; vö. Sewter 1966², 237). Ráadásul vagyonekat költött annak érdekében, hogy kedvébe járjon: „*Történelme folyamán először az alánok földje elhalmoztatott a mi Rómánkból származó javakkal. Vitorlás hajók érkeztek a kikötőbe, és mikor ismét kifutottak a tengerre, mindig tőlünk származó értékes javakkal voltak megrakodva ...*” (Psellos 6, 153; vö. Sewter 1966², 236).

Pszellosz kihangsúlyozza, hogy a kegyencnő egy „nem túl jelentős ország”, Alánia királyának lánya volt, aki túszként került az udvarba. És némi malíciával jegyzi meg, hogy ezt a jelentéktelen országot, illetve annak követeit halmozta el a császár ajándékokkal (Psellos 6, 151; vö. Sewter 1966², 235-236).

Sajnos az alánok szép hercegnőjének nevét a források nem jegyezték fel, és arról sem beszélnek, hogy melyik alán uralkodó lánya volt.

Két elmélet létezik arra, hogy ki is lehetett ez az alán lány. Mielőtt ezeket ismertetném, meg kell említenem, hogy egyesek szerint az alán hercegnő azonos lehet azzal az Eirenével, aki később Iszaakiosz Komnénosz felesége lett 1071-, vagy 1072-ben. Niképhorosz Brüenniosz szerint VII. Dukasz Mihály trónralépésekor visszahívta a száműzetésben élő Komnénoszokat „és házasság révén őket rokonaivá tette, amikor ő maga számára korábban feleségül vette Máriát, Grúzia királyának teljhatalmú lányát, és feleségül adta az ő [Mária] unokatestvérét, Eirenét, az alán uralkodó lányát Isaakioshoz...” (Alemany 2000, 230–231). Itt meg kell jegyezni, hogy Niképhorosz Brüenniosz ezen mondata ellentmond annak a feltételezésnek, hogy a bizánciak nem tudtak különbséget tenni a Kaukázusból a bizánci udvarba kerülő előkelők között (Pritsak 1991, 52; Alex. 67). Visszatérve Iszaakiosz és Eirené⁷ házasságára, feltehetően része volt annak a folyamatnak,

⁶ Mivel VIII. Konstantinnak (1025–1028) nem volt fiú örököse először egyik lánya, Zoé és annak férje, III. Romanosz Argürosz lett az uralkodó. Miután Zoé megölette férjét, feleségül ment szeretőjéhez, egy paphlagóniai parasztfiúhoz, aki IV. Mihály néven lett császár (1034–1041). Majd Mihály halála után nővére, Theodóra erős pártjának nyomására együtt uralkodott a két testvér. Zoé harmadik férjével, IX. Konstantin Monomachosszal együtt gyakorlatilag hárman álltak a birodalom élén (Ostrogorsky 2001, 287–291).

⁷ Az uralkodócsalád hitere utalhatnának az idegenbe férjhez ment lányok keresztény nevei, azonban a Bizánci Birodalomban legtöbbször a házasság alkalmával új nevet kaptak, feltehetően annak jeleként, hogy az ortodox kánonjognak megfelelően a görög rítusú kereszténységet kellett felvenniük (Vryonis 1975, 131; Macrides 2006, 375). Erre jó példa Árpád-házi Szent Piroskának, I. (Szent) László lányának esete, aki II. János Komnénosz császár feleségéként az Eirené 'béke' nevet kapta (Moravcsik 20032, 72). Akárcsak III. Béla lánya, Margit, aki Iszaakiosz Angelosz feleségéként Bizáncban a Mária nevet kapta (Moravcsik 20032, 91).

amely során VII. Mihály a száműzetésből visszahívott Anna Dalasszénát és fiait kárpótolni kívánta (Hill 1999, 144). Ennek viszont részben ellentmond Brüenniosz felesége, Anna Komnéné, aki a házasságot Alániai Máriának tulajdonítja (Alex. II, 1, 4; vö. Passuth 2002², 54). Természetesen nem kizárt, hogy a császár a felesége hatására cselekedett. Egyes vélemények szerint Iszaakiosz e házasság következtében került jó viszonyba a császárnéval, Alániai Máriával, akinek viszont a Komnénosz testvérek az életüket köszönhetik (Hill 1999, 142).

Eirené és Iszaakiosz fiáról, Adrianosz Komnénoszról a 12. században Niképhorosz Bazilacesz egy dicsérő költeményt írt, ami a szülőkért való könyörgéssel kezdődik. Eirené kapcsán a szerző megemlíti családjának kiválóságát és népének nagyságát.⁸ Majd különböző dolgokat tudunk meg az alánokról: hogy ők a legbátrabbak a kaukázusi népek közül, hogy törzsekbe vagy nemzetségekbe szerveződve legeltetik nyájaikat, és király vezeti őket, aki a szomszédaival szemben fölényben van, valamint azt, hogy „*csak Krisztust szolgálják*” miután elfogadták a kereszténységet (Alemany 2000, 229–230).

Mivel Adrianosz Komnénosz Bulgária patriarchája, vagyis magas rangú bizánci tisztségviselő volt, az őt és családját dicsérő panegirikusz minden sorát nem kell hitelesnek elfogadnunk. Feltehetően hízelgő túlzásnak tarthatjuk azt, hogy családja és népe kiváló, és hogy népe a legbátrabb. Ugyanakkor a toposzok és túlzások mellett hasznos információkat is közöl az alánokról: királyuk van, aki a szomszédainál hatalmasabb, és hogy keresztények.

Eirené alán származását egy az Anna Komnéné művében, az *Alexiaszban* szereplő történet is megerősíti, amely szerint Iszaakiosz egyik lányát, Mária Komnénát 1088–1090 körül eljegyezte Trapezunt önálló sztratégoszanak, Theodorosz Gabrasznek fiával. Theodorosz röviddel ezután újránősült, és egy magas rangú alán nőt vett feleségül. Mikor azonban kiderült, hogy második felesége és Eirené első unokatestvérek, a két gyerek jegyességét felbontották (Alex. VIII, 9, 1-2).⁹

IX. Konstantin Monomakhosz kegyencnőjének életkorát nem ismerjük, de a bizánci jog szerint a lányok legkevesebb 12 éves korukban férjhez mehetnek, normális esetben azonban 15-20 éves korukban került sor erre (Talbot 1997, 121). Tehát feltehető, hogy az alán hercegnő tizenéves korában lehetett a császár szeretője. Psellosz szerint egyébként több kérője is akadt a szép túsznak (Psellos 6, 151-152; Sewter 1966², 235). A történethez tartozik még, hogy a császár egyik kedves embere, a „bohóc” Romanosz Boilas, beleszeretve a szép túsza, merényletet tervezett Konstantin ellen, hogy megszerezze az uralkodó szeretőjét (Psellos 6, 145-150; vö.

⁸ „*az alánok az ő népe, [Adrianosz] anyja az ő királynőjük (ἀάββέεόόά)*” (Alemany 2000, 229–230).

⁹ Anna Komnéné ebben az esetben nem pontos, ugyanis nem emiatt bontatott fel a jegyesség (Alex. 287).

Sewter 1966², 231-232). IX. Konstantin Monomakhosz halála (1055) és Iszakaiozzsal való házassága között 16 év telt el. Tehát ha azonos a két nő, akkor Eirené az 1070-es évek elején feltételezésem szerint harmincas éveiben járt. Mindenesre olyan korban volt, hogy férjének nyolc gyermeket szült, akik jelentős pozíciókat töltöttek be a későbbiekben a Bizánci Birodalomban.

Ha Eirené és IX. Konstantinosz Monomakhosz szeretője azonos is, továbbra is fennáll a kérdés, hogy kinek lehetett a lánya.

Erre két elmélet van: 1. a grúz trónkövetelő Demetrének volt a lánya (Garland-Rapp 2006). Demetre az alán Aldénak¹⁰ és I. Giorgi grúz királynak (1014-1027) volt a fia (Toumanoff 1990, 134), aki féltestvérétől, IV. Bagrattól több alkalommal is megpróbálta a trónt megszerezni. Tudjuk, hogy a bizánci udvar támogatta a trónkövetelőt (Skylitzés 389; Cheynet-Flusin 2003, 322; Alemany 2000, 222). Itt a következő kérdések merülnek fel: miért nevezik a bizánci források a grúz trónkövetelőt Alánia királyának? Talán az anyja miatt, akiről tudjuk, hogy alán származású volt. Vagy esetleg, mert Demetre megszerezte Alánia trónját a Grúz Királyságból való távozta után? A vizsgált időszakban mindössze hat alán uralkodót ismerünk név szerint, és Demetre nincs köztük.¹¹

A második elmélet alapján pedig nem lenne más, mint Dorgolelinek, IV. Bagrat grúz király (1027-1072) sógorának a lánya (Doguzov 1987, 18; Alemany 2000, 320). Vagyis mindkét esetben Alániai Mária unokatestvérének tekinthető.

Az alán nők, mint az előbbiekből is kiderült, a szomszédos Grúz Királyságban is megjelentek. A 11. századból az alán-grúz kapcsolatokról az első adatunk egy házasság. I. Giorgi grúz király (1014-1027) másodszor az oszét király lányát, Aldét vette feleségül, ebből a házasságból született a korábban említett fia Demetre (Demetrios) (Skylitzés 389, Cheynet-Flusin 2003, 322; Toumanoff 1990, 134), aki többször is megpróbálta testvére, IV. Bagrat félreállításával megszerezni a grúz trónt. Mindkét fiú a hatalomért folytatott harcban édesanyja, vagyis Demetre Aldé, Bagrat pedig a vaspurakáni Mariam támogatására is számíthatott (Thomson 1996, 287-288). Aldéről is ennek köszönhetően vannak információink. Róla azonban mindössze csak annyit tudunk, hogy a I. Giorgi özvegyeként mindent megtett annak érdekében, hogy fia megszerezhesse a Grúz Királyság trónját. Ióannész Szkülitzész szerint az alán származású Aldé III. Romanosz Argürosznak (1028-1034) ajándékozta ÉK-Grúzia egyik fontos erődjét, Anakop'it. A császár pedig fiát, Demetrioszt magiszteri címmel ajándékozta meg (Skylitzés 389; Cheynet-Flusin 2003, 322; Alemany 2000, 222).

¹⁰ A Nart-eposzban is megtalálható egy oszét női név, Eldæ vagy Aldæ alakban (Abaev 1949, 42).

¹¹ Urdure (megh. 1029-ben); Dorgoleli (IV. Bagrat grúz király (1027-1072) sógora; Alánia Mária nagybátyja); Atcon (11-12. század, Zsaron király apja); Zsaron (12. század, Dávid Szoszlan apja); Huddan (12. század); III. Giorgi grúz király (1156-1184 apósa; megh. 1207-ben); Davit Szoszlan (?) (Tjamar grúz királynő (1184-1213) második férje).

Ugyanakkor mivel a bizánciaknak nem állt érdekében egy erős grúz hatalmi szervezet kialakulása, a jogos trónörököst, IV. Bagratot (1027-1072) is támogatták, ő III. Romanosz egyik unokahúgát kapta feleségül, és *kuropalateszi* rangot mellé. De a trónkövetelő Demetrét is több alkalommal hadsereggel támogatták, aki sikertelen kísérletei után végül Bizáncban halt meg (Lordkiphanidze 1967). Itt kell megjegyezni, hogy egyes feltételezések szerint Demetre leszármazottja volt Dávid Szoszlan oszét fejedelem, Tamar grúz királynő férje (Alemany 2000, 321).

A következő alán származású nő a Grúz Királyságban, nem más mint a bizánci császárné Alániai Mária édesanyja, Boréna¹². Boréna a vizsgált korszakban az egyik legjobban ismert alán király, Dorgoleli testvére volt.¹³ IV. Bagrat grúz király, első feleségének halála után, az 1030-as években vette feleségül Borénát. Házasságukból három gyermek született: a már többször említett Alániai Mária (Márta) mellett II. Giorgi grúz király és egy Mariam nevű lány. A grúz királyné, Boréna elsősorban mint a grúz ortodox egyházi kultúra és kolostori élet támogatója ismert. Tudjuk, hogy a császárné lányával együtt támogatta a jeruzsálemi Kappatha kolostor építését (Garland-Rapp 2006), és az ő nevéhez kötnek egy a Szűzanyához írott himnuszt (Tarchnišvili-Assfalg 1955, 451; Lang 1957, 181). Ugyanakkor feltehetően lányához hasonlóan támogathatta az egyházi szerzőket és másolókat.

A grúz forrásokból szerzünk tudomást arról, hogy IV. Bagrat, miután egyedül nem tudta megakadályozni – a szeldzsükök által is támogatott – a kaukázusi gandzsai (ma Gäncä, Azerbajdzsán) emír támadásait, kénytelen volt sógora, Dorgoleli támogatását kérni. Az oszét uralkodó 40 ezer emberével kiegészített grúz hadsereg megtámadta és kifosztotta a mai Azerbajdzsán területén a Kur és Araksz folyók közötti részen fekvő muszlim fejedelemség, Arrán területét, és a grúz uralkodó számos várost és erődöt szerzett vissza ekkor. A történet érdekessége, hogy a grúz forrás azt sejteti, hogy az oszét király nem egyenlő félként vett részt a harcokban, hiszen a trónörökös, a jövendőbeli II. Giorgi (1072-1089) alá rendelték. Ezenfelül az a tény, hogy a harcok után Dorgoleli audienciát kért a sógorától, szintén az alárendeltséget sugallja (Thomson 1996, 304-305).¹⁴

Végül egy rusz-alán házassági kapcsolatra térek ki. Azonban meg kell jegyezni, hogy a 12. században több ilyen dinasztikus házasságról is van információnk. A korszak egyik legjelentősebb rusz uralkodója, III. Vszevolod Jurevics Vladimir első nagyfejedelem (1177–1212), egy oszét hercegnőt vett feleségül, akit az orosz forrá-

¹² Nevének első része megtalálható az oszétok digori és iron nyelvjárásában is, azaz d. *bor*, i. *bür* ‘sárga’ (Abaev 1949, 161).

¹³ Feltehetően egy Urdure nevű uralkodó gyermekei voltak. Urdureről azonban mindössze annyit tudunk, hogy elesett a grúz III. Kwirike királlyal (1010-1029) folytatott harcban (ICG 1976, 128-129).

¹⁴ Az arab források a támadást 1065-re datálják (Minorsky 1953, 22; text. 15*-16*).

saink Máriának neveznek (Dzanty-Vernadsky 1956, 219; Kuznecov 1984, 134).¹⁵ A házasság pontos körülményeiről nem beszélnek forrásaink, de az 1170-es évek első felében köttethetett. Van olyan elképzelés, hogy a Bizáncban nevelkedett (Vasiliev 1932, 357), illetve testvére, Andrej Bogoljubszkij (1157-1174) elől oda menekült Vszevolod éppen hazatérőben volt, mikor Tbilisziben a grúz uralkodó, III. Giorgi (1156-1184) egy oszét nőrokonát feleségül adta neki. Egyébként Andrej második felesége is egy oszét nő volt (Dzanty-Vernadsky 1956, 219), sőt a források tanúsága szerint merénylői között is voltak alánok (PSRL 9, 249). E házasságból, mint Vszevolod Bolsoje Gnyezdo 'Nagy Ől' mellékneve is utal rá, nyolc fiú és négy lány született, köztük Jurij Vszevolodovics, aki 1238-ban esett el a mongolokkal folytatott Szity mezei csatában. Ugyanakkor leszármazottaik közül néhányat az orosz egyház szentjei között tisztel, így például unokájukat, Alexander Nyevszkijt. A kegyes életű Mária és férje nevéhez fűződik a vlagyimiri Szent Demeter templomának építése. Mária nyugati és bizánci kortársaihoz hasonlóan az egyházi művészetet is támogatta (Franklin-Shepard 1996, 316). Halála után az egyház szentté avatta (április 1-én ünneplik) (PSRL 10, 49-50), így az orosz egyház harmadik szentje Olga és I. Szent Vlagyimir után (Karamzin 1816-1829; Karamzin 2006, 420; Dadianova 2004).

Összegzőképpen, mint az ismertetett példáim is mutatják, az idegen udvarokba került hölgyek több szerepet is betöltöttek új „lakhelyükön”, ugyanakkor jelzik Alánia szerepét a szomszédos hatalmak szempontjából. Hogy Bizánc számára ebben az időben az alánok már nem voltak annyira értékesek, mint a 10. században, talán az illusztrálja a legjobban, hogy az alán uralkodó lánya túszként volt az udvarban, és a későbbiekben is – mikor már a Komnénoszok is felismerték a keleti uralkodóházakkal való házasságok fontosságát – a dinasztia tagjainak leginkább a 12. században nagy hatalmi státusra szert tevő grúz Bagratida családból választottak feleséget.

Ugyanakkor a 11. században egyesített, majd a 12. században a szeldzsükkkel szembeni harcok folyamán felemelkedő Grúz Királyság számára fontos volt, hogy közvetlen északi szomszédai támogatását a maga számára biztosítsa (Lordkipanidze 1967).¹⁶ Ezt támasztják alá a fentebb idézett példáim mellett még III. Giorgi (1156-1184) házassága az oszét Huddan király (megh. 1172-ben) lányával, a szépséges Burduhannal¹⁷ (Georg.Chron. 54, 57, 107, 110). Ebből a házasságból született a

¹⁵ Meg kell azonban jegyezni, hogy a Nykyforovskaja Évkönyv szerint Mária egy cseh fejedelem lánya volt (PSRL 35, 19, 36).

¹⁶ Az alánok 1062-ben megtámadták Gandzsát, a szeldzsük vazallus Arrán fővárosát (Minorsky 1953, 15§; text. 14*). Ez a vállalkozás feltehetően a szeldzsük Alp Arszlán (1063-1072) akciójára volt válasz, melynek során grúz területeket pusztított (C.E. Bosworth: al-?abk. In: EI2 IV. 347). Egy második alán hadjáratra 1065-ben került sor (Minorsky 1953, 22; text. 15*-16*; Thomson 1996, 304-305).

¹⁷ A grúz krónika szerint: „... erény tekintetében minden más nőt felülmúlt” (Georg.Chron. 57). „... Burdukhan, akiben a nőiség minden bája megtalálható volt” (Georg.Chron 107).

grúzok nagy uralkodónője, Tamar (1184-1213), akinek második férje,¹⁸ mint már említettem, az oszét Dávid Szoszlan¹⁹ volt. Erre a házasságra 1188-ban került sor (GeorgChron. 61–62) Szoszlan maga is sokat tett a Grúz Királyság nagyhatalmi státusának megszilárdítása érdekében (Georg.Chron. 67–68, 73, 78, 82-83, 88, 118, 121, 124, 127-128, 129-131).

Az alánok rusz fejedelmekkel való kapcsolatait is a 11-12. században tulajdonképpen a békés dinasztikus kapcsolatok jellemzik (Baumgarten 1927, 70). A vizsgált időszakból első adatunk alán-rusz házasságra 1116-ból van (PSRL II, 284). Ekkor Vlagyimir Monomach egyik fia, Jaropolk a kunok ellen vezetett hadjárata során alánokkal tért vissza Kijevbe, köztük egy „nagyon szép” hercegnővel, akit feleségül vett. Sajnos nem derül ki egyértelműen, hogy ezek az alánok a kunok szövetségesei vagy alávetettjei voltak-e, és az sem teljesen egyértelmű, hogy a doni alánok lettek volna.

Az alánok ebben az időben feltehetően közvetítő szerepet tölthettek be a Grúz Királyság és a rusz fejedelemségek közt. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy III. Vszevolod miért éppen egy oszét hercegnőt vett feleségül, ui. Alánia fekvése következtében természetes szövetségesként jöhetett számba a kunokkal szemben (Vernadsky 1951², 358).

Az azonban feltűnő, hogy a forrásainkból legtöbb esetben nem derül ki, hogy milyen konkrét politikai történeti események következtében vagy közepette került sor ezekre a házasságokra. Természetesen még érdekesebb, hogy ezek a házassági kapcsolatok, úgy tűnik, hogy egyoldalúak voltak, vagyis a szomszédos hatalmak uralkodóházai csak kaptak lányokat feleségként az alán királyoktól. Arról azonban nem tudunk, hogy ezek az államszervezetek maguk adtak volna az alán uralkodóknak bizánci, grúz vagy rusz uralkodói családból származó nőt feleségként.

Ismert, hogy a korszakban legtöbb esetben egy nőről csak a férfakkal kapcsolatban vannak információink, és akkor is csak abban az esetben, ha az adott férfi is valamilyen szempontból rendkívüli jelentőségű. Ennek következtében szűkösek az adataink ezekkel a hölgyekkel kapcsolatban. Tulajdonképpen – mint az idézett példáimból kiderült – ezek a félnomád, de keresztény dinasztiákból származó hölgyek nyugati kortársaikhoz hasonlóan nemcsak az egyház és az egyházi kultúra támogatásában játszottak szerepet, de rendkívül műveltek is voltak.

¹⁸ Első férje pedig a korábban említett Andrej Bogoljubszkij fia, Jurij volt, akitől annak ürügyén vált el, hogy házasságuk második évében sem született még gyermekük (Vernadsky 1951², 360).

¹⁹ Szoszlan nevet viselte a Nart-eposzban az egyik hős. A név lehet, hogy török-mongol eredetű suslan 'vészjósló tekintetű', *susl?* 'fenyegető, komor' (IECOA III, 138-140).

Irodalom:

- Abaev, V.I. (1949): *Î ñãòèñéèé ÿçûè è òí èèèíð. Î ñéãã–Èãáéíãðãã: Àèãããì è ÿ Î ãéÑÑÑÑÐ.*
- Alemaný, A. (2000): *Sources on the Alans. A Critical Compilation. Handbook of Oriental Studies. Sect. 8. Central Asia. Ed. D. Sinor – N. di Cosmo. Vol. 5. Leiden-Boston-Köln: Brill.*
- Alex. = Anna Komnene: *Alexias*. Übersetzt, eingeleitet und mit Anmerkungen versehen von D. R. Reinsch. Köln: DuMont Buchverlag, 1996.
- Allsen, Th.T. (1987-1991): Mongols and North Caucasia. *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 7, 5–40.
- Baumgarten, de N. (1927): Généalogies et Mariages Occidentaux des Rurikides Russes du Xe au XIIIe Siècle. *Orientalia Christiana* IX, No. 35, 5-95.
- Cheyne, J-Cl. – Flusin B. (2003): *Jean Skylitzés: Empereurs de Constantinople. Texte Traduit par B. Flusin et annoté par J-Cl. Cheynet. Réalités Byzantines. Paris: P. Lethielleux.*
- Dadianova, V.T. (2004): *Î Î ãðèã-ßñúíã – ããèèéíé ï ðñããèðèãüíéçã çã èè ðóññéíé. ßðñèããñèçýéóèüððã¹ 1-2 (21-22).*
- Doguzov, K.G. (1987): *Àèçáíòèéñéí-Àèãñéèã ïòñíãñèý (Ó-Õ²² áá.). Áãóíðãðãðãð ãèññãðòãèè ïãñíèñéãéãó÷ãíé ñòãã ãé èãíèèããòãèñóíðè÷ãñéèð íãóé. Óáéèèèè*
- DAI = Constantine Porphyrogenetus: *De administrando imperio*. Greek text ed. by Gy. Moravcsik, English Transl. by R. J. H. Jenkins. New revised Edition. Washington DC: Dumbarton Oaks, 1967.
- Dzanty, D.- Vernadsky, G. (1956): The Ossetian Tale of Iry Dada and Mstislav. *The Journal of American Folklore*, Vol. 69, No. 273, Slavic Folklore: A Symposium. (Jul. - Sep., 1956), pp. 216-235.
- EP² = *The Encyclopaedia of Islam*. CD-ROM Edition v. 1.0. Brill NV. Leiden, 1991.
- Fejős B. (2001): Az alánok és a kereszténység. In: *Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás*. Szerk.: Felföldi Sz. – Sinkovics B. MÖK 15. Budapest: Balassi Kiadó, 36-44.
- Franklin, S. – Shepard, J. (1996): *The Emergence of Rus 750–1200*. London-New York: Longman.
- Golb 1982 = The Schechter Text – An Anonymous Khazar’s Epistole to • asdai ibn Ðapruð. In: Golb, N. – Pritsak, O.: *Khazarian Hebrew Documents of the Tenth Century*. Ithaca–London: Cornell University Press.
- Golden, P. B. (1980): *Khazar Studies. An historico-philological inquiry into the origins of the Khazars*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Göckenjan, H. (1997): Kelet-Európa népei a 13. századi magyar domonkosok útleírásaiban. *Aetas. Történettudományi Folyóirat*. 1997 (2-3). 93-119.

- Hill, B. (1999): *Imperial Women in Byzantium 1025-1204. Power, Patronage and Ideology*. New York: Longman.
- Hunyadi L. (2001): A Schechter-féle szöveg: egy névtelen kazár zsidó levele Haszdai ibn Sapruthoz. In: *Források a korai magyar történelem ismeretéhez*. Szerk. Róna-Tas A. MÖK 16. Budapest: Balassi Kiadó, 162-175.
- ICG 1976 = Άάδóοδè Άάδθàòèííè: Èñòíδèÿ Òάδñòάà Αδóçèíñèíái. Ì άδάάè, ñíάάάèè ì δάèèñèíáíáì , ñèíάάδÿì è è óèαçàò àè äì Í.Ó. Òάèàσè äçà Óάèèèñè, 1976.
- IESOA = Abaev, V. I.: Èñòíδèèí- ä è ì ìèíäè÷ ãñèèè ñèí áàð ìñàð è ìñèí áì ÿç ù èà. I-V. Ì ñèää-Èäfèíãðää, 1958-95.
- Karamzin, N. (2006): Èñòíδèÿ ãì ñóáàðñòáàĐì ññèéñèí äì á XII òí ì äð á 3 èíèääð. Èíèää I. Óì ì I-IV. Ì ñèää: Óàðíçèðèèèèää.
- Kazhdan, A. (1991): Eirené. In: *ODB II*.
- Kazhdan, A. (1991): Sebastos. In: *ODB III*.
- Kazhdan, A. (2006): A bizánci diplomácia fogalma. In: *A bizánci diplomácia*. Szerk. J. Shepard – S. Franklin. Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány. 11–35.
- Kovács Sz. (2005): Alán harcosok a bizánci hadseregben (1071–1185). In: *Abhivádana. Tanulmányok a hatvanéves Wojtilla Gyula tiszteletére*. Ed. by Sz. Felföldi. Szeged: SzTE-Ókortudományi tanszék. 219-225.
- Kuznecov, V.A. (1984): Í÷ äðèè èñòíδèè Àèài. Óðä äí é è è äçä Èçä àðäèüñóái «ÈĐ».
- Lang, D. M. (1957): Tarnišvili, M. – Assfalg, J.: *Geschichte der kirchlichen georgischen Literatur, auf Grund des ersten Bandes der georgischen Literaturgeschichte von K. Kekelidze bearbeitet*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana. (Review). *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*. Vol. 19, No. 1, 179-181.
- Ljubarskij, Ja.N. (1978): Ì èðàèè Ì ñäè. Èè÷íñòü è óáið÷äñóái. È èñòíδèè äèçáíðèèñèíáì ì δääóí áíèçì à. Ì ñèää: Èçä àðäèüñóái Í äèà.
- Macrides, R. (2006): Dinasztikus házasságok és politikai rokonteremtés. In: *A bizánci diplomácia*. Szerk. J. Shepard - S. Franklin. Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány. 357–381.
- Minorsky, V. (1952): The Alán capital *Magas and the Mongol Campaigns. *Bulletin of School of Oriental African Studies* 14/2, 221-238.
- Minorsky, V. (1953): *Studies in Caucasian History*. London: Taylor's Foreign Press.
- Moravcsik Gy. (2003²): Moravcsik Gy. (2003²): *Bizánc és a magyarság*. The new edition with Introduction by Makk F. Budapest.
- Obolensky, D. (1999): *A Bizánci Nemzetközösség*. Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány
- ODB = *The Oxford Dictionary of Byzantium*. I-III. Ed. chief A. P. Kazhdan. New York-Oxford: Oxford University Press, 1991.

- Ostrogorsky, G. (2001): *A bizánci állam története*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Passuth L. = Anna Komnéné: *Alexiasz. Ford.* Passuth L. Szeged: Lectum Kiadó. 2000².
- Pritsak, O. (1991): Alans. In: *ODB*. I.
- Psellos = Michael Psellus: *Fourteen Byzantine Rulers*. Trans. with an Introduction, by E.R.A. Sewter, London: Penguin Classics 1966².
- PSRL = Ī iē í íā Ńíáđáíéá Đónñéèð Ēáđîĩ èñăĕ. Ò.2.Đăă. Ēèðà+ăă, Ă.Ń.(Ī í ñéââ, 1950²); T. 9-10. Đăă. Òèđî ì èđîâ, Ī .Í. (Mîñéââ, 1965³); T. 35. Đúââîîâ, Ă.Ă. (Ī í ñéââ, 1980). Ēĉă òđăüñòâî «Ī äĉêâ».
- Talbot, A.-M. (1997): Women. In: *The Byzantines*. Ed. by Cavallo, G. Chicago–London: The University of Chicago Press, 117–143.
- Tarchnišvili, M. – Assfalg, J.: *Geschichte der kirchlichen georgischen Literatur, auf Grund des ersten Bandes der georgischen Literaturgeschichte von K. Kekelidze bearbeitet*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Thomson, R. W. (1996). *Rewriting Caucasian History: The Medieval Armenian Adaptation of the Georgian Chronicles, the Original Georgian texts and the Armenian Adaptation*. Transl. by R.W. Thomson. Oxford: Clarendon Press.
- Toumanoff, C. (1990): *Les dynasties de la Caucasic chrétienne de l'Antiquité jusqu'au XIXe siècle*. Rome: no publisher listed.
- Vasiliev, A.A. (1932): Was Old Russia a Vassal State of Byzantium? *Speculum* Vol. 7, No. 3, 350-360.
- Vernadsky, G. (1951²): *Kievan Russia*. London: New Haven.
- Vryonis, S. Jr. (1975): Byzantine and Turkish Societes and their Sources of Manpower. In: *War, Technology and Society in the Middle East*. V. J. Parry – M. E. Yapp. London, 125-152.

Web-irodalom:

- Garland, L. – Rapp, Jr., Stephen: Mart' a-Maria “of Alania” In: *De Imperatoribus Romanis. An Online Encyclopedia of Roman Emperors*.
http://www.roman-emperors.org/marylal.htm#N_6. 24 July 2007 13⁴²
- Karamzin, H.M. (1816–1829): ĒñòîđèÿăîñóââđñòââĐîññèéñêîâî.
http://www.magister.msk.ru/library/history/karamzin/kar03_03.htm. 5 August 2007 16⁵⁵
- Lordkiphanidze, M. (1967): *Georgia in the XI-XII centuries*. Tbilisi.
<http://www.georgianweb.com/history/mariam/index.html>. 27 July 2007 19⁰³
- Íèèèèđîđ³ăñéèè Ē³đîĩ èñ: <http://litopys.org.ua/psrl3235/lytov15.htm#page19>; <http://litopys.org.ua/psrl3235/lytov16.htm#page36>. 12 August 07 11⁰¹

OSZÉT KÖLTŐK VERSEIBŐL¹

Kosztá Hetagurov

BÁNAT

Bánat szülötti, keserűn sírjatok!
Jobb lenne nekünk kormos hamuként.
Örömmámorban zajongó népirtók,
Omoljatok össze vétkeitekért!

Csak egy is közületek ránk találna,
Népem sajtó zokogását látva.
Egy sincs köztetek, ki nagy bánatunkra,
Velünk, fájó könnyeit hullajtja.

Lánkra vertétek meggyötört testünket.
Földben halottak nyugtot nem lelnek!
Büszke hegyeinket is elvették!
Vesszőzésünknel nincs nagyobb vétek!

Szétszéledünk, elhagyva kis hazánkat,
Szétkergettek, mint dühödt vadállat!
Vezérünk, hol vagy? Gyűjts össze bennünket,
Tán eljövendő, szebb életünknek...

Legyőzőink mély szakadékba löknek.
Haza-anyácskánk zokogva sóhajt.
Szégyenünkben dicstelenu halunk meg:
Jöjj, Vezérünk! Nyújtsd e végső óhajt.

¹ A költők közül a legnagyobbnak tartott Koszta Hetagurov 1859-1906-ig élt. A többi költő verseit az Észak-Oszétiában megjelenő Darjal internetes folyóirat orosz nyelvű változataiból ültettük át. A műfordításokat Molnár-Ilés Gábor végezte a Tavasszal című vers kivételével, amely Berki Ferencné Erzsike munkája. A nyersfordítások elkészítésében Dercze Lászlóné Ludányi Anna és Szakállós Lajos voltak segítségünkre.

OSZÉT KÖLTŐK VERSEIBŐL¹

Kosztá Hetagurov

BÁNAT

Bánat szülötti, keserűn sírjatok!
Jobb lenne nekünk kormos hamuként.
Örömmámorban zajongó népirtók,
Omoljatok össze vétkeitekért!

Csak egy is közületek ránk találna,
Népem sajó zokogását látva.
Egy sincs köztetek, ki nagy bánatunkra,
Velünk, fájó könnyeit hullajtja.

Lánkra vertétek meggyötört testünket.
Földben halottak nyugtot nem lelnek!
Büszke hegyeinket is elvették!
Vesszőzésünknel nincs nagyobb vétek!

Szétszéledünk, elhagyva kis hazánkat,
Szétkergettek, mint dühödt vadállat!
Vezérünk, hol vagy? Gyűjts össze bennünket,
Tán eljövendő, szebb életünknek...

Legyőzőink mély szakadékba löknek.
Haza-anyácskánk zokogva sóhajt.
Szégyenünkben dicstelenu halunk meg:
Jöjj, Vezérünk! Nyújtsd e végső óhajt.

¹ A költők közül a legnagyobbnak tartott Koszta Hetagurov 1859-1906-ig élt. A többi költő verseit az Észak-Oszétiában megjelenő Darjal internetes folyóirat orosz nyelvű változataiból ültettük át. A műfordításokat Molnár-Ilés Gábor végezte a Tavasszal című vers kivételével, amely Berki Ferencné Erzsike munkája. A nyersfordítások elkészítésében Dercze Lászlóné Ludányi Anna és Szakállós Lajos voltak segítségünkre.

Ahszár Kodzati

Én és a szúnyog

A szúnyog és én – bezárva egy zugban,
Én és a szúnyog – drámai helyzet...
Vérszívó öcsém, vidám szíved dobban?
Éhségtől sorvadsz... Őrizd türelmed!

Téged megértlek, várjál még egy kicsit –
Kialszik a fény... Szívem megremeg –
Lecsapsz rám, mint egy bombázó „Messzersmidt”,
Idézve e feszítő félelmet!

Ilyen az élet: fáradhatatlan harc,
Friss véremmel repülsz a sötétbe...
Kis szobácskámban csakis engem akarsz!
Barátocskám, ez így nem jön össze!

Most én fölkelek és tested szétkenem,
Gátlástalan, bűnös gonosztevő!
Megloptál, mint tolvaj a sötétben,
Az én véremtől vígan zümmögő...

Egyébként pedig... Hagylak, hogy röpjél el!
Jól laktál már, nem vagyok kegyetlen!
Vérem gazemberek isszák gyönyörrel!
Barátom, tűröm, s büszkén viselem.

A szív évgyûrûi

Szívem, mint fenyő, ahogy növekszel!
Évgyûrûid előttem láthatom.
Bár üdébbé válik néhány gyûrû,
De elszomorít lassan a fájdalom.

Szorítanak e gyûrûk, mint a kígyó!
Tekeredik halált hozó ringyó,
Hiába volt gyönyört adó ez öl,
Átfon, megfojt – múltó idő megöl...

Kosztá Hetagurov

Fatima Cagolova

Az anyaság átlényegülése

A hold nőni kezd, én születni kezdek,
A titokzatos éjben alakul egy élet.
Istenség ujjain szép versek szövődnek,
Az élők örülnek világra jöttömnek.

Még ég a gyertyám, mint dalocska is mondja,
Míg a fáradt orvos vívja értem harcát,
Vörösen pislogva nézek az arcokra,
Újszülött sírása köszönti a sorsát.

Behavazott kórház ablakán néz be a Hold,
Óreg bábaasszony anyám mellére tesz.
Most még csak közömbös, hogy mi is lesz veled?
A világ rád milyen feladatokkal ront?

Életem elindult, mutatók haladnak,
Nyúlósan, mint a méz, lassan folyik a tej.
A pelenkáid már nedvesek alattad:
Földi pályafutás! Lesz itt számodra hely!

Homályos üvegen Nap néz már keresztül,
Január zord havát szórja szél veszettül,
Kezdődik életed, nyílik előtted út:
Isten teremtménye, mielőbb mondj búcsút!

Anyám, te csitítod ordibáló „masszád”:
„Megyünk már!” — s beakad ajtóba tollpárnád.
Szétrúgom pihéket, mik hidegtől védnek,
Nem látom értelmét rést befedő kéznek.

Telik a Hold újra, csak körben forogva.
Táplálsz tejjel, kit világra hoztál.
Boldog vagy, nem gondolsz az átélt kínokra,
Csak a szép dolgokra emlékezel most már!

Fatima Cagolova

Az Istenség meghallgatása

„Mielőtt az Isten alkot, velünk elbeszélget.
A sötétségből kilépve, nézd a fényes eget!”

Rilke: Óraiítés

Hallgatunk, Istenség hangja,
Hogy megszülethessünk újra,
Nyomorúságos homályból.
Kirepülünk e világból!

Isteni madárseregek,
Egyre csak növekedjetek,
Mert a szárnyak muzsikája
Testvért ment testvér számára!

Kik velem együtt meghallják
Szerelmük halk dobogását,
Isten, Szentháromság, hozzád
Gyönyörű szívük elhozzák!

.....

„Hát a bátyád, hol van?”

„Mindjárt itt lesz, csak összetereli a nyáját.”

Kép a Hetagurov Múzeumból

A SZENTEK ELMENNEK

Könnyesek, vakok a szemek,
Nincs erő látni szebbet.
Nincsenek régi szentek.
Kedvesek: nem kedvesek!

Gyertyák lassan elégnék,
Ajkak viaszfehérek.
Kezek így összetéve
Egy imával felérnek.

Hiába kopogtat szépség,
Vágyaink rég üresek.
Vaddá gyötör az éhség.
Hol vagytok, régi szentek?

Nincs bánat, nincs ravatal,
Nincs temetési ének.
Piac harcol piaccal,
Zajban és szennyben élek.

Hová jutsz még a mában?
Nézd szűkülő világát:
Kolerás Szodomában
Az eget is eladják.

Tépd ki e vak szemeket,
Figyeld a néma csendet:
A tolvajok szentek lesznek,
És a rossz nők is szentek,
Szentek lesznek a gyilkosok,
S a szentek mind elmennek.

VERŐFÉNYES, GONDTALAN GYERMEKKOR
(Részlet)

Anyámnak

Görögdinnyék ágy alatt, szünidő, forróság.
Tegnap varrt új ruhácskám öltöztet manapság.

Az apai bekecs hálóhely kis cicáknak.
Parány karmaik közt virágszirmok cikáznak.

Két hét a nyárból és egy mozizás emléke,
A mama sült kotletje és Cooper-film egyszerre.

Sült krumpli illat az aroma őrzője,
S szomszédunk éretlen, savanyú szőlője!

TAVASSZAL

Lányaimnak: Anasztáziának és Jekatyerinának

Milyen szürkék az idő szegletei!
Milyen ritkák a csodálatos percek!
De megpezsdtítik a fiú szíveket
Az álmaikban felsíró hangszerek...

De a kislánykák viruló mosolya,
Az őserőt, az életet másolja...
Ó, várjál! Még várjál!
Egy szempillantás, megzendül az idő.
Ó, készülj! Ó szépülj!
A sors tenyerén bimbózik a jövő
S a kikelet hárfái zengedeznek
A szirmot bontó örök Szerelemnek!

Palláné Szénási Magdolna

A K. L. HETAGUROV ÁLLAMI EGYETEMRŐL

A K. L. Hetagurov neves oszét költőről elnevezett állami egyetem Oroszországban, az Észak-Oszét-Alán Köztársaság fővárosában, Vlagyikavkazban található. A hazánk területének mintegy tizedrészét kitevő kis köztársaság csodálatos természeti környezetben, a Nagy Kaukázus kellemes klímát biztosító északi lejtőin terül el. A köztársaság lakóinak száma mintegy 600 000, akik többsége, mintegy 70%-a, város lakó. A Köztársaság területén a többségben lévő oszétok mellett oroszok, grúzok, örmények, zsidók, görögök és azerbajdzsánok is élnek.

Az észak-oszét autonóm terület 1924 óta az Orosz Köztársaság része. Az 1936-ban és 1991-ben bekövetkezett történelmi változások nem hagyták érintetlenül ezt a kis, a központi területektől igen messze elterülő köztársaságot sem. A fejlődés számottevő és látványos.

A megélhetést elsősorban agráripari tevékenység biztosítja. Az ipari tevékenységek közül a bányászat, a gépgyártás, a festékipar és a keményítőgyártás emelkedik ki. A mezőgazdasági termelés területén a gabonatermesztés, az állattenyésztésben pedig a tej- és a húsfeldolgozás dominál.

Észak-Oszétiában pezsgő kulturális élet folyik. A 90-es évek adatai szerint a köztársaság területén 204 könyvtár és több múzeum működik, közülük a leghíresebbek az Észak-Oszét Köztársasági Néprajzi Múzeum, Vlagyikavkaz Városi Múzeuma, a Hetagurov nevet viselő Oszét Irodalmi Múzeum, és a Tuganov Képzőművészeti Múzeum.

Az Oszét Köztársaságban a felsőoktatási intézményeket is beleértve 12 tudományos intézet működik. A mai egyetem természetesen nem előzmények nélkül lépett elő a semmiből. A pezsgő szellemi életből sokféle tudományos társaság, majd intézmény alakult ki, például az Oszét Történelmi-Filológiai Társaság, amely a ma is működő Észak-Oszét Főiskola közvetlen elődjének számít.

A Hetagurov Állami Egyetem

A mai egyetem közvetlen elődje az 1920-ban Terszk városában alapított főiskola volt. Az intézmény megalakulásakor azt a célt tűzte maga elé, hogy a nép minél szélesebb rétegeinek nyújtson magas színvonalú képzést.

A kapuit 1920-ban megnyitó észak-oszét pedagógiai főiskola 1938-ban vette fel K. L. Hetagurov oszét költő nevét. A mindössze 2307 hallgató a főiskolán kezdetben a következő öt karon tanulhatott: természettudományi, történelmi, irodalmi, matematika-fizikai és földrajzi. Hamarosan beindult az aspiránsképzés is. 1923-tól az oktatók tudományos munkáit rendszeresen kiadták. A gyűjteményes írások sorozatának a „Tudományos feljegyzések” címet adták.

Palláné Szénási Magdolna

A K. L. HETAGUROV ÁLLAMI EGYETEMRŐL

A K. L. Hetagurov neves oszét költőről elnevezett állami egyetem Oroszországban, az Észak-Oszét-Alán Köztársaság fővárosában, Vlagyikavkazban található. A hazánk területének mintegy tizedrészét kitevő kis köztársaság csodálatos természeti környezetben, a Nagy Kaukázus kellemes klímát biztosító északi lejtőin terül el. A köztársaság lakóinak száma mintegy 600 000, akik többsége, mintegy 70%-a, város lakó. A Köztársaság területén a többségben lévő oszétok mellett oroszok, grúzok, örmények, zsidók, görögök és azerbajdzsánok is élnek.

Az észak-oszét autonóm terület 1924 óta az Orosz Köztársaság része. Az 1936-ban és 1991-ben bekövetkezett történelmi változások nem hagyták érintetlenül ezt a kis, a központi területektől igen messze elterülő köztársaságot sem. A fejlődés számottevő és látványos.

A megélhetést elsősorban agráripari tevékenység biztosítja. Az ipari tevékenységek közül a bányászat, a gépgyártás, a festékipar és a keményítőgyártás emelkedik ki. A mezőgazdasági termelés területén a gabonatermesztés, az állattenyésztésben pedig a tej- és a húsfeldolgozás dominál.

Észak-Oszétiában pezsgő kulturális élet folyik. A 90-es évek adatai szerint a köztársaság területén 204 könyvtár és több múzeum működik, közülük a leghíresebbek az Észak-Oszét Köztársasági Néprajzi Múzeum, Vlagyikavkaz Városi Múzeuma, a Hetagurov nevet viselő Oszét Irodalmi Múzeum, és a Tuganov Képzőművészeti Múzeum.

Az Oszét Köztársaságban a felsőoktatási intézményeket is beleértve 12 tudományos intézet működik. A mai egyetem természetesen nem előzmények nélkül lépett elő a semmiből. A pezsgő szellemi életből sokféle tudományos társaság, majd intézmény alakult ki, például az Oszét Történelmi-Filológiai Társaság, amely a ma is működő Észak-Oszét Főiskola közvetlen elődjének számít.

A Hetagurov Állami Egyetem

A mai egyetem közvetlen elődje az 1920-ban Terszk városában alapított főiskola volt. Az intézmény megalakulásakor azt a célt tűzte maga elé, hogy a nép minél szélesebb rétegeinek nyújtson magas színvonalú képzést.

A kapuit 1920-ban megnyitó észak-oszét pedagógiai főiskola 1938-ban vette fel K. L. Hetagurov oszét költő nevét. A mindössze 2307 hallgató a főiskolán kezdetben a következő öt karon tanulhatott: természettudományi, történelmi, irodalmi, matematika-fizikai és földrajzi. Hamarosan beindult az aspiránsképzés is. 1923-tól az oktatók tudományos munkáit rendszeresen kiadták. A gyűjteményes írások sorozatának a „Tudományos feljegyzések” címet adták.

Hetagurov szobra az aulában

1969-ben átszervezésekre, összevonásokra került sor, és ekkor hozták létre a K. L. Hetagurov nevét viselő Észak-Oszét Állami Egyetemet. A megnyitás évében történelmi, fizikai, biokémiai, matematikai, filológiai, idegen nyelvi, sporttudományi, gazdaságtudományi és jogi kar működött. A későbbiekben, a fejlődésnek és az újabb igényeknek megfelelően, az egyetem

újabb karok működését is lehetővé tette.

Ma már oszét filológiai, újságírói, földrajzi, alsó fokú nevelésre és oktatásra feljogosító tanítói, művészeti, felsőoktatásban tevékenykedő oktatók továbbképzését folytató és felsőfokú tanulmányok folytatására felkészítő- és előkészítő karok is működnek.

Az egyetemen napjainkban 78 tanszék tevékenykedik, mintegy 30 szakterületen lehet aspirantúrát végezni, és 1997-ben megnyitotta kapuit a doktori képzés is. A védelemre bocsátott doktori értekezések az egyetem honlapján, az interneten olvashatók.

Az immár 80 éves intézmény fennállása során ez ideig több mint 38 ezer diplomás szakembert bocsátott ki falai közül, akik a népgazdaság legkülönbözőbb területein tevékenykedhetnek.

Az oktatás mellett az intézmény kulcsszerepet játszik a térség tudományos életében.

Az egyetem rendszeresen teret biztosít a különböző konferenciák, tudományos rendezvények lebonyolításának. A szóban forgó rendezvények igyekeznek minél szélesebb rétegeket megszólítani. Vannak helyi, regionális, országos és nemzetközi rendezvények is.

Az 58 506 m² területen található egyetemen olyan magas színvonalú információs technológiai bázis működik, amely lehetővé teszi, hogy az úrkutatás elméleti kérdései mellett az itt felállított földfelszíni úrállomáson gyakorlati munkával is foglalkozzanak.

A tudományos kutatásra és az ezzel összefüggő egyéb tevékenységekre a központi állami forrásokon túl számos egyéb területről is igyekeznek minél több pénzhez jutni. A projekt- és a tenderkiírásokból származó összegeket, a szponzorok juttatásait, a hazai-és a nemzetközi pénzforrásokat igyekeznek a kulcsfontosságú kutatásokra összpontosítani. Az egyetem kutatóintézetekben az alap- és az alkalmazott

tudományok, valamint a technika területén folyik a legjelentősebb kutatómunka.

Az egyetem jelentős erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a nemzetközi tudományos élet vérkeringésében nagyobb súllyal vehessen részt. Jelenleg több mint 120 nemzetközi oktatási program lebonyolításában vesz részt, részese több európai uniós, csendes-óceáni-ázsiai regionális, valamint amerikai programnak. Már eddig is jelentős nemzetközi tevékenységét azonban szélesíteni kívánja. Rövidtávú céljai között szerepel, hogy egyre több nemzetközi mobilitási programba kapcsolódjon be, továbbá külföldi diákokat és oktatókat vonjon be az egyetem munkájába, és szeretné, ha ez a mobilitás több-irányúvá válhatna.

A Történettudományi Kar épülete

Az azonos érdekek és tapasztalatok eredményesebb kiaknázása céljából közös tudományos kutatómunkát szeretne folytatni más egyetemek közreműködésével, oktatók és diákok bevonásával. A nemzetközi tevékenységből befolyó összeg nagy hasznára válik az egyetemnek, hiszen ezekből jelentős pénzüsszegeket lehet visszaforgatni az egyetemi oktató-és kutatómunka különböző pénzigényes területeire.

Az egyetemi élet színes és változatos. A tanuláson és kutatáson túl magas szintű kulturális- és sporttevékenység is folyik. Az egyetem Sportpalotája számos sportág versenyeinek lebonyolítására alkalmas. Az egyetem sportolói elsősorban a nehéztalétkai számokban, szabadfogású birkózásban és vívásban képviselik eredményesen az alma matert. Sokszor jutnak el az ország határain túlra is, résztvevői a világbajnokságoknak és az olimpiai játékoknak is.

Az egyetem saját Tv-stúdióval, és egy 1000 főt befogadó kultúrpalotával is rendelkezik.

Népi együttese, az „Iriszton” nagy népszerűségnek örvend Oroszország határain túl is.

Aki többet is szeretne megtudni a szimpatikus egyetem életének további részleteiről, keresse fel a webmaster@nosu.ru egyetemi honlapot, ahol angol és orosz nyelven lehet tájékozódni.

Selmeczi László

A JÁSZOK BETELEPEDÉSE, A MAGYARORSZÁGI JÁSZOK A 13-15. SZÁZADBAN

A magyar királyság területére a 13. század második harmadában keleti népcsoportok költöztek be. 1227-ben a nyugati kunok vezérei Barc (Bejbarsz) és Membrok népeikkel együtt megkeresztelkedtek, s elismerték a magyar király főségét. 1228-tól Kunország havasalföldi és moldvai területeit Béla királyfi (a későbbi IV. Béla) kormányozta. 1238-ban Batu kán legyőzte Kötöny (Köten) fejedelem kunjait. 1239-ben a menekülő Kötöny és népe IV. Béla engedélyével beköltözött Magyarországra, és a Tisza, Temes, Maros és Körös folyók mentét szállta meg. Az említett eseményekkel kapcsolatban, s a 13. század folyamán forrásaink végig csak kunokat említenek.

Hogy Magyarország területén a kunok mellett egy másik keleti etnikum is jelen van, 1318-ig¹ nem tudósítanak okleveleink. Néhány évvel később, 1323-ban Károly Róbert 18 nevén nevezett jászot, nemzetségükkel együtt (Jasones et tota generatio ipsorum) kivett Keverge fiainak hatalma és bíraskodása alól, s a királyi felséggel katonáskodni tartozó jászok rendjébe helyezte át őket. Megengedte nekik, hogy hozzá hű kapitányt vagyis bírót maguk közül válasszanak, s ezentúl a szabadságnak azzal a kiváltságával éljenek, amellyel a katonáskodni tartozó többi jászok élnek.² A királyi rendelkezést tartozó oklevelet Jászberény levéltárában őrizték. Ez az oklevél az első, amely arról értesít bennünket, hogy Magyarország területén nagyobb számban élnek jászok.

A jászok betelepedésével kapcsolatban alapvető kérdés, amely a történeti viták során rendre fel is merül, hogy a jászok mikor és honnan érkeztek Magyarország területére. A 20. század közepéig a magyar történettudományban konszenzus volt arról, hogy a jászok a kunokkal költöztek be Magyarország területére.³ Noha volt egy korábbi jász betelepedés is. A honfoglaló magyarokkal együtt beköltözött, eszlár-oszlár nevű településeket létrehozó, jászok (alánok) eddigi adataink szerint feltehetően már a 10. század folyamán asszimilálódtak, egykori jelenlétüket a helyneveken kívül más nem bizonyítja. 1953-ban Györffy György vetette fel azt a gondolatot, s munkássága folyamán, kizárólag az írásos források tanúbizonyságára

¹ Györffy 1953. 249.

² Gyárfás 1883. III. 463-465. Györffy 1953. 249; 1981. 69; 1990. 275, 312. Jászberény... én. 104-105.

³ Hóman-Szekfü 1938. I. 537.

Selmeczi László

A JÁSZOK BETELEPEDÉSE, A MAGYARORSZÁGI JÁSZOK A 13-15. SZÁZADBAN

A magyar királyság területére a 13. század második harmadában keleti népcsoportok költöztek be. 1227-ben a nyugati kunok vezérei Barc (Bejbarsz) és Membrok népeikkel együtt megkeresztelkedtek, s elismerték a magyar király főségét. 1228-tól Kunország havasalföldi és moldvai területeit Béla királyfi (a későbbi IV. Béla) kormányozta. 1238-ban Batu kán legyőzte Kötöny (Köten) fejedelem kunjait. 1239-ben a menekülő Kötöny és népe IV. Béla engedélyével beköltözött Magyarországra, és a Tisza, Temes, Maros és Körös folyók mentét szállta meg. Az említett eseményekkel kapcsolatban, s a 13. század folyamán forrásaink végig csak kunokat említenek.

Hogy Magyarország területén a kunok mellett egy másik keleti etnikum is jelen van, 1318-ig¹ nem tudósítanak okleveleink. Néhány évvel később, 1323-ban Károly Róbert 18 nevén nevezett jászot, nemzetségükkel együtt (Jasones et tota generatio ipsorum) kivett Keverige fiainak hatalma és bíraskodása alól, s a királyi felséggel katonáskodni tartozó jászok rendjébe helyezte át őket. Megengedte nekik, hogy hozzá hű kapitányt vagyis bírót maguk közül válasszanak, s ezentúl a szabadságnak azzal a kiváltságával éljenek, amellyel a katonáskodni tartozó többi jászok élnek.² A királyi rendelkezést tartozó oklevelet Jászberény levéltárában őrizték. Ez az oklevél az első, amely arról értesít bennünket, hogy Magyarország területén nagyobb számban élnek jászok.

A jászok betelepedésével kapcsolatban alapvető kérdés, amely a történeti viták során rendre fel is merül, hogy a jászok mikor és honnan érkeztek Magyarország területére. A 20. század közepéig a magyar történettudományban konszenzus volt arról, hogy a jászok a kunokkal költöztek be Magyarország területére.³ Noha volt egy korábbi jász betelepedés is. A honfoglaló magyarokkal együtt beköltözött, eszlár-oszlár nevű településeket létrehozó, jászok (alánok) eddigi adataink szerint feltehetően már a 10. század folyamán asszimilálódtak, egykori jelenlétüket a helyneveken kívül más nem bizonyítja. 1953-ban Györffy György vetette fel azt a gondolatot, s munkássága folyamán, kizárólag az írásos források tanúbizonyságára

¹ Györffy 1953. 249.

² Gyárfás 1883. III. 463-465. Györffy 1953. 249; 1981. 69; 1990. 275, 312. Jászberény... én. 104-105.

³ Hóman-Szekfű 1938. I. 537.

alapozva, több tanulmányában is azt hangsúlyozta, hogy a jászok a kunoktól függetlenül, s a kun beköltözéshez viszonyítva későbbi időszakban költöztek a mai Jászság területére. Tömeges megtelepedésük 1323, de még inkább 1350 előtt nem igazolható,⁴ bár a régészeti feltárások eredményeinek hatására annyit elismert, hogy egy kisebb csoportjuk már a kunokkal együtt ide érkezhettek.⁵ 2003-ban Kristó Gyula már határozottan azt állította, hogy a mai Jászság a 14. század közepén települt be csupán a jászokkal.⁶

Kristó dolgozataiban megemlítette, hogy elméletének egyetlen mozzanat látszik ellentmondani, az a régészeti megállapítás, mely szerint a négyszállási I. sz. temető legkorábbi rétege, benne a jászok első generációjával, a 13. század második felére, vagy inkább a század közepső harmadára keltezhető. Az ellentmondás feloldását azonban a régészetre hárította.⁷ Miután a Kristó által említett „egyetlen mozzanat” személyemben érintett, 2005-ben két tanulmányban újra megvizsgáltam az általam feltárt jász temetők keltezését és etnikai meghatározását.⁸ A régészeti adatok azonban cáfolhatatlanul azt bizonyítják, hogy a jászok a kunokkal egy időben költöztek be Magyarország területére, s közelebről a Jászságba. A négyszállási I. számú temetőt, még pogány temetőként, a XIII. század közepén nyitották meg az ide telepített jászok, s a négyszállási II. számú és a jászágói temető legkorábbi sírjai is kétségtelenül a 13. században kerültek a földbe. A jász betelepülés szempontjából a négyszállási I. számú temető kronológiai helyzete a perdöntő. Azért ezé a temetőé, mert nincs előzménye. Bár az Árpád-kori előzményekkel rendelkező II. számú négyszállási temetőben is feltártam jellegzetes, kétségtelenül a 13. század közepére, második felére keltezhető tárgyakat.⁹ Annak a tatárjárás előtti magyar falunak ugyanis, amelynek telkén a későbbi jász Négyszállás kialakult, temploma és templom körüli temetője volt. Tehát csak egy újonnan odaköltözött, és a katolikus hittel nem élő népesség nyithatott ott magának új temetőt. Ez az etnikum pedig a jász volt, ugyanis a temető régészeti leletanyaga, az érthető hasonlóságok mellett is, világosan megkülönböztethető a kunok és a 13. századi Magyarország népeinek régészeti hagyatékától.

A magyar nép a betelepülőket, mint ahogyan ők saját magukat is, jászoknak nevezte, és etnikailag elhatárolta őket mind a magyaroktól, mind a kunoktól. Éppen ötven éve, hogy Fekete Nagy Antal felfedezte azt a szójegyzéket, amelyet Németh Gyula az oszétek digor nyelvjárása alapján fejtett meg, s amely kétséget kizáróan bizonyította, hogy a magyarországi jászok eredetileg indoírani nyelven beszéltek.¹⁰

⁴ Györffy 1981. 69-71.

⁵ Györffy 1981. 71.

⁶ Kristó 2003a. 41-53; 2003b. 235-238, 241.

⁷ Kristó 2003a. 51; 2003b. 241.

⁸ Selmeczi 2005a. 565-586; 2005b. 27-60.

⁹ Selmeczi 2005a. 567-573; 2005b. 34-46.

¹⁰ Németh 1959.

Honnan költöztek be a jászok a mai Jászság területére? Ez a kérdés ma még csak hipotetikus válaszolható meg. Györffy egy Moldva és Havasalföld irányából történő bevándorlást feltételezett.¹¹ Kristó a Balkánról, az Al-Duna jobb partjáról (szláv /bolgár/ bevándorlókkal együtt) származtatta őket.¹² Szabó László pedig Artamonov és Pletneva alapján a magyarországi jászokban a szaltovó-majaki kultúra Don-Donyec vidéki alánjait kereste.¹³ Azonban egyáltalán nem valószínű, hogy a Don-Donyec vidékén élő alánok jöttek volna Magyarországra, mert ők a XIII. századra teljesen eltörökösödtek. Fedorov-Davydov kénytelen volt azt megállapítani, hogy a sztyepp 11-13. századi régészeti emlékéanyagában a jászoknak semmiféle nyomuk nem maradt.¹⁴ A régészeti bizonyítékok nem támasztják alá Györffy, Abu-Hamid al-Garnáti tudósítására alapozott, azon feltételezését sem, hogy a magribita névvel a 12. században a kijev környéki, tehát a Don-Donyec vidéki jászokat jelölték volna.¹⁵ Legnagyobb a valószínűsége annak, hogy a Kaukázustól és a Fekete-tengertől északra fekvő, a tatárok által erősen elpusztított, Theodor alán püspök által 1240 körül Kis Alániának nevezett terület jász lakosságának egy része csatlakozhatott a kunokhoz, és menekülhetett az 1237-38. évi újabb mongol támadás következményeként Kötöny kunjainak maradékaival együtt 1239-ben a Magyar Királyság Kárpátok övezte területeire, s ezt bizonyítják egyes régészeti jelenségek is.¹⁶

A jászok, a kunokhoz hasonlóan, a királyi hadseregben vállalt katonai szolgálatuk fejében jutottak földhöz. Az ún. második kun törvény az tanúsítja, hogy szállásterületüket még IV. Béla jelölte ki, s az lényegileg később sem változott. A jászok a királyi adományhoz mint *communitas* jutottak, a földet mint közösség birtokolták, saját jogszokásaikat érvényesítve annak felosztásánál. A jogokat, amelyek a kapott területhez, a koronabirtokhoz kötődtek az azon élők közös kiváltságaként, szintén együttesen kapták. Ilyen privilégiumokkal ők személyükben, a később megnemesített kapitányi családok kivételével, nem rendelkeztek.

A jászoknak adományozott föld nem volt homogén, összefüggő terület. Nem volt egységes királyi, királynéi birtoktest. A betelepülőknek adományozták a szolgálónépeknek és örökös nélkül meghalt nemeseknek azokat a földjeit is, mégpedig összes tartozékaikkal és haszonélvezeti jogaikkal (erdők, kaszálók, halászóhelyek), amelyek településeiken belül találhatóak, és jog szerint a király rendelkezik velük. Nekik adományozta a király a nemeseknek és várjobbágyoknak a tatárjárás idején néptelenné vált, üresen álló földjeit, amelyek nem bírtak haszonélvezeti jogokkal, és amelyekért tulajdonosaiknak igazságos árat vagy megfelelő értékű cserét ígért. Az

¹¹ Györffy 1953. 249-250; 1981. 71-72; 1990. 275, 314-315.

¹² Kristó 2005a. 52-53; 2005b. 242-243.

¹³ Szabó 1979. 49-50. Pletneva 1958. 182-186.

¹⁴ Fedorov-Davydov 1966. 163-165.

¹⁵ Györffy 1958. 68-70.

¹⁶ Kuznecov 1985. 34-35. Selmeczi 2005. 46-47.

1979. évi második kun törvény világosan rögzítette a királynak a volt tulajdonosokkal szembeni kötelezettségeit, pl. jogilag nem válhattak a Jászság részévé az egyházak és a nemesek birtokai, még akkor sem, ha üresen állottak, ill. a nemesek és várjobbágyok gyümölcsöző haszonélvezeti jogokkal rendelkező üres, valamint benépesített földjei és falvai.¹⁷ A betelepített jászok törekvése egyértelműen arra irányult, hogy minél több üresen álló földterületet megszálljanak és birtokoljanak, s ha lehetőség nyílik rá, elbirtokoljanak. Sikeresen birtokolták el a jászok az (ipoly)sági apátság, utóbb Jászberény határába olvadt, Iwa és Hacak,¹⁸ az 1760. évi cseréügylet lebonyolításaig az egri püspökség Szentandrás (a mai Jászszentandrás) nevű birtokát.¹⁹ Hasonló törekvéseket figyelhetünk meg többek között az egykori Mizsével,²⁰ Fügedegyházával,²¹ az óbudai apácák Külsőhegyes és Belsőhegyes nevű birtokával kapcsolatban is.²² Mizse (possessio Mizse) teljes egészében, míg

¹⁷ Kun László Emlékezete 1994. 135-136.

¹⁸ Az Iwát és Hacakot említő oklevélhez köti Györffy és Kristó a Jászság 1350 utáni betelepítését. Az 1350. november 9-én kelt oklevél arról tudósít, hogy Becsei Töttös pilisi ispán és ajtonállómester (1342-1353) mint a jászok bírja (judex philisteorum) benépesíteni akarván (populorum congregacione decorare) Iva és Hacak birtokot, telepítésre tíz évre bérbe vette azt a birtokjoggal rendelkező (ipoly)sági apátságtól. Azonban amíg Györffy csak megemlítette ezt az oklevelet, Kristó azt is biztosan tudni vélte, hogy becsei Töttös oda is vitte a jászokat a Jászság szívébe. Az oklevélből azonban erre nem lehet következtetni, csak a költöztetés szándékára. A régészeti terepbejárásokkal ez idáig sem Iwát, sem Hacakot nem sikerült azonosítani, következképpen nem lehettek eredetileg számottevő népségsű birtokok., nem maradt régészetiileg jól körülhatárolható felszíni nyomuk. Ezek a tatárjárás következményeként elnéptelenedett birtokok minden valószínűséggel később sem éledtek újjá, mint ahogyan a Jászberény határába beolvadt más, szintén a tatárjáráskor elpusztult települések sem, mint pl. Necsegyháza, Szentimre és Szentpál sem. Gyárfás 1883. 486. Györffy 1981. 71. Kristó 2003b. 241.

¹⁹ Zsigmond király először 1423-ban, majd 1425-ben tiltotta meg az árokszállási philisteusoknak, hogy az egri káptalanhoz tartozó Szentandrás falu földjét bitangolni ne merészeljék. A királyi tilalom nem érvényesült. Szentandrás a négyszállási és fényszarui jászok elfoglalták, földjét szántották, vetették, rajta lakóházakat építettek, s mindezt semmit sem fizettek a káptalannak. Zsigmond ezért 1433. augusztus 14-én Kompolt négyszállási, Lukács fényszarui és más, név szerint nem említett kapitányoknak meghagyta, hogy a falut a káptalan birtokába azonnal bocsássák vissza. A királyi tilalom ismét eredménytelen maradt. 1459-ben Mátyás király tiltotta el a négyszállási és árokszállási jászokat Szentandrás használatától. A birtokjogi vita végére a jászok redempció tett pontot. Árokszállás 5000 forintért megváltotta Matkó kiskun pusztát, és azt 1760-ban elcserélte az egri káptalan Szentandrás (a mai Jászszentandrás) pusztájáért. Fejér 1829-1844. VIII/3. X/7. Gyárfás 1883. 219, 577-578, 595, 638-639.

²⁰ Mizse ma puszta, Jászberény mellett délkeletre Alattyán és Jásztelek határában. ÁMTF III. 1987. 116.

²¹ Ma Nagyfüged község, Gyöngyöستől délre. ÁMTF III. 1987. 94.

²² 1411. május 8-án Garai Miklós nádor, a kunok bírja bizonyáglevelet adott ki arról, hogy elötte az óbudai apácák nevében Györge bíró óvást emelt az ellen, hogy a király Külső- és Belsőhegyes falvakat (possessiones Kysleuheges et Belseuheges ... in Comitatu Pesthiensi existentes, ad possessiones ... Chegled) eladományozza és azokat a jászok megszállják. Az oklevél felsorolja a talimazottak névsorát (Nicolaus filius Georgii, Thomas filius Demetrii, Joannes filius Johannis, Jakus filius Balasy, Thomas filius de Ladislai de Ladán, Franciscus filius Nicolai, Georgius et Akus filii Petri, Petrus filius Andreae, Bartholomeus filius Michaelis de Keser), amelyből arra lehet következtetni, hogy Külső- és Belsőhegyest ladányi és kiséri jászok szállították meg. Gyárfás 1883. 564. Selmecci 2005. 88.

Füged (porcio possessionaria in possessione Fyged) részben a koronára szállt vissza. 1427-ben Zsigmond úgy rendelkezett, hogy ezeket a földterületeket Kátay Mihály, Szolnok megye ispánja, a jászkunok bírása a maga részére elfoglalhassa és onnan a jászokat kiűzze. A jászoknak ugyan nem sikerült Mízset és Fügedet elfoglalni, de őket sem sikerült onnan kiűzni. Mízse a későbbi századokban Jászberény határába olvadt bele, tehát a Jászság része maradt. Fügeden pedig Kátay akciója után 11 évvel, 1438-ban egy oklevélben Johanne de Fygwd mint egy birtokbeiktatáson részt vevő jász szomszéd szerepelt, tehát továbbra is éltek a településen jászok, azonban Füged sohasem vált a Jászság részévé.

A jászok sajátos jogállása, noha az a történelem során változott, az egyes jász közösségekhez tartozók számára viszonylag kedvező helyzetet biztosított. Azonban azt csak feltételezni tudjuk, hogy a Jászság területén a jászok között feltehetően kezdettől fogva éltek nem jászok, tehát más etnikumhoz tartozók is. Az egyes jász közösségek, egyes jászsági települések, befogadhattak maguk közé idegeneket, azonban az újonnan érkezettek feltehetően jogosultakká váltak a minden jászt érintő kiváltságokra. 1391-ben pl. a Jászapátit birtokló négy klán vezetője arra kérte I. Lajost, hogy négy egyenlő részre ossza fel közöttük a település földjét. Az oklevélben a klánok valamennyi földhöz jogosult tagját felsorolták. Közöttük két, a Kunságot is megjárt férfiú is volt., Beneditus filius Johannis, dicti Kún (János fia, kunnak nevezett Benedek), és Blasius de Bugaz (Bugaci Balázs).²³ Minthogy a klántagok között sorolták fel őket, lehetnek akár jászok is. Azonban joggal feltételezhető, hogy egyikük Bugacról költözött Jászapátiba, s a másiknak is volt valamiféle kun kötődése. A jászoknak a kunokkal való kapcsolatára utal az is, hogy a Jászság legelső török összeírásában nem ritkán fordulnak elő kun vezetéknevű családfejek.²⁴

A jászsági településekre irányuló 14-15. századi beköltözés végeredménye jól kitapintható a rendelkezésünkre álló egyetlen forrásból, a hatvani szandzsáknak az 1540-es évek közepén készített összeírása névanyagából. Ezt a vizsgálatot Szabó László végezte el. Megállapításai ma is helytállóak. A defterbe felvett összes jászsági személy 22,2%-a, azaz az összeírt lakosság valamivel több, mint egyötöde viselt előző lakóhelyre utaló nevet.²⁵ Azonban a beköltözés mértéke a Jászság szélső

²³ Gyárfás 1883. 517-518.

²⁴ Szabó 1979. 72. A Jászsági Füzetek 4. számaként megjelent összeírás keletkezésének a dátumát, első közlője, Fekete Lajos 1550-re tette. Káldy Nagy Gyula már 1973-ban felvetette, hogy az összeírás az 1540-es évek közepén, Halil bég által készített defterek közé tartozhat. Szakály Ferenc később összevetette Gyöngyösnek a defterben szereplő névanyagát az 1549. évi tizedjegyzékkel. Utóbbiban néhány defterbeli adózónak már csak az özvegyei szerepelnek, tehát a török által készített összeírás valóban korábban készült. Vö. Hegyi 1995. 153., 595. jegyzet. Kocsis 2005. 41.

²⁵ A névtan elfogadott álláspontja szerint ez azt jelenti, hogy a defterbe felvett családfejek vagy annak valamelyik őse arról a településről költözött a Jászságba, amelynek a nevét viseli. Vö. Fehértói 1969. 11-13.

területein elhelyezkedő, a környező magyar falvakkal határos településein jóval nagyobb volt, mint a Jászságnak csak jász falvakkal érintkező közösségeiben. Pl. amíg Jászfelsőszentgyörgyön 35,7%, Jászágón 34,7%, Jászladányban 26,6% a beköltözöttek aránya, addig a centrális helyzetű, de vezető szerepe miatt a legnagyobb külső hatásnak kitett Jászberényben már csak 22,2%, s a belső jászsági településeken: Jákóhalmán 17,1%, Mihályteleken 13,6%, Négyszálláson 11,1%, s Jászapátiban mindössze 7,1%. A településnévből képzett nevek alapján feltételezett kapcsolatok csak igen ritkán utalnak nagy távolságra. Azok a települések, amelyek elnevezései személynevekké képződtek, a Jászság közvetlen környékén, a szomszédos megyék területén találhatóak. Főként az Északi-Középhegység alatt elterülő síkvidék és a hegyvidék déli részén fekvő községek azok, amelyeknek a neve a jászsági vezetéknevek között kimutatható. ²⁶ A néhány, távoli területről beszármazott neve nem községnévből képzett, hanem nagyobb földrajzi egységre utal, pl. Bácsi, Szilágyi, Borsod/i/, Erdeli.²⁷ Az elemzett defterben etnikai megkülönböztető nevek is előfordulnak: Kun, Tót, Horvát, Osztrák, Cse/h/, Székel/y/, Orosz, Rács /Rác/, Oláh, igaz számuk a Kun és Tót /Tód/ nevet leszámítva szintén jelentéktelen.²⁸

A Jászság területén egyetlen jász tulajdonban lévő feudális magánbirtokról tudunk, Kozmadamjászszállásáról, de ez sem volt hosszú életű. A birtok egy a tatárjáráskor elpusztult település, amely Jászfényszaru és a Heves megyei Boldog között terült el a Jászság nyugati szélén. Ma nevét Jászfényszaru belterületén a Kozma utca jelzi, amely a Kozmadombnál²⁹ ér véget. Kozmadamjászszállásának Négyszállási István volt a birtokosa, legalább is ő azt állította. Arról nincsen forrásadat, hogy milyen címen birtokolta. Feltehetően kapitányi funkciója lehetett, ugyanis fiai, Kompolt és László, részt vettek Zsigmond 1407. évi boszniai hadjáratában. A fiúk még ebben az évben hadi érdemeik alapján nemesítéssel egybekötött megerősítést kaptak az abban az időben üresen álló descensusra, amelyen a nemesítő oklevél tanúságtétele szerint egy nemesi kúriájuk is volt. Zsigmond még azt is megengedte nekik, hogy Kozmadamjászszállására boszniai foglyokat „ad instar iobagionum” (mint jobbágyokat)

²⁶ Lásd Szabó 1979. II. térkép. Idegen eredetű lakosság a Jászságban 1550-ben a helynevekből képzett személynevek alapján.

²⁷ Szabó 1979. 69.

²⁸ Szabó 1979. 69. Meg kell jegyeznünk, hogy a Jászságban 1550-ben előforduló etnikai megkülönböztető nevek, kivéve a Székelyt és az Oroszt, olyan területekre utalnak, ahová királyaink hadjáratokat vezettek, amikben jász kontingensek is részt vettek. Következésképpen az etnikai megkülönböztető nevet viselhették onnan ide hurcolt hadifoglyok is, akik később visszanyerték szabadságukat, s a jász közösség tagjaivá váltak, de megkülönböztető névként viselhetette akár a hadjáratban részt vett jász fegyveres is. Utóbbira legjobb példa a megnemesített, kapitányi tisztséget viselt, jászapáti származású Horvát család.

²⁹ A Kozmadombon épült fel egykoron Kozmadamjászszállásának a temploma, és itt helyezkedett el a település templom körüli temetője is.

telepítsenek.³⁰ Arról nincs tudomásunk, hogy a boszniai foglyok betelepítése meg is történt. Ez az oklevéladat azt az elvi lehetőséget tartalmazza, hogy a jász elköelők, ha érdekeik úgy kívánták, más etnikumhoz tartozókat is szívesen letelepítettek. Azonban az is tény, hogy az esetleges betelepítettek Négyszállási István fiainak jobbágysai lettek.³¹

Mint már említettük, a régészeti adatok azt bizonyítják, hogy a jászok a kunokkal együtt költöztek be Magyarország területére. Következésképpen a betelepülő jászok a kun társadalom részét képezték, kun politikai fennhatóság alatt állottak. Társadalmi helyzetüket alapvetően a kun belviszonyok határozták meg. A kun társadalom a XIII. század első felében már meglehetősen tagolt volt. A viszonylag szűk nemzetségi vezető elit mellett (*domini, olykor principales, comites et nobiles de Comanis*), a kisebb nagyobb vagyonnal rendelkező és szegény szabadok (*universitas Comanorum*), valamint nagy számú szolga- és rabszolga réteg alkotta (*omnes alios subiectos eorum*). A kun társadalom struktúrája a beköltözést követő évtizedekben alig változott. A változás ellen hatott, hogy királyainknak a XIII. század folyamán végig szükségük volt a kun (és jász) haderőre, s emiatt nem voltak érdekelték abban, hogy belső viszonyaikon változtassanak. A kunok és jászok egymás közti peres ügyeiket feltehetően évszázados jogszokásaik alapján intézték el.³²

Az Árpád-ház kihalása után, Anjou Károly Róbert uralkodása idején, a jászok az első lehetőséget kihasználták arra, hogy hadi érdemeikre hivatkozva a kun nevű Keverige fiainak uralmától megszabaduljanak, aki, mint nemzetségi vezető, feltehetően feudális függésbe kívánta kényszeríteni őket.³³

Forrásaink hiteles jász nemzetségnevet nem őriztek meg. Azonban a nemzetségi vezető rétegről van néhány adatunk. Egy 1357-ben kiadott, valószínűleg hamis oklevélben a jász vajda Örs (*Wrs*) nemzetségéből származó (*de gente Wrs Wajwodae Philistinorum*) László nevű peres felet említenek.³⁴ Minden bizonnyal nemzetségi vezető lehetett a már említett Keverige, akinek fiai méltóságát örökölték. 1330 körül a jászok kapitánya Sándor volt,³⁵ 1370-ben pedig Izopos István volt valamennyi jász bírja.³⁶

³⁰ Gyárfás 1883. 181-182, 553-554, 558-559. Fodor 1942. 138, 148-149. Szabó 1984. 61. Soós 1985. 365.

³¹ Selmeczi 2005. 127-149; 2005. 80-81.

³² Selmeczi 2005. 70-73.

³³ Anjou kori oklevéltár VII. 1323. 1991. 39-40. Gyárfás 1883. 45. Szabó 1974. 9-17; 1979. 26-35. Györfly 1981. 71; 1990. 291-292, 314. Langó 2001a. 329-334; 2001b. 164. Már Gyárfás megállapította, hogy Keverige fiainak hatalmaskodása „abból állott, hogy a főbb jászok többeket az alsó szegényebb rendűek közül... a hadi szolgálat alól kivévn jobbágyaikká tettek”.

³⁴ Horváth 1801. 164-165. Palugyai 1854. 148-150. Gyárfás 1883. 94-95, 495-497. Kristó 1988. 138-141. Engel 1996. II. 54. Langó 2001b. 164.

³⁵ Gyárfás 1883. 468-469. Wertner 1907. 66. Engel 1996. 200. Anjou-kori okmánytár III. 203.

³⁶ Gyárfás 1883. 98, 505-506.

A jászok feudalizálódásának folyamán nemzetségi szervezetük territoriális szervezetté, a székké – ítélőszék és tanács értelemben – alakult át. A jászok székében a vezető szerepet Jászberény játszotta. Az újonnan létrejött territoriális szervezet tette lehetővé a korlátozott jász önállóság és a jász önkormányzat fenntartását, s ezzel a jász etnikai tudat fennmaradását.³⁷

A számukra adományozott földet az előkelők egymás között, és a velük rokonságban lévő szabadok között nemzetségi fokokként és áganként (*per singulas generationes eorum et generationum gradus sibi in invicem quacunq̄ue linea attinentes*) osztották szét. Előfordult, hogy egy települést, pl. Jászapátit, több, pontosan négy klán szállta meg. A szokásjog alapján felosztott földjeiket I. Lajos intézkedésére 1391-ben határolták el oklevélben egymástól. A klán élén álló, vagyonos nemzetségi vezető irányította a szabad nemzetségtagokat, de a közösséghez tartoztak a szegénységbe süllyedt szolgák, s hadjáratok során elhurcolt rabszolgák is.³⁸

Ahogy az egész, a későbbi Jászság területére letelepült, jász közösség élén kapitány vagy bíró (*capitaneus seu iudex*) állt, hasonlóképpen állott minden egyes település élén is egy kapitány, az ún. szálláskapitány. A kapitányok alkották a jász etnikum vezető társadalmi rétegét. Egyes számítások szerint a 15. században legfeljebb 50 kapitánnyal számolhatunk.³⁹ A kapitányok személyesen kellett részt vegyenek minden hadjáratban, ill. meghatározott számú katonát kellett kiállítaniuk. 1505-től a rájuk nehezedő katonáskodási terhet évenként 50 forintért megválthatták.⁴⁰ A települések elsődleges bírói hatósága is a kapitány volt. Emellett a kapitánynak, mint tisztségviselőnek, volt a joga és kötelessége a település igazgatása, az adók beszedése, és az adókkal történő elszámolás is. Ők szolgáltatták az adatokat az összeírásokhoz. A kapitányi tisztséghez szántóföldek, rétek (pl. kapitányrétek), malom- és halászó helyek, valamint egyéb jövedelmek is kapcsolódtak, azonban utóbbiak mértékéről nincsenek megnyugtató adataink.⁴¹

A kapitányok szinte minden esetben igyekeztek személyre szóló nemességet szerezni. Azonban az uralkodó a jász nemeseket nem sorolta be az országos nemesek közé, mert a jászok mint *communitas* jutottak a királyi földhöz, s nemzetségenként vették azt birtokba, azaz a kapitányoknak feudális magánbirtokaik nem alakultak ki.⁴²

A kapitányok vezetése alatt lévő közrendű jászok soha nem függtek jobbágy módjára vezetőiktől, s földjeiket teljes tulajdoni joggal bírták. A jászok adóztatása, katonai szerepük csökkenésével együtt, a 14. század derekán már bekövetkezett.

A jász társadalom még a 16-17. században is lényegileg két rétegből állt: a nemesnek

³⁷ Kring 1932. 174-175. Györffy 1953. 273. Selmeczi 2005. 79. Hatházi 2006. 136-140.

³⁸ Selmeczi 2005. 71.

³⁹ Botka 2000. 41-44, 50.

⁴⁰ Gyárfás 1883. 58, 721-722. Botka 1988. 183. Selmeczi 2005. 85.

⁴¹ Selmeczi 2005. 79-86.

⁴² Selmeczi 2005. 76-78, 83.

számító kapitányi rétegből és a szabad közrendű jászok csoportjából.⁴³ Az egyes jász közösségekben évszázadokon át élt a vérségi társadalomszervezés emléke. Ennek legtovább fennmaradt nyoma a nemzetség fogalmának értelmezése, az oszét patronimianak megfelelő társadalomszervezési forma, a jászsági had, amely lényegét tekintve azonos a nemzetségi alágazattal, és a nagycsaládi rendszer.⁴⁴

Történetírásunkban még ma is szinte általánosan elfogadott álláspont, hogy nemcsak a kunok, hanem a velük együtt beköltöző jászok is nomádok voltak. Azonban az elmúlt évtizedekben Oroszországban és hazánkban végzett régészeti és néprajzi kutatások azt bizonyították, hogy a beköltöző jászoknak földművelő-állattartó gazdaságuk volt, nekik már nem kellett áttérni a földművelésre. Okleveleinkben a jászok kezdettől földművesekként tűntek fel, s minden bizonnyal azért, mert azok is voltak. Ezért azokat a történelmi feltételezéseket, amelyek félnomád gazdaságukról, a földművelésre való viszonylag gyorsabb áttérésükről szólnak, a fikciók körébe kell sorolnunk.⁴⁵

A már említett jász szójegyzékből is egy földművelő-állattartó népcsoport képe bontakozik ki, akik ekés földművelést folytatnak és ekéiket ökrökkel húztatják. Táplálékukban a búza és a köles játszotta a fő szerepet. A búzából sütötték a kenyeret, a kölesből főzték a kását, ill. erjesztették alkoholos italukat, a bozát. A borsó is szerepet játszott táplálkozásukban.

A szójegyzék felsorolja a jászok által tenyésztett állatokat is: ló, borjú, tehén, ökör, kecske, juh, tyúk, liba. Az ökör munkaállat, a ló elsősorban háttartó állat, míg a többiek haszonállatok. A téli takarmányozást biztosítja a széna. A zab és az árpa pedig az istálló állattartás bizonyítéka. A lúd és a tyúk sző a ház körül tartott jászágállományról tanúskodik. A szójegyzék tanúsága szerint a táplálkozásban fontos szerepet játszottak a tejtermékek, a túró, sajt és a vaj.⁴⁶

A feudális társadalmakban a növénytermesztés és az állattenyésztés egymástól sohasem független, önmaguk lábán meg nem álló termelési ágak felonthatatlan együttese. A földművelő falu, a parasztfalu egész gazdasági élete elképzelhetetlen az állattenyésztés, az pedig a legelő és a takarmánygazdálkodásban szerepet játszó szénatermő réteg nélkül.⁴⁷ A gazdaságok túlnyomó többsége annyi földdel és

⁴³ Kocsis 1988. 32. Selmeczi 2005. 79.

⁴⁴ Szabó 1982. 40-53. Selmeczi 2005. 87-92.

⁴⁵ A jászok félnomád voltát vallotta Györffy. Szabó László volt az első, aki népi kultúrájuk vizsgálata alapján jutott arra a következtetésre, hogy földművelő-állattartó komplex gazdaságuk volt, azaz földművesek voltak már Magyarországra történő beköltözésük idején is. Györffy 1953. 264-265; 1981. 70. Szabó 1979. 135. Selmeczi 2005. 94-101. Kristó 2003a. 53; 2003b. 243.

⁴⁶ A szójegyzék néprajzi szempontú elemzését Szabó László végezte el. Szabó 1988. 186-187. Selmeczi 2005. 103-106.

⁴⁷ Belényesi 1956. 45. Szabó 1975. 14. Paládi-Kovács 1979. 37; 1993. 136. Selmeczi 2005. 111.

⁴⁸ Kocsis 2001. 162. Selmeczi 2005. 110.

igásállattal rendelkezett, mint a privilégizált területeken kívüli magánföldesúri falvakban a telkes jobbágyok szűk rétege.⁴⁸

A Jászság állattartására is igen erőteljesen hatott, hogy a XIII. század végétől Magyarország bekapcsolódott a nyugatra irányuló marhakereskedelembé. Ez elsősorban a szarvasmarha és a juhok arányának változásában mutatkozott meg. A 15. század végén már a Jászságban nagyjából 50-50%-os arányban tenyésztették a szarvasmarhát és a juhot, szemben az ország más területein megfigyelhető 25-70%-os arányhoz képest.⁴⁹

A Jászság vízrajzi viszonyai igen jellegzetesek. A terület tagolt, a Zagyva, a Tarna és a Tisza árvizei is előtűntek. Az árvizek után az elhagyott folyómedrekben visszamaradt állóvizek a községhatárok nagy részét elfoglalták. Ezért a szántóterület, annak ellenére, hogy a telkek mérete a legnagyobbak közé tartozott, viszonylag kicsi volt, a községek határának csupán 1,6 - 10,48%-át tette ki. Ez az arány messze elmaradt az ország más tájaitól, ahol a szántóterület a községhatár 25-70%-a volt.⁵⁰

A 15. század közepén a jászok ugyanazokkal a terményfajtákkal adóztak, mint az ország többi részén élő jobbágyok. Következésképpen hasonló haszonnövényt termeltek, hasonló arányokban és hasonló módon. A 16. század közepén a jászoknak 1200 véka búzát, 1200 véka árpát, valamint meghatározott mennyiségű vaját és sajtot kellett adóba beszállítaniuk. A Jászságban 1562-ben 2900 mázsa búza és kb. 1500 mázsa árpa termett.⁵¹

A nyelvet cserélt magyarországi jászok, és az Észak-Kaukázusban ma is élő egykori nyelvrokonaik, az oszétek, eredetileg alán politikai kötelékekben éltek. A kaukázusi alánok önálló politikai erőként az i. u. 6. században jelentek meg, s bimbózó önálló államiságuk az 1222. évi tatár hadjáratnak esett áldozatul. Nem kétséges, hogy a magyarországi jászok szokásai és hiedelmei az alánok szokás- és hiedelemrendszeréből szakadtak ki, gyökereik onnan erednek. Pogányságuk alán pogányság, és keleti keresztény gyökereik is Alániából származnak.⁵²

Mint láttuk, a magyarországi jászokat olyan területre telepítették le, ahol korábban virágzó települések voltak, amelyek az 1241-42. évi mongol támadás áldozataul estek. A betelepülő jászok egyik része azonnal használatba vette a már meglévő Árpád-kori templomokat és temetőiket. Másik részük azonban a római katolikusok szemében pogány ill. eretnek temetőt nyitott. Ezeknek a temetőknek a földje csak a 15. század közepén lett szentelt föld, ugyanis ekkor építették föl rájuk a katolikus templomokat. A jászsági Négyszállás példája azért tanulságos, mert ezen a településen mindkét típusú temetőt megtaláljuk.⁵³

⁴⁹ Selmeczi 2005. 112-114. további irodalommal.

⁵⁰ Kocsis 2001. 163. Selmeczi 2005. 109-111. további irodalommal

⁵¹ Kocsis 2001. 158-159. Selmeczi 2005. 107-109.

⁵² Selmeczi 2005. 120-140.

⁵³ Selmeczi 2005. 160-163.

A feltárt jász sírok leletanyaga azt tanúsítja, hogy a keleti kereszténységgel felülrétegzett jászok még hittek a halál utáni életben. Erre azok a sírba helyezett tárgyak utalnak, amelyek nem a viselet tartozékaként, hanem harci-, illetve munkaeszközként, valamint gyermekjátékként kerültek a sírokba.⁵⁴ A kardot nem az övükre, hanem mint oszét rokonaik, a jobb vállukra függesztették.⁵⁵ Igen nagy számban vittek magukkal a túlvilágra különféle amuletteket is (pl. halcsigolya, nyúl ugrócsontja, kauri csiga).⁵⁶ Archaikus viseletüket egészen a 15. század végéig megőrizték.

A jászokat a területükön működő egyházmegyei papok mellett a ferencesek térítették át a katolikus hitre. IV. Sixtus pápa 1472-ben a Jászberényben letelepedett, térítő minoriták számára díszes bullát adott. Megengedte nekik, hogy a jászok által számukra épített templomot, a ma is álló barátok templomát, valamint a rendházat birtokba vegyék. Mégpedig azért, mert a magyarországi jászokat a keresztény hitre térítették. Így a jászok keresztény hitre történő térítésének befejeződését a jászberényi ferences templom és rendház felszentelésének 1472. évi dátuma jelzi.⁵⁷

A 13. században Magyarországra feltehetően érintetlen, ép jász nemzetségek nem érkeztek. Sokkal inkább egyes nemzetségek töredékei juthattak el ide. A beköltözők abból az ökológiai és gazdasági környezetből, ahol korábban éltek, új környezetbe kerültek, s megváltoztak a kereskedelmi viszonyaik is. Be kellett illeszkedjenek a magyar feudális társadalomba. Beilleszkedésüket megkönnyítette, hogy életmódjuk nem szenvedett lényeges változást. A jászok anyagi kultúrája a 15. század végére már semmiben sem különbözött a magyarokétól. Erre az időre eredeti viseletüket is elhagyták. Minthogy a jász közösséget kiváltságok illették, közülük is a legfontosabb meghatározott fokú autonómiájuk volt. Az autonómia következményeként társadalmuk belső szerkezete archaikus maradt, még a 16-17. században is kétpólusú volt. Bár a természetes migráció következtében a Jászság lakosságának a 16. század első felében már mintegy negyede magyar betelepülő volt, s később a török hódoltság pusztításait az eredeti jász lakoságnak alig 20%-a vészelte át, az újonnan betelepülők, talán mert a kiváltságok a jász mivoltához fűződtek, igyekeztek asszimilálódni, jásszá válni. Ez a folyamat különböző intenzitással máig tart. A jász etnikai tudat napjainkban újra felerősödött, a hagyományos formák újra jelen vannak a társadalmi eseményeken.

⁵⁴ Selmeczi 2005. 146.

⁵⁵ Zichy Jenő gróf kaukázusi és közép-ázsiai utazásai I. 1897. 126. Selmeczi 1992. 93; 1995. 146-147.

⁵⁶ Selmeczi 1992. 86-88; 2005. 149.

⁵⁷ Szántó 1974. Selmeczi 2005. 151-164.

Irodalom

- Anjou-kori Oklevéltár 1991. Anjou-kori Oklevéltár. Főszerk.: Kristó Gyula. VII. 1323. Szerk.: Blazovich L. – Géczi L. Budapest-Szeged, 1991.
- Anjou-kori okmánytár III. Anjou-kori okmánytár I-VII. Codex diplomaticus hungaricus Andegavensis. Szerk.: Nagy I. és Nagy Gy. Budapest, 1879-1920.
- AMTF III. 1987. Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III. Heves megye – Kunság. Budapest, 1987.
- Belényesy 1956. Belényesy Márta: Az állattartás a XIV. században Magyarországon. Néprajzi Értesítő XXXVIII (1956), 23-59.
- Botka 1988. Botka János: Latin és magyar nyelvű források a Jászkunság XVI-XVII. századi történetéhez. In: Szolnok megyei levéltári füzetek 11. Szolnok, 1988. 179-358.
- Botka 2000. Botka János: Kunok-jászok katonáskodása és ünnepi bandériumai a betelepедéstől a kiegyezés koráig. Lakitelek, 2000.
- Engel 1996. Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457. I-II. Budapest, 1996.
- Fedorov-Davydov 1966. Fedorov-Davydov, G. A.: Koèevniki Vostoènoj Evropy pod vlastù zolotoordynskih hanov. Moszkva, 1966.
- Fehértói 1969. Fehértói Katalin: A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek. Budapest, 1969.
- Fejér 1829-1844. Fejér György: Codex diplomaticus Regni Hungariae ecclesiasticus et civilis I-XI. Buda, 1829-1844.
- Fekete 1968. Fekete Lajos: A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása. Jászberény, 1968.
- Fodor 1942. Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Budapest, 1942.
- Gyárfás 1883. Gyárfás István: A jász-kunok története III. Szolnok, 1883.
- Györffy 1953. Györffy György: A kunok feudalizálódása. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a XIV. században. Szerk.: Székely Gy. Budapest, 1953.
- Györffy 1958. Györffy György: A magyar nemzetségtől a vármegegyéig, a törzstől az orszáig. Századok, 1958. 12-87, 565-615.

- Györfffy 1981. Györfffy György: A jászok megtelepedése. In: Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 30. évfordulójára. Túrkeve, 1981. 69-72.
- Györfffy 1990. Györfffy György: A magyarság keleti elemei. Budapest, 1990.
- Hatházi 2006. Hatházi Gábor: A kun és jász székközpontok kérdéséhez. *Studia Caroliensia* 2006/3-4. 111-146.
- Hegyi 1995. Hegyi Klára: Török berendezkedés Magyarországon. Budapest, 1995.
- Horváth 1801. Horváth Petrus: *Commentatio de initiis, ac maioribus jazygum et cumanorum eorumque constitutionibus*. Pestini, 1801.
- Hóman-Szekfű 1938. Hóman Bálint és Szekfű Gyula: *Magyar történet I-V*. Ötödik kiadás. Budapest, 1938.
- Jászberény é.n. Jászberény r. t. város levéltárában lévő kiváltságlevelek és oklevelek gyűjteménye. Jászberény, é. n.
- Kocsis 1988. Kocsis Gyula: A jászsági társadalom rétegei a 14-16. században. *Népi kultúra – Népi társadalom XIX.* 27-41.
- Kocsis 2001. Kocsis Gyula: Gazdálkodás a Jászságban a 16-17. században. Szántóművelés. In: *Merítés. Néprajzi tanulmányok Szilágyi Miklós tiszteletére*. Szerk.: Bali J., Jávorka K. Budapest, 2001. 153-177.
- Kocsis 2005. Kocsis Gyula: A Jászság társadalma, népessége, gazdálkodása a XVI-XVII. században. Budapest, 2005.
- Kring 1932. Kring Miklós: Kun és jász társadalomelemek a középkorban. *Századok*, 1932. 35-63, 169-188.
- Kristó 1988. Kristó Gyula: *Az Anjou-kor háborúi*. Budapest, 1988.
- Kristó 2003a. Kristó Gyula: A jászok betelepítése és kiváltságosítása. In: *Autonóm közösségek a magyar történelemben*. Szerk.: Bánkiné Molnár E. Kiskunfélegyháza, 2003. 41-53.
- Kristó 2003b. Kristó Gyula: *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. Budapest, 2003.
- Kun László emlékezete 1994. Kun László emlékezete. A bevezetőt írta, a forrásszövegeket válogatta és a jegyzeteket összeállította Kristó Gyula. Szeged, 1994.
- Kuznecov 1985. Kuznecov, V. A.: A magyarországi jászok. Rövid történeti vázlat. *Jászkunság*, 1985 december (XXI/4) 32-40.

- Langó 2001a. Langó Péter: Az 1323-as „jász kiváltságlevél”. (Megjegyzések a jászok középkori jogállásáról) Tisicum Xii. Szolnok, 2001. 329-335.
- Langó 2001b. Langó Péter: A jászok korai történetének megítélése a 19-20. században. In: A Jász Múzeum Évkönyve 1975-2000. Jászberény, 2001. 151-175.
- Németh 1959. Julius Németh: Eine Wörterliste der Jassen, der ungarländischen Alanen. Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst. Jahrgang 1958, Nr. 4. Berlin, 1959.
- Paládi-Kovács 1979. Paládi-Kovács Attila: A magyar parasztság rétgazdálkodása. Budapest, 1979.
- Paládi-Kovács 1993. Paládi-Kovács Attila: A magyarországi állattartó kultúra korszakai. Budapest, 1993.
- Palugyai 1854. Palugyai Imre: Jász-Kún Kerületek s Külső-Szolnok vármegye leírása. Pest, 1854.
- Pletneva 1958. Pletneva, S. A.: Peënenegi, torki i polovcy v ű•norusskih stepäh. MIA 62. Moszkva-Leningrád, 1958. 151-226.
- Selmeczi 1992. Selmeczi László: A négyszállási I. számú jász temető. Budapest, 1992.
- Selmeczi 2001. Selmeczi László: Egy eltűnt jász település nyomában. In: A Jász Múzeum Évkönyve 1975-2000. Jászberény, 2001. 127-149.
- Selmeczi 2005. Selmeczi László: A jászok eredete és középkori műveltsége. Jászberény, 2005.
- Selmeczi 2005a. Selmeczi László: A jászok betelepődése Magyarországra. Korai jász sírok a négyszállási temetőben. Communicationes Archaeologicae Hungariae 2005. 565-586.
- Selmeczi 2005b. Selmeczi László: A jászok betelepődése Magyarországra. In: Jogszabályok-jogszokások. Jászkunság kutatása 2005. Szerk.: Bánkiné Molnár E. Kiskunfélegyháza, 2005. 27-60.
- Soós 1985. Soós Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Budapest, 1985.
- Szabó 1974. Szabó László: A jászok magyarországi betelepődése. In: Jubileumi Évkönyv a Jász Múzeum alapításának 100. évfordulójára. Szerk.: Tóth J. Jászberény, 1974. 9-17.

- Szabó 1975. Szabó István: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Budapest, 1975.
- Szabó 1979. Szabó László: A jáász etnikai csoport I. Szolnok, 1979.
- Szabó 1982. Szabó László: Jáászág. Budapest, 1982.
- Szabó 1984. Szabó János Győző: Adatok a patai főesperesség korai történetéhez. In: Tanulmányok Gyöngyösről. Szerk.: Havassy P. – Kecskés P. Gyöngyös, 1984.
- Szabó 1988. Szabó László: A jáászok hazánkban. In: Magyarra lett keleti népek. Szerk.: Szombathy V. – László Gy. Budapest, 1988. 180-215.
- Szántó 1974. Szántó Konrád: A jáászberényi ferences templom története (1472-1972). Budapest, 1974.
- Wertner 1907. Wertner Mór: Adalékok a XIV. századbéli magyar világi archontológiához. Történelmi Tár, 1-69.
- Zichy Jenő gróf kaukázusi és közép-ázsiai utazásai I. 1897. Zichy Jenő gróf kaukázusi és közép-ázsiai utazásai. A magyar faj vándorlása. Írta Zichy Jenő gróf. A gyűjtemények leírása. Írták: dr. Jankó Ákos és dr. Posta Béla. Első kötet. Budapest, 1897.

Szabó István

BARANGOLÁSOK OSZÉT FÖLDÖN

Oszét emberekkel az oszét kultúra mezsgyéin

Előzmények

1983 áprilisában üzenet érkezett Szolnokra. Egykori osztálytársam, Veress Péter, a Néprajzi Kutató Csoport munkatársa telefonált. Közölte, hogy az MTA vendégeiként magyarországi tanulmányútjukon lévő Borisz A. Kaloev oszét néprajzkutatóval és feleségével, a türkménzakértő Galina P. Vasziljevával hivatalos programjuk részeként Szolnokra érkeznek, hogy az oszétekkel rokon jászok körében tájékozódjanak. Kérte, hogy legyünk a segítségükre, kalauzoljuk őket a Jászságban, beszéljünk el lehetőségek közös kutatási témáinkról, a jászokról, oszétekről.

Kaloev neve nem volt előttünk ismeretlen. Az oszétekről írott monográfiája¹ a jászokra vonatkozó történeti és összehasonlító néprajzi anyaga miatt a Jászsággal kapcsolatos kutatók számára megkerülhetetlen alapmunka, csakúgy, mint nagyszámú, több részletkérdéssel foglalkozó cikke. Ez vártta is tette a velem való találkozást. Különösen tudva azt, hogy Kaloev maga is sokat remélt megismerkedésünktől. Ismerte Szabó László jászokról szóló kandidátusi értekezését, amit MTA-beli konzulensei Czeglédy Károly és Harmatta János akadémikusok ajánlottak figyelmébe csakúgy, mint az egyszer már Szolnokon is megfordult oszét történész, Magomedov még odakint, Moszkvában. De ismerték az én jászdózsai családkutatási eredményeimet, és Gulyás Éva néphittel kapcsolatos írását is.

Megérkezésük után részben Szolnokon, részben pedig Jászberényben mintegy 10 napon át jártuk a Jászságot. Megfordultunk velük Jászdózsá, Jászkisér, Jászapáti, Jászberény környékén, és a Jászapátiból kitelepült, jászok alapította Kunszentmártonban is.

Emlékezetes, sok haszonnal járó együttlét volt ez, amelynek során jó barátságba kerültünk a két kutatóval, akik megígérték, hogy viszonzásul a kapott segítségért, meghívólevelet küldenek mindkettőnk számára. Szívesen látnak majd mind Moszkvában, mind pedig oszét földön, a kaukázusi Ordzsonikidzében. Illetve – ha módjukban áll – az Észak-Kaukázus oszétjai körében, oszét terepen is. Távozásuk után nem telt el sok idő: megérkezett a meghívó levél.

Előzetes terveink szerint május elején indultunk volna, de a kecskeméti „nemez - konferenciá” -ra mindketten, Galina és Borisz is hivatalosak voltak, s így korábban kellett indulnunk: vagyis 1984. április közepén. Az utazásunkon rendszeresen

¹ B.A. KALOEVA: Oszetyinü. (Isztoriko-etnograficeszkoje isszledovanyie, Moszkva, 1971)

Szabó István

BARANGOLÁSOK OSZÉT FÖLDÖN

Oszét emberekkel az oszét kultúra mezsgyéin

Előzmények

1983 áprilisában üzenet érkezett Szolnokra. Egykori osztálytársam, Veress Péter, a Néprajzi Kutató Csoport munkatársa telefonált. Közölte, hogy az MTA vendégeiként magyarországi tanulmányútjukon lévő Borisz A. Kaloev oszét néprajzkutatóval és feleségével, a türkménzakértő Galina P. Vasziljevával hivatalos programjuk részeként Szolnokra érkeznek, hogy az oszétekkel rokon jászok körében tájékozódjanak. Kérte, hogy legyünk a segítségükre, kalauzoljuk őket a Jászságban, beszéljünk el lehetőségek közös kutatási témáinkról, a jászokról, oszétekről.

Kaloev neve nem volt előttünk ismeretlen. Az oszétekről írott monográfiája¹ a jászokra vonatkozó történeti és összehasonlító néprajzi anyaga miatt a Jászsággal kapcsolatos kutatók számára megkerülhetetlen alapmunka, csakúgy, mint nagyszámú, több részletkérdéssel foglalkozó cikke. Ez vártta is tette a velem való találkozást. Különösen tudva azt, hogy Kaloev maga is sokat remélt megismerkedésünktől. Ismerte Szabó László jászokról szóló kandidátusi értekezését, amit MTA-beli konzulensei Czeglédy Károly és Harmatta János akadémikusok ajánlottak figyelmébe csakúgy, mint az egyszer már Szolnokon is megfordult oszét történész, Magomedov még odakint, Moszkvában. De ismerték az én jászdózsai családkutatási eredményeimet, és Gulyás Éva néphittel kapcsolatos írását is.

Megérkezésük után részben Szolnokon, részben pedig Jászberényben mintegy 10 napon át jártuk a Jászságot. Megfordultunk velük Jászdózsá, Jászkisér, Jászapáti, Jászberény környékén, és a Jászapátiból kitelepült, jászok alapította Kunszentmártonban is.

Emlékezetes, sok haszonnal járó együttlét volt ez, amelynek során jó barátságba kerültünk a két kutatóval, akik megígérték, hogy viszonzásul a kapott segítségért, meghívólevelet küldenek mindkettőnk számára. Szívesen látnak majd mind Moszkvában, mind pedig oszét földön, a kaukázusi Ordzsonikidzében. Illetve – ha módjukban áll – az Észak-Kaukázus oszétjai körében, oszét terepen is. Távozásuk után nem telt el sok idő: megérkezett a meghívó levél.

Előzetes terveink szerint május elején indultunk volna, de a kecskeméti „nemez - konferenciá” -ra mindketten, Galina és Borisz is hivatalosak voltak, s így korábban kellett indulnunk: vagyis 1984. április közepén. Az utazásunkon rendszeresen

¹ B.A. KALOEV: Oszetyinü. (Isztoriko-etnograficeszkoje isszledovanyie, Moszkva, 1971)

vezetett, napi eseményeket rögzítő naplófeljegyzések, fényképek és diapozitívek, illetve az egyéb gyűjtéseinknél már korábban rendszeresített magnókazetták – melyekre részben interjúkat, részben pedig saját tapasztalatainkat mondtuk rá – gazdag dokumentációval szolgálnak még jó húsz esztendő távlatából is.

1984. április 16-án este 22. 35-kor vonattal indultunk bátyámmal a szolnoki állomásra. Két magnetofont, 4 fényképezőgépet és tartozékait: vakut, hozzávaló telepeket vittünk magunkkal. Ezen kívül 30 magnókazettát, 50 tekercs filmet, és 30 tekercs színes diát, könyveket, apróbb ajándékokat. Egy kétszemélyes fülkében utaztunk kitűnő körülmények között. Többnyire az utazásunk várható eredményességét, lehetőségeit latolgattuk, megpróbáltunk felkészülni arra, hogy milyen tanulsággal járó kérdéseket tehetünk majd fel szakmánkat érintően vendéglátóinknak.

Nem véletlenül utaztunk vonattal!

1966-ban ugyancsak együtt, ezen a vonalon vonatoztunk végig. A húsz év előtti állapot, már amit a vonatból látni, észlelni lehetett, szinte semmit sem változott. Talán csak annyit, hogy itt-ott a falvak és a vasúti sín mellett kicsi, frissen feltört kerteket észleltünk. Amolyan házi kerteket, itteni háztájikat, melyek azonban a mieinkhez képest igen szerények és silányak voltak. Nagyon kevés volt a legelő állat, s a falvak környékén az esetleg művelés alá fogott terület. Persze, mindezt csak a vasútvonal menti keskeny földcsávban észlelhettük, lehet, hogy távolabb tágabb földek, jelentősebb állatállomány is előfordult, ezeket azonban a vaspályát szegélyező, s különösen a határmenti, ukrainai körzetben még mesterségesen is dúsított, szinte őrző-védő funkciót is ellátó erdőszáv teljesen takarta. A vasútvonalat végig dús erdőség követte, amelyekben – hogy úgy mondjam „térdig” – vagyis a fák derekáig állt a víz. Pedig még a tavaszi áradások nem is kezdődtek el: az idő enyhe volt ugyan, de a fák még teljesen csupaszon állottak, és jele sem volt annak, hogy rügyezni kezdenének, mint az nálunk otthon már rég megindult.

Moszkvai napok Borisznál és Galinánál

1984. április 18-án reggel, moszkvai idő szerint pontban 8 órakor állt meg a vonat. Hajszálpontosan érkezett. Az állomáson Borisz és Galina várt bennünket. Nagyon melegen üdvözöltek. Közölték, hogy a szállásunk végig náluk lesz, s természetesen ők gondoskodnak majd a kosztunkról is. A taxiért igen hosszú sor állt, de mindenki türelmesen várakozott. Egy idősebb taxis vett fel végül is, és igen vidám, közvetlen hangulatban utaztunk. Megtudta, hogy Magyarországról jöttünk, s azonnal közölte, hogy ő is harcolt ott, szép ország, barátságos nép él nálunk. Majd, amikor a Lomonoszov Egyetem környékére értünk, még énekelt is, s közben igen vidám hangulatban kerülgette az előtte haladó kocsikat.

A Dmitrij Uljanov és a Lenin Proszpekt kereszteződésénél épült hatalmas épület-tömb sarkán vakolatlan, fakó sárga-barna színű téglából épített ház lett a szállásunk,

Szabó István Borisz Kaloevvel

előtte kis parkkal. Az épület lépcsőháza nem volt piszkos, de mégis elhanyagoltnak tűnt. Mint később kiderült, a nap nagy részében az első emeleten egy megbízott asszony egész nap figyeli a házat, ügyeletet tart, megszólít embereket, de feltehetően semmit nem intéz. Csak „vigyáz” a rendre. A bérházban az ajtók kívülről sötét berlini-kék borítású párnázattal voltak ellátva, a folyosó felől „hangszigetelve”. A lakás viszonylag kicsi volt, alapterülete 55-60 négyzetméter körüli lehetett. Ezt osztották meg velünk majd egy hónapon keresztül. Félretéve munkájukat, felborítva saját életritmusukat. Nagy áldozat volt ez a már nem fiatal házaspárnak. Borisz 68 éves volt ekkor, ráadásul nem is volt egészséges, Galina ápolta infarktusa után.

Mi Galina valamivel nagyobb szobájában voltunk elszállásolva. Közvetlenül az előszobából nyílt, és nemcsak az ő dolgozószobája volt, de – mint később magunk is megtapasztaltuk – ez a szoba volt a mindenkori vendégfogadások helyszíne is. Itt zajlottak minden alkalommal a vendégségek. A falat hatalmas perzsaszőnyeg, illetve még kisebb szőnyegek borították, s itt kapott helyet a TV is, ami náluk az információ kötelező napi forrását jelentette.

Ugyancsak az előszobából nyílt Borisz szobája, amelyet szinte beborítottak Borisz könyvei, folyóiratai. A hosszú, L-alakú előszoba polcra kerültek a közös könyvek, lexikonok, szótárak, de „befolytak” a mellékhelyiségekbe, a konyhába is. Ami ugyan nem volt nagy, de egy kis asztalka mellett azért négyen együtt tudtunk mindig reggelizni, vacsorázni, ebédelni.

Amikor megérkeztünk a pályaudvarról, az asztal már terítve volt. Borisz konyakot bontott és egy édesített vodkát. Az asztalon három fajta sajt, vaj, kétféle felvágott volt kikészítve, mellé türkmén módra „menta”. Ezt a sajttal együtt kellett fogyasztani. A „menta” olyan illatú növény, mint nálunk a fodormenta, de húsos, kövér a szára és a levele is. Nyersen harapták, haraptuk a sajtához, kenyérhez. Vörös, nagy szemű kaviárt is tálaltak, étkezés után pedig teát és hosszú lére főzött kávé, mert tudták, hogy a magyarok inkább kávéivók. Éppen ezért minden reggel gondoskodtak a csak a tiszteltünkre főzött nescaféről.

Borisz étkezés előtt szertartásos tósztot mondott. Mondandója lényege az volt, hogy a két nép barátsága lehetővé teszi, hogy tudományosan is együttműködjenek, s mindehhez béke kell, mert a háború megöli a tudományt.

Ezután megmutatta a könyvtárát. Közölte, hogy mindent szabadon használhatunk, s azt is elmondta, hogy sajnos ő most beteg, nem jár be az intézetbe, úgyhogy itthon szinte állandóan együtt lehetünk. Egyébként Galina is csak két délelőttön jár be munkahelyére, az Akadémiai Kutatóintézetbe, s ő is többnyire otthon van, otthon dolgozik.

A vendégfogadást-köszöntést követően a szakmai kérdésekre tértünk át. Borisz azonnal rátért az öt foglalkoztató oszét vonatkozású dolgokra és előre látható volt, hogy ez később, folyamatosan így lesz egy egész hónapon át. Bevezetőül megmutatta a járszági látogatásukról írott újságcikk-sorozatát, amely a „Szovjetszkaja Oszetyinija” című dél-oszét lapban jelent meg oroszul, oszétül és grúzul. Ezután közölte, hogy milyen programokat szervezett számunkra. Jelezte, hogy találkozni fogunk Abaev professzorral, meglátogatjuk az intézetet, ahol számos munkatársával ismerkedhetünk meg személyesen, s egyben közölte a számunkra legizgalmasabbat: azt, hogy megyünk majd a Kaukázusba is. Borisz gazdag prog-ramjában majd minden napon szerepelt valamelyik múzeum is.

A rendőrségen elintéztük a hivatalos regisztrációt, majd elköltöttük első ebédünket Kaloevéknál. Előljárában: konyak és vodka, majd húsleves, piláf, utána kis pohár bor, majd egy óra múlva tea. A húsleves tele volt felkarikázott hagymával, és benne volt egy darabban a főtt hús. A bőséges hagymától a leves inkább hagymaízű volt, annak ellenére, hogy rengeteg húsrá főzték. A piláf viszont kítűnő volt. Nem volt zsíros, és a hozzá adott párolt rizszel tökéletes volt.

Ebéd után folytatódott a szakmai beszélgetés, amelynek során Borisz több újonnan megjelent könyvet is mutatott. Abaev oszét szótárát például, illetve a kétkötetes mitológiai lexikont.

Másnap sokáig aludtunk, nehéz volt az átállás a moszkvai időre, s 8 óra 40-kor ébredtünk fel. Házigazdáink már fent voltak és készült a reggeli. Itt egészen mások az étkezési szokások. Olyan bőséges reggelit reccsintettek, ami egy egész napra elegendő volt. A reggeli virsli volt (3-4 szál fejenként), mellé egy hangsúlyozottan orosznak mondott étel, a „vinyigred”, ami vegyes, salátászerű garníring. Sok

változata van. Itt leggyakrabban úgy ettük, hogy: cékla, sárgarépa főve, hagyma, sós ugorka és apró, kis kockákra vágott (6-8 mm-es) főtt krumplicsészkeverve, majd olajjal leöntve. Ehhez még fekete és fehér kenyérszeleteket adtak, amit vajaztak, így ették együtt a virslivel.

Mi reggelire kávét kaptunk, ők meg teát ittak. Ezen kívül két-háromféle felszeletelt sajt is volt az asztalon, amit tea után, vajas fekete kenyérral fogyasztottak.

Az első moszkvai napot a városban töltöttük, sétáltunk, múzeumokat látogattunk, bár szeles, esős idő volt. Borisszal elintéztük a kaukázusi utunkkal kapcsolatos adminisztrációt is, május 2 és 12 között indulhattunk Ordzsonikidzében!

Este 1/2 8 körül kerültünk ismét asztalhoz. A vacsora hideg étel volt. Felvágottak, főtt szalonna hatalmas, vastag zsíros résszel, oszét sajt – eredetileg nagy, kerek formájú –, illetve fekete és fehér kenyér vajjal. Majd vacsora után tea.

Kétféle ismeretlen csemegét is felszolgáltak

Egyik a savanyúság gyanánt adott „cseremsa”, azaz vadfokhagyma, amelyet savanyítottak, s a Kaukázusban, Közép-Ázsiában kedvelt és sokféle módon – többek között amúgy nyersen is – fogyasztanak. Mint a fejletlen, még nem fejesedett tavaszi hagyma, olyan vékony, hosszú, enyhén zöldes és alul fehér színű volt. Sózva, főzve adták fel, de eszik ecetesen is. Ez vadon nő kora tavasszal, s akkor a legjobb, ha még a hó alól húzzák ki és fogyasztják.

A másik, egy türkmén eredetűnek mondott édesség, az „aszalt sárgadinnye”. Hosszú, 5-6 cm-es szeletekre vágva, felfűzve tárolják. Rendkívül zamatos, aromás és finom, ízletesebb, mint a füge. Ezt állítólag Moszkvában nem is lehet kapni, Türkmeniából küldték nekik is. A „cseremsa” viszont savanyított formában az itteni piacon is kapható.

A vacsorát követő esti beszélgetés során ezen a napon a múzeumban látottak kerültek elsősorban szóba. Mindenekelőtt az oszét etnogenezis kérdését vettük elő. Kaloevnek határozott véleménye, hogy a „kabán bronzkori kultúra és a szkíták összeolvadásából – majd alán rárétegzettséggel – alakult ki az oszét nép.” Ezek a lelőhelyek egyébként a mostani oszét területhez is kötik helyileg ezt a népet. E tekintetben Herodotos a fő forrásuk, s a régészet, a néprajz e folyamatosság bizonyításával foglalkozik leginkább. A szkíta idők emlékei, hitvilágának maradványai az oszétek prózai mondagyűjteményében, a „nart eposz”-ban maradtak fenn és éltek tovább. Herodotos a szkítákról sok mindent feljegyzett, ami Kaloev szerint „nart eposz”-ban és a mai hitvilágban is fellelhető elemekkel összevethető.

Egyik ilyen kulcskérdés a totemizmus több maradványa, főként a „szarvas”, (oszétül: „szag”) és a „farkas” (oszétül: „uar”), mint totemállat jön számításba.

A nart-törzs is a farkasok fiainak tekinti magát, innen a nevük is: „Uarhag”. Érdeklődött, hogy akár a szarvas, akár a farkas nem játszik-e szerepet a jászok néphitében?

Nem tudtunk rá válaszolni.

Erre vonatkozóan Kaloev azt írja: „...a megmaradt oszét totemisztikus és animisztikus elemek jó anyagot biztosítanak az ethnogenezisükhöz.” A totemisztikus hitük nyomai az anyagi kultúrában, az oszét nyelvben, folklórban és néprajzban lelhetők fel. Sok Közép-Ázsiában, Volga-mentén és a Kaukázusban feltárt szkíta sír tárgyain találunk igen gyakran szarvas – mint totemállat – ábrázolásokat. Mint az oszétiai későkabáni kultúra szarvas-ábrázolások emlékei két formában is ismeretesek: a ‘szkíta szarvas’ és a ‘nemes (= „nemeslelkű”) szarvas. V. I. Abaev meghatározása szerint a szkíták egyik törzse a Közép-Ázsiában élő ‘szaki’ törzs, a totem állat nevét viseli („szag” oszétül = szarvas). Ez a szó megtalálható sok szkíta személynévben is. A szkíta-oszét egybeesést több „nárt”- elbeszélés is erősíti, amelyekben a szarvas tiltott totemállatként szerepel.

A másik totem az irán nyelvű oszét elődöknél a farkas („birag”) volt, amit régen „uarhag”-nak neveztek. V. I. Abaev bebizonyította, hogy így nevezték a „nárt-eposz” összülőjét, Uargah-ot. „...valamilyen nagyon távoli időszakban – írja – az oszét-alánok a farkast totemként tisztelték. Ezen a talajon született meg a „nártok” szülőatyjáról, Uarhag=farkas-ról, illetve iker fiáról Hszar-ról és Hszartag-ról szóló történet”²

Moszkvai napjaink általában hasonló rendben folytak. A délelőttöket, s a délutánok egy részét múzeum- és városnézéssel töltöttük, Borisz könyveit lapozgattuk, illetve nagyon sokat beszélgettünk. A kérdések természetesen elsősorban az oszét-jász etnikai jellegzetességek körül forogtak. Igyekeztünk rögzíteni a beszélgetéseket, olvasmányainkat, és tapasztalatainkat is. Miután legtöbb időt az asztalnál töltöttük együtt, nyilvánvalóan kaptak észrevételeink között is nagyobb súlyt a táplálkozási szokások, ételkészítési módok.

Az ebédünk és első napi étkezésünk nagyjából türkmén jellegű volt. Galina ugyanis olyan orosz (félig cigány) családból származik, amelyik Türkméniában telepedett meg. A húsos levelű menta sajttal, a piláf, a zöld tea türkmén vonás az étrendjükben. Az oszétek ugyanis nem teáznak, s az, hogy az oszét Borisz is rendszeres teázó, már az oroszoktól és a türkménektől átvett szokás.

Galina mesélte, hogy a türkmének – miként Közép-Ázsia más nemzetei is – a legnagyobb forróságban is forró teát isznak. Többnyire zöld teát. A hatalmas hőségben elernyed, fáradt emberek, akiken köpeny van, s az alatt semmi, úgy hűtik magukat, hogy megisszák a hatalmas pitli tűzforró zöld teát, s amikor kiveri őket a verejték, azt hagyják egy ideig arcukon, testükön végigcsorogni, majd letörlik, felitatják egy törölközővel. (A vendégeknek is szoktak adni.) A köpeny alatt is hatalmasan megizzadnak. A törölközés után öt-tíz perc múlva – mint akiket kicseréltek – felélénkülnek, lehűlnek, a köpeny alatt párolgó izzadság is hűti őket. Ez a közép-ázsiai gyakori teavás oka és rendszere. Az orosz teavás szokásai természetesen mások.

² B.A.KALOEV: i. m.,1971. 237. p.

Kaloev az oszétekkel kapcsolatban általában a tejtermékek készítésére volt kíváncsi, s a jászoknál meglévő feldolgozási módok iránt érdeklődött. Jellegetesen oszét ételnek mondott egy „szakhton” nevű készítményt, amely tejfel, fokhagyma és só keverékéből áll, és hús mellé fogyasztják. Nemzeti ételnek tekinti a sajtot, amelynek egy fajtája az „oszét sajt” márkanevet is viseli, s amely termék nemzetközileg is elismert. Ugyanakkor kifejtette, hogy náluk nem ismerik a sajtprészt, a sajtnak a levét mindig kézzel nyomták ki.

Külön kitért a vaj evésére, s kérdezte, hogy a jászok fogyasztják-e, és milyen mértékben. Elmondtuk, hogy a szomszédos kunsági és magyar községekhez viszonyítva itt a vaj evése előtérben áll, bár ehhez köze van a katolikus vallásnak is. Felhívta a figyelmet a „vaj sütésé”-re. Sütés nélkül a vajat az oszétek alig fogyasztják. Majdnem sértés számba megy, ha valakinek nyers vajat adnak. A jászoknál is sütöttek vajat, úgy tárolták, s azzal főztek. De a sült vaj használata a katolikus Szeged környékén is erős, Bálint Sándor szerint, és a kiskunfélegyházi tapasztalatok is megerősítik a sült vaj használatát.

Kaloev megismertetett bennünket egy „dzükka” nevű készítménnyel, amelyet jellegetesen oszét ételnek tekint. Ezzel részletesebben is foglalkozik monográfiája ételekről szóló fejezetében, ahol a tejtermékek jelentőségét hangsúlyozza.

„Nagy jelentőségük volt és van a tejtermékeknek: sajt, vaj, túró, kefir stb., ezek az oszétek mindennapi étkezésében jelen vannak. Korábban, amikor a hegyekben az állattartás volt a mezőgazdaság egyedüli ágazata, a tejtermékek fogyasztása hangsúlyba került más táplálékok rovására. Leginkább megmutatkozik ez a folyamat a „juhsajt” esetében. Ezt felszolgálják zakuszkiként (italhoz fogyasztott ételfalatkák), csinálnak belőle pirogot, ám az oszétek legkedveltebb nemzeti étete a „dzükka”, amely a szomszéd népeknél nincs meg. A „dzükka” a következőképpen készül: „egy öntöttvas edénybe kevés savót öntenek, és a tűzre teszik; amikor felmelegedett, beletesznek kevéssé vagy erősen sózott, széttördelt sajtot és melegítik; mikor a kiolvadt sajt megkásásodik, kevés búzalisztet főznek bele, s állandóan kavargatják, egészen addig, amíg a sajtos massa tetején a vaj nem mutatkozik.”³

Moszkvában általában pulykahúsból készültek a hagyományos ételek, mivel ez volt a legkönnyebben elérhető, vendégfogadáshoz is alkalmas húсарu. Juhhúst, birkát, bárányt, borjút üzleti forgalomban nem, vagy csak ritkán árultak. Azonban az ebből készített étkekben, sőt az elkészítési módjuk megismerésében is alapos részünk volt kaukázusi utazásunkkor.

Május 2-án este indultunk Moszkvából, s kétnapi vonatozás után 4-én reggel érkezünk meg Oszétia fővárosába Ordzsonikidzébe – régi és mai nevén ismét – Vlagyikavkázba.

³ B.A. KALOEVI: i.m. 1971. 165-166. p.- Azóta erről SZABÓ László: Dzükka és vajjalja. Egy jellegetesen jászági étel kaukázusi gyökereiről. In: Redemptio, XIV. évf. 2. szám., 2007. április, 14-17. p.

Néhány szó a Kaloevekről

Az oszétekra vonatkozó áttekintésünk - mégannyi adat, információ és személyes tapasztalat birtokában is, amire rövid egy hónapos, intenzív gyűjtéseink, megfigyeléseink alatt szert tettünk - természetesen csak halvány árnyéka, vérszegény kivonata lehet annak az impozáns ismeretanyagnak, amivel vendéglátóink, a Kaloev család népükről rendelkezik. Mi ehhez képest csak ismeret-morzsákhoz jutottunk. Ám bátran állíthatjuk, hogy ezek a morzsák is ízletesek, finomak. Akik elhullajtották, tudták mit szórnak elénk, hiszen náluk autentikusabb személy kevés találhatik még az oszétek között is. Egyrészt, mert maguk is oszétek, s nemcsak hogy tudják, hogy azok, hanem fennen hangoztatják is. Számon tartják egymást, büszkék minden oszétek elérte eredményre, sikerre. Elegendő volt néhány TV-adást végignézni esténként a társaságukban, hogy megfigyelhessük, a Szovjetunió soknemzetiségű lakosságán belül is, akik rendre megjelentek a képernyőn, azonnal tudták, hogy melyikük oszét, s nemcsak megnevezték őket, hanem egész kis történeteket meséltek szinte majd mindegyikről.

Tehették, mert szinte személyenként számon tartják egymást. Különösen vonatkozott ez Borisz Kaloevre, aki nemcsak hogy élte a gyerekkorától megszokott oszét életformát, de felnőtt korában tudatosan kutatta is, ottlétünkkor már jó ötven éve. Ismer minden szorost, bejárt minden falut, néprajzusként leírt életükről mindent, múltjukat kökemény levéltári és irodalmi kutatások adataira támaszkodva rajzolta elénk. S mindezt megszállottan, a hiba nélküli teljes kép megrajzolásának igényével. Már akadémiai doktori címmel rendelkező, nemzetközileg is elismert néprajzusként feleségével, a szintén néprajzos türkmén-szakértő kandidátussal, Galina P. Vasziljevával, a Mikluho Maklaj Akadémiai Kutatóintézet jeles munkatársaiként többnyire odahaza, a lakásukon dogoztak. Rendkívüli intenzitással. Borisz ekkor már megjelentetett egy oszéteket bemutató vaskos kötetet⁴, aminek impozáns, közel ötszáz tételes bibliográfiájába a saját 13, önmagában is egész kötetet kitevő, korábban publikált tanulmányát is belevette. De tudjuk róla, hogy ennél lényegesen sokszínűbb munkássága, hiszen konferenciákon tartott előadásai, tudományos cikkeihez méltó megfogalmazású ismeretterjesztő írásainak száma is köteteket tesz ki.

Gazdag házi könyvtárában, melyet ott tartózkodásunk idején szabadon használhattunk, rábukkantunk egy érdekes kötetre, amelynek munkatársaként „Néhány oszét család származása a néphagyomány szerint” című írása arra buzdított, hogy nyomokat keressünk a Kaloev dinasztia eredetéhez is. A leírtakból a legkorábbi, kinyomozható adatok a következők voltak.

„A Zakinszki hegyszoros egyik legősibb lakosai a Kaloev család tagjai, akiknek

⁴ B. A. KALOEV: Oszetyinü. (Isztoriko-etnograficseszkoja isszledovanyie) i.m. Moszkva, 1971.

eredetéről néhány különféle hagyomány tanúskodik. Az egyik elterjedt verzió szerint a grúz Kalo hercegnőtől veszi a család a kezdetét. Attól, amit az oszétek Grúzia hercegi birtokai ellen vezetett egyik soros támadásakor foglaltak el. A hagyomány szerint a nagy létszámú oszét csapat, a „Dargavsz” nevű faluból való Amran Dzanagov vezetésével, nemcsak szarvasmarhákat hajtott el, és rabolt össze egyéb értékeket, de elvitte Cereteli Kalo lányát is.

Útközben a halálos sebet kapott Amran megparancsolta, hogy vigyék a lányt a „Kara Kurtatinszki szoros”-ban lévő falujába, zárják a család őrbástyájába, és ott őrizték.

Ez meg is történt.

Amran eltemették a „Kurgan” alatti „Ruk”(= „Rok”) faluban, a „Nagy Liahvi” csúcsai közelében, fényűző halotti tort ültek a tiszteletére, ami után magát a kurgant is elnevezték „Hisztü dzuar”(=„Angyali tor”) névre. Ennek a szent helynek a tiszteletére – még nem is olyan rég – a falu lakosai minden esztendőben ünnepségeket rendeztek. Ennek a mondának az alapján tudjuk azt is, hogy Erisztav (=az Erisztavok), aki megérkezett „Kora” faluba adót behajtani („huüiszt hbolon”), találkozott Kalo hercegnővel, akit nőül is vett. Három fiuk született: Szaba, Tapszihbo és Uoerdaszu, akik feltehetően a Kalotoe (=Kaloev) család kezdetét jelentették, és megőrizték az anyai nevet.

Ebben a mondában a XVI- XVII. századi oszét-grúz kapcsolatok tükröződését látjuk. Ugyanakkor nem kizárt, hogy a Kalo valójában egy oszét szó, és csak véletlen az egybeesése a grúz „leány” jelentésű szóval. A „Nazrany” városbeli ingus Kaloev-ek például az „Assza” hegycsúcsonál lévő „Kalo”, (=„Kola”) bástyákkal kapcsolják össze a nevüket.

Véleményünk szerint a Kaloev család eredetének legvalószínűbb magyarázatát egy másik monda adatai adják. E szerint a Kalovihogyecenek – akiknek testvérbátyjai: Hajta, Tlat és Uszta az „Alagiri szoros”-ban lévő „Camat” faluban maradtak – a Kajtov, a Tlatov és a Vataev családok voltak az ősei. Ezek valamennyien egyetlen családnak tekintik magukat („oervadoeltoe”), és mind a mai napig exogám normák szerint élnek. Letelepelve „Kora” faluban Kalonak három fia lett: Szaba, Taiszihbo és Uoerdoszau. Az apa halála után az utóbbiak vérbosszúba keveredtek a Barszoetoe (=Boriszev) családdal, és eltávoztak a „Zakinszki szoros”-ba, ahol a Keszaev familiától bérelt földeken telepedtek le. Itt először megalapították „Zrigoedtoe” falut, később pedig – megszervezve a tulajdonosoktól az árendált földeket – a terebélyesedő familia még több más falut is épített. Valamennyi Kaloev, aki Oszétia különböző helyein lakik bár, a „Zakinszki szoros”-ból valók leszármazottja.⁵ Az itt közölt adatok szinte híven követik mindazt, amit fentebb az oszét

⁵ B.A. KALOEVI: Proisshozhshdenyie nyekotorüh oszeszinszkhih familij po narodnüh predanyiah. In: Polevüie isszledovanyija Insztitütü Etnografii. Moszkva, 1979. 207-214.

Az alagiri szoros

családszervezet működésével kapcsolatosan elmondtunk. Olyan ez a szóban bemutatott kép, mint az a bizonyos állatorvosi ló-ábrázolás: ez esetben ugyan nem betegség, hanem majd három évszázad alatti történelme során általában a családokkal minden megtörténhető esemény benne foglaltatik. Van benne adat: a grúz-oszét kapcsolatokra, a szomszédokkal folytatott jószág elhajtások miatti háborúskodásra, a lányrablásra, a halotti tor megünneplésére, az elrabolt lány házi bástyába zárására, a kényszerű adófizetésre, a rablott hercegnő férjhezmenetelére, és gyermekeinek megszületésére; a vérbosszúra, az emiatti máshová telepedésre.

Vagyis, a tudományosan kimunkált családtörténeti változások bemutatásához elegendő volt mindössze saját familiájában végignézni, s azonnal a legautentikusabb bizonyítékokkal támaszthatta alá megállapításait.

Oszét földön

Betegsége miatt Borisz – legnagyobb fájdalmára – a kaukázusi utunkon nem kalauzolhatott, így a már Moszkvában megismert öccsére, Haritonra bízta gardírozásunkat. Ő ugyanis Ordzsonikidzében élt gyógypedagógus feleségével és egyetemista lányával, végzés előtt álló középiskolás fiával, s agrár-közgazdászként docensi

minőségben tanított a Kaukázusi Gornüj Insztitútban. S bár professziója szerint egészen más kérdések foglalkoztatták, mint bátyját, kitűnő kalauzunk volt jó tíz napon keresztül, s a földművelőkkel, kolhozokkal, falvakkal, agrónomusokkal, falusi tanácselnökökkel ápoljt jó kapcsolatai révén, valamint testvére, Borisz állandó telefonutasításait is figyelembe véve e rövid idő alatt szinte mindent megmutatott, mindenhová eljuttatott. S átsegített a számunkra teljesen ismeretlen szokásokból álló oszét viselkedési formarend minden buktatóján. Jeles szervezőként így biztosította, hogy egészen az egykori nagy Kaukázusi Hadiút végét jelentő hegyek lábáig megtekintsük – egyetlen nap alatt, nyárból télbe csöppenve – a legendás utat, és az azt övező történelmi nevezetességeket. A Halottak városát, egy pogány szent ligetet, romos családi és védelmi bástyákat. Hogy részesei legyünk igazi, oszét hagyományok szerint egy családi házánál, nyílt pusztaságon, közösségi házban nagy létszámú résztvevő társaság megülte ünnepi lakomának, Szent György-napi és Győzelem napi látványos tornak.

A szintén Kaloev családhoz tartozó nagybácsi, Georgij (=Grigorij) ugyancsak segítette utazásaink, pedig már jóval túl volt a hetvenen is. Elsősorban a tekintélyével. A Szovjetunió Hőse kitüntetésével a mellén szinte minden rendőrségi ellenőrzési ponton átjutottunk, holott akkortájt a Szovjetunió tagállamaiban igencsak korlátozták az idegenek mozgását. Még észtországi utazásaim során tapasztaltam, hogy csak nagy nehézségek árán léphettük át annak a városnak a határát, ahová meghívólevelünk szólt. Ami nélkül pedig egyáltalán nem utazhattunk az Unió köztársaságainak a területére.

Néhány szóban még meg kell emlékeznünk a Kaloev család legfiatalabb, a háborúban húszevesen elesett tehetséges tagjáról, Hazbi Kaloev költőről.

1921 augusztusában született Oszétia egyik legszebb helyén, Zaka faluban. Az Ordzsonikidzében tett szakértségi után egyetemi tanulmányokat folytatott Tbilisziben, majd az Észak-Oszét Pedagógiai Főiskolán. Utolsó éves hallgatóként került ki a frontra, ahol 1943. július 8-án esett el a Belgorod alatti harcok során.

Hazbi még az iskolában kezdte a versírást, 1936-tól jelentek meg művei az újságokban és folyóiratokban. A költő verseit önálló kötetben oszét nyelven 1956-ban az „IR Kiadó” jelentette meg, majd 20 versét beválogatták a „Költő Könyvtára”-sorozat 1965-ben, „A Nagy Honvédő Háborúban elesett szovjet költők” címmel kiadott összeállításába.

A költő munkásságához számítják két kéziratban őrzött drámáját, melyek egyikét már a háború alatt írta, valamint frontról írott leveleit. Ezekből idéz néhány sort Vitalij Lukjanyenko a Szocialisztyicseskaja Oszétyija éppen ordzsonikidzei tartózkodásunk alatt megjelent, Hazbi Kaloev emlékezetének szentelt írásában. „...visszaemlékezve a karakterére, mint a többi hallgató, ő is a legemelkedettebb elszánásokkal készült az életre. Ezt igazolják a háromszög formájú katonai bélyegző alatt futó lendületes sorok az elsárgult papíron: „Barátom! Ne izgulj! Én vagyok a

legnyíltabban megmutatkozó ellensége a halálnak. A halál erőtlen velem szemben... Egy feladat van, győzni! Ez a devizája minden igaz patriótának!”⁶

A régi társadalmi formák továbbélése

Oszétiai sofőrünk, kalauzunk Hariton barátja, az agronómus kolhozelnök Koszta volt – főként velük utaztuk be a Vlagyikavkáz körüli területeket, vettünk részt a már említett jelesnap ünnepségeken, azaz szemlélhettük meg az oszétek távolabb eső különleges helyeit, történelmi emlékeit.

Jó egy hetes kaukázusi barangolásunk után Moszkvába visszatérve még két napot töltöttünk Boriszékkel. Igyekeztünk tapasztalatainkat, benyomásainkat pontosítani, adatainkat valamiképp rendszerezni. Összegzésünk, illetve további kutatásaink szempontjából rendkívül fontos volt, hogy utazásunk során némiképp fogalmat nyerhettünk szabályos rend szerint szervezett ünnepeikről, vendégfogadási rítusaikról, családi szokásaikról. Ősi hagyományokon alapuló közösségi szerveződésük etnikai-familiáris irányultságú, amely az anyaföldtől legtávolabbra szakadt oszétek között is működik.

Egészen az októberi forradalomig Oszétiát, csakúgy mint a Kaukázus többi népeit a régi társadalmi formák fennmaradása jellemezte. A családi kapcsolatok-viszonyok formáinak M. O. Koszven meghatározása és osztályozása a patrimonium-ot az első családi rendbe (=egyszerű család) sorolta.⁷ Az Idegen szavak és kifejezések szótára a patrimonium címszó alatt a következőket írja: „lat. eredetű szó.

1. tört. szövegekörnyezetben: nemzetségi birtok, törzsi szállásbirtok;
2. régi jogi szóhasználatban: atyától örökölt vagyon, apai örökség;
3. Az elődök hagyománya, ősi örökség.”⁸

A patrimonia legteljesebb formájában az oszéteknél maradt meg, több elnevezésével találkoztam: „iu fűdű fürta”(=egy apától való gyerek); „iu artaj baiuarga” (=egy tűzhelyen osztozók); „düggag hadzar” (=második ház).

Ez a társadalmi forma több nagy és kiscsaládot egyesít, amelyek az idő multával történő növekedésük, terebélyesedésük következtében újabb patrimóniákra tagozódnak, bomlanak. Minden patrimónium az alapítójának, a ház fejének a nevét viselte, ami egyúttal az adott csoport eredetét is jelzi. Az újonnan szerveződött patrimóniumok rendszerint együttesen települtek le, és önálló falvakat vagy településeken belüli tömbszerű lakrészeket alakítottak. Ám az egyes tagok vagyoni erejének növekedése a családon belüli tagolódást (a vagyonfelosztás például), a családtagok (testvérek, sógorok) között vitákat is indikáltak. A fel nem oldott

⁶ Vitalij LUKJANYENKO: Egyetemi hallgatók fáklyája In: Szocialisztyicseszka Oszétyija 1984. vasárnap, május 6. 1. p.

⁷ B. A. KALOEV: i.m. 191. p. és M.O. KOSZVEN: Etnografija i isztorija Kavkaza. Moszkva, 1961.

⁸ (szerk.: BAKOS Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára. Budapest, 1974.

Hagyományos nagycsalád

ellentétek a vitázó felek egyikének esetében a kiszakadást, más helyekre történő áttelepedést eredményezték. Ámde minden esetben oly módon, hogy azok az új lakhelyeiken is patrimonikus közösséget alkottak.

A patrimonikus lakosság Oszétia középső vidékén, illetve Dél-Oszétia nagy részén megfigyelhető volt. A patriarchális-rokoni hagyományok ezeken a területeken azért maradhattak meg egészen a legutóbbi időkig, mert ezek a körzetek, rajonok geográfiaileg is izoláltak voltak. E területeken a hegyszorosok egész sorát (Narszkoje; Zrugszkoje; Szba; Ruk stb.) kizárólag olyan, valamikor egyetlen családhoz tartozó rokoni csoportok telepítették be, amelyek a nagycsaládok szétbomlásának eredményeként alakultak ki.

A napjainkig megmaradt patrimonikus lakosság kialakulásának időszaka a XVI. századra tehető. Elsősorban a mongol támadás utáni alán-oszétek hegyvidékre felszorulása miatt jött létre, illetve az Észak-Oszétiából való lassú migráció következményeként.

A XVIII. század elején teljesen megszűnik a hegyekben az újabb patrimonium-szerű lakosság kialakulása. Az újabban képződött patrimonia pedig – mint például az Észak-Oszétiába való átköltözések, illetve Dél-Oszétiában a heglábaknál a Grúziába való átköltözések – már szinte kizárólag a földnélküliség miatti elmenekülés következményei. Ám még ebben az esetben is az áttelepültek az eredeti lakóhelyükön maradt rokonsággal a korábbiakhoz hasonlóan, folyamatosan ápolják kapcsolataikat.

Erről Moszkvában Borisz Kaloevnél töltött tartózkodásunk alatt személyes is

meggyőződhattünk. Vendéglátónk nemcsak elmondta, de fogadásunk alkalmával – reflexszerűen – maga is gyakorolta, hogy az oszét területéről bárhová elszakadt (esetünkben Moszkvába került) földijeik azonnal és szinte kötelező jelleggel hivatalosak részt venni az olyan kivételes esemény alkalmából rendezett lakomán, mint amit a mi, a távoli vidékről érkező vendégek számára tartottak. Azoknál, akik egy hazai földtől távolabbi környezetben már régebben be tudtak illeszkedni, nem hivatalosan, hanem inkább házi-baráti összejöveteli alkalmaknak minősíthetően ugyanis időről-időre, rendszeresen összejönnek, vendégszerűen tiszteletüket teszik, beszámolnak új környezetükben szerzett tapasztalataikról, híreket hoznak otthonról, az otthon maradtokról, és ha szükséges, segítik – ha mással nem, hát tanácsaikkal, vagy friss kapcsolataikkal – egymást. Megkönnyítik lakáshoz, álláshoz jutni az újonnan érkezőket, egyetemeken, főiskolákon tanuló fiatal földijeik sorsát egyengetik, illetve – mint régen is tették –, közös munkákba igyekeznek bevonni a tetterős, s valami miatt az oszét földről elszakadni kényszerült rokonaikat.

Vendégként szerzett tapasztalataink szinte szó szerint egyeznek azzal a leírással, amelyet B. A. Kaloev monográfiájában a „vendégbarátság”-ról leírt. „...A patrimonium ideológiai egysége a síkvidéki oszéteknél több esetben a „vendégbarátság” közös gyakorlásában jutott kifejezésre. A vendégek fogadásával kapcsolatos fáradozás itt valamennyi rokonsági alapú háztartásnál megtalálható volt. A vendégek majdnem egész idő alatt a patrimonium legidősebbjének gondoskodására voltak bízva. Az asztalfőn ülve ő vendégelte meg és ő szórakoztatta a vendégeket. A patrimonium tagjainak közössége mutatkozott meg a rokonok és azok közös védelmezői („dzuar”) tiszteletére rendezett közös lakomákon, amelyeket a rokonságládok közül rendszerint a legidősebbnek a házában szerveztek.”⁹

A patrimoniumi rendszer klasszikus időszakában, vagyis a XVI. század elejétől a XVIII. század végéig annak olajozott működése elsősorban a patrimonium tagjai közötti, egymásnak nyújtott segítségben mutatkozott meg. Ilyen segítséget nemcsak a házépítés és a mezőgazdasági munkák, hanem a jelentős anyagi hozzájárulást igénylő esküvők és temetések kívántak meg elsősorban. És bár a besegítés gyakorlata egyébként a rokonság széles körében elterjedt, a patrimonium tagjai számára kötelező volt. Irányítását egy tanácskozó testület valósította meg, amelynek az élén a családfő állt, és a testületen belül döntő szava mindig a legidősebb testvérnek volt.

Fontos szerepet játszott a patrimonium életében a legidősebb nő („hisztar usz”) is, aki nagy tekintélynek számított. Ő volt a nők legfőbb tanácsadója a fontosabb családi ünnepek – lakodalom, lakomák, temetések – alkalmával.

Eredetileg, illetve a legerősebb működése idején, vagyis a XVI-XVIII. században a patrimonium társadalmi lényege és tagjainak abban való részvétele a védelem biztosítása volt. „... A hegyekben a kunyhók egyesével, majd több, de kis aulokba

⁹ B.A. KALOEV: i.m. 192-193. p.

egyesülve helyezkednek el, fából vagy kőből valók, egyik oldalukkal mindig a hegynek támaszkodnak, egy-, néha kétemeletesek, lapos fedelűek. A házat kőfal veszi körül, melyből négyszögletes, 30-40 láb magas, alulról felfelé szűkülő építmény emelkedik, mely azon időknél maradéka, mikor még kül-és belelenség egyaránt dülta az országot; az ilyen kis erőd neve: „galuan”. Az emeletes házaknál a földszintet marhaistállók foglalják el, az első emeletet, melybe az udvarról létrán lehet felmenni, a család lakja; ha második emelet is van, úgy ez vagy a vendég számára (kunazkaja) való, vagy éléskamrául szolgál. A főhelyiség a khadszar (=”hadzar”), ahol a közösséghez tartozó családok mind együtt főznek és esznek az illő sorrendben, előbb az öregek, aztán a fiatalok; az egyes családok azonban éjjel elválnak s minden család a khadszar köré épített saját helyiségben pihen. A khadszar közepén kőből tűzhely, fölötte a vasláncra függő katlan.” - írja saját tapasztalatok alapján Zichy Jenő 1897-ben.¹⁰ Majdnem minden patrimoniumnak volt egy ilyen saját harci bástyája, ahová veszély esetén a patrimonium tagjai visszahúzódhattak.

Ordzsonikidzéből a hegyek felé menve a víz, az utat követő folyó túlsó partján egy ilyen építményt vettünk észre. Egy olyan bástyát, amely egybe volt építve a lakóházzal. Közeledve konstatáltuk, hogy az építmény felett magasodó sziklafalban is hasonló rések, különféle vájatok vannak. Megállásra kértük kalauzainkat, mindenképpen meg akartuk örökíteni.

A kőből rakott, toronyszerű erődítményt kísérőink nemzetségi vagy családi védőbástyának mondták. Ugyanis eredeti rendeltetése szerint védelmi célokat szolgált minden olyan esetben, ha a települést valamilyen támadás fenyegette. Veszély esetén az ott élő családok mindegyike ebbe, illetve a hozzá hasonló „családi bástyák”-ba húzódtott, vonult vissza mindenestül a közvetlenül a bástyával összeépített házból, teljes népességével és állatállományával együtt. A bástya ugyanis többszintes volt. Az alsó traktusába terelték be a jószágot, a középső szinten az asszonyok és a gyerekek gyűltek össze, a bástyának pedig a lörésekkel ellátott teteje a férfiak gyülekező és védelmi helye volt. A toronyba mindössze egy szűk bejárati nyíláson át lehetett bejutni. Ezt a kis rést támadás esetén elzárták, belülről szinte betörhetetlenül eltorlaszolták, s a legfelső szint keskeny lörésein át kellő tüzérvél fogadhatták az illetéktelen betolakodókat.

Ez az általunk megszemlélt „családi-védelmi” bástya ebben a funkciójában már régóta nem működött. A falai romosak voltak, a torony teteje teljesen hiányzott. De még ebben a megroggyant állapotában is mutatta, hogy jelentékeny védelmet nyújthatott hajdan a falai közé kényszerülteknek. A településen nemcsak ez az egyetlen bástya állt.

¹⁰ ZICHY Jenő gróf kaukázusi és középázsiai utazásai. A magyar faj vándorlása, első kötet, Budapest, 1897. 78-79. p.

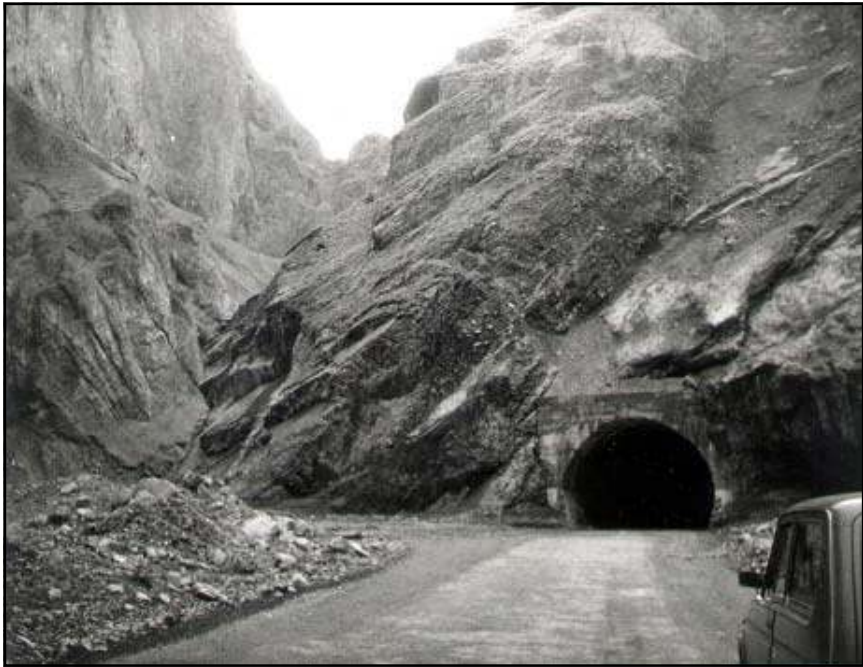

Cej falu az alagiri szorosban

Volt egy másik is – hasonlóan pusztulásnak indult állapotban – a falu felett magasodó sziklafalba építve. Ugyanolyan lőrésekkel, nyílásokkal, körülötte mindenfelé vonuló járatokkal. Megtudtuk, hogy maguk a bástyák is összeköttetésben álltak egymással, vagyis az alsó, a falubeli bástyából a sziklafalba vájt járatokon át végveszély esetén ebbe a másik, még nehezebben bevezethető bástyába, és a hozzá tartozó járatokba is fel lehetett húzódní, és a sziklafal nyílásain át lövöldözni, védekezni lehetett. Ezzel a kis, de hatékony védelmi rendszerrel általában sikerrel tudták védeni a maguk a néhány (10-15) házból álló településüket, amelyet – mint később megtudtuk – jelenleg összesen hetvenöt család lakik.

A patrimoniumnál jóval nagyobb, kiterjedtebb családi-rokonsági kollektíva az oszéteknél a „müggag”(=család; nemzetség). A „müggag” több, egymással vérségi rokonságban, kapcsolatban álló patrimonium. Majdnem minden ilyen jellegű famíliát az alapító előd (ős) után neveztek el. A népes Harebovok vagy a Dzsioevok például ösatyjuknak Harebet és Dzsiot tekintik.

Az oszéteknél létezik a családszervezetnek egy másik fajtája is, az „arvad” (=névrokonság). A névrokonság szélesebb rokoni kollektíva, néha négy-öt famíliát is egyesít. Ezek is egyetlen távoli, közös ősré vezetik vissza eredetüket. Ezt a rokonsági csoportot leginkább az egzogámia jellemzi. Az „arvad” (=névrokonság) az első rokonsági rendszer, a patrimonium túlburjánzása következményeként alakult ki szintén a XVI-XVIII. század folyamán. Olyan meghatározó családok jellemezhetők ezzel, mint a Hetagurovok, Mamievek, Gubaevek, Vaneevék, Gagloevék, Szana-

Az alagút

koevek, Gabaraevék, *Kaloevek*, Kajtovok, Tlatovok, Vatevek. A többiek későbbi alakulatok. Az 'arvad' kialakulásának idejétől kezdve függ az egyes tag-családok közötti rokoni szálak erősségétől.

Az elmúlt századokban az „avrad”-ra gyakran nehezedett a vérbosszú terhe is, annak ellenére, hogy az elsősorban a közeli rokonoknak kényszerű kötelessége volt, vagyis a patrimoniumhoz tartozóké, és csak ezután a névrokonoké.

A patriarchális-rokonsági rendből legtartósabban a vérbosszú szokása maradt fenn. A XIX. századi Oszétiában már nem volt ugyan gyakori, de egyes esetekben még előfordult és pusztuláshoz, néha egész családok kiirtásához vezetett. Seregnyi konkrét vérbosszú esete említhető, leginkább a különlegességekre fogékony utazók Oszétiáról írott feljegyzéseinek köszönhetően.

A vérbosszú gyilkosság a javak: a házak, a vetés pusztulását, a jószág elhajtását, tönkretételét eredményezi és súlyos terheket és felelőséget rak a rokonság, elsősorban a patrimonium tagjai vállára. Rájuk nehezedik a megtorlás kötelezettsége, a váltságdíj behajtásának a terhe is.

A vérbosszúba gyakran belesodrótak a „névrokonok” is, mert a válaszdás, a

megtorlás kötelezettsége kiterjedhetett a família bármelyik tagjára, függetlenül attól, hogy az érintett személy hogyan állt, hogyan viszonyult a cselekvést előidéző esemény megítélésében az egész dologhoz. Elsődleges kiváltó oka anyagi természetű volt, főleg a földek tulajdonlása körüli vitákat próbálták lezárni effajta drasztikus módon. De kiválthatta azt idegenek számára kissé különösnek tekintett egyéb esemény is, mint például a családi egység, az otthon (=tűzhely) vallásos tisztelettel övezett szimbólumának, illetve az azt jelképesen megtestesítő tűzhely felett lógó edényt-főzőüstöt tartó láncának a megszólása, lekicsinylése is. Zichy Jenő idézett könyvében erről külön is megemlékezik: „...A tűzhely és a vas láncz („rakhisz”) szent; a ki a tűzhelyre lép, vagy a láncot érinti, ha addig ellenség volt is, ettől kezdve a család barátja; az ily láncot kidobni betegséget jelent, melyet régen véráldozattal engedteltek ki.”¹¹ De vérbosszút eredményezett a nők elrablása, a házasságtörés és a sógorházasság (=levirátus=az elhalt férj fivérével kötött házasság) szokásának figyelmen kívül hagyása, a vendég megsértése is. Vallásuk értelmezése szerint ugyanis a gyilkosság áldozatául esett személy a rokonságától nemcsak élelmet és ruhát követelt, amik az áldozat számára a túlvilágon feltétlenül szükségesek voltak, de a kiontott vér is bosszúért kiáltott. A meggyilkolt ugyanis nem kerülhetett a paradicsomba, ha a véret vérrrel le nem mosták. A múltban a gyilkos, ha a bosszúállók keze közé került, azt az áldozat sírján ölték meg, mégpedig azért, hogy a sír beigya a gyilkos vérének. A legutóbbi időkben a bűnösnek a sírhelyen való megölését a meggyilkoltnak a gyilkos általi kiengesztelése váltotta fel, ami a gyilkos vérének szimbolikus kiontásával: vagyis az áldozat sírjánál az elfogott bűnös fülének levágásával történt. Ezt a szokást „faldiszün”-nek (=a halott beszentelése) nevezik. Ez a megszégyenítő aktus ugyanis nemcsak a „beszentelt”, kiengesztelt áldozat, de annak egész familiája előtt történt.

A feudális társadalomban a vérbosszú régi intézményét az uralkodó osztály a parasztok kizsákmányolásának egyik eszközeként használta. Menekülve a vérbosszút forraló személy elől, a gyilkos családja és rokonai ugyanis nem egyszer el kellett hogy hagyják házaikat és földjeiket, és valamelyik földtulajdonos földjére kényszerültek átköltözni, oltalmat keresni. Akik ezért a pártfogásért, illetve a földesúri „pártfogó” által kifizetett megkövetelt vérdíjért feladták függetlenségüket: a „pártfogó” hatalmába, vagyis feudális függőségi állapotba kerültek.

A XIX. században az osztereknél a vérbosszút ugyanis egyre inkább a váltságdíj kezdte felváltani. A fizetésnél a szarvasmarha volt az alapegység, illetve bizonyos nagyságú földterület, telek (=„boncau” vagy „bongand”). A reformok előtti periódusban pedig – következményeként a kereskedelmi-pénzforgalmi fejlődésnek – a vérdíjat kezdték pénzben megfizetni, s ez a különböző társadalmi osztályoknál

¹¹ ZICHY Jenő gróf: i.m. 1897. 79. p.

Halottak városa

más és más méretű volt. A feudális úrnak és a legidősebb családtagnak fizetett vérdíj összege magasabb volt, mint a függőségben lévő lakosság tagjainál.

Külön figyelmet érdemel a vérbosszulók békéltetésének szokása, amely majdnem minden Észak-Kaukázusban élő hegylakónál egyforma. Ebben a rituáléban főszerepet játszanak a tiszteletben álló személyek. Ezekről az emberekről éles eszet és tehetséget követel meg az, hogy bölcs döntéseikkel megnyugtassák a bosszúéheseket, akik néha évek hosszú folyamán át ellenségeskednek. Ezekből az öregekből az ellenségeskedő mindkét oldal közvetítő bíróságot választ (= 'tarhon'), ami 5-7 főből áll. A bíróság Oszétia meghatározott településein működik, amelyek közül széles körben ismert az Alagiri hegyszorosban lévő Dagom. Itt a falu közepén lévő kis téren hozzák meg a közvetítők döntéseiket a bosszúállók megbékéltetése érdekében. A vérdíj megfizetése után a vétkes felek békéltető lakomát szerveztek: a „véres asztal”-t (= "tudszü fing"). A vérbosszú túlélő formájában Oszétiában egészen az októberi forradalomig élt, és csak a szovjet hatalom szüntette meg.

A vérbosszú az oszéteknél, csakúgy mint az Észak-Kaukázus hegylakóinak többségénél arra kényszerítette a bosszúállókat, hogy Oszétia más rajonjaiban, vagy az ország határain kívül keressenek menedéket. A Digori-hegyszorosban az oszét-ironi lakosságnak nagy része, és fordítva: sok digori és ironi szorosbeli áttelepülése főleg a vérbosszú következménye. Vérbosszú miatt hagyták el szülőföldjüket több mai familia ősei: a Tortovok, Dzugaevek, Karszonovok is. Az Oszétiát bejáró első

utazók köztük például Klaproth az Abaevekről szólva elmondta, hogy azok is elhagyták szülőhelyüket, a Dél-oszétiai Szba fálut, és megalapították Kobi-t. Amiért is „...a Kobiban lakó oszéteket Kobi-Abajtoknak nevezik, és többségük a hegyekből menekült, ahol gyilkosságot követtek el. Vérbosszú elől menekülve telepedtek itt meg.”¹²

Voltak esetek, amikor egy egész família menekült a vérbosszú miatt, és a szomszédos népek területén keresett menedéket. A XIX. század elején a digorszki Haznidon folyó partján fekvő Maszügkau település például, a kabard herceg meggyilkolása után kénytelen volt elköltözni a Mozdoki kerületbe. Ezek leszármazottai alkotják ma az Új Oszétia nevű település lakosságának többségét. A Nazranszki-rajon ingusai között is van egy sor oszét család (a Tautievek, a Gajtovok stb.), akik Oszétiából menekültek vérbosszújuk miatt. De mindez fordítva is áll: Észak-Oszétiában is találunk több olyan családot (a Dudarovok és az Andievek például), akiknek az ősei ingusok voltak és a XVII. században hagyták el hazájukat.

Ezekből következően elmondhatjuk, hogy a hegyi népek etnikai keveredése szempontjából az egyik legfontosabb tényező a vérbosszú volt.

Oszétiai kutatásaink első összegzése

A szolnoki Damjanich János Múzeum legrégebb, folyamatosan megjelenő kiadványa az elsősorban ismeretterjesztő célokra létesített Múzeumi Levelek, amely 1958-as első száma óta jelenleg a 83-nál tart.

Fóruma ez a megyei múzeumi szervezet munkatársainak, akik a profilnak megfelelően kisebb terjedelmű közléseiket, egy-egy kallódó vagy szórvány adatot olvasmányosan, esszészerűen tesznek közzé, de megnyilatkozási lehetőség ez a honismereti pályázók, pályakezdő, első tudományos igényű írásaikkal jelentkező kutatók számára is. A közel félszáz esztendő alatt leginkább vegyes profilúak voltak a füzetnyi, de olykor könyvterjedelmű számok. Bennük a régészettől a művészet-történeten, a néprajztól az irodalomtörténeten át a történelemig, természettudományi közlésekig, restaurálással foglalkozó írásokig jelentek meg cikkek különféle szerzők tollából, de volt néhány tematikus kötet is, amely egy-egy országos figyelmet is kiváltó tanácskozás anyagát tartalmazta.¹³

¹² KLAPROTH J.: Reise in den Kaukasus und nach Georgien in den Jahren 1807 und 1808. Bd. I-II. Halle, 1812-1814. Idézi B. A. KALOEV: i.m. 1971. 248 p.

¹³ Anyakönyvi tanácskozás, Kunszentmárton, 1977. ML 35-36. szám; Életmódkutatás, Karcag, 1979. ML 37-38. szám.; A Tiszazug földművelése I-II. Kunszentmárton, 1984. ML. 45-46. szám.

Külön színfoltot jelentett az 1974-ben megjelentetett 18-19. szám, amely „Háromezer perc Észtországról”¹⁴ címmel a hatvanas évek második felétől az 1970-es évek utolsó harmadáig élénken virágzó észt testvérvárosi kapcsolatok dokumentuma, s főleg a Magyar Rádió szolnoki Stúdiójában elhangzott, muzeológusok által szerkesztett műsorok legjavát tartalmazta.

E kötet mintájára készült 1989-ben a Múzeumi Levelek összevont száma¹⁵, amelyet Vilen Uarziati, a történettudományok kandidátusa a Vlagyikavkazban megjelenő Szocialisztycieszkaja Oszétijában véleményezett.¹⁶ Írása részletesen elemzi és értékeli azt a munkát, amely utazásunkat követően első ízben adott körképet oszétiai tapasztalatainkról.

Nemcsak a hat évvel korábban személyesen gyűjtött anyagainkról, hanem az eltelt idő alatt magunk és kollégáink által végzett kiegészítő kutatásokról is. A kötet kiegészül azokkal a fordításokkal, amelyek révén az oszétek életmódjára, vallási kultúrájára, kézművességére, építkezésére, úthálózatára vonatkozó ismereteink is bővülnek. Úgyis, mint addigi kutatásaink összegzését, úgyis, mint a kötetről megjelent egyetlen értékelést kívánjuk közölni Vilen Uarziati írását.

Lakóház és őrtorony

¹⁴ (Összeáll.: SZABÓ István - EGRI Mária - PÁLRETI Ágoston): Háromezer perc Észtországról. Szemelvények a Magyar Rádió szolnoki Stúdiójának az Észt Szovjet Szocialista Köztársaságról 1971 - 1974 között elhangzott műsorából. Szolnok, 1974. ML. 19. Sz.

¹⁵ Írások az oszét kultúráról (Szerk.: Gulyás Katalin - Szabó István - T. Bereczki Ibolya) - Szolnok 1989. 276.

¹⁶(ford.:SZABÓ István): Vilen UARZIATI, a történettudományok kandidátusa: Oszét szakvélemény a „Múzeumi Levelek” kaukázusi rokonainkkal foglalkozó külön számáról. In: Szocialisztycieszkaja Oszétija. 1990. XII. 29. No=295/20793/, 3. p.

„Meglehetősen széles körben ismert, hogy Magyarországon, a Jászságban a XIII. század közepétől egy egységes tömbben élnek az alán-jászok utódai. A mongol-tatárok elől menekülve a Zagyva folyó partján telepedtek le, ahol menedéket találtak, meglelték második hazájukat. A kerület központjában, Jászberény városában található a jászok történetének és kultúrájának múzeuma, amelyet 1874-ben nyitottak meg a helyi intelligencia kezdeményezésére. Ebben egyedi anyag található a jászokról, akiknek ereiben a mi alán őseink vére folyik.

Az oszétekkel rokon nép köreiben megfordultak már tudományos kutatóink és alkotó művészeink is. A jászok életével és életmódjával az idők folyamán néprajzosaink ismerkedhettek: A. H. Magometov és B. A. Kaloev, de járt köztük V. A. Kuznyecov régész, Z. R. Hubecov fiziológus és L. T. Gadaev szobrász is. Benyomásaikról időről időre beszámoltak a köztársasági sajtóban, s ezek az írások felkeltették az olvasók figyelmét. Az őket ismertető publikációk sorában nagy jelentőségű volt B. A. Kaloev „Utazás a magyar jászoknál”¹⁷, valamint V. A. Kuznyecov: „A jászok Magyarországon” tanulmánya.¹⁸ A jászok kutatása magyar kollégáink vezetésével folyik. Az utóbbi időben ezek a kutatások mindinkább összefonódtak Szabó László tevékenységével.

Csak sajnálni lehet, hogy a kötetbe egyéb anyag nem került be az oszétekről. Ugyanakkor azonban figyelembe kell azt is venni, hogy mindez csak abból az anyagból állhatott össze, ami a szerkesztők rendelkezésére állt. Hiszen mi – sajnos – nem törekedtünk arra, hogy közös, áttekintő jellegű kiállításokat mutassunk be akár a szolnoki, akár a jászberényi múzeumban.

¹⁷ B. A. KALOEV: Utazás a magyar jászoknál. In: Szovjetszkaja Ethnografia. 1984. No=6.

¹⁸ V.A. KUZNYECOV: A jászok Magyarországon. In: Észak-Kaukázusi Tudományos Központ Közleményei. 1985. No=3.

Szabó László

„AZ OSZÉT ASZTAL FELÉR EGY AKADÉMIAIVAL”

Étkezés – lakoma

1984-ben alkalmunk volt barátaink meghívására Oszétiába ellátogatni. Moszkvában Borisz Kalojev akadémiai kutató, a néprajz professzora, Ordzsonikidzében (ma Vlagyikavkáz) pedig testvére, Hariton Kalojev agrárközgazdász vendégszerető otthonában laktunk családi körben. Mindketten gondoskodtak arról, hogy az akkori lehetőségekhez képest minél több közvetlen tapasztalatot szerezhessünk az oszét földről, kultúráról. Moszkvában könyvtárakban, múzeumokban, Oszétiában pedig kis falvakban fordultunk meg mind a síksági, mind a magas hegyvidéki részeken. Különböző társaságokban, más-más céllal, köz- és ünnepnapokon, alkalmilag vagy a találkozást előre megszervezve találkozhattunk emberekkel, készíthettünk fényképeket, magnetofon felvételeket, jegyezhattuk fel tapasztalatainkat.

Mind a városokban, mind a falvakban számukra egyik központi kérdés az étkezés megfelelő időben való megszervezése volt. Bizonyára közrejátszott az is, hogy vendégek voltunk, de mint kiderült nem csupán emiatt, még a legkisebb alkalmi étkezés is mindig pontos és azonos elvű rend szerint folyt le. Tapasztalhattuk, hogy az oszéteknél, s leírásokból tudjuk, hogy más kaukázusi népeknél is az étkezés nem csupán a létfenntartást és a test építését szolgáló aktus, hanem az intellektust, a szellemet, és kétségtelenül meglévő szakrális vonásai miatt lelket is építő közösségi aktus. Ennek maguk is tudatában vannak, s büszkéek rá. A címül választott mondást sokszor hallhattuk. A mindig hosszan elhúzódó étkezéseken a szigorúan betartott – számukra nyilvánvalóan természetes és fel sem tűnő – szabályok miatt kívülállóként úgy éreztük magunkat, mintha állandóan lakodalomban, esküvői ebéden, karácsonyesti vacsorán vagy fogadáson vennénk részt, ahol úgymond „viselkedni kell”. Úgy is kifejezhetném ezt a sajátosságot, ahogyan sokan – bár igaztalanul – a francia és a magyar asztal sajátosságait szokták megjelölni: „A franciák étkeznek, a magyarok esznek.” Értvén ezen nemcsak a terítéket, az evés módját, eleganciáját, hanem az ételek könnyű vagy nehéz voltát is, elfogyasztott mennyiségét is.

Az oszétek, mivel valamennyi társadalmi rétegnél hasonló az étkezés rendje, azzal is tisztában vannak, hogy az általuk oszétnek vagy kaukázusi sajátosságnak tartott étkezés rendkívül nagy múltra tekint vissza: úgyszólván időtlennek és egyúttal változatlanoknak tekintik. A köztudatban elevenen él, hogy a társas étkezések, lakomák ilyen formája már az ókorban ismeretes volt, s a szkíták, görögök, majd a rómaiak

Szabó László

„AZ OSZÉT ASZTAL FELÉR EGY AKADÉMIÁVAL”

Étkezés – lakoma

1984-ben alkalmunk volt barátaink meghívására Oszétiába ellátogatni. Moszkvában Borisz Kalojev akadémiai kutató, a néprajz professzora, Ordzsonikidzében (ma Vlagyikavkáz) pedig testvére, Hariton Kalojev agrárközgazdász vendégszerető otthonában laktunk családi körben. Mindketten gondoskodtak arról, hogy az akkori lehetőségekhez képest minél több közvetlen tapasztalatot szerezhessünk az oszét földről, kultúráról. Moszkvában könyvtárakban, múzeumokban, Oszétiában pedig kis falvakban fordultunk meg mind a síksági, mind a magas hegyvidéki részeken. Különböző társaságokban, más-más céllal, köz- és ünnepnapokon, alkalmilag vagy a találkozást előre megszervezve találkozhattunk emberekkel, készíthettünk fényképeket, magnetofon felvételeket, jegyezhattuk fel tapasztalatainkat.

Mind a városokban, mind a falvakban számukra egyik központi kérdés az étkezés megfelelő időben való megszervezése volt. Bizonyára közrejátszott az is, hogy vendégek voltunk, de mint kiderült nem csupán emiatt, még a legkisebb alkalmi étkezés is mindig pontos és azonos elvű rend szerint folyt le. Tapasztalhattuk, hogy az oszéteknél, s leírásokból tudjuk, hogy más kaukázusi népeknél is az étkezés nem csupán a létfenntartást és a test építését szolgáló aktus, hanem az intellektust, a szellemet, és kétségtelenül meglévő szakrális vonásai miatt lelket is építő közösségi aktus. Ennek maguk is tudatában vannak, s büszkéek rá. A címül választott mondást sokszor hallhattuk. A mindig hosszan elhúzódó étkezéseken a szigorúan betartott – számukra nyilvánvalóan természetes és fel sem tűnő – szabályok miatt kívülállóként úgy éreztük magunkat, mintha állandóan lakodalomban, esküvői ebéden, karácsonyesti vacsorán vagy fogadáson vennénk részt, ahol úgymond „viselkedni kell”. Úgy is kifejezhetném ezt a sajátosságot, ahogyan sokan – bár igaztalanul – a francia és a magyar asztal sajátosságait szokták megjelölni: „A franciák étkeznek, a magyarok esznek.” Értvén ezen nemcsak a terítéket, az evés módját, eleganciáját, hanem az ételek könnyű vagy nehéz voltát is, elfogyasztott mennyiségét is.

Az oszétek, mivel valamennyi társadalmi rétegnél hasonló az étkezés rendje, azzal is tisztában vannak, hogy az általuk oszétnek vagy kaukázusi sajátosságnak tartott étkezés rendkívül nagy múltra tekint vissza: úgyszólván időtlennek és egyúttal változatlanoknak tekintik. A köztudatban elevenen él, hogy a társas étkezések, lakomák ilyen formája már az ókorban ismeretes volt, s a szkíták, görögök, majd a rómaiak

kultúráját is jellemezte. Ezt a felfogást nemcsak a tudomány, a tudományos kutatás derítette fel és vitte át a köztudatba, hanem maga az élő gyakorlat őrizte meg. Ez a lakomák egyik visszatérő beszédtemája is. A lakomát megőrzött ősi szokásaik egyik legjellemzőbb terrénumának, kaukázusi voltak igazolásának tekintik. Olyan társadalmi közegben, ahol a kultúra közvetítésében a szájhagyománynak a legutóbbi időkig meghatározó szerepe volt, a lakoma a kultúra továbbélésének legszervezettebb társadalmi intézményévé vált. A lakomán felvetett kérdések és az azokra adott válaszok pontos, érett gondolkodást, szabatos megfogalmazást, előadásmódot, tökéletes beszédtechnikát kívánnak meg. A lakoma ilyen értelmezésben valóban akadémianak tekinthető. Érdemes szembesítenünk egymással azt, hogy mit jelent az oszéteknél és mit nálunk magyaroknál az étkezés (evés), illetve a lakoma.

Az oszéteknél az étkezést és a lakomát ma is egyazon belső rend és szemléiség szervezi és tartja fenn, így sokszor alig különböztethetők meg egymástól. A magyaroknál ezzel szemben a kettő mára eléggé élesen elválik egymástól. Az előbbi lényege talán pontosabban fejezhető ki táplálkozás szavunkkal, hiszen benne jobbra az étkezés élettani oldala kerül előtérbe, sőt túlsúlyba. Ugyanakkor a lakomát nálunk is a több funkció és a szertartásos rend jellemzi, még akkor is, ha napjainkban már sok tekintetben ezek is megkoptak vagy szertartásos jellegük átalakult, megőrzött formája kiürült (pl. sokszor a humor, a játék irányába tolódott el).

Másik lényeges különbség a kettő arányában és gyakoriságában van. Természetesen mindkét kultúrában az étkezés van számszerűen túlsúlyban. Az oszéteknél azonban a kettő közötti lényegi azonosság vagy közelség miatt a lakomának minősíthető esemény sokkal gyakoribb és nagyobb számú, sűrűbben ismétlődik, hiszen az étkezés minduntalan átsaphat lakomába, felöltheti a lakoma formai jegyeit. A magyaroknál a lakoma ritka és kivételes alkalom, ami ha létrejön meglehetősen költséges, drága és nagyszabású. Nem véletlen, hogy a néprajzi szakirodalom lakomának csak néhány egyházi, ritkábban világi ünnepet és az élet kiemelkedő eseményeit tekinti.¹ Másfelől, mert sokszor eszmeileg lényeges funkciók már hiányoznak belőle (pl. szakralitás, hagyomány átadás), az ünnepi lakoma is csak gazdag asztalú táplálkozási eseménnyé és ivászattá válik.

Nem véletlen tehát az a helyszínen tett megfigyelésünk, az események során átélt, élménnyé vált érzésünk, hogy az oszét köznapi étkezés is hordoz valamit a lakoma ünnepélyességéből, rendjéből, s a lakoma pedig időben is igen mélyen gyökerező, századokkal vagy évezredekkel mérhető, kikristályosodott formájú és összetett funkciójú társadalmi intézmény. Feltűnik ez minden arra járó, a kultúra jelenségeire figyelő embernek. Ezek utóbb nem is mulasztják el jellemző kaukázusi kulturális jellegzetességeként megemlíteni. Aki pedig az ókori világ kultúráját valamennyire is ismeri, rögtön tud párhuzamokat citálni a biblia, a görög és római kultúra világából.

¹ Lásd: MNL szakralis étkezés, szakralis ivás címszavait.

Ennek alátámasztásául Illyés Gyula naplójegyzeteiből idézek néhány sort, melyeket 1966-ban egy kulturális küldöttséggel Grúziában járva jegyeztetett fel:²

„Legemlegettebb népszokásuk a tamada-választás. Megemlegeti, akit belevontak. Társas étkezéseiket, ha csak tehetik, lakomává alakítják át; ahogy már mind a kaukázusi népek.

Ahogy a rómaiak, a görögök s mind az ókori népek errefelé.

Az órákig elnyúló eszem-izsom másutt is dívik. Tort ülni, dáridót csapni mi is tudunk. Dözsölni és tivornyázni is. Lehet részünk dínomdánomban, boros mulatozásban, nagy zabában, díszebédben, közvacsorában, sőt – hogy az ifjúság is szót kapjon – buliban. Ennek mindnek nincs köze a tamadá-hoz.

Ez a szervezett lakoma. Az a fajtaünnepi evés-ivás, amelynek szavául őseink tán azt a bizonyos magnum alдумás-t hagyták ránk csupán.

Szertartása a mi hajdani lakodalmainkét idézi: Ennek is volt főnöke: a násznagy. A tamada – miután az egybegyűltek megválasztották – afféle vigasságfőnök; koccintásvezér; mulatságmester; a násznagy és hadnagy mintájára: a vigadozók nagyja. Tiszte, hogy a derű ne a tobzódás, a duhajkodás felé fokozódjék, hanem az ötletesség, a móka, az enyelgés területén maradjon. Ez itt nem könnyű. Mert közben vitéznek is kell lenni, bírni kell, győzni, sőt legyőzni a bort.

A bökkenő, hogy a tamada váratlanul is intézkedhet.

Kahétiában, a Kaukázusnak egyik legmagasabb olyan vendéglátójában, ahová még autóbusz is följut a szűk szerpentineken, a mi tamadánk az ebéd végén, tehát az étkezés palackjainak kiürülése után, rendelte el a hagyományos körfelköszöntőt. Ennek könnyen megjegyezhető, de végrehajtani már nem olyan könnyű rítusa az, hogy fölállván egy kis tálcán három poharat szemünk előtt teletöltött, azokat egyenként szellemes tószat után valami eszme vagy személy éltetésére kiürítette, majd ismét teletöltötte, s a tálcát a társaság valamely tagjának nyújtotta: csináld ugyanezt, s add szintén tovább.

Semmi kétség, a tamada a római poharazó magiszter egyenes utóda. Nem sértek tán érzékenységet, ha kimondom rásejtésemet: az ókori – az őskori – lakomák rítusa folytatódott tán még az úrvacsorában, az utolsó vacsorában is, már megszentelt jelentéssel.”

² Illyés Gy., Naplójegyzetek. I. 1963-1972. Budapest, 1986. 1966. szeptember 23. – október 5. bejegyzés.– A kötetből szó szerint idézek, de az ott alkalmazott kiemeléseket és hangsúlyozott sorokat az áttekinthetőség kedvéért elhagytam. Ez mondandónk szempontjából ugyanis lényegtelen. Megjegyezzük azt is (későbbi közlésünkben majd világosan kitéjük) a tamada-választás önálló népszokásként való említése félreértés. Illyés Gyulának fentebbi leírására a későbbiekben még többször utalni fogunk. – Illyés észrevételeit tovább gondolva erről később Móser Zoltán Kortárs-beli cikkében (A hagyomány szövedéke, ha fölfeslik valahol) hasonló szellemben nyilatkozik, és főként Bálint Sándor alapján magyar párhuzamokat is idéz.

Ha kis félreértéssel is, de a leírás meglehetősen pontos és életszerű. A régi magyar lakomára és a lakodalomra, mint szertartásos evésre való utalás pedig csakúgy, mint a násznagy (később vőfély) és a tamada közötti párhuzam, hasonlóság emlegetése nem írói fantáziájának terméke, hanem miként látni fogjuk, valós alapokon nyugszik. Folytassuk még a naplójából vett idézetet:

„Az aranygyapjú földjén járunk, ahová az argonauták útra keltek: Kolchiszban.

A múltat az ősi utakon s romokon kívül még további szokások is őrzik.

Ahány országrészen átmegyünk, a határon helybeli nevezetesség száll fel a buszba, s velünk utazik a túlsó határig, feleséggestül, nyilván a tiszteletadás szertartásának magasabb fokáért. Szépen bemutatkoznak.

Médeia – hallom a sötétbarna, telt idomú, a Krúdy képzeletére termett asszonyka nevét.

Megkérdem, hogy a férjét véletlenül nem Jázonnak hívják-e. Nem annak hívják. De jobbmra, melyet eddig egy marok szorított, most kettő kulcsolódik, köszönté alakítva a kézrázást.

A Mísiket és Pityukat itt a homéroszi becenevén kiáltozza a mamájuk haza a libalegelőről.”

A Naplónak ez az utóbb idézett kis részlete már nem olyan tényyszerű, mint a korábbi; inkább beleézés. Mégis a lényegre való olyan rátalálás, melyet csak nagyműveltségű és érzékeny költő mondhat ki a hely szellemének ihletében. Szinte ellentettje a költő egy korábbi versének. Mindkét esetben a látszat pillanatnyi fénye világít meg hirtelen olyan összefüggéseket, melyeknek szerves része a korábban megszerzett tapasztalat. Grúziában a hétköznapi tapasztalatok egy-két vonása az antik világot idézik fel, emelik magasba, míg a Balaton-parti „szépség” megszólalása egy jól ismert, s a látványtól és idilltől igencsak messze eső világba rántja le durván a képzeletet. Akárhogyan is a költő által megérezett, megsejtett összefüggés létezik és számunkra ez a fontos.

Az oszét kultúra egyik jellegzetes vonásaként kell számon tartanunk a lakomát, a lakoma lefolyását, és ezt egy olyan szokáskomplexumnak kell felfognunk, amely a legkülönbözőbb kulturális megnyilatkozások gyűjtőmedencéje. Csakúgy, mint nálunk a lakodalomban kicsúcsosodó házasságkörüli szokások sora. Egy mai falusi lakodalom is a régmúlt még élő, ritkábban fel-feltűnő, a keletkező, épp hogy mutatkozó új, illetve ilyenkor az emlékezetből elbeszélés gyanánt feltámadó társadalmi, gazdasági, művészi, kultikus és profán indíttatású életmozzanatokot fogja össze és egyesíti, olvasztja szervesen össze a tényleges cselekvésekben életre kelő jelennel.

Hasonló példát, mint látjuk, citálhatunk a magyar népszokások köréből is, ám ennek időbeli léptéke mégiscsak más. Nem mindegy, hogy egy élő szokás egészét és apró

mozzanatait milyen híven, és mennyi ideig őrizték meg. Márpedig mind az oszét származású, mind az oszétekkel foglalkozó legkülönbözőbb szakterületen alkotó, az élő szokásokat résztvevőként is megfigyelt kutatók, az ókortörténészeketől kezdve a jelent közvetlenül tanulmányozó utazókon át a néprajzkutatókig Illyés Gyulához közel álló felfogást vallanak.³

Az oszét lakomát a kutatók mind a korábbi leírások, mind a még élő hagyományok miatt összefüggésbe hozzák az antik világ lakomáival. A hasonlóság annyira szembeötlő, hogy, mint láttuk nem szakembereknek is feltűnik, különösen, ha valamelyest járatosak az ókori kultúrák világában is. Illyés Gyulán kívül idézhetnénk még jó néhány kiválóságot akár a magyar, akár az európai írók, költők, utazók közül. Platon témája miatt is sokat forgatott műve a „Lakoma” úgy örökíti meg ezt az alkalmat, mint amely át-átcsaphat a lerészegedésbe is, ám inkább nagyszerű elmék csiszolódásának alkalma, csakúgy, mint az oszéteké. Odyszeusz bolyongásai során megérkezvén a pahlaiákokhoz, akik tiszteletére lakomát rendeznek. Itt énekesek lépnek fel és adják elő hosszú strófákban a trójai eseményeket, maga a vendég is itt adja elő Alkinoosznak saját történetét, fedi fel kilétét.⁴ Jézus nem egyszer közös étkezéseken, lakomákon, lakodalomban csiszolgtatja tanítványai elméjét, növeli hitüket. Illyés Gyulának nem véletlenül jut eszébe, mikor a grúz lakomákról elmélkedik, az utolsó vacsora. Ismerjük a görög lakoma torzulásait is (Nagy Sándor), az orgiává fajult, a bacchanáliát meghaladó mulatozásokat is. A bibliát ismerők számára pedig sokat mond Nabukonozador neve, méginkább fiának Belsezárnak szentségtörő tobzódásba fulladt lakomája. Ezek éppen nem mértéktartásukkal, hanem annak tagadásával, a szabályok, a rend megszegésével hagytak mindenkiben maradandó emléket, csakúgy, mint a római hadvezér Lucullusnak lakomái.⁵

Hétköznapi étkezés

Ha az oszétek mindennapi étkezéséről kell nyilatkoznom meglehetősen nehéz helyzetbe kerülök. Elbizonytalanodom. Tudhatom-e, hogy milyen, és hogyan zajlik? Oszét családoknál járva vagy ott huzamosabb ideig lakva mindig különleges státusom volt: vendég voltam. Márpedig a kaukázusi népeknél a vendég különleges státust élvez. Jelenléte, a cselekményben való részvétele átrendezi a hétköznapi

³ Megemlítjük, hogy a francia G. Dumézil a Nart-eposz egyik avatott kutatója úgy vélekedik, hogy az oszétek erős hagyományörzésükkel messze kiemelkednek a többi népek közül. In: Mítosz és eposz, Bp. 1986. 328.

⁴ Homérosz, 1995. VIII-IX. ének.

⁵ A lakoma kultúrtörténetéről, az antik és az élő kaukázusi lakomák jellegéről és összefüggéseiről, illetve a középkori európai és magyar lakomák történetéről összefoglalólag lásd: Ókortörténeti lexikon, Keresztény bibliai lexikon, Magyar művelődéstörténet (szerk: Domanovszky S.) >DVD-könyvtár V. lemeze. Arcanum Adatbázis < megfelelő címszavait. – Póczy K., 1996. – Az antik és oszét kapcsolatra vonatkozó irodalomra a cikk további részében hivatkozom.

megszokott rendjét. Különleges helyzete, jogai vannak, s iránta a vendéglátóknak hasonlóan szigorú kötelezettségei. A jó vendég persze azon van, hogy a vendégjogot lehetőleg ne érvényesítse, csak annyira tartson igényt, amennyi nem zavarja meg túlzottan a kialakult házirendet, bevett szokásokat, jelenléte azonban mégis érezhető. A háziaknak kötelessége, hogy még bizalmas barát esetében is kinyilvánítsák a vendég iránti tiszteletüket, jelezzék, hogy tudatában vannak annak, hogy milyen kötelezettségeik vannak. A két Kaloev családnál, ahol pedig huzamosabb ideig voltunk, tisztában voltunk ilyen helyzetünkkel és azzal, hogy míg mi ott vagyunk mindenben elsőséget élvezünk; miattunk ők is nem a hétköznapi, hanem egy ünnepihez közeli életet élnek. Ez nemcsak az ételek minőségében, hanem az étkezés rendjében, az asztal megterítésében, az ételek szervírozásában, szertartásos módjában, pontos időhöz kötöttségében, s még számos apróságban mutatkozott meg.

Azt, hogy ezek részemről nem utólagos belemagyarázások, azzal igazolhatom, hogy nem sokkal a kaukázusi utunk után alkalmam volt Észtországba is kijutni, és ott egy hónapot eltölteni baráti körben. Tallinn egyik legszebb negyedében egy egész lakást biztosítottak számomra, de a háziak gondoskodtak rólam és hasonló státust élveztem, mint az oszét körökben. A vendégnek itt is az első és megkülönböztetett helyzete van. A nyelvrokonság tudata okán – s tegyük hozzá, hogy a közelebbi és régebbi személyes barátságunk miatt is – még bensőségesebb, szívélyesebb volt kapcsolatunk. A köznapi étkezésnek és ünnepi lakomának itt is megvan a kialakult rendje; megvannak a kialakult családi szokások; a vendég fogadásának, ellátásának, a vele való megkülönböztetett bánásmódnak a szokásai; szigorúan él a vendégjog is. Ezek azonban korántsem olyan szertartásosak, ünnepélyesek, mint az oszéteknél tapasztalhattuk; sokkal közelebb állnak a magyar paraszti, polgári szokásrendhez; egyszerűbbek, ha akarom családiasabb.

Elteltekintve a megérkezéskor és búcsúzáskor rendezett vacsorától (közben különböző helyeken voltak ünnepi lakomák) a háziak nem adtak az étkezésnek ünnepi vagy különleges arculatot. Még a megérkezéskor rendezett nagy vendégségnél sem borította fel a család a megszokott ülésrendjét. A vendéget nem ültették fő vagy meghatározott helyre, az étkezéskor egyaránt kínált mindenki még lakoma alkalmával is, nem hangzottak el tósztok. A vendégjog abban állt inkább, hogy családtagként kezeltek: nem szedték, kínálgatták az ételt, italt, hanem rám bízta veszek-e, töltek-e. Ha szükségem volt valamire, akár hűtőszekrénybe is benyúlhattam, felbonthattam egy sört, konzervet, félre tehettem az ételt, hogy majd később megeszem. Úgy éreztem és tapasztaltam, hogy az érezd magad otthon állapotot kínálják fel a vendégnek. Nem egy szertartásosan is körül írt, kiemelt helyzetet igyekeznek megteremteni a vendég számára, hanem éppen a kiemelt helyzetet akarják felszámolni és ezzel otthonossá tenni a vendégséget. Ez hatalmas különbség.

Ezért vagyok bizonytalan, ha arra akarok válaszolni, hogy a hétköznapi étkezés miként zajlik az oszéteknél. Egy közönséges reggeli, ebéd vagy vacsora nélkülünk

is úgy ment volna végbe, ahogyan tapasztaltuk, azaz náluk ez megszokott hétköznapi szint (mint az észteknél) vagy miattunk, vendégek miatt zajlik csak így?⁶

A mindennapi otthoni étkezés és a lakoma határán

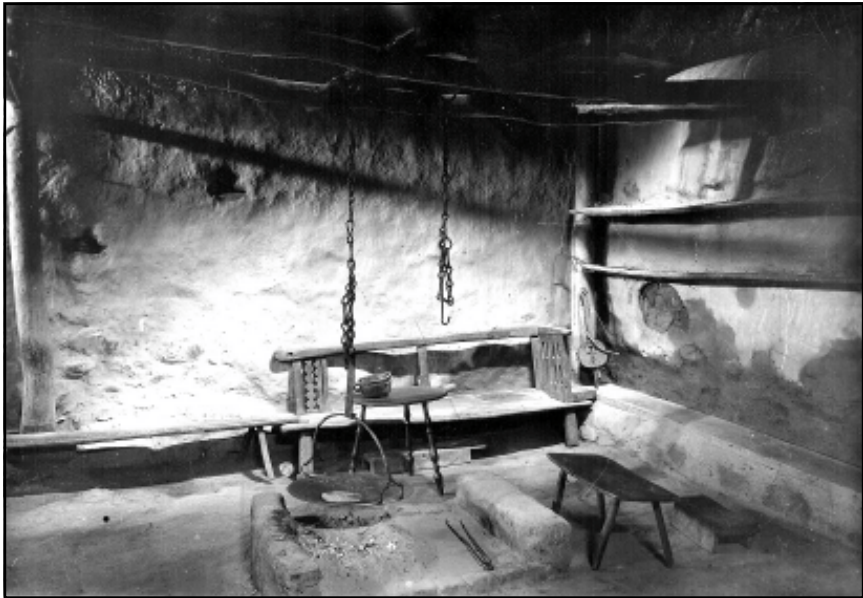
Kiszállva a taxiból, belépve a lakás könyvekkel telezsúfolt keskeny előszobájába, csomagjainkat ideiglenesen ott lepakolva a nagyobbik szobába vezettek, ahol megterített asztallal vártak. A szobában két férfi vendég is volt, akik fogadásunkra érkeztek. Kézmosás után helyet foglaltunk az asztalnál: az asztalfőn Borisz ült, mint legidősebb ember és házigazda, mellette két oldalt a vendégek, Borisz jobbján a láthatóan idősebb, azután szemben egymással az öcsém és én, az asztal túlsó végén a gazdasszony terítéke állt, de ő egész idő alatt nem foglalt helyet, hanem az ajtóban állt, ha éppen nem tüsténkedett a konyhában vagy az asztal körül. Az asztalon mives, apró kupak tálakban különféle finomságok voltak: sajt, felvágott-félék, pulyka-hús darabok, illetve sokféle saláta, kefirrel vagy olajjal leöntve, uborka, tányérokön zöld saláta, illetve fehér és barna kenyér szeletelve, vaj, méz, üvegben vodka. A

⁶ Meghívónk és vendéglátónk Moszkvában Borisz Alexandrovics Kaloev akadémiai doktor, és felesége Galina kandidátus volt. Mindketten néprajzoscént, az Akadémiai Kutatóintézet megbecsült munkatársai. Borisz népes oszét fálusi tanító családból származott, és kutatóként is az oszétekkel, illetve a velük szomszédos kaukázusi népek néprajzával foglalkozott. Felesége középpázsiai türkmén-cigány őseire hivatkozott, s kutatóként a Kaukázus keleti részén a kazahsztáni, üzbegisztáni török népek kultúráját vizsgálta. Két, de méreteit tekintve inkább másfél szobás házigyári blokkban éltek, ahol minden talpalatnyi hely könyvekkel volt tele zsúfolva. Részükről nagy áldozat volt emiatt a vendéglátás, a kisebbik szobában húzódtak össze. Ez a Borisz dolgozó szobája volt, és tábori ágyra szorult a gazdasszony. A másikat birtokoltuk. Itt a könyveken és egy ágyon kívül (a másik fotelágy volt) közepén állt egy nagyobb asztal, s amikor vendégek jöttek vagy ünnepélyesebb alkalom adódott itt terítettek, különben ha négyen voltunk, a konyhában étkeztünk. Mivel a TV is itt működött, s ők rendszeres tévénézők voltak, ritkán maradtunk egyedül. Borisz éppen betegséggel is küszködött. Korábban volt már egy infarktus gyanú esete, ami a lakáshoz kötötte. Közülük hetven évesen különben sem járhatta már velünk a várost, és csak néhány helyre vezetett el bennünket személyesen. Mi igyekeztünk lehetőleg reggel 10 óra tájban elhagyni a lakást, és a városban –ha az idő ezt megengedte – járkáltunk, múzeumokat, kiállításokat néztünk, illetve a Borisz könyvtárából megkaptuk könyveket olvasgattuk, jegyzeteltük, reopróztunk. Ordzonikidzében már teljesen szabadon használhattuk a szobát. Ott nagyobb, többszobás, bár ugyancsak bérházi lakás volt, ahol mód volt arra is, hogy befejezve egy étkezést, a kávé már másik helyen fogyasszuk el, magunkra maradunk, s főként, hogy a nők teljesen elkülönüljenek (a nagymama, a feleség és egyetemista lányuk), külön bejáraton közlekedjenek. A házigazda, Borisz testvére igen mozgékony, határozott, jó erőben lévő ember, aki mind a városban, mind vidéken bátyja instrukciója szerint kalauzolt bennünket, de mert nem volt szabadságon, gyakran tette lehetővé, hogy magunk ismerkedjünk a várossal. Hozzá tartozik még bizonyos jelenségek értelmezéséhez az, hogy 1984-ben az oszétek által mélyen lenézett, erőtlennek, szenilisnek tartott Csernyenko főtitkársága idején a merev viszonyok már oldódóban voltak. A szabad mozgás ugyanakkor még eléggé nagy nehézségekbe ütközött (város elhagyása, nyílt utcán való igazoltatás, e térségben a nem éppen dicsőséges afganisztáni beavatkozás hullámai). Igencsak koratavas volt még, a jég épphogy olvadni kezdett. Mindezeket azért mondom el, mert a továbbiakban az étkezés, a lakomázás szempontjából fontos lehet.

házigazda felállva mondott tósztot szerencsés megérkezésünkre, és kifejezte abbéli reményét, hogy jól fogjuk érezni magunkat. Mikor lehúzta fenéki az italt (az övében kevés volt egészségi állapota miatt), mi is megittuk a magunkét. Elnézően mosolyogtak és finoman figyelmeztettek (később megtanultuk), hogy ez nem illik: tósztot kell mondani, válaszolni kell rá, majd aztán meginni az egészszet. Ezt követően mindenki mondott valamit, a gazdasszonyt kivéve, aki nem is ivott. A fogadás méltatlanul rövidre sikerült, mert – mint ez később többször is kiderült – a hatóság az első. Ott kellett hagyni a terített asztalt, félbevágni a meginduló beszélgetést, mert a rendőrségre kellett mielőbb mennünk, hogy a regisztrációt megejtsük. Ott mindent tudtak rólunk, már vártak, udvariasak voltak, meg is kínáltak valamivel, és minden jót kívánva elbocsátottak.

Másik hasonló fogadtatásunk Ordzsonikidzében Hariton Kaloevék lakásán volt. Ide is vonattal érkezünk, s vártak kint az állomáson. A házigazda és unokabátyja. Ő a Szovjetunió Hőse, 82 éves ember, teljes díszben, kitüntetésekkel várakozott ránk. A csomagjainkat lepakoltuk az előszobában, és bevezettek egy meglehetősen tágas szobába, ahol már várt bennünket az egész család. A rövidebbik falat hatalmas perzsa szőnyeg borította, fölötte az ősök fényképei, a szőnyeg felső részénél pedig a dédnagypa díszes, igen mives töre, bivalyszarvból készült, fémlemezekkel díszített ivókürtje volt. Alatta egy magas támlájú, plüss kárpitozású kanapé, s itt ült a nagymama, a feleség és a 18 éves lány, azaz a család nőtagjai. Megjegyzem, hogy később együtt így hármukkal már soha nem találkoztunk, a feleséget kivéve a többiekkel is véletlenül, noha egy házban voltunk, s ők főztek, takarítottak, tálaltak, gondoskodtak rólunk. Úgy terítették meg, hogy nem is találkoztunk velük. A nők külön ajtón jártak ki-be, saját szobájukból ki sem jöttek. Sorra bemutatta őket a gazda, pár szót váltottunk, majd ők felálltak, mi pedig átmentünk a másik szobába, ahol a falon négy Sztálin kép díszlett, s egy kis Sztálin szobor porcelánból. Nemsokára jelezték, hogy kezdődik az ebéd.

A megterített asztalnál, ami az előbbi szoba közepén volt, csak mi, férfiak ültünk. Nőket egész idő alatt nem láttunk. Az asztalfőn a legidősebb, a nagybácsi ült (öt, Grigorijt egymás között csak Geroj-nak hívtuk), jobbján egy Haritonnál valamivel idősebb másik rokon, balján Hariton. Ezután mi öcsémmel egymással szemben. Az egyetemista fiú, aki a bemutatkozáskor ott volt, már nem ebédelt velünk. Mint utóbb kiderült ő még 18 éve ellenére nem számít felnőttnek, és férfiak lakomáján sem vehet részt. Később, ha otthon ettünk a rend aszerint változott, hogy kik voltak jelen. A lényeges az, hogy Hariton, bár otthon volt, viszonylag fiatal lévén, majd mindig volt nála idősebb, aki a tamada lehetett. Ez azt mutatja, hogy a kor erősebb tényező, mint a házigazdai minőség, családfeleség. A tamada előtt három juhsajttal töltött pirog volt, egymáson elmozdítva. A pirogon pulykasült volt, s a tálakra is ezt rakták rá. Hozzá uborka, savanyított fokhagyma (szárával együtt), egy tálban rózsaszínű, csípős fokhagymás mártás, zöld petrezselyem, zellerlevél és fejes saláta nyersen, fekete és fehér kenyér. Ezek végig az asztalon maradtak, de még hoztak

Tűzhely és vaslánc

borjú kotlettel krumplival. Italok is bőven: konyak, vodka, arak, ásványvíz (Kazbek márkájú borvíz), több pohár.

A tamada a szerencsés megérkezésre, a sikeres itt tartózkodásra, a két nép barátságára ürítette poharát, amire öcsém válaszolt. Ezt követően több tósztot mondott még, ebbe belekapcsolódott a másik rokon férfi is. Érdekes módon Hariton, a gazda nem mondott tósztot, csak a tósztok között beszélgettünk praktikus témákról, arról, hogy milyen programokat próbált számunkra megszervezni. Grigorij nagy tósztot mondott – immár ülve – arról, hogy a háborúban Magyarországon is harcolt: Szeged, Kecskemét, Szolnok, Székesfehérvár volt ismerős számára, majd Bécsét és Berlint említette. Ivott a szovjet-magyar barátságra, a békére. Később újra előhozta a háborús éveket: Bécs felszabadításáért – itt felderítőként harcolt – kapta a Szovjetunió Hőse kitüntetését, s elmesélte, hogy később is járt itt, mert meghívták Bécs felszabadításának valamelyik évfordulójára. Harmadszor a háború Sztálinnal kapcsolatban került elő: ráköszöntötte a poharát, és tányérjába kilötytett a pohárból egy kortynyi arakot (20-25 fokos kölesből vagy kukoricából főzött ital). Dicsérte a nagy vezért, elmondta, hogy itt nagy a tisztelete. Még mindig itt lennének a németek, ha ő nem lett volna. Minden házban képe van, a fiatalok a gépkocsiba is kiteszik Sztálin képét. A rendőrségen való jelentkezés itt is hamarabb vetett véget a

lakomának, mint kellett volna. Akkora rohanásban azért nem voltunk, hogy a másik szobában már felszolgált kávéra még ne szántunk volna egy kis időt. Ezalatt a láthatatlanná vált nők a másik szobában eltakarították a romokat.

A két említett, városi környezetben lezajlott, egészen be nem fejeződött étkezés lakomának, szertartásos étkezésnek számított. Ezeket a vendégek érkezésekor, az ő tiszteletükre rendezték, meglehetősen bőségesen, ételeket, italokat is beleértve. Mindkettő egy korban legidősebb tamada levezetésével, tósztokkal, közbeni beszélgetésekkel, az evés-ivás rendjének betartásával. A kettő között volt némi különbség ételekben, terítésben. Utólag megállapíthattuk, hogy ez az eredeti, tisztán oszét család, az oszét férj és a középázsiai-orosz-cigány származású asszony miatt volt így. A sok kis tálka, csésze, az apró előételek Galina családi szokásait keverték az alapvetően oszét jellegű étkezésbe. Az étkezés rendjét a tamada az oszét lakomák rendje szerint vezényelte le.

Moszkvában minden nap volt egy fő étkezés, ahol csak négyen voltunk.⁷ Ez mindig a konyhában zajlott, amikor napi városjáró utunkból hazatértünk (du. öt-hat óra tájban). Ugyanitt reggeliztünk is kb. 9-10 óra tájban, egy falhoz tolt ovális asztalnál. Mindkét étkezésnél Borisz ült az asztalfőn, mi ketten szembe vele. Galina helye oldalt, a tűzhely, hűtőszekrény, mosogató fölől volt. Mindig terített asztal várt bennünket, mindent előre rápakoltak, kivéve, ha leves is volt, mert azt később tálalták. Az asztalhoz akkor ültünk le, amikor Borisz már elhelyezkedett. Üdvözölt bennünket, poharat emelt ránk, de ő maga nemigen ivott csak belekóstolt, ám ezzel jelezte, hogy mi is ihatunk. Előbb maga szedett, ő szedett a mi tányérunkra is. Nem egyszer történt meg, hogy elégedetlen lévén fogyasztásunkkal újra jól megpakolta a tálat; szinte tömött bennünket. Sőt néha maga tépett a pirogból, tört a kenyérből, fogott meg kézzel húsdarabokat, amit majdnem a szánkba gyömöszölt. Mi hozzájuk képest kevés salátát fogyasztottunk, de ő gondoskodott, hogy jókora adag kerüljön a tányérunkra. Ételt, bármily sok is volt, nem illett otthagyni, úgyhogy szinte rosszul voltunk már, hisz szokatlan olajos saláták, nem ismert fűszerek napközben is a rosszullétig nyomták a gyomrunkat, visszaköszöntek. Borisz egy kandidátusi értekezés bírálatán dolgozott, ami határidős munka lévén lekötötte idejét. Ennek ellenére soha nem sajnálta az időt az étkezéstől, helyesebben inkább az étkezés közben folytatott hosszú beszélgetésektől.

Szakmai kérdésekről vacsora közben (néha reggelinél is) hosszan beszélgettünk, miközben irányításával ettünk, ittunk. Kifejtette álláspontját, felkért véleményünk kinyilvánításra is, főleg ha őt foglalkoztató téma került szóba. Ezt csak a TV-műsor befolyásolhatta, azt ugyanis bánatunkra eléggé rendszeresen nézték. Olyan soha

⁷ Ordzsonikidzében, ha otthon volt a fő étkezés, hasonló módon zajlott le a házigazda irányításával, a nők kizárásával. Mivel legtöbbször ott úton voltunk, ritkán ettünk otthon, s így nem tartom legendőnek és érdemesnek ezek bemutatását.

elő nem fordult, még ha abban a szobában is volt az ebéd vagy vacsora, hogy TV nézés közben ettünk-ittunk volna. A kettő élesen elvált. A TV-műsort közben kommentálták, később étkezéskor is visszautaltak a látottakra. Bármiről valóságos eszmecsere csak étkezés közben alakulhatott ki. Olyan egyetlen egyszer sem fordult elő, hogy akár a mi, akár az ő szobájában csak úgy, ahogyan ez nálunk szokás, elbeszélgettünk volna szakmai kérdésekről. Ehhez szükséges volt a terített asztal. A lakoma funkcióját, társadalmi szerepét, ennek állandóságát szerintünk mindez igen jól bizonyítja; és azt is, hogy a köznapí étkezés milyen könnyen alakulhat át lakomává, a tudás, a hagyomány átadásának színterévé.

Jó példa volt erre május elseje, ami náluk nagy ünnep. A családok otthon is megülik. Korábban keltünk, és már kilenc órára megterítették. Igen bőséges asztal volt, főként sok saláta és húsfélék: virsli, többféle szalámi, főtt császár szalonna, tejtermékek: vaj, sajtok, édes túró. Beszerzésük, ismerve a boltok ellátottságát, nem lehetett kis dolog. Italok: tea, konyak, édes likőr, ásványvíz. Mikor leültünk, Borisz felállt, s Sz prazdnyikom! (Boldog ünnepet!) szóval fenéig ürítette a poharát, jelezve, hogy mi is akként tegyünk. Újra töltött, majd ülve pár szót mondott május elsejéről, a dolgozókról. Több szó nemigen esett. Valahányszor újra ittunk vezetésevel a poháremeléskor az ünnepköszöntés szava nem maradt el. Gyorsan véget vetettünk a reggelinek, mert a tévében kezdődött az ünnepség közvetítése. Mi ezt egy ideig néztük, majd elmentünk a városba azzal, hogy az eredetit is látni szeretnénk.⁸ Három órára kellett visszamennünk, mert ekkor kezdődött az ünnepi ebéd.

A mi szobánkban, a szokásos rend szerint elhelyezkedve a bőségesen terített asztalnál, a reggelihez hasonló poháremelés után egy másik következett, utalva május elseje jelentőségére. A bőségesen terített asztalon a Borisz elé tett három jókora juhtúróval töltött pirog jelezte az étkezés, a lakoma ünnepi voltát.⁹ Ő vágta fel a cikkekre a pirogot is az étkezés megkezdése előtt, s kézzel rakott egyet-egyet tányérunkra. Leves, több fogás főtt étel, likőr, konyak, bor, ásványvíz is volt az asztalon. A konyakból csak a gazda poháremelésekor ittunk, a bort ki-ki kedvére, evés közben is fogyasztotta. Több tószat nem hangzott el, ám mindannyiszor, ha rövidet ittunk, köszöntötte az ünnepet. Az italtól azonban megeredt a gazda nyelve és sok, általa még látott, gyűjtött oszét szokásról, ételről stb. tartott úgymond szabadon előadást. Mivel őket – s úgy vélték bennünket is – a felvonulás érdekelte, ezért úgy két óra teltével vége lett az ünnepi étkezésnek. A gazdasszony lepakolt és a képernyő elé kényszerültünk.

Ugyanitt egy másik, oszét vendégeket is fogadó lakomának is részesei voltunk.

⁸ Megjegyzem, hogy 1966-ban egy május elsejét együtt már láttunk Moszkvában, mikor a Múzeumi Főosztály által támogatott úton kint voltunk. Az akkori a jelenleginél sokkal nagyobb külsőségek között zajlott. Házigazdáink is úgy vélekedtek, hogy régebben sokkal nagyobb szabású felvonulások voltak.

⁹ A pirog készítését ekkor fotóztuk végig, s írtuk le részletesen.

Azért gyűltek össze a vendégek, hogy megismertessenek moszkvai oszét barátainkkal.¹⁰ Négyünkön kívül ott volt egy férfi barátjuk feleségével, illetve egy oszét írónő, Lizbethan Albek, kinek pár éve sikeres könyve jelent meg oroszul. Cselekménye a századelő és a forradalom oszét világában játszódik.¹¹ Az asztal ülésrendje a korhoz igazodott, illetve a nők az asztal legvégén foglaltak helyet. Az asztalfőn Borisz, mint legidősebb ült, jobbján én, szemben velem az öcsém, majd a nálam fiatalabb férfi vendég. Ezután a nők, akik lényegében az asztal túlsó végén csoportosultak, úgy hogy a háziasszony könnyen kimehessen a konyhába. Gazdag terített asztal volt, ahol a tamada, a gazda előtt három sajttal töltött oszét pirog, egymáson elmozdítva, s rajta húsdarabok és leveles zöldségfélék, zöldhagyma, zöld vadfokhagyma. Pulyka és borjúhús is volt, s levessel kezdődött a lakoma. Előtte azonban felvágta a pirot, úgy hogy egymásra csúsztatták, majd egyszerre a hármat cikkelyekre vágta a Borisz mellett ülő férfi. Borisz ügyetlenségére hivatkozott, mondván, hogy neki kellene felvágni, de jobb, ha kisegítik. Kéztől azonban már ő osztotta. A levest Galina mérte szét, a húst ki-ki maga szedte tányérvárá (pulyka és borjúhús párolva).¹² Konyakkal Borisz mondta az első tósztot a vendégeknek, a barátságra. Erre válaszul nekünk kellett, s a házigazdáknak, a vendéglátásra mondtunk rövid tósztot. Szó volt a két nép és általában a népek barátságáról, a békéről, a munkáról, a tudományról. Hariton különösen hosszú tósztokat mondott. Egy idő múlva már a tósztok szinte elmaradtak, és ki-ki szomszédjával beszélgetett. A nők is bekapcsolódtak a társalgásba. Ők ugyanis a tósztokból kimaradtak, s egy darabig, mintha ott sem lettek volna, egymás között beszélgettek. Egy-egy alkalommal azonban Borisz és Hariton a nőkhöz is intézett pár szót. A végén Borisz rövid tósztválalásával, a vendégeknek ültetve a poharat zárult a lakoma. A zárszót mégis Hariton mondta, aki megismételte a meghívást, és a háziasszonyra is ráköszöntötte italát.

1988-ban Leningrádban voltunk Nagy Molnár Miklós kollégámmal. Kollégiumi szállásunkon meglátogatott bennünket Hariton Kalojev, aki vendégségbe vitt bennünket egy leningrádi oszét orvos családjának bérházi lakásába. A vacsorán ők

¹⁰ Ekkor mondták el, hogy az oszét földtől elszakadt, bárhová került oszétek keresik egymással a kapcsolatot. Nem hivatalosan, de házaknál kis társaságaik vannak, akik rendszeresen összejönnek és lakomákat rendeznek, megismerik egymás bajait, segítik egymást (álláshoz jutni, munkába bevonni, lakást találni stb.). Amint egy fiatal ember pl. egyetemre kerül Moszkvában, Leningrádban vagy másutt, jelentkezik egy ilyen társaságnál, és azok, ha szükséges intézik sorsát, segítik. Egyébként ez más nemzetiségeknél is így van (csecsen, balkár, grúz). Ez a társaság, még másokkal kiegészülve gyakran szokott találkozni. Ha Oszétiából valaki ellátogat pl. Moszkvába, annak ürügyén is összejönnek, s ilyenkor híreket hallanak a szülőföldről.

¹¹ Albek, L.: Szkala Szoszlanu u Tamarü. Moszkva, 1984.

¹² Ottlétünk alatt a házi étkezésekkor majd mindig pulykahúst szolgáltak fel, ugyanis csak ezt lehetett kapni. Nyilván ez volt gazdaságos is, mert egy egész pulykát azért sokáig lehetett fogyasztani. Bárány, juhhús városi környezetben szóba sem jöhetett, ami azt is jelentette, hogy a szokásos testrészek feltalálása (láb, lapocka, fej) kényszerűen elmaradt. A hagyományokat csak a három pirog képviselte.

is ugyanúgy betartották az általunk már ismert rendet: Hariton ült, mint legidősebb az asztalfőn, és nem a nála fiatalabb házigazda. Én fő helyre kerültem, utánam a tamada balján kollégám ült, s a házigazda csak ezután következett, majd még egy másik vendég, s a gazdasszony az asztal végén, egyébként a konyha ajtajához közel ült. Csinos egyetemista lányával csak érkezéskor találkoztunk, ő a lakomán nem vett részt, visszavonult szobájába. Elkészítették a pirogot is, s Hariton – aki láthatólag szeretett szerepelni – eléggé sűrűn mondott, igaz rövidebb, tósztokat. A lakoma vége felé Hariton külön tósztot mondott a gazdasszonyra, megköszönve fáradozását. A búcsúpoharat a gazdasszony is kiitta.

Az étkezés rendje nyilvános helyen és a szabadban

Hariton Kaloevéknél ritkán ebédeltünk otthon. Majd minden nap elvitt a házigazda valahová, hogy minél többet lássunk, tapasztaljunk. Emiatt gyakran ebédeltünk vendéglőben. Azt nem tudom, hogy előre meg volt-e rendelve az ebéd, az azonban bizonyos, hogy mindig meglehetősen ideges volt, ha szerinte késésben voltunk, és 3-4 óra tájban nem sikerült valahol már az asztalnál ülni. Sohasem utaztunk csak hármásban. Mindig volt velünk több ember, néha két kocsival is mentünk. Ő sohasem vezetett, mert akkor nem ihatott volna, anélkül pedig a vendéglátó gazda szerepét nem láthatta volna el megfelelően. Sokszor utazott velünk Grigorij, mert így az akkor még meglévő ellenőrző pontokon simán átjutottunk.¹³ Ez egyben azt is jelentette, hogy olyankor, mert nyolcvan éves már elmúlt, majd mindig ő volt a tamada. Ha nem volt velünk, akkor mindig a legidősebb ült az asztalfőre.

A Kazbeki szorosban egy meglehetősen nagy vendéglő volt néhány kisebb ház társaságában. Megérkezésünk után Hariton mindenkit leültetett a helyére. Itt ő volt a legidősebb. Jobbján egy velünk utazó, korban utána következő férfi, valamelyik kolhoz párttitkára, majd én következtem. Balján öcsém, s egy nálánál fiatalabb gépkocsivezető. Mikor letelepedtünk, Hariton elvonult a pincérrel, és vele mindent megbeszél. Nemsokára hozták a három pirogot, rajta birkahús darabok, közöttük a láb is. A pincér pillanat alatt megterített, és töltött mindenkinek vodkát. Meglehetősen hosszú tósztot mondott felállva (mi ültünk) a tamada az oszét földről, népről, arról, hogy ezt személyesen megismerhetjük. Amikor mi következünk, elfogadták, hogy csak röviden szólunk vagy válaszolunk, mert tisztában voltak orosz tudásunkkal. Sorra mondott mindenki pár szavas tósztot. Végig a pincér szolgált fel, időnként ellenőrizte a poharakat és teletöltötte. Ez azonban nem azt jelentette, hogy azonnal megihattuk, csak, ha ránk került a sor. A teremben volt egy másik társaság is, akiket

¹³ A városból kivezető utak mellett őrházak voltak, és a táblák jelezték, hogy 20 km-es sebességgel haladhatunk el előtte. Néha megállítottak, kérdeztek, igazoltattak, megtudakolták mikor jövünk kb. vissza. Máskor csak lassítottunk. Mikor benéztek az ablakon igazoltatáskor, s meglátták a kitüntetést viselő Grigorijt, már nem kérdeztek semmit, intettek, hogy mehetünk.

szintén neki kellett kiszolgálni. Az asztalra mindent kikészített, s abból ki-ki maga szedett, amennyi jólesett. Csendes beszélgetés alakult ki, amit néha egy-egy rövid tósztt tört meg.

Vége felé járt a lakoma, kb. úgy jó másfél, két óra telt el. Ekkor a szomszéd asztaltól egy üveg pezsgőt küldtek át a pincértől, amit ő kibontott, pezsgős poharakba töltött, s a felállva Hariton rájuk köszöntötte. Mikor megittuk, kis idő múlva szólt nekünk, hogy öcsémmel együtt üljünk át a másik asztalhoz. Ott mindjárt két oldalt az ő asztaluk tamadája mellé, fő helyre kerültünk. Megtudtuk, hogy helybeli lakosok, és névnapot tartanak. Italt hozva magával Hariton és a párttitkár is átült rövid időre, de nem maradtunk soká, mert sötétedni kezdett, és még jókora út állt előttünk. Éneklésre is sor került, alig akartak elengedni.

Másik alkalommal pontosan így zajlott az ebéd, akkor a tamada Grigorij volt. Leningrádban Hariton meghívott bennünket a Kavkaz nevű étterembe, amely többszintes volt, s a bennfentesek az alagsori részt használták. Mint kaukázusi jövevény, Hariton ismerős volt itt, és oda vitt le bennünket három férfi és egy nő diáktársammal. Azonnal intézkedett és átvette a lakoma irányítását. Az asztalfőn ő ült, én, mint legidősebb a jobbján, a hölgy pedig az asztal túlsó végén. Oszét módra étkeztünk és szolgált fel a pincér, noha lehetőségünk volt arra, hogy a második fogást ki-ki étlapról maga rendelje meg. Mivel itt korábban már kétszer is jártunk – igaz az alagsorba nem engedtek le –, láthattam a különbséget a rendes hétköznapi és a kaukázusi felszolgálás között. A lényeg az volt, hogy a pincér itt a tamada utasításait követte az italok töltögetésénél, míg rendes kiszolgáláskor letette a vodkát, bort, és tovább nem törődött vele, még kibontani is nekünk kellett, pl. mikor pezsgőt ittunk.

Egy nálunk fiatalabb oszét néprajzos kollégával hármasban ebédeltünk egy ordsonikidzei kerti vendéglőben. Házigazdánk, ha úgy vesszük tamada szerepet is betöltött. Az első poharat pár szóval állva ránk köszöntötte, de a továbbiakban nem tartott tósztokat, ő töltögetett, a pincér csak kihozta az ételt, de mi szolgáltuk ki magunkat mindennel. Szent János áldásként még pár szót mondott. Közben szabadon folyt a beszélgetés. Egy távolabb ülő társaság – házigazdánk barátai – egy üveg pezsgőt küldtek át asztalunkhoz, amit a pincér bontott fel, és felállva az első poharat barátaira köszöntötte vendéglátónk. Mint megtudtuk, nem is kellett volna meginnunk, illetve ez azt is jelentette, hogy átülhettünk volna hozzájuk, miként azt egyszer már megtettük.

Egy alkalommal eljutottunk az oszétek szent ligetébe (Hetadzsi k'oh – Hetag bokrosa) is, ahová, mint csodát megélt területre (Hetagurov üldözői elől menekült, s az istenek hirtelen erdőt támasztottak a síkságon, így nyomát veszítették) járnak ki az oszétek ünnepeken, szabad idejükben.¹⁴ Minden családnak van egy meghatározott helye, ahol ivóedényeket, lábasokat is tart, olykor üveg vodkák vannak faodútkba,

¹⁴ Kaloev, B. A., 1971. 281-282.

fára kötözött zacskókba téve. Ehhez nem nyúl senki, sőt átok éri, ha csak a szent ligetben letör egy-egy gallyat is.

Mi innen egy magasabban fakadó forráshoz mentünk Hariton vezetésével. Velünk volt két fiatalabb csecsen is, akik testvérek és Borisz Kalojev tanítványai voltak. A forrásnál egy kis kútszobor volt, s ennek terjedelmes, lapos sziklatalapzatán pillanatok alatt megterítették, előszedve több üveg vodkát, elkészített juhsajtós pirogot, kenyeret, zöldségféléket, s mellé állva ki-ki egy vodkás üveget fogva kezében végig hallgatta Hariton tószóját a barátságáról, az oszétek természetszeretetéről. Egyben ezt a kirándulást búcsúnak is szánta, mert már a következő nap utaztunk vissza Moszkvába. A terítésnél a pirog egymásra rakásáról sem feledkeztek meg. A csecsenek csak kézbe fogták az üveget, megemelték, de nem ittak. Nem azért, mert mohamedánok, hanem az idősebb testvér volt a sofőrünk, és ha ő nem ihatott, a fiatalabbnak sem lehet. A kettejük közötti viszony megszólalásban, vélemény nyilvánításban, evésben, ivásban is jól megmutatkozott. Az idősebbet a fiatalabb semmiben meg nem előzhette. A kis lakoma búcsúpohárral és tószttal zárult.

Vendégségben Humalag falu egyik családjánál

Kora délelőttől szürkületes óriási lakoma részesei voltunk egy kiterjedt legelő szélén, néhány fából álló kis ligetben a Győzelem napján. Ez a legalább ötvenhatvan emberre méretezett lakoma még nem ért véget, amikor mi egy kisdud csapattal felkerekedtünk és bementünk a faluba, hogy ott a televízióban megnézzük, hogyan szerepel a velünk lévő Grigorij. A két gépkocsit megtöltő férfi társaság, élen a gazdával belépett egy építményekkel körülvett udvarra. Még mindenki át sem lépte a küszöböt, amikor a gazda hangos hívására két 20-22 éves legény (a gazda fiai) kijött a házból, és várták apjuk utasítását. Három-négy juh téblábolt az udvaron. Egyikre rámutattak. A legények azon nyomban ledöntötték és elvágták a nyakát, vérért kieresztették a földre. Két másik vendégségbe velünk érkezett férfi egy favágó tőkét hozott, és a konyhából edényeket. Egy deszkaajtóra fektetve a földön a leölt állatot (a torkát vágták el) hihetetlen gyorsasággal megnyúzták. Bozótvágó szerű késekkel levágták a fejét, a nyakát, megnyúzták, a belsőséget kifordították és a tetemet feldarabolták. A tálakba helyezett nagy húsdarabokat (nyak, combok, gerinc) az udvar hosszanti oldalát lezáró fészerbe vitték, ahol nyári konyha formán kialakított rész volt, kemencével, szabad tűzhellyel, nagy asztallal. Mindez pillanat alatt történt. Honnan, honnan nem egyszerre megjelent 6-8 nő, akik a kátlanban vizet kezdtek melegíteni, hozzáláttak a pirog készítéséhez, mások a szobába mentek be, nyilván megteríteni az asztalt. Mi egy másik szobában gyülekeztünk a televíziónál, s néztük az oszét televízió adását, ami elhúzódott és eléggé sokára került sor a mi hősrünk nyilatkozatára. Közben én kilátogattam a fészerbe, és az asszonyok munkáját figyeltem, velük váltottam néhány szót. Látszott, hogy igen összeszokott együttes,

szomszédok és rokonok egyaránt voltak, s szinte égett kezük alatt munka. Kijöttek értem és behívtak. Ott éppen az asztal körül helyezkedtek el. Azon egyezkedtek, hogy ki foglalja el a fő helyet. Rang szerint Grigorij lehetett volna, s talán azért is, mert hisz miatta, az ő nyilatkozatának megnézéséért hagytuk ott az előző ünnepséget. Ám mégsem ő, hanem egy másik háborús veterán, a fronton fél lábát elveszített férfi ült végül az asztalfőre. Őt már ismertük ebben a szerepében, hiszen egy ideig hasonló tiszteletet töltött be a délelőtti lakomán is. Hatalmas hangú, igen jó kedélyű, energikus, szinte Zorba-szerű egyéniség volt.

Amikor elhelyezkedtünk a terített asztalnál, a három pirog már ott gőzölgött, rajta két keresztbe tett saslikos nyárs belsőségekkel. A tamada köszöntőjében a vendégeket (Grigorijt és a vele érkezőket, azaz bennünket) méltatta és alkalmat talált arra, hogy szóljon Magyarország felszabadításáról is. A tósztra Grigorij válaszolt először, majd egy barátságáról szóló beszéd után ránk került a sor. Egy idő múlva a gazdasszony a húsokat is hozta, de ő nem lépte át a küszöböt, csak átadta az asztal végén lévő – hihetőleg legfiatalabb embernek –, aki az első tányérral letette a tamada elé, majd egy másik jókora tálat is oda egyensúlyozott. Közben egyéni beszélgetések alakultak ki, egyszer-egyszer a tamada szólított fel embereket, hogy mondjanak tósztot. A téma jobbjára a háború volt. Sztálinra külön tósztot mondott a tamada. Hatalmas hangját a pusztában már hallottuk, itt bent a szobában pedig többször is énekelt, oszét nyelvű, hosszabb epikus történetet adott elő, de mások is bekapcsolódtak, hejgetéses szólamokkal, kitartott hangokkal kísérvé a mindenkori előadót. A lakoma végén az ajtóban megjelent a gazdasszony, és átlépve a küszöböt megállt az asztal végénél. A tamada felállt és átadott neki egy pohár vodkát, aztán rövid tósztot tartott arról, hogy mi mindent köszönhetünk a nőknek, akik ezt a finom vacsorát készítették. A gazdasszony poharát emelve megköszönte azt, hogy a vendégek megtisztelték a házat, megemelte poharát a férfiakra, de nem ivott belőle, hanem a hozzá legközelebb álló férfinak nyújtotta át. Ezt követően mindenki fenéig kiitta a teli poharat. A gazdasszony kiment, majd pohárral és egy darab hússal a kezében ismét megjelent, s ezt átadta ugyanannak a férfinak, akinek már az előző poharat is. Megtudtuk, hogy ez jelzi a lakoma végét.

Szabadtéri lakoma az elesett hősök tiszteletére a győzelem napján

A második világháborúban az oszétek különös hősiességgel védtek a Kaukázust. Aránytalanul nagy áldozatot hoztak, amit Sztálin azzal is jutalmazott, hogy Oszétiához csatolt ingus és csescsen területeket, kitelepítve azok árulónak minősített lakosságát. Sztálint még napjainkban is különleges tisztelet övezi az oszétek körében. Állnak emlékművei napjainkban is. Lakomákon külön poharat ürítenek rá, képei lakásokat

is díszítenek.¹⁵ Érthető hát, hogy május 9-e, a győzelem napja számukra nagy ünnep. Szinte nincs olyan család, amely ne áldozott volna fel fiakat a második világháborúban. Hivatalosak voltunk a győzelem napján az elesett hősök tiszteletére Humalag faluban rendezett ünnepi lakomára. Ide egyik díszvendégként Grigorijt is meghívták, s az ünneplők nagy része háborús veterán volt.

Az ünnepi lakoma egy hatalmas kiterjedésű, fennsíkon lévő legelőn, ekével mélyen körülárkolt, gyéren fásított területen volt. Távolról legelésző állatok látszottak ide. A legelőt szétszórta cipónyi, zsemlényi nagyságú gleccserkövek borították, amelyet itt-ott halomba raktak. A körülárkolt rész egyik sarkában vagy két tucat gépkocsi állt. A fák alatt (még nem hajtottak ki) földbevert cövekeken néhány hosszú papírterítővel, illetve újsággal fedett gyalulatlan deszka asztal állt, mellettük földbevert lábakon hosszú padokkal. Csak férfiak voltak kinn, s ők tüsténkedtek, készítették elő a lakomát. Sajnos későn érkeztünk ahhoz, hogy lássuk, mint vágnak le egy jókora borjút. Érkezésünkkel már megnyúzva feküdt saját bőrén, levágott feje egy újságpapíron volt a földön. Így is figyelemre méltó volt végignézni és fotózni a feldolgozást. Egyetlen favágító tőke volt, amin a nagyobb csontokat fejszével vagy nehéz késekkel elvágták, különben guggolva, lehajolva bontották fel, zsigerelték ki és darabolták fel saját bőrén. Vizet egyáltalán nem használtak, még kézmosáshoz sem. A testmeleg, párálló húsdarabokat különböző zománcos edényekbe rakták, s távolabb egy másik csoport ezt vette munkába. Egy kisebb asztalon darabolva apróbbra a húsos részeket, de mindig rajta hagyva a csonton. A legkisebb darabok is legalább öklömnyiek voltak, a hús apróra vágását legfeljebb otthon a konyhán ismerik. Akiknek nem volt tennivalójuk, hiszen eléggé sokan voltak, és az idősebbek, vendégek csoportokba verődve beszélgettek, többen a lócán lovagló ülésbe helyezkedve sakkoztak, s őket kis csoport vette körül, figyelve a játékot, bele-beleszólva. Mikor megérkeztünk egy-két ilyen csoportnál megálltunk, bemutatatt bennünket, de általában folytatta mindenki, amit addig csinált.

Egy jókora dívány nagyságú, négyzögletes lemezből készült főzőedény alá tüzeltek és bele különféle füveket, zöldhagyma csomókat, sót, utóbb ízét elemezve borsot tettek. Majd hatalmas nyársakra húzgálva a megtisztított, jókora darabokra vágott belsőséget ebben a lében főzték egy darabig, aztán a tűz parázsánál sütötték pirosra. Ez a saslik.

Egyszerre néhány fiatalabb ember jelent meg és teríteni kezdtek: poharakat hoztak, több csoportba vodkás üvegeket raktak le, majd tányérokat. Mindenkinek egy zacskóból kis kupac sót szórtak a tányérja mellé, hogy majd maga tetszése szerint mártogathassa ebben a húsdarabokat. Kenyér került az asztalra. Rengeteg ital volt, de senki egy kortyot sem ivott eddig.

¹⁵ Erről a kérdésről részletesebben írtunk: Szabó I. – Szabó L., 1989. – Szabó L., 2001. - Az osztétek 58 Szovjetunió Hőse kitüntetéssel rendelkező harcostartanak számon. Szerte emlékművek állnak az elesett hősök tiszteletére.

Akkor asztalhoz ültünk. Az ülésrenden egy darabig vitáztak, mert Grigorij nem akarta a főhelyet elfoglalni, holott ő koridős is volt, nemcsak díszvendég. Végül elfoglalta a tamada helyét, s tőle jobbra-balra ült a korban következő, aztán mi, a vendégek, s tovább kor szerint, amíg fértek az asztalnál. Egy fiatalabb csoport a másik asztalnál helyezkedett el ugyanilyen rend szerint. Ez a lakomának még csak a bevezetője volt. A belsőségeket fogyasztották el kenyérrrel és vodkával, sok savanyúsággal, hogy jól érezzék magukat, amíg elkészül a tovább fővő hús is. A tamada tósztjával indult ez az előlakoma, s más tósztok is elhangzottak, a két legöregebb beszélt, majd mások is. Megfigyelhető volt, hogy ez még nem egészen szertartásszerű része az egész napon át tartó, valószínűleg éjbenyúló lakomának. Az asztal végéről vagy bárhonnán közbe is szólhattak az emberek, s nemcsak a tamada felkérésére szóltak mindenkire, hanem társalogtak távolabb ülőkkel is, nemcsak szomszédaikkal. Inni is lehetett bárkinek, amikor akart, de pár szót azért mégis mondani kellett, valakire/valamire rá kellett köszöntenit a poharat. A szakácsok, egyéb munkát végző férfiak ezalatt állva ettek, ittak székre, hordókra, a pad végére letett ételekből, italokból. A körülhordott nyársakról kézzel tépték le a tüdőt, májat, vesét. A nyelvet külön nyáron hozták, és azt kézzel széttépve úgymond kiosztották, hogy mindenkinek jusson. Általában végig kézzel ettünk, kése nem mindenkinek volt. A letépett húst, letört nagy falat kenyereket a sóban is meg-megmártogatták.

Időközben néhány újabb kocsi is érkezett, s némelyikben suttyó fiú gyerekek is voltak. Ők a kocsiból csak akkor szállhattak ki, ha erre engedélyt kaptak. Ezek aztán egymás között, külön a felnőttektől játszogatni kezdtek. Birokra keltek, különböző erő és ügyességet kívánó produkciókat mutattak be, s egy-két úgy harminc-negyven év közötti ember néha irányította is őket. Az idősebbek számára ezeket a versenyeket, küzdelmeket szinte szórakoztatásként adták elő.¹⁶

Úgy három órát kellett várni arra, hogy a borjú elkészüljön. Az asztalnál lévő rend egy idő múlva magától felbomlott. Ki-ki leülhetett, beszélgethetett, sőt ehetett, ihatott szabadon.¹⁷ Mi elindultunk néhány ember kíséretében a legelő távolabbi részébe fotózni az állatokat, pásztorszközöket. Autó szaladt értünk, hogy visszavigyen a lakoma színhelyére, mert kezdődött a valóságos lakoma.

Időközben érkezett egy Grigorijnál idősebb ember. Őt ketten is segítették a járásban, láthatóan megrokkant már, mégis ő ült a főhelyre. A lakomát szervező helyi orvos korának megfelelően az asztal vége felé telepedhetett le, csakúgy, mint a szövetkezet elnöke, aki épp, hogy helyet kapott az asztal végén. A tamada balján a két legöregebb ült, az egyik Grigorij volt, majd újra két idősebb jobbról-balról, majd mi, mint vendégek megbontottuk a kor szerinti elrendeződést. A lakoma folyamán, mert

¹⁶ Az itt látottak alapján, az oszét fiú játékokat („sportjátékok”) Szabó I., 1996. cikke dolgozta fel és mutatta be magyarul és angolul egy nemzetközi konferencián.

¹⁷ Megjegyzem, hogy itt az étkezés alatt sem volt töltötgetés. Volt pohár is, de sokan üvegből ittak, s a kötetlen időtöltés alatt is így volt.

jöttek többször is újabb emberek, néhányszor változott az ülésrend, mert az újonnan érkezettek koruknak megfelelő helyre ültették. Így pl. az először második helyen ülő Gigorij végül negyedik helyre került. Egyedül a tamada és a mi helyünk (vendégek) nem változott. Feltételezem azonban, ha nálunk idősebb vendég jött volna, akkor mi is hátrább szorultunk volna. Egy másik asztalnál ültek a „fiatalok”. Tamadájuk legalább ötven éves lehetett. Ez az asztal nemcsak kor szerint különült el, hanem koruktól függetlenül is, akik még nem voltak katonák, azok az asztal végére szorultak egy csoportban. Egy harmadik kis asztalnál a suhanckorú fiúk kaptak helyet.

Az asztalt újratekítették a szakácsok és azok, akik fiataloknak számítottak. A tamada elé pirog került. A szokás szerint temetésen, szomorú összejöveteleken páros számú pirogot tesznek az asztalra. Itt azonban három volt, noha az elesett hősök emlékére rendezték a lakomát. Mint megtudtuk, ez azonban örömnépnep is, mert a győzelem a fontos, a hősi halottaknak a tisztelet és nem a gyász jár, ezért van páratlan számú pirog az asztalon. A három pirog a rend szerint egymáson elcsúsztatva feküdt a tálon, hogy lássák az istenek, mert ez nekik szóló áldozat is. Ezt itt el is mondták. Azért is jegyzem meg a tálalási formát, mert hasonló nagyságú palacsintákat is hoztak, ezek azonban zsebkezdő vagy szalvéta módjára háromszög alakúra hajtogatva feküdtek a tányéron. Mivel a belső részeket már elfogyasztottuk, így a tamada elé a nyak részből, lábból, farokból álló csontos húсок kerülték a pirogra helyezve. A fej nem került az asztalra, nem is láttam, hogy ezt elkészítették volna. Úgy mondták, hogy ezt vagy a fiataloknak szokták odaadni, vagy ha még másnap is folyik a lakoma, azzal kezdik az új terítést, hogy azt a tamada elé helyezik. Az asztal savanyúsággal, kenyérrrel, különféle zöldegekkel (ízletes, illatos kaukázusi füvek) volt terhelve.

A lakoma a tamada tósztyájával kezdődött. Mindenki felállt pohárral a kezében. A másik asztaltól vagy tízen a legidősebbek közül tamadájukkal az élen vonalban felsorakoztak mögöttünk az egyik oldalon. Igen szertartásosnak hatott az egész. A tószty oszétül hangzott el. A tamada hangját elváltoztatva, kissé vontatottan, kántálva mondta el beszédét. Azokról emlékezett meg, akik nem tértek vissza a frontról. Megfelelő helyeken kórusban mondtak rá valamit, amit mindenki ismert és tudta, mikor, mit kell mondani. Egyszerre, azonos ritmusban válaszoltak egymásnak. Az egész erősen szertartás jellegű volt, s leginkább a litániához hasonlítható. Mégis különbözött tőle – lehet a nyelv miatt éreztük így –, mert annál sokkal keményebb, férfiasabb, nem akarom mondani, hogy „pogányabb” karakterűnek tűnt. A tószty végeztével mindenki fenéki üritette poharát, s maga elé mormogta oszétül, oroszul: Adja Isten! (Daj Bog!). A tósztyok egymást érték, és ülésrend szerint haladtak előre. Mindig csak a tamada felkérésére lehetett tósztyt mondani, és kapcsolódni kellett az előző témához. Újat kizárólag a tamada kezdeményezhetett. Ez az ő joga. Ő irányítja a beszélgetést.

Bizonyosság erre, hogy mindaddig, míg nem került ránk sor, csakis az elesett hősökről, bajtársakról szóltak, és oszétül. Mikor mi következünk egyszerre oroszra

váltott, és poharát ránk emelve hozzánk szólt, bennünket köszöntött. A vendégségről, barátságáról beszélt, de úgy, hogy azért tematikailag kapcsolódjon a háborúhoz is. Ez nem volt nehéz, hiszen a jelenlevők közül többen harcoltak Magyarországon, s először erre utalt. Aztán került elő a két nép és a jászok-oszétek kapcsolata, illetve saját, igen megbecsült oszét hősük, Plijev lovassági tábornok, aki a Jászságban is megfordult.¹⁸ Mikor mi végeztünk, újra ő váltott témát, és visszatért a háborúra, az elesett bajtársakra. Külön felállva mondtak tósztot Sztálinra is, aki megmentette a Kaukázust, Oszétiát. Mikor reá ittunk vagy elhalt hősökre egy cseppnyit mindenki kilötyentett poharából a földre.

A tósztok mind ritkábbak voltak, és megindult az asztalszomszédok között a társalgás. Mikor egy-egy csoport már nagyon állandósult a tamada felkért valakit hozzászólásra, és ezzel újra egy mederbe terelte a beszélgetést, majd ezeket az asztalnál mindenül tovább üzték-fűzték.

Az asztalon levő ételekből mindenki szabadon szedhetett. Az ivás sokkal kötöttebb volt. Ha az elesett hősök emlékére, valakinek az egészségére, a vendégekre, hősökre (köztük Sztálinra, Plijevre) ittak fenéig kellett kiüríteni a poharat. Annak is, aki tósztot mondott. A többiek azonban ilyenkor nem ihatták meg poharuk egész tartalmát. Kétségtelen, hogy az ivás ritmusát a tamada adta meg. A mellettünk ülők bennünket, akik nem ismerhettük a lakoma rendjét, mindig figyelmeztettek, hogy mikor mit kell csinálni: mennyit ehetünk, mikor ihatunk és hogyan (állva, ülve, kis italt kilötyintve, fenéig vagy félig). Ha elvétettük másodjára, figyelmeztettek, hogy legközelebb büntetést kapunk. Mögöttünk három-négy fiatalabb ember sorakozott, akiknek tisztje volt arról gondoskodni, hogy a pohár állandóan tele legyen. Amint letettük siettek újra tölteni, inni persze csak a rendnek megfelelően lehetett. Az ivás rendje természetesen az evés menetét is megszabta.

Az étkezéssel kapcsolatban megjegyzendő, hogy tényérok és evőeszközök nincsenek. Az egész lakoma során kézzel ettek, a húsokat tépték, majd harapták a falatokat, leszopogatták a csontokat, majd egyszerűen az asztalra tették. Marokra fogva a zöldségeket a húsokhoz, piroghoz, kenyérhez nagyokat haraptak belőle. Nem könnyű úgy enni kézzel a szaftos húsokat, hogy a kezük, arcuk ne üsszon a szaftos lében. Nekünk elő kellett venni időnként a zsebkendőnket. Ők azonban meg sem törölték kezüket, arcukat, szájukat is csak kézfejjel: a kenyér, a pirog, a zöldségek levelében ügyesen töröltették tisztára ujjukat. A fiatalok arról is gondoskodtak, hogy a tálakról ne fogjon el az étel. Erősen figyeltek és mindjárt ott voltak, ha valakinek pótolni kellett valamit, vagy szüksége volt akármire.

A lakoma egy pontján a fiatalok saját asztaluk mellett felálltak, a legidősebb öthat ember pohárral kezében felsorakozott félkörben a mi tamadánk körül. Tamadájuk előre lépett, és rövid oszét nyelvű tósztot mondott, amiben az öregek iránti

¹⁸ Bagi G., 1989.

tiszteletükről, a háborúban helytállt hősi generációról beszélt. Majd fenéig ürítették poharukat, velük együtt mi is. Ezt követően a lakoma kissé lazább rendűvé vált, de tovább ritkultak a tósztok. Ebben nagy szerepet játszott az, hogy éneklésre került sor. A tamada utáni második ember, a féllábú, nagykedjű, hatalmas hangú Mitya hősi énekbe kezdett. Több versszakból állt. Háta mögött a másik asztaltól átjött több jó hangú fiatal, a mi asztalunktól is többen mögé álltak, s többszólamú, rögtönzött, de hallhatóan sokszor előadott éneket mutattak be. Ritmikus felkiáltások, kitarított hangok festették alá a meglehetősen recitativ fő szólamot. Ezt más, rövidebb, olykor lírai dalok követték, majd ismét hősi ének következett. Néha megálltak és beszélgettek arról, hogy ki is az, akiről az ének szólt. Mivel mindez oszétul folyt, csak rövid információink lehetnek az énekek témájáról, tartalmáról. Katonadalok is elhangzottak, amelyek egy részét oroszul énekelték a második világháborús frontharcosok. Az idős tamada is fáradni látszott, s láthatólag jól jött neki, hogy tisztje már lazulhat kissé. Ám ha valamelyik hős került szóba, azért poharat köszöntött rá mindenki az ő vezetésével.

A lakoma, mint ezt később megtudtuk, még másnap is folytatódott. Szürkültek távoznunk kellett, hogy Grigorij szereplését megnézhessük a faluban televízió. Búcsúzásakor kezdtek hozzá a halpucoláshoz, amit éjjél körül szolgáltak majd fel.¹⁹

Névnapi lakoma Szent György napján a közösségi házban

A Fiagdon-völgyi Dvizsz faluban Szent György napján véletlenül lettünk egy névnapi lakoma részesei. Valamennyi eddig bemutatott étkezés és lakoma közül ez volt a leghagyományosabb.

Már maga az, hogy véletlenül egy elkezdődött lakomába cseppentünk bele, s alkalmunk volt látni, hogy amikor egymás között vannak, s váratlan vendég érkezik, mi történik, hogyan viselkednek, igen tanulságos volt. Nem lehet véletlen, hogy azonnal Tolsztoj Hadzsi Muratjának az a jelenete jutott eszembe, amikor a menekülő főhős egy háznál hirtelen megjelenik és vendégül látják. Maga a környezet és a helyszín is fokozta ezt az érzést. Egy kis faluban álltunk meg azért, hogy ott félig sziklába vajt (ma már romos) erődített házakat és lakóbástyát, illetve templomot fényképezzünk. Amíg a felvételeket készítettem és Haritonra vártunk, aki bement egy épületbe, hogy kinyitassa valakivel a templomot, emberek jelentek meg, s invitáltak bennünket a templom melletti nagyobb épületbe, a falu közösségi házába. A kívülről vakolatlan kőépítmény egyszatú volt, hozzá ragasztva egy féltetős, fészerszerű rész, ahol hatalmas, kör alakú vasháromlábbon álló üst alatt tüzeltek, egy nagy asztalon férfiak húst daraboltak, belet pucoltak, előkészítették a lakomát.

A teremben egyetlen nagy hosszú asztal nyújtózott végig körbejárhatóan, mellette lócákkal. A terem közepén egy mennyezetig érő (azt alátámasztó?) faoszlop állt,

¹⁹ Egy nagy motorbicikli oldalkocsija színültig volt élő hallal. Időnként vizet öntöttek bele. Ennek elkészítési módját már nem láthattuk.

színes szalagokkal díszítve.²⁰ A falba vájt vakablakban tálak, tányérok, kések, bicskák, poharak, és egyikben egy halom kisebb méretű tehénszarv (tülök), ami ivókürtként szolgált. A rövidebbik falon néhány kisebb ikon is függött, s az asztalfő fölötti falrészen egy sárkányölő Szent Györgyöt ábrázoló nagyméretű, bekeretezett kép.²¹ A kép alatt, asztalfőn egy jól megtermett ember (61 éves), ő volt a tamada, s egyben az ő névnapját ülték.

Amint megjelentünk, átrendeződött az addigi ülésrend. A tamada jobbján maradt egy idősebb ember, de mellé a velünk érkezett párttitkár, Koszta (tsz. elnök), majd az öcsém ült. A baljára Hariton, majd én ültem. A hosszú asztal végén a fiatalabbak (40-50 évesek) egy része ült. A fiatalabbak másik része felszolgált, a fészterben dolgozott. Ők gondoskodtak arról, hogy a poharat mindig teletöltsék, amint akár félig kihajtvá letették. Ugyanígy az ételeket is mindig pótolták.

A tamada köszöntött bennünket, mi válaszoltunk rá a felkérés sorrendjében. Megtudtuk, hogy ünnepeltünk járt katonaként Magyarországon, géppuskás volt, részt vett Budapest ostromában. Mindenki kézzel evett, s tányér sem volt előtte. A kivett, nagyobb darabokban lévő húsokat kézben tartották, a csontot az asztalra rakták. Jóllehet egy nagy halom kés és bicska volt a vakablakban, egyetlen nagy éles kés feküdt a tamada előtt, amivel a pirogot felvágta. A húst, ha valamely részét szétosztották, kézzel tépte el, s adta a kezébe annak, akinek szánta. A pirogot is ő osztotta el hasonló módon.

A terítésről külön kell szólnunk. A házaknál, vendéglőkben fogyasztott ételek ugyanis, mint ezt már leírtuk, többnyire pulykahúsból készültek. A győzelem napján tartott lakománál már a borjú megfelelő részei (a fej kivételével) a szokás szerint kerültek az asztalra. Itt azonban a levágott juhot teljesen szabályszerűen tálalták fel. Mikor mi megérkeztünk, akkor még nem ettek, éppen akkor kezdték az asztalra pakolni az ételt. A fiatalabb férfiak legidősebbje behozott két tálon pirogot, amelyek egymáson az előírás szerint el voltak csúsztatva. Ezt letették a második legidősebb ember elé, egy másikat a vendégek elé. A pirogokra három saslikos nyársat fektettek, amire belsőség darabok voltak felhúzva. Egy harmadik nagy tálon volt a juh megpörkölt, főzött feje, szarvastól, mindenestül, homlokán jókora kereszt alakú vágással. Mellette a birka nyelve tövestől kitépve, a birka lapockája, és a nyakrésze. Később egy külön tálon, mint ínycenc falatot hozták be a főzött, úgy 10-15 centisre

²⁰ Nálunk, a palócoknál meglévő boldoganya házoszlophoz hasonló, kultikus célt is szolgáló oszlopon a színes szalagokat az előző lakodalmi ünnepeken és keresztelezőkön kötötték rá. Ha fiúgyermek születését ünneplik, akkor piros, ha leányt fehér szalagot kötnek az oszlopra. Fából faragott gyertyatartók voltak körben, hasonlóan felszalagozva, de már villannyal világítottak.

²¹ A közösségi házat különböző közösségi összejövetelekre, ünnepekre használják. Több környező falu is igénybe veszi.

vágott juhbelet, amiből mindenki kéztől kapott. A tamada egy jókora füles bögréből ivott, mindig csak arakot.

Legelőször a legfiatalabb legény lépett az asztalfőhöz. A tamada és a többiek is felálltak. A tamada egyik kezébe vette az egyik sasliküstő nyársat, amin a megpárolt, parázson pirosra sütött belsőségek voltak. Másik kezében tele pohár volt. Poharát megemelve pár szót mondott, majd a nyársról levett egy darab húst, és a legfiatalabb kezébe adta, végül levágta a juh fejéről a bal fület, és keresztbe téve az arakos poháron néhány szó kíséretében átnyújtotta a legfiatalabbnak. Az egész aktus és a fül azt szimbolizálta, hogy a fiatalok nyissák ki fülüket, hallgassák az idősebbeket és tanuljanak tőlük. A legényke megköszönte, megemelte a poharat, belekóstolt, majd átadta a mellette álló idősebb embernek, aki fenéig kiürítette. Neki nem volt még szabad inni. A katonaviselt legények ihatnak csupán szeszes italt, jelenhetnek meg nyilvános helyen.

Ezután következett a tamada állva elmondott tósztja, majd még két másik tószt követte az együttlétről és a barátságról, illetve a vendégekről.²² A nyelvet darabokra szaggatták, és a tamada a hozzá közelebb ülőknek adott egy-egy falatot belőle, hátrább a saslikot hozó fiatal osztotta szét.

Ezután a tamada fogta a kést, és ünnepélyesen kereszt alakban felvágta a három pirogot. Egymásra tolta és a hármat egyszerre vágta át. Ezután a hozzá legközelebb ülők között az első tál tartalmát kézzel szétosztotta. A fejet érdekes módon ekkor nem ették meg, ott maradt a tálon. A tamada az egyik lapockát és a nyak egy részét vette ki magának. A másik pirogot már nem ő vágta fel, hanem valamelyik idősebb, s osztotta szét kézzel. A húst, a savanyúságot, zöltséget ki-ki maga vette ezután tetszés szerint.²³

A fiatalabbak képviselőjében az ő tamadájuk is tiszteletét tette a tamadánál, miközben mögötte felsorakoztak vonalba állva a többiek. Egy idő múlva itt is kialakultak a beszélgető körök, s a tamada mind ritkábban hozta össze a társaságot tósztjával. Éneklésre is sor került. Elhangzott hősi ének is, aminek tartalmát, a megénekelt hős érdemeit, nagyságát megbeszélték, méltatták, tósztot mondtak rá. Tanúi lehettünk annak, hogy mit is jelent az, hogy az oszét lakoma felér egy akadémiával: a felvetett

²² A tósztok oszétul hangzottak el, kivéve, amikor hozzánk a vendégekhez szóltak. A társalgás során a háború, a magyarországi harcok nem egyszer előkerültek. Szent Györgyre és Sztálinra külön fennállva mondtak tósztot. Általában politikáról nem esett szó, társalgás közben azonban kifejtették, hogy Sztálin volt az igazi férfi. Úgy tartják, hogy az anyja oszét volt. Sztálin alatt rend volt, Hruscovról, mint valami bohócról beszéltek, de Andropovot igazi férfinak, kemény embernek tartották. Brezsnyevről sem voltak jó élménnyel, pipogya férfiatlan, határozatlan embernek tartották. Csernyenkora pedig csak legyintettek. Sztálinban az oszét katonai erények megtestesítőjét, az igazi férfit tisztelték.

²³ Elmondták, hogy korábban a lapockából jósltak, következtettek az alakjából, erősségéből, a csont felületének mintázatából az állatszaporulatra, termésre, betegségre, időjárásra. Ám, hogy mi mit jelent, azt már senki nem tudta elmondani.

téma sokszoros körüljárását, más-más oldalról való megbeszélését, szabatosan, kerek világos mondatokban, s a poharazgatás ellenére tiszta fejjel. Az ünnepséget szervező, az asztal vége felé ülő, fiatalabb korosztályhoz tartozó házigazda igen sűrűn jutott szóhoz. Mint megtudtuk nemcsak házigazdai minősége miatt, hanem mert szépen és okosan beszélt, jó volt hallgatni.

Mi távoztunk, megittuk a *pacsoťmij bokált* (megtisztelő pohár), és kifelé menet kaptunk egy csontos húsról letépett falatot, amit a szánkba tettek. Ez volt az elbocsátás.

Még javában, hihetőleg másnapig tartott a lakoma, amikor felkerekedtünk, és búcsút vettünk szíves vendéglátóinktól.²⁴

Az oszét lakoma szertartásosságának gyökerei

Öncélúnak tűnhetett a sok oldalon át tartó, olykor ismétlődő részeket, mozzanatok is tartalmazó étkezés és lakoma leírás, következésképp az olvasó számára meglehetősen unalmas is. A betűk e sivatagán mégis át kellett verekedni magunkat, hiszen a különböző alkalmak étkezési rendje, az egyes mozzanatok hitelesen csak így jeleníthetők meg. Egyik alkalommal az ülésrend, másszor a köszöntés, majd a terítésben megmutatkozó különbség vagy azonosság kap nagyobb szerepet, illetve az egyes cselekmények, más-más társulásban zajlottak le, ismétlődtek meg a jellegzetes mozzanatok, melyek az oszét étkezés, lakoma karakterét adják. Olyan lakoma nincsen, amely valamennyit egyszerre tartalmazná, a szokás „állatorvosi lovát” pedig nem akartuk életre kelteni. A különböző leírásokat utólag végig tekintve kiszűrhetjük a legjellegzetesebbeket, és mint hiteleseket ezeket tesszük elemzésünk alapjává. Mindenekelőtt a hétköznapi *evés* (étkezés) és a *lakoma* között kell különbséget tennünk. Ezeket ugyan már az anyag bemutatása során is külön csoportban tárgyaltuk, mégsem árt a jellegzetességeket röviden összegezni. A leírások alapján megállapítható, hogy több lényeges ponton különböznek egymástól.²⁵

1. *Lakoma csak ritkán van, az étkezés minden nap. Az előbbit valami rendkívüli alkalom hívja életre (áldozat bemutatása, valakinek, valaminek az ünnepe, vendég fogadása, fontos, a közösséget érintő dolgok megbeszélése, eldöntése), az utóbbi természetes életszükséglet.*

Az oszétek köznapi étkezéséről, az oszét konyháról, konyhai eszközökről számos

²⁴ Az órákon át tartó lakoma során bőven volt alkalmunk a mellettünk ülőktől az egyes cselekményeknek az okát, értelmét megtudni. Szabadon fényképezhattunk is, hazaérve az egészet leírtuk, majd magnetofon szalagra rámondtuk friss élményeinket. A tisztázatlan kérdéseket később még tisztáztuk, pontosítottuk. Közben a tósztokról, énekekről is készítettünk magnetofon felvételt.

²⁵ A hétköznapi *evés* (étkezés) és a *lakoma* eredendően különbözik egymástól, hiszen célja áldozat bemutatása. A szakrális cselekményt követi a lakoma, melynek során elfogyasztják az áldozati állat maradványait. Ma a lakomának ez az alapvető célja már nincs meg, ezért jelen írásunkban nem is foglalkozunk vele.

leírással rendelkezünk. Jól ismerjük az irodalomból a legfontosabb alapanyagokat, a felszolgált ételeket, készítési módjukat, az alapvető táplálékokat, s a család asztal körüli elhelyezkedését.²⁶ A XVIII. századi nagycsalád étkezésének leírása majdnem szóról szóra megegyezik Morvay Juditnak a nagycsalád étkezéséről, ülésrendjéről, az öregek, a fiatalok, a nők és a gyermekek szerepéről szóló XIX. századot rekonstruáló képével.²⁷

Az általunk leírt alkalmak mindannyiszor átlépték a teljesen hétköznapi táplálkozás határát, hiszen vendégek voltunk, s emiatt a tisztán családi élet hétköznapjaiba nem láthattunk bele, azonban idővel sok mindenre következtetni tudtunk.

Pár nap elteltével kezdtük megszokni a helyi rendet, s megkopott annak újszerűsége, részben mert együtt lakva összelelededtünk, részben mert jelenlétük nekik is természetessé vált. Ezért a napi rendes étkezés vesztített feszességéből, ünnepélyességéből, vendégfogadó jellegéből. Ahogyan minden közösségnek megvannak a maga köznapi szokásai és azok rendje, időbeosztása, kötelmei fel sem tűnik a benne élőknek, ugyanígy formálódott és vált természetessé mindkettőnk számára a helyi rend. Egy családban, közösségben mindenkinek megvan a helye az asztalnál, (pl. a házigazda helye az asztalfőn, a családtagok helye: felnőttek, gyermekek, nők, gazdasszony), a neki szokás szerint járó rész az ételből (pl. ki kapja a szívét, máját, szárnyát, püspökfalatját), a tálalás sorrendje (pl. a gazda először kap vagy szed, az ülésrend sorrendjében kapnak, szednek, a gyermekeknek osztanak; ha közös tálból, bográcsból esznek, ki-ki maga előtt kanalazhat), és még sok egyéb feladat, cselekmény, eszköz, kialakult egyéni szokás (pl. Ki szegi meg a kenyeret? Megkeresztelik-e? Ki mond asztali áldást? Mondanak-e? Ki kezdi meg az étkezést? Kívánnak-e jó étvágyat? Ki mikor állhat fel az asztaltól? Ki cseréli a tálakat, tányérokat? Ki tölt italt? Ki szedi le az asztalt?). Ezek és még egy sereg funkció, szerepkör, szabály fel sem tűnik a benne élőknek, mert ebbe növekedett bele, és számára ez a természetes, sőt egyedül lehetséges. Az idegennek viszont, aki ezeket nem ismeri és máshoz szokott hozzá, némely mozzanat különösnek, furcsának, jellegzetesnek tetszik. Meg kell tanulnia, el kell sajátítania, hogy be tudjon illeszkedni az új környezetbe, közösségbe.²⁸ Egy idő múlva mi is megszoktuk a napi étkezés helyi rendjét, eltűnt újdonsága, igazodtunk hozzá.

²⁶ Kalojev, B. A., 1971. 164-172.; 206-208. – Totoev, F.V., 1987. 243-245. – Blicev, M.M., 1977. 182-185. – Uarziati, B. Sz., 1990. – A szerző *Szvjazi sz narodami Kavkaza* című könyvében a környező népek kultúrájával való azonosságokra és eltérésekre utal, s minden esetben foglalkozik a táplálkozással is. – Csibirova, L. A. szerkesztésében megjelent *Peridicseszkaja peccat Kavkaza ob oszettyinü i Oszetinah* kiadványsorozat öt kötetében a kutatók a XIX-XX. század fordulója táján megjelent különböző sajtóterméket gyűjtötték össze az oszétekről és Oszétjáról. Ezek a leírások számtalan apró közlést, főként újságcikket tartalmaznak az oszét konyháról, táplálkozásról. Mutató könnyíti meg visszakeresésüket.

²⁷ Blicev, V.H. – Tmenov, V.H. – Cibirov, G.I. – Totoev, F.V., 1987. 212-214.

²⁸ Ezért érzi magát egy kívülről új közösségbe került egyén idegennek, s tekintik őt, sőt még olykor gyermekeiket is *gyüttmenteknek*.

Amint ez valami miatt ismét megváltozott (pl. vendégek érkeztek és nem négyen ültük körül az asztalt), ünnepi ételek, italok, a már megszokotthoz (hétköznapihoz) képest másféle és többfajta étel került az asztalra, a szobában terítettek. A különbözőség, a köznapiból való kilendülés minden mozzanata tudatosult bennünk és megéreztük, hogy a hangulat ünnepivé változott egyazon lakáson vagy azonos körön belül. Utólag számba véve a változtatásokat jelentéktelennek tetsző különbségeket rögzíthetünk, mégis ezek együtt más, ünnepi hangulatot teremtettek. Az utólagos elemzés során megállapíthatjuk azt is, hogy az elv mit sem változott, ugyanaz a szabály érvényesült, csak eltolódtak az arányok, áttevődtek a hangsúlyok. Pl. addig is minden reggel volt valami szeszes ital a reggeli asztalon. Borisz Kaloev az asztalfőn ülve megemelte a poharat: Daj bog! köszöntéssel. Május elsején állva mondta legelőször: Sz prázdnikom!, és később is, ha ittunk, ülve erre emelte a poharat. Köznapokon Galina porciózta ki az ételt, ünnepen Borisz tette tányérunkra (kézzel fogva) a húsdarabot. Más étkezéskor magunk töltögettünk az üvegből bort, vodkát, ha akartunk, május elsején ő gondoskodott, hogy tele legyen a poharunk, s köszöntésre ittunk. Mondhatjuk, hogy ez a különbség nálunk is megvan, ekként válik el a köznapitól az étkezés az ünnepitől. Így is van. Ám itt mindez elmondhatatlanul és leírhatatlanul szertartásszerűbb, feszesebb.

2. A lakomán kizárólag felnőtt férfiak vesznek részt. Az öregeknek, egyáltalán az életkornak különleges fontossága, kiemelkedő jelentősége van. A nők az ételeket vagy azok egy részét készítik el, a még nem katonaviselt fiúk is az elő- és utómunkálatok részesei. Ha megjelennek, a nőket a gazdasszony képviseli meghatározott szertartásos körülmények között, a fiatalok felszolgálnak, külön csoportot alkotnak, s azzal a céllal vannak jelen, hogy belenevelődjenek a szokásrendbe. A mindennapi (pl. családi) étkezésnél viszont mindkét nem és minden korosztály jelen van.

Az antik lakomák résztvevői szintén csak férfiak voltak. Platon leírása szerint a férfiak Agathonnál együtt lakmároztak, s külön, valahol másutt voltak együtt a nők. Vacsora után ugyanis így szólt Erüximakhosz: „...megállapodtunk abban, hogy ki-ki annyit iszik, amennyit akar, és semmiféle kényszer nem lesz, azt javasolom, küldjük el a fuvoláslányt, aki az imént érkezett, fuvolázzon magának, vagy ha tetszik, az asszonyoknak odabenn, mi pedig töltsük ma beszélgetéssel az időt. Hogy miféle beszélgetéssel? Ha kívánjátok, erre is tehetek javaslatot.”²⁹ A győzelem napján vagy Szent György napkor rendezett oszét lakomákon is kizárólag férfiak vettek részt. Az asszonyok, vagy az őket képviselő gazdasszony, ha meg is jelent, korlátozva volt: nem ülhetett le az asztalhoz; nem lépte át a küszöböt; a reá és a többi nőre mondott köszöntőkor megemelt poharát nem ihatta ki; nagy megtiszteltetésnek

²⁹ Platon, 1983. 155. – Megjegyezzük, hogy itt rabszolgák szolgáltak fel.

vette, hogy megjelenhetett a férfiak előtt; megdicsérték és értékelték konyhaművészetét (pl. vendégségben Humalag faluban).

A legfontosabb döntéseket Uasztürdzsihez, illetve az ő keresztény megfelelőjéhez, Szent Györgyhoz fohászzkodva, a neki rendezett áldozati lakomákon a férfiak közössége hozta meg (háború, béke, fontos gazdasági döntések, az egész közösséget, családot érintő bármilyen cselekmény). A nők ki sem ejthették Szent György nevét, a férfiak isteneként tisztelték. Következésképp a tiszteletére rendezett lakomákon sem vehettek részt.³⁰

Az ókori görög lakomákon a vendégséget adó házigazda ült a főhelyen, illetve alkalmilag választották meg az arra legérdemesebb embert. Amikor eldőlt Agathon lakomáján, hogy az este folyamán Erószról beszélgetnek majd, Paidroszt, Szókratész tanítványát és Platón barátját kérték meg, mint legalkalmasabbat, hogy először szóljon, s vezesse a beszélgetést.³¹

A kor szerinti ülésrendet, a koridős lakomán betöltött szerepét az anyag bemutatásakor elégszer hangsúlyoztuk. Hogy ez mennyire szigorú és meghatározó (más kaukázusi népeknél is) arra példa az alábbi történet. Egy alkalommal Hruscsov látogatott el Ordzsonikidzébe és természetesen tiszteletére lakomát rendeztek. Amikor a megterített asztalhoz letelepedtek, Hruscsov természetes mozdulattal az asztalfőre ült. Ekkor rászóltak és felállították onnan, hogy az a tamada helye, és ő, mint vendég kora szerint nem is az első vendéghelyre ülhet, mert kíséretében nála idősebbek is voltak. A nagyhatalmú főtitkárnak volt humorérzéke és nem sértődött meg, követte az oszét szokást később is, amikor tósztokat mondtak.³² Lukács evangéliumából tudjuk, hogy más népeknél az asztali ülésrend lakomák alkalmával érdem (tett, rang, gazdagság) szerint is alakulhatott. Jézus a következő példázatot mondja: Ha valaki meghív lakodalomba, ne ülj főhelyre, mert lehet, hogy nálad érdemesebb embert is meghívott. És odamegy hozzád, aki meghívott téged is meg őt is, és így szól: Engedd át ennek a helyet!, akkor szégyenszemre utolsó helyre fogsz kerülni. Hanem ha meghívnak, menj le az utolsó helyre, hogy amikor jön az, aki meghívott, így szóljon hozzád: Barátom ülj feljebb! S akkor becsületed lesz minden asztaltársad előtt. Mert aki felmagasztalja magát, megaláztatik, aki pedig megalázza magát, felmagasztaltatik.”³³ A kor szerinti szigorú ülésrendet kaukázusi, ezen belül oszét sajátosságnak tekintik. Ugyanígy vélekednek, s ősi rendnek tartják a fiatalok lakomákon betöltött szerepét is.

A fiatal férfiak, ha meg is jelentek a társaságban, külön csoportot alkottak, külön asztalnál ültek, kiszolgálták a felnőtt férfiakat, nem szólalhattak meg engedély nélkül, ha nem voltak katonák vagy nem töltötték be a 18. életévüket, szeszes italt egyáltalán

³⁰ Gulyás É., 2007. – Lásd cikkét e kérdéssel kapcsolatban ugyanebben a kötetben.

³¹ Platón, 1983. 155-157.

³² Itt jegyzem meg, hogy Hruscsovot nem sokra becsülték a férfias, kemény Sztálint és Andropovot kedvelő oszétek. A történetet is látható kárörömmel és büszkén adták elő.

³³ Szent biblia. Luk. 10.14. 7.

nem ihattak, a lakomán való szolgálattételt megtiszteltetésként fogták fel, s egyben ez tanulási, ismeretszerzési alkalom is volt számukra. (Erre több szimbolikus cselekmény utal: a fiatalok képviselője tamadához és idősebbekhez szóló köszöntője; a tamada rájuk köszöntött pohara; a juh fülének átadása; a suhanc korú fiúk vetélkedő-, s küzdősporth bemutatója; a közös éneklésbe való bekapcsolódás).

A városi körülmények (főleg lakásviszonyok), a hagyományos életformából való kilépés (mi értelmiségi környezetben fordultunk meg) a férfiak és nők elkülönülését már nem tették lehetővé, bár Ordzonikidzében a napi étkezéskor sem ültünk nőkkel egy asztalhoz. A moszkvai vendégfogadáskor a nők jelen voltak, de elkülönültek, és az asztal túlsó végére kerültek egy csoportban. Megfigyelhetően ők sohasem kezdeményeztek beszélgetést, ha kérdezték őket válaszoltak, köszöntöttek rájuk poharat, de csak belenyaltak valami édes likőrfélébe, s megtörtént az is, hogy az asztalfőn ülő Borisz Moszkvában többször is leintette a rosszkor szóló hölgyvendéget és fiatalabb unokaöccsét. Ordzonikidzében, Leningrádban a család nőtagjait megérkezésünkkel bemutatták de soha többet nem voltunk együtt. Nyilván illetlenséget követtem el, amikor kimentem hozzá a konyhába, illetve bementem szobájába beszélgetni, mert többször nem adott rá lehetőséget. Ugyanígy Hariton főiskolás fia is véletlenül bukkant fel egy kora reggel a konyhában reggeli közben, de ő sem ülhett az asztalhoz. Töltött nekünk, de nem ihatott.³⁴

Láthatóan a lakoma szigorú nemi és korbeli megosztottsága a városi környezetben és értelmiségi körökben a körülményekhez igazodva, de lényegét megőrizve tovább él, életben tartva több hozzá kötődő egyéb elemet is.

3. A lakomán – jellegétől függően – a hétköznapitól eltérő ételek és italok nagy bőségben kerülnek asztalra és elsősorban nem az élet fenntartását szolgálják, hanem szimbolikus jellegük, többlet jelentésük is van. Az ételek elkészítése és az étkezés módja, időpontja, rendje, szigorúan kötött, lefolyása, cselekményei szinte rituális, formájuk szinte merev és sérthetetlen.

A lakoma célja eredetileg áldozat bemutatása az isteneknek; könyörgés, hálaadás, valamely aktus, esemény megünneplése, fogadalomtétel. Az oszét istenek, a halhatatlanok igen közel állnak az emberekhez. Szinte közöttük járnak, sűrűn megjelennek, beavatkoznak sorsukba, paroláznak, szórakoznak velük, megharagszanak, bosszút állnak vagy éppen segítenek, megajándékoznak embereket, közösségeket, kiváló személyeket. A Nart-eposz „Mivel ajándékozták meg az églakók Szoszlánt?” című fejezetében „Az égi Szafa, a házi tűzhelyek védőszentje lakomát szándékozott rendezni az églakók számára.”³⁵ A lakomán ott

³⁴ Erre rákérdeztünk és kifejtették, hogy oszét fiú nem ihat 18 éves koráig. Az oszét ember nem részegedhet le. Ha részegét látnánk a városban, mert vannak, azok csak oroszok lehetnek.

³⁵ A Nart-eposzról való idézetek, szövegek Kovács Béla Nart-eposz fordításából valók, amelyet rendelkezésemre bocsátott, s most megjelenés előtt áll. A kitűnő munka kéziratának megküldéséért ezúton mondok a szerzőnek köszönetet. – Megjegyzés: Kovács Béla fordításában mindig *tor* szerepel, míg én ezt a *lakoma* szóval jelölöm.

volt Uasztürdzsi, Uacilla, Kurdalagon, Galagon, Donbettir. „Szafa kivilágított termeiben az églakók a megrakott asztaloknál ülnek, östulok szarvából isszák a barna sört, a fiatal nart, Szoszlan pedig felszolgál nekik.” Szoszlán Szafa nevelt fia, de nem tartozik a halhatatlanok (istenek) közé, hanem a nartok egyik népes, híres és vitéz Ahszartagat nemzetségből való. A lakomán a kiváló képességű Szoszlánt az istenek megajándékozzák valami olyan dologgal, ami csak is az ő tulajdonuk, amivel ők rendelkeznek, ők az istenei (pl. csodálatos kard, gabonamagvak, a nyáj védelme, betegség elleni oltalom). Ugyanakkor közlik, hogy ezért milyen áldozatot kell esetenként bemutatni. Pl. Afszati, a vadak uralkodója azt kívánja az erdőben és a síkságon élő állatok átengedése fejében, hogy „... az a vadász, aki vadászni készül, hozzon magával három lepénykét otthonról; az átkelőkben pedig megemlékezzen nevemről. Azután pedig, amikor a Fekete-hegyekben zsákmányt ejt, és megöli a vadat, a jobb bokacsontját őrizze meg és adja át annak, akivel először találkozik.” Szoszlán a zord Galagonnak, a viharok, hóföregetek istenének a gabona elszorását lehetővé tevő enyhe szélért mond köszönetet, s tesz áldozati felajánlást: „Én pedig szavam adom, a nartok szavát, hogy minden esztendőben a termésből az utolsó lapátnyit neked fogjuk felajánlani.” A véres áldozatok (korábban még ember is) bemutatása egyúttal a lakomák alapjai is. Étél és ital áldozatot mutatnak be az isteneknek, nekik ajánlva, olykor tűzbe vetve, elégetve az áldozati állat bizonyos meghatározott (felajánlott!) részeit, majd a maradékot, az állat egészét rituális étkezés során (lakoma, tor) közösen elfogyasztják.

A lakoma ősi soron minden kultúrában két részre oszlik: az első, meghatározó résznek szakrális, a másodiknak társadalmi jellege az erősebb. Az áldozati állat rituális levágása, áldozat bemutatása, felajánlása az isteneknek, amelyet meghatározott, kiválasztott személyek végeznek. A tulajdonképpeni lakomának közösségi jellege van, s a résztvevőknek meghatározott szerepük. A kettő között szoros kapcsolat van, és lefolyásában, jellegében hatnak egymásra. A már idézett, Platon által leírt lakoma is két részből állt: „Így szólt Agathon, miközben a késlekedő Szókratészt nem győzték vámi: „Bennünket, többieket pedig, fiúk, lássatok el jól... képzeljétek el, hogy meghívott vendégeitek vagyunk, én is meg a többiek is, és vendégeljétek meg bennünket úgy, hogy aztán megdicsérjünk érte... Ezután vacsorához láttak... / időközben a megérkezett Szókratész is asztalhoz ült/... és megvacsorázott a többiekkel együtt, italáldozatot mutattak be, énekeltek az isten tiszteletére, s elvégeztek minden egyebet is az előírások szerint, míg végül az ivásra került a sor. Ekkor Pausaniasz – úgymond – ilyen beszédbe kezdett...” S előterjeszti, hogy milyen témát vitassanak meg ez alkalommal a lakoma során.³⁶

„Miller, V. az oszét lakoma bemutatásakor az áldozatot és az azt követő lakomát mint két eltérő jellegű, de szorosan összekapcsolódó részt hangsúlyozza és pontról-

³⁶ Plátón, 1983. 153-154.

pontra leírja.³⁷ Az általunk közölt lakomák vagy lakoma jellegű étkezések, még ha az elesett hősök tiszteletére vagy Szent György napkor, illetve május elsején rendezték is, tartalmukat tekintve nem voltak, vagy nem is lehettek szakrális jellegűek. Az ilyen vonatkozások kizorításáról a szovjet érában külön gondoskodtak. Így, bár tanúi voltunk a tiszteletünkre leölt állat levágásának, illetve az éppen levágott állat (borjú) feldarabolásának, kijelenthetjük, hogy szakrális vonásaik nem voltak, s természetesen az isteneknek szóló ima, a felajánló szöveg is hiányzott. Bizonyos mozzanatokból azonban egykori meglétükre következtetni lehetett. Az állat megölését és feldolgozását láthatóan bejáratott rend szerint, pontos és körülírható módon végezték az erre alkalmas személyek. Ilyenek voltak a begyakorlott mozdulatok, a meghatározott módon való trancsírozás, az állat bizonyos testrészeinek félre tétele, a kiosztott szerepek. Ez jellemezte a lakoma részt is mind az ülésrendben, mind a cselekmények elvégzésében, a meghatározott módon elkészített ételekben, az ételek felvágásában vagy kézzel való osztásában (a terítésben, a három pirog egyszerre történő kereszt alakban vágása, a nyelv kézzel való tépésében, szétosztásában, a juh fejének kereszt alakú bevásásában, a fej, a nyelv, a lapocka, a nyak tálalásában, az ital fogyasztásában a halottaknak földre kiöntött itl része, távozáskor a pocstnűj bokal és a hozzá járó falat kiosztása), a tósztt mondásában, a megszólalás sorrendjében. Láthatjuk, hogy a Nart-eposzban is szerepel a három lepény (pirog), az áldozati állat meghatározott csontjának (a vad bokacsontja) vagy a gabona résznek, illetve itlnak (barna sör) a felajánlása mint bizonyos isteneknek kijáró áldozati rész, csakúgy, mint az öregek meghatározó szerepe, a fiatalok segítsége az áldozati állat levágásakor, az asztalnál való kiszolgálás (a fiatal Szoszlan). A tamada elé tett három vagy két (páros számú) pirog egymáson elmozdítva (hogy lássák az istenek), ezek együttes felszeletelésének, majd kézzel való osztásának rítusa megmaradt. Mindenki ősi oszét szokásnak tartja, ismeri, de már nem hisz benne. Miller, V. leírásában is szerepel, s eredeti jelentésével is tisztában vagyunk. Uarziati, V. tanulmányában erről így ír: „Az oszétek fontos rituális étele a mai napig a gabonalisztból süttött, sajttal töltött három kerek pirog, és az áldozati állat – rendszerint bárány vagy borjú – néhány fontos része A hagyományos asztalon feltétlenül ott van a főtt fej, nyak, fark vagy lábak... A három pirog rituális folyamatba kapcsolva mitológiai környezetet teremtett: az eget, a földet, a föld alatti világot. Ez az ősi struktúra tükröződik a nagyszámú indoirán analógiában, és megőrződött az oszétalán eposzban és mitológiában is... A legidősebb által a szent patrónusokra mondott felköszöntő beszéd után a pirogot kereszt alakban vágják fel. Megkapjuk a hármas és négyes számot. A hetes szám a béke és harmónia ősi értelmezése. Ez a két tényező: a szellemi és testi szövetsége. A pirogot vágás közben tilos elmozdítani. A halotti

³⁷ Miller, V., 1992. 264-265.

asztalnál csak két pirog van. A mitikus gondolkodás feltételezte a halott lelkének és testének átvándorlását az alsó és felső világba.”³⁸

A fő étkezés mindig pontosan azonos időben, 4-5 óra között kezdődött. Ezt, míg Moszkvában voltunk csak praktikumnak, házi szokásnak tartottuk, és igyekeztünk a megadott időre hazamenni, hogy ne várokoztassuk meg házigazdáinkat. Am Ordzsonikidzében kellett rájönnünk, hogy ez nem egészen ezért van. Ottani házigazdánk mindent elkövetett, hogy legkésőbb fél ötre már asztalnál üljünk valahol. Tehát az étkezés, lakoma időpontja is erősen kötött az oszéteknél.

4. *A lakoma az oszéteknél a régi szokások, hiedelmek gyűjtőhelye, őrzője, és egyben a hagyományok átadásának, a szóbeliség által fenntartott kultúra egyik legtükrözősebb társadalmi intézménye.*

Amint láttuk a lakoma szakrális jellege ugyan eltűnt, de rendje, formája, külsőségei megmaradtak, a régi mitikus és vallási vonatkozásai társadalmivá lényegültek át, és ma nem egy világgép kifejezői, hanem az oszét identitás tudat kifejeződései. Voltaképpen mindegy volt számukra – ezt így észleltük –, hogy isteneiket (pl. Uasztürdzsi vagy Szent György, Uacilla, Afszati), saját mitikus hőseiket (pl. Szoszlán, Batraz, Satana), az orosz-török háborúban vitézül halt hőseiket (pl. Batho), a félig oszétnek tartott Sztálint, vagy hősként tisztelt második világháborús lovas tábornokukat, Pliev marsallt ünneplik, éltetik, beszélnek el hőstettüket.³⁹ *A mitikus alakok és környezet történetivé alakult át, a szakralitás belső ereje nemzeti büszkeséggé lett, s ezt a lakoma formája, lefolyása egész szerkezete változatlan formában, maradéktalanul közvetítette.* Ahogyan nem lehetett egykor a lakomán részt venni és helyesen viselkedni (még vendégként sem) a mítoszok, az istenek, a hősök tetteinek ismerete nélkül, ma ugyanígy nem lehet az oszét történelem ismerete hiányában helyesen cselekedni, illően viselkedni és felfogni a látottakat, megtapasztalt dolgokat. Magukat öskaukázusi népnek tekintik, akik több jövevény népet olvasztottak magukba, és ugyanolyan természetesen beszélnek a kabard kultúra máig fennmaradt és élő elemeiről, mint a szkíta, szarmata-alán örökségről, amely e népek beolvastásával lett sajátjukká; illetve a mezopotámiai, ógörög, öskeresztény kultúra asszimilált örökségéről. Feltehetőleg a mai lakomák felvetett témáihoz hasonlóan (háború, béke, a kaukázusi orosz-oszét, orosz-török háborúk, a Hitler elleni harc) beszéltek egykor Nagy Sándorról, Dzsingisz kánról, Timur Lenkről és másokról.

A lakoma rendjét, a szertartásos cselekmények módját, értelmét, a hozzá kapcsolódó mindenféle tennivalót a lakomán már megjelenő, annak egy részén ott lévő suhanc korú gyermekek megfigyelik, majd belenőve, a koruknak megfelelő cselekményeket eltanulva pontosan elsajátítják. A náluk idősebbek mindent

³⁸ Uarziati, V., 1988. 11-12.

³⁹ Kaloev, B. A., 1971. 304-309. – A hősi énekekről írja, hogy azok ugyanígy keletkeztek a Nagy Honvédő Háború hőseiről, mint korábban a harcokban kitűnt oszét hősookról.

megmagyaráznak nekik, figyelik, tanítgatják őket, de ugyanígy viszonyulnak az asztalnál ülő idősebbekhez azok, akik olyan korúak, hogy felszolgáljanak nekik. Láthattuk, hogy bármit mondtak az idősebbek, különösen pedig a tóosztokat, igen nagy figyelemmel hallgatták és pontosan megjegyezték.⁴⁰ Bennünket, akik nem ismertük a szokásokat a mellettünk ülők állandóan tanítgattak, szóltak, ha nem jól csináltunk valamit, sőt megjegyezték, hogy büntetést kapunk (Straf tü palucsáes!). Persze nem kaptunk, de feltesszük, hogy a közülük való vétkes kapott volna. Igazi belenevelés ez a hagyományokba. Külön elmesélték azt, hogy csak arra való, szellemileg, testileg érett fiatalok jelenhetnek meg a közösség előtt, s mekkora megtiszteltetés fiatalon a kiválasztottak közé kerülni.

Ez azonban még csak a szokás menetének elsajátítása. Az ott elhangzott szövegek meghallgatása (nyilván ugyanarról a témáról lakomák során hallhatnak mindig más-más felnőtől beszédet), megjegyzése, majd később, ha arra érettek, ennek szabad előadása jól megformált világos mondatokban, a gondolatok szép kifejtése egy életre beléjük neveli az ősök tiszteletét, viselt dolgait, az általuk képviselt erkölcsiséget, a legfőbb erényeket. A különböző alkalmakkor rendezett lakomák (szentek ünnepe, események megünneplése, a bármilyen jellegű közösségi akciók elindítása, sikeres befejezése, közösségi és családi események megünneplése) alkalmat adnak a velük kapcsolatos gondolatok felvetésére, józan és megfontolt határozatok kiérlelésére. A közösségen belül az öregek tapasztaltsága fék a hirtelen és elhamarkodott döntéseken, cselekményeken, de vezető szerepük nem zárja ki azt, hogy a fiatalok ne érvényesítsék elképzeléseiket, felvetéseiket ne vitatná meg. Ez a kötött rendű lakoma, mint intézmény alkalmas arra, hogy szájhagyomány útján a legtökéletesebben tovább örökítsék a közösség eddig felhalmozott szellemi kincseit. Ezért mondható el, hogy: *Az oszét asztal felér egy akadémiával.*

⁴⁰ Jegyzetfüzetemben és a magnószalagon ezt így rögzítettem a helyszínen: „amikor az öreg szövegelt (oszétul, amit nem értettünk) vagy bárki más az a kisgyerek úgy figyelt, hogy majd kiesett a szeme, öt centivel előrébb volt, mint a pofája.” „A másik a száját is eltátotta, úgy figyelt mikor beszéltek.” „emiatt szinte nem merem neki szólni, hogy hozza ide a táskámat, csak amikor nem volt semi funkciója vagy nem beszéltek.” Nyilvánvaló, hogy feltűnő lehetett ez a nagy figyelem.

IRODALOM

- Albek, L.
1984 Szkala, Szoszlana u Tamarü. Moszkva
- Bagi Gábor
1989 Issza Alekszandrovics Plijev. Múzeumi Levelek 61-62.: Írások az oszét kultúráról. (szerk. Gulyás K.–T. Bereczki I.–Szabó I.) 61-62.) Szolnok
- Blcev, M.M.
1987 Priszoezgyihényie Szevernoj Oszétii k Rosszii. 186-204. in: Isztorijá Szeverno-Oszetinszkój AszSzR. C drevnyejsih bremen do hasih dnejej. I., Moszkva
- Blcev, M. M – Tmenov, V.H. – Cibirov, G.H. – Totoev, F. V.
1987 Kultúra Szevernoj Oszétii v XVIII. v. 205-218. in: ISzO, Moszkva
- Csibirova, L.A.
1981-1991
Periodicseszkaja peccat Kavkaza ob Oszetii i oszetinah. I-V. Chinvali
- Dumézil, G.
1986 Mítosz és eposz. Budapest
- Gulyás Éva, 2007
2007 Szent György-csoda Oszétiában 1992-ben. Jászszági Évkönyv 2007. (szerk. Pethő László) Jászberény
- Hérodotosz
1997 A görög-perzsa háború. (ford. Muraközi Gyula), Budapest
- Homérosz,
1993 Íliász - Odüsszeia. Homéroszi költemények (ford. Devecseri Gábor), Budapest
- Illyés Gyula
1986 Naplójegyzetek. I. 1962-1972. Budapest
- Kaloev, B. A.
1971 Oszetinü. Moszkva
- Kovács Béla
2007 A Nart-eposz (fordítás). Kéziratban, megjelenés előtt.
- Miller, V.
1992 Oszetinszkie etüdü.(Írásainak fakszimile kiadása), Moszkva
- Mózer Zoltán
A hagyomány szövedéke, ha felfeslik valahol.
Kortárs. <http://www.kortarsoline.hu/0407/belso/htm>
- Platón
1983 A lakoma. in: Platon válogatott művei. (ford. Telegdi Zsigmond) 147-215.
Budapest
- Póczy Klára
1996 Apicius szakácskönyvéről. 9-19. in: Mecus Gavius Apicius: Szakácskönyv a római korból (szerk. Orlovsky Géza). Budapest

Póczy Klára – Kurucz Katalin

1996 A szakácskönyv használatához. 21-32. in: Mecus Gavius Apicius: Szakácskönyv a római korból (szerk. Orlovsky Géza). Budapest

Szabó István

1988 A sör és elkészítésének oszét módja. in: ML. 61-62. 129-134.

1992 Történetek az oszét nemzeti eposzból, a „Nart-legendák”-ból. In: Zounok. A Jász-Nagykun – Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 7. (szerk. Botka János). 193-216. Szolnok

1996 Oszét fiújátékok. in: Tradicionális sportok, népi játékok (szerk. Siklódi Csilla) 79-92. A Sportmúzeum Kincsei 2. kötet, Budapest

Szabó István – Szabó László

1989 Oszét földön. ML. 61-62. 9-38.

Szabó László

2001 Tradíció és ideológia az oszéteknél. Jászkunság XLVII. 1-2. sz. 7-16.

Egy jellegzetes jászsági étel kaukázusi gyökereiről. Dzükka és vajalja. in: Redemptio. Jászberény

Totoev, F.V.

1987 Szeméjnüj i obsesztvennüj büt, peligijá oszetini v XVIII- pervoj palavine XIX. v. 240-260. in: ISZO, Moszkva

Uarziati, V.

1988 Hagyományos asztalka (fyng) az alán-oszét mitológiában. in: A Jászkunság Kutatása 1988. (szerk. Szabó László). 10-13., Szolnok

1990 Kultúra Oszetin: cvjazi sz narodnami Kavkaza, Ordzsonikidze

Knorné Csányi Zsuzsanna

KÖNYVRITKASÁGOK A KEZDETEKBŐL

„Ami jót örököltünk őseinktől, azt tartsuk meg.”

Dittes

Az 1917-ben létrehozott állami tanítóképző-intézet indítását a szükséges engedélyeken túl, számos adomány is elősegítette. Mint ahogyan azt már korábbi forrásokból is tudjuk, a berendezési tárgyakat, tanulóasztalokat, székeket, a kollégium bútorait az országban már korábban működő tanítóképzők ajánlották fel az induló berényi tanítóképzőnek.

Nem volt ez másképpen az oktatáshoz, tanításhoz szükséges könyvekkel sem.

Az így létrehozott könyvgyűjteményről nem maradt fenn leltár, de szerencsére megmaradtak a könyvek, s az eredeti tulajdonbélyegzőkből következtetni lehet, mely intézményekből kerültek a könyvek a jászberényi intézeti könyvtárba.

Az alapítás utáni években a következő intézmények adományaiból gyarapodott az állomány: Állami Tanítóképző Intézet (Csáktornya), Csurgoi Magyar Kir. Áll. Tanító Képezde, Római Kat. Tanítóképző (Szeged), Áll. Tanítóképző (Léva), Kolozsvári Magyar Kir. Áll. Tanítóképző, Soproni Katholikus Főgimnázium, Egri Érseki Római Kat. Tanítóképző-intézet.

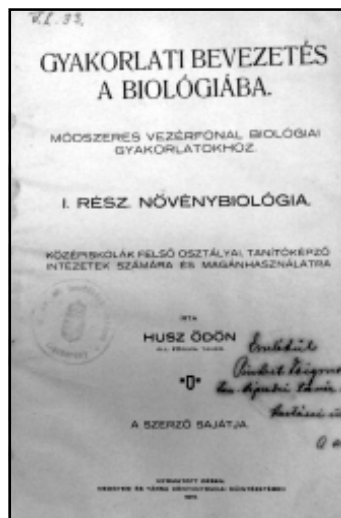
Szép számmal vannak olyan könyvek is az állományban, amelyek az OSZK főlőspéldány elosztásában jutottak el hozzánk.

A legrégebbi kiadású egy 1802-ben német nyelven íródott természettudományi kézikönyv 56 színes táblával.

Feltehetően magánadományként kerültek a könyvtárba a XX. sz. első éveiben megjelent jelentős számú pszichológiai, természettudományi és történeti művek.

Zömében egy példányosak, csak ritkán fordul elő többedik példány. Néhány könyv esetében – a kor szokásai szerint – hiányzik a kiadási évszám. Ezen művek beazonosítása további kutatómunkát kíván.

Az állomány tételes ellenőrzése során megállapítható, hogy az 1900 előtt kiadott művek száma 120 db, amelyből 11 db idegen nyelven íródott. Ezek tartalmi megoszlását vizsgálva

1. ábra Az egykori tanképződei igazgatónak ajánlva

Knorné Csányi Zsuzsanna

KÖNYVRITKASÁGOK A KEZDETEKBŐL

„Ami jót örököltünk őseinktől, azt tartsuk meg.”

Dittes

Az 1917-ben létrehozott állami tanítóképző-intézet indítását a szükséges engedélyeken túl, számos adomány is elősegítette. Mint ahogyan azt már korábbi forrásokból is tudjuk, a berendezési tárgyakat, tanulóasztalokat, székeket, a kollégium bútorait az országban már korábban működő tanítóképzők ajánlották fel az induló berényi tanítóképzőnek.

Nem volt ez másképpen az oktatáshoz, tanításhoz szükséges könyvekkel sem.

Az így létrehozott könyvgyűjteményről nem maradt fenn leltár, de szerencsére megmaradtak a könyvek, s az eredeti tulajdonbélyegzőkből következtetni lehet, mely intézményekből kerültek a könyvek a jászberényi intézeti könyvtárba.

Az alapítás utáni években a következő intézmények adományaiból gyarapodott az állomány: Állami Tanítóképző Intézet (Csáktornyai), Csurgoi Magyar Kir. Áll. Tanító Képezde, Római Kat. Tanítóképző (Szeged), Áll. Tanítóképző (Léva), Kolozsvári Magyar Kir. Áll. Tanítóképző, Soproni Katholikus Főgimnázium, Egri Érseki Római Kat. Tanítóképző-intézet.

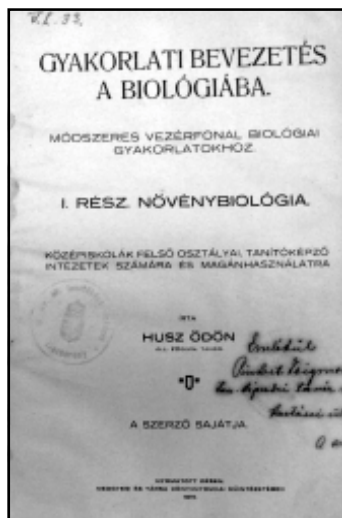
Szép számmal vannak olyan könyvek is az állományban, amelyek az OSZK főlőspéldány elosztásában jutottak el hozzánk.

A legrégebbi kiadású egy 1802-ben német nyelven íródott természettudományi kézikönyv 56 színes táblával.

Feltehetően magánadományként kerültek a könyvtárba a XX. sz. első éveiben megjelent jelentős számú pszichológiai, természettudományi és történeti művek.

Zömében egy példányosak, csak ritkán fordul elő többedik példány. Néhány könyv esetében – a kor szokásai szerint – hiányzik a kiadási évszám. Ezen művek beazonosítása további kutatómunkát kíván.

Az állomány tételes ellenőrzése során megállapítható, hogy az 1900 előtt kiadott művek száma 120 db, amelyből 11 db idegen nyelven íródott. Ezek tartalmi megoszlását vizsgálva

1. ábra Az egykori tanképezdei igazgatónak ajánlva

*Módszertani kiadvány
1847-ből*

szembetűnő a szépirodalom aránya (közel 50 %), ezt követi a pedagógiai tárgyú és a magyar történelemmel foglalkozó művek sora.

Az 1900 előtt megjelent könyvek közül néhány szépirodalmi művet említék. Arany költeményei (1883), Reviczky összes költeményei (1895), Deák Ferenc beszédei (1882), Mária Terézia: 1717-1780 (1891), Kemény Zsigmond összes művei (1897), Tompa Mihály össze költeményei (1870), Arany János balladái Zichy rajzaival (1896), Nala: Szankszrit költemény (1886).

A századfordulót követő időszakból számos magyar és klasszikus világirodalmi mű: Czuczor Gergely költői munkái (1903), Kölcsey szónoki művei (1900), Fazekas Mihály: Lúdas Matyi 3 levonásban (1911), Eötvös József összes művei 17 díszkötésű kötetben (1901-1903), Csokonai Lillája (1907), Gyulai Pál költeményei (1904), Mikes Kelemen levelei (1905), Euripides drámái (1911).

Magyar nyelven túl német nyelvű művek is kerültek az állományba, mint pl. az 1912-ben Berlinben kiadott Grundzüge der Züchtungsbiologie, az 1913-as kiadású Allgemeine Gesteinshunde és az 1915-ben megjelent Die gesteinsbildenden Mineralien. Kétnyelvűek között található az 1926-os kiadású Archivum Balatonicum (német-magyar) és A magyar birodalom állatvilága 1918-as magyar-latin nyelvű kézikönyv.

Az 1900-1930 között megjelentetett mintegy 700 könyv között a legnagyobb arányt a szépirodalom képviseli, de jelentős a pedagógia, pszichológia, nyelvészet, magyar történelem, magyar népművészet és a természettudományi művek száma. Ezek között már csak elvétve fordul elő idegen nyelvű.

A dedikált könyvek közül kiemelkedő a Zirzen Jankának ajánlott Toldi kötet Arany János aláírásával.

Dante: Pokol című munkáját a fordító dedikálta a kolozsvári képzőnek, Klebelsberg Kuno miniszternek ajánlotta a szerző, Kuny Domokos, egy budai keramikus a XVIII. században című kötetét 1926-ban. Az egykori tanképezdei igazgatónak, Pinkert Zsigmondnak ajánlotta a szerző, a Tanítóképző Intézetek számára készített Nőénybiológia című művét.

A második világháború alatti eseményekre utal az a néhány könyv, amelyekbe ez a bejegyzés került: „Megörizte Saczi Lajos 1944”. Feltehetően tűztől, hisz a könyveken korom és víz nyomai észleltek.

1939 és 1942 között a diákok is hozzájárultak a könyvek megóvásához. Zömében az 1910-es években megjelent művészeti témájú fizetecskekből készítették kemény-táblás köteteket, ezáltal könyvtári használatra alkalmasabbá tették e munkákat. A kötéstábla belső oldalán olvasható a készítő neve és a készítés évszáma. Néhány név a „könyvkötők” közül: Berta Mihály, Bozsik Tibor, Böze Lajos, Csák Gyula, Juhász Menyhért, Kaszab György, Kaszab Sándor, Kis István, Nádas K., Öz Lajos, Salamon József, Szabó Fekete Dezső, Táber J., Tiborcz L., Vígh F.

E munkáknak sem ezt megelőzően, sem azt követően nincs nyoma.

A következőkben a képzés fő profiljába tartozó pedagógia tárgyú műveket kívánom kiemelni, ezekbe olvasva szembetűnő, hogy nincs új a Nap alatt. Szinte a mai korban is tapasztalható problémák foglalkoztatták már akkor is a szakírókat, a gyakorló pedagógusokat.

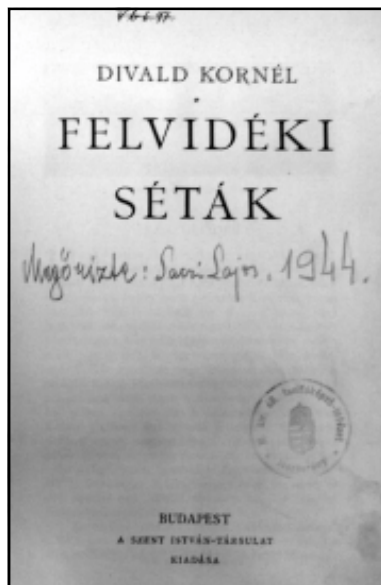
A koedukáció bevezetése, a tehetséggondozás, a családi nevelés, a tanulói túlterhelés, az élethosszig tartó tanulás már közel száz esztendeje is a közgondolkodás középpontjában álltak.

Némely munka ha helyesírásában nem is, de tartalmában ma is korszerű aktualitásokat őriz.

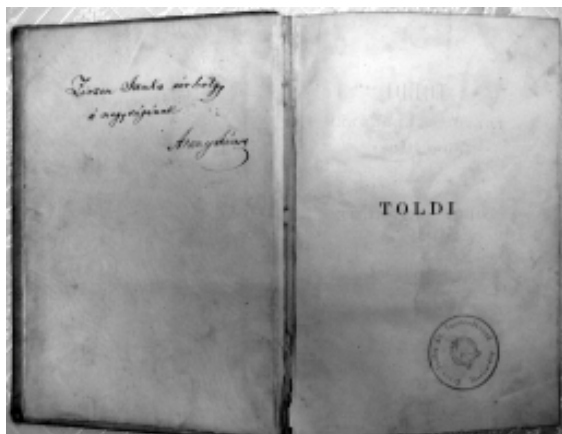
A népiskolai tanítóval szembeni elvárásokat 6 pontban fogalmazza meg egy 1876-os kiadású munka.

„A népiskola legfontosabb tényezője, lelke a tanító. Különösen tőle függ ezen intézet üdvös befolyása az ifjúságra. A törvények, hatóságok, szervezkedések, tantervek, felügyelet, stb. bármely jók legyenek is, a népiskolának semmiféle virágzást, képző s nevelő erőt nem kölcsönözhetnek, ha a tanító nem ért hozzá, hogy az utasításokat az életbe átvigye.

1. Ő a nevelő ... a szülők a nap több órájában rábizzák a gyerekeiket, hogy az iskolai idő alatt a gyerekek fizikai és erkölcsi életére felügyeljen.
2. A jó tanító szereti és becsüli a hivatását... A népiskola a legnélkülözhetetlenebb, mivel a legfundamentálisabb tag a nyilvános nevelés szervezetében.
3. A jó tanító szereti a gyermekvilágot, ... fejlődését szíven viseli, ... s így bírja tanítványainak becsülését, bizalmát, szeretetét.
4. További sajátjai: a türelem, igazságosság, önmaga feletti uralom s a gyermekek

3. ábra Aki a könyveket mentette:
Sacci Lajos (1944)

4. ábra Zirzen Jankának dedikálta Arany János

felett való folytonos, éber vigyázat. Nem engedi magát a haragtól elragadtatni, az iskolán kívüli kellemtlenségekből származó rossz kedvét nem viszi be az iskolába, ha a szülők neki bosszúságot okoztak, azért bosszúját nem tölti a gyermekeken, mindenkivel egyforma pártatlansággal bánik, a hibáktól s mulasztásoktól igyekszik visszatartóztatni a gyermeket, hogy ne kelljen sokat büntetni.

5. A jó tanítónak teljesen hatalmában van úgy a tananyag, mint a módszer és a fegyelem.

6. A jó tanító szorgalmas és lelkiismeretes ... az oktatásra rendszeresen előkészül." Szól a felvételi alkalmasságról is: „Ezenfelül igen kívánatos, hogy a tanító egészséges legyen, különösen jó szeme s éles hallása, erős melle s szabályos beszéde van. Ezekre a Tanítóképezdébe való felvételnél kell különösen figyelni.”

A szerző részletesen kifejti, hogy a falusi iskolákban van nagyobb szükség a „derék” tanítókra, mivel ott a tanítónak az iskolán kívül nagyobb kulturmissziója is van. „Falun a tanítónak közhasznú munkálkodást kell folytatni, szabad óráiban a könyvtárak, olvasó-, torna-, dalegyletek, gazdasági és ipari társulatok keretében képezzen. Az alsó s a legfelső osztályokba alkalmaztassanak a legderékabb tanítók.

A tantárgyak s az osztályok időről időre másként osztassanak ki a tanítók közt; a változás felfrissít. Az iskolaigazgató minden osztályban adjon néhány órát. Ha az igazgató csak hivatalnok, többet árt, mint használ. A tanítóknak osztályaikkal évről-évre feljebb menetele nem ajánlható, mert ezáltal a tanítók meggátoltatnak abban, hogy osztályuk tantárgyaiban teljesen otthonossá lehessenek. A tanítványok szüleivel összehangozatos, békés viszonyt kell kialakítani.”

Egy 130 évvel ezelőtt megjelent könyvben így ír a szerző a tanítóképzésről: „a tanítóképzés rendszerében nem lehet fontosabb tantárgy a módszertannál.

„...A módszertan tanításánál elemi tanítóképzésünk jelenlegi viszonyai között fölötte sok nehézséggel kell küzdeznünk.”

Idézi Dittes három elvét: „A mi jót örököltünk őseinktől, azt tartjuk meg és érvényesítjük, amit célszerűtlennek találtunk, azt kerüljük s azt a hiányzót, a mire még szükségünk van, szerezzük meg.”

Csaknem valamennyi tantárgy tanításához készültek a gyakorlati munkát segítő

módszertani kiadványok, vagy ahogyan egykor nevezték, „Vezérkönyvek”.

Ezek célját így fogalmazták meg a szerzők: „Az volt a célom, hogy az elemi népiskola osztályainak a miniszteri tanterv által kiszabott oktatási anyagát a gyakorlat által igazolt legjobb belátásom szerint összegyűjtve, rendezve és módszeresen feldolgozva úgy adjon át az oktatással foglalkozóknak, hogy a vezérkönyvem kalauzolása mellett még a gyakorlatlan tanítók és az avatatlan művelt szülők is ... részletesen kidolgozott példái nyomán könnyű szerrel teljesíthessék az oktatás nehéz munkáját.”

A tehetséggondozás sem újkeletű fogalom. Egy 1918-ban megjelent szakirodalom részletesen foglalkozik a tehetség korai felismerésével, a tehetséggondozással és a pályaválasztás segítésével.

„... a már régóta lappangó szociális mozgalmak között ... első helyet foglal el a tehetség védelmének kérdése. ... e mozgalmat az a meggyőződés vezeti, hogy lehetséges a nemzet kulturális munkájában résztvevő tehetségek számát ... neveléssel növelni.”

A szakíró részletesen elemzi a tehetség felismerésének módszereit, ugyanakkor hangsúlyozottan állítja, hogy „... a tehetség korai felismerésének tehát nincs addig semmi jelentősége, míg a tehetség védelme nem válik társadalmunk egyik céljává. Mi értelme lenne annak, hogy a talentumokat korán felismerjük, ha azután nem gondoskodunk arról, hogy oly helyet foglalhassanak el, mely képességeiknek a legjobban megfelel. A tehetség gondozásnak együtt kell járnia a hivatásra való alkalmasság, rátermettség, a pályaválasztási tanácsadás égető kérdéseinek megoldásával.”

A tanulásmódszertan kidolgozása is foglalkoztatta a nevelési szakembereket. 1913-ban Ranschburg Pál egyetemi tanár 7 pontban foglalta össze a tanulás leggazdaságosabb módszereit. Javasolja, hogy a tanítói magyarázatokra kellőképpen figyeljen a tanuló, hisz ezzel az elsajátítás lényegesen megkönnyíthető, a megtanulandó lecke lassú, elmélyedő figyelemmel történő olvasása ugyancsak elősegíti a megértést. Javasolja az időszakos átismétlést, „Ha az egyszer megtanult elmédben hosszabb ideig akarod megtartani, időközönként ismételtetned kell a szóbanforgó anyagot, hogy teljesen el ne felejtssd. Ha azt, amit ma nagy munka árán megtanultál, hosszú ideig felrisszítis híján hagyod, később, ha újból szükséged lesz rá, megint csaknem ugyanannyi fáradság árán kell elsajátítanod, mint első megtanulásakor.”

5. ábra Encyclopædia (1850)

6. ábra A könyvtár legrégebbi kiadású könyve (1802)

Az akaratra nevelésnek is külön kötetet szántak, „Az akaratra nevelés nemcsak ott nagy jelentőségű, ahol bizonyos dekadencia mutatkozik, hanem mindenütt érdeklél bír, ahol az emberi kultúra az intelligencia, azaz az értelmi képesség fokozásával jár. Mintha mindenütt nagyobb gondot fordítottak volna az értelem fejlesztésére, mint a tetterő és az akarat nevelésére. E nagy bajt érzik minden művelt országban: mindenki meg van győződve, hogy a legkomolyabb reformokra van szükségünk, Gyermekeinket oly módon kell fölnevelnünk, hogy egészségesebbek és erősebbek legyenek, mint mi.”

A gyermekek nemi felvilágosítása és a koedukáció bevezetése is számos tanulmány témája már 100 évvel ezelőtt is. Kérdésként fogalmazták meg: „Adjunk-e a gyermekeknek a nemi élet rejtelméről felvilágosítást, vagy azon legyünk, hogy egyelőre homályba borítsunk mindent”.

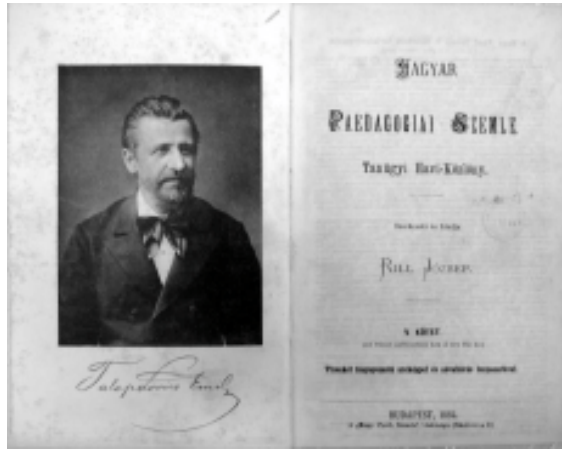
A nemi kérdést erkölcsi kérdésnek tekintik, amelyben a legfőbb feladata a nevelőnek van. A fiúk és leányok együttes iskolai nevelésének legfőbb ütköző pontjának a szexualitást tartják. „Idegen termés. Hazája Amerika és Skandinávia. – Behurcolói közénk a feministák és a szabadgondolkodók ... Az együttes nevelés veszélyes. ... A tömeges koedukáció erkölcsi hatásaiban nem bízhatunk. ... Hogy remélheti valaki, hogy az iskola ellen tud őrizni 200-250 fiú és leány-gyermeket, mikor a szülők nem képesek ugyanezt kettővel, hárommal keresztül vinni? A veszély igen nagy. ... Akik pirulni, vágni s kívánczolni már nem képesek, mert az első pirt és az első vágyat, ifjúságuk hamvait letörölte a felvilágosítás, kielégítette és együttnevelés. ... E tekintetben osztatlan népiskoláink, közös udvarú bérházaink keserűségei bőséges tapasztalatokkal szolgálnak. ... Mindezek indokolják a nemek külön nevelését.”

A klasszikus család felborulása, a családi nevelés hiánya már 100 évvel ezelőtt is élénken foglalkoztatta az oktatással foglalkozó szakembereket.

„a mai élet legsebesebb sodró folyamai ... megbontotta az emberi együttélés legősibb és legalapvetőbb intézményét: a családot is.

... bomlóban van a család ... jött a kapitalizmus és elszakította a férjet a feleségtől, az anyát a gyermekétől és a gyermeket a szüleitől ... Először a férfinak kellett kimennie a családon kívüli élet zivatárosabb forgatagába, de nem sokára követte a feleség és követték a gyerekek is. Általános panasz, hogy az apa az üzlettől, az anya a nagyvilági élettől nem juthat gyermekeihez és a gyermekek dajkák, nevelők és intézetek gondjain nőnek föl. ... A proletárságban az apa az egyik gyárban dolgozik, az anya a másik gyárban és a gyerekek az utca, a promenád nevelésén keresztül ke-

rülnek ki az életbe. ... A család bomlik, a család tagjainak egyre inkább a családon kívül telik el az életük nagyrésze. A szülők panaszkodnak, a gyermekek szenvednek, általános a kavarodás. A családon kívül való élet egyre jobban terjed és voltaképpen a családi élet körének megszűkülése veti föl a családi nevelés problémáját, hisz a gyermek sorsa egyre inkább a köz kezébe kerül. Az óvodák, a népiskolák, az ismétlő iskolák, a középiskolák, az iparosiskolák veszik magukra a család helyett a gyermek nevelését és oktatást.”

7. ábra Magyar Pedagógiai Szemle (1884)

„Az egyre jobban terjedő anyagi életfelfogás az emberben ijesztően pusztítja mindazt, ami benne isteni ... kérdés, hogy a szülők ráérnek-e, akarnak-e, tudnak-e gyermekükkel otthon foglalkozni?”

A nők hivatásáról 1870-ben így ír egy női szerző: „Képesek-e a nők egy térre állni a férfiakkal a nyilvános életben? A nő, ki nyilvános pályára lép, megszűnt nő lenni, ha eleget akar tenni azon igényeknek, melyeket pályája kötelmei támasztanak; nem lehet sem feleség, sem anya. A nő férfivá nem lehet, s emancipált nőről nem szól a történelem feljegyzete. A nők politikai és általános egyenjogúsága különben oly túlfeszült ábránd, melynek valósulása kivihetetlen, a míg a természet törvényei fennállnak. ... Ha a nő eltéveszti a célt, melyre alkottatott, mint szerencsétlen, önmagával meghasonlott lény fog lebegni ég és pokol közt.”

A tanítóképzésben nagy hangsúlyt helyeztek a szemléltetésnek. Számos módszertani kiadványt jelentettek meg rovar- és növénygyűjtés, állatkitömés és taneszköz készítés témakörben.

Az 1875-ben kiadott Állatmúzeum című könyv, különféle állatok kitömésére és eltartására ad utasításokat. A szerző Kárpáti Endre tanítóképezdei tanár könyvének előszavában arról ír, hogy „Az újabb tanításnak kiindulója és sarkpontja a nézletetés, amelyre nem képeket, hanem valódi, természetben gyűjtött tárgyakat kell használni. Ezen nézetnek oly kevésbé felel meg az iskolai gyakorlat. Csak a legkritkább esetben találunk népiskoláinkban itt-ott egy-egy gyűjteménybeli állatot, rendszeren fölserelt állatgyűjteményről pedig alig lehet szó. Pedig mi sem könnyebb a tanítóra nézve élvezetesebb, mint egy olyan, a tanítás sikerét oly nagymértékben feltételező gyűjteményt létesíteni.”

Egy 1893-ban megjelent Ásványtan című kézikönyv előszavában is hasonlóan ír

8. ábra Egy gyermek hetilap (1888)

a szerző: „A tanítás célja a tanulónak megmutatni, hogy miként kell valamely ásványt a tudomány jelen állásában fel-fogni, s hogy mit kell a kézbe adott példányról kiolvasni... Az értelmes tanár ki tudja választani az anyagot, s a tanítást oda irányozza, hogy a tanuló az alakok felismerésében és a fizikai szembeszö-

köbbségekben a kézbe adott példányokon tudjon jártasságot kimutatni.”

Az útmutatás a vadontermő gyógynövények gyűjtéséhez (1919) című könyv érdekessége a témán túl, egy beleragasztott levél, amely 1920. áprilisi keltezésű és a Földművelésügyi Miniszter utasítását tartalmazza az ópium gyűjtéséhez.

„Az orvosi tudomány fontos gyógyszere a porphium, melynek alapanyagát az ópiumot igen egyszerű eljárással a mákfejből nyerjük. ... Az ópium gyűjtésére vonatkozó tudnivalókat az alábbiakban foglaljuk össze. (5 pont) Egy katasztrális holdon termett mákból cca 4–8 kg ópium nyerhető. 1 kg ópium ára 1920. ... havában 1000,- korona.”

A Jászberényi Állami Tanítóképző Intézet saját kiadásában jelent meg „A népiskola gyakorlati irányú működése, annak módjai és eszközei” című tanulmánykötet, amelybe olyan kiválóságok írtak, mint Tanai Antal, Móczár Miklós, Kiss József, Blénessy János.

A könyvtár mellett hamarosan megnyíló iskolatörténeti kutatószobában kézzelfogható közelségbe kerülnek e régi kiadványok, lehetőséget biztosítva kutatóknak, pedagógusoknak további elemző munkához.

Ezek a könyvek nem csak tar-talmukkal, esztétikai küllemükkel és éltés korukkal képviselnek értéket a kari könyvtár gyűjteményében, hanem a történelmi múlttal, emlékekkel is példázza az összefogást egy új intézmény működési feltételeinek megteremtésében.

Wirth István

FEJEZETEK A JÁSZBERÉNYI TANÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETÉBŐL

A Jászságban a dualizmuskor végéig (1917) nem létesült tanító vagy más típusú értelmiségi képzéssel foglalkozó tanintézet. A Ludovica Akadémia megnyitása előtt a jászberényi huszárezred körletében honvédhuszár tisztképző tanfolyamokat tartottak, de az oktatási forma nem vált maradandóvá a honvédtisztképzésben, osztrák mintára meghonosodtak a katonai közép- és akadémiai típusú tanintézetek.

Az 1917-es sokszor egekig magasztalt, máskor agyonátkozott esztendő döntő fordulatot hozott a Jászság oktatás- és művelődéstörténetében. Az Osztrák-Magyar Monarchia az első világháború utolsó előtti évében az ifjú uralkodó, IV. Károly és kormányai hittek abban, hogy a birodalom túléli a világegést. 1917. V. 23-án lemondott gr. Tisza István, június 15-én megalakult az Esterházy kormány, amelynek vallás- és közoktatásügyi minisztere gr. Apponyi Albert, Jászberény képviselője volt. Az Esterházyt felváltó, immár harmadszor kormánykerékhez szólított Wekerle Sándor a háborús lehetőségekhez mérten igyekezett támogatni a nagy tekintélyű Apponyi tevékenységét.

A Jászberényi Tanítóképző Intézet megalapításának ötletéről a konkrét tényeket rögzítő dokumentumok mellett több visszaemlékezés maradt fenn. A leghitelesebb kétségtelenül Pinkert Zsigmondé, hiszen ő volt az első igazgatója. Az első tanév értesítőjében a következőket írja: „gr. Apponyi miniszter népkultúránk magasabbra emelése érdekében egész sereg intézmény megvalósítására határozta el magát. A legnagyobb reménységgel a magyar tanítóképzésre szegezte figyelmét, mert hős meggyőződése volt, hogy a magyar tanítónemzedék fogja a jövőben is nemzeti létünk csorbítatlan fennmaradását megvédeni, biztosítani, s az eljövendő nagy gazdasági versenyben a nép fiainak küzdelmét a kultúra célravezető eszközeivel diadalra juttatni.”

Tanítóképzésünk egységes nemzeti alapra való helyezése és népünk gazdasági erejének fokozása volt az a két gondolat, amely a minisztérium elhatározását vezérelte. A Jászberényi Tanítóképző Intézet létesítésének gondolatát Bathó Jánosné, született Streitman Mária - Bathó János ügyvéd felesége - vetette fel 1917 márciusában egy társas összefogóval, amelynek díszvendége gr. Apponyi Albert volt. A tervezőmunkába bevonták Czettler Jenő földművelésügyi osztálytanácsost, aki ekkor már országos hírnévű közigazdász volt, és Tóth János közoktatásügyi államtitkárt. Czettler Jenő az Országos Magyar Gazdasági Egyesület Irodalmi és Tanügyi Szakosztályának felkérésére 1913. március 6-án előadást tartott a Népfőiskolákról. Az előadás szövege

Wirth István

FEJEZETEK A JÁSZBERÉNYI TANÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETÉBŐL

A Jászságban a dualizmuskor végéig (1917) nem létesült tanító vagy más típusú értelmiségi képzéssel foglalkozó tanintézet. A Ludovica Akadémia megnyitása előtt a jászberényi huszárezred körletében honvédhuszár tisztképző tanfolyamokat tartottak, de az oktatási forma nem vált maradandóvá a honvédtisztképzésben, osztrák mintára meghonosodtak a katonai közép- és akadémiai típusú tanintézetek.

Az 1917-es sokszor egekig magasztalt, máskor agyonátkozott esztendő döntő fordulatot hozott a Jászság oktatás- és művelődéstörténetében. Az Osztrák-Magyar Monarchia az első világháború utolsó előtti évében az ifjú uralkodó, IV. Károly és kormányai hittek abban, hogy a birodalom túléli a világegést. 1917. V. 23-án lemondott gr. Tisza István, június 15-én megalakult az Esterházy kormány, amelynek vallás- és közoktatásügyi minisztere gr. Apponyi Albert, Jászberény képviselője volt. Az Esterházyt felváltó, immár harmadszor kormánykerékhez szólított Wekerle Sándor a háborús lehetőségekhez mérten igyekezett támogatni a nagy tekintélyű Apponyi tevékenységét.

A Jászberényi Tanítóképző Intézet megalapításának ötletéről a konkrét tényeket rögzítő dokumentumok mellett több visszaemlékezés maradt fenn. A leghitelesebb kétségtelenül Pinkert Zsigmondé, hiszen ő volt az első igazgatója. Az első tanév értesítőjében a következőket írja: „gr. Apponyi miniszter népkultúránk magasabbra emelése érdekében egész sereg intézmény megvalósítására határozta el magát. A legnagyobb reménységgel a magyar tanítóképzésre szegezte figyelmét, mert hős meggyőződése volt, hogy a magyar tanítónemzedék fogja a jövőben is nemzeti létünk csorbíthatlan fennmaradását megvédeni, biztosítani, s az eljövendő nagy gazdasági versenyben a nép fiainak küzdelmét a kultúra célravezető eszközeivel diadalra juttatni.”

Tanítóképzésünk egységes nemzeti alapra való helyezése és népünk gazdasági erejének fokozása volt az a két gondolat, amely a minisztérium elhatározását vezérelte. A Jászberényi Tanítóképző Intézet létesítésének gondolatát Bathó Jánosné, született Streitman Mária - Bathó János ügyvéd felesége - vetette fel 1917 márciusában egy társas összefogóval, amelynek díszvendége gr. Apponyi Albert volt. A tervezőmunkába bevonták Czettler Jenő földművelésügyi osztálytanácsost, aki ekkor már országos hírnévű közigazdász volt, és Tóth János közoktatásügyi államtitkárt. Czettler Jenő az Országos Magyar Gazdasági Egyesület Irodalmi és Tanügyi Szakosztályának felkérésére 1913. március 6-án előadást tartott a Népfőiskolákról. Az előadás szövege

1913-ban kiadvány formájában is megjelent. A későbbiekben mint parlamenti képviselő, majd felsőházi tag, aktívan támogatta Jászberény oktatásának fejlődését. A két szakértő Bathó Jánosné leánytanítóképzési javaslata mellett felvetette a fiútanítóképző létesítésének gondolatát. A Vavrik Endre polgármester vezette küldöttség már Tanítóképző Intézet felállítását kérelmezte a kultusztárcától. gr. Apponyi miniszteri posztra emelkedése lehetővé tette a gyors intézkedést.

Az intézet felszerelésére megrendelt bútorokat a VKM. 1917. szeptember 24. 1-5525 számú rendelkezése alapján Budapestről a helyszínre szállították, és október 11-én működőképes volt Jászberény Tanítóképző Intézete. Ideiglenes épületként a Kossuth Lajos u. 55. számú elemi népiskola egyemeletes épületét bérelték ki, azonban ez az ingatlan már a második tanév kezdetén szűkösnek bizonyult. Az igazgató, Pinkert Zsigmond 1918. szeptember 1-jétől bérbe vette a Kossuth L. utca 49. számú ingatlant, amely özv. Hoffmann Vilmosné tulajdona volt. A négyszobás házat internátusként használták. A bútorok beszerzése sok nehézséget okozott. A pápai, stubnyafürdői és eperjesi tanítóképzők kölcsönöztek padokat, mosdóállványokat a györiek küldtek. A még hiányzó 15 vaságyat a helyi fogház bocsátotta rendelkezésre. A legnehezebb a téli tüzelő beszerzése volt.

Gr. Apponyi Albert 1917. évi október 10. 158871 VI.b számú Jászberény polgármesteréhez küldött rendelkezése az állami tanítóképzés hivatalos kezdetét jelentette. A város tanácsa a mai Rákóczi úti telket adta át az intézménynek, hogy minél előbb megkezdődhessen az építkezés, de az új épület csak 1930-ban készült el, amikor a kultusztárca irányítása már Klebelsberg Kunó kezében volt.

A tanári testület közben lassan kiegészült. Az első tantszék tagjai voltak: Pinkert Zsigmond igazgató a természetrajz, gazdaság és mennyiségtan tárgyakat tanította, heti óraszama hospitálással együtt 19 (Székelykeresztúrról érkezett); Berzátzy László ének-zene, testgyakorlás, heti óraszama hospitálással 13, az ifjúsági önképzőkör tanár elnöki teendőit is ellátta; Kárpáti Ernő (Máramarosszigetről) német nyelv, igazgató-helyettes, történelem, testtan, lélektan, földrajz, heti óraszám hospitálással 24, a Jászberényi Anya és Gyermekvédő Szövetség (Stefánia) ügyvezető igazgatója.

Óraadók: Selmann Sándor, a földműves iskola tanára, gazdaságtan. Hitoktatók: Mogyoróssy István római katolikus; Dombó Béla református; Bogoevich Gy. Ghenadich görögkeleti. Bundschuk Ottó tanár; Vacek Béla (Stubnyafürdő) mennyiségtan, testtan, lélektan.

Nevelők: Mayer Ferenc kántortanító és Lesnichky József tanító. Intézeti orvos: Visznelry Béla városi tisztiorvos. Egyéb alkalmazottak: Novák Gizella gazdaasszony, 1919. III. 1-től Néveri Etel. Altiszt 1919. II. 1-től Risai Ernő. Az első évfolyamra 30 rendes és egy magántanuló iratkozott be, az év végére öt fő kimaradt. A második évfolyamban 40 fő és egy magánvizsgázó tanult, de év végére két fő kimaradt. Így 60 körüli létszám alakult ki. A tanulók közül húszan a történelmi országterület megszállt, majd elcsatolt részéről menekültek Jászberénybe. Gyakorlóiskola híján a

városi elemi népiskolába jártak hospitálni. A tanítás 1918. október 18. és november 18. között a spanyolnátha járvány miatt szünetelt.

1919 (végén) őszén a tanítás nem kezdődhetett meg rendes időben, ekkor a postai és vasúti forgalom is részlegesen szünetelt. 1919 szeptemberében érkezett a csehek által megszüntetett Stubnyafürdői Tanítóképző Intézetből Tanai Antal tanár, Halmos Péter gyakorlóiskolai tanító és Vithabi Győző kertész. Vacek Bélát Kenderesre helyezték, a szintén távozó Lesnichky József ideiglenes nevelő helyére Takács Gyula tanítóképző intézeti nevelő érkezett. Október közepén jött Pazár József lévai rajztanár és Székely Alajos jászárokszállási hitoktató, mivel Mogyoróssy Istvánt az egri érsekség áthelyezte. 1919 októberétől 32 tanulóval megnyílt a gyakorlóiskola (I-IV. osztályos).

Halmos Béla november 9-én megtartotta az első szülői értekezletet. A nehéz körülmények ellenére is folytatódott az intézet tanulói és tanári karának bővülése. A tanítóképző labdarúgó csapatát Vacek Béla szervezte, mivel a növendékek az ekkor elrendelt nép- és állatösszeíráson számolóbiztosként dolgoztak, és a szerzett pénzből futball-labdát tudtak vásárolni.

A harmadik tanévben már az igazgatón kívül hat tanár működött. Újdonság, hogy Tanai Antal a testtan, lélektan, földrajz, tantárgy mellett megbízást kap a tanítási gyakorlatok felügyeletére. A gyakorlóiskolában egy tanító, egy óraadó, két hitoktató, és két nevelő alkotta az oktatók körét. Az egyéb alkalmazottak köre egy kertésszel bővült három főre.

A három évfolyamon 70 tanuló volt, de hét kimaradt. Az önképzőkör tanárelnökévé Tanai Antalt választották. Az intézmény az 1920-21-es tanév kezdetén nagyon szűkösnek bizonyult, így a gazdasági iskola egy részét is igénybe kellett venni, a negyedik évfolyam beindulása indokolta a tantestület növelését is. Málnási Dezső Máramarosziagról, Balázs Béla Zilahról érkezett. Bodor Dénes gyakorlóiskolai tanító és Rác László gazdasági tanár szintén növelték a tantestület nagyságát. A tanárok létszáma az igazgatóval kilenc fő. Gyakorlóiskolában két fő, két óraadó, két hitoktató, két nevelő. Ez az oktatói kar örülhetett az első végzősöknek. A tanulói létszám 94 fő, immár négy évfolyamon. Ebből kimaradt 4 fő. Tanítói oklevelet 30 fő nyert.

1921-től Balázs Béla igazgató irányította az intézet munkáját. Külön gondot fordított a tanyai tanításra történő felkészítésre. A huszas évek első felében alakultak azok a diákegyletek, amelyek 1948-ig működtek. Siemeiste János tanár szervezte meg 1923/24-es tanévben a cserkészcsapatot. A Toldi Miklós Sportkör és az Ifjúsági Önképzőkör rendezvényeiről rendszeresen tudósított az 1921-től kiadott Jászberényi Jász Hírlap. 1928-ban összesen 113 tanuló vett részt az öt évfolyamról a tanévzáró ünnepélyen. 1929/30-ban a Tanítóképző Intézet 8 különböző épületben van elhelyezve (Lampé-ház, Morgó Iskola, Hoffmann-ház, Állami Mentelep, Thököly út, Kossuth u., Panyik-ház, és a Kossuth utcán egy betegszoba). Az intézet épületének felépítésére Jászberény városa még 1917 októberében a Rákóczi út mellett

5 hold és 371 négyszögöl területű ingatlant (1917-es árakon 50.000 korona becsértéken) engedett át a tanítóképző intézet céljaira. Az építkezés két esztendőig tartott. 1930 június 12-én megtörtént az új épület ideiglenes átvétele Jakabffy Zoltán miniszteri tanácsos, Jámbor Lajos tervező és művezető építész, Farkas Ödön építési ellenőr, Báthory István építész mester, fővállalkozó, és mások jelenlétében.

A tanítóképzés tartalmi része 1923 és 1938 között állandósulni látszott; ezt a folyamatot követhetjük nyomon a tantárgyi struktúra és a képzés tartalmára vonatkozó miniszteri rendelet bemutatásával.

A tanítóképzés tartalmi fejlődése

Az 1923. évi Tanterv a nevelés területeivel foglalkozik, az értelmi, erkölcsi és testi neveléssel. Szól a tanmenetekről, hospitálásokról, a nevelés-oktatás minden kérdéséről.

Tanterv és Utasítás a M. Kir. Tanító- és Tanítónőképző Intézetek számára

Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1923. évi augusztus hó 8-án kelt 81.968. számú és 1925. évi június hó 20-án kelt 42.500- VI. számú rendeletével. (Budapest, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, 1925.)

Általános óraterv a m. kir. állami tanító- és tanítóképző intézetek számára.

Tantárgy	Osztály		Óraszám			Heti órák összege
	I.	II.	III.	IV.	V.	
Hit és erkölcsstan	2	2	2	2	2	10
Neveléstudomány						
Test- és élettan	-	2	-	-	-	
Lélektan és logika	-	-	3	-	-	
Nevelés és tanítástan	-	-	-	4	-	13
Neveléstörténelem	-	-	-	-	3	
Iskolaszervezetten	-	-	-	-	1	
Nev- és tanítási gyakorlat	-	-	-	2	7	9
Magyar ny. és ir.	4	3	3	2	2	14
Német nyelv	2	2	2	2	2	10
Történelem	2	2	2	2	-	8
Alkotmánytan	-	-	-	-	2	2
Földrajz	2	2	2	1	-	7
Mennyiségtan	3	3	2	2	2	12

Tantárgy	Osztály			Óraszám		Heti órák összege
	I.	II.	III.	IV.	V.	
Természetrajz és kémia	3	3	3	2	-	11
Fizika	-	-	2	3	-	5
Egészségtan	-	-	-	-	2	2
Gazdasági ism.	2	2	2	2	-	8
Közgazdaságtan	-	-	-	-	1	1
Rajz és szépirás	3	2	2	2	2	11
Ének és zene	3	3	2	2	2	12
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	10
Összesen:	30	30	30	30	30	150

Általános utasítás

1. A tanítóképzés feladata: egészséges, vallásos és hazaias, művelt, hivatásukat értő és szerető tanítók nevelése.

2. A tanítóképző intézet, mint minden nevelőintézet, ezt a feladatot testi erkölcsi és értelmi neveléssel oldja meg.

Testi nevelés: feladata a tanulók egészségének megőrzése helyes életmóddal, testgyakorlással, játékkal és a szellemi túlterhelés káros hatásának távoltartásával.

Erkölcsi neveléssel fejlesszék ki a tanulóban mindazokat a tulajdonságokat, amelyek a jó embert jellemzik: a vallásosságot, a hazafiságot, szeretetet, türelmet, igazságosságot, önuralmat és az állandó önnevelést.

Értelmi nevelés: feladata, hogy a tanulóknak értékes ismereteket nyújtva, amelyek mind az általános, mind a hivatásszerű műveltséget megalapozzák.

3. A tanító- és tanítónőnevelés tényezői: a nevelés sikerének érdekében össze kell hangolni a nevelés összes tényezőjét (család, illetve internátus, tanuló társaság, társadalom, intézeti rend és fegyelem).

Ezeknek a tényezőknek harmónikusan ki kell egészíteniük az oktatást, melynek a maga részéről is nevelő feladatai vannak.

4. A tanítóképző intézet a tanítói hivatásra előkészítő szakiskola, ezért tantermében minden tárgy a tanítói hivatásra való képzést szolgálja.

A tanítás gerincét a pedagógiai tárgyak alkotják. Ezekkel egyenértékűek a közműveltségi tárgyak, mert ezek adják a tanítók műveltségét.

A pedagógiai tárgyak foglalkoznak a gyerekek testével, lelkével, a nevelés-oktatás céljával és módszereivel, az iskola-intézmények fejlődésével és szervezetével.

5. A tanítóképző szakiskolai jellege az anyagban és a módszerben jut kifejezésre.

A tanár az anyagot úgy dolgozza fel, hogy az érzelmi ráhatásokkal elhatározásokra és tettekre serkentsen az ifjúságot.

6. A növendékeknek meg kell ismerniük a módszerek jellegét. "Nem egy bizonyos módszer merev követése, nem is a technikai gyakorlás a lényeg, hanem a módszeres eljárás alapgondolatának megismerése és begyakorlása."

7. A tanítóképzésben ne legyen ellentét az elméleti pedagógiai tanítása és a gyakorlati nevelés és tanítás között. Ne legyen ellentét az elméleti pedagógiai és a gyakorlóiskola munkája között.

8. Mindenkinnek szem előtt kell tartani, hogy csak az egész testület egységes munkája biztosítja a tanítóképzés célját.

9. A tanmenetnek a tantervre kell támaszkodnia, s figyelemmel kell lennie a használandó tankönyvekre is. A tanmenetkészítés szempontjait a tanári testület közösen állapítja meg.

10. A tanárnak minden órára fel kell készülnie.

11. Minden lecke a tanár és az osztály közös munkája legyen.

12. A tanulók előadói készségének első feltétele a helyes tanulás, ezért nagy hangsúlyt kell fektetni a gondolkodó tanulásra. Az emlékezetnek és a gondolkodásnak egyesülnie kell.

13. A tanulás helyes módszerrel gazdaságosabbá tehető, ezért minden tanár első kötelessége, hogy tanítványait a tárgyak természetének legjobban megfelelő tanulási módra megtanítsa.

14. A tanulás eredményessége legjobban az ismétlésekkel biztosítható, ezért minden továbbhaladás ismétléssel kezdődik.

15. Nagy jelentősége van a szemléltetésnek. Mindig alkalmazkodjon a tárgy természetéhez. A tanárok tartózkodjanak a felesleges szemléltetéstől. A szemléltetés formáira, amelyet a tanulók elméletben tanulnak, példát is lássanak.

16. A tanítóképzői tanítás jellegét nem a sok anyag, hanem az ismeretszerzés helyes módszere és az öntevékenység jellemzik.

17. A gyakorlati képzés színtere a gyakorlóiskola, amelynek jó népiskolának kell lennie.

18. A gyakorlati képzés a növendékek hospitálásával kezdődik. A IV. és V. osztály egyenként felváltva 1-1 napig végez megfigyeléseket a pedagógia tanárának és a gyakorlóiskolai tanítónak az utasításai szerint. A gyakorlati képzésre szánt órákon a IV. osztályban a pedagógia tanára és a gyakorlóiskolai tanító, az V. osztályban plusz még a közműveltségi tárgyak tanára közösen elemzik a mintatanításokat, az arra való előkészülést, és a próbatanítások megbeszélését.

19. Minden intézet állapítsa meg a tanítási órák külső rendjét.

20. A nevelés és oktatás minden kérdésében, a rendtartás, a házi szabályzat, a tanterv és a tanmenet végrehajtásában a tanári értekezlet dönt.

21. Az öntevékenységre elősegítésére a szaktanár a tantárgy befejezése után ismertesse meg a tanítójelöltekkel azokat a jelentősebb műveket, segédeszközöket és intézményeket, amelyek a továbbképzést segítik elő.

A tanítóképzés múltjában kevésbé járatos mai pedagógusnak első áttekintésre is feltűnhet ezen régi „Általános utasítás” modernsége és időállósága. A tantárgyi struktúra jól tükrözi a pedagógus mesterségre való felkészítés tudatosságát és fontosságának érvényesítését (lásd: Neveléstudományi tárgyak).

1938-ban az 1938. XIII. tc. szerint a jb-i tanítóképző-intézet is líceummá alakul át. Az itt tanított tárgyak a következők:

Hit- és erkölcsstan, Magyar nyelv és irodalom, Történelem, Földrajz, Élő nyelv, Természetismeret, Gazdaságtan, Mennyiségtan, Nevelési ismeret, Kézimunka, Rajz és szépírás, Zene, Testnevelés.

Ezen tárgyakon kívül osztályzatot kaptak még a tanulók magatartásból és rendszeretből.

Ha összevetjük az 1925-ös és 1938-as tantárgyakat, akkor szembeötlő, hogy a líceumi tárgyak jóval kevesebbek mint az eddigiéek. A neveléstudományi tárgyak közül egyet sem tanítottak 1938-tól, míg 1925-ben a fő szerepet ez játszta.

Jegyzetek

Szabó József ny. bankigazgató és Komáromy József helytörténetkutató: A jászberényi képző létesítésének eszméje. Közreadja Tóth János = Berényi Kármentő 1994/2 (8-9)

Jászberényi Magyar kir. állami elemi népiskolai tanítóképző intézet értesítője 1918-30. Szerk.: Móczár Miklós. Továbbiakban Értesítő 1918-30.

Jász-Nagykun-Szolnok-Megyei Levéltár. A Jászberényi M. kir. Lyceum és Tanítóképző iratai. Tantestületi jegyzőkönyvek 1918. november 3., 1920. november 2., 1921. november 9.

Értesítő 1928/30-as év.

A Jászberény M. kir. állami Lyceum és tanítóképző intézet értesítője 1939. Szerk.: Móczár Miklós 1938/39. év

Jászberényi Tanítóképző Intézet Évkönyv 1959-65. Szerk.: Kopácsy Béla

Jászberényi Tanítóképző Intézet Évkönyve 1968-71. Szerk.: Kopácsy Béla, Fábíán Zoltánné, Nagy József.

IGAZGATÓ ÚR

Andrási Béla életútja képekben¹

- 1915. október 30-án született Budapesten
- 1934. május 14-én érettségizett a Jászberényi Magyar Királyi József Nádor Reálgimnáziumban
- 1939. szeptember 29-én a Budapesti Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom, és német nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári oklevelet
- 1939. október 9-től 1940. november 15-ig a Jászberényi Községi Polgári Fiúiskolában próbaszolgálatos, segélydíjas tanár
- 1940. november 15-től 1943. december 21-ig a Jászapáti Királyi Katolikus Gróf Széchenyi István Gimnáziumban ideiglenes óraadó tanár, helyettes tanár, majd rendes tanár
- 1943. december 23-tól 1949. szeptember 2-ig a Jászberényi Magyar Királyi József Nádor Gimnáziumban rendes tanár
- 1949. szeptember 3-tól 1978. december 31-ig a Jászberényi Állami Tanítóképző – később Felsőfokú Tanítóképző, Tanítóképző Főiskola – igazgatója és főigazgatója
- 1958. november 16-tól – 1980-ig volt tagja a Városi Tanácsnak
- 1963-1967 közötti ciklusban országgyűlési képviselő
- 1992. március 28-án hunyt el, a Fehértói temetőben nyugszik

A fiatal, lendületes gimnáziumi tanárt 1949-ben kinevezték a tanítóképző igazgatójának. Harmincnégy éves volt ekkor. Félt az új feladattól, egészen más világba csöppent a megszokott környezetéből. Idegen volt számára minden. Sokan – talán irigységből – méltatlankodtak, hogy egy gimnáziumi tanár került a képző élére. Önbizalom hiánya vagy áskálódás? – még most is nehéz eldönteni, hogy miért ment el annyiszor a minisztériumba, hogy felmentését kérje. Nem kapta meg, s azoknak lett igazuk, akik így döntöttek. „Huszonkilenc esztendőn át kormányozta a hajót” – ő így emlegeti – és egyszer sem futott zátonyra. Nem volt könnyű.

(Részlet Tál Gizella: Évtizedek a katedra vonzásában c. írásából – Szolnok megyei néplap 1978 december 31.)

¹ A közölt dokumentumokat gyermekei: Ildikó és György bocsátották rendelkezésünkre

IGAZGATÓ ÚR

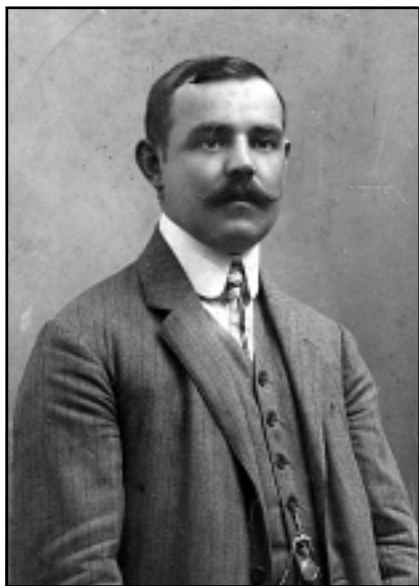
Andrási Béla életútja képekben¹

1915. október 30-án született Budapesten
1934. május 14-én érettségizett a Jászberényi Magyar Királyi József Nádor Reálgimnáziumban
1939. szeptember 29-én a Budapesti Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom, és német nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári oklevelet
1939. október 9-től 1940. november 15-ig a Jászberényi Községi Polgári Fiúiskolában próbaszolgálatos, segélydíjas tanár
1940. november 15-től 1943. december 21-ig a Jászapáti Királyi Katolikus Gróf Széchenyi István Gimnáziumban ideiglenes óraadó tanár, helyettes tanár, majd rendes tanár
1943. december 23-tól 1949. szeptember 2-ig a Jászberényi Magyar Királyi József Nádor Gimnáziumban rendes tanár
1949. szeptember 3-tól 1978. december 31-ig a Jászberényi Állami Tanítóképző – később Felsőfokú Tanítóképző, Tanítóképző Főiskola – igazgatója és főigazgatója
1958. november 16-tól – 1980-ig volt tagja a Városi Tanácsnak
- 1963-1967 közötti ciklusban országgyűlési képviselő
1992. március 28-án hunyt el, a Fehértói temetőben nyugszik

A fiatal, lendületes gimnáziumi tanárt 1949-ben kinevezték a tanítóképző igazgatójának. Harmincnégy éves volt ekkor. Félt az új feladattól, egészen más világba csöppent a megszokott környezetéből. Idegen volt számára minden. Sokan – talán irigységből – méltatlankodtak, hogy egy gimnáziumi tanár került a képző élére. Önbizalom hiánya vagy áskálódás? – még most is nehéz eldönteni, hogy miért ment el annyiszor a minisztériumba, hogy felmentését kérje. Nem kapta meg, s azoknak lett igazuk, akik így döntöttek. „Huszonkilenc esztendőn át kormányozta a hajót” – ő így emlegeti – és egyszer sem futott zátonyra. Nem volt könnyű.

(Részlet Tál Gizella: Évtizedek a katedra vonzásában c. írásából – Szolnok megyei néplap 1978 december 31.)

¹ A közölt dokumentumokat gyermekei: Ildikó és György bocsátották rendelkezésünkre

Szülei: Andrassy Béla és Skalnik Anna

Testvéreivel Józseffel és Antóniával a húszas évek végén

Kisiskolásként a huszas években

*Egyetemistaként a harmincas
években*

*Jászberényi gimnáziumi tanár
korában*

*Pályakezdő tanár korában a
negyvenes évek elején*

Fiatal igazgatóként 1953-ban

*A felsőfokú intézet évnitőjén 1959
szeptember 8-án*

Minisztériumi vezetők: Gosztonyi János és Miklósvári Sándor társaságában

Rácz István, a későbbi leánygimnáziumi igazgató társaságában az iskolaudvaron az ötvenes évek végén

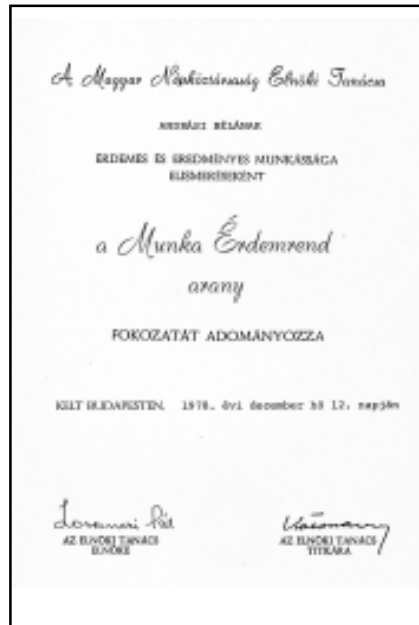
Országgyűlési képviselői megbízólevele 1963. február 25.

A tiszaligeti táborban 1973. júniusában

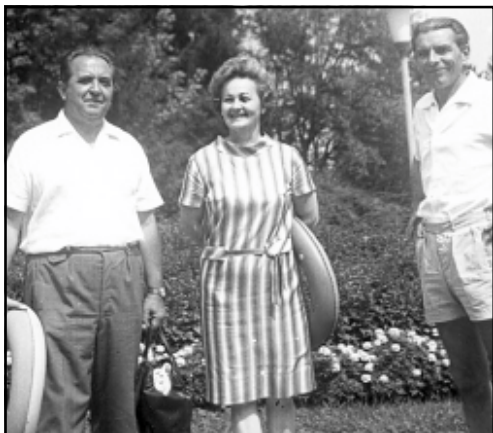
*Pro Urbe Jászberényi kitüntetés
1973. november 12.*

*A Munka Érdemrend arany fokozata
1978. december 12.*

Látogatóban a kollégiumban a hatvanas években

Hévízi nyaraláson feleségével és Kopácsy Béla igazgató-helyetttel 1968-ban

Nyugdíjazása előtt a hetvenes évek végén

Kiss Henriett

KÉT ÍRÁS DARÁZS ÁRPÁDRÓL

Darázs Árpád, a kiváló zenepedagógus, karnagy és karmester 85 évvel ezelőtt, 1922. július 7-én született Jászberényben. Az itt töltött gyermek-és diákévek után Budapesten, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán folytatott felsőfokú zenei tanulmányokat. Az 1941/42-es tanévtől az 1943/44-es tanévig az egyházzenei tanfolyamon Bárdos Lajos tanítványa volt. 1944-ben egyházkarnagyi oklevelet kapott. Az 1944-/45-ös tanévtől 1945/46-os tanévig ugyanabban az intézményben, a középiskolai ének-tanárképző tanfolyamot végezte el Ádám Jenő és Gárdonyi Zoltán vezetésével. A második világháború végét követően két tanéven át a Jászberényi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet ének-zene tanáraként dolgozott. Ezután visszakérült Budapestre, ahol többek között a Magyar Rádió és Televízió énekkarának lett a karnagya.

1956-ban családjával együtt elhagyta Magyarországot és az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. Darázs Árpád Massachusetts, majd Connecticut államokban szobafestőként és pincérként dolgozott. Muzsikusként első jelentős munkája 1957-61 között Farmingdale-ben (New York) a Szent Kilián Fiúkórus vezetése volt. Kodály Zoltán koncepciója szerint tanította az amerikai fiúkat, akikkel jelentős sikereket ért el. Többek között meghívást kaptak a Lincoln Center megnyitó ünnepségére, ahol Leonard Bernstein vezényletével Mahler művében, az Ezrek szimfóniájában énekeltek.

1961-66 között a rockville-i Molloy College-ban (New York), illetve 1962-66 között a Columbia University (New York) tanárképző fakultásán működött. Ugyanitt 1972-ben doktori fokozatot szerzett.

1966-ban a Dél-Karolina Egyetem professzora lett. Nem sokkal a kinevezése után megalapította az egyetem Hangversenykórusát. Ezzel a kiváló együttesel kétszer is (1976-ban és 1984-ben) első díjat nyert a rangos debreceni Bartók Béla Nemzetközi Kórusversenyen. Több helyi zenei együttes munkáját irányította Columbiában, Dél-Karolina állam fővárosában: így a Columbia Filharmonikus Zenekart, a Palmettói Mesterdalnokokat, a -Columbia Fiúkórust, a Columbia Borbély Együttest, a First Presbyterian Egyházi Énekkart vezényelte rövidebb-hosszabb ideig. Jel és hangzás címmel tankönyvet írt, amelyben a kodályi elveket ültette át amerikai környezetbe. Tanítványai a mai napig a legnagyobb szeretettel és tisztelettel emlékeznek mesterükre. Legnagyobb karriert befutott tanítványa Raymond Hughes, aki jelenleg a New York-i Metropolitan Operaház énekkarának karigazgatója.

Darázs Árpád leukémiában hunyt el 1986. december 16-án. Hatvannégy éves volt.

Kiss Henriett

KÉT ÍRÁS DARÁZS ÁRPÁDRÓL

Darázs Árpád, a kiváló zenepedagógus, karnagy és karmester 85 évvel ezelőtt, 1922. július 7-én született Jászberényben. Az itt töltött gyermek-és diákévek után Budapesten, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán folytatott felsőfokú zenei tanulmányokat. Az 1941/42-es tanévtől az 1943/44-es tanévig az egyházzenei tanfolyamon Bárdos Lajos tanítványa volt. 1944-ben egyházkarnagyi oklevelet kapott. Az 1944-/45-ös tanévtől 1945/46-os tanévig ugyanabban az intézményben, a középiskolai ének-tanárképző tanfolyamot végezte el Ádám Jenő és Gárdonyi Zoltán vezetésével. A második világháború végét követően két tanéven át a Jászberényi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet ének-zene tanáraként dolgozott. Ezután visszakérült Budapestre, ahol többek között a Magyar Rádió és Televízió énekkarának lett a karnagya.

1956-ban családjával együtt elhagyta Magyarországot és az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. Darázs Árpád Massachusetts, majd Connecticut államokban szobafestőként és pincérként dolgozott. Muzsikusként első jelentős munkája 1957-61 között Farmingdale-ben (New York) a Szent Kilián Fiúkórus vezetése volt. Kodály Zoltán koncepciója szerint tanította az amerikai fiúkat, akikkel jelentős sikereket ért el. Többek között meghívást kaptak a Lincoln Center megnyitó ünnepségére, ahol Leonard Bernstein vezényletével Mahler művében, az Ezrek szimfóniájában énekeltek.

1961-66 között a rockville-i Molloy College-ban (New York), illetve 1962-66 között a Columbia University (New York) tanárképző fakultásán működött. Ugyanitt 1972-ben doktori fokozatot szerzett.

1966-ban a Dél-Karolina Egyetem professzora lett. Nem sokkal a kinevezése után megalapította az egyetem Hangversenykórusát. Ezzel a kiváló együttesel kétszer is (1976-ban és 1984-ben) első díjat nyert a rangos debreceni Bartók Béla Nemzetközi Kórusversenyen. Több helyi zenei együttes munkáját irányította Columbiában, Dél-Karolina állam fővárosában: így a Columbia Filharmonikus Zenekart, a Palmettói Mesterdalnokokat, a -Columbia Fiúkórust, a Columbia Borbély Együttest, a First Presbyterian Egyházi Énekkart vezényelte rövidebb-hosszabb ideig. Jel és hangzás címmel tankönyvet írt, amelyben a kodályi elveket ültette át amerikai környezetbe. Tanítványai a mai napig a legnagyobb szeretettel és tisztelettel emlékeznek mesterükre. Legnagyobb karriert befutott tanítványa Raymond Hughes, aki jelenleg a New York-i Metropolitan Operaház énekkarának karigazgatója.

Darázs Árpád leukémiában hunyt el 1986. december 16-án. Hatvannégy éves volt.

Felesége, Darázs Piroska 2004-ben halt meg. Lányuk és két fiuk a családjaikkal együtt az Amerikai Egyesült Államokban élnek.

Egy dokumentumértékű magánlevélről¹

A levél két momentuma is kiemelésre érdemes. „Szeretném meglátogatni a gimnáziumi és a Tanítóképző énekkari próbáját; - tudod, hogy ott kezdett zenei érdeklődésem megerősödni.” - írta Darázs Árpád. A főiskolán ének-zene tanárként eltöltött néhány év tehát meghatározó volt további pályáján. A másik momentum, amit érdemes kiemelni a levélből, az 1972-es kaliforniai Kodály Szimpózium. Ide vezényelni hívták meg Darázs Árpádot, de lehetősége volt népes magyar küldöttséggel is találkozni. A magyar küldöttség közül Kodály Zoltán özvegyét, Péczely Saroltát, Szőnyi Erzsébetet és Vikár Lászlót említi név szerint.

Dec. 16., 1973

Kedves Ottó

Most ismét kezembe került kedves leveled amelyben mellékeltél egy templomi hangversenyednek a magas színvonalú műsorát. Viszonzásul elküldök egy legutóbbi műsorunkat, hogy megköszönjem kedvességedet.

Az ok amiért, most hirtelen írok, hogy talán sikerül haza ugranom Ujévre s persze, hogy tervezek lelátogatni szülővárosomba, Jászberénybe is. Ezzel kapcsolatban a következőket gondoltam magamban, hogy mit is szeretnék csinálni otthon. Itt van a lista:

1. Szeretnék találkozni valamelyik este az Ujévet követő héten, volt barátaimmal és osztálytársaimmal egy-két pohár borra valamilyen jobb vendéglőben, ahol néhány óráig elbeszélgethetnénk, (persze én hívnám meg őket italara) csak néhány név, ha tudnál velük beszélni: Andrassy Jóska, Varga Pali, Bús Jancsi, Benke Laci, Darázs Berci², Tímár testnevelési tanár... most hirtelen több nem jut eszembe,

2. Szeretném meghallgatni a Te templomi énekkarod és a Palotási kórust

¹ Darázs Árpád 1973. december 16-án kelt, Horváth Ottóhoz írt levele. Horváth Ottó (1917-1974) kiváló egyházkarnagy, zeneszerző és zenetanár volt a múlt században Jászberényben. Horváth Ottó és családja baráti kapcsolatban állt Darázs Árpáddal. A kapcsolat, amint azt Darázs Árpád alábbi levele is tanúsítja, a Darázs család amerikai letelepedése után is megmaradt. A most közölt levél Horváth Ottó özvegyének, Horváth Ottónénak a tulajdonában van. Az ő szíves engedélyével adjuk közre.

² Benke László festőművész és Darázs Albert a Lehel Vezér Gimnáziumban volt Darázs Árpád osztálytársa. (Névrokonságban álltak egymással.)

I. 89 +
Dec. 16, 1970.

Kedves Ottó

Most ismét huzembe került kedves leveled angol-
ben mellikeltél egy templomi hangversenyekről
a magasszínvonalú műsorát. Viszonzásul
elküldök egy legutóbbi műsoromat, hogy meg-
köszönjem kedveségedet.

Az ok amiret most hirtelen azok, hogy talán
sokan háza újranyom Ujévre is jesse, hogy természet
lelítőzatom szülővárosomba, járásra is. Ezzel
kapcsolatban a következőket gondoltam magamban,
hogy mit is szeretnék csinálni ott. Itt van a
lista:

- 1) Szeretnék talalkozni valamelyik este az Ujévet
követő heten, ~~ez~~ volt barátainnal és barát-
társaimmal egy-egy pohár borra valamely jólt
szünetekben, ahol néhány óráig elbentelgetnek (vagyis
hívom meg őket itthon) csak néhány mé, ha tudnád velük
beszélni: Andrássy József, Varga Péter, Boris Janca, Benke
Laci, Timar testvérelem ^{Danica Bére} Timar... most hirtelen több nem
jött eszembe.
2. Szeretnék meghallgatni a Tölde Templomi
ereklőadót és a Pálota-köröst.
3. Szeretnék meglátogatni a gimnáziumot is.

Tanítóképző elhárít próbáit, - tudod hogy
 ott kezdte zenei előképzésén meg erősödni.

Nagyon megköszönöm, ha a fennsoroltat
 kedvesen tudnál segíteni is meg tudni a próba-
 időket stb.

Mi, hál' Istennek jól vagyunk. Nehéz jó
 dolgot történi velük utolsó találkozásunk óta.

Először is letettem a zenei-tudományok doktoran-
 tusát a New Yorki Columbia Egyetemen a
 másik meg, hogy tavaly kinevezték az új
 Filharmonikus Zenekar karnestorának, persze
 az egyetemi tanári állásán megtartottam.

Ha' mindkét fiám megköszönt, jól vannak,
 a lányunk meg egyetemen jár, jövőre végel.
 Múlt nyáron meglátogattam az egyetem horu-
 somat a Kaliforniában megtartott Nemzetközi
 Kodály Szimpóziumon, ahol résztvettam őket
 is a San Francisco Szimfonikus zenekart (a
 két főbbek között a Kodály: Te Deumot is
 előadtuk). Nagyon örültem, hogy az jó letem-
 méni magyar költőiség is ott volt (Kodály, Sándor,
 Szanyi, Kócski, Vihar stb.) és volt alkalom velük
 elbeszélgetni. A remélhető (az oroszoknál fűző),
 Tisztelettel köszönök meg, szeretettel ölel Anrielle/Fanni!

3. Szeretném meglátogatni a gimnáziumi és a Tanítóképző³ énekkari próbáját; - tudod hogy ott kezdett zenei érdeklődésem megerősödni.

Nagyon megköszönném, ha a fent említett tervemben⁴ tudnál segíteni és megtudni a próbaidőket stb.

Mi, hál' Istennek jól vagyunk. Néhány jó dolog történt velem utolsó találkozásunk óta. Először is letettem a zenei-tudományi doktorátusát a New Yorki Columbia Egyetemen a másik meg, hogy tavaly kineveztek az itteni Filharmonikus Zenekar karmesterének⁵, persze az egyetemi tanári állásom⁶ megtartottam.

Már mindkét fiam megnősült, jól vannak, a lányunk⁷ még egyetemre jár, jövőre végez.

Mult nyáron meghívták az egyetemi kórusomat a Kaliforniában megtartott Nemzetközi Kodály Szimpóziumra ahol vezényeltem őket és a San Francisco Szimfonikus Zenekart, (többek között a Kodály: Te Deumot⁸ is előadtuk). Nagyon

³ A Jászberényi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet 1946-47-es iskolai évről kiadott évkönyvében olvasható, hogy Darázs Árpád középiskolai énektanár a II. félévben óraadó minőségben tanított az intézetben. Szolgálati éveinek száma összesen kettő. Szolgálati éveinek száma ennél az intézetnél kettő. Az évkönyvben megtaláljuk az általa tanított osztályok felsorolását is. Éneket az I.a, I.b, II.a, II.b osztályokban heti 1-1 órában, a III.a és III.b osztályokban heti 2 órában tanított. Zenét az I.a., I.b., II.a, II.b, III.a., III.b., IV.a, IV.b., V.a és V.b. osztályokban heti 1-1 órában tanított. Heti óraszámja összesen 17 volt. Nem volt osztályfőnök és nem volt egyéb szolgálati beosztása. Érdekesképpen még megjegyezzük, hogy Darázs Árpád két húga, Darázs Margit és Darázs Melinda ebben a tanévben a III. b. osztály tanulói voltak, így bátyjuk, Darázs Árpád tanított nekik éneket és zenét. Mindketten egyes osztályzatot kaptak énekből is, és zenéből is. In: A Jászberényi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet Évkönyve az 1946-47-es iskolai évről. Szerkesztette: Jantsky Béla igazgató. 4., 12., 25. o.

⁴ Darázs Árpád nem csak akkor érdeklődött szülővárosában folyó zenei életéről, együttesekről, amikor már elhagyta az országot. Azután is visszajárt, amikor a Tanítóképzőből Budapestre került. Ennek egy példájára Arató Antalné Pesti Rozália emlékezett vissza. Az 1953-54-es tanévben, amikor a Központi Iskola, a régi Székely Iskola énekkara a Magyar Rádióban készült fellépni, az iskola ének-zene tanára és a kórus karnagya, id. Bakki József lehívta Jászberénybe Darázs Árpádot, hogy meghallgassa a kórust. Darázs Árpád nagyon segítőkész volt, nem csak a kóruspróba, hanem a rádiófelvételre is elment a kórossal.

⁵ Darázs Árpád 1969 és 1972 között vendégkarmesterként már dirigálta a Columbia Filharmonikus Zenekart. 1972-ben nevezték ki a zenekar zeneigazgatójává. 1980-ig töltötte be ezt a posztot. Kapcsolata a zenekarral ezután nem szakadt meg: a halála előtti utolsó évig, 1985-ig időről-időre vezényelte az együttest. Ld.: Kiss Henriett: Darázs Árpád repertoárja a Columbia Filharmonikus Zenekar élén. In: Jászsági Évkönyv 2006, 79-87.o.

⁶ A Dél-Karolina Egyetemen tanított Darázs Árpád, ezt a munkáját tartotta meg a zenekari kinevezés mellett.

⁷ A fiúk: Bert és Desi Darázs. A lányuk: Judy Darázs. Később, férjzett néven Judy Brooks

⁸ Darázs Árpádnak a Columbia Filharmonikus Zenekar élén töltött éveinek repertoárját elemezve megállapíthatjuk, hogy Kodály műveit az új hazában is igen sokszor vezényelte Darázs Árpád. A Budavári Te Deumot is többször hallhatta tolmácsolásában az amerikai közönség. Ld. Kiss Henriett: Darázs Árpád repertoárja a Columbia Filharmonikus Zenekar élén. In: Jászsági Évkönyv 2006, 79-87.o.

örültem, hogy egy jó létszámú magyar küldöttség is ott volt (Kodály Sarolta⁹, Szőnyi Erzsi¹⁰, Vikár¹¹ stb.) és volt alkalmam velük elbeszélgetni. A remélhető viszontlátásig Téged és családodat sok szeretettel ölel, Árpád (Fáni)¹²

Ui.: Tudsz egy-két sort írni a hugom címére: Harmati Pálné, Budapest, VI. Dózsa György út 68. I.

Egy fontos zenepedagógiai műről

Darázs mindenhol a Magyarországon elsajátított Kodály koncepció alapján oktatta tanítványait. Sikerrel alkalmazta a módszert. “Amikor Árpád a doktorátusán dolgozott a Columbia Egyetemen, aközben a farmingdale-i Szent Kilián Fiúkórusát is vezényelte. A fiúk tanításában a Kodály-módszert alkalmazta. Nagyon híressé vált ezzel, mivel a fiúk bonyolult kottákat is könnyedén olvastak lapról. Ennek a hírnévnek köszönhetően vehettek részt a Lincoln Center megnyitó ünnepségének előadásán. Gustav Mahler Ezrek szimfóniájának előadásán énekeltek Leonard Bernstein vezényletével.”- így emlékszik vissza John Bauer professzor, aki a Dél-

⁹ Kodály Zoltánné Péczely Sarolta (1940-) Kodály Zoltán második felesége, mai is élő özvegye. Kodály Zoltán a levélben említett szimpózium idején már nem élt, de korábban, 1966-ban, amikor az Amerikai Egyesült Államokban járt, maga is találkozott Darázs Árpáddal. Így emlékszik vissza Kodály: “Hallott valamilyen gyermek-előadást? Kórusokat, iskolai programokat?” “Nem hallottam ilyet, csak tavaly, amikor Darthmouthban voltam. Hazánkfia, Darázs Árpád, aki Long Islandben dolgozik, felnevelt egy mintegy 30 gyerekből álló csoportot. Darázs az általunk használt módszert alkalmazza. Ezzel bebizonyítja, hogy ez a módszer jó az amerikai gyermekeknek is. Éppen csak a gyakorlati anyagot kell az amerikai zenei kincsből, az ő népdalaikból venni, a magyar helyett.” Kodály Zoltán: A zeneoktatás társadalmi jelentőségéről. Nyilatkozat. In: Kodály Zoltán: Visszatekintés. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok. III. Közreadja. Bónis Ferenc. Zeneműkiadó, Budapest, 1989. 197. o.

¹⁰ Szőnyi Erzsébet (1924-): zeneszerző, tanár. A budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán 1942-45 Bárdos Lajos és Vásárhelyi Zoltán (középfiskolai énektanárképző), 1943-47 Viski János (zeneszerzés) és Kodály Zoltán (népzene), 1944-46 Szegedi Ernő (zongora) és Weiner Leó (kamarazene) növendéke. 1947-48-ban a párizsi Conservatoire-on képezte magát tovább. 1945-48 gimnáziumi énektanár, 1948-81 a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán tanított, 1960-81 mint a középfiskolai énektanár és karvezető szak vezetője, egyetemi tanár. Művei: színpadi zenék, zenekari művek, vokális zenekari művek, orgona-, zongoradarabok, kamarazenedarabok, dalok, kórusok stb. In: Brockhaus Riemann Zenei lexikon. Szerkesztette: Carl Dahlhaus és Hans Heinrich Eggebrecht. A magyar kiadás szerkesztője Boronkay Antal. III. Budapest, Zeneműkiadó, 1985. 472-473. o.

¹¹ Darázs Árpád csupán a vezetéknevet említi (“Vikár”). Minden bizonnyal Vikár Lászlóra gondolhatott. Vikár László (1929-) népzenekutató. A budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán 1947-51 a középfiskolai ének-zenetanári és karvezetői (Ádám Jenő, Vásárhelyi Zoltán), 1952-56 a zenetudományi (Kodály Zoltán) szakot végezte. 1956-59 Kodály aspiránsa volt, 1960-70 tudományos munkatárs, 1981-től igazgatóhelyettes az MTA Népzenekutató Csoportjában, ill. 1970-től az MTA Zenetudományi Intézetében. A zenetudományok kandidátusa (1966). Számos könyve és tanulmánya jelent meg magyarul és idegen nyelveken. In: Brockhaus Riemann Zenei lexikon. Szerkesztette: Carl Dahlhaus és Hans Heinrich Eggebrecht. A magyar kiadás szerkesztője Boronkay Antal. III. Budapest, Zeneműkiadó, 1985. 612-613. o.

¹² Darázs Árpád beceneve

Karolina Egyetemen és a Columbia Filharmonikus Zenekar másodkarmestereként volt Darázs Árpád kollegája.¹³

Kodály Zoltán, amikor 1966-ban az Amerikai Egyesült Államokban járt, maga is találkozott Darázs Árpáddal. Így emlékszik vissza Kodály: “Hallott valamilyen gyermek-előadást? Kórusokat, iskolai programokat?” “Nem hallottam ilyet, csak tavaly, amikor Darthmouthban voltam. Hazánkfia, Darázs Árpád, aki Long Islandben dolgozik, felnevelt egy mintegy 30 gyerekből álló csoportot. Darázs az általunk használt módszert alkalmazza. Ezzel bebizonyítja, hogy ez a módszer jó az amerikai gyermekeknek is. Éppen csak a gyakorlati anyagot kell az amerikai zenei kincsből, az ő népdalaikból venni, a magyar helyett.”¹⁴

Rosanne McDowell, Darázs Árpád volt egyetemi hallgatója így emlékezik: “Darázs Árpád Hangversenykórusának énekes voltam a Dél-Karolina Egyetemen 1969 és 1976 között, és abban a kivételes szerencsében volt részem, hogy karvezetést tanulhattam Daráztól. Darázs Árpád a legkiválóbb tanár volt, akivel valaha találkoztam. (...) Az egyik adomány, amit tőle kaptunk, és amit én a legtöbbször tartok: a kottaolvasás és a hallás tökéletesítése a Kodály-módszer által. Még ma is látom magam előtt, ahogy némán, kézjelekkel “énekel” egy dalt, és várja, hogy a kézjeleit utánozva válaszoljunk a megfelelő hangmagasságon és a megfelelő időben. Ha valaki nem volt jó kottaolvasó akkor, amikor elkezdett Darázs Árpádnál tanulni, addigra, mire befejezte a tanulmányait, azzá vált! (...) Úgy tekintem a Darázs mellett töltött éveimet, mint életemnek az egyik legnagyobb élményét, és ezért mindig köszönetet mondok az Úrnak.”¹⁵

Darázs Árpád zenepedagógusi munkájának elméleti betetőzése annak a tankönyvnek¹⁶ a megírása volt, amelyet az alábbiakban ismertetek. A könyv *Sight and Sound. Visual Aid to Melody and Harmony* címmel 1965-ben jelent meg a Boosey and Hawkes kiadónál. (A könyv címét így lehetne magyarra fordítani: Jel és hangzás. Vizuális segítség a dallamhoz és a harmóniához.) Darázs Árpád szerzőtársa Stephen Jay volt.

Magyarországon, különösen ének-zene tanároknak, ismerősnek tûnnek majd a tankönyvben szereplő gondolatok, módszerek. Nem véletlenül, hiszen a kodályi gondolatokat ültette át az amerikai környezetbe Darázs Árpád. A hallás utáni daltanítás, a dallami és ritmikai ismeretnyújtás, a készségfejlesztés, a többszólamúság,

¹³ Kiss Henriett: Darázs Árpád az Amerikai Egyesült Államokban. In: Jászsági Évkönyv 2005. 23-24. o.

¹⁴ Kodály Zoltán: Visszatekintés. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok. III. Közreadja: Bónis Ferenc. Zeneműkiadó, Budapest. 1989. 197. o.

¹⁵ Kiss Henriett: Darázs Árpád az Amerikai Egyesült Államokban. In: Jászsági Évkönyv 2005. 24. o.

¹⁶ Köszönöm John Bauer hegedűművésznek, a Dél-Karolina Egyetem professzor emeritus-ának, hogy elküldte nekem Darázs Árpád tankönyvének tanári kézikönyvét, és általa lehetővé tette számomra ennek a cikknek a megírását.

a jelrendszerrel történő daltanítás algoritmusai, feladatai: minden a magyar gyökerekre utal.

A tankönyvből a bevezetést és az első leckében foglaltakat ismertetem részletesebben. A második leckétől kezdődően a leckék legfontosabb momentumait emelem ki. Úgy gondolom, a bevezetés és az első lecke részletes bemutatása után elegendő rövidebben írni a továbbiakról.

ELŐSZÓ

A könyv célja a hallás és az énekhang útján a zenei készség fejlesztése. A hallás fejlesztése és középpontba helyezése egyrészt a hangszeres képzést, másrészt az intelligens és élvezetes zenehallgatást segíti elő. Lehetőség szerint fiatal korban kell elkezdni foglalkozni a hallásfejlesztéssel. A tankönyvírók célja a fiatalok zenei hallásának fejlesztése volt.

A köszönetnyilvánítások során Darázs Árpád köszönetet mond Kodály Zoltánnak, aki a kezdeti inspirációt adta ehhez a munkához. Köszönet illeti Raphael atyát is, aki az általa alapított Farmingdale-i Fiúkórus képzésében megengedte ennek a módszernek a használatát (a kórus széles körben demonstrálta a módszert). Köszönet illeti az USA több egyetemén, főiskoláján belül működő zenei tanszékek vezetőit is, akik intézményükben kipróbálták a módszert és további munkára bátorították a szerzőt.

BEVEZETÉS

A zene a hallás művészete. A legjobb eszköz a zene tanulmányozására és élvezésére a fül. A hallásképzés céljai:

- Megfelelően válogatott és fokozatosan összeállított anyagok minden egyes tanulmányi szinten

- A mozgó dó használata

- Kézjelek alkalmazása

- A ritmikai elemek szisztematikus bemutatása és megismertetése

A hallás nem más, mint észlelés és emlékezés a zenei hangzások és minták kapcsolataira. Elsődleges eszköz, mivel a zenészség összes elemét hallás útján tanulják a tanulók.

Három fázist különíthetünk el:

- A hangzás meghallása

- A hangzás észlelése

- A hangzás reprodukálása

Alapvetően a dallam alapján kell a hallást fejleszteni, mert a zene lényege a dallam. Minden más (pl.: harmónia) a dallam származéka, és csak másodlagos jelentősége van a hallásfejlesztésben.

A hangszeres tanár munkáját is megkönnyítjük hallásfejlesztő munkánkkal. A

jövő muzsikusi számára pedig az alapokat rakjuk le. Ezt a fejlesztő munkát korai gyermekkorban kell elkezdeni, nem pedig főiskolai szinten, amint az Darázs Árpád idejében nagyon gyakori eset volt.

A fejlesztő munka három eleme:

- Lapról olvasás: kottakép átváltoztatásának képessége zenei hangzásokká
- Diktálás: zenei hangzások írott szimbólumokká való átalakításának képessége
- Ritmusok: felismerés és lejegyzés

Kodály Zoltán magyarországi módszeréhez hasonlóan képzelte el Darázs Árpád az amerikai fiatalok tanítását. Kodály az angol John Curwen (1816-1880) Tonic Sol-Fa elnevezésű módszerét fejlesztette tovább, Darázs Árpád pedig ezt vette át, de az angol anyanyelvű közösség számára eszközölt némi változtatást a szolmizációs nevekben, kézjelekben, ritmusjelekben (ezekről a megfelelő helyen tesztek említést).

Ezután Darázs részletesebben írt a szolmizáció történetéről és fajtáiról. A Three Blind Mice kezdetű gyerekdal példáján mutatja be a szolmizáció különböző fajtáit.

A pentatónia nem csak Magyarországon jelentheti a kiindulópontot a zenei képzésben, hanem Amerikában is. Darázs itt a déli spirituálékat, a western dalokat és a Brit-szigetektől örökölt népzeneit hozza fel példaként.

A ritmusértékek nevében változtatásokat eszközöl a kiejtés kedvéért: a nyolcadérték magyar gyakorlónevét (“ti”) átírja és “tee”-nek írja, a negyedérték magyar gyakorlónevéből (“tá”) “tah” lesz az USA-ban.

Ezután a kézjelek bemutatása következik. A könyv bal oldalán Curwen kézjeleit láthatjuk, jobb oldalon pedig a kicsit módosított, amerikai használatra szánt kézjeleket. Az eltérések: újonnan vezet be Darázs a “tá”, a “szi” és a “fi” kézjeleit (Curwennél ezeknek a hangoknak még nem volt kézjelük.). A szerzők találták ki a nagyon gyakori módosított hangoknak ezeket a kézjeleket.

Hogyan használjuk a kézikönyvet? A diákoknak van saját tankönyvük, amiben csak annyit látnak, ami a szerzők szerint oktatás céljából éppen szükséges, többet nem. (A dalok kottái nincsenek benne a diákok könyveiben, az ütemmutatók egyszerű formában vannak kiírva, az előjegyzések helyett csak a “dó” vagy a “szó” hang helyét látja a tanuló a vonalrendszerben.)

Leckék: minden lecke elején egy dal áll, amiből kiemelik a szemléltetéshez szükséges dallami vagy ritmikai elemet. Minden lecke tartalmaz dallami és ritmikai feladatokat, olvasó gyakorlatokat, valamint diktandót. A tanári kézikönyvben a szerzők csak javaslatokat közölnek a tanításhoz. Útmutatásokról van szó: a kreatív tanár szabadon használhatja fel a tankönyvben szereplő feladatokat.

A dalok bemutatása. Énekes előadásban kell bemutatni a dalokat. A szerzők tanácsa, hogy kerüljük a zongora használatát (a lehangolódott zongora halláskárosodáshoz vezethet). Ritkán és megfelelő módszer birtokában, ha a tanár jól tud játszani, fúruylázhat vagy hegedülhet, és ezzel színesítheti az órát.

Kezdőhangok. Fontos a megfelelő hangmagasságban való éneklés. A megfelelő hangmagasság megválasztásánál számít az életkor, a tapasztalat, de a napszak is.

Kézjelek. A tanár bal kézzel kézjelez, a diákok jobb kézzel utánozzák (tükör). A szerzők ecsetelik a kézjelek előnyeit.

Ritmus bemutatása. A kétszólamú feladatok különböző formában oldhatók meg. Az osztályt például két csoportra osztjuk, vagy két tanulót választunk ki, vagy önként jelentkezőkkel dolgozunk, vagy egy diák oldja meg a feladatot: jobb kézzel a felső szólamot, bal kézzel az alsó szólamot szólaltatja meg, vagy az egyik szólam tapsolással, a másik szólam lábdobbanással szólal meg.

A szolmizációs hangok megtanítása. A leckék élén álló dalban előfordul az újonnan megtanítandó dallamhang. Dallamelvonással eljutnak az új szolmizációs hanghoz: kiemelik a motívumot a dalból, kapcsolatot keresnek az új és a korábban tanult szolmizációs hangok között, nevet adnak az új hangnak. Elhelyezik az új hangot a vonalrendszerben, kézjelezik és szolmizálják az új dallamhangot. Kézjelezéssel, szolmizálással, lejegyzéssel és diktálással gyakorolják az új hangot.

Daltanítás. Három módszer szerint lehet dalt tanítani a gyerekeknek:

- Hallás után
- Betűkottáról
- Hangjegyekről

Hallás után: a diákok utánozzák a tanár énekét. A tanár először elénekli a teljes dalt. A tanár újra elénekli az első részt, a diákok utánozzák, begyakorolják az első részt. A tanár folytatja a következő résszel. A diákok utánozzák és begyakorolják ezt a részt is. A tanár összekapcsolja az első és második részt, a gyerekek visszaéneklik a hallottakat. A tanár ugyanilyen módon folytatja a dal megtanítását. (Az "O Sailor, Come Ashore" kezdetű dalon kottapéldával mutatja be ezt a módszert.)

Betűkottáról: A "Polly Wolly Doodle" kezdetű dalon keresztül mutatják be a szerzők az algoritmust. A hangjegyről való daltanítás algoritmussorát is leírják.

ELSŐLECKE

Az óra a gyerekek számára jól ismert dal, az America the Beautiful eléneklésével kezdődik. A dallam "szó-mi" hangpárral indul. (Ezt a két szolmizációs hangot kell elsőként megtanulniuk a gyerekeknek, ezért került ez a dal az első lecke élére). A kézikönyv közli a kottapéldát is. A következőkben, a dal eléneklése után, az osztály az első négy hangot dúdolja, majd meghatározzák, hogy egy-egy ismételt magasabb és mélyebb hang szerepel a részletben. Megjegyzik, hogy más dal is kezdődik ilyen hangokkal, például: The Army Goes Rolling Along és a Camptown Races. (Ezeknek a daloknak a kottapéldái szerepelnek a tanári kézikönyvben.) A lecke elején található dalt akár ki is lehet cserélni ezekre a dalokra, hiszen a célnak ezek is megfelelnek.

A következőkben egy új dal, a What's Your Name kezdetű dalt kell megtanítani a tanulóknak. A dal kottája szerepel a tanári kézikönyvben is, és a tanulók tankönyvében is. A daltanítás algoritmus:

1) A tanár felhívja a diákok figyelmét a dallam emelkedésére és süllyedésére. Az első három hang ("szó-mi-szó") elég az illusztrálásra.

2) Ez a dallamfordulat könnyen megjegyezhető. Sok dal kezdődik így, pl.: America the Beautiful, de a What's Your Name kezdetű dallam is ebből a két hangból építkezik.

3) Megtanítja, hogy a magasabb hangot "szó"-nak, az a mélyebb hangot "mi"-nek nevezzük. Az újabb éneklés során a tanulók szolmizálva éneklik a részletet.

4) A dallamot ezután szolmizálják és kézjelezik.

5) A tanulók a What's Your Name kezdetű dalt éneklik és kézjeleznek.

6) További dalokat sorolnak fel, amik szintén ezzel a hangpárral kezdődnek: Come Thou Almighty King, Where Is My Little Dog Gone, The Army Goes Rolling Along.

Olvasógyakorlatok következnek a "szó-mi" hangpár begyakorlására. A példák a tanulók tankönyvében is szerepelnek. A diákok betűkotta alapján szolmizálják és kézjelezik a rövid motívumokat.

A ritmussal való ismerkedés elején a ritmust, mint zenei szívverést aposztrofálják a szerzők.

Új dalt hoz a tankönyv: Say Your Name. A dal szövege: Say your name again, My name is Peter Pan. Magyarul: Mondd meg újra a nevedet. Az én nevem Peter Pan. A dal a legegyszerűbb magyar gyermekdalokra emlékeztet, "szó" és "mi" hangokon mozog a dallam. A dallam második részében be lehet helyettesíteni a nevet, mindenki a sajátját mondja, amikor öt kérdezték. A tanár mindig más gyerekek mutat éneklés közben, akik a Peter Pan név helyére a saját nevüket helyettesítik be. Másképpen is elő lehet adni a dalt: daléneklés közben a gyermek egy másik fiúra vagy lányra mutat a 'your' szónál. Amikor a gyerek befejezte a dal éneklését, az a tanuló énekel el a teljes dalt, akire a társa mutatott. Majd így tovább.

A tankönyv írói visszatérnek a ritmushoz.

1) Az első lecke ritmusértékei a negyed és a nyolcadpár. Cél, hogy a tanuló megérezze a mozgást, a lüktetést a zenében. Ezért van az, hogy nem a nagyobb ritmusértékekkel kezdik az ismerkedést. A negyedhangok mögött a magyarázat szerint „sétáló”, a nyolcadok mögött „szaladó érzés” van. Különböző példákkal próbálják meg szemléltetni a két hangérték közti különbséget: a kézikönyv rajzain látható kis inga kettőt üt, amíg a nagy óra ugyanannyi idő alatt csak egyet. Másik példa: a kicsi gyerek kettőt lép, míg a felnőtt, a tanár csak egyet. Az osztállyal gyakorlásként először négy sétáló lépést, majd nyolc szaladó lépést tesznek meg. Ezután ketté lehet bontani az osztályt: az egyikcsoport "lép", a másik "szalad":

2) A tanulók a hallás után tanult dalt éneklik és éneklés közben minden egyes hangra lépnek egyet. Az osztály most "sétál", csak négy lépést tesznek meg, miközben két ütemet énekelnek. A sétálás a negyedekkel azonos. Egy diák a táblán rögzíti, hogy hol vannak azok a helyek a dalban, amikor egybeesik a lépés a dallammal. Az osztály lalázva éneklő a dalt. Az osztállyal közösen meghatározzák, hogy hányat laláztak az első lépésnél, a másodiknál, harmadiknál, illetve a negyediknél.

3) A sétáló hangokat "tá"-nak mondjuk, a szaladó hangokat "ti-ti"-nek. (A bevezetőben szoltam arról, hogy Darázs a kiejtés hozzávetőleges megtartása

érdekében angolosította a ritmusértékek gyakorlónevét. Így a “tá”-ból “tah”, a ti-ből “tee” lett.) A Say Your Name Again dal ritmusa: “tá tá ti-ti tá, tá ti-ti ti-ti tá”.

A szerzők megtanítják az új ritmusértékek írását. A “tá” értékeket egyenes vonallal írjuk, a “ti-ti”-ket ívvel összekötjük. (Darázs ismét eltér egy kicsit az általunk megszokott írásmódtól. A nyolcadpárokat kifejezetten félkörívben köti össze.) Bemutatják a szabályos kottázást is: a szárahhoz odaillesztik a hangjegyek fejét is. Figyelmet fordítanak arra is, hogy hogyan tudják egy mozdulattal leírni a ritmusjeleket a tanulók.

Ritmusdiktálás következik. Eltapsolják a “tá tá ti-ti tá” ritmusképletet.

1) A tanulók (az egész osztály, vagy önként jelentkezők) a ritmusképletet emlékezetből tapsolják.

2) Valaki ritmusnévvel elolvassa a ritmust.

3) Az egész osztály olvassa a ritmust.

4) Az osztály lejegyzí a ritmust a tankönyvébe.

5) Az előző ritmushoz hasonló ritmusképletek használata negyed- és nyolcadértékekkel. Négy példát hoz a tankönyv.

6) A gyerekek által kitalált variációk még élvezetesebbé tehetik a ritmusdiktálást. Például: egy diák tapsolja a ritmust, az egész osztály visszaolvassa a megfejtett ritmust.

Ritmusgyakorlatok következnek. Négy, viszonylag hosszú ritmusgyakorlatot hoz a kézikönyv és a tankönyv. A diákok tapsolják és olvassák ezeket a példákat. A példákban azt is bejelölik, hogy hol vehetnek levegőt a gyerekek.

Még nehezebb ritmikai feladatok következnek. A példák nincsenek benne a gyerekek tankönyvében, ezeket fel írni a táblára.

1) Egyszerű kétszólamú ritmusgyakorlat, amelyben a felső szólamot tapsolni kell, az alsó szólamnál pedig sétálni kell (az alsó szólam végig negyedekből áll).

2) Variálják az előadásmódot: az összes negyedeket olvasni kell, a nyolcadokat tapsolják.

3) A negyedeket kell kilépní, a nyolcadot tapsolni.

4) A tanulók bal kézzel ütík a negyedeket, a nyolcadokat jobb kézzel, ceruzával kopogják.

A következőkben ismét a dallamra fókuszálnak a szerzők. Először a kézjelekkel foglalkoznak.

1) A tanár egyszerű dallamokat épít fel a kézjeleivel. Az osztály éneklés közben utánozza őt.

2) Egy tanuló kézjeleket mutat az osztálynak. Az osztály többi tagja utánozza a kézjeleket és szolmizálva éneklí a dallamot.

3) A tanár kézjelek nélkül szolmizálva énekel. A tanulók kézjelekkel együtt éneklík vissza a dallamot.

Szolmizálás.

1) Először meg kell állapítani a hangmagasságot. A tanár egy szolmizációs hangot mutat a táblán. Az osztály fele csak akkor énekel, amikor a “szó” hangra mutat, a másik fele pedig akkor, amikor a “mi” hangra.

2) Két részre osztjuk az osztályt. Mutatjuk a kézjeleket: az egyik csoport a kérdést éneкли, a másik a választ.

Hallásfejlesztés.

1) A tanár egy szolmizációs hangra mutat a táblán. Úgy kell felírni a hangokat a táblára, hogy látszódjon, a “szó” hang a magasabb hang. Dallammotívumokat kell mutatni. A tanulók látják ezeket a motívumokat, memorizálják, majd kézjelekkel visszaénekelik.

2) A tanár két, három, vagy négy kézjelet mutat az osztálynak. A tanulók megnézik, memorizálják, majd elszolmizálják ezeket a mintákat.

3) A tanár két, három, vagy négy dallammintát játszik vagy dúdol. Megkérhetünk egy önként jelentkező tanulót, hogy énekelje vissza a dallamot szolmizálva és kézjelekkel.

Élő zongora: egy tanulót, vagy egy kis csoportot kiválasztunk. Mindenki egy szolmizációs hangot képvisel. A tanár kitalál egy dallamot és az egyénekre, vagy a csoportra mutat, aki(k) megszólaltatja(k) a saját hangot.

Diktálás. Különböző színű ceruzákat vagy krétákat lehet különböző szolmizációs hangok jelképezésére használni. Például: a “szó” hang piros, a “mi” hang kék színű ceruza.

MÁSODIK LECKE

A lecke élén a Humility kezdetű dal áll. Ezt a dalt kell megtanulniuk a gyerekeknek. A dalon a “lá” hangot akarják tudatosítani a szerzők. A ritmus terén a negyed szünettel, az ütemvonallal, az ütem fogalmával és a kettes ütemmel ismerkednek meg a gyerekek ebben a leckében. A kettes ütem vezénylésének tanulását összekapcsolják a lecke elején álló dallal, a Humilty-vel. Az új tananyagokhoz (dallam és ritmus) az előző leckében ismertetett olvasógyakorlatokhoz, ritmusgyakorlatokhoz hasonló gyakorló feladatok tartoznak.

HARMADIK LECKE

A lecke elején az USA himnusza, a Star Spangled Banner áll. A “dó” hangot tudatosítják a szerzők ezzel a dallammal. Új dalt is tanulnak a gyerekek (Jack Be Nimble). Ettől a lektétől kezdve áttérnek a szerzők a nyolcadpár hagyományos írásmódjára, ahol már nem gömbölyödő ívekkel kötik össze a két hangot, hanem, ahogy mi is írjuk, szögletesen. A gyerekek megismerkednek a vonalrendszer fogalmával. Először csak három vonalat használnak. Elhelyezik az eddig megismert

hangokat a háromvonalas vonalrendszerben. Megtanulnak tájékozódni a vonalrendszerben (vonal-vonalköz logikai rendszere). Ebben a leckében is szerepelnek a tanultakat elmélyítő olvasógyakorlatok és ritmusgyakorlatok.

NEGYEDIK LECKE

Ebben a leckében a “ré” hanggal ismerkednek meg a gyerekek a The Camptown Races kezdetű dalon. A leckében szereplő másik dal a “Coral” (O Sailor, Come Ashore), amelyet utószolmizálásra javasolnak felhasználni a szerzők. Az előző leckében megismert vonalrendszert kiegészítik, és most már a teljes, ötvonalas rendszert használják a gyerekek. Új ritmusértékkel is megismerkednek a tanulók. A Brother John kezdetű dalból ritmuselvonással jutnak el a félérték megtanulásáig. Ebben a leckében is találunk olvasógyakorlatokat és ritmusgyakorlatokat.

ÖTÖDIK LECKE

A lecke elején az eddig tanult hangok kézjeleit ismétlik át. Ezután a többszólamú éneklés bevezetése következik. Ritmus osztinátókkal és ritmuskánonokkal foglalkoznak a gyerekek. Ismét előkerül a notáció kérdésköre. Megtanulják a gyerekek, hogy egy hangnak feje és szára van, valamint azt, hogy vannak vonalon elhelyezkedő hangok és vonalközben található hangok. Megtanulják a gyerekek a helyes kottairást is: mikor kell lefelé, és mikor kell felfelé húzni egy hang szárát. Ebben a leckében inkább a felsorolt elméleti ismeretek dominálnak, így egyéb gyakorlatok nem igazán kerültek ebbe a fejezetbe.

HATODIK LECKE

Az új dal a Who Has Seen The Wind. Ezen a dalon az “alsó lá” hangot fogják megtanulni a gyerekek. A ritmusértékek közül újonnan az egyedülálló/magányos nyolcaddal és szünetével ismerkednek meg a tanulók. Továbbra is gyakorolják a ritmosztinátót és a rimuskánonot. Az új hangot, az “alsó lá”-t elhelyezik a vonalrendszerben. A lecke végén lapról olvasásra találunk egyszerű feladatokat. A leckét itt is különböző gyakorló feladatok teszik teljessé.

HETEDIK LECKE

A lecke központi anyaga a pentatóniával való megismerkedés. Ritmus terén a hármas ütem jelent újdonságot. A Lovely Evening kezdetű dalon ismerik meg a gyerekek az új ütemfajtaát. A hármas ütem vezényletét is megtanulják. Néhány alapvető zenei szakkifejezéssel is megismerkednek a tanulók: piano, forte, crescendo (és jele), decrescendo (és jele). Egyszerű gyakorlatok is kötődnek az újonnan tanult fogalmakhoz.

NYOLCADIK LECKE

Az Old Folks at Home kezdetű dalon a “felső dó” hangot tanulják meg a gyerekek. Külön foglalkoznak a dó-pentaton skálával. Az új hangot elhelyezik a

vonalszerben is. A ritmusgyakorlatoknál újdonságot jelent, hogy már háromszólamú ritmusgyakorlatokkal is foglalkoznak az órán. Zeneelméletből a dúr hármashangzattal bővítik a gyerekek az ismereteiket. A zenei szakkifejezések közül a mezzo szó jelentésével és a hozzá kapcsolódó fogalmakkal (mezzopiano, mezzoforte) ismerkednek meg. (A piano és a forte jelentését az előző leckéből már ismerik a tanulók.) A lapról olvasásra szánt feladatokat az eddig tanult dinamikai jelekkel egészítik ki a kottapéldákban.

KILENCEDIK LECKE

A Li'l Liza kezdetű dalon az "alsó lá" és "alsó szó" hangokat emelik ki, valamint a szinkópát mutatják be a gyerekeknek. A lecke a szokásosnál kevesebb új anyagot tartalmaz, de a szokásosnál több benne a gyakorló feladat.

TIZEDIK LECKE

A Four in a Boat kezdetű dalon a dó-akkordot és a lá-akkordot tanulják meg a gyerekek. Ebben a leckében megismerkednek továbbá a "felső ré" és a "felső mi" hangokkal. Két, illetve három szólamban énekelnek már a tanulók. Erre a leckére is inkább a kevesebb új ismeret, és több gyakorlás a jellemző.

TIZENEGYEDIK LECKE

Az új dalon (Colorado Trail) a négyes ütemet tanulják meg a gyerekek. A vezénylés megtanulása is szerepel a feladatok között. Új hangértékként az egész értéket tanítják meg a szerzők. Nagy táblázatban foglalják össze a ritmusértékeket és szüneteiket az egész értéktől kezdve a nyolcadértékekig. A leckét gyakorló feladatok egészítik ki.

TIZENKETTEDIK LECKE

Az újonnan megtanulandó dal a Pretty Saro. Ezután pentaton skálákat szerkesztenek a gyerekek (lá-, dó-, ré-, mi-, szó-pentaton skálákat először fel, majd le). Ritmikai ismereteiket a felütés fogalmával egészítik ki a tanulók. Néhány gyakorló feladat ebben a leckében is található.

„UTÓSZÓ”

A szerzők úgy gondolták, hogy a 12. lecke befejezésével elérhetőek a Jel és hangzás céljai. A zene különböző elemeivel, ezen belül is különösen a pentaton skálával, és a dúr-moll rendszer alapjával foglalkoztak a tanulók. A következő könyv leckéiben a dúr és a moll hangnemek, a hallás és a kottázás fejlesztése, a módosított hangok és a moduláció lesznek a hangsúlyos témakörök. Több lesz a többszólamú éneklés az új könyvben, hiszen a jó intonáció ezzel fejlődik a legjobban. A következő kötetben is az itt elsőben ismertetett koncepciót követik majd a szerzők: a fő cél a hallás fejlesztése lesz.¹⁷

¹⁷ A szerzők, amint az utószóból kiderül, tervezték a tankönyv második kötetét, de az valószínűleg nem készült el. Eddigi kutatásaim során nem talákoztam semmilyen adattal, amely erre a második kötetre vonatkozott volna. John Bauer professzor úr, valamint Sharon L. McElveen, Darázs Árpád volt hallgatója sem emlékszik, hogy lett volna folytatása annak a kötetnek

Szilágyiné Hodossy Zsuzsanna:

IDEGEN NYELVET TANÍTÓ PEDAGÓGUSOK KÉPZÉSÉRŐL

1. Korai idegennyelv-oktatás a magyar közoktatásban

Az ötvenes évektől a technika, a tudományok fejlődésének köszönhetően világszerte előtérbe került az idegen nyelvek és a természettudományok oktatásának kérdése a közoktatásban. Az idegennyelv-tudás a nemzetközi kommunikáció, a megértésre és megértettségre való törekvés, a kulturális orientáció, az internacionális analfabétizmus megszüntetésének eszköze lett.

A magyarországi kisgyermekkorai idegennyelv-oktatási kísérletek a külföldi kezdeményezésektől kaptak indítást.

Amerikában az elemi iskolában bevezették az addig nem is tanított idegen nyelvek oktatását. Az iskolákat nyelvi laboratóriumokkal szerelték fel az audio-lingvális módszernek megfelelően. A nyelvtanulás a globális egymásértés egyik fontos eszközeként kapott szerepet.

A Szovjetunióban 1948-tól működtek idegen nyelvű iskolák, számuk az ötvenes években megsokszorozódott. Ezekben az iskolákban 2. osztálytól kezdődött a nyelvtanítás, magas óraszámú tanulták a nyelvet, és bizonyos tantárgyakat idegen nyelven tanítottak. A nyelvi órákon 2 és néha 3 csoportban dolgoztak. Az iskolába felvételi vizsga alapján lehetett bekerülni, iskolaorvosok is megvizsgálták a gyerekeket, hogy fizikailag is bírják a többletterhelést. (Tálas. 1967. p. 11.)

Az UNESCO programjain keresztül Magyarországra is eljutottak az idegennyelv-oktatás világméretű reformjának hírei. 1953-ban Magyarország, bár 1948-óta tagja volt, nem vett részt ezen a konferencián. Párizsban az élőnyelvek tanításának és a nemzetközi egymásértés összefüggéseinek kérdéseiről tartottak konferenciát. (UNESCO. 1953.)

Az 1962-ben, Hamburgban megrendezett UNESCO konferencia a kisgyermekkorai idegennyelv-oktatás tudományos és gyakorlati kérdéseit választotta témájául. Ezen a konferencián megállapították, hogy a második nyelv tanítása elkezdődhet akár az óvodában is, megfogalmazták a második nyelv korábbi bevezetésének indokait, beszámoltak a kísérletekről és azok tapasztalatairól, irányelveket adtak ki a további kutatásokhoz. (Stern. 1963.)

Magyarországon az alkalmazott nyelvészeti kutatások egyik kiemelt témája lett a kisgyermekkorai idegennyelv-oktatás (Lengyel. 1996). Az ötvenes évektől először

Szilágyiné Hodossy Zsuzsanna:

IDEGEN NYELVET TANÍTÓ PEDAGÓGUSOK KÉPZÉSÉRŐL

1. Korai idegennyelv-oktatás a magyar közoktatásban

Az ötvenes évektől a technika, a tudományok fejlődésének köszönhetően világszerte előtérbe került az idegen nyelvek és a természettudományok oktatásának kérdése a közoktatásban. Az idegennyelv-tudás a nemzetközi kommunikáció, a megértésre és megértettségre való törekvés, a kulturális orientáció, az internacionális analfabétizmus megszüntetésének eszköze lett.

A magyarországi kisgyermekkorai idegennyelv-oktatási kísérletek a külföldi kezdeményezésektől kaptak indítást.

Amerikában az elemi iskolában bevezették az addig nem is tanított idegen nyelvek oktatását. Az iskolákat nyelvi laboratóriumokkal szerelték fel az audio-lingvális módszernek megfelelően. A nyelvtanulás a globális egymásértés egyik fontos eszközeként kapott szerepet.

A Szovjetunióban 1948-tól működtek idegen nyelvű iskolák, számuk az ötvenes években megsokszorozódott. Ezekben az iskolákban 2. osztálytól kezdődött a nyelvtanítás, magas óraszámú tanulták a nyelvet, és bizonyos tantárgyakat idegen nyelven tanítottak. A nyelvi órákon 2 és néha 3 csoportban dolgoztak. Az iskolába felvételi vizsga alapján lehetett bekerülni, iskolaorvosok is megvizsgálták a gyerekeket, hogy fizikailag is bírják a többletterhelést. (Tálas. 1967. p. 11.)

Az UNESCO programjain keresztül Magyarországra is eljutottak az idegennyelv-oktatás világméretű reformjának hírei. 1953-ban Magyarország, bár 1948-óta tagja volt, nem vett részt ezen a konferencián. Párizsban az élőnyelvek tanításának és a nemzetközi egymásértés összefüggéseinek kérdéseiről tartottak konferenciát. (UNESCO. 1953.)

Az 1962-ben, Hamburgban megrendezett UNESCO konferencia a kisgyermekkorai idegennyelv-oktatás tudományos és gyakorlati kérdéseit választotta témájául. Ezen a konferencián megállapították, hogy a második nyelv tanítása elkezdődhet akár az óvodában is, megfogalmazták a második nyelv korábbi bevezetésének indokait, beszámoltak a kísérletekről és azok tapasztalatairól, irányelveket adtak ki a további kutatásokhoz. (Stern. 1963.)

Magyarországon az alkalmazott nyelvészeti kutatások egyik kiemelt témája lett a kisgyermekkorai idegennyelv-oktatás (Lengyel. 1996). Az ötvenes évektől először

az óvodákban, majd az általános iskola alsó tagozatán indítottak kísérleti jelleggel idegen nyelvi csoportokat. Az általános iskola alsó tagozatán kétféle megközelítésből indultak kísérletek. Egyrészt 3. osztálytól kezdték tanítani az idegen nyelvet, másrészt első osztálytól, amelyekkel az óvodai nyelvtanfolyamok folytatását kívánták megoldani.

Ezeknek a kísérleteknek a kisgyermekkorú idegennyelv-oktatás nyelvészeti, pszicholingvisztikai, módszertani kérdéseinek és tananyagának a kidolgozása volt a célja. A gyakorló pedagógusok és a kutatók összefogásával végzett kísérletek és azok eredményeinek a feldolgozása, beépítése az oktatási gyakorlatba, a magyar idegennyelv-oktatás történetének egyik legjelentősebb időszaka volt.

Tálasai Istvánné, a Művelődési Minisztérium főelőadója a Köznevelésben adott tájékoztatót *az idegen nyelvek tanításának távlatairól*. (Tálasai. 1962. p. 328.) Javaslatot tettek a 12 évfolyamos tervezés keretében a nyelveket intenzívebben tanító általános és középiskolák együttműködésére. Az idegen nyelvi osztályokban az első idegen nyelvet 3. osztálytól javasolták kezdeni az életkori sajátosságoknak megfelelő módszerekkel, szóbeli kezdéssel. Ezeknek az idegen nyelvi osztályoknak olyan gyakorlati nyelvtudás elsajátítása volt a célja, melynek segítségével a középiskolában az egyes tantárgyakat idegen nyelven tudnák tanulni a tanulók, és az idegen nyelvet *az ismeretszerzés eszköze is lehessen*. Hírt adott a tájékoztató arról is, hogy *az idegen nyelvi iskolák létesítése kérdésében az elvi döntés a Művelődési Minisztériumban megtörtént*. A tartalmi, módszertani, és szervezési kérdésekkel az Alsófokú és a Középfokú Főosztály foglalkozott. A kísérleteket az 1962/63. tanévben indították. (p.230.)

A tagozatos osztályok indításával párhuzamosan 3. osztálytól tették lehetővé az addig ötödik osztálytól kezdődő második idegen nyelv tanfolyami keretben való tanulását is. (Tálasai. 1967. p. 97.)

1962/63. tanévben Budapesten és szerte az országban több speciális idegen nyelvi osztály indult kísérleti jelleggel az általános iskola 3. osztályától. Ezekben az idegen nyelvi osztályokban angol, francia, német, olasz, orosz és spanyol nyelvet lehetett tanítani-tanulni, melyhez a minisztérium adta ki a kísérleti programot. A kezdeti időszakban 3. osztályban a gyerekek csak a nyomtatott nagybetűkkel ismerkedtek meg, egyébként a tanulás szóbeli tevékenységre, életszerű, gyermek közeli szituációkra, játékokra, játékos elemekre épült. Az adott idegen nyelv megkedveltetése, az artikulációs bázis kialakítása volt a cél.

Virág Sándorné az első kísérleti év körülményeiről és tapasztalatairól számolt be az INYT-ben. Arra is utalt, hogy a 3. osztálytól induló kísérletet az 5. osztálytól induló *orosz tagozatú osztályok szép eredményeit látva* kezdeményezték. *A szülők szívesen íratják gyermekeiket nyelvi tagozatú osztályba, mert így a gyermek rendszer órarendjén belül, s nem utolsósorban díjmentesen tanul meg egy nyelvet*. (Virág. 1963. p. 33.)

A kísérletet nem válogatott gyerekekkel, hanem egy kijelölt osztályban folytatták. A tanulást tankönyv hiányában a természetes módszerrel kezdték, a tanuló iskolai környezetéből adódó természetes beszédhelyzeteket tanulták, megelőzve a szóbeli kezdő szakasz bevezetését. Tankönyvként a jugoszláv 5. osztályos tankönyvet használták a továbbiakban. A színes tevékenykedtető tankönyvvel a kisiskolások tanításában eredményesen használható játékos tevékenységek folytatását stimulálták. Az egy bemutató tanításhoz kapcsolódó beszámolójában az eltelt egy év nagyon pozitív eredményeit ismerteti a szerző. (p. 35.)

Horgosi Ödön jászberényi tanítóképző intézeti tanár, tantárgypedagógus volt az 1965/66. tanévben induló jászberényi kísérlet vezetője. Seprődi László - Suara Róbert gyermekek számára írt képes orosz nyelvkönyve alapján tanítottak, de a tevékenykedtető, játékos módszerekre épülő kísérlethez sok kiegészítő tananyag készült. (Horgosi. 1967.)

A kísérleti program alapján készült el a kisgyermekkorú orosznyelv-oktatás első módszertana a tanító szakos hallgatók számára. (Horgosi. 1972.)

Magyarországon, az óvodákban angol-, francia-, német- és orosznyelv-oktatási kísérletek folytak Pécsen, Ajkán, Csepelen, Debrecenben, Hajdúböszörményben, Békéscsabán, Salgótarjánban és más városokban. Érdekessége a kísérleteknek, hogy társadalmi szervezetek is szerepeltek a kezdeményezők között, a TIT például, vagy egy-egy vállalat (a Csepel Művek).

A Művelődési Minisztérium gondozásában, 1965-ben jelent meg egy stencilezett tananyag a 3 osztálytól induló idegen nyelvi osztályok számára. Ezzel a minisztérium ezt a programot vette pártfogásába az óvodától kezdődő programokkal szemben, a 8 éves kortól kezdődő idegennyelv-oktatás mellett foglaltak állást. A 1965/66. tanévtől a megjelent tananyag szerint dolgoztak az általános iskolai idegen nyelvi osztályok (Az általános iskolai idegen nyelvi osztályok tananyaga. 1965.)

1966-ban adták ki a szakosított tanterű idegen nyelvi osztályok szervezéséről szóló utasítást. (106/1966.(M. K. 2.) MM sz. utasítás)

Elmondhatjuk, hogy az 1945 utáni időszakban az első reformpedagógiai kísérletek egyike, amely az általános iskolai korai idegennyelv-oktatásról szólt, sikeresen zárult. A másik, az óvodától kezdődő longitudinális idegennyelv-oktatás kísérlete, máig része az alternatív iskolai programoknak, az oktatási gyakorlatnak, és a közoktatás megoldásra váró kérdése maradt.

A művelődésügyi miniszter 106/1966.(M. K. 2.) MM sz. utasítása közölte a tudnivalókat a szakosított tantervű általános iskolai osztályok szervezéséről és működéséről.

1967-ben jelent meg a művelődésügyi miniszter 118/1967. (M. K. 11.) MM sz. utasításával az általános iskola szakosított tantervű idegen nyelvi osztályainak a tanterve és óraterve, amit az 1968/69. tanévtől fokozatosan vezettek be. (Tanterv és utasítás 1967.)

1973-ban a kisiskoláskori orosznyelv-tanulás általánossá vált a 4. osztályos kezdéssel.

1995-ben a NAT visszalépést jelent ugyan a korai nyelvtanításban, az idegen nyelveket 5. osztálytól javasolták tanítani, de a korai idegennyelv-oktatás a helyi tantervekben előkelő helyet kapott.

Az európai elvárásoknak, a társadalom, a szülők, a tanulók igényeinek megfelelően a kerettanterv már ismét a negyedik évfolyamtól írja elő az idegen nyelvek oktatását alapfokon. (Az alapfokú nevelés-oktatás kerettantervei. 2000.)

2. A gyermeket idegen nyelvre tanító pedagógusok képzése, tanítóképzés

A korai nyelvoktatási kísérletekben a kezdetektől részt vettek felsőoktatási szakemberek is. A tanítóképző intézetek, majd főiskolák, Horgosi Ödön Jászberényi oktató kezdeményezésére, fokozatosan dolgozták ki a gyermekek tanítására felkészítő programjaikat.

Horgosi Ödön, a Jászberényi Tanítóképző intézet tanára 1971-ben indított kísérletet munkatársaival (Szalóky Terézia, Kasnya Sándorné, Szilágyiné Hodossy Zsuzsanna, Rigó Lehelné) a gyermekeket idegen nyelvre tanító pedagógusok képzésére.

Kezdetben a speciálkollégiumi (1971), majd a szakkollégiumi képzés keretében (1974. évi 13. trv. 1045/1974 Mth.) az orosz nyelv alsó tagozatos osztályokban való oktatására készítették fel a tanítókat.

1987-től a szakkollégiumi képzést kiterjesztették az angol, a német majd a francia nyelvre is. A nyelvi felkészítés mellett gyermekirodalmat, irodalmat, országismeretet, módszertant, drámapedagógiát tanultak a hallgatók, és nagy hangsúlyt kapott a gyakorlati felkészítésük is. (Szilágyiné. 2006.)

A tanítószak alapos felkészítést adott a kisgyermekkel való foglalkozásra, az idegen nyelv tanítására specializálódott tanító így rendelkezik azokkal a kompetenciákkal, amelyek a korai életkorban való tanításhoz szükségesek, de a tanítószak magas óraszámja miatt a szakmai képzésre kevés időt lehetett szánni.

Ezért került kidolgozásra a tanítószak nagy szakmai összefogásával az általános iskolai idegennyelv-oktató-tanító szakpár. 1990-ben történt meg a szak alapítása (53/1990./III. 21./Mtr.41.890/90 MKM). Ez a képzési forma a tanítószak mellett a képzésre fordítható óraszámok emelése után minden szempontból jól képzett tanítókat bocsátott ki a kisiskolások idegennyelv-oktatására. Valamennyi tanítóképző karon akkreditálták is a képzéseket, de indításukat nem engedélyezték.

Az egyre sokrétűbb korai idegennyelv-oktatásra, a tanító-nyelvoktató szakpár beszüntetése után, az 1995/96. tanévtől a műveltségi területi képzés keretében folyik a tanítók felkészítése (158/1994/XI.17./Korm.r. 44/96 K.szerz).

Ez a képzési forma a képzésre fordítható idő drasztikus csökkenése miatt visszalépést jelent az akkreditáció ellenére megszüntetett tanító-nyelvoktató szakkal

szemben. Kétségkívül gazdagítja a tanító szakos pedagógusok idegen nyelvi tudását, műveltségét, tanítási képességeit, de a tanító szakon belül, kevés idő jut a korai idegennyelv-tanítás, -tanulás minden szakmai feladatára, a két tanítási nyelvű tanításra való felkészítésre.

3. A korai idegennyelv-oktatás és a nyelvet tanító pedagógus jövője

Az Európai Unió irányelveit az oktatásról és a képzésről a Fehér könyv tartalmazza. A NEGYEDIK ÁLTALÁNOS CÉLKITŰZÉS arról szól, hogy BESZÉLJEN MINÉL TÖBB EMBER HÁROM KÖZÖSSÉGI NYELVET, és hivatkozik az Oktatási Miniszterek Tanácsának 1995. március 31-i döntésére, melynek értelmében mindenki számára lehetővé kell tenni, hogy az anyanyelvén kívül legalább két közösségi nyelven tudjon kommunikálni. Az Európai Unió irányelvei szerint valamennyi európai állampolgárnak joga van hozzájutni idegennyelv-tudáshoz, és támogatásra javasol minden kezdeményezést, amely lehetővé teszi az élő nyelvek elsajátítását az iskolában.

Ennek alapján a célkitűzések az idegennyelv-oktatás fontos körülményeire tesznek javaslatot. Kezdődjön az idegen nyelv tanulása már az iskoláskort megelőző időszakban. Az általános iskolában az idegennyelv-oktatásnak szisztematikusnak kell lennie, mert a második idegen nyelvet a középiskola első osztályában el kell kezdeni, és ajánlatos lenne a középiskolában néhány tantárgyat idegen nyelven oktatni (Fehér könyv az oktatásról és képzésről. 1995. p.55)

Az idegennyelv-oktatás számára megfogalmazott európai irányelvek, bár nem köteleznek, Magyarország jövője szempontjából is létkérdéssé váltak. Az Európai Unióhoz való csatlakozás realitása sürgető megoldásra váró problémává tette az idegen nyelvi kommunikáció-kompetencia megszerzésének biztosítását, amelyhez a tanulók gyermekkorban teszik meg az első döntő lépést a magyar közoktatásban.

Az Európa Tanács Közoktatási Bizottsága Közös európai Referenciakeret szerint: a gyermekek nyelvtanításának, nyelvi fejlesztésének kiemelt szerepe van a többnyelvűségi kompetencia alapozásában, az interkulturális nevelésben (Közös európai Referenciakeret, 2002).

A gyermek számára az idegennyelv-tanulás a saját nyelvi és kulturális identitása megerősítésének, a nyelvi és kulturális pluralitás felfedezésének, az alapvető nyelvi komponens kezdeti megalapozásának, az alapvető szóbeli interakció fejlesztésének az ideje, döntő lépés a többnyelvűség felé.

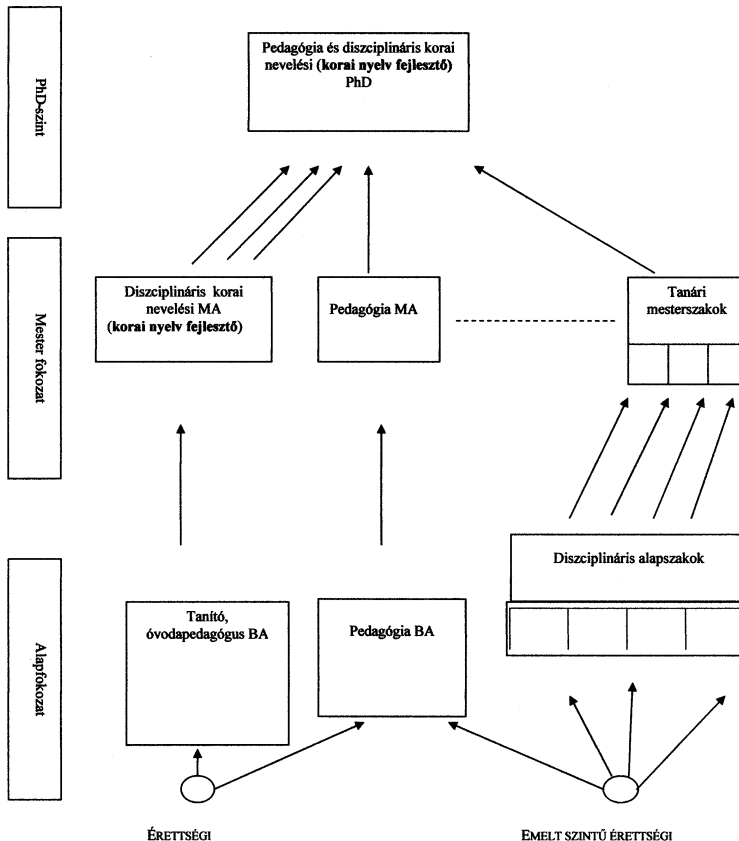
Az anyanyelvi és idegen nyelvi kommunikációs kompetencia - plurilingvális és plurikulturális megközelítése, nem nyelvenként elkülönülő kommunikációs, hanem többnyelvűségi és plurikulturális kompetencia, a rendelkezésre álló nyelvi repertoár egésze.

A beszélő:

- társadalmi szereplő, aki különböző nyelveket ismer és különböző kultúrákban otthonos;
- képes nyelviileg helyesen kommunikálni és kulturálisan helyesen cselekedni;
- nyelvtudása azt is jelenti, hogy már sokat tud más nyelvekről is (Közös európai Referenciakeret, 2002).

A többnyelvűségi megközelítés változásokat indikál a nyelvet tanító pedagógusok felkészítésében is. Jászberényben, a tanítóképző karok konzorciumi háttérével, készül a korai nyelvi fejlesztő MA fokozat programja tanítók és óvodapedagógusok számára.

A tervezett korai nyelvfejlesztő a három szintű felsőoktatási rendszerben

A képzési cél olyan óvodapedagógusok és tanítók, leendő doktoranduszok képzése MA-fokozaton, akik az interdiszciplináris, plurilingvális, interkulturális korai nyelvfejlesztés területén rendelkeznek megfelelő nyelvi, nyelvpedagógiai és pedagógiai kompetenciákkal;

a korai életkor számára olyan óvodapedagógusokat és tanítókat képezni, akik képesek a nyelvi és kulturális sokszínűség innovatív megközelítésére az egész életen át tartó tanulás alapoó szintjén: a közoktatás korai szakaszában;

olyan pedagógusok felkészítése, akik képesek a korai életkorhoz illeszkedő tanulmányaik folytatására PhD-fokozaton, majd a tanítókat és óvodapedagógusokat képző felsőoktatási intézményekben oktatóként tevékenykedni.

Irodalom:

Fehér könyv az oktatásról és képzésről. (1995.) www.sulinet.hu/iskola/feher-konyv.doc pp.1-73.

Horgosi Ödön (1967) Játékos nyelvtanulás az általános iskola 3-4. osztályában. INYT.6.sz.191-193.

Horgosi Ödön (1972): Az alsó tagozati orosznyelv-oktatás módszertana. Tankönyvkiadó. Budapest.

Lengyel Zsolt. (1996.): Múltban gyökerező jelen. A magyarországi alkalmazott nyelvészet a kilencvenes években. Modern Nyelvoktatás. II. évf. 3. sz. szept. p. 17.

Stern, H.H. (1963.) Les langues étrang?res dans l'enseignement primaire. Rapport d'une conférence internationale d'experts du 9 au 14 avril 1962 Hamburg.

Szilágyiné Hodossy Zsuzsanna (2006). Általános iskolai idegennyelv-oktatás: történet, elemzés (1945-1995). Eötvös József Kiadó. Budapest. p. 193.

Tálas Istvánné.(1962.) Az idegen nyelvek tanításának új távlatai. Köznevelés. 11. sz. pp. 328-329.

UNESCO. (1953) L'enseignement des langues vivantes et compréhension internationale. Paris.

Un Cadre européen commun de référence. Strasbourg, 1996.

Virág Sándorné. (1963.) Az első év eredményei iskolánk alsó tagozati orosz nyelv oktatásában. INYT. VI. évf. 5.sz. 129-133.

Molenkamp-Szűcs Rita

A JÁSZBERÉNYI LATINAMERIKANISTA

Wittman Tibor (1923-1972)

„... az utolsó években már az foglalkoztatta, honnan lehetne kecsua nyelvkönyvet beszerezni, hogy ennek az indián nyelvnek a segítségével mélyebben megismerhesse az Andok-térség világát. ... Kubában trópusi hőségben igyekezett a rövid, néhány hónapos ösztöndíjat maximálisan kihasználni. A bolíviai Potosíba, a 4100 m tengerszint feletti magasságon fekvő andoki városba érkező kutató a Casa de Moneda levéltárában - első európai történészként - pokrócba burkolózva vizsgálta a történész -nem látta iratokat.”¹

Jászberényben utcanév őrizi a város szülöttének nevét (1. sz. kép). Ám tudja-e a városlakó, hogy kit rejt ez a név? A jászberényi pedagógusképzés évfordulója kapcsán talán éppen időszerű, hogy az egyetem diákjai, tanárai is megtudják, hogy milyen sokágú, gazdag és eredményes életmű fűződik Wittman Tibornak, a tanítóképző egykori, nemzetközileg talán legelismertebbé vált tanárának nevéhez. Elsősorban külföldön ismerték el kutatásait, tevékenységét: Dél-Amerika szakköreiben talán jobban ismerték nevét, mint idehaza, ahol a történész rangot akkoriban a magyar történelemmel való foglalkozással illet megszerezni. A Flamand Tudományos Társaság tagjává, a bolíviai Potosí egyeteme díszdoktorrá 1966-ban fogadta (2. sz. kép).

Hihetetlen munkabírással dolgozott: kutatott, tanított, tanult. Kilenc európai nyelven beszélt. Tanulmányúton járt Csehszlovákiában, Belgiumban, Franciaországban, Bolíviában, Chileben, Peruban, a Német Demokratikus Köztársaságban, Spanyolországban, Angliában, a Szovjetunióban, a Vietnami Demokratikus Köztársaságban, Kubában.

A tudományos logika mellett, mely által figyelme a spanyol gyarmatbirodalom országainak fejlődésére irányul, valószínűleg szerepet játszott az is, hogy a távoli történelmi témák kutatóját a kortárs politika figyelme és kontrollja nem zavartorkorlátozta.²

¹ Anderle Ádám Wittman Tibor: *Latin-Amerika története* II. kiadásához írt *Előszavában*. Budapest, 1978. 10.o.

² Anderle Ádám: *Latin Amerika történetének kutatása Magyarországon 1967-1997*. in: *Századok* különnyomat 5. szám 1999. 1089.o.

Molenkamp-Szűcs Rita

A JÁSZBERÉNYI LATINAMERIKANISTA

Wittman Tibor (1923-1972)

„... az utolsó években már az foglalkoztatta, honnan lehetne kecsua nyelvkönyvet beszerezni, hogy ennek az indián nyelvnek a segítségével mélyebben megismerhesse az Andok-térség világát. ... Kubában trópusi hőségben igyekezett a rövid, néhány hónapos ösztöndíjat maximálisan kihasználni. A bolíviai Potosíba, a 4100 m tengerszint feletti magasságon fekvő andoki városba érkező kutató a Casa de Moneda levéltárában - első európai történészként - pokrócba burkolózva vizsgálta a történész -nem látta iratokat.”¹

Jászberényben utcanév őrizi a város szülöttének nevét (1. sz. kép). Ám tudja-e a városlakó, hogy kit rejt ez a név? A jászberényi pedagógusképzés évfordulója kapcsán talán éppen időszerű, hogy az egyetem diákjai, tanárai is megtudják, hogy milyen sokágú, gazdag és eredményes életmű fűződik Wittman Tibornak, a tanítóképző egykori, nemzetközileg talán legelismertebbé vált tanárának nevéhez. Elsősorban külföldön ismerték el kutatásait, tevékenységét: Dél-Amerika szakköreiben talán jobban ismerték nevét, mint idehaza, ahol a történész rangot akkoriban a magyar történelemmel való foglalkozással illet megszerezni. A Flamand Tudományos Társaság tagjává, a bolíviai Potosí egyeteme díszdoktorrá 1966-ban fogadta (2. sz. kép).

Hihetetlen munkabírással dolgozott: kutatott, tanított, tanult. Kilenc európai nyelven beszélt. Tanulmányúton járt Csehszlovákiában, Belgiumban, Franciaországban, Bolíviában, Chileben, Peruban, a Német Demokratikus Köztársaságban, Spanyolországban, Angliában, a Szovjetunióban, a Vietnami Demokratikus Köztársaságban, Kubában.

A tudományos logika mellett, mely által figyelme a spanyol gyarmatbirodalom országainak fejlődésére irányul, valószínűleg szerepet játszott az is, hogy a távoli történelmi témák kutatóját a kortárs politika figyelme és kontrollja nem zavartorkorlátozta.²

¹ Anderle Ádám Wittman Tibor: *Latin-Amerika története* II. kiadásához írt *Előszavában*. Budapest, 1978. 10.o.

² Anderle Ádám: *Latin Amerika történetének kutatása Magyarországon 1967-1997*. in: *Századok* különnyomat 5. szám 1999. 1089.o.

„... Bármennyire paradoxonnak hangzik is, de igaz, hogy a világtörténet egyetemes összefüggéseit felismerni a kis nemzetek történéseinek kényszere, mert míg a nagy nemzetek történetírói hajlamosak arra, hogy saját nemzeti történetük sajátosságait általánosítsák egyetemes érvényű törvényszerűségekkel, addig a kis nemzetek történései kénytelenek a maguk nemzete történetét az egyetemes történet részének, sőt függvényének tekinteni. Ha nem ezt teszik, menthetetlenül provinciális színvonalra süllyednek. Ennek felismerése hajtotta Wittman Tibor érdeklődését előbb Magyarországra, majd Európa határain is túlra.”- írja Makkai László.³

1. sz. kép

Jászberényi diákból szegedi egyetemi tanár

Az Életrajzi Lexikonból pusztán azt tudhatjuk meg, hogy Jászberényben született. A jászberényi évekre a rokonok beszámolóiból, illetve helytörténeti dokumentáció segítségével derült némi fény. Wittman Tibor római katolikus családból származott. A négy elemi elvégzése után, 1933-ban kezdte meg a nyolcosztályos gimnázium első osztályát a jászberényi József Nádor Reálgimnáziumban.⁴

Klebelsberg Kunó kultuszminiszter⁵ 1924-es középiskolai törvényében a természettudományos műveltséget adó reáliskolák és a klasszikus nyelvekre, humán tudományokra hangsúlyt helyező gimnáziumok mellé egy harmadik típust szervezett: a reálgimnáziumot.⁶ Mindhárom középiskola-típus az egyetemre készített elő, és oktatási programjában azonos súllyal szerepeltek az ún. nemzeti tárgyak (magyar nyelv és irodalom, történelem).⁷ A jászberényi József Nádor Gimnázium reálgimnázium volt. A reálgimnáziumi oktatás fő jellegzetessége az volt, hogy a latin nyelvet, mint

³ Makkai László: *Wittman Tibor tudományos életműve in Wittman Tibor Emlékkönyv*. Szerk.: Anderle Ádám Szeged, JATE (Acta Historica) 1983. 13.o. *Makkai László* (1914 -1989) történész, református teológiai akadémiai tanár, a magyar-román történelem, a társadalom- és gazdaságtörténet kutatója.

⁴ *A jászberényi Magyar Királyi Állami József Nádor Reálgimnázium Értesítője Az 1933-34-i iskolai évről*. Közzéteszi: Józsy Ferenc igazgató. 73. o.

⁵ Klebelsberg Kunó (1875-1932) 1922-től 1931-ig állt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élén.

⁶ Ezt a rendelkezést Hóman Bálint- féle oktatáspolitikai 1934-es reformjával eltörölte, és létrehozta az egységes gimnáziumot. Ezzel megszűnt a gimnázium, a reálgimnázium és a reáliskola elkülönülése. Hóman Bálint (1885-1953) történész-kultúrpolitikus volt, aki - egyéves megszakítással - egy teljes évtizedig (1932-1942) állt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élén.

⁷ Neveléstörténeti, közoktatási vonatkozásokról ld. Pukánszky Béla - Németh András: *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

fő tantárgyat és a német nyelvet (mely mindhárom iskolatípusban kötelező volt) megtartotta, s felvett még egy modern nyelvet (angolt, franciát vagy olaszt).

Wittman Tibor tizenegyévesen latint, németet és francia nyelvet tanult. A Gimnázium 1940-41. évi értesítőjéből megtudjuk, hogy latin nyelvből részt vett az 1941. évi középiskolai tanulmányi versenyen. „...34 tanulóból első helyen végzett, és szerzett dicsőséget intézetünknek.”⁸ Kitűnő tanulmányi eredménye mellett jutott ideje önképzőköri munkára, a sportkör tisztikara titkári teendőinek ellátására. 1941-ben érettségizett kitüntetéssel, s megkapta jeles magaviseletéért, rendszeretetéért, és jó előremenetelért a Deák László jutalomalapítvány kamatát (147.92 pengőt), mely igen jelentős anyagi elismerésnek számított.⁹

Wittman tanulmányait a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán folytatta történelem-latin szakon. Az országban ekkoriban négy tudományegyetem működött: a budapesti, a debreceni, a pécsi és a szegedi. A tudományegyetemen a képzési rendszer rendkívül laza volt, s leginkább a hallgatói felelősségre épített. A színvonalat egy-egy kiváló professzor, és a körülötte kiépült, hallgatóiból álló „iskola” jelentette. Wittman egy olyan korban lehetett a budapesti egyetem diákja, mikor az egyetem oktatója volt a társadalomtörténész, Hajnal István, a művelődéstörténeti orientációt képviselő Domanovszky Sándor, a településtörténeti kutatásokat szorgalmazó Mályusz Elemér. A bölcsészkar életében meghatározó volt az Eötvös Kollégium, de csak kevés hallgatónak adatott meg oda bekerülni.

Wittman Tibor 1941 és 1946 között volt tagja az Eötvös Kollégiumnak, mely a tudós-tanár képzés fellegvára ma is. A kollégista bölcsészhallgatók itt tanári útmutatás alapján, de egyéni kutatómunkával (forráselemzés stb.) dolgozták fel szaktárgyaik anyagát. Ehhez intenzív nyelvtanulás járult.

1945-ben néhány hónapig egyetemista óraadóként dolgozott a jászberényi gimnáziumban. Erre az időszakra így emlékezett: „...egy élményt szeretnék kiemelni(...): 1945 első hónapjairól van szó, amikor a gimnázium a Fecske házában működött, és a tanulók minden nap hoztak egy darab fát, hogy a nagy hidegben tudjuk fűteni a termet.”¹⁰

1946-ban az egyetemi tanulmányok lezárásaként, Wittman bölcsészdoktori disszertációját a reformkori centralistákról írta.¹¹

Fiatal, kezdő tanárként történelmet tanított a jászberényi tanítóképző intézetben

⁸ *A jászberényi magyar királyi állami József Nádor Gimnázium (VII-VIII. Reálgimnázium) Évkönyv az 1940-41. iskolai évről.* Szerk. Ivánfi János I.ig., Jászberény 1941. 14. o.

⁹ Wittman Tibor tandíja 40 pengő volt. Ld. *A jászberényi magyar királyi állami József Nádor Gimnázium (VII-VIII. Reálgimnázium) Évkönyv az 1940-41. iskolai évről.* Szerk. Ivánfi János I.ig. Jászberény 1941. 41.o. Az 1933-as tandíjrendelet alapján tandíjfizetési kedvezmények megítélésénél a tanulmányi eredmények voltak mérvadóak. A teljes tandíj 110 pengő volt.

¹⁰ Forrás: www.lehel-vezer.sulinet.hu

¹¹ *A centralisták és a magyar középosztály megteremtésének gondolata.* Budapest, 1946.

1946 és 1948 között.¹² Itt ismerkedett meg feleségével, a jászladányi születésű Gál Erzsébettel, aki 1947-ben szerzett tanítói oklevelet ugyanitt.

Gleduráné Bóna Éva a Tanítóképző Intézet Gyakorló Iskolájának nyugdíjas tanítónője, egykori tanítóképzős növendék, Wittman-tanítványa a következő emlékeket idézte fel: „Rajongtunk érte, szép fiatalember volt. Nagyon kedveltük a felkészült, ambiciózus tanárt, aki történelmet, s egy évig - amíg lehetett - latint tanított. Máig megőrzött személyes emlékeim közé tartozik az a nagyon jó jegy, amelyet egy történelem feleletemért kaptam tőle. Amikor megvált a képzőtől, minden osztályba eljött elbúcsúzni. Én francia szótárfüzetemet adtam neki emlékül.”

Wittman jászberényi tanári pályaszakasza pontosan egybeesett a NÉKOSZ-mozgalom kiteljesedésének, virágzásának periódusával. A háború utáni időszak magyar nevelésügyének jelentős újításai voltak a *népi kollégiumok*, amelyeknek megszervezésével az alsóbb néprétegekből származó gyerekek tanulását kívánták segíteni. A NÉKOSZ-t, vagyis a Népi Kollégiumok Országos Szervezetét a közép- és felsőfokú diákokthoz (kollégiumok) munkájának irányítására és összehangolására hozták létre. Az 1947-48-as tanévben már 160 népi kollégium hálózta be az országot, mintegy nyolcezer szegény sorsú fiatal számára teremtve meg a tanulás feltételeit. A kollégiumokban egységes nevelési elveket kívántak megvalósítani főleg a Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt vezető ideológusainak elképzelései alapján. Az alapvető cél a felépítendő új szocialista társadalom elkötelezett értelmiségének képzése volt, ám elvitathatatlan, hogy a kollégisták számára a kollégiumi mozgalomban való részvétel életre szóló szakmai és közösségi tapasztalatot is nyújtott. Kialakult a kollégiumok sajátos rituáléja, megvoltak a dalaik, mozgalmi és pedagógiai hagyományaik.¹³ A népi kollégium létesítésének gondolatát Jászberényben is felvetette néhány lelkes, fiatal pedagógus már 1946-ban, ám a megalakításhoz szükséges feltételek csak 1948 áprilisára teremtődtek meg. A városi vezetés a romos Kossuth úti iskolát bocsájtotta a népi kollégium rendelkezésére, s még némi támogatást is kiharcoltak a városi költségvetésből. Wittman Tibor, aki az ügyben legtöbbet tevékenykedett, a kollégium igazgatója lett. 1948. április 29-én a következő levelet küldte a polgármesternek: „Hivatalosan értesítjük a polgármesteri hivatalt, hogy Jászberényben megalakult a Népi Kollégiumok Országos Szövetségéhez tartozó Hajnóczy József Népi Kollégium, és kérjük, hogy ebben az ügyben a belügyminisztert tájékoztatni szíveskedjék.”¹⁴ Ezzel megalakult az ország százhatvanadik népi kollégiuma. „A kollégium működéséhez szükséges tárgyakat, berendezéseket, élelmet valósággal össze kellett

¹² *A Jászberényi Tanítóképző Intézet Évkönyve 1965-1968*, Szerk. Kopácsy Béla, Jászberény, 1968.

¹³ A népi kollégium - mozgalomról: Pataki Ferenc: *A NÉKOSZ-legenda*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

¹⁴ Nagy József – Tóth János: *Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig*. Jászberény: Város Tanács VB., Jászberény, 1970. 105.o.

koldulni a városban. 27 tanítóképzős növendék saját keze munkájával hozta rendbe a romos iskola földszinti termeit, teremtette meg a kollégiumi élet elemi feltételeit. ... Eleven közösségi élet kezdett itt kibontakozni. Viták, tanulás, kulturált szórakozás töltötték ki az idejüket.”¹⁵

A jászberényi évek után Wittman Tibor 1948-ban Pécssett, majd 1950-től a budapesti Pedagógiai Főiskolán tanított történelmet. 1954-től 1957-ig a budapesti tudományegyetem bölcsészkarából kivált Lenin Intézet magyar történelmi tanszékének docense volt. Itt készítette el kandidátusi értekezését.¹⁶ A 17. század első harmadának tanulmányozása nyomán fordult érdeklődése az egyetemes történet problémái felé. Az 1957-58-as tanévben a debreceni egyetem egyetemes történelmi tanszékén, majd Szegeden folytatott oktatói tevékenységet 1958-tól egészen korai haláláig (1972).

1958-ban egyetemi docensként került a szegedi egyetemre. 1959-ben már a Középkori Egyetemes Történelmi Tanszék vezetője volt.

Kristó Gyula középkorász, aki 1958 őszén másodéves diák volt a szegedi egyetemen, így emlékezett vissza Wittman szegedi indulására:¹⁷ „A fiatalember – ekkor 35 éves – már jelentős felsőoktatási gyakorlattal rendelkezett, és meglepte hallgatóit nagy tudásával és széles látókörével. Én mindjárt 1958 őszén heti hat órában hallgattam Wittman Tibort. Főkéllégiumát Az olasz és a flamand korakapitalizmus, speciális kollégiumát A második jobbágyság címmel tartotta. Hozzá jártam szemináriumra, mely A középkori város címet viselte, de voltaképpen a félév nagy részében Dino Compagni¹⁸ krónikáját elemeztük. 1959 tavaszán A németalföldi forradalom címmel hirdette meg főkéllégiumát. Az első között voltunk, akik új kutatási eredményeket bőséggel hozó későbbi nagy munkáiból ízelítőt kaptunk. ... Amikor oktatott, szinte izzott, vibrált körülötte a levegő. Csapongtak gondolatai, az egyszerre sokat elmondani akaró ember mohóságával öntötte belénk a tudást. ... Nem csupán tanított egyetemes történetet, hanem valóban egyetemes történelmi méretekben gondolkodott. ... Szigorú, sokat követelő vizsgáztató volt, akit mindennél jobban érdekelt az, hogy hallgatói látják-e a lényegét ... számunkra váratlan és olykor érthetetlen produkciókat honorált jó jeggyel, ha azokban felfedte, vagy inkább felfedni vélte a gondolkozni akarás szikráit. ... Merészen általánosított, magasröptű eszme-futtatásokat engedett meg magának. ...

¹⁵ Uo. 106.o.

¹⁶ A nemzeti monarchia megteremtéséért vívott harc a cseh-magyar szövetség keretében a terjeszkedő Habsburg-uralom ellen, 1619-1620. Kandidátusi disszertáció, kézirat. Budapest, 1954.

¹⁷ Kristó Gyula (1939-2004), a középkortörténet tudós kutatója. Kutatási időszaka az uráli őshaza korától a mohácsi csatavesztésig terjedt. Az Árpád-kort teljes egészében feldolgozó műve Franciaországban is megjelent. (*Magyarország története 895-1301*. Budapest, Osiris Kiadó, 1998; *Histoire de la Hongrie Médiévale. I. Le temps des Arpads*. Presses Universitaires de Rennes, 2000.)

¹⁸ Dino Compagni (kb. 1255-1324) firenzei történész, politikus. Legfontosabb műve Krónikája, mely városának 1280-1312 közötti eseményeiről számol be.

... újabb és újabb szeleteket vont be oktató munkájába a középkor, illetve a feudális kor irdatlan nagy területéről, mellyel voltaképpen tudományos tevékenységének legfrissebb eredményeit vitte be az oktatásba.”¹⁹

A „holland csoda”

Az igényes, fiatal történész figyelmét előbb a 17. századi magyar történelem, s főleg Bethlen Gábor kötötte le. Tanulmányok, és egyetemi tankönyvek őrzik kutatásainak e szakaszát.²⁰ Kutatásainak logikai íve a 17. századi magyar történelemtől Latin-Amerika történetének vizsgálatáig nagyon logikus és következetes. Figyelme szükségszerűen irányult a 17. századi Európára: Előbb a magyar kérdésekkel összefüggő problémákat vizsgálta Bethlen Gábor külpolitikájának szálain haladva, majd az osztrák Habsburg-hatalom válságának tanulmányozásán át jut el ahhoz a felismeréshez, hogy a harmincéves háború (1618-1648) korának tulajdonképpeni központi neuralgikus pontja az angol-holland-spanyol ellentét komplexum. Ebből következetesen vezetett az út Németalföldre. 1962-ben megvédett akadémiai értekezésének témáját már a németalföldi forradalom köréből választotta.²¹

Hollandiában, a leideni egyetem is elismeri²² és nagyra értékeli e témában született publikációit.²³

Kukovecz György történész véleménye szerint „Wittman Tibor legfontosabb tudományos teljesítményei, igazán eredetinek számító eredményei nem Latin-Amerikához, hanem Németalföldre, a németalföldi forradalomhoz és a 16-17. századi polgári átalakulás problémáihoz kötődnek. ... Németalföld aranykora című 1965-ben megjelent könyve, mely magas színvonalú összefoglalása, egyfajta népszerűsítő szintézise a térséggel foglalkozó rész kutatásainak, ma is nélkülözhetetlen, mert nincs folytatása: sem jobb, sem rosszabb.”²⁴

¹⁹ Kristó Gyula: Wittman Tibor, a tanár és a kolléga. in Wittman Tibor Emlékkönyv. Szerk.: Anderle Ádám Szeged, JATE (Acta Historica) 1983. 9-11.o.

²⁰ Magyar történet, 1526-1790. Budapest, 1954.

²¹ A „koldusok” uralma Flandriában 1577-1585. Akadémiai doktori disszertáció. Franciául is megjelent: Les Geux dans les „bonnes villes de Flandre”(1577-1584). Budapest, 1969.

²² Hollandia legrégebbi egyeteme, a Leideni Egyetem a tudomány és oktatás egyik európai fellegvára napjainkig . 1575-ben Orániai Vilmos Holland, Zeeland és Utrecht tartomány helytartójának kezdeményezésére jött létre köszönetképpen Leiden lakosainak, hogy olyan bátran harcoltak Leiden felszabadításáért II. Fülöp spanyol uralkodó Németalföldi helytartója, Alba herceg által indított vallásháborúban.

²³ Mivel az egyetem megalakulása ennyire szorosan függ össze a háborúval, ezért a Leideni Egyetem az Egyetemi Könyvtárral együttműködésben The Revolt in the Netherlands néven programot indított. A program honlapján www.dutchrevolt.leidenuniv.nl Wittman Tibor nevére a téma történetirőit tartalmazó linknél találunk. Holland nyelven ismertetik életművét, témához kapcsolódó publikációit.

²⁴ Kukovecz György: Németalföld vonzásában: a turista, a diák és a nyomdász. In: Stációk. Erdély-Európa-Latin-Amerika. Tanulmányok Wittman Tibor emlékére. Hispánia, 1999.

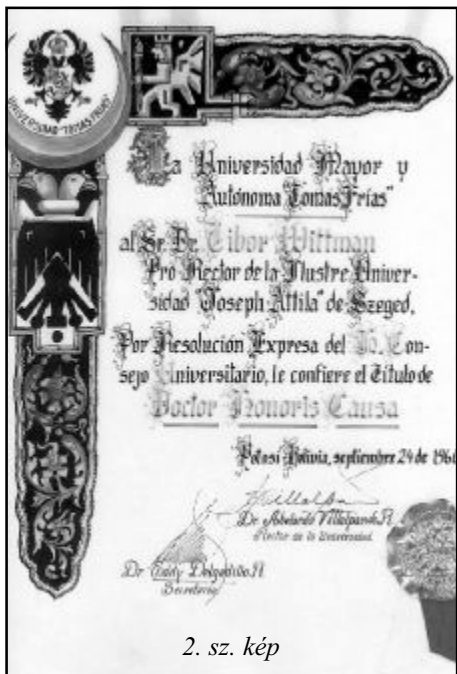
Széles külföldi irodalom ismeretének birtokában mutatja be ez a műve Németalföld és Hollandia 16-17. századi történetének politika-gazdaság-társadalomtörténetét, irodalmát, kultúráját.

Hollandia a 17. században a világ leggazdagabb hatalma lett. Wittmant is megérintette a „holland csoda”: keresi, mint annyi más kutató, annak lehetséges okait, hogyan tudott egy ilyen aprócska, kétmilliós ország, ilyen vezető szerepre szert tenni államként, illetve kereskedelmi-gyarmatosító és kulturális hatalomként a 17. századi Európában.

Mindenki megdöbbenésére kivívta függetlenségét a korszak „szuperhatalmától”, a Spanyol Birodalomtól; a 17. században három tengeri háborúban mért vereségeket Angliára; s túlélte azt is, amikor 1672-

ben rázúdult a korszak legnagyobb hadserege, XIV. Lajosé. Minden szempontból különleges, egyedül állomnak számított. Gazdaságának nem a mezőgazdaság, hanem a kereskedelem és a halászat volt a legfontosabb ágazata. A hollandok a „tenger fuvarosaiként” virágoztatták fel országukat. Kereskedői szelleme és jól megépített hajói (fluit) tették valóságos tengeri hatalommá; jól szervezett gazdasága pedig hozzásegítette hatalmas gyarmatbirodalma kiépítéséhez. A 16. század közepére németalföldi közvetítők bonyolították le az Ibér-félsziget és Észak-Európa közötti kereskedelem zömét: összekapcsolták a baltikumi gabonakereskedelmet, Flandria, Franciaország és a német területek iparát Sevilla és Lisszabon kikötőivel.

„A boszorkányégetés századában itt volt a legnagyobb a vallási tolerancia, legteljesebb a sajtószabadság: Descartes és Spinoza csak ebben az országban fejthette ki és tehetette közzé szabadon filozófiai nézeteit. Az abszolutizmus századában igen sikeres és dinamikus egyensúly alakult ki Hollandiában a centralizmus és szeparatizmus, a dinasztikus kormányzás és a köztársasági szellem között. A túldíszítettségéről és illúzióiról közismert barokk művészet századában kialakulhatott itt egy meglepően realista festészet, melynek alkotásait azóta is csodáljuk. Mellékesen pedig a hollandok létrehoztak egy elképesztő méretű gyarmatbirodalmat, s csak kis híja volt, hogy Brazília lakossága ma nem a holland

2. sz. kép

nyelvet beszéli, és az Egyesült Államok legnagyobb keleti nagyvárosának nem Új-Amszterdam maradt a neve.”²⁵

Minek volt köszönhető aranykorának átmenetisége, viszonylag rövid időtartama? Mennyire volt fontos a nagyhatalommá válásban a németalföldi kultúra polgári szerkezete, a kultúra szervezeti formái: az egyetemek, a könyvnyomdászat, a festészet. A történetek mélyén ezekre a kérdésekre kereste a válaszokat Wittman, s alkotott egységülállót.²⁶

Néderlandistából latinamerikanista

A Szegedi Egyetemen nem csupán a németalföld aranykorára vonatkozó kutatásai terebélyesedtek ki, hanem az ellenfél-ellenpár: a spanyol abszolutizmus és hanyatlás, valamint a spanyol gyarmati uralom kérdéseire vonatkozó kutatásai is. A spanyol birodalomra vonatkozó kutatásai által felismerte Fernand Braudel munkásságának jelentőségét, hazánkban elsőként.²⁷ Wittman 16. századi spanyol gazdasági és szellemi élettel foglalkozó tanulmányai mellett, II. Fülöp címmel népszerű könyvet írt.²⁸ Nemes megszállottsággal, szinte önmérsztöen dolgozott, mintha érezte volna, hogy kevés lesz az ideje. Kollégáit megragadta tudományos tudatossága. „Azé a nyugtalan, állandóan új és új felismerésre vágyó emberé, aki - mint a virágról virágra szálló méhecske - belső kényszertől üzve ment át újabb és újabb országok és régiók történetére, tanulva meg új nyelveket, dolgozva bele magát új és új problémákba....” – emlékezett vissza Kristó Gyula.²⁹

A Latin-Amerikával kapcsolatos kutatások az 1960-as években lendültek fel világszerte. A kubai forradalom győzelmét (1959) világszerte forradalmi fellendülés és szimpátia övezte. Wittman 1967-től publikálta latin-amerikai vonatkozású tanulmányait. Több ízben járt külföldön kutatóutakon: Sevillai, kubai, bolíviai levéltári kutatásokra épülő tanulmányai szerteágazó témákat érintenek: tanulmányai jelentek meg többek között a spanyol gyarmatbirodalom gyöngyszeméről, a potosi ezüstbányákról, melyek 300 éven át látták el a spanyol trónt értékes nyersanyaggal,

²⁵ Hahner Péter *Maarten Prak: Hollandia aranykora* című könyvének ismertetője. Élet és Irodalom, 2005. 09.

²⁶ A hazai könyvpiacra időközben több, a korra vonatkozó publikáció is megjelent magyarul [Johan Huizinga: *Hollandia kultúrája a tizenhetedik században.*, Fordította: Gera Judit. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.; Maarten Prak: *Hollandia aranykora* Fordította Balogh Tamás. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.], ám magyar szerző tollából továbbra sem született összefoglaló mű.

²⁷ Fernand Braudel (1902-1985) francia történész, társadalomtudós. A XX. század 30-as éveiben megalakult új francia történetírói iskola, az Annales-kör vezető személyisége. Újfajta, szintetizáló (gazdaság- társadalom- és kultúrtörténeti irányultságú) történetírás iránt kötelezték el magukat. Főbb, magyarul olvasható művei: *A Földközi-tenger I-III.* Budapest, 1996, *Anyagi kultúra, gazdagság és kapitalizmus XV-XVIII. Század.* Budapest, 1985.

²⁸ II. Fülöp. Budapest, 1967.

²⁹ i.m.10.o.

s tették Potosít a spanyol gazdaság mozgatórugójává a világ tetején; a kubai gazdaság útkereséséről; a karibi ültetvényes gazdaság belső szerkezetéről.

Tanszéke 1967-ben felvette a Középkori Egyetemes Történeti és Latin- Amerika Története Tanszék nevet, mellyel Latin-Amerika történetének oktatásához megteremtette az intézményi kereteket. Álma egy interdiszciplináris kutatásokat folytató Latin-Amerika Intézet volt ...

Wittman az egyetem periodikájához (*Acta Universitas Szegediensis*), melynek létrehozója volt, 1967-től túlnyomórészt spanyol nyelvű alsorozatot indított *Studia Latinoamericana* címmel. Célja ezzel az volt, hogy a magyar kutatások eredményei a külföldiek számára is hozzáférhetővé váljanak.

Wittman „latin-amerikai korszakának” volt néhány fontos tematikus hangsúlya. Figyelmének központjában gazdaságtörténeti kérdések álltak: Kutatta a Kolumbusz előtti indián múltat, foglalkozott a mayák, aztékok, inkák termelési módjának meghatározásával. A gyarmati korszak fejlődéstörvényeit tekintve vizsgálta a monokultúrák (dohány, cukor, ezüst) társadalmi struktúrákra gyakorolt hatását; a függetlenségi korszakban a „tőkés” és a „prekapitalista” elemek együttélésének kérdései érdekelték: hogyan tör utat magának a haladás az elmaradottság legkülönbözőbb formái közt? A bizonyos szempontból élenjáró és az elmaradott viszonya, kölcsönhatásának kérdése legtöbb tanulmányának mozgó ereje.

Kitűnően érzekelte, hogy milyen sajátos szerepet játszott Latin-Amerika a világgazdaság kibontakozásában. A három vagy négyszögletű világgazdaságról, a latin-amerikai és a közép-kelet-európai térség 16-18. századi összevethetőségéről, a világgazdaságban való elhelyezkedésük hasonlóságáról írott tanulmánya egy igen korszerű világgazdaság-felfogást jelez Wittmannál.³⁰ Az Afrika-Európa-Latin-Amerika viszonylatrendszer kérdéseit, amit Wallerstein óta a centrum és periféria kettősségének problematikájaként emlegettük, Wittman már korábban, 1971-ben megjelent művében megfogalmazta.³¹

Az 1971-ben megjelent Latin-Amerika története a Latin-Amerika kutatás nélkülözhetetlen kézikönyve. Niederhauser Emil történész a mű recenziójában így értékelte: „Ez a mű bármennyire is csak melléktermékként íródott, és a szerző csak kötelező tudomány-népszerűsítésnek tartotta, annál sokkal több, hatalmas anyagot jól mozgó, eredeti jellű szintézis, mely az 1970-es években nemzetközi viszonylatban is egyedülálló volt. Nem egyes országok történetét írta meg, hanem a latin kontinens történetét, a fejlődés fő vonalait érzékeltetve, a közös vonások

³⁰ Ld. Wittman Tibor: *Triángulo o cuadrángulo económico? Acerca del mercado mundial visto desde Europa Central*. Anuario del Instituto de Antropología e Historia. Caracas 1970-71. VII-VIII. 457-472.

³¹ Immanuel Wallerstein (1930-) észak-amerikai szociológus, gazdaságtörténész. A modern világgazdaság rendszerét elemző alapvető műve 1974-ben jelent meg.

kidomborításával. Nem országok történetét adja, hanem problémákét.”³² „Miközben a szubkontinens plasztikus leírását adja, a térség történetét a világtörténeti folyamatban szemléli és szemlélteti. Ez a nagy és bonyolult vállalkozás kiválóan sikerült Wittman Tibornak.”³³

Annak ellenére, hogy a mű nem egy friss darab, és nem mentes a marxista történetszemlélet terminusaitól, talán a távoli kontinens iránt az utóbbi években megnövekedett hazai érdeklődés miatt is közkedvelt, könyvtárakban sok helyen „eltűnt”-nek nyilvánított mű, antikváriumokban „hiánycikk”. A hazai könyvesboltokba „új” Latin-Amerika története 1998 –ban, hű tanítványa, örökségének kiemelkedő ápolója, és továbbvivője, Anderle Ádám professzor tollából került.³⁴

Európa szocialista országaiban az 1970-es években megszületett a marxista latinamerikanisztika, ám Latin-Amerika történetének kutatása terén még sok volt a „fehér folt”, s ezt jól tudta Wittman professzor is. Spanyol, német, francia, svéd kollégáival megszervezték a Latin-amerikai Társadalomtudományi Kutatások Központját, majd az Európai Latinamerikanista Történészek Társaságát.

Mint tanár tudatosan irányította szakdolgozóit a „fehér foltok” felé. „Wittman professzor többször is hangoztatott meggyőződése volt, hogy bár a magyar történészek kedvezőtlenebb a helyzete nyugati kollégáiknál (a forrásokhoz való jutás területén Latin-Amerika kutatásánál), de a kelet-európai, köztük a magyar történészeknek van egy nagy „előnyük”: az értelmi-érzelmi azonosulás: saját, kelet-európai elmaradottság-élményükből fakadó empátiájuk, mely megértőbbé teszi őket a távoli térség - Latin-Amerika - hasonló gondjai iránt. ... Vibráló-nyugtalan előadásaiban igyekezett problémaérzékenységét átadni hallgatóinak, és orientálni őket a kutatás izgalmas mélységei felé.”³⁵

Anderle Ádám, aki több más egyetemi és tudóstársaságokban betöltött tisztségei mellett 1996-tól az Országos Tudományos Diákköri Tanács humán (bölcész) tagozatának az elnöke így nyilatkozott Wittman professzorról, a Mesterről:

„A többségi vélemény - amit magam is osztok - szerint a diák választ mestert, az alapján, hogy kiben bízik, kinek a tudományos felfogását fogadja el. Én magam is tanárt választottam, Wittman Tibor professzort, aki Latin-Amerikát kutatta. Bízom

³² Niederhauser Emil: Wittman Tibor. Latin-Amerika története. In: Századok, 1979. 4. sz. 726-727. o. Niederhauser Emil (1923 -) történész, kutatóprofesszor, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Szakterülete: Kelet-Európa összehasonlító története.

³³ Anderle Ádám Wittman Tibor: *Latin-Amerika története* II. kiadásához írt Előszavában. Budapest, 1978. 5.o.

³⁴ Anderle Ádám: *Latin-Amerika története*. Pannonica Kiadó, 1998. Anderle Ádám a Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, az MTA-SZTE Hispanisztika Kutatócsoport vezetője. Több mint száz tanulmány, 26 kötet szerzője, melyekből több spanyol nyelven, külföldön jelent meg.

³⁵ Anderle Ádám Wittman Tibor: *Latin-Amerika története* II. kiadásához írt Előszavában. Budapest, 1978. 8-9. o.

benne, elfogadtam az általa felkínált témát, s elhittem, komoly eredményeket érhetek el a vezetésével.”³⁶

Nagyra becsülte és tisztelte a tehetséget. Sokat foglalkozott az arra érdemes fiatalokkal. A jázsági fiatalokat külön munkacsoportba gyűjtötte, és figyelemmel kísérte munkájukat.

A Szegedi Egyetem jászárokszálási származású professzora, J. Nagy László is a Wittman-féle történelem-iskolából került ki. Wittman javaslatára kezdett Haiti történelmével foglalkozni, melyről könyv megjelentetését tervezi. Elmondása szerint: „Wittman az egyetemen élvezetes, szívporkázó előadásokat tartott, bár jegyzetelni igen nehéz volt nála, hiszen előadás közben is járt az agya, gondolkodott, és újabb összefüggésekre jött rá”.³⁷

Kitűnően érzékelt, milyen sajátos szerepet játszott Latin-Amerika a világgazdaság kibontakozásában, milyen bonyolultan élnek együtt itt a preindusztriális képletek a gyorsan modernizálódó világgal. Felvetette a latin-amerikai és a kelet-közép – európai régió 16-18. századi összevethetőségének kérdését és a világgazdaságban való elhelyezkedésük hasonlóságát, mellyel egyben vissza is tért – mint egy hű kalandor – saját hazája történetéhez, annak világtörténeti pozíciójának meghatározásához.

Jövőbe mutató kérdésfelvetésével, Latin-Amerika: hányadik világ?³⁸ egy komplex problematikát érintett; ám korai halála miatt a válasz alternatíváinak tanulmányozását történelemszakkollégáira hagyta. A latin-amerikai fejlődés sajátosságaira hívta fel a figyelmet, és szembezállt mindenfajta egyszerűsítő fejlődésfelfogással.

A latin-amerikai gazdasági rendszer a gyarmatosítás kezdete óta mindig is kétpólusú, duális szerkezetű volt. A modern és a hagyományos szerkezet együttélése néhol segítette, de inkább korlátozta egymást; egyfajta „zsákutcás” jelleget kölcsönzött a latin-amerikai fejlődésnek. A szerkezeti korszerűsítés rendszeres elmaradása által továbbélt megkésettisége, s a világgazdaságba „háttérgazdaságként” illeszkedett. Az 1990-es évek strukturális reformjai, a stabilizáció fejlődési pályára helyezték a latin-amerikai térséget, ám a kérdés – Wittman Tibor kérdései nem veszítettek aktualitásukból: sikerül-e Latin-Amerikának a világgazdasági alkalmazkodás; mire lesz elég a reformok által beindult gazdasági növekedés; besorolást nyer-e a fejlett országok közé, vagy továbbra is „közepesen fejlett”, vagy „fejlődő országgént” sorolódik a világgazdaságba.³⁹

³⁶ A láthatatlan alapszöveget. Pintér M. Lajos interjúja Anderle Ádámmal a TDK múltjáról, jelenéről, jövőjéről. In: Szegedi Egyetem hetilap.

³⁷ Sebők Balázs: *A történelem élményei*. Interjú J. Nagy László professzorral. In: Jázsági Évkönyv 2006, Szerk.: Pethő László, Jászberény. 122-123.o. J. Nagy László a Szegedi Egyetem Újkori Egyetemes Történeti és Mediterrán Tanulmányok Tanszék és a Történettudományi Doktori Iskola vezetője. Fő kutatási területe az ún. Maghreb-országok. (Marokkó, Algéria, Tunézia)

³⁸ Wittman T. (1970): *Latin-Amerika: hányadik világ?* Népszabadság, 1970. április 26.

³⁹ vö: Kollár Zoltán: *Wittman kérdései – latin amerikai dilemmák*. In: Stációk. Erdély-Európa-Latin-Amerika. Tanulmányok Wittman Tibor Emlékére. Hispánia, 1999. 85-91.o.

A Wittman-örökség

Wittman Tibor nem az élettől elvonultan oktatott és kutatott, jelentős részt vállalt az egyetemi közéletből. Módszertani, oktatásszervezési témákról értekezett: a történelemtanításról és a felsőoktatás reformjáról. Aktív egyetemi vezető volt: 1963-64-ben a Szegedi Egyetem dékánhelyettese, 1964-1967-ben oktatási rektorhelyettese volt. Ötlete nyomán vetődött fel a József Attila Tudományegyetemen az Egyetemi Gyűjtemény létrehozásának szükségessége azzal a céllal, hogy az egyetem múltjának kutatásához biztosítsák a hátteret, gyűjtsék az írásos emlékeket, az elhunyt vezető oktatók egyetemre vonatkozó írásos hagyatékát. Ezzel alapvető lökést adott az egyetemtörténeti kutatások szisztematikus fejlődésének.

„Az egyetem 1998-ban Évfordulós Emléksarnok című kiállítássorozatot indított, mely tisztelgés azon elhunyt tudósok előtt, akik az egyetemen kiemelkedő teljesítményt nyújtottak.

Célja az is, hogy a ma diáksága megismerje a nagy, iskolateremtő elődöket, képet kapjon munkásságukról. A negyedévenként megrendezett kiállításon alkalmanként három tudós életművéről készült megemlékezés. A kiválasztás szempontjai között a tudományos életben való elismertség, iskolateremtő tevékenység szerepelt. Az első alkalommal, 1998. február 18-án megnyitott kiállítás Apáthy István zoológus, Surányi-Unger Tivadar jogász mellett Wittman Tibor történészprofesszor emlékét örökítette meg.”⁴⁰

Tanítványai 1983-ban, születésének 60. évfordulóján, felolvasó ülést szerveztek, melynek anyaga az Acta Historica köteteként, Wittman Tibor Emlékkönyv címmel jelent meg.⁴¹ 1998-ban, születésének 75. évfordulójára emlékülést szerveztek az MTA Szegedi Akadémiai Bizottság székházában. A konferencia célja volt bemutatni, hogy Wittman tudományos öröksége miként él tovább azon a három tanszéken, melyek a Wittman által oktatott és kutatott témák örökösei. (Középkori Egyetemes Történeti Tanszék, Újkori Egyetemes Történeti és a Mediterráneum Története Tanszék, Hispanisztika Tanszék)

E konferencia anyagát Stációk: Erdély - Európa - Latin-Amerika címmel jelentette meg Anderle Ádám professzor.⁴²

Példaértékű munkáiban az egyetemes történeti látásmód, a komparatisztika alkalmazása, a periférikus történeti régiók iránti kutatói érdeklődés. Meghonosított

⁴⁰ Klukovitsné Paróczy Katalin - Ráczné Mojzes Katalin: *Egyetemi Gyűjtemény*.in: Csongrád Megyei Könyvtáros 32-33. évf. 1/4.sz. (2000/2001)

⁴¹ Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica, LXXVI. Köteteként, *Wittman Tibor Emlékkönyv* címmel. Szeged, 1983.

⁴² *Stációk. Erdély-Európa-Latin-Amerika. Tanulmányok Wittman Tibor emlékére.* Hispánia, 1999 . 85-91. o. Ugyanez a kötet tartalmazza Wittman Tibor tudományos írásainak jegyzékét 11-16.o.

Magyarországon egy addig ismeretlen diszciplínát, a latin-amerikanisztikát. Példát mutatott arra, miként lehet Szegedről magas színvonalon egyetemes történelmet művelni.

Wittman Tibor szakmai sikereit, publikációit méltató recenziók sora végtelen. Művei alapvető, nélkülözhetetlen hivatkozási munkák; két legnagyobb műve a Németalföld aranykora és a Latin-Amerika története a témában ma is megkerülhetetlen.

Korai, alkotóereje teljében bekövetkezett halála fájdalmas vesztesége volt a nemzetközi tudományos életnek, a hazai egyetemes történelmi kutatásnak, de szelleme tovább él műveiben, az általa megalapozott tudományos iskolában, a tanítványok, kollégák és városunk, Jászberény emlékezetében.

Köszönet Anderle Ádámnak, és Gleduráné Bóna Évának a beszélgetésért, melyben az oral history (elbeszélt történelem) módszertanát is segítségül hívtuk Wittman Tibor nagyságának rekonstruálásához.

Pethő László

KÜZDELMES ÉVEK

Beszélgetés Szabó Béla professzorral

Kérlek, beszélj családotról, onnan származó indítatásaidról!

Jászárokszálláson születtem 1939-ben. Édesapám vizsgázott ácssegédként dolgozott egy budapesti építési vállalkozónál. A világháború befejezését követően községünkben és a környező településeken jutott munkához. Néhány év után iparendeléssel önálló tervezésű lakóházak építésével foglalkozott. Az 1950-es évek elején bevonták engedélyét. A dunapentelei új város építkezésén kapott munkát. Munkahelyi balesét követően kisebb, felújító munkákból jutott némi jövedelemhez. Édesanyám elemi iskolai végzettséggel rendelkezett, de intelligens, olvasást kedvelő, választékosan társalgó modorával jó példát szolgáltatott a három gyerekének. A helyi Háziipari Szövetkezetnél bedolgozóként, otthoni munkavégzéssel alkalmazták nyugdíjazásáig. József bátyám az épület- és géplakatos szakmát választotta. Szakérettségi vizsgáját követően műszaki katonatiszti iskolán folytatta tanulmányait Szentendrén. Harmadéves volt, amikor az 1956-os események arról győzték meg, hogy megszakítsa tanulmányait. Állami vállalatoknál dolgozott a szakképesítése alapján. Katalin nővérem bolti eladóként dolgozott.

Feleségem, Kakuk Mária történelem-orosz szakos középiskolai tanár, egri születésű. Két gyermekünk - Linda és Róbert - okleveles közgazdászok. Szakmai és egyéb elfoglaltságunk ellenére igyekeztünk családcentrikusan élni. Gyermekeinket két éves koruktól magunkkal vittük a hazai és külföldi útjainkra. A feleségemnek köszönhetően viszonylag korán megtanultak síelni, úszni, korcsolyázni, kerékpározni. A Tiszán kajakoztunk is. Sok páros mérkőzés élménye köt bennünket a tenispályához. Egerben és Budapesten zenei rendezvényekre és színházi előadásokra is eljárunk.

Mit jelent számokra a Jászsághoz való kötődés?

A szülőhelyem szeretete, a jász múltunk, örökségünk tisztelete életem során fokozatosan alakult és formálódott bennem. Az összetartozás érzését erősítették az évenként megrendezett aratási-, szüreti felvonulások, az azokon bemutatott táncok, énekek és a népviselet. A lopatkoló kovács, az asztalos, a pék, a hentes, a különféle foglalkozású emberek szorgalmas munkavégzése mindig nagy hatással voltak rám. El-elmeditáltam azon, hogy - ha nagy leszek - melyiket válasszam.

Az iskolába mindig lelkesen jártam. Jól éreztem magam a foglalkozásokon, soha nem unatkoztam. A tanítóimat tiszteltem, akik arra tanítottak, hogy szeressük szülőfalunkat, becsüljük az itt élő embereket. A templom tornyából látható horizonton

Pethő László

KÜZDELMES ÉVEK

Beszélgetés Szabó Béla professzorral

Kérlek, beszélj családadról, onnan származó indítatásaidról!

Jászárokszálláson születtem 1939-ben. Édesapám vizsgázott ácssegédként dolgozott egy budapesti építési vállalkozónál. A világháború befejezését követően községünkben és a környező településeken jutott munkához. Néhány év után iparendeléssel önálló tervezésű lakóházak építésével foglalkozott. Az 1950-es évek elején bevonták engedélyét. A dunapentelei új város építkezésén kapott munkát. Munkahelyi balesét követően kisebb, felújító munkákból jutott némi jövedelemhez. Édesanyám elemi iskolai végzettséggel rendelkezett, de intelligens, olvasást kedvelő, választékosan társalgó modorával jó példát szolgáltatott a három gyerekének. A helyi Háziipari Szövetkezethél bedolgozóként, otthoni munkavégzéssel alkalmazták nyugdíjazásáig. József bátyám az épület- és géplakatos szakmát választotta. Szakérettségi vizsgáját követően műszaki katonatiszti iskolán folytatta tanulmányait Szentendrén. Harmadéves volt, amikor az 1956-os események arról győzték meg, hogy megszakítsa tanulmányait. Állami vállalatoknál dolgozott a szakképesítése alapján. Katalin nővérem bolti eladóként dolgozott.

Feleségem, Kakuk Mária történelem-orosz szakos középiskolai tanár, egri születésű. Két gyermekünk - Linda és Róbert - okleveles közgazdászok. Szakmai és egyéb elfoglaltságunk ellenére igyekeztünk családcentrikusan élni. Gyermkeinket két éves koruktól magunkkal vittük a hazai és külföldi útjainkra. A feleségemnek köszönhetően viszonylag korán megtanultak síelni, úszni, korcsolyázni, kerékpározni. A Tiszán kajakoztunk is. Sok páros mérkőzés élménye köt bennünket a tenispályához. Egerben és Budapesten zenei rendezvényekre és színházi előadásokra is eljárunk.

Mit jelent számodra a Jászsághoz való kötődés?

A szülőhelyem szeretete, a jász múltunk, örökségünk tisztelete életem során fokozatosan alakult és formálódott bennem. Az összetartozás érzését erősítették az évenként megrendezett aratási-, szüreti felvonulások, az azokon bemutatott táncok, énekek és a népviselet. A lopatkoló kovács, az asztalos, a pék, a hentes, a különféle foglalkozású emberek szorgalmas munkavégzése mindig nagy hatással voltak rám. El-elmeditáltam azon, hogy - ha nagy leszek - melyiket válasszam.

Az iskolába mindig lelkesen jártam. Jól éreztem magam a foglalkozásokon, soha nem unatkoztam. A tanítóimat tiszteltem, akik arra tanítottak, hogy szeressük szülőfalunkat, becsüljük az itt élő embereket. A templom tornyából látható horizonton

túli világgal is igyekeztek bennünket megismertetni. Tanévenként túráztunk a Mátrában. Fekete László tanár úr irányításával színdarabokat mutattunk be. Elvitt bennünket a Balatonhoz. Budapesten az Országházban is jártunk, múzeumokat látogattunk, és több balett előadást csodálhattunk meg az Operaházban.

Szülőhelyed, Jászárokszállás ma város, gyárakkal, magas épületekkel, stranddal, gimnáziummal. Gyermekkorodban mit tartottál rendkívülinek, amire büszkék lehettek?

Községünkben működött egy önkéntes tűzoltó csapat. Nagy megbecsülés övezte tevékenységüket. Éjjel-nappal készek voltak tűz vagy árvíz esetén segíteni a bajban. Békés napokon gyakorolták a tűzoltásra használt eszközök és gépek kezelését. Országos és nemzetközi tűzoltóversenyen első helyezéseket értek el, ezzel szerevve hírnevet a községünknek. Az úttörő-tűzoltók 7 fős csapatával követték a felnőttek példáját. Hetedik osztályos voltam, amikor négy egymást követő versenyt megnyerve eljutottunk a Margit-szigeten megrendezett 1952. évi Országos Tűzoltó Versenyre. Házi Árpád belügyminisztertől vehettük át az első helyezettek érmét. A csapat tagjai: Dániel József (mérnök), Répási József, Kovács Sándor (volt tűzoltó parancsnok), Szabó János (a községi tűzoltó parancsnok fia), „nagy” Szabó Béla (építészmérnök), André Béla (gimn. testnevelő tanár) és „kis” Szabó Béla (testnevelő tanár).

Hogyan fordult érdeklődésed a tanítói pálya irányába?

Mindig szerettem a közösséget. Vonzott az emberekkel, a gyerekekkel való foglalkozás, a mások segítése. Az ilyen tulajdonságok megtestesítőjét a tanítóimban láttam. Szerettem volna példájukat követni. Ezért választottam élethivatásul a pedagógus pályát, melyre tudatosan készültem. Jászberényben, a Zirzen Janka Tanítóképzőben érettségiztem és az egyéves gyakorló tanítás után megszereztem az általános iskolai alsó tagozatos tanítói oklevelet.

Ne szaladjunk annyira előre. Feltételezem, hogy a tanítóképzőben eltöltött évek megannyi élményt és nem kevés tanulságot halmoztak fel.

1953 szeptemberében negyvenöt fiú kezdte el tanulmányait az I.a osztályban. A felsőbb osztályból lemaradottakkal együtt huszonhatan jutottunk el az érettségi vizsgáig.

Tanáraink következetesek és szigorúak voltak. Akkor többször nehezményeztük, de tudomásul vettük, elfogadtuk. Később értettem meg igazi szándékukat: a középiskola tanulmányi anyagának átadásán túl, határozott nevelési szándékkal igyekeztek tudatosítani velünk a gyerekekkel való foglalkozás felelősségét, és felkelteni a foglalkoztatásukhoz elengedhetetlenül szükséges ismeretek állandó bővítésének igényét.

Magánéletükben, szakmai tevékenységük során valamennyien példát szolgáltattak arra, hogy mit és hogyan kell cselekednünk. A szakórák témájához kapcsolódó nevelési- és tanításmódszertani eljárások értékelését sohasem mulasztották el. A gyakorló általános iskolai órák látogatási feladatainak kidolgozásában, az órák tervezetének elkészítésében, a tanórák levezetésében, a tanulók foglalkoztatásában hasznos tanácsokkal láttak el bennünket.

Valamennyi vidékről érkezett tanulót felvettek a kollégiumba, ahol kemény szigorral bántak velünk. Gyakoriak voltak a hangversenyek, irodalmi estek, ismeretterjesztő előadások. Tagjai voltunk a tanítóképzős hallgatók vegyes kórusának, férfikórusának, részvevői a zenekar műsorainak. Azt hiszem, igazságtalan lennék, ha bárkit is kihagynék azon tanárok felsorolásából, akiktől az átlagnál többet kaptunk. Akkor és ott szívvel-lélekkel oktató és nevelő emberek foglalkoztak velünk.

Mégis kikre emlékszel a legszívesebben?

Két nevet ennyi év után is megkülönböztetett szeretettel őrzök emlékezetemben. Egyre jobban erősödik bennem, ahogy főiskolai oktatásom gyakorlatában Edelényi Béla tanáregyénisége jellemzőit követem. Kiss József tanár úr volt az osztályfőnökünk, négy évig nevelő apánk, a későbbiekben tanácsadó barátunk. Mindent elkövetett annak érdekében, hogy rászoktasson bennünket a tanulásra, a rendszeres olvasásra, a verbális készségünk fejlesztésére. Irodalmi színpadon szerepeltünk. Megemlékeztünk Balassi Bálint születésének 400 éves évfordulójáról. Bemutattuk Csokonai művének színpadi változatát, a Dorottyát. A zenei aláfestést a tanár úr hegedűjátéka szolgáltatta. Ha alkalmat talált rá, sohasem mulasztotta el, hogy a jászokról beszéljen. Arról a népcsoportról, akik egységet alkotva megtalálták annak lehetőségét, hogy a szabadság érzése övezze körüket. Hazánk tájainak megismerésére minden évben többnapos kirándulásra vitt el bennünket.

Idővel a sport iránti érdeklődésem egyre karakteresebbé vált. Sokféle sportágat kipróbálhattam. A városi sportszakosztály tagjaként lehettem ejtőernyős. 16 éves koromban három osztálytársammal azonos gépből hajtottuk végre Jászberényben az első ugrásunkat. Közel négy évig igazolt versenyzőként a birkózó versenycsapat tagja voltam. A Testnevelési Főiskola felvételi vizsgájára készülve, a gimnáziumban: Szántai József tanár úrhoz jártam gyakorolni.

A csendes felkészülés éveibe robbant be az 56-os forradalom. A Jászsági Évkönyv 2006-os számában közölt jeyzökönyv-kivonat alapján te is aktívan bekapcsolódtál az eseményekbe.

1956. október 26-án szovjet tankok dübörögve járőröztek a város főutcáin. Késő

délután többen kíváncsiak voltunk a fejleményekre, és ki akartunk jutni a kollégiumból. A kerítésen átmászva fedeztük fel osztályfőnökünket. Szigorúan ránk szólt: azonnal menjenek vissza! Tanuljanak! Bosszankodtunk, hogy miért örködik körülöttünk. Másnap reggel értettük meg szándékát, amikor fegyveres szovjet katonával találkozottunk a kollégium kapujában. Az órarend szerinti foglalkozások elmaradtak. Tanítási szünetet rendeltek el. A kollégiumot is el kellett hagyni. Aki tudott, hazautazott. Néhányan magukra maradtak a nagy épületben. Személyesen nem vettem részt a forradalmi cselekményekben. Ennek ellenére fegyelmi eljárást kezdeményeztek ellenem is.

Hogyan lettél mégis „vádolt”, miért indult ellened is fegyelmi tárgyalás?

Az 56-os forradalom és annak következményei nem hagyták érintetlenül Jászberény városát, lakosait, a Zirzen Janka Tanítóképző tanárait és tanulóit sem. 1957. március 9-én délelőtt fegyvernem- és rendfokozat nélküli, téli katonai gyakorlóruhás, fegyveres egység érkezett a tanítóképző épületébe. Délután tudtuk meg, hogy házkutatást tartottak. A tanítást megszakítva a díszteremben kellett gyülekezni a tanulóknak. Egy-két ór állandóan köztünk tartózkodott. A helyiséget csak az őrség engedélyével lehetett elhagyni. Nevetgáltunk, halkán beszélgettünk. Néhány óra múlva nevükön szólítva két lányt és négy fiút az irodába vezettek, majd egy nyitott teherautóval a Jászberényi Városi Rendőrkapitányságra szállítottak. Köztük voltam én is. A folyosón várakoztunk, majd egyesével kihallgatásra vezettek bennünket. Senki sem jött vissza közénk. Ránk esteledett. Éhes voltam és türelmetlen. Rövid idő alatt „tudomásomra hozták”, hogy nem odahaza vagyok. Nagyon félttem, amikor magamra maradtam. Az utolsó voltam, akit kihallgattak. Leültettek, kérdésekre kellett válaszolnom, de nem tudtam kikövetkeztetni, hogy miért kerültem ide. A társalgás közben sírva fakadtam. A jegyzőkönyvet aláírtam. Ezt követően kezembe adták a börtöncédulámat, nevemre kiállítva. Zúgott a fejem. Kis várakozás után elvették tőlem az iratot azzal a megjegyzéssel, hogy most elengednek, de azonnal jelentenem kell, ha bármilyen esemény történik a kollégiumban, a tanítóképzőben. Ha nem ..., hát akkor tudom a következményeket. Végül elengedtek. A sötét utcán nem találkoztam senkivel. A kollégiumba érkezvén néma csend fogadott, már mindenki az ágyában feküdt. Közvetlen ágyszomszédom is, akit korábban hallgattak ki. Két kezével a fejét eltakarva szokatlan módon hasalt.

A vizsgálat elszenvetőjének minden egyértelmű. Mégis meg kell kérdezem, hogy mi adott okot erre a nem kevés atrocitással kísért kihallgatásra?

Az esemény később tisztázódott. A Történelmi Hivatal irattárából származó jegyzőkönyvi másolatok alapján időrendben szeretném felidézni a történeteket. Az 1957. április 5-i jegyzőkönyv szerint a Jászberényi Városi Tanács VB tárgyalta a tanítóképző tanulói közül azoknak az ügyét, akik magatartásukkal az ellenforradalom mellett álltak. Ennek során 6 tanulónak az ország összes középiskolájából való kizárását javasolta, s nyerhettek felvételt felsőfokú intézménybe. Három társammal

együtt írásbeli megrovásra kaptunk javaslatot azzal, hogy „későbbi magatartásukkal, ha nem felelnek meg a követelményeknek, akkor ugyancsak végleges kizárásukra teszünk javaslatot.”

1957. április 19-én a tanítóképző igazgatója és tanárainak fegyelmi bizottsága is kihallgatta az ügyben érdekelt tanulókat. Azokat is, akik a rendőrséggel többször találkoztak a kihallgatásokon. Ezen a fegyelmi tárgyaláson tudtam meg, hogy a vizsgálat tárgyát azok a levelek képezték, amelyeket a házkutatás során nálam találtak, az általam írt levél fogalmazványa, és a külföldre távozott két barátomtól érkezett levél.

Az imént idézett jegyzőkönyv szerint azonban – részben a képző akkori igazgatója és számos tanár közreműködése eredményeként – enyhébb ítéletek születtek.

1957. május 7. Az Oktatási Minisztérium döntése alapján a fegyelmi eljárás alá vont tanulók sorsa három nappal a ballagás előtt tisztázódott. Egy tanuló kivételével mindenki számára engedélyezték az érettségi vizsgára való jelentkezést. A IV. fokú fegyelmi büntetésben részesülőök gyakorlóévre való beosztását egy évre felfüggesztették. Ketten II. fokú fegyelmi büntetésben részesültünk. A „szépséghibát” magammal hordoztam, a későbbi években is. Sikeresen leérettségiztem, de továbbtanulásra nem jelentkeztem. Gyakorlóéves tanításra Jászárokszállásra, egykori iskolámba kaptam beosztást.

Tehát visszatértél szülőhelyedre tanítónak.

1957. szeptemberében egy olyan osztály vezetését bízták rám, melyet három évig egykori kedvenc tanítóm, a mai napig példaképem, Thiel Bernátné, Bianka néni tanított, nevelt. A jól felkészült, szorgalmas gyerekek között akadtak az átlagnál eleve nebb, tanulmányaikban problémásak is. A nagy különbség ellenére egy dologban megegyeztek. Ennyi év után bátran állíthatom, hogy valamennyien rendelkeztek egy-egy olyan emberi tulajdonsággal, amely életük során segítette őket a társadalmi beilleszkedésben, az élet különböző területein való helytállásban.

Tizennyolc évesen, kezdő, tapasztalatlan tanítónak kihívást jelentett a számtan, földrajz, irodalom, nyelvtan, ének-zene ismeretek sikeres átadása érdekében a folytonos felkészülés, a tanítási foglalkozások levezetése a IV. osztályban. Az országos szintű tanítás egyöntetűségének biztosítására, egy nagyszerű módszertani kézikönyv, vezérkönyv állt a rendelkezésünkre. Tantárgyanként, azon belül az egyes órákra vonatkozóan részletes útmutatást adott, mit és hogyan tanítsunk.

Az első tanévben – kilenc gyakorlóéves tanító társammal – úgy éreztük, hogy „nem dobtak bennünket mélyvízbe” Jászárokszálláson. A tanításból adódó gondjaink, problémáink sikeres megoldásában megértő segítőtársaink voltak az idősebb kollégáink. Az iskola, a község politikai és társadalmi vezetői a maradéknyi szabadidőnk hasznos eltöltéséről is gondoskodtak. Igyekeztek bevonni bennünket a lakosság kulturális, sport és politikai arculatának formálásába. Adottságunk, érdeklődésünk és előképzettségünkön kívül függetlenül megadták a próbálkozás, a bizonyítás lehetőségét számunkra, így váltunk különböző rendezvények szereplőivé.

Szavaltunk, énekeltünk, jeleneteket, színdarabokat adtunk elő. Osztottunk „a Nagymama”, „a Doktor úr” című darabok sikeres színrevitelében. Hátrányos helyzetű családok felnőtt és gyermek tagjait tanítottuk írni és olvasni, és korrepetáltuk őket. A Falusi Dolgozók Spartakiád téli és nyári találkozóin versenyeztünk. A férfi tornacsapatunk az 1958-as országos döntőn első helyezést ért el. A csapat tagjai: Kalla Tibor, Müller Viktor, Koós István, Tözsér Ignác, Móczár Ferenc, Szabó Béla. Kalla Tibor, az egyik tanító csapattagunk még az asztalitenisz bajnokságot is megnyerte.

A sport ill. a testnevelés iránti érdeklődésed tehát a mostoha körülmények ellenére sem enyészett el.

Kötelességszerűen, nagy kedvvel tanítottam az összes tantárgyat, de az egyikhez mindig nagyobb érdeklődéssel vonzódtam: ez a tantárgy a testnevelés volt. Az iskola tágas udvara alkalmasnak bizonyult a változatos órákon az eleven, nagy mozgásigényű társaság kifárasztására. A baj akkor kezdődött, amikor a hideg és az eső az épületbe kényszerített bennünket. Tornaterem hiányában a tanteremben folytattuk a testgyakorlást. Nem zavart bennünket, hogy olajos a padló, és ezért a padon, vagy a széken állva, ülve, hasalva, olykor azok tetején járva, ugrálva, futva kellett a gyakorlatokat végrehajtani. Ez a helyzet is nagyon tetszett a gyerekeknek. A dobások célja a szemétkosár, a vízszintes tengelyén elforgatható állványos tábla és az asztal volt. Aprópó asztal: ez a bútor lett később a foglalkozások központi eszköze. A talajtorna elemeinek gyakorlására a nevelői asztal bizonyult a legalkalmasabbnak. Középre toltuk, körülötte újságpapírokkal terítettük le az olajos padlót. Az előírt tornaruházatba öltözött gyerekek (sokan mezítláb) a sorokban egymást követve zavartalanul közlekedhettek a padok és a „tornaszereink” között. Az asztal lapján előre, hátra bükfenceztek, fejjállást mutattak be. A padlóról elrugaszkodva, az asztal tetején támaszkodva, repülő-gurulóátfordulás végrehajtása volt a kedvenc ugrógyakorlata néhány gyereknek. A sikeres bemutatást a padok tetején ülő közönség sokszor tapssal, nagy rivalgással jutalmazta. A szokatlan zsvivaj bizonyára zavarhatta a többi osztály békés hangulatú tanítását, de megértő aranyos kolléganőim – Patay Béláné, Ballagó Ferencné, Gemeter Erzsébet – sohasem, jelezték. Türelmesek, megértők, elnézőek voltak.

1957 őszén a birkózó foglalkozások bevezetésére vállalkoztam. Középiskolás diákként közel 4 éven át gyarapíthattam birkózó tudásomat. Kiss András hentesmester volt az edzőm. Tanulmányaim befejezése idején többször beszélt arról, hogy érdemes lenne Jászárokszálláson is elkezdeni a birkózó edzéseket. Megígérte, hogy szervezői, szakmai tanácsain kívül még egy garnitúra versenyszőnyeget is kölcsönöz az indulás éveire.

A sportkör vezetése örömmel fogadta elhatározásomat. Elhozatták a szőnyegeket, és a Deák Ferenc Általános Iskola tornatermében biztosították a foglalkozások feltételeit. Elkezdődött az edzés sorozat. Kezdetben nagyon sokan jelentkeztek, bár számuk később egyre csökkent. 1958 tavaszán 25-30 általános iskolás és idősebb

korú vállalta a megmérettetést. 1958 márciusában bemutató versenyt rendeztünk a Jászberényi Vasas SC birkózóival, sőt a Magyar Birkózó Szövetség is tagjává fogadott bennünket. Működésünk hírére a lakásomon keresett fel Szőke Miklós, a gyöngyösi birkózók országos hírű szakembere. Május 18-án délután a labdarúgó pályán rendeztük meg Gyöngyös SC és Jászárokszállás SC birkózóinak találkozását. Meghívást kaptunk a novemberben Szolnokon megrendezendő 2 napos megyei, területi felnőtt birkózó bajnokságra is, ahová két versenyzőnket neveztem be. Móczár Ferenc 2. helyezése azért is jelentős, mert ő volt, aki hivatalos bajnokságon Jászárokszállás SC színeiben dobogós helyezést ért el.

Nagyon aktívan kapcsolódtál be szülőhelyed sportéletébe. Úgy tűnik, mintha le is tettél volna továbbtanulási terveidről.

Az általános iskolai alsó tagozatos tanítói oklevelem átvétele után végleges helyezést kaptam a Jászárokszállási Széchenyi István Általános Iskolába. Szakképesített nevelő hiányában a felső tagozatos osztályokban a történelem, a testnevelés tantárgyak tanítását, és az úttörőcsapat vezetését bízták rám.

1959-ben elérkezettnek találtam az időt arra, hogy bátran jelentkezsek főiskolai tanulmányokra, a testnevelő tanári szakon. Megkaptam az értesítést a sikeres felvételimről. Nem sokkal ezután behívtak sorkatonai szolgálatra, így nem kezdhettem el tanulmányaimat. Huszonhét hónap eltelté után – mintha nem történt volna semmi sem – 1962. február 1-től folytattam a tanítást.

A kettős leterhelés ellenére végre elkezdhetted tanulmányaidat a Testnevelési Főiskolán.

1962-ben nyertem felvételt a Magyar Testnevelési Főiskola 5 éves levelező tanári tagozatára. A tanulmányok során szerzett ismeretek, a főiskolán látottak formálták a tanítással, a tanulókkal szembeni elvárásom szintjét és igényét.

Iskolámban a legnagyobb gondot a fedett és a szabadtéri létesítmények hiánya okozta. Testnevelő kollégámmal és a gyerekekkel az olajos padlót sűröltük, hogy legyen tornaszobánk. Átrendeztük az iskola tágas udvarát, hogy legyen ugrógödörünk, egyenes felületű játékerünk, kézilabda pályánk. Nem reméltem, de a gyerekek segítségével néhány hét alatt minden elképzelésünk megvalósult.

Az 1960-as években, központi oktatási rendelet alapján, több vidéki településen az általános iskolával közös igazgatóság alatt indították meg a gimnáziumi oktatást. Egy ilyen kezdő, szerveződő gimnázium kezdte el működését Jászárokszálláson.

Az 1963-ban alakult gimnázium két osztályában óraadóként testnevelést tanítottam. 1964 őszén szakálati érdekből áthelyeztek a gimnázium állományába.

Kettős érzés volt bennem. Tetszett a gondolat, hogy gimnáziumban taníthatok, de a Széchenyi Iskola udvarán elkészült sportpálya, a berendezésében évről-évre gyarapodó kis tornaterem, a gyerekek foglalkoztatásának sikere is vonzott. Szerencsére nem szakadt meg véglegesen a kapcsolatunk, mert óraadóként több éven át továbbra is találkozhattam velük.

Községünkben a polgári iskolai oktatásra tervezett, közművesítést nélkülöző épület adott otthont a gimnáziumnak, amely csak nevében volt gimnázium. Rajtunk, tanárokon múltott, hogy az induló intézményt milyen tartalommal, formával látjuk el. Az elvégzett munkánkért nem vártunk és nem is várhattunk különösebb elismerést. A szakmáért, az iskoláért, a tanítványokért, a település jövőjéért küzdöttünk. Szükség esetén egy emberként tudtunk cselekedni Gyöző Gyula igazgató irányításával és vezetésével.

Minden kolléga – a saját munkaterületének kellő szintű, a tanítás tárgyi, dologi feltételeinek megteremtésén fáradozva – számíthatott a többiek hathatós támogatására, segítségére. Együtt örültünk, ha valamelyik szertár egy-egy új tárggyal gyarapodott, vagy a könyvtár állománya bővült, vagy épp egy új pályával, új sportszerrel lett gazdagabb az iskolánk.

A középiskolások oktatása újabb kihívást jelentett számomra. Az elinduláskor elhanyagolt, üres tornaterem, kézilabdapálya nagyságú szűk udvar állt rendelkezésemre. Az oktatási épület melletti területen 6 év alatt olyan parkszerűen berendezett sportudvart létesítettünk, ahol a kosárlabda-, röplabda-, kézilabda-, szabadtéri tornapályákat, az atlétikai ugrásokhoz szükséges helyet, 300 m-es, 4 sávós futópálya vette körül. A jobb körülmények szinte vonzották a tanulókat a tornaterembe és a szabadtéri pályákra. Rendszeresítettük a természetjáró, síző, kerékpáros- és úszó foglalkozásokat is. A tanulók jelentős százalékát sikerült bevonni az általuk választott testgyakorló foglalkozásokba. Versenyzőink a megyei és az országos rendezvényeken feljutottak a dobogó felső fokára is.

Visszaidézve az egykor történeteket úgy tűnik, hogy révbé értél. Megszerezted a vágyott diplomát, a mostoha körülmények ellenére sportudvart, virágzó sportéletet teremtettél. Egyszer csak mégis feladad árokszállási „örhelyedet”.

A baráti közösséget alkotó tanári testület az ideális munkakör ellenére mindig vágyódtam arra, hogy részese lehessen egy olyan pedagógusképzésnek, ahol az iskolai testnevelés és sport feladatainak ellátására készítik fel a tanártjelölteket.

1971 őszén életutam Egerbe vezetett. Az Eszterházy Károly – akkoriban Ho Shi Minh Tanárképző Főiskola – Tanárképző Főiskola Testnevelési Tanszékén tanárségédi beosztásban kapcsolódtam be a szakemberképzésbe. Végigjártam a ranglétra valamennyi fokozatát. Meggyőződésem, hogy a szakmai tanulmányok során szerzett ismeret, a tanítási gyakorlat tapasztalata ezen a szinten már nem elegendő annak, aki felsőfokú oktatásra vállalkozik. Az egyre bővülő ismeretek, a korszerű módszerek átadása tanítványainknak nem elvárás, hanem kötelesség. Mindezek feltételezik az állandó, rendszeres önképzést, a szakmai továbbképzést. Ez a szemlélet tükröződött a főiskola szellemiségében is.

Hogyan fogadták a jázsági faluból érkezett, levelezőn diplomát szerzett „tornatanárt” az egri főiskolán?

A tanszéki összejövetelen derültséget váltott ki, amikor feltett kérdésekre azt

válaszoltam, hogy a főiskolai hallgatók képzésében hasznosítani kívánom a tanítóképzőben tanultakat, és az általános iskolai, a gimnáziumi oktatás során szerzett tapasztalataimat.

Korábban a magam ura voltam. A szakmailag homogén összetételű, 14 fős közösséghez igyekeztem alkalmazkodni. Tanítóképzős múlttal, 15 éves tanítási gyakorlattal rendelkezve sok esetben nem azonosultam olyan kollégák, vezetők véleményével, akik friss diplomával, közvetlenül kerültek a felsőoktatásba. Felvállaltam a vélemények ütköztetését a tudományos képzés kérdéseiben is. Az elvárások ellenére kevesen, vagy túl későn vállalták a PhD-képzés megpróbáltatásait. Végül megtaláltam a magam útját.

Hogyan alakult tudományos érdeklődésed? Ez ugyan egy tanárképző főiskolán amolyan kötelező penzum, de Te már többet teljesítettél ennél.

Az elméleti és gyakorlati órák, sportfoglalkozások, edzések, versenyek, gyakorlati táborok, gyakorló iskolai foglalkozások vezetése mellett vállaltam a politikai és a szakmai képzések sorát. Elkezdtem tanulmányaimat a Magyar Testnevelési Főiskola 4 éves levelező szakedzői tagozatán. Közben Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetem „summa cum laude” minősítéssel bölcsészettudományi doktorrá avattak 1979. június 16-án.

„Az iskolai testnevelés kialakulása és fejlődése az egri főgimnázium történetének tükrében (1856-1914)” című értekezés megvédését követően a levéltári kutató tevékenységemet folytatva készítettem el. „A testi nevelés szerepe a középiskolás diákok személyiségformálásában” c. értekezésemért 1984-ben kaptam meg a neveléstudomány kandidátusa fokozatot a MTA-án. Ennek alapján a testnevelés doktorává avattak a Magyar Testnevelési Főiskola Egyetemi Tanácsa 1985-ben.

1986-ban az MTA, az MM és a Magyar Történelmi Társulat közoktatási, közművelődési pályázatán a II. díjat nyert „A testnevelés tantárgy tanítása Eger város fiú középiskoláiban” című tanulmányom.

A habilitációs eljárás során „Az iskolai testnevelés és sport a nevelés szolgálatában (1850-1944)” tantárgytörténeti témában védtem meg téziseimet. Magyar Testnevelési Egyetem Habilitációs Bizottsága 1998. december 17-én fogadta el habilitációm.

Kutatómunkám központi témája továbbra is az iskolai testnevelés és sport személyiségformáló szerepének bizonyítása maradt. Hitem szerint a testi nevelés ügye, az iskolai testnevelés kérdéseinek megoldása mindenekelőtt pedagógiai feladat volt és maradt.

Mindig érdeklődésem központjában állt a tanítás nevelésméleti kérdése, szaktárgyam más tantárgyakhoz viszonyított értékelése, a testnevelő tanár pedagógiai tevékenységének megítélése. Értekezésem kedvező alkalmat nyújtott a nevelésoktatási elmélet és a középiskolai testnevelés konkrét gyakorlatának vizsgálatára.

Az eddig feltáratlan levéltári anyagok közlésével igyekeztünk kapcsolatot tartani az európai és a hazai testgyakorlás kialakulásával. Bemutattuk, hogy a nevelésben

hogyan jelentkezik a testi nevelés igénye, azon belül hogyan növekszik a testnevelés jelentősége és bekerülve az iskolai oktatásba, kiegészítve a tantárgyak sorát, hogyan szolgálja a sokoldalúan képzett ember. Bemutattuk a személyi és tárgyi feltételek megteremtéséért, a testgyakorlás jelentőségének elismeréséért folytatott tevékeny munkát, fáradozást, amely a tantárgy létjogosultságát igazolta.

Azt vizsgáltuk történeti módszerrel, hogy a testnevelés, mint iskolai tantárgy, miképpen vált és kapott „tantervi bebocsátást” a hazai középiskolákban, mi volt a tantervi részesedése, hogyan viszonyult más tantárgyakhoz, hogyan valósította meg funkciójában és feladataiban a társadalom által kitűzött célt, és végül: miképpen szervezte meg pedagógiailag a tantárgy nevelési és oktatási feladatait.

Kevés iskolai tantárgy ment át olyan szemléleti, szervezeti és tartalmi változásokon, mint éppen az iskolai testnevelés. Mind a mai napig tart az elégedetlenség, hogy az ifjúság testi nevelése, edzése, testkultúrájának gyarapítása messze elmarad a szükségletektől.

A jelenben egyre jobban érlelődik az a felismerés, hogy a nemzet egészségi állapota katasztrofális. Empirikus kutatások azt igazolják, hogy a prevenció leghatásosabb eszköze a testgyakorlás. Ennek tudatában nekünk, testnevelőknek nagyobb a felelősségünk.

A probléma megoldását keresve három területre szűkíteném a vizsgálódást: az iskolai testnevelés és sport konkrét gyakorlatára, a társadalmi támogatottságára és a szakemberképzésre. Konferenciák előadásain kerestem az alkalmat a téma részletesebb kifejtésére.

Kiterjedt szakmai közösségekben való részvétel lehetőséget adott a kutatási eredmények publikálására, a hazai és nemzetközi fórumokon előadások tartására. A doktori értekezésem opponensei, Bajkó Mátyás és Földes Éva professzorok tanácsára és személyes javaslatára tagja lettem a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztályának.

Ebben az időszakban zajlott a testnevelés és sporttudomány akadémiai befogadatlásának folyamata. Az MTA tudományos nomenklatúrájában nem szerepelt. A folyamat részeként tekintendő, amikor a Magyar Történelmi Társulat befogadta és működésében támogatta a Sporttörténeti Szakosztályt. Ebben nagy szerepe volt Kutassi László professzornak, a szakosztály alapító elnökének.

1983-ban a MTT Sporttörténeti Szakosztály alakuló ülésén az iskolai testnevelés kérdéseivel foglalkozó szakcsoport vezetését bízta rám. 1992-től 8 éven át a szakosztály elnöki teendőit láttam el. A szakosztályban Printz János irányításával működött az Olimpiai történeti csoport is. A Magyar Olimpiai Akadémia megalakulásakor, 1985-ben sokan bekapcsolódtunk a szakmai munkába, s lettünk alapító tagok, ahol a főtitkári tisztét is Kutassi László professzor látta el. A két munkacsoport között a jelenben is szoros a szakmai egyetértés.

A Magyar Olimpiai Akadémia Tanácsa tagjaként az olimpiai mozgalom és az

olimpizmus népszerűsítésén, az olimpizmusnak a tanulók nevelésében betöltött szerepéhez kapcsolódó feladatok megoldásán munkálkodom. A téma iránti megnövekedett főiskolai hallgatói érdeklődés hatására az egri főiskolán 4 éve bevezettük az Olimpiai nevelés kredit ponttal értékelhető tantárgyat.

Tudományos és szakmai munkám kiteljesedésében sokat köszönhetek Bajkó Mátyás, Földes Éva, Simon Gyula, Kutassi László és Biróné Nagy Edit professzoroknak.

A tudományos tevékenységed ösztönzően hat-e kollégáidra?

Kötelességemnek tartom kollégáim szakmai és tudományos törekvéseinek támogatását. Ilyen módon is igyekszem követni azok példáját és megköszönni fáradozásukat, akik szakmai tevékenységem kibontakozása során önzetlenül bírálóm, tanácsadóim és segítők voltak.

Felajánlottam segítségemet közvetlen munkatársaimnak, és más intézményben oktató kollégáimnak is. Közülük többen doktoráltak, kandidátusi-, PhD-fokozatot szereztek, doktorandusz képzésben vesznek részt, illetve készülnek a felvételire. Egyre bátrabban és sikeresen szerepelnek a hazai és nemzetközi konferenciákon.

Úgy tudom, a röplabda művelése áll legközelebb hozzád. Kérlek, foglald össze ezzel kapcsolatos tevékenységedet, eredményeidet!

Már kezdetben tanszéki feladatként oktattam a röplabda tantárgyat, annak elméleti és gyakorlati ismereteit. Örömmel vállaltam. Szakdolgozatomat is e témából írtam. Jászárszálláson több évig edzője voltam a Háziiipari SC női csapatának. Az 1966-ban Szombathelyen, 1968-ban Szolnokon megrendezett OKISZ Kupán lányaink az első helyen végeztek. Az oktatási módszerek kísérletezésére, a próbálkozásokra egyszerű lehetőséget találtam a középiskolai tanításom éveit alatt.

Korán rájöttem, hogy a tanszéken oktatott labdajátékok között népszerűségében és támogatottságában az utolsó helyen áll a röplabdajáték. Sajnos a jelenben is akadnak testnevelők, akik megkérdőjelezzik a röplabdázás értékeit. Idő kell ahhoz, amíg ez tisztázódik. Nekünk az oktatás módszerén kell változtatni.

Hazai, és főleg német, szlovák, lengyel, olasz röplabda szakirodalmak felhasználásával, és az oktatás, edzés során szerzett tapasztalatok alapján készítettem el a „Röplabdázás az iskolában” című módszertani jegyzetet. A TF szakemberei által lektorált tanulmányt a főiskolai módszertani pályázaton I. díjjal értékelték. Ezt követte „A játékrészek szerepe a 4:4 és a 6:6 elleni röplabdajátékban” című tanulmányom. Ezzel sajnos nem tudtam felkelteni a főiskolai szakbizottság vezetőjének érdeklődését, más kapott megbízást a főiskolai jegyzet megírására. Egyébként évtizedek óta, nagy érdeklődés mellett eredményesen hasznosítják tanítványaim és kollégáim.

1972-ben elvállaltam az Egri Dózsa SC egykori női csapat töredékének edzését is. Több főiskolai hallgatót nyertem meg a röplabdázásnak. A jó kiállású testnevelés szakos főiskolai hallgatók közül sokan csak megyei szinten röplabdáztak. Volt, aki csak most kezdett ismerkedni a játékkal, máris NB II-ben kellett bizonyítania. A sorozatos vereség ellenére a csapat tagjai nem csüggedtek, a csapat szelleme

rendkívüli volt, ez éltetett bennünket. Három év múlva már az élvonalba kerültünk. Olyan alapot képeztek, amely képes volt az NB I-be feljutni, más edzők irányításával. Ugyanis családi okok miatt lemondtam edzői megbízásomat, később sem vállaltam szerződéses edzői munkát.

Annál nagyobb lendülettel foglalkoztam a röplabda főiskolai oktatásával. Markos Tiborné testnevelő tanár támogatásával sikerült elérni, hogy a 4. sz. gyakorlóiskolában tantervi anyagként taníthassák a röplabda játékot. A főiskolásoknak így lehetőségük volt a röplabdás foglalkozások vezetésére is a gyakorló tanításokon. Az egyetemi-főiskolai országos bajnokságon többször dobogós helyezést értek el.

Egykori tanítványaim, és nagyon sok testnevelő tanár az egyik legeredményesebb játékká varázsolja a labdajátékot.

„Heves megye röplabda sportjának krónikája” című könyvemben igyekeztem felidézni, megörökíteni az eseményeket, azok tevékenységét, akik a sportág népszerűsítésében önzetlenül fáradoztak.

A hazai felsőoktatás átszervezésének időszakát éljük. A pedagógusképzésben mennyire tartod fontosnak a gyakorlóiskolák létét és működését?

A főiskolai hallgatók gyakorlóiskolai tanításra való felkészítésében támogatni kell a megújulási szándékot, keresni az új módszertani eljárásokat. Azonban feltétlenül hasznosítani kell a több évtizede felhalmozódott szakmai tapasztalatokat is. Ezek mellőzése súlyos következményekkel járhat. Sajnos a mi szakmánk gyakorlatában ez beigazolódott.

A gyerekkel való közvetlen találkozás döntően befolyásolhatja a főiskolai hallgatók szakmai elkötelezettségét, a pedagógus pályán való maradás szándékát. Ennek érdekében támogatni kell azt az elvárást, hogy a testnevelő tanárképző intézmények és a gyakorlóiskolák ilyen tartalmú kapcsolata, működésének feltételei rendeletileg is erősítést nyerjen.

Szakmai és tudományos tevékenységédért milyen elismerésben részesültél?

Életem egyik jelentős eseménye volt, amikor 1999 nyarán a Parlamentben Göncz Árpád köztársasági elnöktől átvehettem az egyetemi tanári kinevezésemet.

2004. augusztus 20.-án Mádl Ferenc köztársasági elnöktől a sporttörténet és testnevelés történet terén végzett kutatásaimért, publikációs és oktató-nevelő munkásságom elismeréseként a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztje kitüntetésben részesültem.

A nyugdíjas koron túlhaladva, még mindig aktív oktatói, tudományos kutatói feladatot vállalsz. Vannak még további, a jövőre vonatkozó terveid?

A tanárképző intézmények oktatói számára nem közömbös, hogy milyen felkészültségű szakembereket bocsátanak ki az alma materekből. Lehetőségeimtől függően továbbra is szeretnék részese lenni a szakmát szerető, elméletileg és gyakorlatilag felkészült, alkotóképes testnevelő tanárok képzésének. Támogatni kívánom tanítványaim és kollégáim törekvéseit a szakmai és tudományos munkában.

Remélem, hogy folytatni tudom a múlt neveléstudományi és testkulturális értékeinek felkutatását és átmentését a jelenbe, a jövő nemzedékének nevelése érdekében.

Kollégáid, barátaid körében köztudott a szülőfölded, a Jászság, a jászsági emberek szeretete. 35 év után nem érzel némi nosztalgiát?

Eger gyönyörű város, szeretek itt élni. Lett volna lehetőségem változtatni, de mindig maradtam. Az itt tartózkodás éveinek élménye nem tompította bennem szülőhelyemhez, Jászárokszálláshoz fűződő emlékeimet. Az egyik jász barátomtól festményt kaptam ajándékba, ami a jászárokszállási templomot és környékét ábrázolja. A kép a dolgozószobám falán, központi helyen függ, így mindig otthon vagyok. Ha Jászárokszálláson járok soha nem mulasztom el esti sétámat a gimnázium épülete, sportkertje körül, tiszteletemet tenni a temetőben, felidézni a múltat, az örömmel végzett közös munkát. Felidézni az önzetlen, a szakmájukat és hivatásukat nagyon szerető elhunyt kollégáim, barátaim, rokonaim, családom, és szüleim szeretve tisztelt emlékét.

Emlékezni a múltra – édesanyám szerint –: „a sínen, a nyílt pályán gördülő vonatot könnyű további haladásra bírni, de álló helyzetéből kimozdítani, lendületbe hozni, végtelenül nehéz” (volt).

Az iskolák közösségében sok érző emberrel foglalkoztunk, sok fát ültettünk. Képletesen és valójában is. Volt, melyet a természet, vagy épp az emberi gondatlanság pusztított el. Vigaszunk, hogy a megmaradt szépen fejlődnek, mert gyökereikkel biztonságosan kapaszkodva, mindig éltető erőt várhattak és nyertek az ősi jász földben.

Múltunk, ha lassan feledésbe merül is – ami természetes – a fiatalságunk emlékét, a tanári-tanulói közösségben végzett munka értékeit örzi.

Még mindig sok szeretettel gondolok volt tanítványainkra, akik az alapítás, a megpróbáltatás éveiben tevékeny, megértő társaink voltak a közös cél megvalósításában. Köszönjük nekik.

Hogyan tekintesz vissza a megtett útra?

A pedagógus pályán eltöltött öt évtized számomra a kihívásokban, sikerekben és kudarokban bővelkedő életutat jelenti. Szerencsés embernek vallom magam, mert mindig magam mellett éreztem és tudtam tanítóim, barátaim segítőkészségét. Tőlük tanultam meg, hogy mindig legyenek előttünk kisebb-nagyobb, de reális, elérhető célok. A megvalósítás, ha lassan, apró részletekben történik is, előbb-utóbb teljessé válhat. Az én életemben ez beigazolódt.

Furcsa Laura

E-MAIL KOMMUNIKÁCIÓ HASZNÁLATA A NYELVTANÍTÁSBAN

A 2002-ben megjelent Jászsági Évkönyvben már olvashattak magyar és amerikai pedagógus hallgatók szakmai levelezéséről. Szécsi Tünde cikkében arról írt, hogyan jelennek meg a kisebbséggel, eltérő kultúrákkal kapcsolatos nézetek a hallgatók leveleiben. E tanulmány a projekt folytatásáról szól azt a gyakorlati szempontot kihangsúlyozva, hogyan használható fel az e-mail – mint az idegen nyelvű levelezés elektronikus módja – kommunikációs eszközként a nyelvtanításban, milyen nyelvi képességek fejlesztésére alkalmas és milyen korlátai vannak használatának.

2005 tavaszi szemeszterében szerveztünk 13 pedagógusjelölt amerikai diák (Florida Gulf Coast University) és 13 angol műveltségterületen tanuló, tanító szakos magyar diák (Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Kar) között egy interkulturális, angol nyelvű e-mail kommunikációt használó projektet. Szécsi Tünde és Furcsa Laura voltak a koordinátorai az amerikai, illetve a magyar fél részéről. A projekt háttere hasonló volt az előző években folytatott levelezésekhez. A hallgatókkal közösen előre kiválasztottunk néhány pedagógiai vitatémát (például iskolarendszerek különbözősége, tanító- és tanárképzés kérdései, az idegen nyelv tanítási problémái, hátrányos helyzetű gyerekek, kisebbségek, szokások, divat, sport, ünnepek, fenntartható fejlődés), ezeket javasoltuk megvitatásra partnerünkkel. Két pedagógiai esetleírást beszéltek meg egymással a hallgatók, majd a félév végén összefoglalták munkájukat. E cikk az ő leveleik és összefoglalójuk elemzésén alapul. Az idézetek a magyar és az amerikai hallgatók elektronikus üzeneteiből származnak, az angol nyelvűek lettek természetesen magyarra fordítva.

A kommunikatív nyelvoktatás egyik feladata, hogy valódi, anyanyelvi beszélőkkel folytatott kommunikációra készítse fel a nyelvtanulókat. A nyelvtanítás folyamatában sokszor nagyon nehéz lehetőséget találni arra, hogy a diákok ezt valós körülmények között, „élesben” kipróbálhassák, ezért minden lehetőséget meg kell ragadni arra, hogy a nyelvtanuló valóban használhassa a tanult célnyelvet. Ezért a kommunikatív nyelvtanítás során gyakori az eredeti, autentikus (a nyelvtanulók számára nem átalakított, könnyített) anyagok használata mesterséges nyelven írott „tanszövegek” helyett. Anyanyelvi beszélőkkel folytatott e-mail kommunikáció során lehetőségük van az idegen nyelvet tanulónak arra, hogy autentikus módon beszélgessenek, akár vitába is bonyolódjanak.

Az idegen nyelvű elektronikus levelezés főbb jellemzői

A számítógéppel segített nyelvtanulás, a nyelvpedagógiában gyakran használt angol nevén CALL (Computer Assisted Language Learning), egyre elterjedtebb

Furcsa Laura

E-MAIL KOMMUNIKÁCIÓ HASZNÁLATA A NYELVTANÍTÁSBAN

A 2002-ben megjelent Jászsági Évkönyvben már olvashattak magyar és amerikai pedagógus hallgatók szakmai levelezéséről. Szécsi Tünde cikkében arról írt, hogyan jelennek meg a kisebbséggel, eltérő kultúrákkal kapcsolatos nézetek a hallgatók leveleiben. E tanulmány a projekt folytatásáról szól azt a gyakorlati szempontot kihangsúlyozva, hogyan használható fel az e-mail – mint az idegen nyelvű levelezés elektronikus módja – kommunikációs eszközként a nyelvtanításban, milyen nyelvi képességek fejlesztésére alkalmas és milyen korlátai vannak használatának.

2005 tavaszi szemeszterében szerveztünk 13 pedagógusjelölt amerikai diák (Florida Gulf Coast University) és 13 angol műveltségterületen tanuló, tanító szakos magyar diák (Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Kar) között egy interkulturális, angol nyelvű e-mail kommunikációt használó projektet. Szécsi Tünde és Furcsa Laura voltak a koordinátorai az amerikai, illetve a magyar fél részéről. A projekt háttere hasonló volt az előző években folytatott levelezésekhez. A hallgatókkal közösen előre kiválasztottunk néhány pedagógiai vitatémát (például iskolarendszerek különbözősége, tanító- és tanárképzés kérdései, az idegen nyelv tanítási problémái, hátrányos helyzetű gyerekek, kisebbségek, szokások, divat, sport, ünnepek, fenntartható fejlődés), ezeket javasoltuk megvitatásra partnerünkkel. Két pedagógiai esetleírást beszéltek meg egymással a hallgatók, majd a félév végén összefoglalták munkájukat. E cikk az ő leveleik és összefoglalójuk elemzésén alapul. Az idézetek a magyar és az amerikai hallgatók elektronikus üzeneteiből származnak, az angol nyelvűek lettek természetesen magyarra fordítva.

A kommunikatív nyelvoktatás egyik feladata, hogy valódi, anyanyelvi beszélőkkel folytatott kommunikációra készítse fel a nyelvtanulókat. A nyelvtanítás folyamatában sokszor nagyon nehéz lehetőséget találni arra, hogy a diákok ezt valós körülmények között, „élesben” kipróbálhassák, ezért minden lehetőséget meg kell ragadni arra, hogy a nyelvtanuló valóban használhassa a tanult célnyelvet. Ezért a kommunikatív nyelvtanítás során gyakori az eredeti, autentikus (a nyelvtanulók számára nem átalakított, könnyített) anyagok használata mesterséges nyelven írott „tanszövegek” helyett. Anyanyelvi beszélőkkel folytatott e-mail kommunikáció során lehetőségük van az idegen nyelvet tanulónak arra, hogy autentikus módon beszélgessenek, akár vitába is bonyolódjanak.

Az idegen nyelvű elektronikus levelezés főbb jellemzői

A számítógéppel segített nyelvtanulás, a nyelvpedagógiában gyakran használt angol nevén CALL (Computer Assisted Language Learning), egyre elterjedtebb

nyelvtanulási módszer. Ennek egyik formája az idegen nyelven történő elektronikus levelezés. Az elektronikus levél (e-mail) az egyik leggyakoribb számítógép segítségével folytatott kommunikációs forma napjainkban. Fontos figyelembe venni, hogy az e-mail a kapcsolattartás írott változatát jelenti, ennél fogva a nyelvtanítás során fejlesztendő négy nyelvi készség közül itt az írásbeli (az olvasott szöveg megértése és az íráskészség), mellőzve a szóbeli készségek (a beszéd és a hallott szöveg értése) szerepét. Amellett, hogy az e-mail kiváló eszköz a tanulóknak arra, hogy párbeszéd formában együttműködjenek, elősegíti a vitázás elsajátítását is. Az efféle kommunikáció fontos jellemzője az aszinkronitás, azaz a kérdés és a válasz nem egy időben történik, sokszor napok is eltelhetnek köztük (ellentétben az elektronikus kommunikáció egy másik, elterjedt formájával az un. chat-tel).

A nyelvtanulók közvetlenül, olcsón és kényelmesen kommunikálhatnak a nap bármely órájában az iskolából, vagy akár otthonról is. Az elektronikus levél sokkal közelebb áll a mai diákokhoz, mint a kézzel írott levél, hiszen nap mint nap e-mailek tucatját írják és fogadják. Néhány évvel ezelőtt a számítógéppel segített nyelvtanítás bevezetésének legnagyobb akadálya a diákok számítógépes ismeretének alacsony szintje volt, tájékozatlanok voltak az internet és a szövegszerkesztő használatát illetően. A 2005-ben folytatott interkulturális e-mail projektünkben ez elhanyagolható problémát jelentett, hisz alig néhány diák nem rendelkezett megfelelő gyakorlattal az internet használatát illetően.

A kommunikatív nyelvtanítási folyamatában a hangsúly egyre inkább a nyelv és a kultúra integrációja felé tolódott. Ebből a szempontból is számos előnye lehet az e-mail kommunikációnak. Megfigyelték, hogy ilyenkor a résztvevők több információt nyernek társuk kultúrájáról, mivel a partner sokkal több kulturális információt felfed, mint közvetlen, szemtől szemben történő kommunikációban (Greenfield, 2003). Ez elősegíti a toleranciát, jobb interkulturális megértést, segíti a sztereotípiák és az előítéletek csökkentését.

Az idegen nyelvi motiváció illetően nagyon fontos a pozitív attitűd és a célnyelvi csoportokkal való kontaktus (Csizér, Dörnyei, Németh 2004). Az integrativitás (a tanulandó nyelvhez és kultúrához való viszony) a nyelvtanulás sikerességének fontos előre jelző tényezője. Az e-mail kommunikáció segíthet abban, hogy növelje a tanulók motiváltságát, ezáltal nagymértékben hozzájárul a nyelvtanulás eredményességéhez. Egy ország kultúráját és nyelvét nem kizárólag akkor lehet megismerni, ha az ember hosszabb ideig tartózkodik külföldön, anyanyelvi környezetben. Az e-mail kapcsolat nagyszerű módja annak, hogy „első kézből” szerezzenek a nyelvtanulók ismereteket egy idegen ország kultúrájáról és lakóinak gondolatvilágáról.

A projektben résztvevő tanulóknak lehetőségük volt szinte bármilyen témáról levelezni. Ez – a nyelvtankönyveknél sokkal bővebb – témaválasztás elősegítette,

hogyan valóban arról írjanak, ami érdekli őket. A program elején közösen kiválasztott vitatémák csak támpontot jelentettek, nem kellett mindet megtárgyalni. A szabad témaválasztás is nagymértékben növelte a diákok motivációját.

Szorongás és feszültség a nyelvhasználatról

Nagyon sok nyelvtanulóval előfordul, hogy nem merik használni a tanult idegen nyelvet. Sokan közülük még igen magas nyelvi szinten is gátlásosnak érzik magukat, különösen, ha anyanyelvi beszélővel kell kommunikálni. A nyelvtanár számára mindig nagy kihívás, hogy olyan kontextust teremtsen, amiben a gátlásos, félnkebb tanulók is bátran ki tudják fejezni magukat.

Az „idegennyelv-szorongás” nagymértékben befolyásolja a nyelvtanulás sikerességét (MacIntyre és Gardner, 1991). Több kutatás próbálta megfejteni ennek a problémának az okait, melyeket általában az osztálytermi kontextusban és a tanár szerepében találtak meg. Az e-mailben történő levelezés során a kommunikáció nem a tanárral zajlik, ahogy a nyelvrókon sokszor, hanem ugyanolyan diákkal, mint saját maguk. A levelező partnernek ráadásul nem is feladata az értékelés, így a negatív értékeléstől való félelem nincs jelen a kommunikációban, amely szintén fontos szorongáscsökkentő tényező lehet.

A tanár szerepe egész más a kommunikációnak ebben a formájában, mint az egyéb, hagyományosabb tanórán folyó nyelvtanításban. Sokkal tanuló-központúbb ez a módszer, a tanár szerepe jobban háttérbe szorul, aki később természetesen elolvassa a leveleket, de nincs azonnali hibajavítás, ami sok nyelvtanulót zavarhat.

Az e-mail kommunikáció lehetőséget teremt az alacsonyabb szinten lévő nyelvtanulók számára, hogy bátran használják a nyelvet. A magyar nyelvtanulók angol nyelvi szintje eltérő volt az e-mail projekt megkezdésekor. Előzetes vizsgaeredményeik alapján három csoportba osztottuk őket. Érdekes módon, nem a jobb nyelvi szinten álló hallgatók voltak aktívabbak a levelezés során:

magyar partner nyelvi szintje	váltott e-mailek átlagos száma
középszint (intermediate)	7,9
középszint alatt (pre-intermediate)	6,7
középszint fölött (upper-intermediate)	5

Ennek a különbségnek természetesen több oka is lehet, mindazonáltal jól bizonyítja azt, hogy az alacsonyabb szinten álló nyelvtanulók számára is hasznos eszköz lehet az elektronikus eszmezsere. Azon diákok számára, akik általában nem túl aktívak a nyelvi órákon, az e-mailben folytatott kommunikáció kiváló alkalmat teremtett arra,

hogyan megmutassák valódi tudásukat. Nagyon fontos, hogy volt idejük megfogalmazni válaszaikat, nem kellett azonnal reagálniuk, mint élőbeszéd során.

Nyelvtudás javulása

A nyelvtanítás egyik lényeges feladata, hogy a nyelvtanuló elsajátítsa az igényes írás, a jól megformált mondatok szabályait és használatát. Ez azért is fontos, mert minden nyelvvizsgatípus írott része tartalmaz olyan feladatot, ami ezt kéri számon, általában levél, fogalmazás vagy esszé formájában. Biesenbach-Lucas és Weasenforth (2001) cikkében azon kétségének ad hangot, vajon az e-mail fogalmazások jó hatással vannak-e a nyelvtanulók íráskészségére. Az e-mail, mint új kommunikációs csatorna, a beszélt és az írott nyelv között van, stilisztikai átmenetet képez közöttük (Bódi, 2004). Amellett, hogy írott és szerkesztett, interaktivitás is jellemzi. Hangvétele kötetlenebb, a nyelvhasználata pedig vázlatosabb és felszínesebb, mint a hagyományos írott levelezésé.

A nyelvi képességeket tekintve szinte minden magyar résztvevő megállapította záró összefoglalójában, hogy összességében javultak nyelvi képességeik:

„Észrevettem, hogy sokat javult az írott nyelvi képességem angolból, talán a helyesírásom is, mivel magas szinten kellett megírnom a leveleket, így próbáltam megszűrni azokat a szavakat, amiket használtam. Úgy gondolom, szintekkel jobb lett az írásom.”

Ezt észrevették az amerikai partnerek is:

„A /magyar/ társam írásainak tartalma sokkal jobb színvonalú volt a projekt vége felé, mint az elején. Minden tekintetben sokat javult.”

Érdekes módon ezek az írásbeli feladatok nem csak a magyar, hanem az angol anyanyelvű partnerek számára is pozitív hatással voltak, mivel kénytelenek voltak pontosabban fogalmazni és igényesebb stílust használni:

„Másképp fogalmaztam meg a mondanivalómat, mint általában szoktam. Megpróbáltam a lehető legvilágosabb lenni.,,

„Megpróbáltam helyesen írni angolul, úgy gondolom, ettől javult a partnerem angoltudása.”

Az anyanyelvi partnerek átértézték felelősségüket, hogy tökéletes mintát kell nyújtaniuk:

„Úgy érzem, képes voltam a szókincsét javítani azzal, hogy mindig helyesen használtam az angolt, és igényesen fogalmaztam.”

Mivel az e-mailben folyó kommunikáció alapvető jellemzője, hogy hiányzik az élőbeszédet kísérő testbeszéd, mimika és hangszín, ezért még az anyanyelvi beszélők is fokozottan törekedtek a pontos és egyértelmű fogalmazásra.

Igény a magas szintű vitára

A magyar és az angol anyanyelvű partnerek motivációja más és más egy e-mail projektbe kapcsolódás során. Amíg a magyar diákok számára nagy ösztönző erő volt az, hogy végre nem csak egymással kommunikálhatnak idegen nyelven, hanem angol anyanyelvű hallgatóságtól tudtak tanulni, addig a külföldi beszélőket az motiválta, hogy minél jobban megismerjenek egy idegen kultúrát, megvitathassanak nyelvi, pedagógiai és kulturális problémákat. Ezért is volt feladat két pedagógiai esettanulmány megvitatása, hiszen ez további lehetőséget nyújtott arra, hogy valódi vita, érvek ütköztetése alakuljon ki a partnerek között.

Sajnos több amerikai diák panaszkodott arról, hogy nem jött létre mélyreható vita köztük:

„Úgy gondolom, nem vitattunk meg alaposan kulturális kérdéseket, főképp csak felszínes témákat érintettünk. Az esettanulmány lett volna a lehetőség, hogy mélyebben belemerjünk a témába, de a /magyar/ partnerem a véleménye kifejezésén kívül nem írt többet arról, hogyan lehetne segíteni.”
„Bárcsak az esettanulmányokról többet vitáztunk volna, mint egy-egy e-mail.”

Néhányukat még jobban elkésértett az elszalasztott lehetőség egy értelmes, gondolatébresztő vitára:

„Beszélgetéseink soha nem lépték át a trivialisokat, és nem váltak tudományos igényű vitává. Őt /a magyar partnert/ nem érdekelte az esettanulmányok megvitatása, sem az általam fontosabbnak tartott témák részletesebb megbeszélése, ami bennem csalódást keltett. Válaszolt a kérdéseimre, és betekintést nyertem néhány nagyon érdekes dologba, mégis úgy éreztem, hogy az esettanulmányok és a levelezés általában jobb lehetőség lesz a magyar kultúra megismerésére, és nagyon csalódott vagyok az elszalasztott lehetőség miatt.”

Több oka is lehet annak, hogy a magyar diákok nem voltak elég aktívak a tudományos igényű vitázásban. Egyrészt a magyar diákok angol tudása nem bizonyult elégségesnek ahhoz, hogy anyanyelvi beszélőkkel bonyolultabb kérdéseket vitassanak meg. A magyar hallgatók valóban sokat dolgoztak a projekt folyamán. Hosszú órákat töltöttek azzal, hogy lefordították a kapott üzeneteket és megfogalmazták a sajátjukat. Még az egyik legjobb nyelvi képességű hallgató (aki egy évet anyanyelvi környezetben töltött régebben) is arról panaszkodott, hogy nehéz megértenie a partner választékos szövegeit:

„Nehéz volt nekem, mert tudtam, hogy a levelei hosszúak és nagyon „pedagógiai” szempontúak. Egy kicsit fárasztó volt mindent megérteni, majd később emlékezni minden fontos részletére.”

Ez ellentmond annak, hogy az amerikai diákokra nagy hatással volt magyar

partnereik jó angol tudása. Talán az is közrejátszott, hogy nem mérték fel megfelelően a partnerük valós nyelvtudását.

A magyar oktatásban még mindig nincs elég hangsúly az érvelés módszereinek megtanításán. A diákok vitázási készsége meglehetősen alacsony szinten van magyar nyelven is. Sokszor nem tartják fontosnak saját véleményük kifejezését, és nincsenek is meg az ehhez szükséges nyelvi eszközeik. Ezen projekt fontos tanulsága az, hogy a jövőben jobban be kell gyakorolni idegen nyelven a véleménykifejezést szolgáló szerkezeteket az anyanyelvi beszélőkkel folytatott párbeszéd előtt.

A magyar hallgatók nem mutattak túl nagy érdeklődést a nevelés szociális problémái iránt. Ez magyarázható azzal is, hogy nem sok tanítási tapasztalatuk volt még, éppen csak annyi, amennyit a pár hetes tanítási gyakorlatuk alatt szerezhettek. Ezt így fogalmazta meg az egyik magyar hallgató:

„Az esettanulmányok nagyon nehezek voltak számomra, így nem is irtam rólok túl sokat. A partnerem viszont jó dolgokat irt róla. Én nem leszek szociálpedagógus, nincs is túl sok ötletem és tudásom arról, hogyan kell kezelni ezeket a problémákat.”

A diákoknak meg kellett tanulniuk, hogyan viszonyuljanak ahhoz, ha a másiknak gyökeresen eltérő a véleménye. Ez a tapasztalat néhányuk „szemét felnyitotta”, s tanulsággal is szolgált. A probléma elsősorban akkor merült fel, amikor a kisebbségi gyerekek problémáinak megvitatása került napirendre. Néhány amerikai hallgatót megdöbbentett a magyar partnerek hozzáállása a kérdéshez:

„Meglepődtem, mennyire negatív a hozzáállása... Általában kellemetlenül érzem magam, ha az emberek ítélkeznek, különösen személyes tapasztalat hiányában, mégis úgy gondolom, hogy egészében véve nem igaz, vagy inkább nem lehetséges, hogy az emberek egy teljes csoportjának ugyanolyan tulajdonságai legyenek. Úgy vélem, inkább az ő véleménye túl általánosító és sztereotipikus, nem valós tapasztalaton alapul.”

Érdekes, hogy az amerikai hallgatók csak a végén, a záró összefoglalásban fejezték ki ezeket a meglátásaikat, az e-mailekben nem igazán próbálták meggyőzni magyar partnerüket.

A magyar hallgatók nagyon őszinték és nyitottak voltak a véleményük kifejezését illetően. Néhány amerikai partnernek tetszett ez a szókimondás, és nagyra értékelték:

„Egy egyik benyomásom a társamat illetően az, hogy nagyon őszinte és egyenes, ezzel szemben mi az Egyesült Államokban cukormázzal vonjuk be minden szavunkat, amiket másoknak mondunk.”

Volt azonban, aki nem tudott mit kezdeni a partnere közvetlenségével:

„Mi az USA-ban nem szoktuk ilyen nyíltan elmondani a személyes véleményünket más kultúrákról, különösen nem, ha figyelembe vesszük a levelezés igényes jellegét és a megjegyzések negatív tartalmát.”

Az e-mail kommunikációban zavart okozhat, hogy hiányzik a fizikai kapcsolat, s ez túlzott őszinteséghez, vagy akár félreértésekhez vezethet.

Összefoglalás

Nagyon sok pozitív hatása volt a magyar hallgatók amerikai pedagógusjelöltekkel folytatott e-mail kommunikációs eszmecseréjének. Nagyon motiválónak bizonyult az anyanyelvi partner jelenléte, az igazán hosszú levelek megfogalmazása pozitívan hatott mind a szókincsük, mind az íráskészségük fejlesztésére. Minden résztvevőt aktív munkára serkentettek a feladatok, ráadásul nemcsak a tanórán, hanem azon kívül is szorgalmasan dolgoztak. Sajnos ez a fajta kommunikáció csak az idegen nyelvi írás és olvasás készségeket fejleszti. A jövőben tovább lehet bővíteni szóbeli kommunikációs lehetőségek kiaknázásával, mikrofonon keresztül, esetleg webkamerával.

Felhasznált irodalom

- Biesenbach-Lucas, S. és Weasenforth, D. (2001): E-mail and word processing in the ESL classroom: how the medium affects the message. *Language Learning & Technology*, 5(1), 135-165.
- Bódi Zoltán (2004): Az írás és a beszéd viszonya az internetes interakcióban. *Magyar Nyelvőr*, 2004/3. 286-293.
- Csizér Kata, Dörnyei Zoltán és Németh Nóra (2004): A nyelvi attitűdök és második nyelvi motiváció változása 1993 és 2004 között: egy országos vizsgálat eredményei. *Magyar Pedagógia*, 104: 4, 393–408.
- Greenfield, R. (2003): Collaborative e-mail exchange for teaching secondary ESL: a case study in Hong Kong. *Language Learning & Technology*, 72(1), 46-70.
- MacIntyre, P. D. és Gardner, R. C. (1991): Language anxiety: Its relationship to other anxieties and to processing in native and second languages. *Language Learning*, 41(4), 513-534.
- Szécsi Tünde (2002): Jászsági és amerikai pedagógusjelöltek a multikulturalitásról. *Jászsági Évkönyv*, 177-188.

Kazsimér Andrea

GYERMEKSZEMMEL¹

Egy légy zümmög az ablaküvegen. A gyerek úgy tud rácsodálkozni erre a számunkra semmitmondó történetre, olyan kíváncsian fogadja be, ahogyan csak az ámul el, aki még nem tudja, hogy a tiszavirág valójában nem is növény, hanem egy állat. Eső után guggol a víztócsa előtt, és egy bottal kavargatja. Egyszerűen lebilincseli a látvány. A gyerek számára ez nem semmiség, nem is véletlen, hanem mint történet fantasztikus. Hiányos tapasztalataival, hézagos tudásával ismerkedik a világgal.

A gyerekek világa közel három éve foglalkoztat igazán. Minden érdekel, ami velük, és lelki világukkal kapcsolatos.

Miért nincs bennük semmilyen veszélyérzet? Miért szeretik az egyik embert, s miért nem a másikat? Miről álmodnak; miért boldogok és miért boldogtalanok? Milyen ösztöneik vannak? Miért szeret uralkodni az egyik, engedelmeskedni a másik? Ezek a tulajdonságok mind emberiek, és ugyanúgy benne vannak eme csöppnyi lényekben, mint bármelyik más felnőtt emberben.

Van három unokatestvérem. Két fiú, az egyikük 6 éves (Márk), a másik 1 éves (Patrik), és egy 3 éves kislány (Karina). Születésük óta, szabadidőmben velük vagyok. Sokat vigyázok rájuk, és ekkor lehetőségem nyílik megfigyelni mozdulataikat, ösztöneiket, vágyaikat. A dolgozatomban szereplő példák is, mind az együtt töltött idő alatt születtek. Sokat forgattam és tanulmányoztam Mérei Ferenc: Gyermeklélektan című könyvét, amely alátámasztotta az általam megfigyelt példákat. Születésük pillanatától, minden héten, minden hónapban történtek megfigyelhető változások.

A kezdet

A születés a legnagyobb változás az életben, a létfeltételek teljes fordulata. Az embernél azonban hosszú időbe telik, míg idegrendszere követi ezt a változást, és megéri arra, hogy az új környezetét felfogja, és alkalmazkodjék hozzá.

Az újszülöttet emberek és tárgyak veszik körül, új ingerek érik: fény, hang, változó hőmérséklet. A környező világhoz anyagszeréjével már alkalmazkodik is, hiszen lélegzik benne, de alig viszonyul még hozzá másként, mint a magzati lét biológiai körülményeihez.

Megszületik a gyerek, világra jön. A napnak mintegy 90%-ában alszik, szendereg. Amikor ébren van, szoptatják, fürdetik, tisztába teszik. Ezen kívül – amint ezt

¹ Kazsimér Andrea ezzel a dolgozatával 2006-ban a Természet Világa című folyóirat XVI. Természet-tudomány Diákpályázatán az Orvostudományi kategóriában II. díjban részesült.

Kazsimér Andrea

GYERMEKSZEMMEL¹

Egy légy zümmög az ablaküvegen. A gyerek úgy tud rácsodálkozni erre a számunkra semmitmondó történetre, olyan kíváncsian fogadja be, ahogyan csak az ámul el, aki még nem tudja, hogy a tiszavirág valójában nem is növény, hanem egy állat. Eső után guggol a víztócsa előtt, és egy bottal kavargatja. Egyszerűen lebilincseli a látvány. A gyerek számára ez nem semmiség, nem is véletlen, hanem mint történet fantasztikus. Hiányos tapasztalataival, hézagos tudásával ismerkedik a világgal.

A gyerekek világa közel három éve foglalkoztat igazán. Minden érdekel, ami velük, és lelki világukkal kapcsolatos.

Miért nincs bennük semmilyen veszélyérzet? Miért szeretik az egyik embert, s miért nem a másikat? Miről álmodnak; miért boldogok és miért boldogtalanok? Milyen ösztöneik vannak? Miért szeret uralkodni az egyik, engedelmeskedni a másik? Ezek a tulajdonságok mind emberiek, és ugyanúgy benne vannak eme csöppnyi lényekben, mint bármelyik más felnőtt emberben.

Van három unokatestvérem. Két fiú, az egyikük 6 éves (Márk), a másik 1 éves (Patrik), és egy 3 éves kislány (Karina). Születésük óta, szabadidőmben velük vagyok. Sokat vigyázok rájuk, és ekkor lehetőségem nyílik megfigyelni mozdulataikat, ösztöneiket, vágyaikat. A dolgozatomban szereplő példák is, mind az együtt töltött idő alatt születtek. Sokat forgattam és tanulmányoztam Mérei Ferenc: Gyermeklélektan című könyvét, amely alátámasztotta az általam megfigyelt példákat. Születésük pillanatától, minden héten, minden hónapban történtek megfigyelhető változások.

A kezdet

A születés a legnagyobb változás az életben, a létfeltételek teljes fordulata. Az embernél azonban hosszú időbe telik, míg idegrendszere követi ezt a változást, és megéri arra, hogy az új környezetét felfogja, és alkalmazkodjék hozzá.

Az újszülöttet emberek és tárgyak veszik körül, új ingerek érik: fény, hang, változó hőmérséklet. A környező világhoz anyagszerével már alkalmazkodik is, hiszen lélegzik benne, de alig viszonyul még hozzá másként, mint a magzati lét biológiai körülményeihez.

Megszületik a gyerek, világra jön. A napnak mintegy 90%-ában alszik, szendereg. Amikor ébren van, szoptatják, fürdetik, tisztába teszik. Ezen kívül – amint ezt

¹ Kazsimér Andrea ezzel a dolgozatával 2006-ban a Természet Világa című folyóirat XVI. Természet-tudomány Diákpályázatán az Orvostudományi kategóriában II. díjban részesült.

megfigyeltem – kötetlen ébrenléte (amikor nem etetik, nem fürdetik stb.) az első napokban mindössze 14 perc, s még az első hónap végén is csak napi 24 perc.

A szopó mozgás a gyermeknek veleszületett viselkedési mintája: feltétlen reflex, az emberi idegrendszerben örökletesen lefektetett készség. Kimutatták, hogy már magzati állapotban is megvan, s minden életképes újszülöttnél megtalálható.

Négyhónapos korban gazdagabb lesz a szopó mozgás feltételrendszere. Az új tényező az anya hangja. A megszokott táplálkozási helyzetben a gyerek hallja, hogy anyja vagy gondozónője beszél hozzá. Az ötödik hónapban már az anya hangja önmagában, táplálkozási, testtartási és látási inger nélkül is kiváltja a szopó mozgást. Ez a velünk született, kezdetben merev, pusztá érintéssel is kiváltható reakció összetett viselkedési formává alakult át.

Ez a fejlődésmenet nemcsak a szopó mozgásra jellemző, hanem a csecsemő minden megnyilvánulására. A vele született reakciós mód feltételekhez kapcsolódik hozzá; a reakciók az ingerzóna szűkülése révén ökonomikusabbak lesznek; a táplálkozási helyzet kiemelkedő feltétellel válik, ezzel megnő a viselkedésben a tapasztalás szerepe; az érzékelés fejlettebb formái, a távolabbról ható érzés és hallás fokozatosan fölébe kerekednek a tapintásnak és a mozgásérzékelésnek.

További feltétel – a személyesség, a kapcsolat az anyával, mint azzal a személlyel, aki gondját viseli. A személyes kontaktus egyik megbízható jele a differenciált mosoly. Egy idegen felnőtt a csecsemő fölé hajol. Rámosolyog, bölintgat, majd hirtelen visszahúzódik (kilép a gyerek látóköréből), és az anya lép a helyébe. Az anya éppen úgy mosolyog, mint előzőleg az idegen, s pár pillanat múlva szól is a gyerekhez. A harmadik hónap kezdetén a csecsemő jellegzetes reakciója ilyenkor az, hogy mindkettőjükre egyformán, szinte gépiesen rámosolyog. Egy-két héttel később azonban a két különböző személy mosolyát már különbözőképpen viszonozza. Az idegenre vagy egyáltalán nem mosolyog vissza, vagy ha mégis, akkor sem azonnal, hanem csak bizonyos idő múltán. Anyjának viszont mosollyal felel, azonnal, még mielőtt az beszélne hozzá. Ez a jól megragadható, éles eltérés mutatja, hogy a csecsemő reakciójában megjelent a személyhez kötött differenciálás.

A tárgy független lesz szemlélőjétől

A manipulációs viselkedésnek magában kell foglalnia azt, hogy a labda, ha kicsúszik a kezemből, ha elgurul, és nincs a látótérben, ugyanaz a labda marad, mint amikor a kezemben tartottam, hogy nem a labda változott meg, hanem a helyzet.

A 3 hónapos Márk az ágyban fekszik. Egy csörgőt, egy babát, bármilyen tárgyat mozgatok előtte, szemével követi. Amint azonban kivesszük a látótérből, nem keresi, szeme nem mozog tovább a tárgy eltűnésének irányába; tekintete megváltozik. Ez azt jelzi, hogy a tárgy csak addig van, csak addig létezik számára, amíg látja, s amint eltűnt, nincs többé. Mintha az ő számára a világ helyzetekből állna, képekből, amelyek megjelennek és eltűnnek, jelenlétükkel esetleg örömet is szereznek, de csak addig

vannak, amíg jelen vannak. Amit lát, az indíték lehet a cselekvésre: szemmel követi, de csak addig, amíg a látóterében van.

Négyhónapos kor után enyhe változás figyelhető meg a gyerek viselkedésében. Ha csörgőjét egy kendővel letakarom, miközben éppen nézi, nem keresi többé. A letakart, a nem látható csörgő nincs. De amint a kendőt fölemeljük, figyelme azonnal ráirányul, visszatér hozzá. A tárgyak már nemcsak felbukkannak és eltűnnek, hanem vissza is térhetnek. Az élménysor epizódjai egymáshoz kapcsolódnak, és van emlékezeti megfelelőjük. Van már valami, amit ráismerésnek mondhatunk. Nyolchónapos kora körül ismét változást észleltem. Egy tárgyat, amely a gyerek érdeklődését felkeltette, észrevétlenül a párnája alá csúsztatok. Majd amikor biztosan odafigyel, feltűnő módon előveszem, felmutatom, s ha a tekintete rögződött rajta, lassan elkezdem mozgatni, átvezetem a látómezőn, és a másik oldalon egy párna alá csúsztatom. A gyerek jól látja, amit csináltam. Keresni kezdi a tárgyat. De hol keresi? Nem ott, ahol eltűnt, hanem ott, ahol megjelent. Nem azon az oldalon, ahova a szeme láttára eldugtam, hanem a másik oldalon: ott, ahonnan elővettem. A tárgy mint az érzékleiteitől független létező még nincs a számára. Valójában egy helyzetet ismétel meg, egy cselekvést végez el újra.

Nagyjából a 15-16. hónapig észleltem, hogy a helyzetnek, a cselekvésnek a felidézése gyakran fontosabb még, mint a tárgy, amelyre a viselkedés irányul. Addig a gyerek az elrejtett tárgyat ott kereste, ahol egyszer már sikerült megtalálnia, ahol a tapasztalat – a cselekvés eredménye – megerősítette a kereső viselkedést. Kb. a 16. hónaptól kezdve, amikor a tárgyat keresi, nem egy régebbi cselekvést ismétel meg, hanem maga a tárgy vezérli: ott keresi, ahová eldugták, ott mutatja, ahol éppen van.

Ezek a vizsgálatok valószínűsítik azt a feltevést, hogy a tárgy mint gondolkodási kategória – s éppen így a többi kategória: tér, idő, mennyiség, sebesség, mozgás stb. – nem velünk született. Kialakulása jól követhető folyamat.

A beszéd kialakulása

Az újszülött első hangjai élesek, tagolatlanok. Magánhangzók – hosszú, elnyújtott á, oáá, áooo -, amelyek gyakran keverednek „h” hangokkal. A hangadás még sokáig nem önálló megnyilvánulás, hanem egy globális reakciónak a része. A gyerek a helyzetváltozásra egész testével felel. Akár egy kellemetlen állapotot, akár a jó érzést kíséri a hangadás, általában együtt jár rugdalózással, kapálózással, az izomfeszültség változásával. Sem a hangadás, sem a globális reakció, amelynek része, nem tekinthető szándék kifejezésnek. A csecsemő semmit nem közöl, nem hív segítséget – él. S életmegnyilvánulásainak a környezetet jelentést ad.

A harmadik hónap végéig semmi sem mutat arra, mintha a gyerek összefüggést érne meg hangképző mozgásai és a saját hangjai között, amelyeket hall. A különbség a harmadik hónap vége felé kezd megmutatkozni. Ekkor a halló csecsemő már kezdi fölfedezni a kapcsolatot hangképzése és hallása között. Mintha már odafigyelne a

saját hangreakciójára, mintha meghallaná önmagát. Ezt az mutatja, hogy elkezd utánozni a saját hangját.

Kezdetét veszi a játék a hangképzéssel, a gagyogás, amely a 4-5. hónaptól kezdve a mászás kezdetéig a gyerek egyik kedvelt tevékenysége.

Öt-hat hónapos korában az a tapasztalatom, mintha értené, ha a nevéen szólítják, vagy ha azt kérdezzük tőle, hol a csörgő, hiszen odafordul.

Nyolchónapos kortól kezdve ilyen kérdéseket, felszólításokat kap a gyerek: „Hol van apa?” „Mutasd a füledet!” „Tapsolj!” A gyerek rámutat a papájára, megmutatja a fülét, tapsol. Megérti a kérdést és felszólítást, de csak egy bizonyos helyzetben. Ha ezen bármit változtatnak, ha a gyereket egy másik szobába viszik át, ha másképpen tartják, ha más személy mondja, vagy akár ugyanaz a személy, de más hanghordozással, már nem érti meg.

Az ingereg्यüttes különböző összetevői fokozatosan lemaradoznak. A 9. hónap végén a gyerek már testhelyzettől függetlenül hatja végre a felszólításokat, a 10. hónap végén pedig már sem a megszokott környezetre, sem a megszokott személyre nincs szüksége ahhoz, hogy az ismert felszólításokat megértse. Egyéves korában érti meg a gyerek ezeket a felszólításokat pusztán a szó jelentése alapján, minden körülménytől, az ingereg्यüttes bármely összetevőjétől, még a hanghordozástól is függetlenül. Az így kialakult beszéd kezdetben egyszavas mondatokból áll. A környezet azért érti meg őket, mert a mozdulat és a mimika is segít. A második életév második felében ugrásszerűen meggyorsul a beszéd fejlődése. A gyerekek megjön a beszélőkedve. Mintha rájönne arra, hogy a beszéd is eszköze a kapcsolatteremtésnek. Két és fél esztendőskorokban a gyerekek többnyire rendelkeznek azzal a beszédkészséggel és szókinccsel, amellyel közvetlen környezetükben elboldogulnak, közvetlen igényeiket ki tudják fejezni, és kapcsolatot tudnak teremteni.

A gyermeki beszéd egyik jellegzetessége az önkényes jelentésadás. A gyerek eltanul szavakat, mert hallja őket, egyeseket közülük nem ért. De a beszédéről való tapasztalatai már rávezették arra, hogy a szónak jelentést kell tartalmaznia, különben nem szó.

Megfigyeléseim önkényes jelentésadásra:

1. Karina két és fél éves korában „ráléptél” helyett ezt mondja: „rélábtál”. A cselekvést, amelyre utal, lábbal csinálják, a láb a számára találóbb, mert ismertebb, mint a „lép”, s ráadásul az á meg az é hangzókat is megtartja.

2. Márk jelenlétében elhangzott, hogy valaki „pszichopata”. Erre a kisfiú: „Nagy-mama, én is egy pici hópata vagyok?” Egyetlen ismeretlen szóba három ismerős jelentést vitt bele.

3. Szintén Márk hallotta azt a nevet, hogy „Élmunkás-híd”. Azonnal „tudta” a szó jelentését: „élmunkás” = élnek a munkások.

A gyermeki beszédnek ezekben a különös fordulataiban, amelyeken mi sokszor mosolygunk, igazi értelmi erőfeszítést ragadhatunk meg. A gyerek számára nincsenek, nem lehetnek értelmetlen szavak. Minden szónak értelmet kell adni, az addigi tapasztalatainak megfelelő hiteles jelentést.

Az éntudat kialakulása

A csecsemő számára nincs én és nem-én. Ha a keze eltűnik a látótéréből, ezt valószínűleg ugyanúgy éli meg, mint ha a csörgője vagy akár az anya arca tűnik el. Lassan, fokozatosan ráeszmél arra, hogy ha a kezét a szeméhez közelíti, akkor látja, ha távolítja, nem látja.

Három hónapos kora körül a kezét nézi, mozdulatait fürkészi, ugyanezt csinálja néhány hónappal később a lábával. Nyomon követhetjük, ahogyan lassanként feldereng benne, hogy ő maga az, aki a kezét vagy a lábát fölemeli. Az én és a külvilág különválasztásában a személyiség felfedezése egy másik embernek a közvetítésével történik. A személy jelentőségét az én felismerésében alátámasztja az a tapasztalat is, hogy a gyerek a tükör előtt előbb a tükörben látott más személyek iránt érdeklődik, őket ismerte fel (kb. 10 hónapos korában), s megfigyeltem, hogy csak az első életév vége felé veszi észre és szemléli érdeklődéssel önmagát a tükörben. Tehát már az első életévben megfigyelhető, hogy egy másik személynek a pusztja jelenléte érzelmi feszültséget vált ki a gyerekből. Ezekben az esetekben a másik nem csinál semmit, csupán jelen van, s ez a jelenlét elegendő ahhoz, hogy a gyerek viselkedése megváltozzék. Magatartásában valamilyen éberségi mozzanat jelenik meg. Ez a másik jelenlétére irányuló éberség, a prestancia reakció. Az, hogy a másik jelenléte feszültséget válthat ki belőlem, azt jelzi, hogy „én én vagyok”: a másikhoz viszonyítva tudom magamat.

Sokszor játszottam unokatestvéreimmel páros játékokat, amelyeknél jól megfigyelhető, hogy a szerepek váltakoznak. Hol a gyerek gurítja el a labdát, hol visszagurítom neki, hol ő bújik el a kendő mögött, és őt kell megkeresni, hol meg én bújok el, és ő keres meg. Kb. két éves korában, ha egy cselekvést kezdeményez, pl. odanyújt egy kockát, különös örömmel fogadja, ha visszaadom neki, és azonnal játékként folytatja az adogatást. Egyazon élményét „oda-vissza” éli át: adja vagy kapja, cselekszi vagy elszenved. S így mintegy begyakorolja, hogy a szerepek váltakozhatnak, de a szereplők különülnek: én és a másik.

Ebben az időszakban figyelhető meg, hogy a gyerek magában beszél. Beleéli magát a másikba. Itt is váltogatja a szerepeket.

Az én-élmény társas eredetű, a másikkal való kapcsolatból születik, a másikkal a közvetítésével.

Utánzás, azonosítás

Az utánzás szakadatlan folyamat a kisgyerek életében. Állandóan utánoz: játék közben a kutyát, az oroszlánt, az óvó nénit, az orvost meg a beteget, a vevőt meg az eladót, a kalauzt, a sofőrt meg a pilótát. Az utánzás segítségével jobban megéri a világot.

A harmadik életév kezdetétől fogva a kisgyerek túlnyomórészt viselkedésmódokat vesz át. Mozdulatokat, mimikát, hanghordozást és szavakat utánoz. Ezzel egész

cselekvésegységek, magatartási formák jelentését, érzelmi töltését sajátítja el. Felteszi a papa szemüvegét, kalapját, hurcolja az aktatáskáját, belebújik anyja magas sarkú cipőjébe, abban járkal a lakásban, illegeti magát a nővére kabátjában. „Újságot olvas”, „borotválkozik”, ceruzával befesti a szemöldökét, „cigarettazik”. A gyerek nagyon gyakran utánozza közeli környezetének tagjait, elsősorban szüleit, testvéreit, tehát olyan személyeket, akikhez erős indulati kötélék fűzi.

A második-harmadik életévben az utánzásnak és az azonosításnak az érzelmi feszültsége révén a mozdulatok, a gesztusok komplex helyzeteket fognak össze, így velük együtt egész élményegységeknek marad vissza a belső megfelelője. Ezt nevezik gyermeklélektanban sémának. Élmények maradványa, indulatokkal terhes, hangulatilag színezett, kellemes vagy kellemetlen érzelmek szövik át. A felnőtt képzeletében is megjelennek néha ilyen hangulati elemekből álló emlékezeti egységek. Ha pl. kimerült, elcsigázott emberekről olvasok. A szöveget követő belső képsor mintha elmosódna, mintha sajogna a hátam, izmaim elernyednének, meggörnyednék, érzem a pihenés vágyát. Élménymaradványt idézett fel bennem.

A 2-4 éves gyerek tudatában ezek idéződnek fel, ezekben gondolkodik a gyerek. Egy alkalommal, a hároméves Karina ült előttem a szőnyegen. Kezével dörzsölte a másik karját, közben örömteljesen fel-felsikongatott. Látszott, hogy jól érzi magát. Egy idő múlva ezt mondta nekem: „A nagy kádban fürdök”. Akkortájt néha már a „nagy” kádban fürdött, és ezt nagyon szerette. Ennek a helyzetnek a sémáját idézte fel. A mozdulatokat, a bőrérzékeltést, a játékot a szappannal. Nemcsak ismételte a kellemes élményt, hanem közölt is: tudtomra adta, hogy szeretne újra a nagy kádban fürdeni. Ez a példa is jól mutatja, hogy a tapasztalati anyag felidézése megismétlést jelent. Ebben vannak kisebb-nagyobb eltérések, de nagyjából azonos sorrendben egymás után következő cselekvéseket tartalmaznak. A cselekvéssor nem fordítható meg, nem bontható szét. Élménysorrendben kell leperegnien.

Egy alkalommal óvodában jártam, hogy megfigyelhessem a gyerekek utánzó játékát. A kis ovisok „közértesít” játszanak. Aprólékosan lejátsszák a vevőt, az eladót, a pénztárost. Szinte szóról szóra, gesztusról gesztusra mímelik, mindennapos tapasztalataik alapján, a szereplők hanghordozását, viselkedését. De nem mindent játszanak le ilyen részletesen. Az eladót játszó gyerek pl. egyszer csak berregő hangot ad, és kormányzó mozdulatot végez. Ezzel azt jelzi, hogy teherautón új áru érkezett. Nem játssza végig a szállítást, a rakodást, csupán mímeli, gesztussal jelzi. Azután papírból zacskót sodor, és úgy tesz, mintha belerakná a gyümölcsöt. Az új áru eladását megint részletesen játssza le, csak a szállítási epizód volt vázlatosan leegyszerűsítve.

Vagy: játék közben egy pillanatra lefekszik a gyerek, lehunyja a szemét, majd felugrik, s ezzel kezdetét veszi a játéknak egy következő epizódja. A cselekvésvázlat azt jelzi, hogy lefeküdt, aludt, felkelt, néhány pillanat alatt egy egész éjszakát játszott le. A gyerek a játék egyes szakaszait egyszerű gesztusokkal, cselekvésvázlatokkal köti össze.

A gyermekrajz

A gyerek általában 2-2 és fél éves korában tud már ceruzát fogni, és fölfedezi, hogy az nyomot hagy a papíron. Még nem is a papírra kerülő vonalaknak örül, hanem a mozgás, a mozdulat az, ami örömet szerez neki. Ez a rajzolás előfoka. A gyerek firkál, játszik azzal, hogy a ceruza mozgása nyomán vonalak maradnak a papíron, és ehhez a játékhoz hozzátartozik az, hogy közben valamilyen jelentést adjon firkájának. De a vonalak és a jelentés között még nincs tartalmi összefüggés.

Hároméves kora körül jelenik meg rajzaiban az ábrázolás szándéka. Tagolatlan egészet lát és él meg, de lerajzolni azt, amit lát, csak részletről részletre haladva tudná. Embert akar rajzolni, de valójában nem embert, hanem fejet, lábat, kezét csinál, mindegyiket külön egésként és nem egy ember testrészeként. Az óvodában megkértem a gyerekeket, hogy rajzoljanak nekem valami szépet. Ők persze nem sejtették, hogy „kísérleti nyuszik”. Különböző korú, nemű gyerekek rajzait elemeztem az óvónők segítségével:

- Egy kiscsoportos óvodás rajzában már felfedezhető, hogy a firkálást még a mozdulat öröme vezérli, de a gyerek tudja már, hogy a rajzok valamit jelentenek, valamit ábrázolnak, ezért ő is jelentést ad firkájának: napocskát, házat füvet rajzolt. A jelentés változó, hiszen arra, amit háznak mondott, öt perccel később esetleg azt mondaná, hogy vonat vagy autó.

- Több szempontú ábrázolásnak nevezzük, amit egy 5 és fél éves kislány rajzában tapasztaltam. Rajzán látható egy ház, egyidejűleg két oldalról. A ház mellett álló fa fölér a tetőig (aránytalanság); a kék ég „fent”, a zöld föld „lent” jelzés.

Utószó

Régóta gyűjtögetett élményeimmel, tapasztalataimmal megfűszerezve próbáltam a gyermekfejlődés egyes szakaszait jellemezni.

Sok mindent lehetne még írni arról a sajátos szemléleti módról, ahogyan ők, 150 cm alatt a világot látják: a gyermeki világot.

Úgy érzem, a gyermekinek a megértésével egyben saját történetünkről, gondolkodásunk alakulásáról, érzelmeink bontakozásáról, személyiségünk fejlődéséről is világosabb képet kapunk. Jobban föl tudjuk eleveníteni emlékeinket a világ megismeréséről, arról a felnőtt szemmel meglepő kíváncsiságról, ahogyan gyermekkorunkban kipróbáltuk önmagunkat egy adott helyzetben.

Amikor velük vagyok úgy érzem, nemcsak a gyereket ismerem meg jobban, hanem önmagamot is.

Felhasznált irodalom:

Mérei Ferenc: Gyermeklélektan, Gondolat-Medicina Budapest 1997

Magyarné Fazekas Ágnes

A SZABAD IDŐ ELTÖLTÉSÉNEK MÓDJAI A TIZEDIK ÉVFOLYAMRA JÁRÓ JÁSZSÁGI KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN

Mivel töltik szabad idejüket a jászsági középiskolák tizedikes tanulói? Tévézéssel, rádiózással, számítógépezéssel, sportolással, olvasással, a barátaikkal vagy teljesen mással? Mely televízió- és rádiócsatornákat, s azon belül milyen műsorokat részesítenek előnyben? Sportolnak-e, s ha igen, milyen sportokat űznek leggyakrabban? Vagy csupán a neten szörfölnek rendszeresen? Vajon milyen weblapokra látogatnak el legsűrűbben? Az információs társadalom bőséges kínálata mellett marad-e idő az olvasásra vagy a barátokkal való együttlétre? Dolgozatomban ezekre a kérdésekre keresem a választ.

Megállapításaimat arra a felmérésre alapozom, melyet megközelítőleg 2006 novembere és 2007 januárja között végeztem a Jászág hét középiskolájában. Szerepeljenek itt a középiskolák pontos elnevezései, melyeket a későbbiekben (főként a táblázatokban) rövidítésekkel helyettesíték: Deák Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola (DF, Jászárokszállás); Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskola és Kollégium (JNSZM, Jászapáti); Klapka György Szakközép- és Szakiskola (KGY, Jászberény); Lehel Vezér Gimnázium (LVG, Jászberény); Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium (LJ, Jászberény); Mészáros Lőrinc Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium (ML, Jászapáti); Terplán Zénó Műszaki és Közgazdasági Szakképző Iskola (TZ, Jászberény). Iskolánként két-két tizedikes osztályban töltöttem ki a kérdőívet, melyben a tanulók olvasási, könyvtárhasználati szokásaira és kedvelt szabadidős tevékenységeire kérdeztem rá. A kérdőív kitöltése mellett minden tanulónak kellett írnia egy fogalmazást is, mivel távolabbi célom, hogy vizsgáljam az olvasási, médiahasználati szokások és a fogalmazási képesség összefüggéseit. Jelen tanulmányban közölt eredmények tehát csak egy szűkebb szeletét villantják fel egy átfogó kutatásnak, elsősorban a tanulók szabadidős tevékenységeire, s az olvasásnak azon belül elfoglalt helyére összpontosítva. Ehhez a teljes vizsgált mintának a felét vettem alapul, vagyis iskolánként egy-egy osztályt, 201 tanulót, amiből 99 fiú és 102 lány, tehát a nemek aránya szerencsésen alakult.

A kérdőívnek a szabad idő eltöltésére vonatkozó részében arra kértem a tanulókat, rangsorolják a következő tevékenységeket 1-től 7-ig aszerint, hogy milyen gyakran töltik vele a szabad idejüket (1=leggyakrabban, 7=legritkábban, egy számot több

Magyarné Fazekas Ágnes

A SZABAD IDŐ ELTÖLTÉSÉNEK MÓDJAI A TIZEDIK ÉVFOLYAMRA JÁRÓ JÁSZSÁGI KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN

Mivel töltik szabad idejüket a jászsági középiskolák tizedikes tanulói? Tévézéssel, rádiózással, számítógépezéssel, sportolással, olvasással, a barátaikkal vagy teljesen mással? Mely televízió- és rádiócsatornákat, s azon belül milyen műsorokat részesítenek előnyben? Sportolnak-e, s ha igen, milyen sportokat űznek leggyakrabban? Vagy csupán a neten szörfölnek rendszeresen? Vajon milyen weblapokra látogatnak el legsűrűbben? Az információs társadalom bőséges kínálata mellett marad-e idő az olvasásra vagy a barátokkal való együttlétre? Dolgozatomban ezekre a kérdésekre keresem a választ.

Megállapításaimat arra a felmérésre alapozom, melyet megközelítőleg 2006 novembere és 2007 januárja között végeztem a Jászág hét középiskolájában. Szerepeljenek itt a középiskolák pontos elnevezései, melyeket a későbbiekben (főként a táblázatokban) rövidítésekkel helyettesíték: Deák Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola (DF, Jászárokszállás); Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskola és Kollégium (JNSZM, Jászapáti); Klapka György Szakközép- és Szakiskola (KGY, Jászberény); Lehel Vezér Gimnázium (LVG, Jászberény); Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium (LJ, Jászberény); Mészáros Lőrinc Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium (ML, Jászapáti); Terplán Zénó Műszaki és Közgazdasági Szakképző Iskola (TZ, Jászberény). Iskolánként két-két tizedikes osztályban töltöttem ki a kérdőívet, melyben a tanulók olvasási, könyvtárhasználati szokásaira és kedvelt szabadidős tevékenységeire kérdeztem rá. A kérdőív kitöltése mellett minden tanulónak kellett írnia egy fogalmazást is, mivel távolabbi célom, hogy vizsgáljam az olvasási, médiahasználati szokások és a fogalmazási képesség összefüggéseit. Jelen tanulmányban közölt eredmények tehát csak egy szűkebb szeletét villantják fel egy átfogó kutatásnak, elsősorban a tanulók szabadidős tevékenységeire, s az olvasásnak azon belül elfoglalt helyére összpontosítva. Ehhez a teljes vizsgált mintának a felét vettem alapul, vagyis iskolánként egy-egy osztályt, 201 tanulót, amiből 99 fiú és 102 lány, tehát a nemek aránya szerencsésen alakult.

A kérdőívnek a szabad idő eltöltésére vonatkozó részében arra kértem a tanulókat, rangsorolják a következő tevékenységeket 1-től 7-ig aszerint, hogy milyen gyakran töltik vele a szabad idejüket (1=leggyakrabban, 7=legritkábban, egy számot több

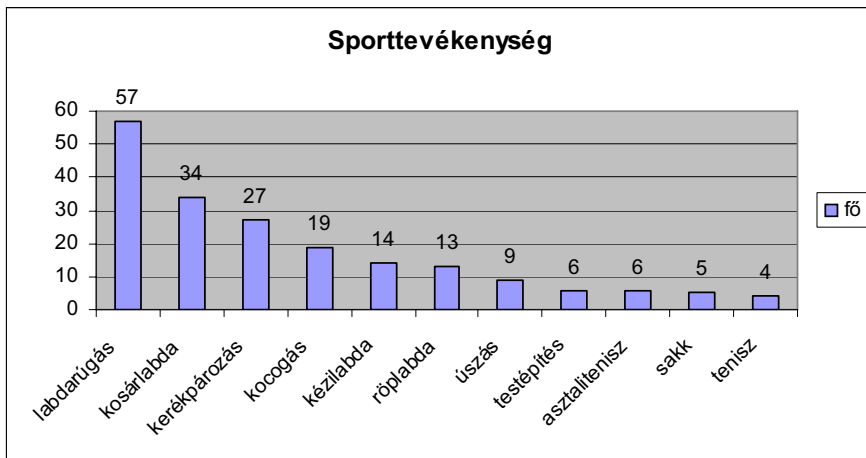
tevékenységhez is lehetett írni): sportolás, televíziózás, rádiózás, számítógépezés, olvasás, közös program a barátokkal, egyéb. Rákérdeztem arra is, hogy melyik televízió- és rádiócsatornákat nézik, hallgatják, s hogy milyen műsorokat kedvelnek; mire használják a számítógépet; milyen internetes oldalakat látogatnak szívesen; a barátaikkal együtt melyek a leggyakoribb tevékenységeik, illetve a felsoroltakon kívül mivel töltik még sűrűn a szabad idejüket. A válaszok a következőképpen alakultak.

Sportolás

Gyakor- riság	DF		JNSZM		KGY		LVG		LJ		ML		TZ	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
1.	1	6,3%	7	22,6%	3	9,4%	6	19,4%	8	24,2%	9	30,0%	6	24,0%
2.	3	18,8%	4	12,9%	6	18,8%	1	3,2%	3	9,1%	9	30,0%	3	12,0%
3.	1	6,3%	5	16,1%	2	6,3%	6	19,4%	6	18,2%	4	13,3%	3	12,0%
4.	4	25,0%	3	9,7%	5	15,6%	4	12,9%	7	21,2%	3	10,0%	2	8,0%
5.	3	18,8%	5	16,1%	2	6,3%	5	16,1%	4	12,1%	2	6,7%	2	8,0%
6.	1	6,3%	1	3,2%	9	28,1%	7	22,6%	3	9,1%	1	3,3%	4	16,0%
7.	3	18,8%	6	19,4%	5	15,6%	2	6,5%	2	6,1%	2	6,7%	5	20,0%
	16		31		32		31		33		30		25	

1. táblázat: A sport mint szabadidős tevékenység népszerűsége a vizsgált osztályokban

Az 1. táblázat adataiból kitűnik, hogy a felmérésben részt vevő osztályok közül a Mészáros Lőrinc Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium 10. a osztályos tanulói sportolnak legszívesebben szabad idejükben. Ezt a tevékenységet a tanulók 60%-a (18 fő) jelölte meg első vagy második leggyakoribb szabadidős elfoglaltságként. Kiemelkedő még a Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium 10. b-s tanulóinak eredménye is, hiszen az osztály több mint fele, 55,9%-a (11 fő) szintén első vagy második helyre rangsorolta a sportot. Ha a táblázat alsóbb régióit is megvizsgáljuk, akkor kiderül, hogy a Klapka György Szakközép- és Szakiskola tizedikesei túlnyomórészt (14 fő, a tanulók 43,7%-a) a hatodik vagy hetedik leggyakoribb elfoglaltságukként jelölték meg a tevékenységet, őket tarthatjuk tehát a legkevésbé sportkedvelő osztálynak. S hogy mi állhat a differenciák hátterében? Iskolatípusonként nem beszélhetünk szignifikáns különbségekről, ám, ha megvizsgáljuk az egyes osztályok nemenkénti összetételét, kiderül, hogy azokban az osztályokban, ahol a sport preferált tevékenység, jócskán több a fiú, míg, ahol a lányok vannak többen, ott a sporttevékenység gyakorisága háttérbe szorul. Az említett három osztályban például a fiúk és lányok aránya: Mészáros: 17 fiú : 23 lány; Liska: 28 fiú : 6 lány; Klapka: 7 fiú : 26 lány.

1. diagram: a tíz leggyakoribb sporttevékenység a vizsgált populációban

Nem csupán azt vizsgáltam, hogy a tanulók milyen gyakran választják szabadidős tevékenységként a sportot, hanem azt is, hogy milyen sportot üznek legszívesebben. Az 1. diagram mutatja, hogy a vizsgált populációban a legnépszerűbb sportnak a labdarúgás számít, a legtöbbet választott tevékenységek között az első hat helyből négyen valamilyen labdajátékot találunk, s megjelenik még a kerékpározás és a kocogás is. Fontos hangsúlyozni, hogy itt nem csupán a sportot mint leggyakoribb tevékenységet jelölők adatai szerepelnek, hanem azokéi is, akik mondjuk harmadik, negyedik, ötödik, hatodik vagy hetedik helyre rangsorolták a tevékenységet, de választottak arra a kérdésre is, hogy mit sportolnak rendszeresen vagy kevésbé rendszeresen. A nemek közötti különbséget tekintve a labdarúgás inkább a fiúk, míg a kocogás egyértelműen a lányok sportja, kosárlabdázni és a kerékpározni pedig egyaránt szeretnek mindkét nembe tartozók. A sportolási kedv természetesen egyénenként is nagyon változó, hiszen sokan nem is neveztek meg egyetlen tevékenységet sem, de olyan is volt, aki nyolcféle sportot is üz, nevezetesen egy liskás tanuló, aki focizik, fallabdázik, teniszezik, kosárlabdázik, sakkozik, pingpongozik, kézilabdázik és még úszik is. S vajon mivel töltik szabad idejüket azok, akik nem szívesen sportolnak? Talán úgy vélik, az izzadsággal járó elfoglaltság helyett sokkal jobb kikapcsolódás megnézni a tévében egy-két jó filmet a kényelmes fotelból a hűvös szobában. Lássuk, hogyan alakultak a televíziózás kedveltségi mutatói az egyes osztályokban.

Televíziózás

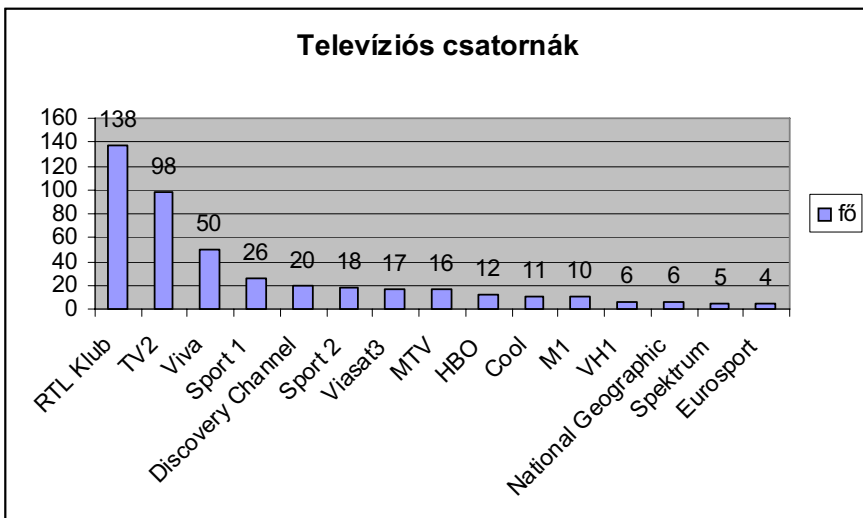
Gyakor- iság	DF		JNSZM		KGY		LVG		LJ		ML		TZ	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
1.	3	18,8%	4	12,9%	15	46,9%	1	3,2%	2	6,3%	1	3,3%	5	20,0%
2.	5	31,3%	8	25,8%	7	21,9%	6	19,4%	5	15,6%	6	20,0%	5	20,0%
3.	1	6,3%	4	12,9%	4	12,5%	9	29,0%	12	37,5%	1	3,3%	5	20,0%
4.	1	6,3%	2	6,5%	1	3,1%	4	12,9%	5	15,6%	4	13,3%	3	12,0%
5.	4	25,0%	9	29,0%	4	12,5%	3	9,7%	6	18,8%	11	36,7%	5	20,0%
6.	0	,0%	2	6,5%	0	,0%	3	9,7%	1	3,1%	4	13,3%	2	8,0%
7.	2	12,5%	2	6,5%	1	3,1%	5	16,1%	1	3,1%	3	10,0%	0	,0%
	16		31		32		31		32		30		25	

2. táblázat: A televíziózás mint szabadidős tevékenység népszerűsége a vizsgált osztályokban

A 2. táblázat adatait szemügyre véve kiderül, hogy előbbi megállapításunkkal, miszerint: akik nem szeretnek sportolni, azok szeretnek tévézni, ráhibáztunk, hiszen a klapkások a sportot túlnyomó többségben az utolsó helyekre rangsorolták, ezzel szemben a tévénezést az osztály 68,8 %-a (22 fő) az első két leggyakoribb szabadidős tevékenységeként tünteti fel, ezzel kimagaslóan megelőzve a Deákba járó tizedikeseket, ahol a tanulók fele (50,1%) szintén első vagy második helyen jelölte meg. A tévénezést hatodik-hetedik helyre legtöbben (7 fő, 25,8%) a Lehel Vezér Gimnázium tanulói rangsorolták, kevéssel előzve meg a Mészárosba járókat, akiknek 23,3%-a (7fő) is a legritkább két szabadidős tevékenysége közé sorolta. Itt is érvényesül az előbbi tendencia, vagyis meghatározó az osztályok nemenkénti összetétele: leggyakoribb tevékenységként azokban az osztályokban nevezték meg a tévénezést, ahol több a lány (Klapka: 7 fiú : 26 lány; Deák: 3 fiú :13 lány¹; Terplán: 5 fiú : 20 lány), a zömében fiús osztályok, mint a Liska (28 fiú : 6 lány) vagy a jászapáti szakképző iskola (JNSZM, 26 fiú : 6 lány) tanulói többnyire a 3-5. leggyakoribb tevékenységüként írták le. Az iskolák típusa szerint is kimutatható a különbség: a gimnáziumi és szakközépiskolai osztályok tanulói közül kevesebben áldoznak szívesen a szabad idejükből tévénezésre, mint a szakképző, illetve szakiskolákban.

¹ A Deák Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskolából csak hozzátétőleges adatokat tudunk közölni, mivel a kérdőíveknek csak kb. fele érkezett vissza a tanulóktól.

A televízió-nézési szokásokat részletesebben is vizsgáltam azáltal, hogy rákérdeztem, melyek a tanulók által kedvelt televíziós csatornák és műsorok. A 2. diagramon a tizenöt legkedveltebb tévéadót tüntettem fel.

2. diagram: A 15 legnépszerűbb televíziós csatorna a vizsgált populációban

A gyerekek által felsorolt összes kedvelt tévécsatornát itt nem tudjuk megjeleníteni, de azok jellege szerint csoportosíthatjuk őket, s ezáltal a következő sorrendet állíthatjuk fel: a legnépszerűbb körükben a két földi sugárzású kereskedelmi adó, ezt követik a zene-, a sport-, és az ismeretterjesztő csatornák. A további sorrend: műholdas sugárzású, vegyes tartalmú kereskedelmi csatornák, film/mozi-, közszolgálati-, mese-, szex/pornó, és hírcsatornák. Érdekes kiemelni, hogy a közszolgálati adók közül az M1-et tíz, a Duna Tv-t csupán egy tanuló nevezte meg, míg az M2-t egy sem, s a hírcsatornák is csak négy esetben említették.

Szarvák Tibor

INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM ELKÉPZELÉSEK AZ ÉSZAK-ALFÖLDÖN ÉS A TISZA-VÖLGYÉBEN

A különböző igazgatási szinten elkészített információs társadalom fejlesztési programoknak általában két fontos eleme figyelhető meg. Egyrészt léteznek kötelező elemek (ide alapvetően a korábban említett piramis alapjához tartozó infrastruktúra fejlesztéseket soroljuk), illetve lokális programok, amelyek a helyi erősségekre és lehetőségekre alapozva alakítják ki a helyi társadalmi csoportok igényeit, alkalmazkodást segítő cselekvéseit az átmeneti korban lévő gazdasági-társadalmi intézményekhez. Jelen tanulmányban a régió dokumentuma mellett a Jászberényi kistérséget is érintő, Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése elnevezésű integrált vidékfejlesztési program dokumentumait is elemezzük.

Az Észak-Alföld regionális stratégiájában megfogalmazott jövőképe elfogadja az információs társadalom innovatív hatását, amely „elősegíti a régió gazdasági versenyképességét, valamint az informatikai fejlődés eredményeképpen a jelenleg elmaradt települések is bekapcsolódnak a fejlődési folyamatba és létrejön az e-régió.”¹

Az anyag a régióról elmondható számos sztereotípiát és társadalmi tény ellenére – az infrastruktúra kiépítettségének hiánya, alacsony Internet- és egyéb infokommunikációs eszköz penetráció, az átlagos informatikai képzettség és a digitális kultúra hiánya stb. - az e-régió elérését tűzi ki célul. Az e-régió kiépítéséhez a régióban elérhető és rendelkezésre álló jól képzett és képezhető humán erőforrás, az erős K+F bázis és az e-közigazgatás megvalósításának alapjául szolgáló, szélesávú infrastrukturális fejlesztések képezik a program alapjait.

Azonban úgy látjuk, hogy az Észak-Alföld információs társadalom stratégiája kevésbé talál választ arra, hogy miként vonhatóak be a hátrányos helyzetű csoportok az információs társadalomba, az e-régió elérésbe.

Bár az esélyegyenlőség dimenziója a horizontális fejlesztésű területek közé került, a program megjelölt prioritásai (e-infrastruktúra kiépítése, IKT-eszköz ellátottságának emelése, e-kormányzat megvalósítása, e-oktatás megteremtése, e-gazdaság támogatása) és az intézkedések elgondolásunk szerint kevésbé kezelik azt a régiókra jellemző ténytet, hogy a tervezők milyen speciális elképzelésekkel² segítenék az Észak-

¹ A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Informatikai Központja (HBMÖ IK) által készített Észak-Alföldi Információs Társadalom Stratégia. Debrecen, 2005. június 30. www.eszak-alfold.hu

² Értelmezésünkben a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok életében az elérés fizikai biztosítása még jelent automatikus használatot is, ezért az oktatási tartalmak digitalizálását, valamint a távmunkát lehetne idesorolni.

Szarvák Tibor

INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM ELKÉPZELÉSEK AZ ÉSZAK-ALFÖLDÖN ÉS A TISZA-VÖLGYÉBEN

A különböző igazgatási szinten elkészített információs társadalom fejlesztési programoknak általában két fontos eleme figyelhető meg. Egyrészt léteznek kötelező elemek (ide alapvetően a korábban említett piramis alapjához tartozó infrastruktúra fejlesztéseket soroljuk), illetve lokális programok, amelyek a helyi erősségekre és lehetőségekre alapozva alakítják ki a helyi társadalmi csoportok igényeit, alkalmazkodást segítő cselekvéseit az átmeneti korban lévő gazdasági-társadalmi intézményekhez. Jelen tanulmányban a régió dokumentuma mellett a Jászberényi kistérséget is érintő, Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése elnevezésű integrált vidékfejlesztési program dokumentumait is elemezzük.

Az Észak-Alföld regionális stratégiájában megfogalmazott jövőképe elfogadja az információs társadalom innovatív hatását, amely „elősegíti a régió gazdasági versenyképességét, valamint az informatikai fejlődés eredményeképpen a jelenleg elmaradt települések is bekapcsolódnak a fejlődési folyamatba és létrejön az e-régió.”¹

Az anyag a régióról elmondható számos sztereotípiát és társadalmi tény ellenére – az infrastruktúra kiépítettségének hiánya, alacsony Internet- és egyéb infokommunikációs eszköz penetráció, az átlagos informatikai képzettség és a digitális kultúra hiánya stb. - az e-régió elérését tűzi ki célul. Az e-régió kiépítéséhez a régióban elérhető és rendelkezésre álló jól képzett és képezhető humán erőforrás, az erős K+F bázis és az e-közigazgatás megvalósításának alapjául szolgáló, szélessávú infrastrukturális fejlesztések képezik a program alapjait.

Azonban úgy látjuk, hogy az Észak-Alföld információs társadalom stratégiája kevésbé talál választ arra, hogy miként vonhatóak be a hátrányos helyzetű csoportok az információs társadalomba, az e-régió elérésbe.

Bár az esélyegyenlőség dimenziója a horizontális fejlesztésű területek közé került, a program megjelölt prioritásai (e-infrastruktúra kiépítése, IKT-eszköz ellátottságának emelése, e-kormányzat megvalósítása, e-oktatás megteremtése, e-gazdaság támogatása) és az intézkedések elgondolásunk szerint kevésbé kezelik azt a régiókra jellemző ténytet, hogy a tervezők milyen speciális elképzelésekkel² segítenék az Észak-

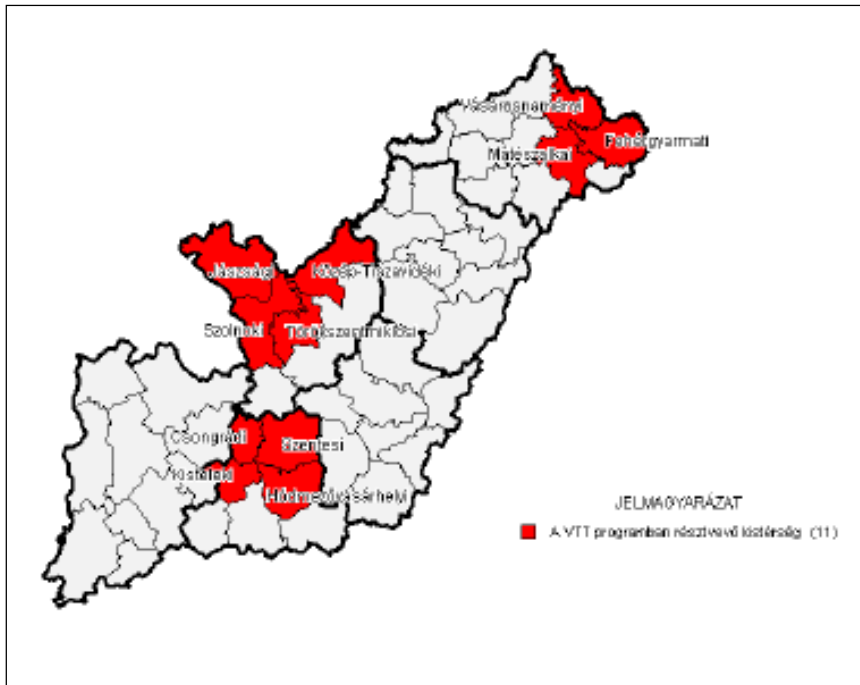
¹ A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Informatikai Központja (HBMÖ IK) által készített Észak-Alföldi Információs Társadalom Stratégia. Debrecen, 2005. június 30. www.eszak-alfold.hu

² Értelmezésünkben a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok életében az elérés fizikai biztosítása még jelent automatikus használatot is, ezért az oktatási tartalmak digitalizálását, valamint a távmunkát lehetne idesorolni.

Alföldi régióban kiemelkedően magas arányú roma társadalom információs társadalmi integrációját, felzárkózását.

A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT) programozási folyamatban (témavezető: Lányiné Fogarasi Kornélia – VÁTI Kht. – Szoboszlai Zsolt – MTA RKK) a Tiszántárség – komplex és a kistérségekre vonatkozó - integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási koncepciójában és programjában a humán fejlesztési irányok (így az információs társadalom építése is) meghatározó utat jelentettek. A programozás során az integrált fejlesztési modellekre és az „alulról jövő” tervezési metodikára, ezért az intézkedések során az adott kistérség résztársadalmi csoportjainak igényeiből indultunk ki. A nagytárségi programozás során a prioritások között az információs társadalom hívószavait a képzés, a foglalkoztatás, a hagyományok, valamint a hálózatok, illetve a partnerség, a demokratizálás említésekor találhatjuk meg).

1. térkép A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése programban résztvevő kistérségek (Fehérgyarmati, Mátészalkai, Vásárosnaményi, Szolnoki, Jászsági, Törökszentmiklósi, Közép-Tiszavidéki, Kisteleki, Hódmezővásárhelyi, Szentesi és Csongrádi) az Alföldön

A Tisza-völgy 12 kistérségében (melyből 11 az Alföld területéhez sorolható) elkészített integrált VTT-programdokumentumok már sokkal differenciáltabb információs társadalom- képet és fejlesztési irányokat mutatnak. Általában fontosnak tartottuk azt, hogy az információs társadalom kiépítésének sikeressége nemcsak a hálózat és a berendezés ellátottságtól függ, hanem a helyi felvilágosító és képzési programok elindulásától, továbbá települési integrált programok, valamint informatikai alkalmazások (pl. elektronikus ügyintézés, távmunka, távdiagnosztika) bevezetésétől is.

Ezért nagyon fontos az, hogy a gazdaság igényét követni tudja a térségi társadalom is. Mindez megköveteli az e-gazdaság társadalmi háttérének megalapozását, a magas színvonalú távközlési és informatikai szolgáltatások, illetve alkalmazások elérését, egy szóval: az informatikai kultúra társadalmisítását.

Úgy gondoljuk, hogy a XXI. századi Magyarország bármely vidékies kistérségében fontos kitérési pontot jelenthetnek a tágabban értelmezett információs társadalom programok, amelyeket a fenti meghatározások alapján a küzdés kompetenciái megszerzésének is hívhatunk. A küzdés, amely a létezés és megújulás egységét jelenti; egyéni és közösségi szintű programok összehangolásából áll.

Ezért tartjuk fontosnak azt a fenntarthatóság szemszögéből megfogalmazott társadalomfejlesztési célt, amely arról szól, hogy a differenciálódott társadalmi terekben miként lesz képes az egyén a maga (területi-közösségi) szervezettségét úgy megoldani, hogy az kevésbé függjön a korszakok ideológiáitól, nemzeti vagy európai alkalmazkodási játzmáktól.

Támogatható tevékenységeink a kistérségi társadalom szempontjából azért is meghatározóak, mert erősítik a közös együttműködések számát, s ezáltal megfelelnek a hálózatiság követelményeinek. Egy térség, illetve ezen belül a települések megújuló-képességének legfontosabb meghatározói az ismert okok (gazdaság, az infrastruktúra fejlettsége, a lakosság ellátottságának színvonala, a munkahellyel való ellátottság és a munkanélküliség nagysága) mellett értelmiségmegtartó képessége. S ez a komplex, középosztály-fejlesztő problémakör túlmutat a hagyományos fejlesztési irányokon.

Ilyen intézkedés szerintünk pl. a közösségi- és kommunikációs terek humán és infrastrukturális (info-kommunikációs és hagyományos infrastruktúra) fejlesztése, teleházak kialakítása; a kisközösségi rádiózás terjesztése, valamint a tanyás térségekben a speciális egészségmegőrző projektek, a segítség professzionalizációjának támogatása, valamint a lokálpatrióta („Találjuk ki”!) mozgalmak katalizálása is.

Minden kistérség számára fontosak azok az integrációs törekvések, amelyekkel hosszú távon hathatunk az előítéletek, illetve a társadalmi kirekesztettség csökkentésére, a tudással, mindennapi életmódunkkal, egészségünkkel kapcsolatos szemlélet- és mentalitásváltásra, illetve a tolerancia erősítésére.

Remélhető, hogy ez a folyamat segíti az egyéni és közösségi aktivitást, amely

nagymértékben hozzájárulhat a szociális konfliktushelyzetek individuális megoldásához, a társadalmi mobilitási pályán való elinduláshoz, valamint a térségben lévő humán infrastruktúra megújításához.

Mindehhez olyan társadalmi környezetet kell teremteni, amely fontos hátere lehet a kistérségi internetes és hagyományos nyilvánosságfejlesztő programnak, amely intézkedéseiben a sikeres (roma) kezdeményezések, társadalom számára értékes munkaeredmények és termékek bemutatására, helyi fogyasztásuk elősegítésére koncentrálnak.

A VTT kistérségi programozási folyamatban a társadalmi fenntarthatóság mellett a humán fejlesztéseknek egyfajta híd szerepet tulajdonítottunk³, ezért az információs fejlesztéseket a társadalom adaptációs és innovációs tevékenységének szemszögéből értelmeztük.

A Tisza-völgyi kistérségeknek összességében mindez az alrendszerek, illetve táji és épített környezet közötti újjászerveződését jelenti.

Ennek az elvnek a fontos eleme az identitás, a térségi megtartóképeség erősítése is. Elgondolásunk szerint a VTT keretében megvalósított programozási metodika megfelel a társadalmi-területi és a régiók közötti esélyegyenlőség elvének, ezzel együtt ez a társadalmi-gazdasági-környezeti kohéziós megközelítés koherensen megjeleníti az Európai Szociális Modell értékeit és elveit, az oktatás, a foglalkoztatás fejlesztését, a társadalmi kohézió (szolidaritás) és a gazdasági fenntarthatóság együttesen értelmezhető prioritásait.

³ „Minél többet foglalkozunk egy megye biztonsági, szociális, leszakadási kérdéseivel, az egészség-megelőzés problémáival, annál inkább egy ponthoz jutunk. Mégpedig ahhoz, hogy mindennek kiindulópontja az oktatás. Ha az oktatás magas színvonalon folyik, akkor sikeres az egészség-megelőzés, a kulturáltság következtében nagyobb a közbiztonság, ha az esélyegyenlőség az oktatáson belül megteremtődik, akkor kisebb a leszakadás.”

Nagy Endre véleménye a <http://www.magyarfelsoktatás.hu/mellek/mfm10.html> internetcímen olvasható és elgondolásunk szerint teljes mértékben kapcsolódik a Tisza mente (így tágabban az egész Alföld) térségének humán erőforrás-fejlesztő elképzeléséhez.

Urbán László

AZ ISKOLAI SZOCIÁLIS MUNKA ÉS GYERMEKI SZÜKSÉGLETEK

Az iskolai szociális munka fontossága, és iskolában való alkalmazhatósága szakmai berkekben is vitákat gerjeszt. Magyarországon – mint bármely más országban – nagy szükség volna szociális jellegű támogatásra és segítségre, de sajnálatos módon a hazai iskolákban ez mindeddig nem honosodott meg.

A gyermeki szükségletek kielégített, illetve kielégítetlen volta felől közelítem meg a témát, és azt szeretném megmutatni, hogy az iskolában a gyermekeknek vannak olyan ki nem elégített szükségleteik, amelyekre a szociális munka iskolába való beillesztése esetén tudna megfelelő válaszokat adni. A TDK dolgozatomhoz készített kutatásból egyértelműen kitűnik, miszerint szükség volna szociális munkára a magyar oktatási intézményekben is.

A kutatás főbb pontjainak és eredményeinek ismertetése

A kutatást két általános iskolában (Hevesen és Jászberényben) kérdőívek és interjúk segítségével végeztem el. A válaszadás – természetesen – önkéntes volt. A kérdőívet személyesen állítottam össze, ezért mielőtt elvittem őket az iskolákba, próbakérdézt végeztem a környezetemben lévő általános iskolás gyermekek (10-16 év) körében. Ezen kérdőívek száma 10 darab volt. Mindkét iskolában, tehát Hevesen és Jászberényben is 50-50 darab kérdőívet töltettem ki a gyermekekkel, és ezen kívül készítettem velük interjúkat (8-8-at) is.

A kérdőívvel és az interjúval megkérdezett 116 gyermek nemi megoszlása Hevesen és Jászberényben körülbelül ugyanakkora, hiszen 60 lány és 56 fiú szerepel a kutatásomban.

A nemi megoszláson kívül, fontos még a tanulók korösszetétele is. A megkérdezett tanulók életkora vegyes, hiszen 10 és 16 év közötti gyermekek kerültek bele a kutatásomba. Hevesen a megkérdezett diákok többsége 11 éves (16 fő), míg Jászberényben 14 éves (15 fő).

A kutatás mintájául szolgáló 116 főt úgy választottam ki a sokaságból, hogy kategóriákat alkottam, és az ezekbe való tartozás volt a feltétele annak, hogy kitölthessen valaki egy kérdőívet. A kategóriáim szerint a gyermeknek olyan családban kell élniük, ahol:

- az egyik vagy mindkét szülő munkanélküli;
- a család rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesül;

Urbán László

AZ ISKOLAI SZOCIÁLIS MUNKA ÉS GYERMEKI SZÜKSÉGLETEK

Az iskolai szociális munka fontossága, és iskolában való alkalmazhatósága szakmai berkekben is vitákat gerjeszt. Magyarországon – mint bármely más országban – nagy szükség volna szociális jellegű támogatásra és segítségre, de sajnálatos módon a hazai iskolákban ez mindeddig nem honosodott meg.

A gyermeki szükségletek kielégített, illetve kielégítetlen volta felől közelítem meg a témát, és azt szeretném megmutatni, hogy az iskolában a gyermekeknek vannak olyan ki nem elégített szükségleteik, amelyekre a szociális munka iskolába való beillesztése esetén tudna megfelelő válaszokat adni. A TDK dolgozatomhoz készített kutatásból egyértelműen kitűnik, miszerint szükség volna szociális munkára a magyar oktatási intézményekben is.

A kutatás főbb pontjainak és eredményeinek ismertetése

A kutatást két általános iskolában (Hevesen és Jászberényben) kérdőívek és interjúk segítségével végeztem el. A válaszadás – természetesen – önkéntes volt. A kérdőívet személyesen állítottam össze, ezért mielőtt elvittem őket az iskolákba, próbakérdézt végeztem a környezetemben lévő általános iskolás gyermekek (10-16 év) körében. Ezen kérdőívek száma 10 darab volt. Mindkét iskolában, tehát Hevesen és Jászberényben is 50-50 darab kérdőívet töltettem ki a gyermekekkel, és ezen kívül készítettem velük interjúkat (8-8-at) is.

A kérdőívvel és az interjúval megkérdezett 116 gyermek nemi megoszlása Hevesen és Jászberényben körülbelül ugyanakkora, hiszen 60 lány és 56 fiú szerepel a kutatásomban.

A nemi megoszláson kívül, fontos még a tanulók korösszetétele is. A megkérdezett tanulók életkora vegyes, hiszen 10 és 16 év közötti gyermekek kerültek bele a kutatásomba. Hevesen a megkérdezett diákok többsége 11 éves (16 fő), míg Jászberényben 14 éves (15 fő).

A kutatás mintájául szolgáló 116 főt úgy választottam ki a sokaságból, hogy kategóriákat alkottam, és az ezekben való tartozás volt a feltétele annak, hogy kitölthessen valaki egy kérdőívet. A kategóriáim szerint a gyermeknek olyan családban kell élniük, ahol:

- az egyik vagy mindkét szülő munkanélküli;
- a család rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesül;

- a családban 3 vagy több gyermek nevelkedik;
- a gyermeket, vagy gyermekeket valamelyik szülő egyedül neveli.

Azért határoztam meg ezeket a kategóriákat, mert úgy gondolom, hogy az iskolai szociális munka elsődleges célcsoportjának a lelegelettebb, és leghátrányosabb helyzetben lévő gyermekeket kell tekinteni. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az „előnyösebb” körülmények közt nevelkedő gyermekeket ki kell zárni a szociális munkás figyelmének fókuszából, hanem azt, hogy a legelső feladat a lelegelettebbekben való segítség.

Főbb hipotézisek¹

Vizsgáltam azt, hogy milyen azoknak a gyermekeknek az egészségi állapota, akik a megalkotott kategóriáim szerint hátrányos helyzetűnek mondhatók, hiszen ismert az a tény, miszerint a nélkülözésben élők egészségi állapota rosszabb, mint társaiké.

Szerettem volna azzal is tisztában lenni, hogy ezeknek a gyermekeknek milyen a társas – társaikkal, szüleikkel és tanáraikkal – kapcsolatuk, és mit tartanak a legfontosabbnak a barátságban. A magyar lakosság egynegyede él olyan háztartásban, ahol a rendszeres társas kapcsolatok hiányoznak, hiszen a pénzhány miatt nem tudják barátaikat, ismerőseiket, vagy családtagjaikat vendégül látni, esetleg vendég-ségbe menni hozzájuk.

A kutatások azt mutatják, hogy a hátrányos helyzet együtt jár a rossz tanulmányi eredményekkel, ezért kíváncsi voltam arra is, hogy ez igaz-e Hevesen és Jászberényben a gyermekekre.

Érdeklődtem aziránt is, hogy a gyermekeknek milyenek a lakhatási körülményeik, és milyen a ruházatuk. A magyar lakosság közel kétharmada él olyan családban, ahol az új ruha vásárlása gondot jelent. A háztartásokban élők nyolc százalékánál pedig azt lehet megfigyelni, hogy nem volt elég pénzük a lakásuk rezsijének kifizetésére, így a lakás részben fűtetlen maradt.

Szerettem volna megismerni azt is, hogy a gyermekeknek milyenek a táplálkozási lehetőségeik, valamint mikor tudnak annyit enni, hogy ne legyenek éhesek. Köztudott ugyanis, hogy a magyar társadalom több mint egytizede él olyan háztartásban, ahol pénz hiányában nem jut megfelelő táplálékhoz.

A kutatásom fontos részét képezte annak vizsgálata, hogy a gyermekek mivel foglalkoznak szabad idejükben, és milyen tevékenységekkel tölthetik idejüket az iskolában órák után. Valamint érdeklődtem az után is, hogy melyek azok a szabadidős elfoglaltságok, amelyekkel szívesen töltenék a szabad idejüket, ha ez lenne az

¹ Szívós Péter-Tóth István György (szerk.), (2004): Stabilizálódó társadalmi szerkezet, TÁRKI MONITOR Jelentések 2003, Budapest, 163 old.

Csomor Józsefné

A LEHEL VEZÉR GIMNÁZIUM DIÁK LAPJÁNAK 27 ÉVE

A lap, amelynek 27 évig voltam a főszerkesztője, 1965 novemberében jelent meg először. Ennek a hosszú időszaknak a történetét írtam meg az általam összegyűjtött összes példány segítségével. Akkoriban különféle helyekre kellett küldeni az újságból, de sehol sem maradt belőle teljes sorozat, pedig a lap cikkei jól tükrözik azokat a változásokat, amelyek ebben az időben a középiskolás fiatalok életében bekövetkeztek. Gulyás Erzsébet könyvtárostól tudom, hogy a korszakot kutatók alig találnak dokumentumokat a KISZ-szervezetek működésével kapcsolatban. Az is tény, hogy a nyilvánosság első fórumaként tarthatjuk számon, hiszen a 300-tól 600 példányig megjelenő, a diákok által írt újságot a szülők és az ismerősök egy része is olvasta.

Először stencilezett formában hoztuk létre a diákújságot, és a Fórum nevet kapta. Az első példányban meghatározta a célt a gimnázium igazgatója, KISZ-titkára, a KISZ Városi Bizottság titkára. A komolykodó, politikai célokra kitűző feladatok után azonban könnyebb hangvételű cikkek következtek. Az első példányok elolvasása után még nem sejtettük az újság színvonalában később bekövetkező jelentős javulást.

Föltétlen meg kell említeni Zaják Etelka nevét, aki sokat segített, hogy az iskolaújság létrejöhesen. Ő meglehetősen sok cikket írt, ezzel is támogatva munkánkat. Az újság végén, később az elején – 1974-től – kötelezően szerepelnie kellett a mindenkori igazgatónak, és a KISZ tanácsadó tanár nevének. Ezt a funkciót a következő pedagógusok töltötték be: 1965-től Zaják Etelka; 1970-től Doboss Gyula; 1973-tól Bakki Katalin; 1974-től Kalmár Nóra; 1975-től Váradi Istvánné. 1976-tól már csak a tanár- és diák főszerkesztő, valamint az igazgató mint felelős kiadó szerepelt a borító belsején.

A legnagyobb problémát az okozta, hogy a diákszerkesztők állandóan cserélődtek; mire valaki igazából ráértett az írásra és a szerkesztésre, már érettségizett, és elhagyta az iskolát. Abban az időben még nem létezett a 8 osztályos gimnázium, ahonnan hosszabb időre választhattam volna szerkesztőt. Úgy próbáltam ezen a nehézségen úrrá lenni, hogy a felsős mellé beosztottam alsós diákokat, így a gyakorlatban tanulhatták meg a feladatokat. Döntő többségben rátermett fiatalokat sikerült kiválasztani; igazi lelkes diákokat, hiszen egy-egy jeles érdemjegyen kívül másra nem számíthattak, pedig rengeteg lőtás-futással, idegeskedéssel, ugyanakkor örömmel járt, amíg egy számot létrehozunk.

Csomor Józsefné

A LEHEL VEZÉR GIMNÁZIUM DIÁK LAPJÁNAK 27 ÉVE

A lap, amelynek 27 évig voltam a főszerkesztője, 1965 novemberében jelent meg először. Ennek a hosszú időszaknak a történetét írtam meg az általam összegyűjtött összes példány segítségével. Akkoriban különféle helyekre kellett küldeni az újságból, de sehol sem maradt belőle teljes sorozat, pedig a lap cikkei jól tükrözik azokat a változásokat, amelyek ebben az időben a középiskolás fiatalok életében bekövetkeztek. Gulyás Erzsébet könyvtárostól tudom, hogy a korszakot kutatók alig találnak dokumentumokat a KISZ-szervezetek működésével kapcsolatban. Az is tény, hogy a nyilvánosság első fórumaként tarthatjuk számon, hiszen a 300-tól 600 példányig megjelenő, a diákok által írt újságot a szülők és az ismerősök egy része is olvasta.

Először stencilezett formában hoztuk létre a diákújságot, és a Fórum nevet kapta. Az első példányban meghatározta a célt a gimnázium igazgatója, KISZ-titkára, a KISZ Városi Bizottság titkára. A komolykodó, politikai célokra kitűző feladatok után azonban könnyebb hangvételű cikkek következtek. Az első példányok elolvasása után még nem sejtettük az újság színvonalában később bekövetkező jelentős javulást.

Föltétlen meg kell említeni Zaják Etelka nevét, aki sokat segített, hogy az iskolaújság létrejöhesse. Ő meglehetősen sok cikket írt, ezzel is támogatva munkánkat. Az újság végén, később az elején – 1974-től – kötelezően szerepelnie kellett a mindenkori igazgatónak, és a KISZ tanácsadó tanár nevének. Ezt a funkciót a következő pedagógusok töltötték be: 1965-től Zaják Etelka; 1970-től Doboss Gyula; 1973-tól Bakki Katalin; 1974-től Kalmár Nóra; 1975-től Váradi Istvánné. 1976-tól már csak a tanár- és diák főszerkesztő, valamint az igazgató mint felelős kiadó szerepelt a borító belsején.

A legnagyobb problémát az okozta, hogy a diákszerkesztők állandóan cserélődtek; mire valaki igazából ráértett az írásra és a szerkesztésre, már érettségizett, és elhagyta az iskolát. Abban az időben még nem létezett a 8 osztályos gimnázium, ahonnan hosszabb időre választhattam volna szerkesztőt. Úgy próbáltam ezen a nehézségen úrrá lenni, hogy a felsős mellé beosztottam alsós diákokat, így a gyakorlatban tanulhatták meg a feladatokat. Döntő többségben rátermett fiatalokat sikerült kiválasztani; igazi lelkes diákokat, hiszen egy-egy jeles érdemjegyen kívül másra nem számíthattak, pedig rengeteg lőtás-futással, idegeskedéssel, ugyanakkor örömmel járt, amíg egy számot létrehozunk.

Az igazi megszállottak azok közül kerültek ki, akiket nem tanítottam. Közéjük tartozott például Rédei István, Dézsi Zoltán. Föltétlenül meg kell említeni Kertész Ottó nevét, aki ugyan nem volt diákszerkesztő, mégis nagyon sokat segített mint iskolarádiós. Csányi Zsuzsa így emlékezett: „Szerencsésnek mondhatom magam, mert velem párhuzamosan az iskolarádió szerkesztését Kertész Ottó vezette, s mindig együtt mentünk interjúvadászatra. Ha egyedül készítettem az interjút, papírra vettem a gondolatokat, ha Ottó is jött, akkor ő cipelte az igen nehéz szalagos magnót, s azon rögzítettük az elhangzottakat.”

A 27 év legjobb diákszerkesztői megérdemlik, hogy nevüket és „érdemeiket” felsoroljuk.

Bakos Réka, Vajda Judit semmilyen tapasztalattal nem rendelkeztek. Veszely Anna sem, ők úttörő szerepet tölthettek be.

Csányi Zsuzsa kiemelkedett a mezőnyből, ő igazi alkotótársnak számított, s ezt elmondhatom Kovács Editről is.

Rédei István újíító szerepéről később írok.

Szabó Katalin, Molnár Katalin, Vass Julianna tevékenysége a következő csúcs, de átlagon felül teljesített Bognár Péter és Lados Ágnes is, akiket Tuza Zsuzsa, Lukácsi Beáta, Valéni Györgyi, Völgyi Hilda váltott.

A Dézsi Zoltán, Galsi Zoltán, Gergely Csaba triumvirátus tele volt ötlettel; kiválóan szerveztek, nagyon sok jó cikk fűződik a nevükhöz.

Elismerésre méltóan dolgozott Benke Erika, Horváth Ildikó, Kármán Gabriella is. Kaszab Zsuzsát a legjobb diákszerkesztők között említem szervező-, valamint kiváló íráskészsége miatt.

1988-tól 1992-ig sokan dolgoztak a szerkesztőségben, de igazi szervezőegyenlőséget nem találtam.

Az újság készítése sokrétű feladat volt. A kezdetekben stencilezett módszerrel sokszorosított példányokat eljuttattuk az osztályok újságfelelőseihez, akik beszédtek az a csekély összeget, amelyet a lap előkészítéséhez használtunk fel. Csányi Zsuzsa így emlékezik vissza: „A gépelést a titkárságon végezték. Az írógépeknek volt egy olyan funkciója, amelynek beállításakor a kétrétegű stencillap felső, vékony, hártyszerű lapját az írógép betűi, jelei átütötték, így a későbbiekben ezen a festék átszivárgott, s ez adta a nyomtatott képet. A könnyebb olvashatóság érdekében a második lap elé indigót helyeztünk el, így lehetett olvasni, javítani a félkész anyagot nyomtatás előtt. Ha gépelés során kisebb elütés, elírás történt, még javítható volt, de nagyobb hibáknál már az egész oldalt újra kellett gépelni. A mai szövegszerkesztők ismeretében nagyon nehéz elképzelni, milyen nehézséget okozott a tördelés, a rovatok állandó helyének kijelölése. Gyakran azért kellett a szövegen „húzni”, hogy néhány sor már ne kerüljön át a következő oldalra. Néhány műfajnál ez megengedhető volt, de nem így pl. a verseknél.

A sokszorosítást általában az első és második osztályos fiúk végezték, ők kezelték

a gépet, töltötték a festékhengert, és annyiszor kellett a hengert minden egyes oldal felett átgurítani, ahány példányban készült az újság.”

Sokat bosszankodtunk a stencilezett újság kézhezvételekor, előfordult, hogy egy-egy részt nem lehetett elolvasni, és egyéb hibák is sokszor okoztak fejtörést.

Minőségi fordulat 1974-ben következett be, amikor Rédei István lett az egyik diákszerkesztő, akinek édesapja – a nyomda vezetője - meglátta a stencilezett számokat és felajánlotta segítségét egy szebb formájú lap előállításához. Az esztétikus külső tehát neki és a nyomda többi dolgozójának köszönhető. A Május 1 és a Gutenberg brigáddal - ahogyan akkor nevezték - szocialista szerződést kötöttünk.

Most is örööm az 1983 februárjából származó kis füzetet, ahol a diákmegbízott pontosan bejegyezte az adatokat:

Példányszám: 500 db

Tiszteletpéldány: 42 db (tanároknak, cikket íróknak, köteles példány stb.; ezért nem fizettek)

Eladott példány: 458 db 2748 Ft

KISZ hozzájárulás: 1132 Ft

Nyomdának fizetendő összeg: 3880 Ft

Természetesen a lap nyomdai előállítása ennél többbe került, de a dolgozók szívesen segítettek, tudták, hogy nem dűskálunk az anyagi javakban.

Az 1975-76. tanév májusában új névre kereszteltük a lapot. Ettől kezdve Lehel Harsonának hívták. A névcseréről számoljon be maga a névadó, Petrics József tanár úr: „Már 22 éve tanítottam a gimnáziumban, amikor Klárka (Csomor tanárnő) azzal fordult hozzám, hogy a Fórum helyett más nevet kell adni az újságnak, mert ilyen névvel az országban több lap rendelkezett. Ekkor én, inkább csak tréfából, a Lehel Harsona nevet ajánlottam. Úgy gondoltam, a városnak van már kürtje, hát legyen egy harsonája is. A név neki nagyon megtetszett, a diákok is elfogadták, így akaratlanul keresztapa lettem.Még ma is élvezettel olvasom és várom az újabbak megjelenését. Remélem az iskola megőrzi ezt a szép hagyományt.”

A 27 év alatt az oldal- és példányszám is változott. 1965-ben tizenkettővel kezdtünk, 1973-ban már 43 oldallal terjesztettük a lapot. 1967-től kemény borítót kapott az újság, 1972-ben pedig feltüntettük, hogy 300 példányban készült és évenként négyyszer jelenik meg.

A nyomda által előállított lap oldalszámai 30-tól 40-ig terjedtek, s 350-400-500 sőt a 600 példányt is elértük. Az újság eljuttatása az olvasókhoz a diákszerkesztők és a munkatársak (rikkancsok) feladata volt.

Időnként kísérleteztünk rajz, rejtvény közlésével, de utólag és akkor is az volt a véleményem, hogy egy diákújságnak más feladatai vannak. Ettől függetlenül támogattam minden kezdeményezést. Többek között azt, amikor tartalomjegyzék is szerepelt. Ennek sok értelmét nem láttam, hiszen újságról és nem folyóiratról volt szó.

Két malom között őrlődtem, mert a tanárok egy része túl kritikusnak tartott egyes cikkeket, a diákok viszont kevesellték a bírálatot és a humort. A két fél között kellett

egyensúlyoznom. A fiatalok főleg vicces írásokat szerettek volna olvasni, de az újság helyettesítette az évkönyvet is; szerepeltek tehát benne tanulmányi, kulturális, sport és egyéb hírek.

Az iskola tanulóira - abban az időben - nem volt jellemző a művelt köznyelvtől való eltérés. Nyugodt szívvel állíthatom, hogy biztosítottuk az írásszabadságot, az egyéniség szabad kibontakozását.

Sok ötletet hoztak diákszerkesztőink a rendszeresen, az ország különféle pontjain megrendezett továbbképzésről, tapasztalatcseréről, ahol kiváló szakemberek, hivatásos újságírók tartották a foglalkozásokat; tanították az újságírás és a szerkesztés fortélyait.

Szintén Csányi Zsuzsa írta: „Számos, az országban megjelenő diáklappal volt kapcsolatunk, megküldtük egymásnak saját újságunkat cserébe a kapottakért. Arra is volt példa, hogy az egymás lapjaiban közölt írásokat megjelentettük.”

A megyei újság is többször adott hírt a Lehel Harsonáról. 1981 augusztusában Szolnokon, a Tiszaligetben találkoztak a diákújságírók, ahol találkozhattak a Szolnok megyei Néplap és a Szolnoki Rádió munkatársaival. Tanulóink örömmel jelentették: mind a Néplap, mind a Rádió munkatársai a Harsonát a legszínvonalasabb, legértelmesebb megyei diákújságnak tartották.

Erről kaptunk hírt a Népszabadság 1985. április 6. számában. Kovács Zoltán írta: „Jó viszont kézbe venni a budapesti Eötvös Gimnázium lapját, az Eötvös-diákot, a kecskeméti Katona József gimnázium KJG-híradóját, a jászberényi Lehel Vezér Gimnázium Lehel Harsonáját vagy a székesfehérvári Vásárhelyi Pál Gimnázium lapját. Ezek képviselik a színvonalat”.

Szerkesztőségi üléseket rendszeresen tartottunk, főleg az 1970-es években, de már korábban is. Szabó Katalin így emlékezik vissza: „Az összejöveleket a gimnázium 28-as termében tartottuk a megjelenés előtti hetekben, s a megbeszélés témái a következők voltak: témaválasztás, cikkgyűjtés, pályázatok kiírása, az újságírás elméleti alapjainak megismerése (műfajok, hangnem, tömörítés, párbeszéd stb.).”

A lap elkészítésének lépéseire ugyanő így emlékezik: „a megbeszélés után jött a cikkgyűjtés, amelyeket a gépíró tanuló társadalmi munkában legépeltek, a Hűtőgépgyár nyomdájában Rédei István tördelte az anyagot; majd következett a korrekktúra, hibajavítás (jó kis felkészülés jövődöbeli magyartanároknak, jó kis gyakorlás helyesírásból – vallja Kati). Utána következett a lap terjesztése a diákok között; közben postáztuk a tiszteletpéldányokat.” Később a tördelést diákjaink végezték, ahogyan Lados Ágnes írta: „Legnagyobb örömdöre a tördelést is csinálhattam, igaz anyám néha kiakadt, mert a hálószoza tele volt cikkekkel.”

Ő számolt be a jól fogalmazó diákok kiválasztásának egyik módszeréről: „Tanármő fürkész szemmel olvasta valamennyi tanítványa dolgozatát. Méghozzá azzal a nem titkolt céllal, hogy minél több jótollú, jó fantáziájú embert beszervezzen a Harsona számára.” Többször úgy jelöltem ki a dolgozat címét, hogy a legjobbak, legszellemesebbek megjelennek majd az újságban.

Meg kell említeni a technikai munkatársak nevét, akik nem kis terhet vettek le a vállamról. Ők voltak az első időben az anyagbeszerzők, a stencilezők, a hibaelhárítók, s a hibákért-rajtam kívül- ők voltak a felelősek. Kraft Bélával, Török Ernővel állandó rohanás közben futottunk össze, hol az egyik, hol a másik lépcsőfordulóban, no meg az órákon. A nyugodtabb vonalat képviselte: Bárczi Tamás, Simon György, Simon Pál. Később a technika iránt érdeklődő diákok elméleti cikkeket írtak; például Vass József, aki a magnóról, erősítőről, házi stúdió készítéséről - főleg fiúk érdeklődésére számot tartó - cikksorozatot jelentetett meg ; ő vezette az úgynevezett technikai rovatot.

Érdekes kezdeményezésnek számított a rovatvezetők kijelölése, akiknek az lett volna a feladata, hogy az adott témakörben címekeket ajánljanak, írassanak a diákokkal. A következő rovatok szerepeltek: politika; híres emberek; tanulóink külföldön; nyári és egyéb események; hírek; szárnypróbálgatások; sport; humor; kultúra; teszt; egyéb. Az 1981/82. tanévben kezdődő kísérlet 1983-ban csendben kimúlt. Hasonló ötletekkel sokszor bombáztak bennünket; de a rovatvezetők állandó cserélődése, kijelölése aránytalanul sok időt és energiát emésztett fel, és az sem biztos, hogy a megfelelő diákra találtunk.

Ettől függetlenül hasonló mennyiségű, vagy ennél még több témával is foglalkozott az újság; a tanulók leleményessége szinte nem ismert határokat. A Harsona bizonyíték arra, hogy a fiatalokban mennyi és milyen sokféle tehetség van, csak azt kell elérni, hogy megfelelő célra használják.

Végigtekintve a 27 év lapszámaikat a következő témakörökkel foglalkozom.

Mivel a KISZ-szervezet által támogatott újságról van szó, rendszeresen beszámoltunk az alapszervezetek életéről. Érdemes betekinteni egy 1975-ből származó programba.

I. „Az alapszervezet tagjai patronálták a Kiss Ernő utcai óvodát. Babaruhákat készítettek, az udvari játékokat lefestették.

II. Músoros klubdelutánt szerveztek. Különböző témájú előadásokat hallgattak. Megemlékeztek április 4-ről.

III. Szervezték a Chilei szolidaritási gyűlést. Sánta Ferenc író meghívták író-olvasó találkozóra.

IV. Közös mozilátogatást szerveztek. A fenyőbálra szendvicseket készítettek, ők is árulták. A farsangi bálon tartották az ügyeletet a ruhatárban.

V. Előadást tartottak Jászberény emlékműveiről; vállalták a Bathó-kert gondozását.

VI. Kerékpártúrát szerveztek, múzeumban jártak, helytörténeti vetélkedőt, színházlátogatást szerveztek, télapó délutánt tartottak, fenyőbált rendeztek. Politikai előadásokat hallgattak, KRESZ vetélkedőt állítottak össze.

Érdekesnek tartottam a Che Guevara alapszervezet 1974-ben megvalósított programját: Előadást tartottak a Bibliáról. (Che és Biblia! Figyelemre méltó párosítás!) Szüreti bált szerveztek; kétszer voltak moziban, egyszer színházban. Társadalmi

munkában a könyvtárban rendezték a könyveket. A Bercsényi iskola úttörőit patronálták.”

Értékes riport-anyaggal rendelkezik újságunk; ezeket téma szerint lehet csoportosítani. Diákjaim megkerestek tudósokat: Holló János akadémikust; Berend T. Ivánt, a Közgazdaságtudományi Egyetem rektorát; Marx György Kossuth-díjas fizikust; Schnitzler József szívsebész, hogy csak néhányat említek, akik szívesen beszéltek a tanulókkal. Suba László többször készített a tudósokkal riportot, Marx Györgytől azt kérdezte milyen munkájáért kapta a Kossuth díjat? A válasz röviden a következő volt: „Megmaradási törvény borzasztó kevés van: tízegynéhány. A legutolsót amit az ember fölfedezett azt én találtam meg: lepton-töltés megmaradás néven ismerik.”

Mivel a honismeret, helytörténet, néprajz fontos szerepet játszott tanári munkámban, szívesen támogattam az ilyen jellegű cikkeket. Így nagy élvezettel olvastuk Ferenczi Ákos A jázások őseit kutatva c. riportját, amelyet Selmeczi Lászlóval, a szolnoki múzeum igazgatójával, az egykori Négyyszállás területén folyó ásatások vezetőjével folytatott.

A tudomány világa mellett jól megfértek a híres énekesekkel, zenekarokkal készített riportok is. Így például Koncz Zsuzsával, Tolcsvay Bélával, Pataky Attilával, Balázs Fecóval, Nagy Feróval, hogy csak néhányat említsünk. Színvonalas beszélgetéseket rögzítettünk híres művészekkel, többek között Ruttkai Évával, Töröcsik Marival, Bodrogi Gyulával. Kocsis Zoltánt kétszer is meginterjúvolták diákjaink, az ő gondolatai is figyelemre méltóak.

Híres írókról szintén jelentettünk meg cikkeket. 1987-ben Doboss Eszter édesapjával, Doboss Gyulával beszélgett a sokoldalú íróról, Tandori Dezsőről.

- „Milyen műfajú művei jelentek meg eddig? – kérdezte Eszter.

- Tandori rendkívül sokoldalú. Verskötetein, prózakötetein kívül ismertek hangjátékai, bűnügyi regényei, esszéi, kritikái, gyerekkönyvei, kiemelkedően színvonalas műfordításai. Indigógrafikáival, képverseivel több jelentősebb kiállításon szerepelt, ezen kívül kiváló zongorista.

- Hol ismerkedtél meg vele?

- Arra kért, hogy a Lánchíd presszó teraszán találkozzunk reggel 8 órakor. Ebben csak az volt a különös, hogy a presszó akkor meg nem volt nyitva. Hamarosan megtudtam, ő éppen ezt akarta, hogy senki ne zavarjon bennünket.

- Akkor miért nem a lakására hívott?

- A madarai miatt.

- Ez a hobbija?

- Ez több mint hobbi. A Tandori házaspár elpusztulásra ítélt kismadarakat ment meg, és a lakásukon tökéletes szakszerűséggel nevelik őket - főként verebeket. Esetleg cinkét, zöldikét, papagájt.

- Nem bogaras egy kicsit az író?

- Mint mindenki. De az ő 'madár mániája' legalább nem ártalmas. S ráadásul rendkívüli munkáját tökéletesen végzi, Tandori olyan változatosan és sokfélélt ír, hogy mindenki találhat köztük ízlésének megfelelőt."

Az írók, költők talán kevésbé érdekelték riportereinket, annál inkább az utazás. Összesítve az országokat, magam is meglepődtem, hogy milyen sok helyen jártak diákjaink. Az ún. szocialista országokban – Európában - mindenhol megfordultak tanulóink, kiemelten a Szovjetunióban, NDK-ban, Csehszlovákiában. Ezekben az országokban sok diákunk tanult, s rendszeresen beszámoltak az ottani életükről. Utaztak azonban nyugatra is: Svéd-, Finn-, Ír-, Olasz-, Francia-, Görög-, Törökországba, Dániába, Hollandiába, Ausztriába, Svájcba, NSZK-ba. Kalandozó tanulóink még egzotikusabb helyekre is eljutottak: Indiába, Irakba, Kubába, Egyiptomba, Máltára, Mongóliába és a szolidabb Kanadába, Argentínába, Ciprusra. Egy részük a Jászsági Népi Együttes tagjaként, a másik csoportba tartoztak a sportolók, de a legtöbbben egyéni útlevéllel fedezték fel a világot.

A kezdeti korszak krónikása Mizsei Tamás, aki a nyugat- európai élményeiről számolt be. 1967-ben családjával utazott Bécsbe, Kölnbe, majd Hollandiába. Szemléletesen mutatta be Amsterdami, Rotterdamot s végül Londont. A leghíresebb látnivalók mellett írt az akkoriban elterjedt hippi jelenségről. „Londonban a Trafalgar téren, a galambok között a földön ülve, vagy az emlékmű lépcsőjén napozva tétlenkedtek a hippik. Ha valamely részüket éri is a nap, az a lábuk. A fiuk ugyanis vállig érő koszos, csapzott hajat, félig szakadt bundát (nyáron is), s térdig érő szakadt farmert, vagy régi uszárhát hordanak. Cipő természetesen nincs rajtuk. A lányok pedig a minibe knél minibb szoknyát és különféle láncokat, azok végen pedig csengőket hordanak.”

Wittrédi Mónika családja az orvos édesapával 1979-ben tartózkodott hosszabb ideig Líbiában. Csillik Mária levelezett vele, s az érdekes beszámolókat megjelentettük a Harsonában. „A böjt annyiból állt, hogy nappal behúzódtak elsötétített szobákba, és rövidített műszakban dolgoztak 1-2 órát. Amikor a nap lenyugodott, megszólaltak a mecsetek tornyaiban az énekesek, jelezve, hogy már szabad enni. Akkor minden helybeli annyit dohányszott, evett és ivott, amennyi csak belefért, mert másnap estig ismét koplaltak.” Mi már tehát 1979-ben olvashattunk a Ramadán szokásairól.

A 27év legérdekesebb, legszínvonalasabb cikkei közé tartoznak az úti élmények, mint például a Bognár Péteré is, aki akkor újdonságnak számító cikksorozatot írt az USA különféle tájairól, városairól. Most mégis az ottani középiskolai élet egy rövid mozzanatát idézem 1981-ből: „Unokatestvérem, Tibor gondolt egyet és elvitt a Cobra elnevezésű középiskolába. A sulis aulájában néhány diák összeáll a szünetekben, és rövid kis dzsesszkoncertet adnak. Én is ott lézengtem körülöttük, vigyázva arra, hogy senkinek se kerüljek útjába, ugyanis Tibor elmagyarázta, hogy néhány markos diák ezt nem nagyon szereti, és meglehet, hogy valamelyik egy-két balhoroggal indít el ballasztikus pályámon...

A tanítás befejeztével aztán, mint valami autóversenyen, felzúgtak a motorok az iskola óriási parkolójában, és mindenki hazafelé vette az irányt ki-ki a maga Pontiacján, Toyotáján.”

Tanulóink nem csupán mint turisták, vagy egyetemi, főiskolai hallgatók jártak külföldön, hanem intenzív nyelvtanulás céljából is. Kovácsy Zsombor, akinek édesanyja - Székely Judit - szintén írt az iskolaújságba, 1988 októberében így számolt be az angliai Coventry-ben szerzett élményeiről:

„Tanuláson kívül persze sok más esemény is tarkította az órákat: az egyik csoportban pl. spanyol és magyar nyelvészek cserélték ki egymás „konyhanyelvi” kifejezéseit. A délutáni tanárunkat pedig a Trabant nevű technikai csoda ismertetésével fárasztottuk.”

Az újság egyik legnagyobb értékének tartom a jászberényi híres emberekkel vagy az ide látogató „nagyokkal” készített riportokat, megemlékezéseket.

Kiváló helytörténeti forrásnak számított Németh Ferenc ügyvéd, akinek a jászberényi gimnázium nagyon szívéhez nőtt, s szeretettel emlékezett volt iskolájának tanáira, tanulóira. 1969-ben jelentettük meg Ady Jászberényben c. cikkét, amelyet az Adyt kedvelők lelkes tábora nagy élvezettel olvasott, hiszen ezek az adatok ismeretlenek voltak eddig.

Gregor Mária 1976-ban arról tudósít, hogy Kempelen Farkas (híres találmánya többet között a sakkozógép) dédunokája, Kempelen Győző 1857-58-ig iskolánk tanára volt. Feleségének, Kempelen Rizának a sírkövére Arany János írt verset. Riza hamvai a Fehértói temetőben nyugszanak.

1990-ben tett látogatást Bartos Lóránd a Hamza házaspárnál. Lóránd többek között, befejezőként azt kérdezte?

„- Sok tapasztalat birtokában, hogyan ítéli meg a kulturális életet Magyarországon?

- A magyarok mostanában mindig azt hangoztatják, hogy Európához akarnak tartozni. Paul Valery szerint Európa az, ahol a történelemben 3 tényező volt jelen: a római légió, a görög szellem és a názáreti hit. Magyarországon mindez megtalálható volt, tehát Magyarország Európa szerves része. Elég sokáig éltem külföldön, hogy lássam: a magyarok külföldön milyen nagy, magas eléréseket érnek el a tudományokban, művészetekben.”

Érdekes cikket közöltünk 1971-ben Halasi Miklóstól, aki dédnagyapjára Rudnay Gyulára, a híres festőre (Kossuth-díjas) emlékezett. Az első betűtől az utolsóig érdekes cikkből csak keveset idézünk:

„A Kánai menyegző közelkeleti témát, egy ottani lakodalmat (ahol a víz borral változott) elevenít fel. De a festő itt sem tudja megtagadni önmagát, magyarságát. A kép figurái felett egy híd ívelődik, rajta mentés, csákós száguldó lovasokkal, mintha a Kánai menyegző a későbbi lovas, bandériumos magyar lakodalmak előképe lenne. Ezt a képet az egyik olasz kiállításon az akkori olasz király, Viktor Emánuel szerette volna műzeuma számára, de nem volt eladó.”

Gecse Árpád, a Jászság kiváló festője, jó riportalanyknak bizonyult, vele többször is beszélgettek tanulóink. Petrics Annától – 1975-ben – olvashatjuk a következő gondolatokat:

„Életéről faggattuk. Nem kis büszkeséggel töltött el bennünket, amikor megtudtuk, hogy ő is a mi gimnáziumunkban diákoskodott. Azt, hogy művészi pályára lépett, rajztanárának és egy tréfás rajzának köszönheti. Később a Képzőművészeti Főiskolán tanult. Sok országot bejárt, németül és olaszul tökéletesen beszél. Lehetősége nyílt volna Szolnokon dolgozni, de annyira szívéhez nőtt a jászsági táj és a jászsági ember, hogy maradt Alattyánon.”

Gebe Mártát, József Attila diákkori szerelmét is felkutattuk. 1989 májusában levélben válaszolt: „Visszagondolva a század eleji Makóra, azóta nagyon megváltozott, nekem idegen lett. Elszakadni azért végleg soha nem tudnék a várostól, mert szüleim és testvéreim sírja odaköt, és a fiatalságom sok kedves emléke, ami ilyen messzi távoból, ennyi évtized után, talán meg szebbnek tűnik, mint valóságban volt.”

Kaplár József kiváló tévés személyiséget is rendszeresen megkérdeztük munkájáról, s ő mindig készségesen válaszolt. Sokat utazott, tehát logikusnak tűnt riportereink kérdése 1986-ban.

„Hány országban járt eddig? - Úgy harmincegynéhány országot számoltam össze. Mindig is szerettem utazni. Érdekes, hogy már mind az öt kontinensen jártam. 1985-ben voltam Ausztráliában, 86-ban Indonéziában, Szingapurbán. Eljutottam az Egyesült Arab Emírségbe is .

- Került már igazi életveszélybe?

- A földön még nem. Egyszer azonban, amikor Nigériából Lagosból jöttem volna haza a frankfurti géppel, a repülőnk túlfutott a pályán, és egy kátyúban a gép nyolc kerekéből háromról lehántolódott a gumi. Mi az egészről mit sem tudtunk, mélyen aludtunk. Gyanús csak az volt, hogy a frankfurti légikikötő teljesen ki volt világítva. A megszokott kék és sárga fények mellett azonban százméterenként villogó pirosakat is láttunk. Kiderült, ezek ránk váró tűzoltóautók voltak. A kapitány közölte kényszerleszállást hajtottunk végre, de a veszélyes kalandot szerencsésen megúsztuk.”

Az iskolaújság cikkírói közül még két sportriporter dolgozik ma is országos tévéknél: Dézsi Zoltán és Horti Gábor.

Az újság legnépszerűbb sorozata mégis az ifjú tehetségek fóruma és a humor-minden mennyiségben volt. Kezdetől fogva jelentettünk meg verseket. Knorr János, Szabó Béla, Janka Zoltán (Jászberény díszpolgára.), Kardos Zoltán, Kertész Ottó, Sárközi Mária komoly, illetve tréfás hangvételű versei jelentek meg az első években. 1967-ből idézem Égert János, Kopácsi Zoltán (ő is írt humoros verseket és egyéb cikkeket) tudósítását a tehetséges osztály klubdelutánjáról. „Osztályzenekarunk: Puskás, Tiborcz, Kisnémeth, Kardos, Janka felállásban egy Spencer számmal kezdett. Szalóki Miklós konferált. Szellemes és kötetlen szövegével feloldotta a hangulatot.”

Bár költők mindig akadtak a 27 év folyamán, prózáírásban általában jobbak voltak. Különféle műfajokban alkottak, de legjobban a krimit és a SCI-FIT kedvelték. (Az irodalmi jellegű alkotásokból nem idézek, mert azokból nem lehet részeket kihagyni.)

Már 1971-ben megjelentek élvezetes kis írások. Jaj, csak borzongani tudnék jellegére. Répási János a SCI-FI írók közül emelkedett ki, ő sok tudományos cikket is írt. A krimiírás fénykora 1986-tól számítható, amikor Galsi Zoltán és Gergely Csaba sorozatot kezdett Plankton nyomoz címen. A szellemes, jól szerkesztett vidám cikkeken jól szórakozott tanár, diák. Galsi Zoltán más jellegű írásokkal is megörvendeztette a Harsona olvasóit, amelyből néhányat elküldtünk az Ifjú Írók és Költők Sárváron megrendezett Országos Találkozójára, ahol első díjat nyert a Macska c. művével. Irónia jellemezte írásait, amelyekben nem lehetett találni egyetlen fölösleges mondatot, szót sem. Minden pont, vessző s egyéb írásjel a helyén volt.

Dézsi Zoltán sokoldalúsága szintén elismerésre méltó. Galsi és Dézsi Zoli cikkei nem kaptak meg, ma is érdemes azokat elolvasni.

Kovácsy Zsombor angliai útjáról már szóltam, megemlítem egyéb munkáit, mert ő is sokoldalú szerzőnk volt. A Székely Andrással - 1987-ben készített riportból kiderült, hogy a nagypapa személyesen is ismerte Szent-Györgyi Albertet. Sok érdekes adatot megtudhatunk a kiváló tudósról, valamint Jászberény jelentős kórházigazgatóiról. A humor sem volt tőle idegen, ez derül ki néhány írásából.

Babucs Zoltán a magyar történelem - főleg a 48-as szabadságharc, valamint a II. világháború - krónikása ellátta újságunkat, már akkor tudományos igénnyel megírt dolgozataival.

A sporteseményekről rendszeresen beszámoltunk. Interjúk készítették, pl. Fülöp Gyula birkózóval, iskolánk egyik büszkeségével, aki országos versenyeken sorozatban nyerte a jobbnál jobb helyezéseket. Sinka István sakkban ért el kiváló eredményeket, míg Pecha László a Vasas futballcsapat tagjaként jeleskedett és utazott sok országba.

A Lehelesek lehelete c. sorozat osztatlan elismerést aratott. A diákok sokat gyűjtöttek az órákon, néhány tanár is segített, s magam is figyeltem dolgozatjavítás közben a furcsaságokra, elszólásokra, ferdítésekre.

Rövidségük lehetővé teszi, hogy néhányat felidézsek. Sok van belőlük ezeket is érdemes lenne összegyűjteni.

- Az Aranybulla magában foglalta az írástudatlanságot és a jobbágyok költségeit.

- A Huszár-kormány huszárokból állt.

- Lina egy mozgalmasszony, akaratos, goromba nőszemély.

- Vajda legjobb versei sem a szerelem hevében születtek, hanem vén korában.

- Ki volt Iszméné? Iszme felesége.

- Tanárnő! Én találtam a könyvtárban egy Anyegint, de nem tudom jó lesz-e, mert annak a címe Jevgenyij Anyegin.

- Rembrandt: Éjjeli őrjárat c. képe csoportos önarckép.

- Mózes szakállának aprólékos kidolgozása vetekszik még az ókori szárnyas Niké szoknyájával is.

- Mi volt a szarvasmarha őse? A kecske.

- Mikor keletkeztek ezek a versek és betyárénekek? Amikor a kocsmában jól berúgtak.

- És Latorcát láttad? Nem! A múzeumban nem voltunk.

- Hogyan hasonlít a két egyenlet egymáshoz? Mint 2 tojás.

Az újságban bemutatottak a gimnáziumban folyó munkát, ki nem maradhattak a tanulmányi eredmények, a szakkörök, a pinceklub működése, a menza, a kollégium, a bálók és az egyéb rendezvények. Állandó téma volt a divat, a délelőtti torna 1976-77-ben, a sport, a kirándulások, kapcsolat más iskolákkal, az építőtáborok, a Jászsági Népi Együttes és még hosszan lehetne sorolni a sokrétű tevékenységet, amelyet diákjaink, tanáraink végeztek. A kereskedők, a gép- és gyorsírók is rendszeresen támogatták újságunkat.

A pedagógusok közül sokat segített Izsó Gyuláné igazgató; Almási Mária, aki nagyon szép cikket írt a magyar nyelv védelmében; Halász Lászlóné, aki a debreceni Matulába járt, s erről tartott érdekes élménybeszámolót; Csörgő Terézia, aki ösztönözte diákjait a pinceklub működésének bemutatására; Móczó Árpád maga is írt cikket. Turi István, aki nagyon eredményesen tanította a biológiát, egy időben az irodalmi színpadot is vezette. Maga varrta a jelmezeket, és ha arra volt szükség, készítette a kellékeket, a sisakot vagy éppen a kardot. Csomor Marianna 1979-ben a következőt írta :

„Az irodalmi színpadok számára minden második évben megrendezik az országos minősítő versenyt. Színjátszóink Tabarin egyik vidám darabját mutatták be, s bronz minősítést kaptak. Turi tanár úr végtelen türelmének, lelkesedésének köszönhetjük a sikert. Köszönjük!”- Turi kolléga is mindig készségesen segítette a Harsona munkáját.

Jó kapcsolatot ápoltunk Gömöri Árpáddal a szakmunkásképzőből, a magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem tanításának kiváló mesterével. A hozzánk írt leveléből rövid részlet következik 1990-ből:

„Mi a szerepe, jelentősége egy diáklapnak? Mindig olyan amilyené teszik, amilyené képesek tenni. Tükre a diákéletnek, a diákhumornak. Sok fiatal megtanulja a riportkészítést, tömör fogalmazást. Egy-egy szám elkészítése egyfajta szellemi erőpróba.”

Deméné Ilonka Gabriella , a Lehel Vezér Gimnázium tanára pontosan érzi, hogy a az újsággal való foglalatosság nem volt könnyű.

„Megszállottságod, elkötelezettséged - gondolom, hogy a szerkesztésért túl sok elismerést nem kaptál - nélkül a diákújság nem tudott volna évente kellő tartalommal megtölteni fennmaradni 27 évig. Amióta én is tanítok, látom, hogy igazán akkor mozdul valami előre, ha valaki zászlóshajóként, fejét kicsit lehajtva, konok, elszánt módon megy előre, nem törődve mások célzásaival.”

Munkaigényes feladat volt áttekinteni az iskolaújság 27 évfolyamának példányait, ugyanakkor élveztem tettem. Képzetelemben megjelentek előttem diákjaim, akik a cikkeket írták, az újságot szerkesztették, akikkel együtt lelkesedtünk. Többségük életéről tudok, kiválóan megállják a helyüket bárhova kerültek, s olyanok is akadnak, akik felhasználták az e területen szerzett tapasztalataikat. Szaktárgyaim eredményes tanítása mellett fontosnak tartottam, hogy minél nagyobb önállóságra tegyenek szert az újság szervezése közben. Családom minden tagja erre bízott, hiszen az iskoláról – s benne a Harsonáról – rendszeresen beszéltünk. Ők a kívülállók szemével nézték, tehát sokat tudtak segíteni.

Mint történelemtanár kiemelten kezeltem az anyaggyűjtést, s ezért szorgalmasan eltettem az összes megjelent példányt. A mai modern eszközöket felhasználva jó lenne közkinccsé tenni a példátlanul gazdag iskolatörténeti, kultúrtörténeti anyagot, hogy a jövő kutatók rendelkezésére álljon. Ehhez kérem azoknak a segítségét, akik nem csupán a jelennel foglalkoznak, hanem a múlt történetét is fontosnak tartják.

Fodor István Ferenc

JÁSZJÁKÓHALMI CIVIL SZERVEZŐDÉSEK

A községben nagy hagyományai vannak a civil szerveződéseknek. Amint megnyílt a lehetőség, az 1867-es kiegyezés után nem sokkal, már olvasókörről tudunk, hat évvel később pedig olyan ifjúsági csoportosulás jött létre, mely újságot adott ki a jákóhalmiak számára; így korábban volt újságunk, mint Szolnoknak, a leendő megyeszékhelynek.

Balla Ferenc és Wirth István gyűjtötte össze 1991-ben a Jászság egyleit, egyesületeit, melyben 1893-tól 1950-ig sok ilyen szerveződés található Jákóhalmán.¹ Különösen figyelemre méltó, hogy mennyi polgári egyesület alakult ebben az időben, mely nevében is felvállalta a polgári – iparos, értelmiségi, „parasztpolgári” – értékeket. Ez bizonyítja a jász ember – környezetéhez képest – egy századdal korábbi polgárosodását, melyhez Jákóhalmán még kapcsolódott az iparosság pezsdítő hatása.

A harmadik időszak 1950-1989 között volt, amikor a tanácsi rendszerben nem működtek egyesületek, míg az egyesületi törvény meg nem született a diktatúra lezárásaként. Ebben az időben is jöttek azonban létre pl. szakkörök a művelődési házon belül, vagy olyan szakmai szervezetek, melyek később átalakultak egyesületté, vagy napjainkig is szakkörökként ténykednek.² Ezek közül csak azt soroltam fel, melynek tevékenysége tartósnak bizonyult.

A negyedik időszak a rendszerváltozás utáni, amikor sok olyan egyesület is megalakult, melynek már volt előzménye 1950 előtt. Voltak olyanok is, melyek korábban is működtek valamilyen formában, de most átalakultak.

¹ Balla Ferenc-Wirth István: Egyletek, egyesületek a Jászságban 1867-1919. HA-HO Kft, Jász-
apáti, 1991. A hézagpótló kiadvány nagy szerepet játszott a jászügyi egyesületek megalakulásában,
újjaszerveződésében. A HA-HO Kft-nek üzeme volt akkor Jákóhalmán is; ők voltak, akik
felvállalták ennek a füzetnek a kiadását, és ők jelentették meg kezdetben a Jász Újságot,
Jászapáti ma is meglévő újságját, melyben béreltünk jákóhalmi oldalt is. Nem használtam fel a
benne szereplő taglétszám adatokat, illetve a tisztségviselők neveit – ezekről ugyanis nem derül
ki, hogy mikorikiak. Nem az alapítók neveit közli, a nevekben pedig sok az elírás; vélhetően
azért, mert a kézzel írott jákóhalmi nevek ismeretlenek voltak a szerzők számára. Mindezek
azonban egyáltalán nem csorbítják a kiadvány jelentőségét.

² Kiss Gy. Csaba (Rubicon, 2004/5-6) megállapítása szerint „...megemlíthető még a Hazafias
Népfőnt és a művelődési házak, közgyűjtemények keretében folyó honismereti-nemzeti értéket
őrző tevékenység, hiszen ez szintén – ha nem is teljesen függetlenül, de – civil társadalmi
formákban folyt. Kisvárosokban, falvakban gyakran csak ezekben a keretekben nyilvánulhatott
meg a demokratikus ellenállás.”

Fodor István Ferenc

JÁSZJÁKÓHALMI CIVIL SZERVEZŐDÉSEK

A községben nagy hagyományai vannak a civil szerveződéseknek. Amint megnyílt a lehetőség, az 1867-es kiegyezés után nem sokkal, már olvasókörről tudunk, hat évvel később pedig olyan ifjúsági csoportosulás jött létre, mely újságot adott ki a jákóhalmiak számára; így korábban volt újságunk, mint Szolnoknak, a leendő megyeszékhelynek.

Balla Ferenc és Wirth István gyűjtötte össze 1991-ben a Jászság egyleit, egyesületeit, melyben 1893-tól 1950-ig sok ilyen szerveződés található Jákóhalmán.¹ Különösen figyelemre méltó, hogy mennyi polgári egyesület alakult ebben az időben, mely nevében is felvállalta a polgári – iparos, értelmiségi, „parasztpolgári” – értékeket. Ez bizonyítja a jász ember – környezetéhez képest – egy századdal korábbi polgárosodását, melyhez Jákóhalmán még kapcsolódott az iparosság pezsdítő hatása.

A harmadik időszak 1950-1989 között volt, amikor a tanácsi rendszerben nem működtek egyesületek, míg az egyesületi törvény meg nem született a diktatúra lezárásaként. Ebben az időben is jöttek azonban létre pl. szakkörök a művelődési házon belül, vagy olyan szakmai szervezetek, melyek később átalakultak egyesületté, vagy napjainkig is szakkörökként ténykednek.² Ezek közül csak azt soroltam fel, melynek tevékenysége tartósnak bizonyult.

A negyedik időszak a rendszerváltozás utáni, amikor sok olyan egyesület is megalakult, melynek már volt előzménye 1950 előtt. Voltak olyanok is, melyek korábban is működtek valamilyen formában, de most átalakultak.

¹ Balla Ferenc-Wirth István: Egyletek, egyesületek a Jászságban 1867-1919. HA-HO Kft, Jász-
apáti, 1991. A hézagpótló kiadvány nagy szerepet játszott a jászügyi egyesületek megalakulásában,
újjaszerveződésében. A HA-HO Kft-nek üzeme volt akkor Jákóhalmán is; ők voltak, akik
felvállalták ennek a füzetnek a kiadását, és ők jelentették meg kezdetben a Jász Újságot,
Jászapáti ma is meglévő újságját, melyben béreltünk jákóhalmi oldalt is. Nem használtam fel a
benne szereplő taglétszám adatokat, illetve a tisztségviselők neveit – ezekről ugyanis nem derül
ki, hogy mikorikiak. Nem az alapítók neveit közli, a nevekben pedig sok az elírás; vélhetően
azért, mert a kézzel írott jákóhalmi nevek ismeretlenek voltak a szerzők számára. Mindezek
azonban egyáltalán nem csorbítják a kiadvány jelentőségét.

² Kiss Gy. Csaba (Rubicon, 2004/5-6) megállapítása szerint „...megemlíthető még a Hazafias
Népfőnt és a művelődési házak, közgyűjtemények keretében folyó honismereti-nemzeti értéket
őrző tevékenység, hiszen ez szintén – ha nem is teljesen függetlenül, de – civil társadalmi
formákban folyt. Kisvárosokban, falvakban gyakran csak ezekben a keretekben nyilvánulhatott
meg a demokratikus ellenállás.”

I.

1. Már 1868-ból dokumentum van róla, hogy egyesület alakult Jákóhalmán: egy olvasó egyesület. Az „...egyletek minden tekintetben üdvösek, s a nép nevelést ösztönzők...”- így vélekedett a község vezetése, mely támogatta az egyesület helyiség kérelmét.³ Tudomásunk szerint egyébként több olvasó egyesület is alakult a XIX. század utolsó harmadában, de nincs róluk konkrét anyagunk.

2. Jászvidéki Ifjak Köre néven 1873-ban működött egy laza csoportosulás, melyet Pesten és Pozsonyban tanuló diákok alkottak. Ők adták ki falujuk számára a Jász-Kürt című könyvatos újságot, mely 21 számot ért meg. (ld. 47. szám.)⁴ Benne aktuális hírek, tudományos ismeretek, és a községre vonatkozó – a mai helytörténeti kutatásban pótolhatatlan – anyagok találhatóak. Voltak, akik idejét múltnak találták a könyvatos megoldást, de ők így reagáltak: amikor a mopszli kutya holdvilágos éjszakán beleesett az árokba, szidta-átkozta a Holdat, hogy miért nem világít jobban. A Hold azonban csak mosolygott, és róttá tovább égi pályáját, mintha mi sem történt volna.

II.

3. Az első Önkéntes Tűzoltó Testület 1891-ben alakult, abban az időpontban, amikor országszerte alakultak a tűzoltó egyesületek. Nem működött folyamatosan, a dokumentumok szerint ez a formáció még abban az évben megszűnt; későbbi bélyegzőjükön az újjáalakulás dátuma – 1922 – szerepel. Az 1922-es újjáalakuláskor alapító volt Terjéki Béla, aki az 1990-es években hunyt el. 2004-ben 29 tagja volt, s akkori parancsnoka, Muhari József több mint negyed századig állt a szervezet élén.

4. A következő bejegyzett szervezet a Kaszinó, mely 1893-ban alakult. A megyei levéltárban megtaláltam az alapító okiratot.⁵ Későbbi sorsáról nem tudunk semmit, viszont a megalakulása körüli időkben a jázsági lapokban említik, hogy báljainak már régóta látogatói a jászberényiek is. Ezek szerint valószínű, hogy már korábban működött, csak nem volt bejegyezve.

5. A Római Katolikus Olvasókör 1894 karácsonyán alakult, de 1895. április 29-én jegyezték be. Az épület, mely erre a célra épült – átalakított formában – ma is megvan, mint Időskorúak Napközi Otthona. Az épület belső falán elhelyeztek egy táblát, melyen feltüntették az adományozók nevét és az általuk felajánlott összegeket. Ezt a táblát kb. 30 évvel ezelőtt a tanácsi épület egyik bérlője eltávolította és kidobta az utcára. Egy arra járó jobb érzésű személy – Fehér Tibor asztalos – behozta a helytörténeti gyűjteménybe, ahol több darabban ugyan, de ma is megvan. A kör egy 1948-as BM rendelettel szűnt meg.

³ Jászkárhalmi képviselőtestületi jegyzőkönyv, 1868. Szolnoki Levéltár.

⁴ A lapot Arató Antal jászberényi könyvtárigazgató fedezte fel az Országos Széchenyi Könyvtárban, melynek másolati példánya a szerző tulajdonában is megtalálható. Ebben szerepel a kiadó szervezet neve.

⁵ Egyesületi iratok, 1893. SZL.

6. Iparos Olvasókör alakult 1906. április 30-án, melyet alispáni határozattal szüntettek meg 1949-ben. Jákóhalmán nagy hagyománya van az iparosságnak, így nem véletlen, hogy több egyesület is kapcsolódik hozzá.

7. Ugyanebben az évben egy másik olvasókör is alakult Polgári Olvasókör néven 1906 októberében. 1926-ban megszűnt. Ezekben az évtizedekben több polgári egyesület alakult annak eredményeként, hogy Jákóhalmán erős volt a polgárság, és vele együtt a polgári életforma.

Az ipartestület emblémája (1931)

8. A Páduai Szent Antal Temetkezési Társulat 1911. május 27-én alakult. 1950-ben BM határozattal szűnt meg. Ennek a szervezetnek volt tagja Katkó István jákóhalmi születésű író (1923-2000) nagyapja. Az unoka elmesélte, hogy őt azért hívták a „Halá’madár onokájának”, mert nagyapját úgy becézték, mivel ott jelent meg, ahol haláleset történt.

9. A község első gazdaköre 1912. április 15-én alakult, mely BM határozattal szűnt meg 1950-ben. 1929-ben – Czettler Jenő országgyűlési képviselőse idejében – székházat építtetett, melyet az államosításkor kultúrházzá alakítottak. Megemlítendő sikabonyi Gálfi Béla neve, aki egy időben jegyzőjeként is tevékenykedett, majd festőművésznek nevezte magát. Ő festette a színpad két oldalára a Jászkun Kerület címerét és Jászkóhalmi címerét, mely ma is megvan.

10. A Községi Sportegyesület fennállása során számtalan néven szerepelt, attól függően, hogy ki volt a főszponzora. 1920-ban nem volt bejegyzett egyesület, de a megyei levéltárban ezt az évet találtam legkorábbinak, ahol megemlítik a sportpályát, tehát valamilyen sporttevékenységnek már mindenképpen kellett folynia.⁶ 1946-ban már egy nagyon sikeres labdarúgó csapatról van szó korabeli lapokban.⁷ Az egyesületnek 40-50 évvel ezelőtt volt a futball mellett több szakcsoportja (sakk, birkózó, különböző labdajátékok), ma viszont az is nagyon alacsony szinten áll. A leghíresebb labdarúgó Rostás Sándor, aki játszott az első vonalban a ’70-es években (Újpest, Debrecen), egyszeres nemzeti válogatott, tagja volt az olimpiai keretnek.

11. Római Katolikus Dalkör alakult 1921-ben. Megszűnéséről nincs dokumentum, de Váradi Zoltán volt kántortanító visszaemlékezése szerint 17 éven át ő vezette, és sok helyezést értek el nemcsak a jázsági dalos versenyeken, hanem távoli nagyvárosokban, pl. Szegeden is. 1938 után még működött más vezetésével.

12. Ipartestület alakult 1924. július 23-án, de csak 1931-ben került bejegyzésre.

⁶ Jkj, 1920, SZL.

⁷ Mátraidék címmel Gyöngyösön jelent meg egy hetilap 1946-ban, mely rendszeresen közölt jákóhalmi híreket is jákóhalmi személyes kapcsolatok miatt.

Ellentétben a gazdakörrel esetükben a jogfolytonosság fennállhat, mivel az iparosoknak a „létező szocializmus” időszakában is volt KIOSZ néven szervezetük. Azt viszont nem sikerült megfejtetni, hogy miért ilyen későn alakult ipartestület a községben, amikor erre már 1884 óta lehetőség volt. Volt időszak, amikor az iparosok száma több száz volt.

13. ÉME (= Ébredő Magyarok Egyesülete) csoport alakult 1927. április 10-én. Megszűnéséről nincs adat, de 1938 után nincs említés róla. A két háború közötti időszakban több olyan egyesület alakult, mely az irredentizmussal (a Trianonban elcsatolt területek visszacsatolásának igényével), és az ezzel kapcsolatos harci cselekmények előkészítésével kapcsolatos. Országos szervezet fiókszervezete, volt.

14. Vöröskereszt néven már 1929-ben alakult egy szervezet, mely a ma is működő elődjének tekinthető. Szintén országos szervezet része. Vezetője volt Tolonich Vilmos községi főjegyző.

15. 1930. február 14-én Polgári Lövészegyesület alakult. Megszűnésének idejéről nincs tudomásunk.

16. HADRÖA (= Hadirokkantak Önségélyező Csoportja) Fiók Egyesület alakult 1930-ban. Megszűnéséről nincs adat.

17. A tanyavilág is megmozdult: két tanyasi iskola épült 1927-ben, melyek a környék kulturális központjává váltak. Az 1931. július 19-én megalakult a Kapitányréti Római Katolikus Olvasókör, mely 1951-ben szűnt meg.

18. A Stefánia Szövetség Fiókjá 1933. február 22-én alakult meg. Megszűnéséről nincs tudomásunk.

19. A tanyavilág másik Klébelsberg iskolájánál is egyesület alakult 1934. május 12-én Varjas Tanyai Polgári Olvasókör néven, mely 1948-ban szűnt meg.

20. Levente Egyesület alakult 1936. február 16-án. Megszűnéséről nincs adat.

21. Katolikus Agrárfűjsági Legényegylet alakult 1939. február 22-én. Megszűnéséről nincs adat.

22. Egy szakmai egyesület is alakult, Méhészkör néven, 1942. február 9-én. Megszűnéséről nincs adat. Egyik vezéregyénisége volt Szalai Sándor bádogos (azért nevezte magát plébánosnak, mert ő valóban pléhvel bánik). Fia emlékezete szerint hatalmas, minőségi anyagból készült méztároló edényei voltak.

23. A háború vége előtt alakult utolsó egyesület a Katolikus Leánykörök Szövetsége Helyi Csoportja, mely 1942. november 8-án jött létre. Megszűnéséről nincs adat.

24. A Béke Vadásztársaság már a második világháború után jött létre, 1946-ban. Az 1980-as években fácánkeltetéssel nagy terítékű vadászatokat tudtak rendezni nyugati vendég vadászokkal. A megye egyik legsikeresebb társasága volt. A környéken alakult új vadásztársaságok miatt területe – és ezzel tagsága is – csökkent.⁸ 2004-ben 38 tagja volt.

⁸ Fodor István vadász egyesületi elnök adatai alapján. A szerzőnek személyes ismeretei is vannak, mivel honismereti szakkörvezetőként az 1980-es években több alkalommal részt vett fácánvadászaton hajtóként. Az ezért kapott fácánokból vacsorát rendezett.

III.

25. A Kisiparosok Országos Szabad Szakszervezete 1950-ben alakult meg Jákóhalmán a megszűntetett Ipartestület helyett. Később KIOSZ-szá alakult (=Kisiparosok Országos Szövetsége), majd megszűnt az önálló jákóhalmi szervezete, és Jászberényhez csatolták. A jászberényi ipartestület létrejötte után kiváltak a jákóhalmiak, és önálló ipartestületet alapítottak (ld.: 35. szám.)⁹

26. A Horváth Péter Honismereti Szakkör 1963. november 14-én alakult, így ma a megye legrégebbi folyamatosan működő honismereti szakköre. Alapítója Váradi Zoltán nyugalmazott általános iskolai igazgatóhelyettes, és Terjéki János történelem iránt érdeklődő cipész. Váradi Zoltán alapító szakkörvezető 1983-ban halt meg. 1966-ban járási tanácsi segítséggel állandó kiállító helyiséget kapott az általa létrehozott helytörténeti gyűjtemény. Az egyik legsikeresebb közösség számtalan helyi, megyei és országos kitüntetéssel. Jelenleg 50 tagja van.

27. A Jákó Kertbarát Kör 1972 őszén alakult. Egy időben rendszeres vendége volt a híres Bálint gazda, mivel baráti kapcsolatban volt Vámos Lászlóval, az időközben elhunyt körvezetővel. A viszonylag nagy létszám (50-60 fő) napjainkra 20 fő körülire apadt, melynek az elhalálozások és személyes sérelmek miatt az is oka, hogy tagjai közül a később megalakuló gazdakörbe is távoztak. Megalakulásakor gazdakörök még nem léteztek.

28. A Községi Dalkör – akkor még Röpülj Páva Kör néven – az országos Pávaköri mozgalom hatására alakult, szintén 1972 őszén, főleg a tanyáról beköltözött emberek körében. Alapítója, Fodor Dénes ma is vezeti. Volt egy időszak – 1992-95 között –, amikor nagyrészt szünetelt, majd 1-2 évig Muhari Pálné vezette.¹⁰ A „hőskor” 30 körüli tagja helyett ma a feleannyian vannak.

29. A Horgászegyesület létrejöttének alapja az volt, hogy 1975-ben a Tarna szabályozásával a belterület mellett levágták az élő Tarna egy szakaszát, melyben halastavat hoztak létre a még abban az évben megalakult egyesület tagjai. 200 tagja három csoportra oszlik: felnőtt, ifjúsági, gyermek. A nagy létszám természetesen több településről tevődik össze.

30. A Tájak-Korok-Múzeumok klubcsoport 1985-ig tekint vissza. Akkor hárman léptek be a mozgalomba, kiből már csak Fodor István Ferenc vezető él. A rendszerváltozás után a legkisebb településen működő klubcsoporttá alakult, időközben közel 30 főre emelkedett tagságával. Országos központja Budapesten, a Bosnyák téren működik.

⁹ Terjéki Pál ipartestületi alapító elnök (elhunyt 2000-ben) és Muhari József mai elnök visszaemlékezése.

¹⁰ A három szakkör tevékenységében nagy szerepe volt a szerzőnek. A honismereti szakkörnek 1966 óta tagja, 1983 óta vezetője. A kertbarát- és dalkör megalakulásakor művelődési ház igazgatóként segítette az alakulást.

IV.

31. A Magyarország Felfedezői Szövetség László Gergely csoportja 1989-ben jött létre honismeretes általános iskolás diákokból Fodor István Ferenc vezetésével. Alapítói az országos szövetségnek, mely az úttörő szervezetből használható hazafias témák továbbélésére alakult. A jákóhalmi gyerekek is rendszeresen részt vesznek az éves sárospataki táborban, ahol szálláshely van tulajdonukban. Korosztályi kötődése miatt tagsága igen változékony: 20 fő körül van.

32. Az 1991-ben alakult Gubicz András gazdakörnek volt előzménye 1912-ben. Az 1950-ben megszüntetett gazdakör 41 évig nem működött, s az első adandó alkalommal újra létrejött egy gazdakör, melynek még voltak olyan tagjai, akik az előzőben is benne voltak. A gazdakör nem jogutódja a korábbiaknak, mert ennek a jogfolytonosságának a bejegyzésére nem volt lehetőség. A Lakitelek Alapítványtól 25000,- Ft támogatással indult.¹¹ 1997-ben, 1,- Ft/négyzetméteres, jelképes áron visszavásárolták épületüket az önkormányzattól. 15 alapító tagjával szemben ma több mint 60 tagja van.

33. Az MTTSZ (Magyar Technikai és Tömegsport Egyesületek Szövetsége) Jászjákóhalmi Lövészklubja 1991-ben alakult egyesületté. Korábban az MHSZ (Magyar Honvédelmi Szövetség) klubja volt, s hogy ne kelljen leadni az itt elhelyezett puskákat, és az 1970-es években épült lőtér sem maradjon funkció nélkül, ezzel a megoldással ma is működőképes.¹² 2004-ben 22 taggal működött.

34. A Polgárőrség 1992-ben alakult. Ebben az időben országszerte jöttek létre hasonló egyesületek a volt segédrendőri szolgálat helyetti demokratikus rendvédelmi céllal.¹³ Tagsága 30 fő körül van.

35. A Jászjákóhalmi Ipartestület – mely 1994-ben alakult újjá – szintén rendelkezik korábbi gyökerekkel. Már 1924-ben elkezdték az elődszervezet szervezését, melyet 1931-ben jegyeztek be. A diktatúra kezdetén ugyan megszűnt, azonban KIOSZ néven (Kisiparosok Országos Szövetsége) fennállt azokban az évtizedekben is. Mivel eredeti épülete nem maradt fenn, így a gazdákhöz hasonlóan nem tudta visszakapni azt, viszont szintén 1997-ben az önkormányzat a volt mozi épületét adta el nekik jelképes áron, 1,- Ft/négyzetméterenként. 2004-ben 53 tagja volt.

36. A Jákóhalmi Diákokért Alapítvány 1994-ben jött létre, elsőként az alapítványok között. Létrejöttében közreműködött Boros Lajos, a megyegyűlés akkori elnöke is.

¹¹ Alapító elnöke Gyurkó István, akinek lakásán alakult meg a kör. Jelen volt a szerző is, aki alapítótagként, majd 1997-től az egyesület elnökeként tevékenykedik.

¹² Korábban a lövészklub mellett működött egy rádiós klub is, mely Tihanyi Károly vezetésével országos és nemzetközi sikereket ért el. Sajnos a rendszerváltozáskor személyi problémák miatt nem tudták megoldani a fennmaradását, így az eszközei visszazálltak az államra. A lövészklubban felelősebben sikerült megoldást találni.

¹³ A polgárőrség megalakulásánál polgármesterként tevékenykedett a szerző.

Kuratóriumi elnöke Murzsa Miklós. Évente főleg az általános iskolás diákok tanszerellátásában nyújt segítséget.

37. A Jászzákóhalmi Polgári Kör 1995. október 10-én alakult. Alapító elnöke Gyurkó Lászlóné, aki állatorvos férje halála után beköltözött Berénybe; utóda Nagy Dezsőné. Mint az alakulás időpontjából is látható ez a polgári kör nem az Orbán Viktor felhívására alakult körök egyike, hanem jóval korábban hozták létre a jákóhalmi polgári értékek őrzésére, dokumentálására. Abban az időben még a Magyar Demokrata Fórum támogatta az ilyen köröket, a Lakitelek Alapítványtól 10000,- Ft-ot kaptak az induláshoz. 1996-ban indult lapja a Jákóhalmi Szabad Jász Polgár.

38. A Nyugdíjas Klub a közösségi ház szakköréként alakult 1996-ban Kiss Béláné vezetésével. Taglétszáma folyamatosan félszáz körül van. A korosztályt érdeklő előadásokat tartanak, kirándulásokat szerveznek.

39. A Karitászmozgalom helyi csoportja 1997-ben indult Lukácsiné Tábori Eleonóra vezetésével, szegények segítése céljából 10-20 fő közötti tagsággal.

40. Az Iskolánkért, Diákjainkért Alapítvány szintén az általános iskolások segítségét szolgálja. 1998-ban alakult Muhari Pálné vezetésével. Ő a kuratóriumi elnök.

41. A Ficzek Károly Szociálisan Rászorultakért Alapítvány magánkezdeményezésre jött létre. László Gizella ajánlott fel egy összeget erre a célra 1998-ban, melyhez az Önkormányzat és mások is csatlakoztak. Az év végi ünnepek pénzzadományokkal segíti a rászorultakat. Kuratóriumi elnöke ma: Bárdosné Labáth Anna.

42. A Mozgássérültek Klubja 1999-ban alakult Csányi Sándorné vezetésével. Tagjai a szomszédos településekről is vannak. Évente összel megrendezik a mozgássérültek napját, kirándulásokra járnak, kulturális és érdeklődősség.

43. Az Új Élet Katolikus Evangelizációs Egyesület 2000-ben alakult a Plébánián, mely ekkor nem rendelkezett saját pappal. Az egyesületet Molnár József akkori jászalsószentgyörgyi plébános vezette. 100 körüli tagjából jákóhalmi volt a legkevesebb; még Heves megyéből is jártak ide.¹⁴

44. A Rózsafüzér Társulat természetesen az egyház keretében működik. A mozgalmat 2000-ben Nagy Lászlóné hozta létre az akkori plébános felkérésére, és ő is vezette.

45. A Pro Jászzákóhalma Alapítványt az Önkormányzat hozta létre 2001-ben, azonban különböző problémák – törvényváltozás – miatt csak jóval később került bejegyzésre; holott kezdetben célja a 2002-es jász világtalálkozóra támogató összegek gyűjtése lett volna. Kuratóriumi elnöke a községpolitikai változásoknak megfelelően gyakran változott: Csipe János, Bencsik Ferenc, Oláh István, majd Muhari Pál töltötték be ezt a tisztséget.

¹⁴ Miután 2006-ban plébánost kapott a község, ez az egyesület átköltözött a jászfelsőszentgyörgyi kerekudvari kápolnába – ugyanis az addig használt jákóhalmi plébánia épületre szükség volt.

46. A Szent István Polgári Kör 2002-ben jött létre a FIDESZ elnökének felhívására. A mozgalom vezetője Szasztkó Mihály. Laza – bejegyzés nélküli – szervezet.

47. A Jászvidéki Ifjak Köre 10 fővel alakult meg 2003-ban olyan egyetemista és hasonló fiatalokból, akiket érdekelt a napi politika, a községben zajló számukra pozitív, vagy negatív események. Az alapító elnök Bárdos Bence. Az egyesület sajátossága, hogy tagjai sűrűn változnak a fiatalokra jellemző életmódváltozás miatt. Nevüket attól az 1873-ban Jákóhalmán létező eljáró egyetemistákat tömörítő csapatról kapták, akik akkor újságot is adtak ki községük számára. (Id. 2. szám.)

48. A Halma Budo karateklub 2004-ben alakult gyerekekkel és fiatalokkal. Elnöke ma is Kardos Ignác, alapító edzője Forgács Zoltán volt. Rendszeresen eredményesen résztvesznek versenyeken országon belül és kívül (pl. Szlovákiában) és ők is rendeznek ilyeneket. A tornateremben edzenek

Egyéb csoportosulások:

49. Szinte a másik gazdakörrel egy időben – 1991-ben – létrejött Jászsági Jákóhalmi Gazdakör néven egy másik kör is, mely azonban soha nem működött ténylegesen. Alapítója Tóth Gáspár, aki „verseny futott” Gyurkó Istvánnal gazdakör alapításban. Eredetileg együtt kezdték a szervezést, de konfrontálódtak. Ez a formáció Tóth Gáspár egyszemélyes gazdaköre néven ismeretes; tényleges tagjai nincsenek, szervezeti életet nem él, semmiféle információ nem szivárog ki róla: akik munkára foghatók voltak közülük régen átléptek a másik gazdakörbe.

50. 2000. július 15.-én Budapesten Magyar Alíz és Czuk Ferenc Hold utca 15. szám alatti lakásán jött létre a JÁKOB – a Jákóhalmiak Baráti Egyesülete 10 fővel; tulajdonképpen az elszármazottak szervezete. Alapító ügyvezetője a Magyar Alíz - Czuk Ferenc házaspár. Díszelnöke Laki Ida festőművésznő, s ugyanezt a tisztséget töltötte be haláláig Szabó Szabolcs rajzfilmrendező. Kezdetben csak máshol élő tagjai voltak, ma már felvesznek itthoni tagokat is. Ma közel 100 tagjuk van.

51. 2003 májusában Jákóhalmán jött létre – és központja is itt van - a Jászsági Honismereti Egylet – szakmai grémiumként – melynek célja, hogy lehetőleg minden jászsági településről legyen tagja; nagyrészt már olyan honismeretese, akik évtizedek óta ténykednek. Csatlakozott Besenyszög képviselője is; így a tagok száma 19. Minden negyedévben más településen találkoznak. Vezetője: Fodor István Ferenc.

52. 2005. december végén szintén Jákóhalmán alakult meg a Jászságért-díjasok csoportja, a „Vének Tanácsa”. A díjat eddig 17 fő kapta meg, kiből 14 fő él.¹⁵ Vezetőjük a legfiatalabb: Fodor István Ferenc. A kitüntetettek úgy érzik, hogy nekik is kell valamit nyújtani az elismerés viszonzásaként, ezért évente kétszer összejövnek tanácsokat, elképzeléseket fogalmaznak meg a jászok számára. A Jászok Egyesülete aktív támogatását élvezzi.

¹⁵ Lapzártakor hunyt el a legidősebb élő tagunk, a 92 éves Faragó Jánosné Anci néni Jászárokszállásról, így a ma élő tagok száma 13-ra csökkent.

Mint látható, szép számmal létesültek és élnek még ma is egyesületek, különböző civil szerveződések Jákóhalmán.

Itt érdemes egy kis visszatekintést tenni. 1993-ban 3 falu közvéleményét hasonlították össze a közelükben lévő főiskolák kutatói: a magyarországi Jászfákóhalma mellett az ausztriai Aigen és a romániai Kalotaszentkirály települését.¹⁶ A már EU-tag Ausztria, az oda készülő Magyarország, és a tagságot még távolabbi célként tekintő Románia másként viszonyult az egyesületekhez. Aigenben 28 egyesület volt, Jászfákóhalmán akkoriban kezdtek újra szerveződni az 1950-es évek végére megszüntetettek, míg Romániában csak néhány ilyen – főleg vallási témájú – létezett.

Pesszimistán látom a jövőt, s erre alapos okom van. Ebben a meggyőződésemben erősített meg a nemrég elhunyt Galambos Ferenc Ireneusz atya is, aki rendszeresen részt vett az Országos Honismereti Akadémiákon, és gyakran megjegyezte, hogy irigylit a magyar honismereteseket. Náluk az embereket csak a pénz érdekli, és abban vesznek részt, amiből anyagi hasznuk van. Már akkor is sejtettük, hogy mi is arrafelé haladunk; azóta viszont már érezzük is. Templomba is a Rákosi-korban jártak az emberek legbuzgóbban, amikor tiltották, hiszen „teher alatt nő a pálma”. Ma elközömbösödnek, és a még létező csoportok is sokkal kisebb létszámmal működnek, mint korábban.

¹⁶ Aki részletesebben érdeklődik a téma iránt, megtalálja a vizsgálatról írt tanulmányt a Jászsági Évkönyv 1994 (Jászberény, 1994) számában Három falu közvéleménye címmel Pethő László tollából.

Jákóhalmi újság címlapja 1873-ból

Fodor István Ferenc

„Az a törekvésünk, hogy a Jászsággal kapcsolatos helytörténeti és néprajzi kutatások anyagából, eredményeiből időnként egy-egy füzetrelváltó közreadjunk...Abban is reménykedhetünk, hogy ez a szerény publikálási lehetőség, amelynek feltételei kialakultak, még szélesebb körben serkentője lesz majd a további anyaggyűjtő és feldolgozó munkának.”

IN MEMORIAM TÓTH JÁNOS

(1934 – 2007)

Tóth János jászberényi nyugalmazott múzeumigazgatóra emlékezve mottóként az általa írott fenti sorokat választottam. Nem véletlenül; ő volt a ma is híres honismereti mozgalom atyja a Jászságban, s a fenti sorokat 1967-ben írta a Jászsági Füzetek első számának bevezetőjeként. Az általa beajánlott sorozat ma a 41. számánál tart, s a legrangosabb jászsági kiadvánnyá vált az elmúlt 40 év alatt, melynek kötetei között László Gyula professzortól Molnár Istvánig, vagy éppen szerénységemig a legszélesebb szerzői skála található meg. Egy a lényeg: a színvonal és az indításkor meghatározott cél tartása.

Tudjuk-e még ki volt Tóth János, hiszen élete utolsó 12 évében eltűnt szemünk elől betegsége miatt. Testileg igen, szelleme azonban ma is köztünk van.

Turán született az azóta kisvárossá növekedett nagyközségben. Milyen érdekes, hogy Sára Sándor filmrendező is ott született, aki szintén a hagyományok jeles őrzője napjainkig. Hozzá ifjúkori jászberényi emlékek fűződnek, míg Tóth János már munkára kész fiatalemberként lépte át a város határát és a Jász Múzeum küszöbét, 1958-ban, friss diplomásként. Ortutay Gyula ajánlásával vette át a múzeum vezetését, s azt 35 éven át élete egyetlen munkahelyeként el sem hagyta. Teherbírásánál csak a szerénysége volt nagyobb: mindenben szívesen segített, mindenről szívesen beszélt, csak magáról nem.

Akkoriban még a Jász Múzeum egyszemélyes volt, minden gond az ő vállát terhelte, s bizony a számtalan előd sokféle stílusa után kellett kialakítani egy új rendet. Nem véletlen, hogy a megemlékezést a honismereti munkával indítottam. Alig kezdte el jászberényi munkáját; amikor az 1960-as évek legelején meghirdették

Fodor István Ferenc

„Az a törekvésünk, hogy a Jászsággal kapcsolatos helytörténeti és néprajzi kutatások anyagából, eredményeiből időnként egy-egy füzetrelvalót közreadjunk...Abban is reménykedhetünk, hogy ez a szerény publikálási lehetőség, amelynek feltételei kialakultak, még szélesebb körben serkentője lesz majd a további anyaggyűjtő és feldolgozó munkának.”

IN MEMORIAM TÓTH JÁNOS

(1934 – 2007)

Tóth János jászberényi nyugalmazott múzeumigazgatóra emlékezve mottóként az általa írott fenti sorokat választottam. Nem véletlenül; ő volt a ma is híres honismereti mozgalom atyja a Jászságban, s a fenti sorokat 1967-ben írta a Jászsági Füzetek első számának bevezetőjeként. Az általa beajánlott sorozat ma a 41. számánál tart, s a legrangosabb jász-sági kiadvánnyá vált az elmúlt 40 év alatt, melynek kötetei között László Gyula professzortól Molnár Istvánig, vagy éppen szerénységemig a legszélesebb szerzői skála található meg. Egy a lényeg: a színvonal és az indításkor meghatározott cél tartása.

Tudjuk-e még ki volt Tóth János, hiszen élete utolsó 12 évében eltűnt szemünk elől betegsége miatt. Testileg igen, szelleme azonban ma is köztünk van.

Turán született az azóta kisvárossá növekedett nagyközségben. Milyen érdekes, hogy Sára Sándor filmrendező is ott született, aki szintén a hagyományok jeles őrzője napjainkig. Hozzá ifjúkori jászberényi emlékek fűződnek, míg Tóth János már munkára kész fiatalemberként lépte át a város határát és a Jász Múzeum küszöbét, 1958-ban, friss diplomásként. Ortutay Gyula ajánlásával vette át a múzeum vezetését, s azt 35 éven át élete egyetlen munkahelyeként el sem hagyta. Teherbírásánál csak a szerénysége volt nagyobb: mindenben szívesen segített, mindenről szívesen beszélt, csak magáról nem.

Akkoriban még a Jász Múzeum egyszemélyes volt, minden gond az ő vállát terhelte, s bizony a számtalan előd sokféle stílusa után kellett kialakítani egy új rendet. Nem véletlen, hogy a megemlékezést a honismereti munkával indítottam. Alig kezdte el jászberényi munkáját; amikor az 1960-as évek legelején meghirdették

a honismereti mozgalmat. Jászságszerte gombamódra alakultak a honismereti szakkörök, jöttek létre a helytörténeti gyűjtemények. Én 1966-ban kerültem kapcsolatba János bátyámmal, amikor én is bekapcsolódtam a mozgalmába. Utána kultúrigozgatóként, szakkörvezetőként még szorosabb lett a kapcsolat, így tudom, hogy mennyit tett ezért a munkáért. Sokszor a „villámhárító” szerepét kellett betöltenie köztünk és azok között, akik nem szerették ezt a mozgalmat, de ezt is felvállalta. A jákóhalmi szakkör születésénél is ott volt már 1963-ban, ugyanúgy, mint a többiekénél. Régi – de nekünk még szép álomként várt – vitrinekkel segítette kiállításainkat, melyek még ma is funkcionálnak.

Munkáját rangos díjakkal ismerték el: megkapta a Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért díjat, Jászberény Pro Urbe díját, Tura pedig díszpolgárává választotta.

Súlyos betegsége – nyugdíjba vonulásakor – ha ágyhoz nem is, de házhoz kötötte, így '94 után már kikerült a város kulturális nyüzsgéséből.

Vándor! Ha betévedsz Jászkisér, Jászágó, Jászfákóhalma, Jászapáti, Jászdózsa, Jászfényszaru és más jász települések gyűjteményébe, tájházába, ha kezedbe veszel egy Jászsági Füzetet, netán beletekintesz a Jász Múzeum adattárába; mindenhol, a honfoglaláskori szablya mögül, a sorok közül, az adatok halmazából Tóth János tekint Rád! Gondolj rá féltőn, szeretettel, ahogy mi – tanítványai – tesszük.

Uferné Sárközi Ágnes

BOCSKAI SAPKÁS LEÁNYGIMNAZISTÁK

Diákéveim emlékeiből

Számomra a legfontosabb feladatok közé tartozik – a mesterek iránti tisztelet. Nem szabad az életünket anélkül mögöttünk hagyni, hogy hálánkat ne fejezzünk ki azok iránt, akiket szívből tisztelünk. Ehhez nem nagy szavak kellene, de legalább egyszer az életben meg kellene ezt mondani nekik. (Részlet Stephan Zweig Maxim Gorkijnak írt leveléből.)

Nézegetvén az 1956/60-as Állami Általános Leánygimnáziumi tablóképemet, amelynek felső sorában, mint mindig az igazgatók, és a pedagógusok láthatók, az alattuk lévő sorokban pedig az egyforma ünneplőbe öltözött diákok, és csaknem ötven évet visszarepülnek gondolataim. Nagyon szép szokás ez, és egy valóban történelmi kép, hiszen azt az időszakot tükrözi, amelyben akkor éltünk. Kiegészítik ezt az évente elkészített csoportképek, melyek segítségével kisebb-nagyobb emlékfoszlányok lebegnek szemeim előtt.

A mi igazgatónk két éven át a városban jól ismert, neves pedagógus Andrási Béla volt, később pedig a Jászságot kutató Kiss József. Gyakran változó osztályfőnökeink pedig sorjában: Kaszás Gyula, majd őt követte Szegedi János, végül Detki Kálmán tanár urak voltak. Nevelőkként többek között a legtöbb időt a következők töltötték velünk: Szombathy Miklós (matematika), Rác István (matematika), Berke Istvánné (magyar nyelv), Tóth János, Császtvai István (történelem), Szegedi Jánosné (testnevelés), Tukora János (természetrész), Sáros András (művészettörténet), Legeza Pál (kémia), Balogh János (latin), Fábíán Zoltán (logika, pszichológia). Sokukra ugyanaz vonatkozik mint az általános iskolai tanítóinkra, tanárainkra, hogy sokat adtak, és ha valaki megszívlelte igyekezetüket, akkor abból egy „nagy adagot” vitt magával az életbe. Voltak közöttük, akik nemcsak az általuk leadott anyag megtanulásában segítettek, hanem felkeltették érdeklődésünket, ösztönöztek arra, hogy az egyes tárgyakban és bizonyos szellemi értékekben jobban elmélyedjünk. Közülük sajnos néhányan már nem élnek, ezért az utolsó osztálytalálkozónkon emléküknél tisztelegve egy-egy gyertyát gyújtottunk.

Annak idején a gimnáziumban humán tagozatra jártam, szerettem a nyelveket, az irodalmat és a könyveket, de hál' Istennek a természettudomány is érdekelt. Bizonytalan volt, hogy lehet ezen egyáltalán, és ha igen, akkor majd hol lehet nekem továbbtanulnom. Ezért jó volt minden területen a „sarat állnom”, ami jeles érettségimmal sikerült is. Jó lett volna olyan szakma, ahol a nyelvek dominálnak, de

Uferné Sárközi Ágnes

BOCSKAI SAPKÁS LEÁNYGIMNAZISTÁK

Diákéveim emlékeiből

Számomra a legfontosabb feladatok közé tartozik – a mesterek iránti tisztelet. Nem szabad az életünket anélkül mögöttünk hagyni, hogy hálánkat ne fejezzünk ki azok iránt, akiket szívből tisztelünk. Ehhez nem nagy szavak kellene, de legalább egyszer az életben meg kellene ezt mondani nekik. (Részlet Stephan Zweig Maxim Gorkijnak írt leveléből.)

Nézegetvén az 1956/60-as Állami Általános Leánygimnáziumi tablóképemet, amelynek felső sorában, mint mindig az igazgatók, és a pedagógusok láthatók, az alattuk lévő sorokban pedig az egyforma ünneplőbe öltözött diákok, és csaknem ötven évet visszarepülnek gondolataim. Nagyon szép szokás ez, és egy valóban történelmi kép, hiszen azt az időszakot tükrözi, amelyben akkor éltünk. Kiegészítik ezt az évente elkészített csoportképek, melyek segítségével kisebb-nagyobb emlékfoszlányok lebegnek szemeim előtt.

A mi igazgatónk két éven át a városban jól ismert, neves pedagógus Andrási Béla volt, később pedig a Jászságot kutató Kiss József. Gyakran változó osztályfőnökeink pedig sorjában: Kaszás Gyula, majd őt követte Szegedi János, végül Detki Kálmán tanár urak voltak. Nevelőkként többek között a legtöbb időt a következők töltötték velünk: Szombathy Miklós (matematika), Rác István (matematika), Berke Istvánné (magyar nyelv), Tóth János, Császtvai István (történelem), Szegedi Jánosné (testnevelés), Tukora János (természetrész), Sáros András (művészettörténet), Legeza Pál (kémia), Balogh János (latin), Fábíán Zoltán (logika, pszichológia). Sokukra ugyanaz vonatkozik mint az általános iskolai tanítóinkra, tanárainkra, hogy sokat adtak, és ha valaki megszívlelte igyekezetüket, akkor abból egy „nagy adagot” vitt magával az életbe. Voltak közöttük, akik nemcsak az általuk leadott anyag megtanulásában segítettek, hanem felkeltették érdeklődésünket, ösztönöztek arra, hogy az egyes tárgyakban és bizonyos szellemi értékekben jobban elmélyedjünk. Közülük sajnos néhányan már nem élnek, ezért az utolsó osztálytalálkozónkon emléküknél tisztelegve egy-egy gyertyát gyújtottunk.

Annak idején a gimnáziumban humán tagozatra jártam, szerettem a nyelveket, az irodalmat és a könyveket, de hál' Istennek a természettudomány is érdekelt. Bizonytalan volt, hogy lehet ezen egyáltalán, és ha igen, akkor majd hol lehet nekem továbbtanulnom. Ezért jó volt minden területen a „sarat állnom”, ami jeles érettségimmal sikerült is. Jó lett volna olyan szakma, ahol a nyelvek dominálnak, de

ez akkor nem adatott meg nekem. Később önerőből, és egy tolmácsvizsga letételével, Drezda város egyik nyilvántartott német-magyar tolmácsa is lettem és ettől kezdve az alapfoglalkozásom mellett néha-néha tolmács-fordítóként dolgozhattam.

Az Állami Általános Leánygimnázium

Ilyen intézmény nem is volt egy ideig Jászberény városában, bár volt néhány lány, aki a nagy múltú, patinás József Nádor Gimnáziumban érettségizett, de ott mindig a fiúk voltak többségben. A mi időkben már több lány szeretett volna továbbtanulni, így aztán az akkori Lehel Vezér Fiúgimnázium mellett szükség volt egy leánygimnáziumra is, ahol a környező falvakból érkezők is tanulhattak. Ezt ideiglenesen úgy tudták megoldani, hogy az új iskola felépüléséig, minket a Zirzen Janka Tanítóképzőben helyeztek el. Az új Leánygimnázium csak 2 év után készült el, így a 3. osztálytól már oda jártunk, de így nem volt igazán harmonikus és folyamatos a négy évünk. Az osztályfőnökök, a tanárok, a tanárnők állandóan változtak, és nem tudtunk annyira szívükhöz nőni. A Képzőben eltöltött első két évünk alatt inkább csak „megtúrtek” lehetünk. Nevelőink többnyire a Képző nevelői közül kerültek ki, akiknél - bár kitűnő szakemberek voltak - éreztük, hogy igazi feladatuk a képzősök oktatása. Ennek ellenére mi is szeretttük volna jól érezni magunkat a Tanítóképző szent falai között. Ez az iskola szinte „történelmet” lehel magából, úgy méreteivel, mint különleges beosztásával. Érezni lehetett, hogy ezt az épületet a tervezői, és kivitelezői nem „siették el”. Az eredmény egy tekintélyes, szép épület lett, amivel felépülése után városunk méltán dicsekedhetett. A hosszú folyosók, a hatalmas falak, a tágas termek lenyűgözők voltak. Előfordult, hogy az órák közötti szünetekben a falakon lévő régi tablóképeket szemlélgettük, és megcsodáltuk az előző évjáratokat - ismerősöket keresvén közöttük. A Tanítóképző ismert volt apró zongoratermeiről, ahonnan naponta a gyakorlás kakofóniája volt hallható, hiszen a növendékeket zenére is tanították. Voltak ott fizika-, kémiaszertárak, és e tantárgyak számára külön fenntartott tantermek, laborok, ahol kísérleteket mutattak be. Ezeket viszont már mi is használhattuk. Nem voltunk csak egy teremhez kötve, mint az általános iskolában, hanem a tantervnek megfelelően vándoroltunk egyik teremből a másikba. Azonkívül ott volt az ünnepélyes, előkelő aula is, ami úgy hatott ránk, mint egy nagy szentély. Mindez később nem így volt az új – mondhatni teljesen szocialista stílusban felépült - egyszerűbb, iskolánkban. (Ma ez az Erősáramú Szakközépiskola) Ebben minden funkcionális volt, mint egy panelházban. Nos, nekünk akkor ez jutott. Emlékszem, itt már magunk takarítottuk a termeket, mert nem volt pedellusunk. Ez a foglalkozás akkor már megszűnőben volt, mert nem találtak rá embert.

De visszatérek az első két évhez, hogy érzékeltessem, hogyan teltek napjaink. Kifelé a városból, olyan messzire a Képzőhöz.... ahhoz bizony legtöbbszörünknek minden reggel bőven le kellett gyalogolnunk, néha szaladnunk a 2 km-t. És ezt meg kellett

tennünk esőben, hóban, szélben, télen, nyáron. A vékony nylonharisnyában bizony pirosra fáztak lábaink, amit ekkor viselnie egy lánynak szinte kötelező volt. Akkor még nem volt divat a mostani praktikus farmer. Az a napi gyalogolás annyira megedzett bennünket, hogy valószínűleg sokan közülünk edzetek is maradtak, és nem lustultak el életük folyamán sem. Ebben az időben még minden középiskolának egyéni sapkaviselete volt, amit bizony a fejünkön hordani is kellett. A mi sapkánk egy Bocskay-sapka volt; bordó düftin anyagból készült, fekete merev szegéllyel. Ez együvé tartozást, de más iskoláktól való megkülönböztetést is sugallt, és büszkéek voltunk rá, még akkor is, ha nem is viseltük mindig szívesen.

A bentlakókkal együtt sokan tanulószobások voltunk; ezzel megoldódott a jutányos étkeztetés, amit viszont a szocializmus pozitív vívmányaként kell elkönyvelni. A tanulószoba családi hangulatát mi magunk teremtettük; az okosabbak segítették a gyengébbeket és „húzták” magukkal őket a nagy cél: az érettségi felé. Jó tanulmányi eredményemnek is híre ment, így az egyik osztálytársam édesanyja felfogadott házitánitónak. Előfordult, hogy a nyár egy részét korrepetálással - Alsószentgyörgyön - náluk töltöttem. Gyakorlatom volt már ebben, hiszen általános iskolás koromban is előfordult, hogy egy rászoruló pótvizsgára kellett előkészítenem. Nem dicsekvésképpen, de megemlítem, hogy az imént említett osztálytársnőm később magas állami kintűntetésben részesült. Pedagógus őseinek öröksége és érzéke is hatott, és megállta helyét falujában, iskolájában, aminek igazgatója lett.

Természetesen az osztály legnagyobb része előbb-utóbb tagja lett a Kommunista Ifjúsági Szervezetnek, mert nélkülnem lehetett volna továbbtanulni. A KISZ-es foglalkozásaink emlékei már nagyon elhalványultak, csak arra emlékszem, hogy ismerni kellett az aktuális politikai eseményeket, főleg azt, hogy mi történik a Szovjetunióban. Tanáraink közül egyeseket – biztosan a fiatalabbakat – azzal is meg voltak bízva, hogy figyeljék a diákságot, hogy ki jár templomba, ki nem, mert ez nagyban meghatározta a diák további sorsát. Meglehet, ez a parancs „fentről” jött, és - mint mindig - valakinek teljesíteni kellett. 1956-ban erre aztán úgy válaszolt a jászberényi diákság, hogy az illetőt menesztették a városból, de az is lehet, hogy önszántából ment. Az enyhülést, amikor nem számított a származás, csak a teljesítmény, azt sajnos mi már nem értük meg. (Ezt a törvényt csak 1963-ban, három évvel az érettségink után hozták meg.) Osztályunk az 1956-os eseményeket csak mint csendes szemlélő élte át, kivéve az egyik osztálytársnőnk bánatát, akinek fiatal öccsére rálöttek az orosz katonák. Ez minket is felháborított, és gondolatban bizony állást foglaltunk.

A Rác házaspár és Tukora tanár úr voltak azok, akik 1958-ban, a gimnáziumi éveink alatt, az egyetlen iskolai kirándulást szervezték a Mátrába. Ezért a mai napig hálásak vagyunk nekik. Egy ilyen kirándulással lehetett csak igazán összefogni a fiatal társaságot, mert ekkor már nem voltunk gyerekek. Ha nem lennének fényképeink, akkor talán erre nem is emlékeznénk. Ezek voltak azok az idők, amikor

kezdtünk „ébredezni”, inkább egymásnak meséltük el kis titkainkat és nem a szüleinknek. Az álmok és vágyak ideje volt ez az idő, és sokaknak már ekkor „sorsszerűen” alakult az élete. A Lehel Vezér Gimnáziumba járó fiúk közül egyesekkel kapcsolatok szövődtek, melyek később házassággal végződtek.

A szokásos tánciskolát a fiúgimnáziummal közösen szervezték, hiszen párosan volt szép a „felölttek parkettjén” való mozgás, amit akkor és ott kellett megtanulnunk. Többnyire ismertük egymást - mint hasonló korú jászberényi fiúk és lányok - de ez az esemény újra összehozott bennünket. Felejtethetetlenek maradnak a Lehel Szálló nagytermében lezajlott bálók is. Sokan közülünk még nagyon jól emlékeznek szorgalmas táncosaikra, és a teremben zúgó-búgó könnyűzenére. És arra is, hogy mi – fiatal lányok – a nagy esemény előtt hosszú órákat várokoztunk Jászberény legjobbjá fodrásánál (Kári Lászlónál), mert akkor mindenki nála akart megszépülni, mindenki tőle várta a metamorfózis csodáját.

Ugyanúgy felejtethetetlenek a jászberényi nyarakat telekürtölő sok-sok strandfürdői sláger, minek hangereje néha túllépte a megengedhető, de annyira jellemző volt azokra az évekre, amiket még otthon töltöttem. Hasonlóan a nyári esték vadgalamb turbékolása, a tücsökciripelés, majd az ősz beállta és a temetők novemberi gyertya- és krizantémszaga, az alföldi hideg telek, a meghiúsított karácsonyok, ahová most gondolataim vándorolnak. De talán legszebb volt a város ébredése, a tavasz, amikor néha már márciusban levedlettük a nehéz téli kabátot, és könnyebb ruhákba bújtunk át, hogy élvezhessük az egyre melegebben sütő napot. Ekkor rendre kivirágoztak a magánházak előkertjei és gyümölcsfái.

Természetesen a szóbeli és írásbeli érettségi olyan nyomot hagyott mindannyiunkban, hogy arra örökké visszaemlékezünk, ki-ki pozitív vagy negatív érzelmekkel, aszerint, hogy hogyan sikerült az. Az idősebbek már akkor mondták, hogy ez lesz életünk legnehezebb vizsgája, mert mindaz, ami ezután következik soha nem fog majd annyira nehezünkre esni. Életem további vizsgái során sokszor ezzel próbáltam nyugtatni magam, bár nem mindig volt könnyű. Az érettségi után egy rövid időre fellélegeztünk; fiatalok voltunk, végre szabadnak éreztük magunkat, tele voltunk idealizmussal és világot megváltó gondolatokkal.

Meglehet, tanáraink, tanárnőink már régen elfelejtettek bennünket, akik hamar elkerültünk a városból, mert nekik száz és száz új diákjuk volt, nem tudtak mindenkire külön-külön emlékezni. Csupán az ötvenként rendre megszervezett osztálytalálkozók elevenítik fel újra a közös perceket, órákat. Ekkor látjuk, hogy közülünk mindenki másként emlékezik, és ki tudná mindazt összeírni. Valamikori nevelőink pedig sajnos egyre fogynak. Mindenesetre, akik még élnek, azoknak hálás köszönet azért az útravalóért, amivel bennünket annak idején felvérteztek. Hogy mennyire lett hasznunkra a latintudás, a pszichológia, a logika, a német és az orosz, a matematika, fizika és kémia, az irodalom és történelem, a művészettörténet, a földrajz, a biológia és a sport? (Remélem, hogy a felsorolásnál nem felejtettem ki egy lényeges területet

sem.) Mondhatni mindegyik tárgy megalapozott, biztosított, amire építeni lehetett. Sokszor azóta is eszembe jut egy-egy latin idézet - hála Balog János tanárunk alapos, egyedi oktató stílusának – egy-egy magyar vers, amit ide származott ismerőseimmel néha versenyben próbáltunk elszavalni. Történelmi ismereteink pedig újabb környezetünk alapos történelmi ismeretével gyarapodtak, mint ahogy a természetrajz is, amit annak idején Tukora tanár úr „plántált” oly gondosan belénk. Ebből a tárgyból itt újra meg újra meg kellett tanulnunk a fák, virágok, növények állatok megfelelő német neveit. A mai napig is sokszor szótárakban vagy lexikonokban kell keresgélni a különleges, ritka kifejezéseket. Sáros András tanárunk magával ragadó művészettörténeti órái nélkül pedig nem lett volna életünkben annyi lelkesedés a különböző városnézéseink és múzeumlátogatásaink alkalmával. Summasummárum: itt, Németországban úgy éreztem, hogy általános műveltség tekintetében nem maradtam el az itteni képzettebb emberek mögött, és ebben a jászberényi alma maternek nagy szerepe van.

Magam az iskolai tanulmányaim alatt csaknem mindig szófogadó, csendes gyerek voltam. Mi, egyébként vagy osztályidegennek titulált gyerekek nem engedhettük meg magunknak, hogy valami csínytevést indítványozzunk, de ha mások ilyenbe kezdtek, akkor mi is benne voltunk. Nem lehetett másként, és együtt könnyebb volt viselni tetteinkért a felelősséget. Sok április elsején megtörtént, hogy csak úgy eltűntünk az osztályból, mert évente egyszer jó volt megrézfálni a tanárokat. Így aztán egy ideig keresgethettek bennünket, és megúsztuk a feleltetést! - Ötleteim nekem is voltak azzal kapcsolatban, hogy mivel lehetne megbontani a rendet. El is meséltem iskolatársaimnak, amit egy régi könyvben olvastam: fohagyomával kell bekenni a tanári asztal alját, annak nem marad el a hatása! Ezen kívül volt egy másik ötletem is: a tantermi kilincset le lehet szerelni, majd lazán visszahelyezni, ami szintén kavardást okozhatott. Azt hiszem, egyszer kipróbáltuk ezeket is.

Barátnőim többnyire hasonló családokból származtak, mint az enyém, de akadtak mások is. Jó kiállású bátyám miatt gyakran meghívtak engem is kisebb-nagyobb összejövetelekre (zsúrra), ahol a társadalmi együttélés alapjait mélyíthettük társalgás, csevegés és táncolás formájában. Egy ilyen kisvárosban, mint Jászberény ez volt a szokás, és az iskolán kívül ez adott újabb lehetőséget, hogy egy fiatal fiú vagy lány jobban megismerkedhessen egymással, amit később esetleg komolyabb kapcsolat is követett. Ez a szokás lassan kihalt, mert csak a jobb módúak engedhették meg maguknak. Engem is meglátogathatott, aki akart, mert nagy udvarunkon elfértünk, de nagyobb megvendéglés csak húsvéthétfőn volt, amikor szokás szerint a locsolkodók házról-házra jártak.

Egyszer egy összeírás miatt kellett a várost járnom, és akkor láthattam, hogy egyes szegényebb családok – saját hibájukból vagy nem - milyen lehetetlen körülmények között laktak: földes szobában nyolcan, ágy nélkül, a földön fekvé. Nekünk akkor még megvolt a házunk, és úgy mértem fel, hogy a mi helyzetünk, összeha-

sonlítván az előbbiekkal „kibirhatóbb” volt. Mivel egy „intakt” családban nőttünk fel, és létezett még körülöttünk az ún. „nagy család” is, ami egyfajta összetartó erővel hatott. Csodálkozva hallgattuk, ha elválásról, netán kalandosabb viszonyokról meséltek előttünk. Nekünk szinte „idegen” volt az ilyen történet. Kikerülvén az életbe csak később fedeztük fel az emberi társadalom sokszínűségét.

Nevelőimmel kapcsolatos érdekességek

Volt egy Kaci bácsi nevű tanár úr, (Fekete Károly), a Bercsényi úti iskolában tanított. Ő engem ugyan nem tanított, de keresztszüleim szomszédságában lakott, gyakran átjárt keresztapámhoz sakkozni, ahol néha velem is találkozott. Általános iskolás koromban neki mindig meg kellett mutatnom iskolás füzetemet. Nagyon megdicsért mert tényleg szépen írtam, de azzal „üldözött”, hogy „sötét szemeimet egyszer egy nagy téglával meg kellene már sürolnom,” hogy egy kicsit világosabbak legyenek. Ezzel aztán nagyon megijesztett. Bár egy idő után rájöttem, hogy csak viccel, de ha lehetett, inkább kerültem a társaságát.

Detki Kálmán tanár úr, aki nagyon jól tanított bennünket oroszra, egyszer - nem nagyon zseniözve magát az osztály előtt - egyenként lehúzogatta zoknijait, és magasra tartván kirázogatta, meglebbentgette azokat, majd újra felhúzta. Valószínűleg melege lehetett és izzadt a lába...

Előfordult, hogy tanúi lehettünk Szegedi János tanár úr és későbbi felesége - Piriti Magdolna - egyre érlelődő szerelmének, ami később házassággal végződött. Ebből aztán csak annyi hasznunk lett, hogy voltak órák, mikor tanár urunk csak úgy „délfüllel” feleltetett bennünket. Feltette a kérdést, de a válasz alatt már sokszor csak álmodozott, ami, ha szerelmes az ember, igencsak természetes. A felelő pedig rutinszerűen azt a jegyet kapta, amit mindig szokott.

Andrási Béla igazgató úr német órái pedig a szokásos „Guten Tag” után legtöbbször így kezdődtek: „Haltet eueren Schnabel !” (= Fogjátok be a csőrötöket, szátokat!). A legtöbbször ugyanis zajosak voltunk és beszélgettünk, ahelyett, hogy az óra kezdetén mindjárt figyeltünk volna.

Kiss József (=Jocó bácsi) pedig úgy maradt meg emlékezetemben, ahogy lassúságával és nyugalmaival jött-ment a folyosón, és ő szobája előtt megállva a kicsit félre tartott fejével- „mustrálgatott” bennünket, vagy ahogy hosszasan elbeszélgetett velünk. Nagy tudásával „unikum” volt számunkra. Megkövetelte, hogy a tananyag mellett sokat olvassunk és egyben látogassuk a városi könyvtárat is. Sokszor ott álltunk a füstös dolgozószobája előtt, ahonnan könyveket kölcsönzött ki számunkra, mert nála az olvasás evidens tényező volt.

Itt elárulom, hogy Legeza tanár úr velem szemben egy kicsit megkülönböztetően viselkedett. Ennek az lehetett az oka, hogy valaha - fiatal korában - az anyai nagynéném után „szaladgált”, de nagynéném korai halála miatt nem folytatódott a

dolog. Így csak az emléke maradhatott neki, erről az ügyről én konkrétan nem tudtam meg sokat, csak annyit amennyit édesanyám mesélt el nekem. Előfordult néha, ha felelés alkalmával rajtam volt a sor, hogy nem a nevemet mondta, hanem csak ennyit: „szeretlek Ágnes”. Szemlesütve kellett aztán felállnom, és eltűrni ezt a mondatot, ami nem volt más mint egy vers refrénje, Heine „Vallomás” című költeményéből. Ebből ő csak ezt az egy sort idézte, és nem volt más „hátsó” gondolata vele. Sajnos nem voltunk olyan bátrak, hogy kérdezősködtünk volna, mit és miért mondanak nekünk tanáraink. Felnéztünk rájuk, hiszen ők szinte, kis „Istenek” voltak szemünkben, szüleinkhez hasonlóan.

Hogy Tukora tanár urunknak (becenevénTukinak) egy nővére is van - akivel véletlenül egy ismerősnél találkoztam – azt is csak nem régen tudtam meg. Családkutatásom során pedig felfedeztem, hogy valaha Jászberényben egy Tukora-Sárközi házasság is kötött. Meglehet, hogy messze visszamenően rokonok is voltunk. De ha ezt iskolás koromban tudtam volna, akkor se kaphattam volna nála jobb osztályzatot. Szerettem a természetrajzot és ötösöm volt mindig..

Szombathy tanár urat pedig „Ketyusnak” hívtuk. Az idén tudtam meg leányától, hogy azért kapta ezt a becenevet, mert olyan pontos volt mint az óra. Matematika órái mindenestre felejthetetlenek maradnak, mert annyira könnyedén tudta tanítani nekünk ezt a nem is olyan könnyű tantárgyat.

Molnár István

ELMÉS ÉS TRÉFÁS FOGADÁSOK

A gyűjtéseim alapján ismertetendő fogadások nem mindegyike minősíthető népi játéknak. Funkciói azonban hasonlatosak, hiszen ezek is a szabadidő eltöltését képezték, szórakoztattak. Jellegüktől függően az egyén testi és szellemi állományának többféle részét igénylik és fejlesztik. Tevékenységüket szabályok határolják be. Egészséges izgalmat gerjesztenek. Közelebbről vizsgálva, tevékenységük tartalmát a következőképpen tipizálhatók:

Egy részük

- a testi erő, mozgásstílus, ügyesség, állóképesség, reflex, ritmusérzék, ritmikus és harmonikus mozgás kipróbálására ad lehetőséget.

A továbbiak pedig

- a megfigyelőképesség, a memória, a fantázia, a zenei hallás, az önfegyelem, az akarat, a türelem, a kulturált veszíteni tudás és beszédkészség gyakorlására alkalmasak.

Jól érzékelhető különbség a játék és a fogadás között, hogy amíg a játék indítéka, menete többnyire közösségi jellegű, általában kettőnél több személy vesz részt benne, a fogadás egyéni indítékú, és csak nagyon ritka esetben érint kettőnél több személyt. Különbség még, hogy a fogadás általában két személy között olyan megállapodás, hogy amelyik félnek az állítása nem lesz igaz, akkor a kölcsönösen megjelölt összeget, tárgyat, oda kell adni a nyertesnek. Amíg a játék ritka esetben fajul el vitatkozássá, netán tettelegességgé, addig a fogadás többször zárul nézeteltéréssel, esetleg súlyosabb testi sértéssel is.

A fogadásoknak különösen jelentős szerepük volt a felnőttek (legények) körében, a *virtuskodáshoz* kötődve. A gyermekek körében ez mérsékeltebb formában zajlott le. Ha valamelyikük nyomatékosan ragaszkodott a vélt, vagy valós állításához - akkor azt mondta a vitatkozó partnerének: fogadjunk!! És vagy fogadtak, vagy nem. Ha a másik félnek nem volt kedve fogadni, akkor gúnyval kevert tréfával ennyit mondott csupán: Fogad alá szart adjunk! A felnőttek pedig ezzel a szöveggel utasították vissza a fogadási ajánlatot, hogy: csak a hülyék és a szélhámosok fogadnak. (Aki bizonytalanra fogad, az hülye, aki biztosra megy, az szélhámos.) A legények már komolyan vették mind a fogadás ajánlását, mind annak megvalósítását. A fogadás végrehajtását a következő rövid esemény vezette be: a fogadást ajánló és az azt elfogadó személy kezet fogtak egymással, és odaszóltak valamelyik szemlélődő társuknak, hogy: „vágd el!” A megszólított társ a jobb keze nyitott tenyerének kisujj felőli részével elvágta (megérintette) a fogadást végző személyek

Molnár István

ELMÉS ÉS TRÉFÁS FOGADÁSOK

A gyűjtéseim alapján ismertető fogadások nem mindegyike minősíthető népi játéknak. Funkciói azonban hasonlatosak, hiszen ezek is a szabadidő eltöltését képezték, szórakoztattak. Jellegüktől függően az egyén testi és szellemi állományának többféle részét igénylik és fejlesztik. Tevékenységüket szabályok határolják be. Egészséges izgalmat gerjesztenek. Közelebbről vizsgálva, tevékenységük tartalmát a következőképpen tipizálhatók:

Egy részük

- a testi erő, mozgásstílus, ügyesség, állóképesség, reflex, ritmusérzék, ritmikus és harmonikus mozgás kipróbálására ad lehetőséget.

A továbbiak pedig

- a megfigyelőképesség, a memória, a fantázia, a zenei hallás, az önfegyelem, az akarat, a türelem, a kulturált veszíteni tudás és beszédkészség gyakorlására alkalmasak.

Jól érzékelhető különbség a játék és a fogadás között, hogy amíg a játék indítéka, menete többnyire közösségi jellegű, általában kettőnél több személy vesz részt benne, a fogadás egyéni indítékú, és csak nagyon ritka esetben érint kettőnél több személyt. Különbség még, hogy a fogadás általában két személy között olyan megállapodás, hogy amelyik félnek az állítása nem lesz igaz, akkor a kölcsönösen megjelölt összeget, tárgyat, oda kell adni a nyertesnek. Amíg a játék ritka esetben fajul el vitatkozássá, netán tettelegességgé, addig a fogadás többször zárul nézeteltéréssel, esetleg súlyosabb testi sértéssel is.

A fogadásoknak különösen jelentős szerepük volt a felnőttek (legények) körében, a *virtuskodáshoz* kötődve. A gyermekek körében ez mérsékeltebb formában zajlott le. Ha valamelyikük nyomatékosan ragaszkodott a vélt, vagy valós állításához - akkor azt mondta a vitatkozó partnerének: fogadjunk!! És vagy fogadtak, vagy nem. Ha a másik félnek nem volt kedve fogadni, akkor gúnyval kevert tréfával ennyit mondott csupán: Fogad alá szart adjunk! A felnőttek pedig ezzel a szöveggel utasították vissza a fogadási ajánlatot, hogy: csak a hülyék és a szélhámosok fogadnak. (Aki bizonytalanra fogad, az hülye, aki biztosra megy, az szélhámos.) A legények már komolyan vették mind a fogadás ajánlását, mind annak megvalósítását. A fogadás végrehajtását a következő rövid esemény vezette be: a fogadást ajánló és az azt elfogadó személy kezet fogtak egymással, és odaszóltak valamelyik szemlélődő társuknak, hogy: „vágd el!” A megszólított társ a jobb keze nyitott tenyerének kisujj felőli részével elvágta (megérintette) a fogadást végző személyek

fogás helyzetben levő kézfejét, azok elengedték egymást, és következhetett az a művelet, ami a fogadás tárgya volt.

Következzenek most a konkrét példák:

- Fogadjunk (F)¹, hogy átugrom ezt az árkot!
 - F., hogy (pl. 20 méterre) elviszek 3 zsák búzát, csak adjátok fel a vállamra, (Mindkét vállára ráhelyeztek egyet-egyed, hátulról pedig egyet keresztbe tettek, indulhatott.)
 - F., hogy segítség nélkül felveszem a vállamra ezt a zsák búzát!
 - F., hogy előbb odaérek (pl. ahhoz a fához), mint te!
 - F., hogy letöröm a karodat, mert én vagyok az erősebb! (Egymással szemben leülnek, könyöküket az asztalra teszik, kezét fognak, alkarjaikat egymáshoz szorítják. Amelyik fél kimozdítja ebből a helyzetből a partner karját, az győz.)
 - F., hogy birkózásban a földhöz váglak! (Aki két vállra fekteti a másikat, az győz.)
 - F., hogy messzebbre elhajítom ezt a botot, mint te!
 - F., hogy felhúzlak a bottal! (Egymással szemben leülnek a földre, talpaikat egymáshoz szorítják, mindketten megfogják az elég vastag botot, és mindketten húzzák. Amelyiküket felállítja a másikuk, az győz. A vesztes többnyire átbukik a győztes teste fölött.)
 - F., hogy én vagyok az erősebb! (Bal lábaikat egymás mellé helyezik, a jobb lábukat hátra teszik. Jobb kezükkel kezét fognak. Ki kell mozdítani a másikat. Az veszít, aki ellép a bal lábával.)
 - F., hogy felmászol, erre a fára! (Amelyik vagy nagyon vékony, vagy nagyon gallyas.)
 - F., hogy megiszok 20 korsó sört! (Vagy: megeszek 30 krémetst!)
 - F., hogy ezzel a röggel áthajítom ezt a fát! (Vagy: a templomot.)
- A ténylegesen erőre és ügyességre épülő teljesítményeknél jóval nagyobb azoknak a fogadásoknak a száma, amelyeknek megoldási eleme a huncutság, a csalafintaság, az úgynevezett „jász kamukéria.” vagy a kétféle értelmezés.
- F., hogy ezt a szalmaszálát átszúrom az ajtón! (Ráteszem a szalmaszálát pl. az istálló ajtajára és a bicskámval átszúrom az ajtón levő szalmaszálát.)
 - F., hogy 20 lépésről nem tudsz meglőni pl. ezzel a vadászfegyverrel, vagy légpuskával! (Az épület sarkától kimérek 10 lépést, a fallal 90 fokot záró másik fal oldalán úgyszintén 10-et. Ez már 20. A puskás személyt az egyik fal mellé állítom, én viszont a másik fal 10. lépéséhez álllok...)
 - F., hogy ezzel a taligakerékkel nem töröd össze ezt a tojást! (A tojást a két fal szelvényében helyezem a földre. Vagy a kerék tengelye, vagy annak kerek kerülete akadályozza meg a tojáshoz való férést.)

¹ A következőkben a „fogadjunk” szó rövidítéseként szerepel

- F., hogy ezt a sapkát nem ütöd le az asztalról! (Aki leüti, nem az asztalon állt, hanem a földön. Így nem az asztalról ütötte le.)

- F., hogy ezt a kötelet, ha beásom a földbe, nem tudod kihúzni! (A kötél végére jó nagy csomót kötök, leásom pl. 40 cm mélyre, a földet kissé megtaposom. Valóban nem lehet kihúzni.)

- F., hogy egy tojás nagyságú kavicsal nem töröd be ezt az ablakot! (Hangyatojás nagyságú kavicsot adok a partner kezébe....)

- F., hogy ha egy gyufaszállal kitámasztom az ajtót, nem tudod kinyitni! (Ez a fogadás csak akkor nyerő, ha az ajtó befelé nyílik. Ui. az ajtót a partner nem ki, hanem benyitotta.)

- F., hogy ezt a gyufaszálat nem tudod két lábbal átugorni! (Jobb kezével a jobb, bal kezével a bal bokáját fogatom meg, nem tud ugrani.)

- F., hogy ez a gyufaszál megáll függőlegesen az abroszon! (A mutató és hüvelykujjammal fogom a gyufát, lefelé a „mérgevel”. A gyűrűs ujjam begye belső részét kis mozdulattal a nyelvemmel megérintem, majd nedves ujjammal a gyufa mérges végét, és gyorsan rányomom az abroszra. Az bizony odaragad és áll, mint a cövek.)

- F., hogy e két borospohár közé teszem ezt a gyufaszálat, és ha elveszem az egyik poharat, a gyufaszál ott marad a másik pohár oldalán! (A két pohár közé – kb. a pohár felénél – szorítom a gyufaszálat, majd egy másik szálat meggyújtok és a két pohár közti gyufa mérgehez tartom a lángot. Az fellobban, de nyomban elfújom. A mérég a pohárhoz tapad. Elvehetem a másik poharat.)

- F., hogy nem tudsz pofon vágni, ha ennek a zsebkendőnek az egyik sarkát én fogom, te meg a másikat! (Mégfogatom a zsebkendő egyik sarkát, odamegyek az ajtóhoz, kinyitom, a zsebkendő másik sarkát megfogom és kilépek, majd az ajtót becsumok.)

- F., hogy nem tudod utánam csinálni háromszor azt, amit én csinálok!

1. Két kezem vízszintesen magam elé helyezem. (Teszi.)

2. Ezt követően csuklóimat egymásra keresztbe teszem. (Teszi.)

3. Én megfogom mindkét keze fejét a két kezemmel és nem engedem el.

(Ezt ő már nem tudja utánam csinálni, mert fogom a kezeit.)

- F., hogy ezt a fémpenzt tenyérrel felveszem az asztalról! (A mutatóujjam tenyérdomborulatát rányomom a pénzre, hirtelen mozdulattal felkapom a tenyerem, de a levegőben már össze is zárom. A pénz a marokban marad.)

- F., hogy az asztalról ez a fémpenz belekerül ebbe a pohárba (boros) anélkül, hogy bárki is hozzányúlna! (A pénzt az asztal szélére helyezem úgy, hogy fele az asztalon legyen, a másik fele pedig a levegőben. Alábújok, hirtelen fújással a pénz a levegőbe emelkedik és a mellette levő alacsony borospohárba hull.)

- F., hogy tíz zsák üres zsákot nem bírsz odébb tenni. (Nem műanyag zsák kell hozzá, hanem olyan amely darabonként 1 kg. A 10 zsákba sok üres zsákot bele tudok gyömöszölni, akár 20-at is. Az pedig már 2 mázsa.)

- F., hogy ezt az órát (pl. karórát) nem tudod összetörni ezzel a kalapáccsal! (Az órát egy füles pohárba helyezem. A kalapács nyelét átdugom a pohár fülén, azt megfogatom, most már ütheted! Amikor megemeli a kalapácsot, a pohár is emelkedik a fülénél fogva.)

- F., hogy ezt a pohár bort megiszom úgy, hogy hozzá sem nyúlok a pohárhoz, még hozzá ki is megyek, de be sem jövök ! ...A poharat sem hozzák ki. (Valakivel előre megbeszélem, hogy ő kijön utánam, felvesz a hátára és behoz a söntésbe, szobába. Megfogja a pohár bort, hátra helyezi a számhoz, és megitatja velem. Ez az egyik legelméletesebben megoldandó feladat.)

- F., hogy fél kézzel megiszom a bort a pohárból! Egy tele pohár bort szájával lefelé helyezek egy tálcára úgy, hogy a tálcát teszem rá és lefordítom. A bor megmarad a pohárban. Homlokom a pohárhoz szorítom, két kezemmel a tálcát megemelem, és olyan helyzetbe hozom, hogy hátrahajlok, a tálcát leveszem a pohárról. A pohár ott marad a homlokomon. Megfogom egyik kezemmel és megiszom.

- F., hogy én hamarabb megeszek egy kiflit, mint te megiszod ezt a pohár vizet(bort)! (Megeszem a kiflit, ő kiissza a vizet. Valamennyi víz vagy bor azonban csak-csak marad a pohár fenekén, oldalán.)

- F., hogy éhgyomorra nem iszol meg két féldeci pálinkát! (A második féldeci már nem éhgyomorra iszod!)

- F., hogy a kezeden levő pohár sört nem vágod a földhöz! (Ha mégis a földhöz vágja, akkor is vesztett, mert a kocsmá „padlózata” rendszerint nem föld, hanem parketta, padló, vagy kő.)

- F., hogy ezt a fémpénzt leteszem ide az abroszra, leborítom ezzel a borospohárral, a pénzt kiviszem a pohár alól, pedig nem nyúlok sem a pénzhez, sem a pohárhoz! (A pénz mellé helyezek egy-egy szál gyufát, arra borítom a poharat. Az abroszt a pohár szélén a körmömmelem magam felé kapargatom. Mint a vasúti sín pár, úgy helyezkedik el a két szál gyufa, közepén a pénz. A kapargatás hatására a pénz kifelé halad – felém –, és a végén már nem lesz a pohár alatt.)

- F., hogy én előbb megiszom ezt a két pohár sört, mint te, ezt a 3 cl. rumot. Egymás poharához nem nyúlhatunk! (Elkészítjük a két pohár sört és az egy stampedli italt. Én fogom az egyik pohár sört, megiszom, és az üres pohárral leborítom a stampedli italt. Ő nem nyúlhat a poharamhoz, és én nyugodtan elfogyasztom a másik pohár sört is.)

- F., hogy ennek a fémkanálnak a nyeléből vizet facsarok ki! (Előzetesen egy vízbe mártott ruhadarabot helyezek a kabátom gallérja alá a nyakam mögötti résznél. Fogom a kanalat, hátranyúlok vele. Eközben arra kérem a partnerem, hogy háromszor dörzsölje meg a behúzott karom könyökét. Ezt azért csináltatom, hogy eltereljem a figyelmét. A gallér alól közben kiviszem a vizes ruhát, melyet hozzászorítok a kanál nyeléhez. A ruhadarabot lehetőleg észrevétlenül elejtem, leejtem a földre. Tőle azonban már a kanál nyele vizes lett...)

- F., hogy a hátam mögé helyezett pohár bort megiszom úgy, hogy a poharat nem

hozom a testem elé! (Leülök a földre, a hátam mögött fogott poharat – a közben felhúzott lábam egyike alatt – a lábam közé hozom. Közben óvatosan hanyatt dőlök, a pohár italt a számhoz emelem, és kiiszom annak tartalmát. Kell egy kis gyakorlás hozzá.)

- F., hogy ez a forint megmondja, hányszor csalt meg a feleséged! (A friss üveges sört lehetőleg kiöntöm, az a tenyértől melegszik, a sör alkoholja, vize kiáramlik, és 8-10-szer megbillenti a forintot. ...)

- F., hogy ha ezt a literes üvegnyi bort ráhelyezem az asztalon levő papírra, kiviszem a papírt az üveg alól úgy, hogy nem nyúlok az üveghez! (A papírt, üvegnyi bort előkészítem. Azután az asztal egyik oldalát enyhén megemelem, lábaim alá teszek valamit, hogy abban a helyzetben maradjon. Az asztal lapját öklömmel megütögetem, és annak hatására az üveg lecsúszik a papírról.)

- F., hogy egy féldecis stampedlit hitelesítési vonalig öntök pl. vízzel, 20 darab tízfillérest behelyezek, és egy cseppnyi víz sem buggyan ki belőle! (A kohéziós erő nem engedi kifolyni a vizet. Csak kidomborodik a stampedliben a víz.)

- F., hogy a macskám ezt a literes üveget, tele borral, felteszi az asztalra! (Az zsebkendő egyik sarkát rákötöm a borosüveg szájára, kiemelkedő részére. A másik végét pedig a macska két első lábához helyezem. A macskát farkánál fogva felemelem, mire az állat két melső lábának körmeit a zsebkendőmbe mélyeszti. Az eredmény: én emelem a macskát, a macska pedig az üveget a borral.)

- F., hogy a tányért ráfagyasztom az asztalra! (Csak akkor lehet ezt a műveletet elvégezni, ha tél van és hó. A havat összekeverem sóval, rátapasztom a tányér aljára. Majd azt ráhelyezem az asztalra. Valóban ráfagy.)

- F., hogy ezt a cigarettát a szipkába teszem, a szipkát bedugom a félig telt sörösüvegbe, elszívom a cigarettát! (A szipka mellé egy vékony nádszálat dugok, és cikkszalaggal körültekerem, hogy a levegő se ki, se be ne tudjon hatolni. Amikor egy kortynyi sört kiszívok a nádszálon keresztül, a sőrszint csökken, a levegő ritkul, és a szipkán keresztül szívódik a cigaretta.)

- F., hogy maga itt! (Népiesen az ivott rövid alakja: itt. Akinek ezt mondom –nyilván öregebb nálam, mert magázom – tagadja, hogy itt. Mert valóban, még nem ivott. De felvilágosítom, hogy a fogadás tárgya nem az ivás, hanem a helyhatározó: itt – nem ott van..)

- F., hogy megmondom, hány Ft. és fillér van nálad! (Fogadnak, de a fogadást ajánló nagy hangon gyorsan mondja : Gyere – x,y – vágd el, csak az fizet, aki nyer! Természetesen nem tudja megmondani a pénz mennyiségét, tehát veszít. De az általa mondott szöveg szerint („az fizet, aki nyer”)... Mégis ő nyeri meg a fogadást.

- Nyilvánvalóan vesztesre álló helyzetben jó ez a következő szöveg : - F. egy fél decibe, oszt én iszok elő! (Ez a szöveg is „átejto”, mert ha egy fél deci a fogadás tékje, de „én iszok elő”, akkor mindenképpen én iszom meg a fél decit, akár nyertem, akár vesztettem.)

- F., hogy 124 sört megiszok! (Leírok a földre 120-as számot. Ráállok és ott megiszom a négy sört. Százhuszonnégyet iszom.)

- F., hogy nem bújsz ott át, ahol én! (Meggérem a partnerem, hogy álljon terpeszbe. Hátulról gyorsan átbújok a lába között. Ő ezt nem tudja megtenni önmagával.)

- F., hogy fél lábon nem tudsz megállni ott, ahol én mutatom! (Pl. a jobb lábát szorosan a fal mellé helyeztetem és mondom : állj meg a jobb lábodon!...)

- F., hogy nem tudod megcsinálni azt, amit én! (Kétféle változat is van. Az egyikhez bajusz kell. A bajusz két végét a kezeimmel megpödröm, majd jobb és bal oldalon az ajkam közé teszem, szorítom. A fogprotézises változatban egyszerűen kiemelem, és pl. „megvakarom” vele valamelyik testrészem....)

A fogadásoknak vannak durvább változatai is, mint az eddigiek voltak. Ezekkel azonban vigyázni kell, mert könnyen verekedés lehet a vége. Ilyenek pl. :

- F., hogy innen az asztalról elveszem pl. ezt a pénzt, akárhogy is véded, szurkálod körbe a bicskáddal, amikor odanyúlok! (Egy pohár vizet kell odakészíteni. Amikor nyúlnék a pénzért természetesen megakadályozza a partner a bicskával. Egy hirtelen mozdulattal azonban szembeöntöm vízzel a bicskát fogó személyt, ő reflexszerűen behunyja a szemét, és én addig elveszem a pénzt...)

- F., hogy a kalapodban tetű van! (Drágább kalappal kell ezt provokálni, és jóval kisebb összegben kell fogadni, mint amennyit a kalap ér. Én, a fogadást ajánló, fogom a partner kalapját és zsilettel vagy bicskával fejteni, bontani kezdem. A kalap tulajdonosa persze meglepődik, és bár biztos a nyerésben, mégsem hagyja folytatni a kalap bontását, mert a nyereményért nem tudna vásárolni egy új kalapot.)

- F., hogy ha én vagyok a cigány, te meg az úr, mégis meghajolsz előttem! (Hirtelen mozdulattal a partner lába közé lendíti a karját, mire az reflexszerűen előre hajol.)

- F., hogy ha kimész és az ajtónak nyomod a fejed, kihúzok egy szál hajadat! (A partner kimegy, teszi amiben megállapodtunk. Rákérdezek: nyomod a fejed? Igen a válasz és a tény. Én pedig villanyéllal jó nagyot odaütök, ahol a fejét vélem. Fájó ütést érez.)

- F., hogy ha ideöntünk a földre egy kis vizet, a töcsát feltörlöm, akárhogy véded is pl. a tehénvakaróval, vagy bicskával! (Úgy ültetem a partnert a töcsa mellé, hogy a két lábát szétvesse. Próbálgatom egy rongydarabbal a törlést, de a védője azt megakadályozza. Egy váratlan pillanatban elkapom a két lábfejét, magam felé rántom, rá a töcsára. Feltörlöm azt, de az ő nadrágjával.)

- F., hogy a homlokodról nem tudod ezt a fémpenzt beleejteni a tölcsérbe! (A tölcsér kieresztő részét a nadrág – gatyá – korcába dugom. A partner tekintetét a plafon felé fordítja, ráhelyezi valamelyik „néző” a pénzt a homlokára, de közben egy előre elkészített pohárnyi vizet belelőtyintek a tölcsérbe, melyből a víz lefolyik a gatyába.)

- F., hogy ha kimész, megmondom, hogyan állsz! (Kimegy a partner, én pedig közlöm vele: Kérdezzed, hogy állok! Ő kérdezi. A válaszom: Mint egy félbolond...)

Nagy Albert

JÁSZKAPITÁNYI BESZÁMOLÓ¹

Egy esztendeje annak, hogy a XII. Jász Világtalálkozón, Jászboldogházán kaptam a megbízatást a kapitányi teendők ellátására. Annak a kis településnek a küldötteként képviseltem a jászokat, amely tavaly ünnepelte megalakulásának 60. évfordulóját.

A Jászok Világtalálkozójának gondolata a hagyományok ápolásából, a jász identitás tudat erősítéséből fakad.

Az ünnepek mindig valamely jeles eseményhez kapcsolódnak. A jászok életében ez a jeles esemény a redemptió volt. Mi, jászok méltán vagyunk büszkéek arra, hogy őseink összefogva gyűjtést rendeztek, s 1745-ben visszavásárolták I. Lipót császár által a német lovagrendnek eladott földjeiket, ezzel együtt szabadságukat. A jászok életére nagy befolyással van a 250. évfordulóra megrendezett első Jász Világtalálkozó, majd később a jász egységet jelképező Jászkapitány beiktatása, mely a találkozó szerves részévé vált.

A XII. Jász Világtalálkozó óta bírom a Jászok megbízatását, hogy képviseljem, ápoljam a jász hagyományokat. A Kapitányok Tanácsa és a Nemes Jászok előtt azt ígértem, hogy minden igyekezetemmel, erőmmel eleget teszek a jász identitás bővítésének, és a jász összetartozást szimbolizálom.

Ennek igyekeztem eleget tenni a jász településeken. Részt vettem a Jászsággal kapcsolatos hagyományőrző, tudományos, kulturális és művészeti rendezvényeken. A hagyományőrzés, a múlt tisztelete minden formájával találkoztam.

Ilyen volt:

– a Szüts Mihály lovas bandérium évzáró közgyűlése, zászlószenteléssel egybekötve

– az aradi 13 vértanúról való megemlékezés Lázár Vilmos társaságában

– az 56-os októberi forradalomról való megemlékezés a forradalomban résztvevőkkel

– az 1848. március 15-i forradalom évfordulójának megünneplése több településen

– a Jászok Napjáról való megemlékezés a Jász Emlékműnél

– a Hősök Napjának megünneplése, koszorúzás az emlékműnél Jászberényben

– a Déryné Széppataki Róza emlékünnepe

– a jász települések falunapjai és egyéb rendezvényei

Külön köszönöm azt a tiszteletet, amelyben a fent említett rendezvények során részesítettek.

¹ Elhangzott a XIII. Jász Világtalálkozón, Jászszentandráson 2007. június 23-án

Nagy Albert

JÁSZKAPITÁNYI BESZÁMOLÓ¹

Egy esztendeje annak, hogy a XII. Jász Világtalálkozón, Jászboldogházán kaptam a megbízatást a kapitányi teendők ellátására. Annak a kis településnek a küldötteként képviseltem a jászokat, amely tavaly ünnepelte megalakulásának 60. évfordulóját.

A Jászok Világtalálkozójának gondolata a hagyományok ápolásából, a jász identitás tudat erősítéséből fakad.

Az ünnepek mindig valamely jeles eseményhez kapcsolódnak. A jászok életében ez a jeles esemény a redemptió volt. Mi, jászok méltán vagyunk büszkéek arra, hogy őseink összefogva gyűjtést rendeztek, s 1745-ben visszavásárolták I. Lipót császár által a német lovagrendnek eladott földjeiket, ezzel együtt szabadságukat. A jászok életére nagy befolyással van a 250. évfordulóra megrendezett első Jász Világtalálkozó, majd később a jász egységet jelképező Jászkapitány beiktatása, mely a találkozó szerves részévé vált.

A XII. Jász Világtalálkozó óta bírom a Jászok megbízatását, hogy képviseljem, ápoljam a jász hagyományokat. A Kapitányok Tanácsa és a Nemes Jászok előtt azt ígértem, hogy minden igyekezetemmel, erőmmel eleget teszek a jász identitás bővítésének, és a jász összetartozást szimbolizálom.

Ennek igyekeztem eleget tenni a jász településeken. Részt vettem a Jászsággal kapcsolatos hagyományőrző, tudományos, kulturális és művészeti rendezvényeken. A hagyományőrzés, a múlt tisztelete minden formájával találkoztam.

Ilyen volt:

– a Szüts Mihály lovas bandérium évzáró közgyűlése, zászlószenteléssel egybekötve

– az aradi 13 vértanúról való megemlékezés Lázár Vilmos társaságában

– az 56-os októberi forradalomról való megemlékezés a forradalomban résztvevőkkel

– az 1848. március 15-i forradalom évfordulójának megünneplése több településen

– a Jászok Napjáról való megemlékezés a Jász Emlékműnél

– a Hősök Napjának megünneplése, koszorúzás az emlékműnél Jászberényben

– a Déryné Széppataki Róza emlékünnepe

– a jász települések falunapjai és egyéb rendezvényei

Külön köszönöm azt a tiszteletet, amelyben a fent említett rendezvények során részesítettek.

¹ Elhangzott a XIII. Jász Világtalálkozón, Jászszentandrásán 2007. június 23-án

A Jászság kulturális seregszemléi nagy jelentőségűek, némelyik híre még az országhatáron túl is terjed. Ilyen a Csángó Fesztivál, melynek nyitó és záró ünnepélyén díszvendégek voltunk. Hasonló jelentőségű a Jászság Népi Együttes 35. évfordulójára rendezett gála, ahol az alapítók, ma már nagypapák, az unokáikkal együtt ropták a táncot. Szintén a Jászság kultúráját színesítette a dalos találkozó, mely a 35 éves Porteleki Pávakör jubileumi ünnepe volt.

A hagyományörzés és a jász kultúra külön ötvözete a Jász-bál, melyet a hagyományörző csoportok nagy figyelemmel és odaadással készítettek elő. Igyekeztek visszahozni a múlt század polgári szokásait, szórakozási kultúráját. Az alapítványi bálokon, a települési rendezvényeken részvételünkkel igyekeztünk a hagyományokat ápolni, ill. újjáéleszteni.

A Rajztanárok Zempléni Alkotó Körének kiállítása és a Jász Galéria festmény kiállításának megnyitóján való megjelenésünk ugyanúgy szerepelt a programban, mint az Igrice Együttes bemutatóján való részvétel, az alapfokú művészeti iskolák színes bemutatói a Jász Múzeum udvarán, vagy a helyi rendezvényeken. Ezek az események mind azt jelzik, hogy a jász kultúra él, és a jászok mások kultúrája, művészete iránt is érdeklődnek, mások kultúrája felé is nyitottak.

A tudományos élet is foglalkozik a jászok történetével, Példa erre az a tanácskozás, amely a jászok eredetét vizsgálta a középkorban. A magyar akadémikusokkal, tudós kutatók mellett voltak angol, német, orosz, grúz, japán nemzetiségű történészek, régészek és néprajzosok. Meg kell jegyezni, hogy az ázsiaiak között nagy népszerűségnek örvendtek.

Részt vettem a Jászok Egyesületének budapesti rendezvényén, ahol az elszármazott jászok részéről nagy érdeklődést tapasztaltam a szülőföldjük iránt. Az egyik rendezvény a Magyar-Iráni Társaság és a Jászok Egyesületének I. tanácskozása volt. A másik a Jászság agráriumának helyzetéről szólt, melyet jászsági szakemberek ismertettek. Meglepő volt számomra, hogy a nem agráriumból élő emberek is hogyan érdeklődnek a jászság mezőgazdasága iránt. A jászságból elszármazottak kötődése a szülőföldhöz nagyon erős. Ezt tapasztaltam a boldogházi elszármazottaknál is, akik nagy számban jelentek meg az éves összejöveteleken és legutóbb a kenderesi kirándulásukon is, ahol megkoszorúztuk Horthy Miklós volt kormányzó síremlékét.

Tevékenységem során a Jászságon kívülre is eljutottam. A vármegye rendszer megalakulásának 130. évfordulójára rendezett ünnepségre meghívást kaptam Szolnokra, a megyeházára. Ezen az ünnepségen került sor a Külső Szolnok terem felavatására, amelyet a jászok és a kunok még a 125. évfordulón vehettek birtokukba. Ezt követően a közgyűlés résztvevői szabad idejükben, a saját termükben tartózkodhatnak a megyeszékhelyen.

A hármas kerületi kapitányokkal is tartom a kapcsolatot. Részt vettünk a kiskun kapitány újbóli beavatásának ünnepségén Fülöpszálláson. A nagykun kapitány meghívására részt vettünk Kunhegyesen a Konok Kunok Kavalkádján, melynek

egyik jeles eseménye volt a „Nagykun Kapitányház” avatása. A Jászság határát átlépve megtapasztaltuk, hogy a Hármaskerület lakosai is büszkék a múltjukra, ápolják hagyományukat, őrzik kultúrájukat.

Az eltelt időszakban végzett munkámról bővebben a Boldogházi Hírekben számoltam be. Itt köszönöm meg Zámberi János és Gubicz András jászkapitányok hasznos segítő tanácsait, javaslatait, melyet a munkám során tudtam hasznosítani.

Az eltelt egy év alatt nagyon sok értékes emberrel sikerült megismerkednem a különböző jász településeken, a településükért tenni akaró és tudó polgármesterekkel, tanárokkal, egyházi vezetőkkel, hagyományörzőkkel, szakkörvezetőkkel és a lelkes tagsággal. Kapcsolatba léptem politikusokkal, országgyűlési képviselőkkel, akik a Jászság érdekeit képviselik parlamenti munkájuk során.

Tapasztaltam a jász települések lakóinak lelkes lokálpatriotizmusát, ahogy jászként és magyarként ragaszkodnak szülőföldjükhöz, szeretik ezt a tájat, melyet Jászságnak hívnak. Megállapíthatom, hogy egyre nagyobb az igény mutatkozik a Jászság, a jászok történelmének, gyökereinek megismerésére.

Annak tudatában adhatom át a következő jászkapitánynak a tisztséget, hogy a jászok egysége egyre erősebbé válik, a redemptió iránti tisztelet továbbra is segítségünkre lehet mindennapi életünkben. Legyen még szorosabb az összefogás a jászok között, a magyarok között, és érvényesüljön a szolidaritás is egymás iránt! Kívánom, hogy az új jászkapitány is részesüljön a jászok megkülönböztetett szeretetében, és fogadalmához híven képviselje tovább a jászok hitét, legyen szimbóluma a jászok összetartozásának, egységének!

Az utókornak azt kívánom, hogy legyen a jász összetartozás, a jász tisztelet egymás iránt olyan erős, hogy a redemptió 500. évfordulóját is Jász Világtalálkozóval és jászkapitány avatással ünnepelhesük!

Adja a teremtő, hogy így legyen!

Varga Imre

MOZART ÉS DÉRYNÉ¹

„Isten muzsikusa” és a „magyar hajnal fülemüléje”

Isten muzsikusa!

Magyar fülemüle!

Értetek nekünk,

Megbocsát az Isten.

(A szerző)

A csillagoknak csak születésük és ragyogásuk van. Ezért halálukat nem, csak születésüket ünnepelhetjük.

250 éve, 1756-ban jött a világra minden idők legnagyobb zeneszerzője; Wolfgang Amadeus Mozart.

A mi csillagunk negyvenhárom évvel később, 213 évvel ezelőtt, 1793 karácsony estéjén – december 24-én született. Tehát a szeptember 29-e, Szent Mihály napja nem születésnap. Hogy Dérynét szülővárosában mégis e napon köszöntjük? E ficam a nemzetvesztő korszak groteszk továbbélése.

A 213. évforduló ugyan nem olyan jubileumi mint a 250-es, mégis érdekes szám. Az ezredforduló alkalmával, a szerző Déryné díszpolgári címmel való megtiszteltetésének kezdeményezését – (amely 2001. január 22-én kelt) a sok polgári szervezet és közösség mellett – 213-an írták alá, amely akár azt is jelentheti, hogy az eltelt 213 év alatt, minden évben kérte egy jászberényi polgár Déryné méltatlanul elfelejtett megtiszteltetését.

Mozartot az „Isten muzsikusa”, „szeretet muzsikusa” névvel illették.

Mondták, hogy „az angyalok a liturgiában Bachot énekelnek, de kedvtelésből Mozartot játszanak.”

Dérynét „Karácsony szülöttjé”-nek, a „magyar hajnal fülemüléjé”-nek, „dalszínészetünk hajnalcsillag”-ának, „csillag és virág”-nak nevezték.

Kripsz mondotta: „sokan műveikkel az égig akarnak érni, Mozart onnan jön.”

Mozart az Isten muzsikusa csillaga. Déryné, a magyar hajnal, dalszínészetünk – a honszeretet csillaga. Isten és a honszeretet lángja egybeolvad csillagragyogásukban, amely fény örökre beragyogja az egyetemes emberi és a mi magyar nemzeti kultúránk egét.

¹ A közelmúltban elhunyt szerző a Jászberényi Gimnázium tanára volt, majd irodalomtörténészként nyújtott tudósi teljesítményt. Szerkesztőségünk ezzel az írással búcsúzik a nálunk is többször publikáló Varga Imrétől.

Varga Imre

MOZART ÉS DÉRYNÉ¹

„Isten muzsikusa” és a „magyar hajnal fülemüléje”

Isten muzsikusa!

Magyar fülemüle!

Értetek nekünk,

Megbocsát az Isten.

(A szerző)

A csillagoknak csak születésük és ragyogásuk van. Ezért halálukat nem, csak születésüket ünnepelhetjük.

250 éve, 1756-ban jött a világra minden idők legnagyobb zeneszerzője; Wolfgang Amadeus Mozart.

A mi csillagunk negyvenhárom évvel később, 213 évvel ezelőtt, 1793 karácsony estéjén – december 24-én született. Tehát a szeptember 29-e, Szent Mihály napja nem születésnap. Hogy Dérynét szülővárosában mégis e napon köszöntjük? E ficam a nemzetvesztő korszak groteszk továbbélése.

A 213. évforduló ugyan nem olyan jubileumi mint a 250-es, mégis érdekes szám. Az ezredforduló alkalmával, a szerző Déryné díszpolgári címmel való megtiszteltetésének kezdeményezését – (amely 2001. január 22-én kelt) a sok polgári szervezet és közösség mellett – 213-an írták alá, amely akár azt is jelentheti, hogy az eltelt 213 év alatt, minden évben kérte egy jászberényi polgár Déryné méltatlanul elfelejtett megtiszteltetését.

Mozartot az „Isten muzsikusa”, „szeretet muzsikusa” névvel illették.

Mondták, hogy „az angyalok a liturgiában Bachot énekelnek, de kedvtelésből Mozartot játszanak.”

Dérynét „Karácsony szülöttjé”-nek, a „magyar hajnal fülemüléjé”-nek, „dalszínészetünk hajnalcsillag”-ának, „csillag és virág”-nak nevezték.

Kripsz mondotta: „sokan műveikkel az égig akarnak érni, Mozart onnan jön.”

Mozart az Isten muzsikusa csillaga. Déryné, a magyar hajnal, dalszínészetünk – a honszeretet csillaga. Isten és a honszeretet lángja egybeolvad csillagragyogásukban, amely fény örökre beragyogja az egyetemes emberi és a mi magyar nemzeti kultúránk egét.

¹ A közelmúltban elhunyt szerző a Jászberényi Gimnázium tanára volt, majd irodalomtörténészként nyújtott tudósi teljesítményt. Szerkesztőségünk ezzel az írással búcsúzik a nálunk is többször publikáló Varga Imrétől.

Déryné volt Magyarországon az első Donna Anna Mozart: „Don Giovanni” c. operájában, melyet Párizst és Londont is megelőzve mutattak be.

Bellini „Norma” c. operájának címszerepét is ő énekelte először Magyarországon; 1836 április 6-án Kassán, majd később Pesten is. A rádióműsorokban gyakran felhangzó „Cassa diva” kezdetű ária – még akkor is ha az ma Maria Callas hangján szólal meg – és Rosina Cavatinája hallgatásakor Rossini „A sevillai borbély” c. operájából átélhetjük Dérynénkkel való lelki, érzelmi találkozás felemelő örömét.

Déryné örök! De az aktuális politikai rezsimek profitálni akarnak belőle. Csillagragyogásának fényével vakítanak, hogy sötétségüket elfedjék.

Az ez évi március 15-i operaházi ünnepség központi alakja a mi Dérynénk volt. A „keretjáték”-ot az 1848-as forradalom (Déryné akkor 55 éves volt), a Katona Józsefhez való viszony és a „Bánk bán” c. dráma születésének körülményei alkották.

Mozartot, aki Kripsze-szel együtt vallva az Égből érkezik akár az „Ave verum corpus” hangjaira, és Déryné, akinek hangja talán a „Pálinkás Kereszt” tövéből indult egy karácsony szentesten a csillagok felé, égi vándorlásukon kívül a virágjelkép – nevezetesen a rózsza is – összeköti. A rózsza a kor különösen kedvelt virága volt. Mozart ölnyi rózsát hullatott örökre elszenderült „mamá”-ja lábai elé. Déryné keresztneve a Róza, a rózsza virágnévvel mutat közeli rokonságot. Hinni tudok abban is, hogy a rózsának, mint virágnak köze van a „Csillag és virág” elnevezéshez is, túl azon hogy Déryné a magyar nemzeti mítosz egyik legszebb virága.

Kedves apróság: Mozart is, Déryné is az édesanyjukat „mamá”-nak szólították. Amikor Déryné megkérdezték, hogy kitől tanulta a „Cserebogár, sárga cserebogár” c. dalt, az „édes mamá”-tól volt a válasz.

Művészetük – kiemelkedően Mozart életművének igen jelentős hányada – keresztény hitük tanúságtétele is.

Déryné keresztvetéssel „felvértezve” lépett keserves küzdelmeinek színterére, lett légyen az kocsiszín, a pesti Rondella, vagy a Pesti Német Színház. „Fegyvere” a magyar szó és a magyar dal volt. Hősi küzdelme, melyet irdatlan útján magyarnak maradásunkért és az első Pesti Magyar Kőszínház létrehozásáért folytatott, emelte kortársai fölé és vált nemzeti mítoszunk részévé.

Déryné nem csak színházi őstörténet. Örökségét nem csak ápolni és méltón ünnepelni kell, hanem mindennapi magyarságunk természetes megélésének részévé kell válnia a társadalmi, kulturális, nevelési és az ismeretterjesztési struktúrákban egyaránt. Időszérűségét, örökségének értékét, a globalizmus, a multi- és sznob-kultúrák fokozódó terjedésének romboló hatása méginkább növeli. Olyan kincs, amellyel nem élni vakság és bűn.

Mozart és Déryné közönségszeretete is legendás.

Még a kezdetekkor Mozart egyik hangversenyét a regnáló hatalmasságok és intrikusok meg akarták akadályozni, amely majdnem teljes mértékben sikerült is.

Egy ember – aki ebben az esetben a közönséget jelentette számára – mégis valahogyan megjelent. „Üdvözöllek testvérem!” köszöntötte Mozart, majd leült a klaviatúrához, és úgy tartotta meg hangversenyét, mintha „telt ház” előtt játszott volna.

Dérynének, Miskolcon télvíz idején, a kocsiszínben tartott előadás alkalmával szabadon hagyott vállait belepte a hó. Súlyosan megbetegedett. A „közönsége” az ablaka alatt összegyülekezve gyertyás szerenáddal kedveskedett neki. Minden erejét összeszedve, betegágyából váratlanul kiugorva az ablakhoz támolygott, és a ma már hírből sem ismert alázattal köszönte meg a „hálás közönség” ragaszkodó szeretetét.

A megszólítást Mozarttól kölcsönözve: kérlek testvéreim, köszöntsük mi is Őt, az alábbi szavakkal:

*Szent Margit szigetének magányos lakója:
Kinek szava fülemüle énekével szól ma;
Köszívettel szívünk együtt dobog;
Veled álmodunk jobb kort, méltóbb lakot.
Fogadd fejedelemasszony hódolatunk,
Mi hűségedhez hűek maradunk!*

(A szerző)

Tóth Erika

JÁSZBERÉNYI TEMETŐK

A temetők a halottak nyughelyei, az emlékükre sírköveket állítanak. A sírkövek tudatják az emberekkel, hogy kiket helyeztek el ott örök nyugalomra.

Ilyen sírokat, síremlékeket mutat be Sugárné Koncsek Arankának a Jászberényi temetői című könyve. Sugárné Koncsek Aranka már több cikket is írt hasonló témában. Ez a könyv a Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány kiadványa, valamint a Jászsági Füzetek című sorozat 39. kötete.

A könyv H. Bathó Edit szerkesztésével jött létre. Többen is támogatták a könyv megjelenését, így az IUSTA Temetkezési Szolgáltatás, a Sáros András Közalapítvány és a Szent Imre temető Alapítvány. A könyvnek már a külső borítója is igen figyelemfelkeltő.

A szerző 7 fejezetben mutatja be Jászberény temetőit, kriptáit. A temetőket igen részletesen ismerhetjük meg. A szerző ír az egyes temetők kialakulásáról, majd megismerhetjük a jelentősebb vagy régi síremlékeket is. Az itt nyugvó személyekről is olvashatunk néhány információt, mint például a foglalkozásukat. A szöveget igen sok fekete-fehér, valamint színes kép egészíti ki. A képek a sírköveket mutatják be, amelyek rövid történetét és feliratait is ismerteti a szerző. A képek segítségével az olvasó elé tárulnak a temetők részei. A szép fotókat Faragó László és Gosztony Ernő készítette, a rajzok pedig Molnár Róbert munkái.

Az első fejezetben a Fehértói temetővel ismerkedhetünk meg. A temető létrejöttéről és területének változásairól kapunk teljes képet. A temetőben van Jászberény legrégebbi szakrális emlékműve, amely egy 1661-ben készített kereszt. Részletesen ismerhetjük meg a keresztet, amit képen is megtekinthetünk. Olvashatunk a „Védett temetőkert” kialakulásáról, amely egy kis területen helyezkedik el a Fehértói temető területén. A „Védett temetőkert” több mint 100 régi síremléket tartalmaz. Külön alfejezetben részletesen is bemutatja a szerző a temetőkert neves sírjait, sírköveit, illetve családi kriptákat. Ezen sírkövek képeit, feliratait és a temetőben való elhelyezkedéseit is leírja Sugárné Koncsek Aranka. Megismerhetünk néhány sírkövhöz tartozó történetet, és azokat a személyeket, akiknek az emléket állították. Majd néhány síremlékkészítőt és azok sírközüzemeit mutatja be a szerző. Az 1948/49-es szabadságharc Jászberényben elhunyt hőseinek nyughelyéről és az 1956-os forradalom résztvevőinek emlékművéről is olvashatunk. Majd ezután a 19-20. században kialakított családi kriptákról kapunk képet. De megismerkedhetünk azon síremlékekkel és személyekkel, aki papi pályát választottak, vagy a Jász Múzeum igazgatói, illetve a város neves művészei vagy polgárai voltak. A szovjet hősi temetőkert is része a Fehértói temetőnek, erről is olvashatunk néhány információt. A fejezet végén pedig a ravatalozóról kapunk információkat.

Tóth Erika

JÁSZBERÉNYI TEMETŐK

A temetők a halottak nyughelyei, az emlékükre sírköveket állítanak. A sírkövek tudatják az emberekkel, hogy kiket helyeztek el ott örök nyugalomra.

Ilyen sírokat, síremlékeket mutat be Sugárné Koncsek Arankának a Jászberényi temetői című könyve. Sugárné Koncsek Aranka már több cikket is írt hasonló témában. Ez a könyv a Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány kiadványa, valamint a Jászsági Füzetek című sorozat 39. kötete.

A könyv H. Bathó Edit szerkesztésével jött létre. Többen is támogatták a könyv megjelenését, így az IUSTA Temetkezési Szolgáltatás, a Sáros András Közalapítvány és a Szent Imre temető Alapítvány. A könyvnek már a külső borítója is igen figyelemfelkeltő.

A szerző 7 fejezetben mutatja be Jászberény temetőit, kriptáit. A temetőket igen részletesen ismerhetjük meg. A szerző ír az egyes temetők kialakulásáról, majd megismerhetjük a jelentősebb vagy régi síremlékeket is. Az itt nyugvó személyekről is olvashatunk néhány információt, mint például a foglalkozásukat. A szöveget igen sok fekete-fehér, valamint színes kép egészíti ki. A képek a sírköveket mutatják be, amelyek rövid történetét és feliratait is ismerteti a szerző. A képek segítségével az olvasó elé tárulnak a temetők részei. A szép fotókat Faragó László és Gosztony Ernő készítette, a rajzok pedig Molnár Róbert munkái.

Az első fejezetben a Fehértói temetővel ismerkedhetünk meg. A temető létrejöttéről és területének változásairól kapunk teljes képet. A temetőben van Jászberény legrégebbi szakrális emlékműve, amely egy 1661-ben készített kereszt. Részletesen ismerhetjük meg a keresztet, amit képen is megtekinthetünk. Olvashatunk a „Védett temetőkert” kialakulásáról, amely egy kis területen helyezkedik el a Fehértói temető területén. A „Védett temetőkert” több mint 100 régi síremléket tartalmaz. Külön alfejezetben részletesen is bemutatja a szerző a temetőkert neves sírjait, sírköveit, illetve családi kriptákat. Ezen sírkövek képeit, feliratait és a temetőben való elhelyezkedéseit is leírja Sugárné Koncsek Aranka. Megismerhetünk néhány sírkövhöz tartozó történetet, és azokat a személyeket, akiknek az emléket állították. Majd néhány síremlékkészítőt és azok sírközüzemeit mutatja be a szerző. Az 1948/49-es szabadságharc Jászberényben elhunyt hőseinek nyughelyéről és az 1956-os forradalom résztvevőinek emlékművéről is olvashatunk. Majd ezután a 19-20. században kialakított családi kriptákról kapunk képet. De megismerkedhetünk azon síremlékekkel és személyekkel, aki papi pályát választottak, vagy a Jász Múzeum igazgatói, illetve a város neves művészei vagy polgárai voltak. A szovjet hősi temetőkert is része a Fehértói temetőnek, erről is olvashatunk néhány információt. A fejezet végén pedig a ravatalozóról kapunk információkat.

A második fejezetben a szerző a Szent Imre temetőt mutatja be, amely egy felekezeti temető. A szerző leírja a több mint 200 éves temető létrejöttét és bővítéseinek okait. A fontosabb és régebbi síremlékek ismertetése után néhány család sírkertjével, és az ott örök nyugalomra helyezett családtagokkal ismerkedhetünk meg. A temető különlegessége a kriptasor, amelyről a szerző így ír: „Jászberény temetői közül egyedül a Szent Imre temetőben alakult ki összefüggő kriptasor. (...) A kriptasor a polgárosodó Jászberény jellegzetes temetői kultusza, építészeti emléke.” Ebben a temetőben alakították ki a nemzetközi hősi temetőt a második világháború hősi halottainak síremlékeivel. A temetőben található ezen kívül családi sírkertek, amelyek többsége körül van kerítve, és amelyeket szintén bemutat a szerző.

A következő fejezetben a 150 éves Új temetővel ismerkedhetünk meg. A temetők közül ez a legszabályosabb és legrendezettebb, négy parcellát alakítottak ki. A temető különlegessége, hogy csak ebben a temetőben van temetői kápolna, amely a Bathó család kriptáját is magába foglalja, ma pedig ravatalozóként használják. Ezen kívül található még néhány kriptá és családi sírkert, amiről kapunk néhány információt. Nagy családi sírhelyeket és szerzetes nővérek nyughelyét mutatja be a szerző.

A majd 100 éves Református temetővel ismerkedhetünk meg a negyedik fejezetben. A főút két részre osztja a temetőt. Ebben a temetőben kevés a kriptá, és elsősorban kisebb családi vagy egyedi sírok találhatóak. A síremlékek többségén jelképek láthatók, a füzfa, a kehely ábra, valamint sírversek, és az ABFRA (A Boldog Feltámadás Reménye Alatt) felirat.

Az 1850-ben létesített Izraelita temető kialakulásáról, történetéről olvashatunk a következő fejezetben. Ebben a temetőben héber és magyar nyelvű síremlékek találhatóak. A temető érdekessége, mint ahogy a szerző írja „nincs sírhely lejárató idő, a nyughely örök”.

A következő fejezetben a Nagytemplom alatti kriptáról olvashatunk. A 18. század végéig temetkeztek a kerítésen belüli cinterembe. Az örök nyugalomra helyezettokról olvashatunk ebben a fejezetben, akik közt voltak egyházi személyek is.

A hetedik fejezetben a szerző a Ferences Templom alatti kriptáról ír, amelybe a 18. század elejétől folyamatosan temettek. Részletesen mutatja be a szerző, hogyan alakították ki és át a kriptá területeit, és azon személyeket, akiket ide temettek.

A könyv végén a fontosabb sírok jegyzékét olvashatjuk temetőnként, és ezen belül parcellánként felsorolva. Ezeknek a síroknak az elhelyezkedését a könyvbe illesztett térképeken is meg lehet tekinteni. A térképeket Besenyi Vendel készítette.

A könyv legvégén pedig a Jász Múzeum és a Jász Múzeumért Alapítvány kiadványait sorolja fel a szerző.

Úgy gondolom a kutatók, valamint a temetők iránt érdeklődők számára tartalmas, jól szerkesztett dokumentum született. A kiadvány a téma iránt érdeklődőket további kutatásra ösztönözheti, melyhez nagy segítséget nyújtanak az irodalomban felsorolt könyvek, cikkek, levéltári és egyéb források. (*Sugárné Koncsek Aranka: Jászberény temetői. Jászberény: Jász Múzeumért Alapítvány, 2006 (Jászszági Füzetek, 0237 224x, 39)*)

Szabó Jánosné

A FRIVALDSZKY CSALÁD TÖBB ÉVSZÁZADOS TÖRTÉNETE

Napjainkban reneszánszát éli a családfakutatás, a családtörténetek összeállítása, megjelentetése. Különösen érdekes ez akkor, ha általunk is ismert családról jelenik meg nyomtatásban olvasnivaló fotókkal, ábrákkal, „fákkal” kiegészítve.

Mi is a családfa? A családok leszármazását mutató rajz, amelyen a törzset ábrázoló fából ágaznak szét a család ágai, ennek tagjait pedig a levelek jelzik a keresztnévvel – olvasható az egyik lexikonunkban. Valakinek a leszármazását fa alakjában szemléltető ábra, származás, eredet kutatása. Visszavezetni a „történetet” valahová, valameddig.

2006-ban jelent meg id. Frivaldszky János munkája A frivaldi Frivaldszky család története című tekintélyes méretű könyv. Frivald, a család ősi fészke Trencsén vármegyében található, a mai Szlovákiában. A család 600 éves története tárul az olvasó elé, s általuk szembesül az évek során bekövetkezett társadalmi- gazdasági- és földrajzi változásokkal is. A leszármazottak a világ tíz országában élnek, akik közül többen tudósként, polihisztorként szereztek hírnevet. Jelen kiadvány több mint harminc év kutatásának eredménye. Az előzményével a szerző az 1991-es országos családtörténet pályázaton első díjat nyert. Nem ismeretes olyan magyar család, amelynek históriája ilyen mértékben és mélységben feldolgozott.

Ezt a családnevet a 2006-os év adata szerint eddig 2871-en viselik/viselték, akik genealógiai kapcsolata tisztázott, ebbe a számba nem tartoznak bele a házastársak. A jól szerkesztett könyvben könnyen követhető a család szerteágazó vonala. A meghatározó szerepet kapott személyeket részletesen bemutatja a szerző, a különösen nagy hírnevet szerzett családtagok bemutatására több oldalt is szentel. Külön fejezetben ír Frivaldszky Jánosról (1730 – 1784), akit az egyik legkiválóbb jezsuita historikusnak, „polihisztornak” neveznek a Magyar irodalomtörténet című összefoglaló műben. Olvasmányosan ír az életfolyamatokat meghatározó eseményekről is. Pl.: ki mikor bérházasodott, ki kihez ment férjhez, ki hogyan alapított családot, ki hol járt iskolába, ki mennyi földet, kaszálót adott el stb.

Nekünk, jászberényieknek, különösen érdekes a család jászberényi ágának leírása. 33 oldalon foglalkozik az ő bemutatásukkal. A családot a Jászságban Fri(e)divalszky-nak ismerik, közülük az első a 18. sz. közepén telepedett le Jászberényben. Az itt élők számára legismertebb családtag Friedvaldszky Ferenc, aki a város polgármestere volt 1922-1940-ig. A 20. században egy másik ág is Jászberénybe került. A leszármazottaik közül ma is itt él Friedvaldszky Miklós és családja.

Szabó Jánosné

A FRIVALDSZKY CSALÁD TÖBB ÉVSZÁZADOS TÖRTÉNETE

Napjainkban reneszánszát éli a családfakutatás, a családtörténetek összeállítása, megjelentetése. Különösen érdekes ez akkor, ha általunk is ismert családról jelenik meg nyomtatásban olvasnivaló fotókkal, ábrákkal, „fákkal” kiegészítve.

Mi is a családfa? A családok leszármazását mutató rajz, amelyen a törzset ábrázoló fából ágaznak szét a család ágai, ennek tagjait pedig a levelek jelzik a keresztnévvel – olvasható az egyik lexikonunkban. Valakinek a leszármazását fa alakjában szemléltető ábra, származás, eredet kutatása. Visszavezetni a „történetet” valahová, valameddig.

2006-ban jelent meg id. Frivaldszky János munkája A frivaldi Frivaldszky család története című tekintélyes méretű könyv. Frivald, a család ősi fészke Trencsén vármegyében található, a mai Szlovákiában. A család 600 éves története tárul az olvasó elé, s általuk szembesül az évek során bekövetkezett társadalmi- gazdasági- és földrajzi változásokkal is. A leszármazottak a világ tíz országában élnek, akik közül többen tudósként, polihisztorként szereztek hírnevet. Jelen kiadvány több mint harminc év kutatásának eredménye. Az előzményével a szerző az 1991-es országos családtörténet pályázaton első díjat nyert. Nem ismeretes olyan magyar család, amelynek históriája ilyen mértékben és mélységben feldolgozott.

Ezt a családnevet a 2006-os év adata szerint eddig 2871-en viselik/viselték, akik genealógiai kapcsolata tisztázott, ebbe a számba nem tartoznak bele a házastársak. A jól szerkesztett könyvben könnyen követhető a család szerteágazó vonala. A meghatározó szerepet kapott személyeket részletesen bemutatja a szerző, a különösen nagy hírnevet szerzett családtagok bemutatására több oldalt is szentel. Külön fejezetben ír Frivaldszky Jánosról (1730 – 1784), akit az egyik legkiválóbb jezsuita historikusnak, „polihisztornak” neveznek a Magyar irodalomtörténet című összefoglaló műben. Olvasmányosan ír az életfolyamatokat meghatározó eseményekről is. Pl.: ki mikor bérházasodott, ki kihez ment férjhez, ki hogyan alapított családot, ki hol járt iskolába, ki mennyi földet, kaszálót adott el stb.

Nekünk, jászberényieknek, különösen érdekes a család jászberényi ágának leírása. 33 oldalon foglalkozik az ő bemutatásával. A családot a Jászságban Fri(e)ivaldszky-nak ismerik, közülük az első a 18. sz. közepén telepedett le Jászberényben. Az itt élők számára legismertebb családtag Friedvaldszky Ferenc, aki a város polgármestere volt 1922-1940-ig. A 20. században egy másik ág is Jászberénybe került. A leszármazottaik közül ma is itt él Friedvaldszky Miklós és családja.

A könyv, szerkezetét tekintve, három fő részből áll. A lényeges adatokat tartalmazó bevezető után az első részben a Frivaldon élt Frivaldszkyakkal ismerkedhetünk meg 1408-tól kezdődően a 20. századig. A második rész, s ez a terjedelmesebb, a Frivaldon kívül élő családtagokat földrajzi megosztottságuk (földrészek, országok) rendjében veszi számba. A harmadik részben lévő tekintélyes irodalomjegyzék igen nagy értéke a kiadványnak. Hallatlanul részletesen feldolgozott kéziratos és levéltári forrásokkal találkozunk. Kiemelendő, hogy internetre és szóbeli forrásokra nem is történik hivatkozás. Másfél-száz plébánia anyakönyve, számos magyar és szlovák levéltári anyag, sok száz nyomtatott dokumentum szolgált megbízható forrásként e családtörténet összeállításához. A közölt események, adatok valósághűek, hiszen mindenütt megtaláljuk a forrásra való számozott utalást a lap alján.

A könyv használatát segíti a tartalomjegyzék, valamint a névmutató, mely egyben adattár is. Tartalmazza a nevet, a kódot, a születési és halálozási évszámot, a lakhelyet, a foglalkozást, a házastárs nevét, közös gyermekeik számát. A névmutató elején használati utasítás és rövidítésjegyzék segíti az olvasót. Hozzá kapcsolódnak szorosan a leszármazást mutató táblák. A táblák nem felülről lefelé, hanem balról jobbra haladnak, s csak a kódot és a születési-halálozási adatot közlik.

A család azonos keresztnévű tagjait - a szerző leleményeként - az előbb említett kód alkalmazása különbözteti meg, melynek első betűje azt a táblát jelzi, amelyen az illető megtalálható. A keresett személy a lakhelye alapján a főszövegben, a kódja alapján a családfán található meg könnyen. Jászberény polgármestere, Friedvaldszky Ferenc pl. a „h” táblán található, h70 kóddal.

A könyv végén olvasható rövid, tartalmas angol és szlovák nyelvű összefoglaló külön értéke a kiadványnak. A könyv esztétikai megjelenését színesítik a mellékletek, 103 fekete-fehér és színes fotó, valamint számos régi rajz, kéziratos dokumentum, térképek másolata. Itt is megtaláljuk a kódjelzést, amely segít összevetni a fényképen látható személy vagy esemény szöveges részben és a táblán elfoglalt helyét.

A könyv fűzött formában, papírkötéssel jelent meg, amely – köztudottan – nem jelent garanciát a kiadvány tartósságára, hosszú élettartamára. A borítón a szerző és a cím mellett a család címere látható, melyet 1900 körül festettek. A borító, a szerkesztés és a nyomdai előkészítés a szerző, id. Frivaldszky János munkája. Magánkiadásban, 55 példányban jelent meg Budapesten.

Az értékes, számos történelmi adatot, kuriózumot is tartalmazó könyv remélhetőleg sok hasznos információval szolgál minden érdeklődőnek. A helyismereti gyűjtemények fontos dokumentuma lehet az utókor számára.

A szerző: id. Frivaldszky János (1936. Bp.). Nagyapja Jászberényben született, Jászapátiban volt ügyvéd. Ő maga érettségi után szívesen ment volna bölcsésznek, de 1955-ben ez vállalhatatlan megalkuvással járt volna, így lett édesapját követve mérnök. 1956-ban másodéves műegyetemistaként részt vett a forradalomban. Ez az

esemény mélyreható nyomot hagyott benne, gyümölcse egy könyv lett. (Ének a lyukas zászlóról - Ötvenhat műegyetemistái, Kráter Kiadó 2006.) A családkutatás „melléktermékeként” számos publikációja jelent meg különböző tudományos- és szakfolyóiratban. (Az írások bibliográfiai adatai az ismertetett könyv 175 -176 oldalán található.) Számára a családkutatás már több mint hobbi. Tudatosan előkészített, megtervezett munka, tiszteletadás, mély főhajtás az elődök előtt. (*Frivaldszky János, id.: A frivaldi Frivaldszky család története. – Budapest : szerző kiadása, 2006. – 209 p., 46 mell. : ill., részben színes fotók*)

Papp Izabella

MÚLTIDÉZŐ

A nagy múltú és jelentős történelmi hagyományokkal rendelkező Jászberény történetének különböző időszakairól, intézményeiről, és kiemelkedő eseményeiről már számos feldolgozás, tanulmány készült. Régóta várat azonban magára a város történetéről szóló teljes körű áttekintés, monográfia elkészülte, ami sajátos módon az egykori nagy riválisról, a megyeszékhelyi rangot átvevő Szolnok városáról is elmondható.

Ezért is igen fontos minden olyan törekvés, amely valamilyen módon hozzájárulást jelent a régóta hiányzó várostörténet jövőbeni elkészültéhez. Ilyennek tekinthető Kiss Erika elmúlt év végén megjelent vonzó külsejű kötete, amely Jászberény két világháború közötti időszakának eseményeiről, történéseiről ad színes, mozgalmas és igen érdekes képet. A szerző munkája a Jászberényben megjelenő hetilap, a Jász Hírlap évfolyamainak tanulmányozása nyomán született, egyes esetekben más forrásmunkákkal kiegészítve a leírtakat. Kiss Erika újságíró hivatásánál fogva jó érzékkel válogat a régi folyóirat lapjairól, s emeli ki azokat a számos esetben teljességgel ismeretlen történeteket, eseményeket, melyek a ma olvasója számára sok újdonsággal szolgálnak. Évtizedenként tagolva, azon belül többnyire kronologikus sorrendben haladva teszi közzé a város szempontjából fontos történéseket, eseményeket, melyeknél a szubjektív elem is fontos szerepet játszik. Életszerű, hangulatos leírások, történetek születnek így, melyekben mindig fontos szereplők az emberek. Közülük is kiemelkedik a város polgármestere, Friedvalszky Ferenc, aki a tárgyalt időszak legnagyobb részében, összesen 22 éven át állt a város élén. Rajta kívül azonban hasonlóan fontos szereplők a város iparosai, mesteremberei, vagy Strompf Pál, az autóbuszüzem létrehozója, s színes portrékból ismerhetjük meg a forrásul szolgáló Jász Hírlap egykori munkatársait is.

A könyvet olvasva az az érzésünk, mintha magát az egykori folyóiratot lapozgatnánk, elidőzve egy-egy különösen érdekes cikknél, a város történetének egy-egy jelentős fejezeténél. Képzeletünkben megjelenik az egykori promenád, ahol talán szüleink, nagyszüleink is sétáltak vasárnap délelőttönként, a nagytemplomból kijövet. Jelen lehetünk gróf Apponyi Albert képviselő nagy hatású, tömegeket vonzó beszédein, s az 50 éves képviselői jubileumának fényes ünnepségén, csakúgy mint a Ferences templomban a szegény gyermekeknek történő ebédosztásnál, vagy a „városi mozgó” nézőterén az első hangosfilm bemutatóján.

A kötetből nem csupán kronologikus felsorolást kaphatunk három évtized történéseiből. A szerző egy-egy különösen érdekes vagy fontos részletet kutatásával kiegészítve tett közzé, melynek segítségével betekintést kaphatunk a gazdasági kisvasút vagy a fiúiskola történetébe, a Rákóczi út kiépítésének bonyodalmaiba, s külön fejezet szól a város buszközlekedésének elindításáról. Sokak számára jelenthet

Papp Izabella

MÚLTIDÉZŐ

A nagy múltú és jelentős történelmi hagyományokkal rendelkező Jászberény történetének különböző időszakairól, intézményeiről, és kiemelkedő eseményeiről már számos feldolgozás, tanulmány készült. Régóta várat azonban magára a város történetéről szóló teljes körű áttekintés, monográfia elkészülte, ami sajátos módon az egykori nagy riválisról, a megyeszékhelyi rangot átvevő Szolnok városáról is elmondható.

Ezért is igen fontos minden olyan törekvés, amely valamilyen módon hozzájárulást jelent a régóta hiányzó várostörténet jövőbeni elkészültéhez. Ilyennek tekinthető Kiss Erika elmúlt év végén megjelent vonzó külsejű kötete, amely Jászberény két világháború közötti időszakának eseményeiről, történéseiről ad színes, mozgalmas és igen érdekes képet. A szerző munkája a Jászberényben megjelenő hetilap, a Jász Hírlap évfolyamainak tanulmányozása nyomán született, egyes esetekben más forrásmunkákkal kiegészítve a leírtakat. Kiss Erika újságíró hivatásánál fogva jó érzékkel válogat a régi folyóirat lapjairól, s emeli ki azokat a számos esetben teljességgel ismeretlen történeteket, eseményeket, melyek a ma olvasója számára sok újdonsággal szolgálnak. Évtizedenként tagolva, azon belül többnyire kronologikus sorrendben haladva teszi közzé a város szempontjából fontos történéseket, eseményeket, melyeknél a szubjektív elem is fontos szerepet játszik. Életszerű, hangulatos leírások, történetek születnek így, melyekben mindig fontos szereplők az emberek. Közülük is kiemelkedik a város polgármestere, Friedvalszky Ferenc, aki a tárgyalt időszak legnagyobb részében, összesen 22 éven át állt a város élén. Rajta kívül azonban hasonlóan fontos szereplők a város iparosai, mesteremberei, vagy Strompf Pál, az autóbuszüzem létrehozója, s színes portrékból ismerhetjük meg a forrásul szolgáló Jász Hírlap egykori munkatársait is.

A könyvet olvasva az az érzésünk, mintha magát az egykori folyóiratot lapozgatnánk, elidőzve egy-egy különösen érdekes cikknél, a város történetének egy-egy jelentős fejezeténél. Képzeletünkben megjelenik az egykori promenád, ahol talán szüleink, nagyszüleink is sétáltak vasárnap délelőttönként, a nagytemplomból kijövet. Jelen lehetünk gróf Apponyi Albert képviselő nagy hatású, tömegeket vonzó beszédein, s az 50 éves képviselői jubileumának fényes ünnepségén, csakúgy mint a Ferences templomban a szegény gyermekeknek történő ebédosztásnál, vagy a „városi mozgó” nézőterén az első hangosfilm bemutatóján.

A kötetből nem csupán kronologikus felsorolást kaphatunk három évtized történéseiből. A szerző egy-egy különösen érdekes vagy fontos részletet kutatásával kiegészítve tett közzé, melynek segítségével betekintést kaphatunk a gazdasági kisvasút vagy a fiúiskola történetébe, a Rákóczi út kiépítésének bonyodalmaiba, s külön fejezet szól a város buszközlekedésének elindításáról. Sokak számára jelenthet

újdonságot a különös elképzelés, a jászberényi történelmi pantheon, a jász Valhalla terve. A kötetből meglepően élénk művészeti életről kaphatunk képet, a Tollforgatók Társaságának működése például bizonyára kevesek számára ismert, ahogyan a Városi Mozgó, a mozi története is. Ma már sokan talán el sem hinnék, hogy valaki élete céljának tekintette Attila hun fejedelem sírjának megkeresését a Zagyva medrében, melyre egész vagyonát áldozta. Beleznay Ferenc kalandos vállalkozásáról igen érdekes történetet olvashatunk a kötetben, ugyanúgy mint a városban nem ritkán többször is áthelyezett szobrok, emlékművek történetéről.

A kötet műfajánál fogva különbözik a történeti munkáktól. Belőle egy város mindennapjaiba nyerünk bepillantást, a nagy történelmi folyamatok leírásánál jóval színesebb, mozgalmasabb és életszerűbb leírásokból ismerhetjük meg Jászberény három évtizedének történéseit. Három évtized – egy város történetében nem nagy idő, különösen egy olyan nagy múltú és jelentős hagyományokkal rendelkező város esetében, mint Jászberény. Mégis mennyi minden történt ez alatt a rövid idő alatt is, mennyi terv, elképzelés született gazdasági, oktatási és kulturális téren egyaránt. S mennyi a megvalósulatlan álmom. Vidám és szomorú, gondokkal teli és reményteljes évek váltják egymást a kötet lapjain, miközben jól érzékelhető, hogyan keresi egy korábban megyeközponti ranggal rendelkező város a kitörési pontokat, az újrakezdés, az önmagára találás lehetőségeit.

A leírtaknak ugyanis az ad különös hangsúlyt, hogy Jászberény csak néhány évtizeddel korábban, 1876-ban, Jász-Nagykun-Szolnok megye megalakulásával veszítette el évszázadokon át viselt közigazgatási vezető szerepét, ami nem csupán komoly presztizs-vesztéséget jelentett, hanem számos, a központi rangból adódó bevételi forrástól esett el a város. A kerületi székhelyi rang megszűnése ugyanakkor a kiváltságaikra mindig büszke jázsági emberek lelkében is sokáig feldolgozhatatlan veszteséget jelentett. Jászberény és a Jászság többször tett kísérletet a központi szerepkör visszaszerzésére, önálló jász megye megteremtésére, s lényegében Apponyi Albert szokatlanul hosszú, 52 éven át tartó képviselői mandátumától is ezt remélték.

Bár a szerző a leírtakat nem tudományos történeti munkának tekinti, az események, történetek mögött mindig jól érzékelhető a történelmi háttér – a gazdasági válság nehéz éveit, a háborús készülődés hangulata, vagy éppen a békeévek nyugalma. A felhasznált korabeli képeslapok, változatos reklámok, plakátok még gazdagabbá, szemléletesebbé teszik a leírtakat. Igen hasznos, a fiatalok számára is fontos része a kötetnek a szobrok, középületek és történések kronológiája. A kötet végén pedig egy 1909-ben készült színes térkép segíti a helyszínek azonosítását,

Kiss Erika szép kivitelű, gondosan szerkesztett kötetét olvasva egy valódi időutazás részesei lehetünk, amely szüleink, nagyszüleink világába, az akkori Jászberénybe vezet el bennünket. Azt reméljük, a történet folytatódik, s talán a könyvben szereplő adatok, történetek további kutatásra adnak ösztönzést mások számára is, melynek nyomán a város történetének újabb fejezeteivel ismerkedhetünk meg. *(Kiss Erika: Jászberényi múltidéző- Jászberény, 2006.)*

Tóth Erika

VIRTUÁLIS, ELEKTRONIKUS, DIGITÁLIS

A mai világban, amikor minden változik, az informatika területén is változások történnek. Ezek a változások hatással vannak és megváltoztatják a könyvtárak és könyvtárosok szemléletét, feladatait.

Koltay Tibor Virtuális, elektronikus, digitális című könyve segít abban, hogy ezeket az új elemeket megismerjük és figyelembe vegyük. A könyv formája igazodik ezekhez a változásokhoz, hiszen nem nyomtatásban, hanem elektronikus formában jelent meg. A könyv témája mindenképpen hasznos a könyvtártudomány téma iránt érdeklődők, valamint a leendő könyvtárosok számára.

Az elektronikus dokumentum elérhető a Hallgatói Információs Központ (www.hik.hu) oldalán, előbb a „Könyvtár, tankönyvtár”, majd a „Digitális tankönyvtár” menüre kattintva. Majd ezek után a „Böngészés” vagy a „Keresés” menük segítségével megtalálhatjuk a könyvet. A böngészés esetén a „Könyv” dokumentumtípus kiválasztása után a „Könyvtártudomány” témakör alatt találjuk ezt a könyvet. Ezen témában ez a harmadik elektronikusan elérhető dokumentum.

Ezek után eldönthetjük, hogy a dokumentum adatait, vagy szövegét szeretnénk megtekinteni. A könyv szövegét letölthetjük WORD, vagy PDF formátumban, illetve olvashatjuk HTML formában. A könyv HTML formátumban olvasása esetén megjelenik a tartalomjegyzék, amely segítségével részenként olvashatjuk a dokumentumot.

A szerző az elektronikus könyv 14 fejezetében tárgyalja, milyen új ismereteket kell a könyvtáraknak és könyvtárosoknak figyelembe venni a 21. században. A szerző az egyes témákat különböző terjedelemben fejt ki. Vannak olyan témák, területek, amelyeket részletesebben is leír a szerző, vannak, amelyeket pedig csak felületesen említ meg, ezzel lehetővé teszi, hogy felkeltse az olvasó érdeklődését. Ez a dokumentum, mint ahogy az alcím is mutatja elméleti úton közelíti meg a témát. Elsősorban a témához kapcsolódó fogalmakat írja le a szerző többféle megközelítésben. A fogalmak leírása igen alapos és könnyen érthető. Különböző magyar és külföldi szerzők munkáinak segítségével is igénybe veszi az egyes témák kifejtéséhez, a fogalmak pontosításához. Az egyes fejezetek majdnem minden esetben tartalommal kezdődnek, majd ezután következik a „Miről lesz szó ebben a fejezetben” rész, amely előrevetíti a fejezetben olvasható információkat. Majd a fejezetek végén, befejezésképpen, a fejezet feldolgozásához szükséges kérdések állnak. A fejezetek végén található kérdések egyrészt összefoglalják a fejezetet, másrészt az olvasót arra készítik, hogy gondolkozzon el a témán, és esetleg további

Tóth Erika

VIRTUÁLIS, ELEKTRONIKUS, DIGITÁLIS

A mai világban, amikor minden változik, az informatika területén is változások történnek. Ezek a változások hatással vannak és megváltoztatják a könyvtárak és könyvtárosok szemléletét, feladatait.

Koltay Tibor Virtuális, elektronikus, digitális című könyve segít abban, hogy ezeket az új elemeket megismerjük és figyelembe vegyük. A könyv formája igazodik ezekhez a változásokhoz, hiszen nem nyomtatásban, hanem elektronikus formában jelent meg. A könyv témája mindenképpen hasznos a könyvtártudomány téma iránt érdeklődők, valamint a leendő könyvtárosok számára.

Az elektronikus dokumentum elérhető a Hallgatói Információs Központ (www.hik.hu) oldalán, előbb a „Könyvtár, tankönyvtár”, majd a „Digitális tankönyvtár” menüre kattintva. Majd ezek után a „Böngészés” vagy a „Keresés” menük segítségével megtalálhatjuk a könyvet. A böngészés esetén a „Könyv” dokumentumtípus kiválasztása után a „Könyvtártudomány” témakör alatt találjuk ezt a könyvet. Ezen témában ez a harmadik elektronikusan elérhető dokumentum.

Ezek után eldönthetjük, hogy a dokumentum adatait, vagy szövegét szeretnénk megtekinteni. A könyv szövegét letölthetjük WORD, vagy PDF formátumban, illetve olvashatjuk HTML formában. A könyv HTML formátumban olvasása esetén megjelenik a tartalomjegyzék, amely segítségével részenként olvashatjuk a dokumentumot.

A szerző az elektronikus könyv 14 fejezetében tárgyalja, milyen új ismereteket kell a könyvtáraknak és könyvtárosoknak figyelembe venni a 21. században. A szerző az egyes témákat különböző terjedelemben fejt ki. Vannak olyan témák, területek, amelyeket részletesebben is leír a szerző, vannak, amelyeket pedig csak felületesen említ meg, ezzel lehetővé teszi, hogy felkeltse az olvasó érdeklődését. Ez a dokumentum, mint ahogy az alcím is mutatja elméleti úton közelíti meg a témát. Elsősorban a témához kapcsolódó fogalmakat írja le a szerző többféle megközelítésben. A fogalmak leírása igen alapos és könnyen érthető. Különböző magyar és külföldi szerzők munkáinak segítségével is igénybe veszi az egyes témák kifejtéséhez, a fogalmak pontosításához. Az egyes fejezetek majdnem minden esetben tartalommal kezdődnek, majd ezután következik a „Miről lesz szó ebben a fejezetben” rész, amely előrevetíti a fejezetben olvasható információkat. Majd a fejezetek végén, befejezésképpen, a fejezet feldolgozásához szükséges kérdések állnak. A fejezetek végén található kérdések egyrészt összefoglalják a fejezetet, másrészt az olvasót arra készítetik, hogy gondolkozzon el a témán, és esetleg további

kutatásokat folytasson.. Az egyes kérdésekre adott válaszokat a megfelelő alfejezetekben találjuk meg, amelyhez az elektronikus formában nagyon könnyen el lehet jutni a csatolások (linkek) segítségével.

Az egyes fejezetek szövegében is találunk linkeket, amelyek korábbi alfejezetekre utalnak, vagy amelyek egy külső címre mutatnak. Kár, hogy az irodalom jegyzékében található dokumentumokra nem ilyen módon hivatkozik.

Koltay Tibor által írt dokumentum Előszóval kezdődik, majd ezt követi a Bevezetés (első fejezet). Leírja, hogy elsősorban a könyvtáros képzés számára készült ez a dokumentum, valamint elsősorban a változásokat veszi számba. Ahogy a szerző a könyvben írja „azoknak a kihívásoknak egy részét tárgyalja, amelyekkel a 21. század könyvtárosának szembe kell néznie.”

A következő néhány fejezetben az elméleti alapokat tárgyalja. Így a második fejezetben az információs társadalomról olvashatunk. Megismerhetjük az információs társadalom jellemzőit, elméleti modelljeit. Majd áttér a szerző az információ különböző értelmezésére a különböző tudományterületeken. Ezek után pedig, a fejezet végén, a tudásmenedzsment kérdéskörrel foglalkozik. A következő fejezetben az információs műveltséget boncolgatja.

A negyedik és ötödik fejezetben az Interneten található információkról, valamint a megtalálható dokumentumok formátumairól olvashatunk. Megtudhatjuk milyenek kellene lennie egy jó elektronikus dokumentumnak, és ezzel szemben milyenek az Interneten elérhető dokumentumok. Majd az Internetes keresők és forráskalauzok jellemzőit, előnyeit valamint hátrányait mutatja be.

A következő részekben már a könyvtárakhoz kapcsolódó információk jelennek meg. Így a hatodik fejezetben a virtuális tájékoztatást mutatja be a szerző, ezen belül a Libinfo szolgáltatást részletesen is elemzi. A következő részben pedig már a könyvtárak különböző típusait mutatja be. Részletezi a szerző a papírkönyvtárakat, a virtuális, digitális és elektronikus könyvtárakat is. Figyel arra a szerző, hogy a fogalmak közti különbségek érzékelhetők legyenek. A következő fejezetben pedig a digitális könyvtárakról még részletesebben olvashatunk. Pontosítja a digitális könyvtár fogalmát, így a fogalomnak többféle megközelítését is ismerteti. Elemzi a digitális könyvtárak jellemzőit, valamint felsorol néhány hazai és külföldi digitális könyvtárat, és megadja ezek elérhetőségeit. Majd rátér a digitális könyvtárak szempontjából is fontos metaadatok elemzésére, megismerkedhetünk részletesen is a Dublin Core leíró metadatummal.

A következőkben már a digitalizálásról olvashatunk, elsősorban, mint ahogy a szerző is írja, „Figyelmünk középpontjában a tervezés áll.” Olvashatunk a tervezés folyamatairól, előnyeiről, és a tervezés során felmerülő kérdésekről, valamint a digitalizálandó anyag kiválasztásának lehetőségeiről. Majd ezek után csak a szöveg digitalizálásával foglalkozik a fejezet további részében, hisz ahogy a könyvben is szerepel: „A könyvtárak alapvetően szöveges dokumentumok digitalizálását végzik.”

A tizedik fejezetben egy Interneten megtalálható fájlformátummal, az XML-lel ismerkedhetünk meg. Bemutatja mi az XML, hogyan lehet készíteni, hogy milyen részei vannak egy XML dokumentumnak, és mire lehet használni.

A tizenegyedikben az elektronikus publikációk problematikájáról olvashatunk. Részletesen ír az elektronikus folyóiratról és könyvről. A következő részben pedig az elektronikus folyóiratokhoz és könyvekhez való hozzáférhetőségekről olvashatunk. Azaz ebben a fejezetben ír a szerző a nyílt rendszerek, a nyitott szabványok, a nyílt hozzáférés és a Creative Commons témákról. Hazai és külföldi példákat is említ. Majd a következő részben ír a licencekről és a konzorciumokról. Olvashatjuk a licenc és a mintalicenc fogalmát. A konzorciumot pedig mint a terhek megoszlását említi. Részletezi a konzorcium feladatait, előnyeit és hátrányait is.

Az utolsó fejezetben ír azokról a dolgokról, amiről még ebben a témában mindenképpen tudni kell. Itt említi meg az elektronikus dokumentumokra való hivatkozás lehetőségeit, a blogokat és az RSS-t.

A téma iránt érdeklődők számára további kutatási lehetőséget biztosítanak a könyv végén elhelyezett irodalomban felsorolt dokumentumok. A szerző igen bőséges irodalmat használt fel, amelyek elektronikus változatát egy kattintással el lehet érni. Bár a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás című folyóirat esetén nem az adott cikkhez jutunk közvetlenül, mint a többi elektronikus folyóirat, dokumentum esetén.

Úgy gondolom a szerző könyve mindenképpen hasznos információkat tartalmaz nem csak a leendő könyvtárosok, hanem a szakmában dolgozók számára is. (*Koltay Tibor: Virtuális, elektronikus, digitális. Elméleti ismeretek a 21. század könyvtárához. Budapest: Typotex, 2007.*)

KRÓNIKA A JÁSZSÁGI TELEPÜLÉSEK ELMÚLT ÉVI ESEMÉNYEIRŐL

JÁSZAPÁTI¹

2006

Május

1. 1. A JÁSZKÖR Egyesület majálisa. Öjk. 6/2006, JH különszám
2. 1. Sakkverseny a sportpálya öltözőjének előterében. JU 6.
3. 5. JNSZ Megyei Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskola és Kollégium ballagási ünnepsége. Öjk. 6/2006
4. 6. A Muskátli Népdalkör szervezésében dalostalálkozó az Agrocentrum bevásárlóközpontban. N 05. 05.
5. 6-7. A Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Zrt. rendezte meg a X. Jászsági Gazdanapok kiállítást és vásárt az Agrocentrum Bevásárlóközpont területén. JH különszám, JU 5.
6. 6-11. Francia testvérvárosunkból járt delegáció Jászapáti. Öjk. 6/2006
7. 23. A szennyvíztisztító telep műszaki átadása. Öjk. 6/2006
8. 28. Gyermeknap a sportpályán. JU 5.

Június

9. 5. A Pátria Alapfokú Művészetoktatási Intézmény növendékeinek évváró műsora. Öjk. 7/2006
10. 13. István Király Nap az István Király Általános Iskolában. JU 6.
11. 25. A 2012-es Labdarúgó EB népszerűsítésére egész napos sportrendezvény volt a városban. Öjk. 7/2006

Július

12. 3-14. 10. alkalommal rendeztek városunkban művésztábort a Jászságból elszármazott művészek. A Jász Alkotók Körének tagjai és érdeklődők hódolhattak szenvedélyüknek. JU 8., N 07. 05.
13. 7. A városi vegyeskar és a lengyelországi fraza kórus közös hangversenye a művelődési házban. M.
14. 8. Jászsági Aratónap és Kakasfőző verseny a Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Zrt. telephelyén. Az aratópárok a régmúlt hagyományokat felidézve paraszti

¹ Összeállította: Friczné Urbán Magdolna

KRÓNIKA A JÁSZSÁGI TELEPÜLÉSEK ELMÚLT ÉVI ESEMÉNYEIRŐL

JÁSZAPÁTI¹

2006

Május

1. 1. A JÁSZKÖR Egyesület majálisa. Öjk. 6/2006, JH különszám
2. 1. Sakkverseny a sportpálya öltözőjének előterében. JU 6.
3. 5. JNSZ Megyei Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskola és Kollégium ballagási ünnepsége. Öjk. 6/2006
4. 6. A Muskátli Népdalkör szervezésében dalostalálkozó az Agrocentrum bevásárlóközpontban. N 05. 05.
5. 6-7. A Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Zrt. rendezte meg a X. Jászsági Gazdanapok kiállítást és vásárt az Agrocentrum Bevásárlóközpont területén. JH különszám, JU 5.
6. 6-11. Francia testvérvárosunkból járt delegáció Jászapáti. Öjk. 6/2006
7. 23. A szennyvíztisztító telep műszaki átadása. Öjk. 6/2006
8. 28. Gyermeknap a sportpályán. JU 5.

Június

9. 5. A Pátria Alapfokú Művészetoktatási Intézmény növendékeinek évváró műsora. Öjk. 7/2006
10. 13. István Király Nap az István Király Általános Iskolában. JU 6.
11. 25. A 2012-es Labdarúgó EB népszerűsítésére egész napos sportrendezvény volt a városban. Öjk. 7/2006

Július

12. 3-14. 10. alkalommal rendeztek városunkban művésztábort a Jászságból elszármazott művészek. A Jász Alkotók Körének tagjai és érdeklődők hódolhattak szenvedélyüknek. JU 8., N 07. 05.
13. 7. A városi vegyeskar és a lengyelországi fraza kórus közös hangversenye a művelődési házban. M.
14. 8. Jászsági Aratónap és Kakasfőző verseny a Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Zrt. telephelyén. Az aratópárok a régmúlt hagyományokat felidézve paraszti

¹ Összeállította: Friczné Urbán Magdolna

- viseletben, kézi munkával arattak. Közben már kezdetét vette a kakaspörkölt főzőverseny és a borkóstoló. A színpadon különböző népdalkörök népzenei műsort adtak elő, és néptánc szórakoztatta az érdeklődőket. Népi mesterségekből összeállított játszóház várta a gyermekeket. A nap folyamán Jászapáti város nevezetességeit lovas hintóval lehetett megtekinteni. JU 7., JU 8., N07.08., N07.10. M.
15. 10-21. A Kerek Udvar Kézművestár csapata szervezte meg a Varázslatos ügyes kezek c. kézműves délelőtti koncertet a Vágó Pál Múzeum udvarán. JU 8.
16. 14 - augusztus 8. A JAK 2 hetes táborának ideje alatt elkészült alkotások kiállítása a Vágó Pál Helytörténeti Gyűjteményben. M.
17. 28-30. Az Apáti nevű települések 11. találkozóján 11 település küldöttsége közel 500 fővel vett részt a Városi Sportpályán. Öjk. 9/2006, JU 7., N 07. 31.

Augusztus

18. 7. Jászapáti folknep. M.
19. 10. Erdélyi Sándor festőművész kiállításának megnyitója a Vágó Pál Helytörténeti Gyűjteményben. N 08. 05.
20. 10. A Jászapáti VSE NB II-es labdarúgó csapata szurkolói gyűlést tartott szimpatizánsainak a Thermál Hotelben. N 08.09.
21. 10-16. Lengyel és francia testvérvárosunkból érkezett fiatalok ismerkedtek településünkkel. Öjk. 9/2006, JU 9.
22. 12. Jászapáti labdarúgó csapatát 1-0-ra legyőzte az FTC az Üllői úton. Magyar Nemzet 08.14., Öjk. 9/2006, JU 9
23. 18-20. Jászszági Randevő a Városi Sportpályán. Könnyűzenei koncertek, folklór műsorok, operett és nótaműsor, gyermekprogramok követték egymást. Este tűzijáték. Öjk. 9/2006, JU 8., JU 9., N 08. 21. M.
24. 20. Jászapáti várossá nyilvánításának 260. évfordulója alkalmából Nagy János elsőként Szabó Lajos polgármesternek adta át a dísláncot, melyet a mindenkori polgármesternek adományozott. Öjk. 9/2006, R 6.
25. 20. Kitüntetések kaptak: Vándorfy János Honismereti Szakkör (Jászapáti Városért Díj), Molnár László nyugalmazott iskolaigazgató (Pedagógiai Díj), Bartáné Pataki Viktória (Közszolgálati Díj) JU 9.
26. 8. Városi verás a 2000. mezőgazdasági részvénytársaság irodaházában. M.

Szeptember

27. 2. Búcsújárás-táncház, játszóház a Vágó Pál Helytörténeti Gyűjteményben. M.
28. 2. A Jászszági Romanapon sportrendezvényeket és a hagyományok szerint roma bált tartottak a művelődési központban. Öjk. 9/2006, N 09. 04.

29. 7-15. 25 fős delegáció járt a Sedáni Vásáron. Öjkj. 9/2006
30. 9. Rakovszky Iván emléktáblájának avatása a városi könyvtár udvarán. Öjkj. 9/2006, JU 9., N 09. 11.
31. 16. Szüreti multság a jászapáti néptáncgyűttes szervezésében. M.
32. 9. A Tölgyes Strandfürdő 20 m-es medencéjében került megrendezésre az I. Jászapáti Sport Klub Amatőr Úszóverseny. JU 10.
33. 16-20. Mobilitás hete. Öjkj. 8/2006
34. 20. október 16. Borbás P. Zsuzsa festőművész kiállítása a Vágó Pál Helytörténeti Gyűjteményben M.
35. 22. Autómentes nap. Öjkj. 8/2006, JU 9. JU 10.
36. 23. LL. Junior koncert a művelődési házban a Cigány Fiatalok Kulturális Szövetsége szervezésében JU 11.
37. 30. A Városi Vegyeskar és a francia Chrescendo kórus zenei világnapi közös hangversenye a római katolikus templomban. M.

Október

38. 1. Megalakult a Jászapáti Cigánykisebbségi Önkormányzat. Öjkj. 11/2006
39. 1. Sakk oktatás kezdődött MLGSZ kollégiumában JU 12.
40. 7. A Kamillianus Közösség bálja a művelődési házban. Öjkj. 12/2006
41. 9. A városi könyvtár gyermekeknek rendezett író-olvasó találkozóján 80 érdeklődő vett részt.
Vendég Bosnyák Viktória író nő volt. N 10. 12.
42. 11. A Művelődési Ház és Könyvtár Nyugdíjas Klubjának szüreti bálja. Öjkj. 12/2006
43. 13. A Vakok és Csökkentlátók Klubjának ünnepi rendezvénye a városi könyvtárban a Fehér Bot napján. Öjkj. 12/2006
44. 13. Koszorúzási ünnepség a Vágó Pál szobornál. Öjkj. 12/2006
45. 14. A Vándorfy János Honismereti Szakkör megalakulásának 30. évfordulóját ünnepelte. Öjkj. 12/2006, R 6.
46. 14-15. Nemzetközi önvédelmi oktatás és vizsga a MLGSZ új sportszarnokában a Jászapáti Kígyó Dojo Harcművészeti Sportegyesület szervezésében JU 11
47. 15. Megemlékezés városunk híres festőművészeről, Vágó Pálról. M.
48. 16. Töklámpás és madárijesztő készítő pályázat a Vágó Pál Helytörténeti Gyűjtemény udvarán. M.
49. 16. Bagi Imre fafaragó, nyugalmazott tanár november 30-ig látogatható kiállítását Friczné Urbán Magdolna nyitotta meg a Vágó Pál Helytörténeti Gyűjtemény kiállító termében. M.
50. 16-22. A II. „Hagyományos Szakmák, Szakmai Hagyományok” rendezvényesorozatán – mely minden korosztály számára kínált szórakozási,

- ismeretterjesztési lehetőséget – lengyel és francia testvérvárosunkból is léptek fel vendégművészek. Öjkj. 12/2006, R 6. JU 10. JU 12.
51. 17. „Ékszer a lelkem” kiállítás megnyitása a Polgármesteri Hivatal házasságkötő termében. M.
52. 18. Szeredás – gyermekkoncert a művelődési központban. M.
53. 20. „Hagyományos szakmák – Szakmai hagyományok” kézműves konferencia a JNSZM Mészáros Lőrinc Gimnázium és Szakközépiskola dísztermében. M.
54. 20. Vendel napi vásár és kiállítás a JNSZM IMKV Szakképző Iskolában. M.
55. 20-22. 45–45 fős lengyel és francia delegáció tartózkodott városunkban. Öjkj. 12/2006
56. 21. Kézműveskedés, néptáncműsor a művelődési központban Öjkj. 12/2006
57. 22. Ünnepi hangverseny az ’56-os forradalom és szabadságharc tiszteletére. Öjkj. 12/2006
58. 23. A városi ünnepségen francia testvérvárosunk elnöke, Michel Marchet is mondott ünnepi köszöntőt. Öjkj. 12/2006 JU 11.

November

59. 18. A Vágó Pál Általános és Alapfokú Művészeti Iskola alapítványi bálja a művelődési házban. Öjkj. 12/2006, JU 12.
60. 25. Szabó Lajos polgármester úr köszöntötte a többszörös véradókat a Vágó Pál Általános és Alapfokú Művészeti Iskolában rendezett év végi ünnepségen. Öjkj. 12/2006. M.
61. 27. A Városi Könyvtár Nyugdíjas Klubja fennállásának 20. évfordulóját ünnepelte. Öjkj. 12/2006, JU 12.

December

62. 6. Kisebbségi Önkormányzat mikulásünnepséget szervezett. Öjkj. 13/2006
63. 9. A Hétszínvirág Táncegyüttes évváró műsora, játszóház a művelődési központban. M.
64. 9. A MLGSZ Pókász Endre termének avatója. Öjkj. 13/2006
65. 11-12. A művelődési házban megtartották a hagyományos nyugdíjas karácsonyi műsort. Öjkj. 13/2006
66. 15. Karácsonyi játszóház szülőknek – gyermekeknek. „Nem csak kapni, adni is öröm” érzésének megismertetése. M
67. 16. Városi Vegyeskar karácsonyi komolyzenei hangversenye a művelődési központban. M.
68. 16. A Rác Aladár Zeneiskola évváró hangversenye a városi könyvtárban. Öjkj. 2/2007

69. 17. Menjünk együtt Betlehembe! Karácsonyi műsor a Pátria Alapfokú Művészetoktatási Intézmény szervezésében. M.
70. 18. Városi véradás a Jászapáti 2000. Mezőgazdasági Részvénytársaság irodájában. M.
71. 18 - 22. Karácsonyvárás: különféle műsorok a városban a karácsonyvárás jegyében: óvodás, iskolás csoportok fellépése a városi fenyőfa körül. M.
72. 20. "Karácsonyvárás" c. műsor: A "három kívánság" alapítvány kuratóriuma és az óvodások köszöntötték műsorral, ajándékkal a Fehér Akác Idősothton lakóit. M.
73. 28. Városi véradás a Vágó Pál Általános és Alapfokú Művészeti Iskolában. M.

2007

Január

74. 20. Esküvő 2007 címmel kiállítás és ruhabemutató a művelődési házban JU 2.
75. 22. Városi ünnepség a művelődési házban a magyar kultúra napja alkalmából. Ökjk. 2/2007
76. 23. Herpai Gábor fotóművész kiállításának megnyitója a Vágó Pál Múzeumban. Ökjk. 2/2007, JU 2.
77. 27. Az István Király Általános Iskola alapítványi bálja. Ökjk. 2/2007
78. 28. A Vágó Pál Általános és Alapfokú Művészeti Iskola Regionális Táncversenye. Ökjk. 2/2007, JU 3.

Február

79. 21. Farsangi ünnepség az Egyesített Szociális Intézményben. Ökjk. 3/2007
80. 24. JABE XI. jótékonysági bálján nagy sikert aratott a Cúcorkás bál című táncműsor a művelődési házban. Ökjk. 3/2007, R 2.
81. 24. Gyermek-labdarúgó Torna a MLGSZ tornatermében. JU 4.
82. 24. Utassy Dominika Székesfehérváron az Országos Diákolimpián első helyezést ért el 100 m-es hátúszásban. JU 4.

Március

83. 3. IX. Tölgyes Úszóverseny a strandon JH 02.
84. 10. Szekeres Imre honvédelmi miniszter 80 db különböző hangszert adott át a házasságkötő teremben a Rácz Aladár Zeneiskola részére rendezett ünnepségen. Ökjk. 3/2007, N 03. 12.
85. 10. 4500 néző előtt játszott a Jászapáti VSE a Ferencváros TC ellen a városi sportpályán. Eredmény: 0:2 JU 5., N 02. 19.

86. 14. Átadásra került a Holcím Hungaria Otthon Alapítvány támogatásával kialakított 3 db lakás. Öjkj. 3/2007
87. 15. A városi ünnepségen részt vett a testvérvárosunkból érkezett 3 fős lengyel delegáció is. Öjkj. 3/2007, JU 4.
88. 20. A Művelődési Központ Nyugdíjas Klubja megalakulásának 10. évfordulóját ünnepelték a klubtagok. Öjkj. 3/2007
89. 28. Az egri Sancta Maria Katolikus Leányiskola 8. osztályos tanulói a művelődési házban előadták a Kis herceg című zenés darabot. JU 5.
90. 31. A JNSZ Megyei Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskola és Kollégium alapítványi bálja. M.

Április

91. 20. A MLGSZ tornacsarnokában Lábtoll-labda Diákolimpia megrendezésére került sor. JU 6., N 04. 26.
92. 21. Közel 700 fő vett részt város takarításában a „Föld napja” akció keretében. Öjkj. 4/2007, JU 5.
93. 23-24. 85 fő iratkozott be első osztályba. Öjkj. 4/2007.

JÁSZBERÉNY²

2006

Június

94. 4. A Jászsági Menedzserklub Egyesület jubileumi ülésen emlékezett megalapításának tizedik évfordulójáról. J. 06.10.
95. 4-5. Lengyelországban szerepelt a Barkóca Együttes. J. 06.17.
96. 8. A Lehel Vezér Gimnázium falán emléktáblát avattak Benke László festőművész emlékére. J. 06.17.
97. 15. A Pedagógus Napon arany-, gyémánt és vasdiplomákat valamint jutalmakat adott az önkormányzat nevében Magyar Levente polgármester. J. 06.17.
98. 15. Negyedik alkalommal rendezték meg a jászberényi Állat- és Növénykertben a nemzetközi Államéj programot. J. 06.24.
99. 15-18. A Jászsági ÁFÉSZ Székely Mihály Kórusa a szlovákiai Varannóban nemzetközi kórustalálkozón vett részt. J. 06.24.
100. 17. A Jászberényi SE centenáriuma alkalmából a labdarúgó utánpótlás szakág focijuniálist rendezett. J. 06.24.
101. 18. A Jász Alkotók Köre 10 éves jubileumát ünnepelte a Danubius Hotelban. Kiállításukat Dobos László a Jászok Egyesülete elnöke nyitotta meg. J. 06.24.

² Összeállította: Hasznos Rozália

102. 19. Nagy István tűzoltó alezredes az Árvíz Elleni Védelemért emlékérem bronz fokozatát kapta. J. 06.24.
103. 19. A Városi Könyvtárban mutatták be Mizsei Béla volt kisgazda országgyűlési képviselő „Életpályám” című könyvét. J. 06.24.
104. 24. Szent Iván napján a Jász Múzeum és a Hamza Múzeum is csatlakozott a „Múzeumok éjszakája” című rendezvénysorozathoz. J. 07.01.
105. 25. Régi hagyományt felújítva búcsút és szabadtéri misét tartottak az Öregerdőn a Kohári- keresztnél. J. 07.01.
106. 27-28. Az önkormányzat döntése alapján elbontották a főtéri gúlákat / csobogók/. J. 07.01.
107. Június vége: Nemzetközi egyházzenei fesztiválon szerepelt Bécsben a Palotásy János Vegyeskar. J. 07.08.
108. 29-07.01. Jászboldogháza rendezte a 12. Jász Világtalálkozót, a Jászságért díjat Szüle Katalin jászkíséri hagyományörző kapta, jászkapitánnyá Nagy Albertet választották. J. 07.08.
109. 30-07.12. A Bercsényi DSE kézilabdacsapata Teramoban a kézilabda világfesztiválon szerepelt. J. 07.22.
110. Június utolsó hétfőjéje: Családi napot tartott az Electrolux Lehel Kft. Porszívógýára. J. 07.15.

Július

111. 3. Semmelweis-napi ünnepséget tartottak az Erzsébet Kórházban, a Városházán külön is megemlékeztek, mindkét helyszínen jutalmakat adtak át. J. 07.08.
112. 5-15. Magyar ifjúsági kulturális delegáció részeként a Jászberényi Ifjú Muzsikusok Alapítványa támogatásával négy jászberényi fiatal járt Kínában. J. 07.08.
113. 6-9. A Belvárosi Általános Iskola sportsarnokában rendezték meg az Electrolux Kupa Nemzetközi Ifjúsági Leány Röplabdatornát. J. 07.15.
114. 17. A Nolato üres épületében megkezdte működését a Hilite autóalkatrész szerelő üzeme. J. 07.22.
115. 22. 11. alkalommal rendezték meg az Electrolux Díjugrató Lovasversenyt, kiegészítésként főzőverseny is volt. J. 07.29.
116. 24. Lizzie Gonzales amerikai egyetemi tanár, foltvarró kiállítását a Városi Könyvtárban nyitották meg. J. 07.22.
117. 26. Aba-Novák Vilmos jászszentandrászi freskóiról készült fotókból nyílt tárlat a Hamza Múzeumban. J. 07.29.
118. 27. Megnyílt Sinka Istvánné gyűjtő gombkiállítása a Jász Múzeumban. J. 07.29.
119. 27. Sárközi János fotótárlata Jász emberek címmel nyílt meg a Jász Honvéd Kaszinóban. J. 07.29.

120. 27-08.13. Jászberényi Nyár 2006, Vigadalmi Napok. J. 07.22.
121. 28-30. Kilencedik alkalommal került megrendezésre a Jász Expo. Jászberény város díját az Electrolux Lehel Kft. kapta, közönségdíjas az Erzsébet Kórház lett. J. 08.05.
122. 28-29. A Szabadtéri színpadon került sor a 14. Jászsági dalos-találkozóra. J. 08.05.
123. 28-08.05. A Jászság Népi Együttes 15-dik alkalommal rendezte meg a Nemzetközi Táncház és Zenésztábort. J.08.12.
124. 29. Népi ételek 5. főzőversenye a Margit-szigeten. J. 08.05
125. 29.Ifjú Muzsikusok estje a Jász Múzeumban. J. 08.12.
126. 29. Sarudon emlékeztek a Nagyboldogasszony Két Tannyelvű Általános Iskola vízi táborainak egykori résztvevői a tábor indulásának 20. évfordulójára. J. 08.05.
127. 29-30. A Városi stadionban rendezték meg a Rétsági Gyula Nemzetközi Utánpótlás Labdarúgó Tornát. J. 08.05.
128. 30. Megnyílt Bartos Kinga festő, Kovács Zsigmond karikaturista és Morva László bélyeggyűjtő kiállítása a Jászkürt fogadóban. J. 08.05.

Augusztus

129. 1. Hazai tájakon címmel a Liska József Erősáramú Szakközépiskola kollégiumában megnyílt a Berényi Műhely tárlata. J. 08.19.
130. 3-8. XVI. Csángó Fesztivál. J.08.12.
131. 5. Szatmári László Méhészegyesület és a DMK rendezésében került sor a XIX. Nemzetközi Mézvásárra, mézkirálynőt is választottak. J. 08.12.
132. 5-12. Jászberényi Ipartestület nyolcadik alkalommal rendezte meg székházában a „Kéz-mű” kiállítást. J. 08.12.
133. 10. Az Ifjú Muzsikusok koncertje a Református Templomban. J. 08.12.
12. Új állatkifutókat adtak át az Állat- és Növénykertben. J.08.19.
134. 13. A Nagytemplomban a Palotásy János Vegyeskar részvételével Mozart-estet rendeztek J. 08.19.
135. 18. Elhunyt Váleni Béla Pro Urbe-díjas gyermekgyógyász. J. 09.02.
136. 18. Gazdakör székházában megemlékeztek a magyar Királyi Földművesiskola alapításának 110. évfordulójáról. Ez alkalommal mutatták be Lóczi Béla „Emléktábla helyett” című könyvét. J. 08.26.
137. 20. Az augusztus 20-i ünnepségen vette át díszpolgári kitüntetését Rigó János jászberényi születésű orvosprofesszor és Takács János az Electrolux Lehel vezérigazgatója. J. 08.26.
138. 20. Jász-Nagykun-Szolnok Megye Gazdasági Díját vehette át Szolnokon Pesti Gyula, a Kossuth Mezőgazdasági Rt. elnök-vezérigazgatója. J. 8.26.

139. 21. A Jászberényi SE-Vasas csapata a megyei serdülő bajnokságon aranyérmes lett. J. 08.26.
140. 31. A Zafir Üzletházban megnyílt a Kyra Galéria. J. 09.02.

Szeptember

141. 1. Gönczy Sándort nevezték ki az Electrolux "Európa" hűtőszekrénygyártásának vezetőjévé. J. 11.04.
142. 6. Második alkalommal tartottak jótékonyági műszakot az Electrolux Lehel Kft.-ben. J. 09.09.
143. 10. Jubileumi labdarúgó torna a Jászberényi SE rendezésében a sportegyesület megalakulásának 100. évfordulójára. J. 09.16
144. 16. A Jászkiút Vendégfogadóban a Jászszági Képzőművészet-barátok Egyesülete alkotóinak az 1956-os forradalommal kapcsolatos műalkotásaiból nyílt kiállítás. J.09.23.
145. 19. A Gróf Apponyi Albert Általános Iskola szervezésében a DMK-ban a lengyel testvériskola Sucha Beskidzka II. János Pál Általános Iskolájának részvételével konferenciát tartottak. J. 09.23.
146. 19. A Nagyboldogasszony Két Tannyelvű Általános iskola tanulói testvérvárosunkba, Vechtába látogattak. J. 10.14.
147. 22. A Jászszági Vöröskereszt történetéről íródott könyv ünnepi bemutatója a DMK-ban. J. 09.29.
148. 23. Jászberény város Cigány Kisebbségi Önkormányzata a DMK Ifjúsági Házában rendezte meg a Jászszági Cigánynapot, fellépet a berényi Románe Cserhaja Hagyományörző Egyesület is. J. 09.29.
149. 25. A DMK Ifjúsági Háza adott otthont a idősek napjának a Szent Kamill Szeretetszolgálat rendezésében. J. 09.29.
150. 27. A DMK Ifjúsági Házában nyílt meg Faragó László sportfotó kiállítása. J. 09.29.
151. 28-10.03. A Belvárosi Általános Iskola adott otthont a második Comenius-projekt külföldi tanár vendégeinek. J. 11.11.
152. 29. A DMK-ban rendezték meg a Déryné-emlékünnepséget, Déryné-emlékplakkal díjazták Zsoldos Sándorné óvónőt és Bernhardt András zenetanárt. J. 10.07.

Október

153. 1. A helyhatósági választásokon a négy polgármesterjelölt közül Gedei József, az MSZP jelöltje 50 szavazattal megelőzte Juhász Dánielt, a Fidesz-KDNP jelöltjét. J. 10.07.

154. 4-10. A Városi Könyvtár különböző rendezvényekkel készült az Összefogás a könyvtárakért program keretében. J. 10.07.
155. 6. A Városvédő és Szépítő Egyesület a Fehértói temetőben emlékezett az 1848-49-es honvédekre. J. 10.14.
156. 6. A Co-op Star Rt. harmadszor rendezte meg a Berényi borünnepet, a jászberényi Türi –pincészet részvételével. J.10.14.
157. 6. A Jászberényi Sportegyesület ünnepi közgyűléssel, kiállítással emlékezett megalakulásának 100. évfordulójára a DMK-ban. J. 10.14.
158. 7. 17 település részvételével zajlott le a Hajta-50/80 Kerékpáros Teljesítménytúra. J. 10.14.
159. 7. Jászberényben rendezték meg a Jász Kupa Országos Sakkversenyt, Dobák Dániel első helyezést ért el. J. 10.14.
160. 9. A Fegyveres Szervek Nyugdíjas Klubja a Honvéd Jász Kaszinóban tartotta az Idősek Világnapján találkozóját. J. 10.14.
161. 9. A Városi Könyvtárban nyílt meg Szalkári Rózsa festőművész születésnapjára tárlata. J. 10.14.
162. 10. Kiss Erika Jászberényi múltidéző című kötetének könyvbemutatója a Városi Könyvtárban. J. 10.14.
163. 11. A Jászok Egyesülete helyi csoportja szervezésében a Városi Könyvtár kamaratermében emlékeztek az 1956-os forradalom jászberényi eseményeire. J.10.14.
164. 14. Belvárosi Általános Iskola sportcsarnokában harmadik alkalommal rendezték meg a Taekwon-do Diákolimpiát. J. 10.21.
165. 15. Rekord részvétellel zajlott le a VIII. Jászkiért Futófesztivál. J.10.21.
166. 15. A Jász Honvédekért Alapítvány szervezésében városunkban találkoztak az egykori tartalékos jászberényi páncélos tisztek. J. 11.18.
167. 16. Megtartotta alakuló ülését Jászberény új képviselő-testülete. J. 10.21.
168. 16. Szolnokon mutatták be a TOP 50 című kiadványt, teljesítménye alapján az Electrolux Lehel Kft. az első helyezett. J. 10.21.
169. 16. Megalakult a Cigány Kisebbségi Önkormányzat, elnöke ismét Rác Tamás lett. J.10.28.
170. 18. A Szabad Demokraták Szövetségének Jászberényi Szervezete Magyar Levente volt polgármestert választotta meg elnökének J. 10.21.
171. 18. A Lehel Vezér Gimnázium falán emléktáblát avattak Sáros András festőművész tiszteletére. A dombormű Máté György alkotása. J. 10.21.
172. 20. A DMK-ban nyílt meg a Berényi Műhely XVII. Őszi tárlata. J. 10.21.
173. 23. Több helyszínen is megemlékeztek az 1956-os forradalom 50. évfordulóján, ünnepi műsort a Liska József Erősáramú Szakközépiskola diákjai adtak. Az emlékműnél Nagy Zoltán történelemtanár, a Városházánál Gedai István mondott emlékbeszédet. J. 10.28.

174. 23. A SZIE ABK Apponyi Termében adták át Pomáz város posztumusz díszpolgári címét Bóna Zsigmond 56-os mártír hozzátartozójának. J. 11.18.
175. 15-21. A Terplán Zénó Műszaki és Közgazdasági Szakképző Iskola a Comenius 1 program keretében uniós tanárokat és diákokat látott vendégül. J. 11.25.
176. 19. A vechtai Jászberényi Baráti Kör küldöttsége látogatta meg a Belvárosi Általános Iskola Eltérő Tantervű Tagozatát. J. 10.28.
177. 19. A Jászkürt Fogadó épületében nyílt meg Telek Béla művésztanár kiállítása. J. 10.28.
178. 20. A Jászberényi Gazdák és Polgárok Köre megtartotta hagyományos Szent Vendel napi ünnepségét. J. 10.28.
179. 26. A Jász Múzeumban nyílt meg a vechtai Zeughaus Múzeummal közösen rendezett Vechta képei című fotókiállítás. J. 10. 28

November

180. 2. 12 taggal megalakult a Városi Szenátus /polgármesteri tanácsadó testület/ J. 2007. .01.13.
181. 4. A Jászberényi Polgári Kör megemlékezett az 1956. november 4-i jászberényi eseményekről, a Nagytemplom előtti emléktáblánál koszorúztak. J. 11.11.
182. 4. Sáros András 1956-os fotóiból nyílt kiállítás a Városi Könyvtárban, ezek a Nagytemplom november 4-én megsérült tornyát ábrázolják. J. 11.11.
183. 6. Sajtó- és nyomdatörténeti tanácskozást tartottak a SZIE Alkalmazott Bölcsészeti Kara szervezésében. J.11.11.
184. 8. A Lehel Vezér Gimnázium rajzpályázatát hirdetett az 1956-os forradalom évfordulójára. A pályamunkákból kiállítás nyílt. J. 11. 11.
185. 9. Kazsuba Attila, az Erzsébet Kórház osztályvezető főorvosa Szolnokon vette át a Jász-Nagykun Szolnok Megyei Tudományos Díjat. J. 11.11.
186. 10. A Szolnoki Művésztelepen nyílt meg Máté György szobrászművész kiállítása. J. 11.11.
187. 10. Ünnepség keretében átadták a Hering Autóház felújított Toyota szalonját. J. 11.18.
188. 10-11. A Városi Könyvtár adott helyet a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Szervezete tanácskozásának. J. 11.18.
189. 11. A Szociális Munka Napja alkalmából a Városházán ünnepséget rendeztek. Jászberény Város Szociális Díját Sótiné Farkas Mária főnövér kapta. J. 11. 11.
190. 16. Bűnmegelőzési szakmai napot tartott a Családsegítő- és Gyermejkölési Szolgálat. J. 11.25.
191. 18. Az Erzsébet Kórház a DMK-ban hetedik alkalommal rendezte meg az Erzsébet-napi tudományos konferenciát. J. 11.25.

192. 18. A Belvárosi Általános Iskola sportsarnokában rendezték meg a Sport Jitsu Felnőtt Magyar Bajnokságot. A jászberényiek 16 érmet szereztek. J. 11.25.
193. 18. A Jászberényi Yakuzák SE Berettyóújfaluban utánpótlás magyar bajnokságon hét érmet szerzett. J. 12.09.
194. 21. A Jászberényi Vasas Kórus Közhasznú Egyesület közgyűlése névváltozásról határozott: új nevük: Déryné Vegyeskar. J. 12.22.
195. 24. A Vöröskereszt Jászberényi Területi Szervezete ünnepség keretében köszöntötte sokszoros véréadóit. J. 12.02.
196. 25. Átadták a felújított Akasztófa-hidat. J. 12.02.
197. 25-26. Megalakulásának 35. évfordulóján jubileumi gálával emlékezett a Jászság Népi Együttes. J. 12.02.
198. 30. Az Electrolux magyarországi megjelenésének 15. évfordulóját ünnepelték a jászberényi gyárban. J. 12.02.

December

199. 4. A Jászkapu Turisztikai Egyesület a SZIE Alkalmazott Bölcsészeti Kar dísztermében tanácskozást szervezett a kistérség idegenforgalmáról és a Jászberényi Beszállítói Tudásközpontról. J. 12.09.
200. 4. A DMK Ifjúsági Házában tartotta nyugdíjasainak találkozóját az Electrolux Lehel. J. 12.09.
201. 4. Kiss László rajztanár, a Berényi Műhely tagjának önálló kiállítása nyílik meg a Városi Könyvtár galériájában. J. 12.02.
202. 5. A Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria ünnepi műsorral emlékezett Hamza Lehel Mária születésének 100. évfordulójára. J. 12.16.
203. 7. A Gróf Apponyi Albert Általános Iskola tizedik alkalommal szervezte meg a jászsági iskolák népdaléneklő versenyét. J. 12.16.
204. 8. Az előd iskola, az Érseki Leánynevelő Intézet alapításának 120. évét ünnepelték a Nagyboldogasszony Két Tannyelvű Katolikus Általános Iskolában. J. 12.16.
205. 9. A Családsegítő- Gyermejkölési Szolgálat adventi családi napot tartott. J. 12.16.
206. 10. A Belvárosi Általános Iskola sportsarnokában az Árendás Táncegyüttes jubileumi műsorral ünnepelte alakulásának 15. évfordulóját. J. 12.16.
207. 13. Évértékelő ünnepséget tartottak a Dometic Zrt. jászberényi üzemsarnokában. J.12.16.
208. 14. Az LVG csapata megnyerte a kézilabda diákolimpia megyei döntőjét. A mérkőzést a Belvárosi Általános Iskola sportsarnokában rendezték. J. 12.22.
209. 18. A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége kiadásában átdolgozott formában jelent meg Sáros András Jászberény műemlékei c. kötete. A könyv bemutatóját a Szent István Házban tartották J. 12.22.

210. 19. Átadták a Budapest Bank kibővített jászberényi fiókját. J. 12.22.
211. 20. Az Önkormányzat karácsonyi ajándékát Gedei József polgármester adta át a Nagytemplomban a hátrányos helyzetű gyerekeknek. J. 12.22.
212. 22. Első alkalommal állítottak karácsonyfát Portelek főutcáján a közös karácsonyi ünnepléshez. J. 2007.01.13.
213. 29. A Belvárosi Általános Iskola Sportcsarnokában megtartották a hagyományos Óévbúcsúztató Sport- és Egészségnapot. J. 2007.01.13.
214. 31. Önálló sportegyesületként megalakult az amerikai futball csapata városunkban Jászberény Wolverines névvel. J. 2007.04.28.

2007

Január

215. 1. Fózér Tibor tűzoltó alezredes kapott parancsnoki megbízatást a képviselő-testülettől. J. 01.13
216. 12. Az 1943-as doni katasztrófára három helyszínen emlékeztek városunkban: a DMK-ban Babucs Zoltán hadtörténész előadást tartott, a Szentkúti templomban misével, a II. világháborús emlékműnél gyertyagyújtással. J. 01.20.
217. 13. A Hajta természetvédelmi területen nagy kiterjedésű tüzet kellett eloltani a jászberényi tűzoltóknak. J. 01.20 .
218. 15. A Keresztény Értelmiségiek Szövetségének jászberényi csoportja közgyűlést tartott. J. 01.20.
219. 20. A DMK-ban tartották meg a nyolcadik Menedzser Bált. J. 01.27.
220. 20. A DMK Ifjúsági Házában megrendezték az első Jász Börzét a kézművesség témakörében. J. 01.27.
221. 22. A Városi Könyvtárban tartották meg a Magyar Kultúra Napja városi rendezvényét. Kulturális területen kiemelkedő munkát végzőket jutalmaztak J. 01.27.
222. 22. A Magyar Kultúra Napján Szolnokon első alkalommal adták át a megyei alapítású Az év pedagógusa díjat . Az első kitüntetett a Maci Alapítványi Óvoda igazgatója, Csernátoni Katalin. J. 01.27.
223. 22. B. Jánosi Gyöngyi a Hamza Múzeum és Jász Galéria igazgatója Szolnokon a Magyar Kultúra Napján vette át Jász-Nagykun-Szolnok Megye Művészeti Díját. J. 01.27.
224. 26. A Belvárosi Általános Iskola Eltérő Tantervű Tagozata rendezésében környezetnevelési konferenciát tartottak. J. 02.03.
225. 27. A Honvéd Jász Kaszinóban tartotta évzáró közgyűlését a Fegyveres Szervek Nyugállományú Tagjainak Klubja. J. 02.03.

226. 27. A Nagyboldogasszony Két Tannyelvű Katolikus Általános Iskola 14. alkalommal tartotta meg alapítványi bálját J. 02.03.
227. 29. Orkán erejű szélvihar tombolt a Jászságban. A Lehel Vezér Gimnázium épületének tetejét is megbontotta a szél. J. 02.03.
228. 31. Megtartotta éves közgyűlését a Jászsági Képzőművészet-barátok Egyesülete. Alapfeladatának a Jász Képtár létrehozását jelölte meg. J. 02.10.

Február

229. 7. A város képviselő-testülete a Gróf Apponyi Albert Általános Iskola Porteleki Tagozatának megszüntetése mellett döntött. J. 02.10.
230. 10. A DMK dísztermében rendezték meg a 18. Jász bált. Bálanya Tiborcz Zoltánné, bálkirálynő Túróczi Sándorné, a bál hercege Túróczi Sándor lett. J. 02.17.
231. 10. Békésen rendezték meg a Diákolimpia játékos sportversenyének országos elődöntőjét. A Nagyboldogasszony Két Tannyelvű Általános Iskola csapata bejutott az országos döntőbe. J. 02.17.
232. 12. Megkezdődött a Nagytemplom alatti kriptá feltárása. A szakértőket H. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója kérte fel. J. 02. 17.
233. 15. A Megyei Pedagógiai Intézet és a Városi Könyvtár közösen rendezte a Szép magyar beszéd versenyének területi döntőjét. J. 02.24.
234. 17. Tizenharmadszor tartották meg a DMK nagytermében a Műszaki bált. Bálkirálynővé Radics Orsolyát választották. J. 02.24.
235. 17. Második alkalommal került sor a Jász Börze megrendezésére. Most a számítástechnika került bemutatásra. J. 02.24.
236. 21. Lakossági fórumon tiltakoztak a porteleki lakosok iskolájuk tervezett bezárása ellen. J. 02.24.
237. 22. Rendkívüli ülésen fogadta el a város képviselő-testülete a 2007-es költségvetést. J. 02.24.
238. 22. Jász-Nagykun-Szolnok Megye Önkormányzata a legjobb diáksportolókat és edzőiket köszöntötte. Átadták a Jó tanuló, jó sportoló kitüntető címeket is. A jutalmazottak között több jászberényi gyors- és görkorcsolyást is találunk J. 03.03.
239. 22. Előadások hangoztak el a Jászság mezőgazdaságáról a Jászok Egyesülete szervezésében Budapesten. J. 03.03.
240. 23. Gedei József polgármester meghívására a török rendvédelmi szervek küldöttsége járt Jászberényben. J. 03.03.
241. 24. Elhunyt a Jász Múzeum nyugdíjas igazgatója, a Pro Urbe díjjal kitüntetett Tóth János. J. 03.03.
242. 28. Budapesten tartotta évvértékelő sajtótájékoztatóját az Electrolux Lehel Kft. vezérigazgatója, Takács János. J. 03.03.

Március

243. 2-3. Gedei József polgármester vezetésével önkormányzati delegáció járt testvérvárosunkban, Vechtában. J. 03.10.
244. 3. A Magyar Tudományos Akadémián adták át a Természet-Tudomány Diákpályázat nyerteseinek a díjakat. A Lehel Vezér Gimnázium két diákja is a díjazottak között volt. J. 03.10.
245. 10. A Gyöngyösön rendezett Kyokusin Diákolimpia területi döntőről tizenegy berényi fiatal jutott az országos döntőbe. J. 03.24.
246. 15. A március 15. ünnepséget a Nagyboldogasszony Két Tannyelvű Általános Iskola rendezte. A DMK-ban szavalóversenyt tartottak. A Fehértói temetőben is emlékeztek. J. 03.17.
247. 18. A DMK Ifjúsági Házában ismét Jász Börze volt, horgászat és vadászat témakörben. J. 03.24.
248. 21. Városvédelmi konferenciát rendezett a Nemzetközi Testőr Biztonsági Szolgálatok Szövetségének Magyar Alapítványa. Elnöke, a jászberényi Baráth László, a Védelem Holding tulajdonosa bejelentette a Jász Városőr Egyesület megalakulását. J. 03.24.
249. 24. A tiszafüredi Pátria Táncversenyen a Viganó Alapfokú Művészetoktatási Iskola diákjai több arany- és ezüstminősítést kaptak. J.03.31.
250. 24. Kun Norma a Gróf Apponyi Albert Általános Iskola tanulója második lett a Székesfehérváron rendezett Úszó Diákolimpia országos döntőjén. J. 04.06.
251. 29. Budapesten emlékeztek a Magyar Jégkorong Szövetség megalakulásának 80. évfordulójára. Az eseményre az egykori jászberényi csapat játékosai is meghívást kaptak. J. 03.31.
252. 29- 04.01. Önálló standot kap a Jászság az Utazás 2007 Nemzetközi idegenforgalmi kiállításon. J. 03.24.
253. 29-04.01. Gedei József polgármester vezetésével jászberényi küldöttség járt testvérvárosunkban, Conselvében. J. 04.06.
254. 31. Az Országos Éneklő Ifjúság megyei záró hangversenyét a DMK dísztermében rendezték meg. J. 04.21.

Április

255. 2-4. A Liska József Erősáramú Szakközépiskolában rendezték meg a Csernyánszky Imre Országos Középiskolai Pneumatikai Verseny döntőjét. Az iskola csapata harmadik helyezett lett. J. 04.06.
256. 3. A Város Napját ünnepelte Jászberény. Ünnepi beszédet Gedei József polgármester és Babucs Zoltán hadtörténész mondott. Jászberény Város Kultúrájáért kitüntetését Kárpáti Zoltánné főtanácsos kapta. Az önkormányzat ünnepi ülésén a DMK-ban adták át a díszpolgári címet Janka Zoltán

- orvosprofesszornak, Pro Urbe kitüntetést kapott Nagy István tűzoltó alezredes, majd Közszolgálati Életmű és Közszolgálati Nívódíjakat adtak át. J. 04.06.
257. 4. Jubileumi ünnepséget tartottak az Electrolux fagyasztóláda-gyárában. A gyár 1997-ben kezdte meg jászberényi működését. J. 04.06.
258. 4-10. A Klapka György Szakközép- és Szakiskola tantestülete a lohnei Adolf Kolping Szakképző Iskola meghívására Vechtába látogatott. J. 04.21.
259. 11. A Jász Múzeumban Jász tájak –festményeken címmel nyílt kiállítás a saját és a Hamza Múzeum anyagából. J. 04.14.
260. 12. Kiállítás nyílt a Hamza Múzeumban a Költészet Napjára diákoknak meghirdetett illusztrációs pályázat anyagának válogatásából. J.04.28.
261. 12-16. A Nagyboldogasszony Két Tannyelvű Általános Iskola vendégei voltak a Marosvásárhelyi 20. számú Általános Iskola kórusának diákjai. Ez volt a 13. találkozásuk. J. 04.28.
262. 13. A DMK Ifjúsági Házában adták át a Sportleg-díjakat. J. 04.21.
263. 15. A Jászság Népi Együttes Budapesten, a Művészetek Palotájában mutatta be a Boldog lelkek tánca című új produkcióját. J. 04.21.
264. 17. A Déryné Vegyeskar jótékonyági hangversenyt adott a Fogódzkodó Egyesület javára. J. 05.05.
265. 17. A Városi Könyvtár kamaratermében nyílt meg Visszanéző címmel Faragó László fekete-fehér képekből álló fotókiállítása. J. 04.21.
266. 20-21. A litvániai Vilniusban megrendezett Kyokushin Európa-bajnokságon Beszteri Attila bronzérmes lett. J. 04.28.
267. 20-26. A Barkóca Együttes a törökországi Aydin városában részt vett a Nemzetközi Gyermekek Néptánc Fesztiválon. J. 05.26.
268. 21. A Lehel Vezér Gimnázium iskolanapot tartott. J. 04.28.
269. 23. Az Aprítógépgyárban bejelentették, hogy a finn Rautaruukki /Ruukki/ Társaság többségi részvénytulajdont vásárol a cégnél. J. 04.28.
270. 24. A Kistérségi Fejlesztési Tanács jóváhagyta a jászberényi kistérségre vonatkozó, 2007-2013-as projektlistát. J. 05.05.
271. 25. A Jászok Egyesülete megtartotta éves közgyűlését Budapesten. J. 05.05.
272. 25. A képviselő-testület soros ülésén Alvári Csabát választották a város főépítészének. J. 04.28.
273. 28. A DMK-ban ezoterikus napot rendeztek. J. 05.05.
274. 28. A jászberényi származású Pozsonyi Péter harsonás diplomakoncertjét a DMK nagytermében tartotta meg. J. 05.05.

Május

275. 1. A DMK rendezte meg a majálisat az Electrolux Lehel melletti labdarúgópályán. Zenés ébresztőt a Palotásy János Zeneiskola fúvószenekara szolgáltatott. J. 05.05.

276. 3. Miniszteri elismerő oklevelet kapott Lamperth Mónikától Darázs Péter gyorskorcsolyázó, aki a 2007. évi Európa-bajnokságon 5 000 méteres váltóban csapattársaival a második helyet szerezte meg. J. 05.26.
277. 5. A redemptio 262. évfordulójára emlékezett a Városvédő és Szépitő Egyesület a Jász emlékműnél, újraavatták a rongálás után felújított Békás kutat. J. 05.12.
278. 5. A budapesti Sport Jitsu Gyermek és Ifjúsági Magyar Bajnokságon a Klapka ISK versenyzői hat aranyérmert szereztek. J. 05.19.
279. 6.A DMK nagytermében tartotta közgyűlését a CO-OP Star Kereskedelmi Zrt. Elfogadták a 2006-os beszámolót, módosították a cég alapszabályát. J. 05.12.
280. 8. Székely Mihály Emléknapot rendezett a Belvárosi Általános Iskola Székely Mihály Tagintézménye. Az iskola két diákját Székely Mihály-emléklaplakettel tüntették ki. J. 05.12.
281. 10. Megtartotta éves közgyűlését a Lehel-Melody TSE. Új vezetőséget választottak. Az elnök továbbra is Oláhné Molnár Anna maradt. J. 05.26.
282. 12. A jászberényi városi stadionban játszották le JSE-Vasas-Ferencváros futballmérkőzést. Eredmény : 7-2 a Ferencváros javára. J. 05.19.
283. 12. Tizenhatodik alkalommal rendezték meg a Hajta 35/20 Gyalogos Teljesítménytúrát . J. 05.19.
284. 12. A Jászberényi Röplabda Klub csapata győztesen került ki az NB II Kelet-csoportjából. Így lehetőséget kapott az NB I-ben való indulásra. J. 05.26.
285. 13. A képviselő-testület néhány tagja neszúri bejáráson vett részt. J. 05.19.
286. 15. Jégesövel kísért zivatar söpört végig a Jászságon. A rendőrkapitányság épületének tetejét is megbontotta a szél. J. 05.19.
287. 16. A Gépipari Tudományos Egyesület nevében Takács János, az Electrolux Lehel vezérigazgatója, Jászberény Város Önkormányzata képviselőjében Gedei József polgármester együttműködési nyilatkozatot írt alá a Jászberényi Beszállítói Tudásközpont létrehozásának támogatására. J. 05.26.
288. 18. A Jász Múzeumban nyolcadik alkalommal rendeztek múzeumi majálist. A történelmi játszóházban Lehel vezér korát idézték meg. J. 05.26.
289. 19-20. Szemináriumot tartottak a jászberényi Mentökutyás Iskolában az ország különböző pontjairól érkezett kutyakiképzőknek. J. 06.02.
290. 20. A DMK Ifjúsági Ház Jász Börze sorozatában könyv-, és jászberényi témájú képeslap bemutatóra és vásárra került sor. J. 05.26.
291. 21. A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége jászberényi szervezete és a Jászok Egyesülete közös összejövetelt tartott a Szent István Házban. Dobos László a Jászok Egyesülete ügyvivője beszámolt a szervezet 15 éves tevékenységéről. J. 05.26.
292. 21. Budapesten adták át a Jó tanuló –jó sportoló kitüntető címeteket. A jászberényi Szöllösi Boglárka hatodik alkalommal kapta meg ezt a kitüntetést. J. 05.26.

293. 24. 14. alkalommal rendezték meg a Jövő tudósa elnevezésű városi matematikaversenyt a Gróf Apponyi Albert Általános Iskolában. J. 06.09.
294. 24. Ünnepi állománygyűlésen emlékeztek meg a jászberényi tűzoltóság megalakulásának 130. évfordulóján. A rendezvényen a testvérváros Vechta tűzoltóparancsnoka is megjelent. J. 05.26.
295. 26. Megemlékezést tartottak a Hősök napján, a Szentkúti templomban szentmisével, a II. világháborús emlékműnél Farkas Ferenc ünnepi beszédével és koszorúzással. J. 06.02.

JÁSZDÓZSA³

2006

Június

296. 23-25. Megrendezték a hagyományá vált Dósai Napokat. A könyvtárban kiállítások nyíltak. Csíkszentsimon-Csatószög küldöttségét a polgármester vezette. A „Jászdózsáért” kitüntető címet Lukácsiné Forgács Irén vehette át. Átadták a „Virágos Jászdózsáért” pályázat díjait. A templomban komolyzenei hangversenyt tartottak. Az ünnepséget tűzijáték és utcabál zárta. D. június-július

Július

297. 3. Falugyűlésen számolt be az előző négy év önkormányzati munkáról Palotai Lászlóné polgármester. D. június-július
298. 8. A községi könyvtárban nyílt meg az alkotótábor zárásaként a résztvevő művészek tárlata. A kiállítást Dobos László, a Jászok Egyesülete ügyvezetője nyitotta meg. D. június-július
299. 21-23. Guba Imre hagyományörző táborában megrendezték a Lehel Vezér Napokat. Jász Viadal névvel a régi magyar hadviselés hagyományait elevenítették fel. D. június-július

Augusztus

300. 1. Kohajda Zoltán esperes-plébános Jászfákóhalma és Jásztelek mellett Jászdózsa egyházi feladatait is ellátja. D. június-július
301. 2. Az Erdős Otthon idős lakói részt vettek a Mezőtúron megrendezett megyei kulturális és sportversenyen. D. november

³ Összeállította. Gulyás Erzsébet

302. 19. Az államalapítás ünnepén Szekeres Imre honvédelmi miniszter mondott ünnepi beszédet. A Dósai Hírek munkatársait emléklappal tüntette ki a polgármester. Az ünnepség utcabállal zárult. D. augusztus

Szeptember

303. 11-október 15. A Kertész Róbert vezette jászdózsai ásatásokon egyetemista régészcsapat segédkezett. D. november
304. 15. Névadó ünnepséget tartottak az ÁMK óvodájában. Az intézmény a Mocorgó Óvoda nevet kapta. D. szeptember

Október

305. Megnyílt a Csillagkert Vendéglő és Magánszállás Jászdózsa nyugati oldalán. D. 2007. február
306. 1. Helyi képviselő és polgármester választás. Polgármester Szerencsés István lett. D. november
307. 6. A Zenei Világnapon a könyvtár ismét megrendezte a zenei vetélkedőt. Amatőr népzeneészek gyűjteményük hangszereit mutatták be. D. november
308. 7. A „Dósa” Honismereti Szakkör népdalköre megalakulásának 15. évfordulóját ünnepelte. Ünnepi köszöntőt a Kanadából hazalátogató Bolya Ilona mondott. D. november
309. 7. A jászjákóhalmi szüreti felvonuláson szerepelt a dózsai Kis- és Nagy Bondorka néptáncsoport. D. november
310. 11. Megalakult az új önkormányzat. A polgármester és a nyolc képviselő letette az esküt. D. november
311. 17. A Jászsági Diáksport Egyesület Jászberényben megrendezett mezei futóversenyén a Dózsa Diáksport Egyesület versenyzői nagyon jó helyezéseket értek el. D. december
312. 23. Megemlékeztek az 1956-os forradalom évfordulóján: szentmisével, a véradók kitüntetésével, a II. világháborús emlékműnél Szerencsés István ünnepi beszédével, irodalmi műsorral. D. november

December

313. 10. Hazalátogatott szülőfalujába Bollók Ferenc, aki most az Egyesült Államokban él. A községi könyvtárban mutatták be önéletrajzi művét. D. 2007. február
314. 20. Megrendezték a már hagyományos Falukarácsonyt. Szerepeltek a Mocorgó Óvoda gyermekei, a Dósai Honismereti Szakkör Népdalkórusa, fellépett a Kis- és Nagy Bondorka néptáncsoport. D. 2007. február

2007

Február

315. 10. A Tarnamenti ZRT. ebédlőjében rendezték meg a Sportbált. Bolyós Róbert, a Jászdózsai Sportegyesület elnöke itt számolt be az eddigi munkáról és a tervekről. A bál bevételét a sportegyesület működésére fordítják. D. február
316. 17. Megrendezték az óvoda farsangi bálját. D. április

Március

317. 3. A „Dósa” Honismereti Szakkör vendégül látta a jászapáti Vándorfy János Honismereti Szakkör tagjait. D. április
318. 13. Többfordulós országos történelmi verseny döntőjébe jutott az általános iskola csapata. Így a Lakiteleki Népfőiskola vendégei lehettek. D. április
319. 15. Ünnepi rendezvények. A Bozóky János Általános Iskola tanulói adtak műsort. Köszöntőt Orosz István országgyűlési képviselő mondott, megkoszorúzták az 1848-as emléktáblát. D. április
320. 22. Az önkormányzat soros ülésén elfogadták a képviselő-testület szervezeti és működési szabályzatát, és a 2007-2010-es évekre vonatkozó gazdasági programot. D. április
321. 25. A Tarnamenti Horgász Egyesület tisztújító közgyűlést tartott. Új elnököt választottak Bollók László személyében. D. június
322. 26. Falugyűlést tartottak, ahol Szerencsés István polgármester beszámolt az új képviselő-testület munkájáról. D. április

Április

323. 19. A Jászapáti Mészáros Lőrinc gimnáziumban megemlékeztek a jászdózsai születésű Imre Lajos tanárról, iskolaigazgatóról. Jászapátin a gimnázium egyik tantermét nevezték el róla. D. április
324. 28. A Jászdózsai Iskoláért, Óvodáért, és Közművelődésért Alapítvány műsoros rendezvényt tartott a Bozóky János Általános Iskola, a Mocorgó Óvoda gyermekeinek és a Bondorka táncsoportjainak szereplésével. D. június
325. 29. Svájcból hazlátogatott az Erdős Otthon alapítója, Erdős István. D. június

Május

326. 1. Az EU-s csatlakozás jegyében kerültek megrendezésre a majális eseményei. Gyermekmajálist, a Tarna partján tájékoztató versenyt rendeztek. Májusfát is állítottak. D. június

327. 13. A negyven éves Tarnamenti Horgász Egyesület horgászversenyt rendezett. D. június
328. 16. A honismeretesek Szent Jánosra emlékeztek a Nepomuki Szent János szobornál. A Kecskés hídnál vízre tett feldíszített csónakkal felelevenítették a Jánoska úsztatása hagyományát. D.

Június

329. 24. Négy település polgármestere megegyezett iskolatársulás létrehozásában. D. június
330. 28. A hagyományos közös pünkösdölésre a „Dósa” Honismereti Szakkör a Csillagkert panzióban látta vendégül az Agóiak Baráti Egyesületének tagjait. D. június

JÁSZFÉNYSZARU⁴

2006

Május

331. 1. A május 1-jei város napja rendezvényeihez kapcsolódóan április 29-én, ötödik alkalommal rendezték meg a Jász Fény Vers és Prózamondó Találkozót. = Mf. 2006. május, 3. p.
332. 1. A városnap rendezvénysorozat keretében lengyel és szlovén vendégek látogattak Jászfényszarura. = Mf. 2006. máj., 1. p.
333. 5. A Rimóczi-kastélyban került megrendezésre az Európai Vidékfejlesztő Egyesület APURE European Rural University információs fóruma. = Mf. 2006. máj., 6. p.
334. 9. Sport délelőtt a gyermeknap rendezvény keretében a két óvoda nagycsoportosaival. = Mf. 2006. máj., 4. p.
335. 10. A Napsugár tagóvoda óvodásai köszöntötték az Idősek Otthonának lakóit anyák napja alkalmából. = Mf. 2006. máj., 4. p.
336. 18. A Roma Fejlesztő Munkaközösség versmondó találkozót tartott. = Mf. 2006. máj., 4. p.
337. 20. A Sárga Iskola zenés, táncos mulatságot tartott a Petőfi Művelődési Házban. = Mf. 2006. máj., 4.p. és jún. 6. p.Nl. 2006. máj. 13. 5. p.
338. 25. „Forrásteremtés” – regionális konferencia Debrecenben, amelyen részt vett a Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság = Mf. 2006. jún. 5. p.
339. 25. Gyermeknap rendezvény a Szivárvány tagóvodában mindkét óvoda óvodásai részére. = Mf. 2006. máj., 4. p.

⁴ Összeállította: Sugár Istvánné és Pető László

340. 26. „Esélyegyenlőség a munkavállalásban” c. szakmai konferencia a Rimóczi-kastélyban. = *Mf.* 2006. jún. 5. p.
341. 26. Gyémánt diploma adományozása Fónagy Sándor nyugalmazott tanítónak. = *Mf.* 2006. máj., 2. p.

Június

342. 1-jétől Jászfényszaru lakosságát az ügyeleti időben a Hatvani Központi Orvosi Ügyelet látja el. = *Mf.* 2006. máj. 10. p., júl. 1. p.
343. 10. Koczka Flóra nívódíjat nyert a IV. országos hangszeres fiatal szólisták versenyén. = *Mf.* 2006. jún. 4. p.
344. 14. Az általános iskola legeredményesebb tanulóinak fogadást ad a Régi Kaszinó étteremben Györiné Czeglédi Márta polgármester az önkormányzat nevében, melyen részt vett Gedei József országgyűlési képviselő. = *Mf.* 2006. jún., 1.-3. p.
345. 20. A Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság Civil Fórumot szervezett Jászfényszarun a Rimóczi-kastélyban. = *Mf.* 2006. jún. 5. p.
346. 29. Jászfényszarura látogatott Eom Seock-Jeong, a Koreai Köztársaság nagykövete. = *Mf.* 2006. júl. 1. p.
347. 30. A Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság workshop-ot szervezett Jászfényszarun, amelynek címe „A nők helyzete a vidéki térségekben” volt. = *Mf.* 2006. júl. 4. p.
348. 30. Az újjáépült Jézus Szíve kápolna megszentelése az Alsó-temetőben. = *Mf.* 2006. júl. 2. p.

Július

349. 4-11. Az általános iskolások részére kilencedik alkalommal szerveznek mesetábort. = *Mf.* 2006. szept. 10. p.
350. 14. Átadásra kerül az új burkolattal ellátott, újrafestett kézilabda- és teniszpálya. = *Mf.* 2006. júl. 8. p.
350. 17-22. A Fényszaruiak Baráti Egyesülete támogatásával a Balaton-felvidékre kirándult a honismereti tábor. = *Mf.* 2006. aug. 4. p.

Augusztus

351. 12. Jászberényben a Jász Múzeum kertjében a Napsugár Gyermekszínpad és a Fortuna Együttes önálló műsort adott elő a Jászberényi Nyár rendezvény keretén belül. = *Mf.* 2006. okt., 8. p.
352. 19. Állami ünnepünk alkalmából helyi kitüntetések átadására került sor. A „Jászfényszarun a köz szolgálatáért” kitüntetést Nagy Józsefnének, Zsámboki

Imrénének és Urbán Józsefnek adományozták, a „Jászfényszaruért” kitüntetését a 10 éves fennállását ünneplő FÉBE Szűcs Mihály Huszárbandérium kapta. = *Mf.* 2006. aug., 1. és 2. p.

Szeptember

353. 7. Életének 95. évében elhunyt Koltay József, Jászfényszaru kántora. Hamvait a szeptember 18-ai gyászmise után Budapesten, a Szent Gellért templom urnatemetőjében helyezték örök nyugalomra. = *Mf.* 2006. okt. 2. p.
354. 9.-10. A BLNT a „Népfőiskolák és fortélyok” c. pályázati program keretében kétnapos tanulmányi kirándulást szervezett a balatonszepezi Népfőiskola Közép-európai Képzési Központjába. = *Mf.* 2006. okt., 10. p.
355. Elkészül Jászfényszaru város hivatalos honlapja. = *Mf.* 2006. szept., 9. p.
356. 9-12-e között rendezték meg Budapesten a Géniusz Nemzetközi Találmányi Vásárt. Gere Ferenc találmánya – a zászlók felcsavarodását képes meggátolni – GENIUSZ díjat eredményezett. = *Mf.* 2006. okt., 6. p.
357. 29. Vidám Mihály-napi vásár a Napsugár Óvodában. = *Mf.* 2006. okt., 9. p.

Október

358. 1. Az önkormányzati választáson ismét Györiné Czeglédi Márta kapta a legtöbb szavazatot, így továbbra is Jászfényszaru polgármestere. = *Mf.* 2006. okt., 3. p.
359. 7. 100. születésnapján köszöntötték Barna Nándorné Ágoston Margitot. = *Mf.* 2006. okt., 6. p.
360. 11. Egészséget Jászfényszarun Holnapra Akció (EJHA) keretében a város lakossága szűrővizsgálatokon és különféle, az egészség megőrzését célzó rendezvényen vehetett részt. = *Mf.* 2006. okt., 7. p., *Nl.* 2006. okt. 14. és okt. 26. 5. p.
361. 16. Megalakult a Cigány Kisebbségi Önkormányzat. = *Mf.* 2006. okt., 1. p.
362. 23. Az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójának alkalmából ünnepi megemlékezésre került sor a templomban. = *Mf.* 2006. okt., 1. p.

November

363. 10. Az Általános Iskola, Kooperatív Művészeti Alapiskola és Szakiskola pályaválasztási délutánt szervezett. = *Mf.* 2006. nov., 4. p.
364. 17. A BLNT szakmai konferenciát szervezett Jászfényszarun, az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával. = *Mf.* 2006. nov., 3. p., *Nl.* 2006. nov. 23. 5. p.
365. 17. A Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság rendezte meg immár 13.

- alkalommal a hagyományörző Erzsébet-napi kézműves kiállítást és vásárt Jászfényszarun. = Mf. 2006. nov., 1. p.
366. 25. A FÉBE ezen a napon tartotta tisztújító közgyűlését. = Mf. 2006. nov., 5. p.

December

367. 2. Ismét megrendezésre kerül Jászfényszarun, a Rimóczi-kastélyban a BLNT karácsony előtti zenés együttléte. = Mf. 2006. nov., 8. p.
368. 9. Véraldó ünnepséget tartottak a Régi Kaszinó étteremben a november 27-ei Véraldók Napja alkalmából. = Mf. 2006. dec., 3. p.
369. 11. Sor kerül a Petőfi Művelődési Ház felújított épületének műszaki átadására. = Mf. 2006. dec., 1. p., Nl. 2006. nov. 23. 5. p., dec. 21. 5. p.
370. 14. Kávéház és cukrászda nyílt a Rimóczi-kastély alagsorában. = Mf. 2006. dec., 5. p.
371. 15. A Gondozási Központ dolgozói karácsonyi ünnepséget rendeztek a bentlakó időseknek. = Mf. 2006. dec., 2. p.
372. 16. Jászfényszaru Város Önkormányzata műsoros karácsonyi délutánt szervezett a nyugdíjas lakosságnak a Petőfi Művelődési Házban. = Mf. 2006. nov., 1. p. és 2007. jan., 4. p.

2007

Január

373. 11. A jászfényszarui Polgármesteri Hivatal dísztermében került sor az újév első Civil Fórumára. = Mf. 2007. jan., 7. p.
374. 12. A Samsung Electronics Zrt. jászfényszarui gyára sajtótájékoztatót bejelenti, bővíteni kívánják a gyárat. Az eseményen részt vesz Kóka János gazdasági miniszter. = Mf. 2007. jan., 1. p., Nl. 2007. jan. 13. 1-2. p., jan. 25. 1-2. p.
375. 12. Nagy Józsefné történelemtanár kíséretében a II. világháborús emlékműhöz vonultak a 8. osztályos tanulók, ahol méceszt gyűjtöttek és koszorút helyeztek el. Így fejezték ki tiszteletüket az 1943. évi doni hadműveletek jászfényszarui áldozatai iránt. = Mf. 2007. jan., 1. p.
376. 21. Kiss László festményeiből nyílt kiállítás a művelődési házban. = Mf. 2007. jan., 4. p.
377. 21. A magyar kultúra napjára városunkról új képeslapokat jelentett meg az önkormányzat megbízásából a FÉBE. = Mf. 2007. jan., 4. p.

Február

378. 9. Gróf Batthyány Lajos születésének 200. évfordulója tiszteletére megemlékezést tartottak a FÉBE szervezésében, és megkoszorúzták a városháza falán lévő 1848-49-es centenáriumi emléktáblát. = MF. 2007. febr., 1. p.

379. 10. A farsang jelmezes forgatagához csatlakozott az alsó tagozat is a művelődési házban. = Mf. 2007. márc., 6. p.
380. 11. A Szivárvány Óvoda farsangi bált rendezett a művelődési házban. = Mf. 2007. febr., 6. p.
381. 13. Langó Péter régész Talentum Akadémiai Díjat vehetett át Budapesten. = Mf. 2007. febr., 1. p., NI. Márc. 1. 5. p., Népszabadság 2007. febr. 14.
382. 21. Jászfényszaru képviselő-testülete a Petőfi Művelődési Ház nagytermében megtartott közmeghallgatáson ismertette a város idei költségvetésének tervezetét. = Mf. 2007. febr., 1. p.
383. 21. A Filharmónia Ifjúsági Hangverseny sorozatban a Talamba Ütőegyüttes műsorát látták a gyerekek a művelődési házban. = Mf. 2007. febr., 7. p.

Március

384. 1.-18. Menyhárt Éva fotóiból rendeztek kiállítást a művelődési ház földszinti termében. = Mf. 2007. febr., 1. p.
385. 3. A szolnoki Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtárban a BLNT és a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népfőiskolai Társaság megtartotta a HEFOP-os pályázaton nyertes projektjének nyitókonferenciáját. = Mf. 2007. ápr., 5. p.
386. 11. A művelődési házban alakuló ülésen vettek részt a helyi nagycsaládosok, amellyel a Nagycsaládosok Országos Egyesületéhez (NOE) csatlakoztak. = Mf. 2007. ápr., 2. p.
387. 14. A város az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 159. évfordulójára emlékezett a Petőfi-szobornál. Az ünnepi beszédet Dobák Gábor diakónus tartotta. A megemlékezés után a művelődési házban zenés irodalmi produkciót mutattak be gyermek és felnőtt szereplők. Ugyanezen a napon kiállítás nyílt a művelődési ház nagytermében az általános iskolás gyermekek rajzpályázatának legjobb alkotásaiból. = Mf. 2007. márc., 1. p.
388. 25. A jászárokszállási Görbe János Színkör a FÉBE szervezésében színházi előadást tartott. = Mf. 2006. febr., 10. p.

Április

389. 10. A BLNT térségi Civil Fórumot rendezett a Petőfi Művelődési Házban. = Mf. 2007. ápr., 6. p.
390. 14. A FÉBE és a Jászfényszarui Drámapedagógiai Műhely pódiumestje a Rimóczi-kastélyban a hatvanadik születésnapját ünneplő Ézsiás László tiszteletére. = Mf. 2007. márc., 10. p. és 2007. ápr., 2. p.
391. 28. B. Jánosi Gyöngyi festőművész és Bartos Kinga kiállításának megnyitója a Petőfi Művelődési Házban. = MF. 2007. ápr., 1. p.
392. 29. Ősbemutató. Tamási Áron: Az énekes madár c. három felvonásos székely

- népi játéka a Fortuna Együttes előadásában a Petőfi Művelődési Házban. =
Mf. 2007. ápr., 1. p.
393. 30. V. Fény Fesztivál, kistérségi gyermek néptánc fesztivál, az országos fesztivál megyei válogatója 12 csoport fellépésével a művelődési házban. =
Mf. 2007. ápr., 1. p.

JÁSZJÁKÓHALMA⁵

2006

Október

394. 7. Egyre népszerűbb szüreti multságok. - A napokban Jászfákóhalmán is rendeztek szüreti felvonulást és bált. (N. 10. 14.)
395. 10. Emlékeztek. – 1995. 10. 10-én alakult meg a polgári kör Jászfákóhalmán. (N. 10. 17.)
396. 12. Emlékeznek. – A JÁKOB megemlékezést szervez Poldermann Júlia születésének 180. és az általa létrehozott óvoda 130. évfordulójának megünneplésére. (N. 10. 24.)

November

397. 4. Új könyvekkel bővült a település könyvtára. – 58 ezer Ft Érdekeltségnövelő támogatásban részesült a könyvtár a Kulturális Minisztériumtól. (N: 11. 04.)
398. 14. Ünnepel a jákóhalmi honismereti szakkör. – 43 évvel ezelőtt alakult meg a jászfákóhalmi Horváth Péter Honismereti Szakkör. (N. 11. 10.)

December

399. 1. Jutalom. – Jól szerepelt az 1956 jászsági szemtanúiról készített pályázaton a jászfákóhalmi Soós László. (N. 12. 01.)
400. 2. Jól küzdöttek. – Böcsön rendezték meg a II. Duna Kupát, a Nemzetközi Kempo Karate gyermek – ifjúsági versenyt ahol a jákóhalmiak is szép sikereket értek el. (N. 12. 04.)
401. 12. Össze kellene gyűjteni a mozgalom adatait. – A Jászsági Honismereti Egylet legutóbbi ülését Jászfákóhalmán tartotta a Gazdakörben. (N. 12.-16.)
402. 12. A börtönlevél az egyik legnagyobb érdekesség. – Jászfákóhalmán mutatták be az idén 14. alkalommal megjelent Jászsági Évkönyvet. (N. 12. 19.)

⁵ Összeállította: Kiss Béláné és Fodor István Ferenc

403. 14. A Ficzek Károly Szociálisan Rászorultakért Alapítvány idén is oszt karácsonyi csomagokat. (N. 12. 18.)
404. 15. Összejöttek megemlékezni a nagy munkára. – Találkozott a Révay Lexikont író és szerkesztő csapat az OSZK-ban, ahol Fodor István F. szócikkíró is részt vett. (N. 12. 18.)
405. 27. Bagócalevessel búcsúztatták az évet. – A Honismereti Szakkör minden évet népi ételekkel zárja. (N: 01. 02.)
406. 29. Felhívták a figyelmet a honismeret értékeire. – Jászsajkóalmán tanácskoztak a Jászságért díjas Jászság kutatók. (N. 01. 02.)

2007

Január

407. 12. A vízjogi engedélyeket szerzik be. – Megkezdték a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítésének előkészítését. (N. 01. 13.)
408. 12. Gyertyagyújtással emlékeztek a Don-kanyarnál elhunyt hősökre Jászsajkóalmán. (N.01. 13.)
409. 19. Minden év harmadik péntekjén a Gubicz A. Gazdakör kezdi meg a farsangolást Jászsajkóalmán. (N. 01. 18.)
410. 25. A Magyar Kultúra Napja alkalmából író- olvasó találkozón találkozott olvasóival Kósa Csaba író. (N. 01. 27.)
411. 27. Rekord mennyiségű pampuskát sütöttek. – Igazi hagyományos népi étel versenyét rendezték meg a jákóalmi Jákó Kertbarát Kör tagjai. (N. 01. 30.)

Február

412. 3. Idén is megrendezték a népi ételek versenyét a Horváth Péter Honismereti Szakkör tagjai – ezúttal hájas pogácsa sütéssel. (N. 02. 06.)
413. 3. Ifjú sportolók küzdöttek Jászsajkóalmán. – Hatodik alkalommal rendezték meg a közelmúltban Jáköalmán a Halma Buda Karate Kupát. (N. 02. 08-)
414. 10. 77. alkalommal tartották a napokban báljukat a Jáköalmi iparosok. (N. 02. 19.)
415. 12. Berénybe utaztatják a jáköalmi diákokat? – Az önkormányzat megkezdi a tárgyalásokat az oktatásiintézmény-fenntartó társulás létrehozásáról Jászberényben. (N. 02. 20.)
416. 14. A nagy munkabírási vezetőre emlékeztek. A Honismereti szakkör tagjai megemlékeztek Tóth Jánosról, a jászberényi Jász Múzeum napokban elhunyt nyugalmazott igazgatójáról. (N. 03. 03.)
417. 28. Horváth Péterre emlékeztek a Jáköalmiak. – Emléktábláját koszorúzták meg a Lehel Vezér Gimnáziumban. (N. 03. 03.)

Március

418. 15. Ismét megemlékeztek a jákóhalmi hősokról. – Gyertyás felvonulással sétáltak ki a temetőbe a jákóhalmi László Gergely 1848-as hős sírjához. (N. 03. 21.)
419. 24. Nagyon jó hangulatban szórakoztatták egymást. – A hétvégén a helyi Nyugdíjas Klub fogadta a jánoshidai, alsószentgyörgyi alattyáni klubtagokat. (N. 03. 26.)

Április

420. 3. Megemlékeztek a tavaszi hadjáratról. – 19. alkalommal községünket is érinti a Történelmi Lovas Egyesület emlék hadjárata. (N. 04 06.) A Magyarország Felfedezői Szövetség országos elnöke, Rakó József kitüntető jelvényeket adott át jákóhalmi tanulóknak a Tavaszi hadjárat ünneepségsorozatán. (N. 04. 06.)
421. 13. Ízletes jász ételeket kínáltak a múzeum udvarán. – A honismereti szakkör tagjai is részt vettek a jeles rendezvényen. (N. 04 18.)
422. 21. A Horváth Péter Honismereti Szakkör tagjai Nagyváradra látogattak. (N. 04. 26.)

Május

423. 6. Három település elszármazottai ünnepelték közösen a Jászok Napját. (N. 05. 08.)
424. 10. Jászdózsán már döntöttek a befogadásról. – Tárgyalások az oktatási intézmények fenntartására létrehozandó társulásról. (N. 05. 10.)
425. 11. 97 éves korában elhunyt Jáköhalm legidősebb embere, Lukácsi Mária. (N. 05. 12.)
426. 16. Második alkalommal – Jásztelekkel, Jászdózsával, Jászberénnyel - rendezték meg a jákóhalmi honismereti szakkörösök a Jánoska úsztatást. (N. 05. 24.)
427. 18. Kiállítás nyílik Jászejákóhalmán a helyi amatőr művészek alkotásaiból május 18-án 17 órakor a Gazdakörben. (N. 05. 16.)
428. 19. A bortól jobb a hangulat, a jászoktól szólt a nóta. – A népdalkör idén is részt vett az abasári Katona- és Bordalfesztiválon. (N. 05. 22.) 36.
429. 24. Jászejákóhalm Jászdózsával kötne fenntartói társulást. Ezzel kapcsolatban a két település megkezdte a tárgyalásokat. (N. 05. 24.)

Június

430. 2. A honismereti szakkör Szerbiában járva kapcsolatba lépett torontálorszi (Kisorosz) község vezetésével, kiknek elődei Apátfalván át részben Jáköhalmáról érkeztek.

431. 1 0. Tizenharmadik varjasi találkozó.
432. 27. A községi önkormányzat dönt a Jászdózsza központú – Jászágóval és Pusztamonostorral közös – általános iskolai társulásról, melynek keretében megszűnik az ÁMK.

Július

433. 1-3. Honismereti kirándulás Horvátországba: Fiuméba – a hajdani magyar tengeri kikötőbe.
434. 4. A veszprémi XXXV. Országos Honismereti Akadémián Fodor István Ferenc korreferátumot tartott a jászági kiadványszerkesztő csoport anyagáról.
435. 15. Tizenkettedik kapitányréti találkozó.
436. 28. Harmadik alkalommal rendezi meg a Gazdakör dalos találkozóját, mely ez alkalommal a helyi népdalkör 35. évfordulója is. 11 csoport több mint 200 tagja ad magas szintű műsort.
437. 31. Négy jákóhalmi hagyományörző indult egyhetes táborba a Magyarország Felfedezői Szövetség keretében Sárospatakra.

Augusztus

438. 1. Egy év után Kohajda Zoltán esperes-plébános Vámosgyörkre távozott; Varga András személyében új plébánost kapott Jáköhalma, Dózsa és Jásztelek, aki sárospataki káplánként első plébániáját kapta a községben.
439. 4. Sikeresen szerepelt a jászjákóhalmi községi népdalkör a jásztelki jász dalos találkozón.
440. 16. Jászberényi városvédő-hagyományörző gyerekek látogatása a helytörténeti gyűjteményben, a templomban és a népi műemlék tüzelős istállónál.
441. 24. Közös testületi ülés Jászdózsán Pusztamonostorral, Jászágóval a négy település közös általános iskola működtetésével kapcsolatban.
442. 30. Ünnepelesen átadják a takarékszövetkezet 20 milliós beruházással átépített fiókját.
443. 31. A szennyvíz társulás alakuló ülése a gazdakörben.

 JÁSZKISÉR⁶

2006

Június

444. 3. Nemes Gerzson vízépítő mérnök emléktáblájának avatása a Hősök téri iskola falán.(K.,2006.június);(N.,2006.jún.7.)
445. 13. Az Önkormányzat soron kívüli ülésen döntött az összes intézmény világításának korszerűsítéséről. Megtárgyalta a CAMINIUS Rt. árajánlatát.(Ökjk.2006.jún.13.)
- Sikeres pályázat a Kossuth téri iskola felújítására, akadálymentesítésére.(N.,2006.jún.1.)

Július

446. 1. Egy fő közterület-felügyelő kerül alkalmazásba.(Ökjk.2006.jún.28.)
A Jászboldogházán megrendezett XII. Jász Világtalálkozón a "Jászságért Díj" kitüntető címet Szüle Katalin vehette át.(K.,2006. július-augusztus);(N.,2006.júl.3.)

Augusztus

447. 9. A Jászsági Támogató Szolgálat támogató napot rendez fogyatékosok számára.(N.,2006.aug.7.)
448. 11-12. Újra a néptáncé a főszerep.(N.,2006.aug.9.);(N.,2006.aug.14.)
449. 18-19. Szántó-Vetők napja. Országos Váltvaforgató, Ágyszántó és Lófogatú Szántóverseny.(K.,2006.július-augusztus);(N.,2006.aug.11.;aug.21.)
450. 31. Huszonhatmillió forintból újítják fel római a katolikus templomot.(N.,2006.aug.11.)

Szeptember

451. 9. Az Etnikai Szervezet kezdeményezésére kialakított Holocaust emlékpark és tábla avatása.(K.,2006. Szeptember);(N.,2006.szept.12.);(N.,2006.szept.28.)
452. 12. Falugyűlésen számolt be Hajdú László polgármester az elmúlt négy esztendő munkájáról.(N.,2006.szept.28.)
453. 20. Fehér Lajos 17 emberrel megalakította a polgárőrséget.(Ökjk.2007.jan.25.)
454. 23. Roma nap (K.,2006.október);(N.,2006.szept.28.)

Október

455. Hajdú Lászlót újra polgármesterré választották (N.,2006.okt.2.)
- Október végén megkezdődhet a szennyvízcsatorna-beruházás műszaki átadása.(N.,2006.okt.6.)

⁶ Összeállította. Szakál Jánosné

456. -A Szent Kereszt templom évfordulója alkalmából Seregély István celebrál szentmisét. (N.,2006.okt.6.)
457. 12. Jászakisér Nagyközség Önkormányzati Képviselőtestületének alakuló ülése.(Ökjk.2006.okt.12.)
458. 20. Pásztorné Győr Mária képei a Berényi Műhely XVII. Őszi Tárlatán a jászberényi Déryné Művelődési Központban. (K., 2006. november); (Tudósító, 2006. november)
459. A képviselő-testület csak egy alpolgármestert választott Kovács Károly személyében.(N.,2006.okt.24.)

November

460. 4. 10 éves Jubileumi Gálaműsort tartott a Pendzsom Néptánc Egyesület (K., 2006. december); (Tudósító,2007.január)
461. 24. Óvodások egészségügyi vetélkedője.
462. 30. Elkezdődik a várossá nyilvánítási kérelem anyagának összeállítása. (Ökjk. 2006. nov.)

December

463. 4-14. Gyermekkönyvhét a Könyvtárban.
9."Apáról-fiúra" XVII. Népi gyermekjátékok bemutatója. (K., 2007. január); (Tudósító,2007.január)
464. 14. Játzóház a Csete Balázs Honismereti Szakkör tagjaival harmadikosok részére.
465. 15. Véralók köszöntése.
466. 20."Roma Karácsony" a Kisebbségi Önkormányzat szervezésében. (K., 2007.január)
467. 21-22. Karácsonyi játszó a könyvtárban.

2007

Január

468. 1. Népdaléneklő verseny a Csete Balázs Általános Iskola alsó tagozatában. (K.,2007.január)
469. 15. A Magyar Kultúra Napja alkalmából szavalóversenyt rendeztek a Csete Balázs Általános Iskola alsó tagozatában.(K.,2007.február)
470. 19. A J-N-Sz. Megye Művészeti Közalapítványa „Művészeti Díj” odaítélésével ismerte el Győri Jánosné és Győri János kulturális és művészeti tevékenységét.(T.,2007.március)
471. 23. A Magyar Kultúra Napja Réti Árpád színművész közreműködésével.
472. 25. Két házat is megrongált az orkánerejű szél.(N.,2007.jan.30.)

Megjelent A jászkiséri katolikus egyházközség története című kiadvány Kladiva Imre kanonok, plébános szerkesztésével.

Február

- 473. -Ellopták II. Rákóczi Ferenc bronz mellszobrát.(N.,2007.febr.05.)
- 474. Elfogták a Rákóczi-szobor tolvajait.(N.,2007.febr.16.)
- 475. 20-21. Farsang, beszélgetés és ételkóstoló a harmadikosoknak a könyvtárban.
- 476. 25. Sítábor a szlovákiai Kokaván.(K.,2007.március)

Március

- 477. 1. Játszóház negyedikeseknek a Csete Balázs Honismereti Szakkör tagjaival.
- 478. 2. Megalakult a Jászkiséri Kertkultúra Egyesület.
- 479. 9. Katona Róza háziorvost „Batthyány-Strattmann László Díj”-jal tüntették ki a több évtizeden át végzett kimagasló szakmai munkásságáért.
- 480. 15. Március 15-i megemlékezés.(K.,2007.március)
- 481. 17. Csete Balázs Honismereti Szakkör évnnyitó rendezvénye 125 fő részvételével.(K.,2007.április)
- 482. 19. A Jászkiséri Kertkultúra Egyesület tagjai a Tájháznál megmetszik a gyümölcsfákat.
- 483. 22. Játszóház harmadikosoknak a Csete Balázs Honismereti Szakkör tagjaival.
- 484. 23. Pedagógus Női Kar jótékonyági hangversenye.(K.,2007.április)
- 485. 26. Megkezdődött a Művelődés Háza portáljának felújítása. A felújítás összege 1 109 000,-Ft.(K.,2007.április)
- 486. 27. Húsvéti ünnepkör, beszélgetés és ételkóstoló a könyvtárban.
- 487. 28. Ünnepléses keretek között visszakapta a település a megtalált II. Rákóczi Ferenc bronz mellszobrát.(Öjk.,2007.márc.29.);(N.,2007.márc.29.)
- 488. 29. Tájékoztató a szennyvíz-beruházás befejezéséről.(Öjk.,2007.márc.29.)
- 489. Javaslat Küri Klára művésznő Budapesten található sírjának rendbetételéről.(Öjk.,2007.márc.29.)

Április

- 490. 4. Tojásfestés roma gyerekekkel a Könyvtárban
- 491. 14. A Cerveza Közhasznú Kulturális és Sportegyesület megrendezi a „Közöd”, Önkéntes Fiatalok Napját.(N.,2007.ápr.13.)
- 492. 14. A Jászkiséri Kertkultúra Egyesület a Föld napja alkalmából megrendezett Curie természet-és környezetismereti, valamint környezetvédelmi emléktverseny országos döntőjén biotermékeket kínált az érdeklődőknek.(N.,2007.ápr.16.)
- 14. A Roma Kultúra Napja.

493. 17. Szellőháton tönkrement a kút, amely jelenleg magánkézben van. Az Önkormányzat keresi a megoldást az ivóvíz megoldásra.(Ökj.,2007.ápr.26.)
18. A Jászkisériek Baráti Egyesülete megtekintette Sárospatakon az egykori Szovjetúnióból visszakerült könyvritkaságokat.
494. 19. Játsszóház másodikosoknak a Csete Balázs Honismereti Szakkör tagjaival.
19. Felső tagozatos szavalóverseny a Csete Balázs Ált. Isk. és a könyvtár rendezésében.
495. 20. „Romengo Szom Nakaj-Cigányok Drága Kincse”. Hagyományörző bemutatót szervezett a CÉSZ. Ezzel a nappal a CÉSZ jászkiséri szervezete megszűnt.(K.,2007.május)
- Meseíró versenyt rendeztek a Csete Balázs Általános Iskola alsó tagozatában. (K.,2007.április)
- A Jászkiséri Kertkultúra Egyesület „parlagfű mentesítési napot” szervez. (K.,2007.április)
-A Csete Balázs Általános Iskola énekkara részt vett Jászberényben az Országos Éneklő Ifjúság sorozat megyei záróhangversenyén.(N.,2007.ápr.03.)
-Az ötödik osztályos Várad László ösztöl a Zeneművészeti Egyetem növendéke lesz.(N.,2007.ápr.14.)
496. -Az intézmények fűtésére elhasznált termálvizet teljes egészében zárt rendszerbe kívánják terelni, melyhez a regionális fejlesztési tanács kereteiből szeretne támogatást kapni az önkormányzat.(N.,2007.ápr.19.)

Május

497. 1. Civil Majális a Civil Kerekasztal kezdeményezésére, helyszín a Dongó Vendégház.(K.,2007.május);(Ökj.,2007.máj.31.);(N.,2007.ápr.28.)
498. 7. Balogh Tamás, a Jászkiséri Köztesületi Tűzoltóság parancsnoka Szolnokon átvette a LÖTOSZ “Érdemkereszt” ezüst fokozatát.(Ökj.,2007.máj.31.)
499. 11. Parlagfűirtási akció a Jászkiséri Kertkultúra Egyesület szervezésében. (K.,2007.május)
500. 12. Szolnokon az Országos Kémia Versenyen bemutatkozott a Jászkiséri Kertkultúra Egyesület.
501. 17. Játsszóház elsősöknek a Csete Balázs Honismereti Szakkör tagjaival.
502. 25. Hősök Napi megemlékezés Csikány Tamás részvételével.(K.,2007.május)
503. 27. Ellopták a Jászkisér-Szellőhát vasúti megállóhely utasvárójának vázszerkezetét.(N.,2007.máj.10.)
504. - “Három nap Veled” pályazaton nyert 2X3 napos csereprogramban vehettek részt az általános iskolai tanulóink.(K.,2007.június);(Ökj.,2007.máj.31.)
505. 29-30. Pünkösdi népszokások és vallási hagyományok, beszélgetés és ételkóstoló a könyvtárban.

Június

506. 1-2. VII. alkalommal került megrendezésre a Falunap, új nevén Pünkösdi Vigadalmi Napok. A "Jászkisér Nagyközség Díszpolgára" címet Pásztor Barnabásné, a "Jászkisér Nagyközségért" díjat a Jászkisériek Baráti Egyesülete vehette át.(K.,2007.június);(Tudósító,2007.VII.évf.,4.sz.)
507. 19. Parlagfűirtás a temetőben a Jászkiséri Kertkultúra Egyesület szervezésében.
508. 22. Parlagfűirtási akció a Jászkiséri Kertkultúra Egyesület szervezésében a közúton, a Vasútállomás előtt.
509. 25. A „Parlagfű mentes Magyarországért” mozgalom keretében a Jászkiséri Kertkultúra Egyesület 120 e Ft-ot nyert mentesítésre.
510. 29. Intézményfenntartó Társulás hozott létre Jászkisér és Pély. (Ökjk. 2007.jún.29.)

 JÁSZLADÁNY⁷

2006

Május

511. 6. Új rendezvényként indítottuk útjára a Jászkun Redemptio napján a Jász Piknik elnevezésű majális jellegű rendezvényt a Tájház udvarán, ahol meghallgattuk Nemes András doktor gondolatait őseink dolgairól, dicső tetteiről.
512. 13. Az Ádám Jenő Zeneiskola jászladányi tagozatának tíz éves évfordulója alkalmából a művelődési házban ünnepi megemlékezést és hangversenyt tartottak.
513. 17. A jászladányi Nyugdíjas Klub ismét kistérségi találkozót szervezett. A már hagyományos találkozón négy településről (Jászberény, Jászkisér, Jászsószentgyörgy, Jánoshida) több mint 160-an vettek részt.
514. 27. Továbbtanulás és munkavállalás az Európai Unióban; előadó Seres Nikolett
515. 31. Mezőgazdaság és környezetvédelem az Európai Unióban; előadó Boll Anikó
516. 31. Befejeződtek az orvosi rendelő felújítási munkálatai.

Június

517. 15. Jászladányi Nyugdíjas Klub tagsága egy háromnapos Észak-Olaszországi kiránduláson vett részt.

⁷ Összeállította: Kalmár Istvánné

518. 18. Megrendezésre került a Lövészklub hagyományos Családi lövésznapja.
519. 23-24. Falunapok. A programok: 23-án „KITÖRŐ” buli az ETNÁ-val 24-én Reggeli zenés ébresztő, ünnepi köszöntők, gyermekműsor artistákkal, állatokkal. „Hangoló” a Program együttessel. GROOVEHOUSE együttes koncertje. Tűzijáték. Nostalgia buli a Program együttessel. A nap folyamán játszóház, kézműves foglalkozások, póni, ugróvár, valamint kiállítások. (Helytörténeti Gyűjtemény, Tájház, Művelődési Ház)
520. 25. 16 órától a római katolikus templomban Pataky Vidor kanonok arany miséjére került sor.

Július

- 521.. 2. Besze István áldozópap Sarlós Boldogasszony ünnepén ugyancsak aranymiséjét tartotta nagyközségünk római katolikus templomában.
522. 10-én A parlafü-mentesítési pályázat 100.000,- Ft támogatásban részesült. A pályázati program keretében 26 fővel parlafü-mentesítést végzett a JÖLE.
523. 29-én Kilencedik alkalommal került megszervezésre Jászladányon a Rokkantak Napja.

Augusztus

524. 20. Nagy Albert jászkapitány úr mondott ünnepi beszédet a Szent István parkban.
525. 20. A Díszpolgári díjat az idén Nagy Gellértné pedagógus, képviselőasszony vehette át.
526. 20. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Díjban részesült id. Dankó István, a jászladányi Jászföld Mezőgazdasági Részvénytársaság elnök-vezérigazgatója.

Szeptember

527. 1. Az Antal Mihály Alapítványi Iskolába már 35 első osztályos tanuló iratkozott be.

Október

528. 14. VII. „Jászsági Hagyma Napja” Jászladányon. Programok: „Szezonzáró agrár-kiállítás”. „Ladány-EXPO”. Főzőverseny. Primásbemutató. Tábortűz. Nostalgia buli. Sztárvendég: Hevesi Tamás. Utcabál.
529. 22. A Polgármesteri Hivatal falán az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója tiszteletére leleplezték a Pogány Gábor Benő szobrászművész által elkészített bronz domborművet.
530. 23. A Polgárőrségben végzett munkájáért Földvári László polgárőrt Miniszteri Dicséretben részesítette Lampérth Mónika belügyminiszter asszony.

531. 23. A szociális területen végzett kimagasló munkájáért Baginé Gavaldik Livia, a Szociális és Gyermekvédelmi Szolgáltató Központ vezetője Jász-Nagykun-Szolnok Megye ESÉLY Szociális Közalapítványa Alapítványi Tanácsa által adományozott szakmai elismerésben részesült Gyermek- és Ifjúságügy kategóriában.

November

532. 30. Másodjára került átadásra az „Év Embere Jászladányon Díj”, melyet Nagy Mihályné vehetett át.

December

533. 15. Képviselő-testületi ülés, melynek résztvevője országgyűlési képviselőnk, Szekeres Imre honvédelmi miniszter.

2007

Január

534. 22. A Magyar Kultúra Napja alkalmából ellátogatott az Antal Mihály Alapítványi Általános Iskolába Móricz Zsigmond fia, Móricz Imre.

Február

535. 6. 15 órától az Idősek Otthonában Budai Orsolya főtörzsőrmester, a Jászberényi Rendőrkapitányság Bűnmegelőzési alosztályának munkatársa előadást tartott az otthonban lakó és a településen élő idős embereknek.

Március

536. 22. A szolnoki Esélyek Háza vezetője, Fodor Andrea tartott tájékoztatót az Antal Mihály Alapítványi Általános Iskola és a Móra Ferenc Általános Iskola 7. és 8. osztályos tanulói számára.

Május

537. 16. A jászladányi Nyugdíjas Klub kistérségi találkozót szervezett. A hagyományteremtő találkozón négy településről (Jászberény, Jászkisér, Jászsalsószentgyörgy, Jánoshida) 157-en vettek részt.
538. 12. A Jász Piknik megrendezése. Köszöntőt mondott Dobos László, a Jászok Egyesületének vezetője.

T Á R G Y M U T A T Ó

Akasztófa- híd	196
Alkotótábor	298
Amerikai futball	214
Antal Mihály Alapítványi Iskola	527, 536
Anyák napja	335
Apáról fiúra népi játék bemutató	463
Apáti nevű helységek találkozója	17
Aprítógépgyár	269
Aranymise	520, 521
Aratónap	14
Árendás Gyermek Táncegyüttes	206
Ásatás	304
Autómentes nap	35
Bál 28, 40, 42, 59, 77, 80, 90, 219, 226, 230, 234	
Barkóca együttes	95, 267
Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság (BLNT) 338, 345, 347, 354, 364, 365, 367, 385, 389	
Belvárosi Általános Iskola	113, 151, 176, 224, 280
Berényi borünnep	156
Berényi Műhely	129, 172, 201
Búcsú	105
Budapest Bank jászberényi fiókja	210
Cigány Fiatalok Kulturális Szövetsége	36
Cigány Kisebbségi Önkormányzat	38, 62, 148, 169, 361
Cigány, roma kultúra	28, 148, 336
Civil Fórum	373
Conselve	253
Comenius-projekt	151, 175
CO-OP Star Zrt	156, 279
Családi nap	110, 205
Családsegítő- és Gyermekjóléti Szolgálat	190, 205
Csángó Fesztivál	130
Csillagkert Vendéglő	305
Déryné-emlékünnepe, emlékplakett	152
Déryné Vegyeskar	194, 264
Diákolimpia	82, 91, 164, 208, 231, 245, 250
Díszpolgár	137, 175, 256, 525
DMK 145, 147-150, 152, 157, 172, 191, 200, 219-220, 234, 247, 254, 273-275, 290	

Dometic Zrt.	207
Dósai Napok	296
Egyesített Szociális Intézmény (Jászapáti)	79
Electrolux	141, 198
Electrolux Díjugrató Lovasverseny	115
Electrolux Lehel Kft.	110, 121, 142, 168, 198, 200, 242, 256
Emléktábla, emlékmű	30, 96, 171, 181, 216
Éneklő Ifjúság verseny	254
Érseki Leánynevelő Intézet	204
Erdős Otthon	301, 325
Erzsébet Kórház	111, 121, 185, 191
Európai Vidékfejlesztő Egyesület	333
Az Év Pedagógusa	222
Az Év Sportolója	
Az Év Tanulója	
Falugyűlés	297, 320, 322, 452
Falunap	519
Farsang	316, 379, 380
Fegyveres Szervek Nyugdíjas Klubja	160, 225
Fehér Bot Napja	43
Fényszaruiak Baráti Köre (FÉBE)	350, 352, 366, 378, 388, 390,
Fény Fesztivál	393
Foltvarrás	116
Fortuna Együttes	351, 392
Fórum	236
Fotó, képeslap	76, 117, 119, 150, 179, 265, 377
Főépítész	272
Föld Napja	92
Főtéri gúlák	106
Főzőverseny	14, 115, 124
Gazdakör	178
GENIUSZ díj	356
Görkorsolya	238
Gróf Apponyi Albert Általános Iskola	145, 203, 229, 293
Gyermeknap	339
Gyémánt diploma	341
Hagyományos Szakmák, Szakmai Hagyományok	50, 53
Hajta (természettudományi terület)	217
Hajta-túra	158, 283
Hamza Múzeum	104, 117, 202, 223, 259-260
Hangverseny	13, 23, 36-37, 57, 67-68, 133-134, 254, 264, 274, 383, 512

Hering Autóház	187
Hétszínvirág Táncegyüttes	63
Hilite	114
Holokaust emléknap	
Honismereti mozgalom, pályázat	308, 317, 323, 328, 330, 398, 401, 405, 406, 412, 416, 417, 421, 422, 482, 426, 430, 431, 433, 434, 437, 501
Honlap	355
Honvéd Jász Kaszinó	119, 160, 225
Horgászat, halfogás	247, 321, 327
Hősök Napja	295
Idősek karácsonya	72
Idősek Napja	149, 160,
Író-olvasó találkozó	41
Iskolanap	268, 337, 344
Iskolaösszevonás, iskolatársulás	329, 415, 424, 429, 432, 441, 442, 510
István Király Általános Iskola	10, 77
Jász Alkotók Köre	12, 16, 101
Jász bál	230
Jász Börze	220, 235, 247, 290
Jász Expo	121
Jász Honvédekért Alapítvány	166
Jász Múzeum	104, 118, 125, 179, 241, 259, 288
Jász Városőr Egyesület	248
Jász Világtalálkozó	108
Jászapáti 2000 Mezőgazdasági Zrt.	5, 14
Jászapáti Városért	25
Jászapátiak Baráti Egyesülete (JABE)	80
Jászberény Díszpolgára	137, 175, 256
Jászberény Város Kultúrájáért	256
Jászberény Város Szociális Díja	189
Jászberényi Állat- és Növénykert	98
Jászberényi Baráti Kör (Vechta)	176
Jászberényi Beszállítói Tudásközpont	199, 287
Jászberényi Ifjómuzikusok Alapítványa	112, 125, 133
Jászberényi Ipartestület	132
Jászberényi Kistérség	270
Jászberényi Nyár:	120
Jászberényi Polgári Kör	181
Jászberényi Sport Egyesület	100, 143, 157
Jászberényi Yakuzák	193
Jászkapitány	108

Jászkapu Turisztikai Egyesület	199
Jászkisér Nagyközségért Díj:	
Jászkiséri Tudósító	
Jászkör Egyesület	1
Jászkürt Fogadó	128, 144, 177
Jászkürt Futófesztivál	165
Jász-Nagykun-Szolnok Megye Gazdasági Díja	138
Jász-Nagykun-Szolnok Megye Művészeti Díja	223
Jász-Nagykun-Szolnok Megye Tudományos Díja	185
Jászok Egyesülete	163, 271, 291
Jászság Népi Együttes	123, 197, 263
Jászsági Évkönyv	402
Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért Díj	
Jászságért Díj	108, 446
Jászsági ÁFESZ Székely Mihály Kórusa	90
Jászsági Dalos-találkozó	122
Jászsági Cigánynap	28, 148
Jászsági Gazdanapok	5
Jászsági Képzőművészet-Barátok Egyesülete	144, 228
Jászsági Menedzserklub Egyesület	94
Jászsági Randevú	23
Jászsági Vöröskereszt	147
Játszóház	14, 27, 63, 66, 288
Jégkorong	251
Jó tanuló, jó sportoló	238, 292
Jótekonysági bál, hangverseny, műszak	80, 142, 264
Jubileum	24, 45, 61, 88, 94, 100-101, 126, 136, 143, 157, 197, 204, 206, 256, 294
Kamillianus Közösség	40
Karate	245, 266
Karácsony	314, 371, 372
Katolikus templom felújítása	456
Kávéház	370
Képviselő-testület	167, 237, 272, 285, 457, 459, 533
Keresztény Értelmiségiek Szövetsége	209, 218, 291
Kézilabda	109, 208
Kézművesség	15, 52, 56, 132, 220
Kiállítás	5, 16, 19, 34, 49, 51, 54, 74, 76, 101, 116-119, 128-129, 132, 144, 150, 157, 161, 176, 179, 182, 184, 186, 201, 259-260, 262, 376, 384, 387, 391
Kína	112
Kistérségi Fejlesztési Tanács	270
Kitüntetések, díjak	25, 102, 121, 137-138, 189, 221-223, 238, 244, 256, 276, 280, 292, 470, 526, 530, 532

Konferencia	53, 145, 183, 188, 191, 199, 224, 248
Kórusok, kántorok	13, 99, 194, 261, 353
Könyvbemutató	103, 136, 147, 162-163, 209, 313
Könyvtár	30, 41-42, 61, 68, 103, 116, 154, 161-163, 182, 188, 201, 221, 233, 262
Közszolgálati Díj	25, 256
Kyra Galéria	140
Közmeghallgatás	382
Labdarúgás	20, 22, 81, 85, 100, 127, 139, 143, 182
Lábtoll-labda	91
Lakásépítés	86
Lehel-Melody TSE	281
Lehel Vezér Gimnázium (LVG)	96, 171, 184, 208, 227, 244, 268
Lehel Vezér Napok	299
Líra Könyv- és Zeneműbolt	
Liska József Erősáramú Szakközépiskola	129, 173, 255
Lovassport 115	
Magyar Királyi Földműves Iskola	136
Magyar Kultúra Napja	75, 221-223, 377, 534
Magyar Nyelvtudományi Társaság Jászszági Csoportja	
Majális	1, 275, 326, 331, 497, 511
Március 15 (ünnepség)	87, 246
Mária Malom Kft.	
Menedzser Bál	219
Mentőkutyás Iskola	289
Mesetábor	349
Mészáros Lőrinc Gimnázium	
Mézkirálynő	131
Mézvásár	131
Mihály-napi vásár	357
Mobilitás Hete:	33
Mocorgó Óvoda	307
Munkavállalás, munkanélküliség	340, 514
Muskátlai Népdalkör	4
Múzeumok Éjszakája	104
Műszaki Bál	234
Nagyboldogasszony Kéttannyelvű Általános Iskola	146, 204, 226, 231, 246, 261
Nagytemplom	134, 181-182
Nagytemplom, kripta	232
Nemzetközi Táncház és Zenésztábor	123
Népdaléneklő verseny	203
Népdalkör	4
Népművészet, néptánc	14, 31, 56, 197, 206, 448, 460

Nemes Gerzson emléktábla	444
Neszúr	285
Nívódíj	343
Nyugdíjas Klubok	61, 65, 88, 200
Nyugdíjasok	513, 517, 537
Óévbúcsúztató Sport-és Egészségnap	213
Október 23-i ünnepek	57-58, 163, 173, 362
Orvosi Ügyelet	342
Öregerdő	105
Önkormányzati választás	153, 358, 455
Palotásy János Vegyeskar	107, 134
Parlagfű	522
Pátia Alapfokú Művészetoktatási Intézmény	9, 69
Pedagógusnap	97
Petőfi Művelődési Ház	369
Portelek	212, 229, 236
Pro Urbe Díj	256
Rácz Aladár Emléknap	
Rácz Aladár Zeneiskola	68, 84
Rajzpályázat	184
Református templom	133
Rehabit Komplex Kft.	
Rokkantak Napja	523
Romanap	454, 490, 492, 495
Romane Cserhaja Hagyományőrző Egyesület	148
Rozmaring Pávakör	
Röplabda	113, 284
Sakk	2, 39, 159
Samsung	374
Sarud:	126
Semmelweis-nap	111
Sportbál	315
Sport Jitsu	192, 278
Sportegyesület, sport díjak	262, 400, 413,
Sportnap	11, 311, 334, 350
Szántóverseny	246, 449
Szatmári László Méhész Egyesület	131
100 éves születésnap	359
Szélvihar	227
Szennyvíztisztító telep	7
Szent István Egyetem ÁBK	174, 183
Szent István napi ünnepség	137

Szent Iván Napja	104
Szent Kamill Szeretetszolgálat	149
Szent Vendel Nap	54, 178
Színjátszók	89
Szoborlopás	473
Szociális Munkások Napja	189
Szüreti mulatság	31, 42-43, 309, 394, 428
Tábor	12, 16, 126
Taekwon-do	164
Táncverseny, táncház:	27, 78, 249
Talentum Díj	381
Teramo (Olaszország)	109
Terplán Zénó Szakképző Iskola	175
Testvériskola	145
Testvérvárosok, testvérközségek	6, 21, 50, 58, 87, 146, 176, 243, 257, 294
Tölgyes Strandfürdő	32, 83
Tudomány Napja	
Túri Pincészet	156
Tüdőszűrés	360
Tűzijáték	23
Tűzoltók, tüzesetek	215, 217, 294, 498
Úszóverseny	32, 82-83, 250
Ünnepség	302, 312, 319, 375, 387, 394, 396, 418, 420, 423, 502
Új polgármester	306
Vakok és Gyengénlátók Klubja	43
Vágó Pál (megemelőkezés)	44, 47
Vágó Pál Általános Iskola	59-60, 78
Vágó Pál Múzeum	15-16, 27, 34, 48-49
Választás:	153
Vándorfy János Honismereti Szakkör	45
Város Napja	256, 332
Városháza	111
Városi Könyvtár (Jászberény)	103, 116, 154, 161-163, 182, 188, 201, 221, 233, 262
Városi Vegyeskar (Jászapáti)	67
Városvédő és Szépítő Egyesület	155, 277
Várossá nyilvánítási kérelem	462
Vásár	54
Vechta	146, 176, 179, 243, 258, 294
Védelem Holding	248
Véradás:	26, 60, 70, 73, 195, 368
Viganó Alapfokú Művészeti Iskola	249
Zafir Üzletház	140
Zenei Világnap	308